

Arhiepiscopia Aradului

Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad

ANUARUL

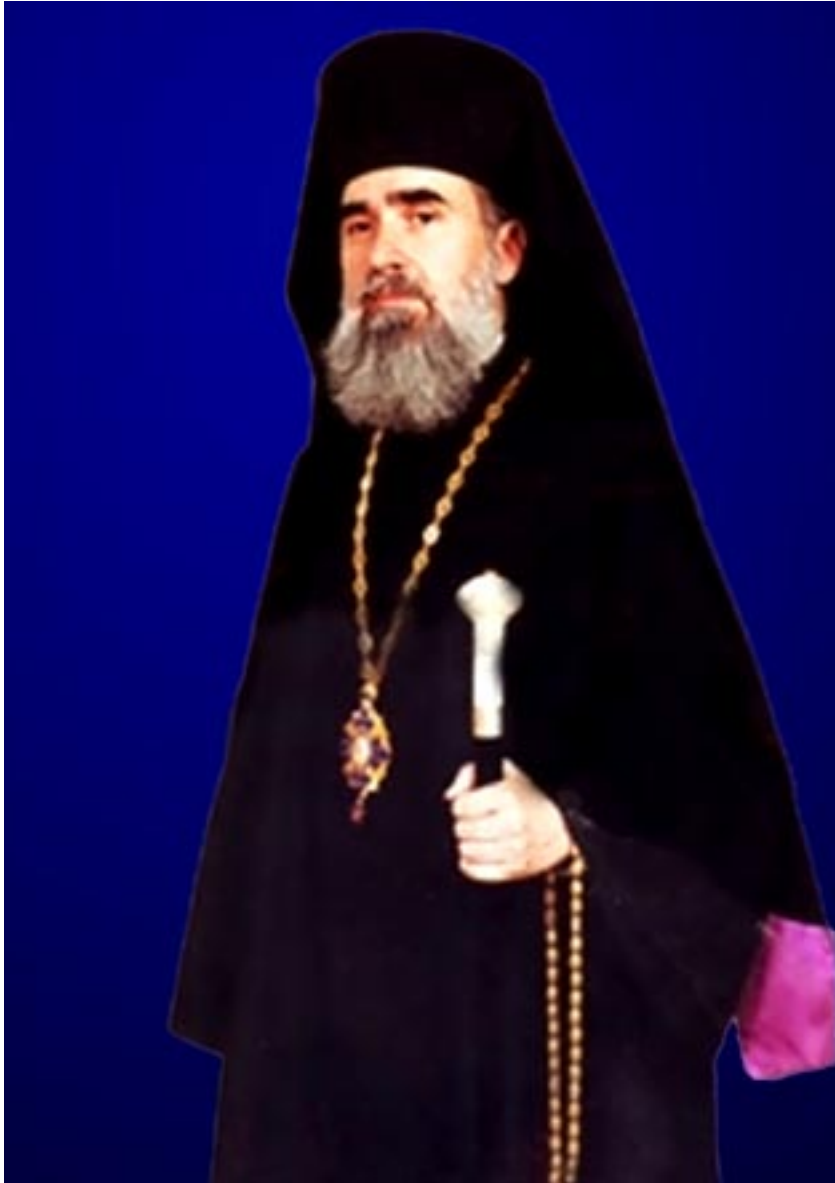
FACULTĂȚII DE TEOLOGIE
ORTODOXĂ DIN ARAD

ANUL UNIVERSITAR
2022-2023

Apare cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului
Dr. Timotei Sevcicu
Arhiepiscopul Aradului

ARAD
2024

Înaltpreasfințitul Părinte
Dr. TIMOTEI SEVICIU
Arhiepiscopul Aradului

Președinte de onoare:
ÎPS DR. TIMOTEI SEVICIU
Arhiepiscopul Aradului

Coordonatori:
Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja
Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru

DTP: Toma S. Muntean

Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad

ISSN 2558 - 8605
ISSN-L 2558 -8605

CUPRINS

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja Cuvânt înainte _____	10
+ ÎPS Timotei Seviciu, Arhiepiscop al Aradului Întâia înscriere a lumii _____	15
STUDII _____	21
+ PS Conf. Univ. Dr. Nestor Dinculeană, Episcop al Episcopiei Devei și Hunedoarei Elemente de arhitectură și artă în cetățile aramaice _____	23
Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja Importanța recuperării viziunii filocalice asupra cosmosului în dogmatica actuală _____	38
Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Claudius Cuțaru Pr. Prof. Dr. Vintilă Popescu (1895-1971) – dascăl de vocație cu o largă deschidere ecumenică. Repere biografice _____	52
Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus Caracterul sacramental al căsătoriei _____	72
Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan Importanța imnelor liturgice pentru transmiterea dogmelor Bisericii _	91

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad Aspecte istorice ale învățământului teologic ortodox din Arad _____	101
Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei Arhipăstori hunedoreni din secolul al XVII-lea _____	122
Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada Comoara de aur a Scripturilor în teologia și pedagogia Sf. Ioan Gură de Aur _	142
Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu Cântarea în cadrul Sfințelor slujbe - temeieri biblice, patristice, liturgice și canonice _____	163
Pr. Lect. Univ. Dr. Filip George Albu Cateheza liturgică în gândirea și lucrarea pastoral-misionară a preotului Tudor Demian _____	186
Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț Școala de cântăreți bisericești din Caransebeș între anii 1941-1949 și pro- vocările unei instituții ecleziale esențiale _____	197
Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Barbu Negreanu Sf. Patriarh Tihon al Moscovei – Misiune și mărturisire _____	210
Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Ioan Murg Epoca apostolică, reflectată în <i>Istoria bisericească</i> a lui Eusebiu de Cezareea _	225
Pr. Lect. Univ. Dr. Gabriel Valeriu Basa Anuarul Institutului pedagogic - Teologic Ortodox Român din Arad, fon- dat și redactat de părintele Roman Ciorogariu _____	239
Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang Accente ale Teologiei Sfântului Grigorie de Nazianz (328-390) _____	257
Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr Pâinea îngerului _____	264

Pr. Lect. Univ. Dr. Paul-Tiberiu Ardelean	
Cântarea bisericească – Izvoare biblice și patristice. Muzica eclezială din vestul țării – origini – studiu comparativ cu muzica bisericească din zonele intra și extracarpatic	280
CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ	295
Activitatea de cercetere științifică a profesorilor Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. An universitar 2022-2023	296
DISCURSURI LA EVENIMENTELE FACULTĂȚII	331
STUDENȚII FACULTĂȚII	341
CRONICA	351

CUVÂNT ÎNAINTE

Anul 2023, proclamat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, „Anul omagial al pastorației persoanelor vârstnice” și „Anul comemorativ al imnografilor și cântăreților bisericești (psalți)” în Patriarhia Română a reprezentat un prilej de rememorare a importanței stranei Bisericii și a cântării bisericești în decursul istoriei și în actualitate, precum și prilejul unei atenții sporite acordate unei teologii pastorale adresate persoanelor vârstnice. În prima parte a anului universitar, cadrele didactice ale Facultății au editat cele trei volume de studii prilejuite de evenimentele Bicentenarului Teologiei arădene desfășurate în anul 2022: „Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană”, Editura Presa Universitară Clujeană, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2023; “The Significance of Theology in Today’s Society and Culture”, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2023; “Art, Theology and Civilization in the Romanian monastic spaces. From monastery schools to theological schools”, Editura Presa Universitară Clujeană, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2023. La aceste volume s-a adăugat editarea albumului dedicat evenimentelor Bicentenarului, o oglindă – în cuvinte și imagini - a întregului an 2022: *Institut-Academie Facultate (1822-2022) 200 de ani de la înființarea învățământului teologic ortodox la Arad*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023.

În planul cercetării, cadrele didactice ale Facultății, pe lângă contribuțiile teologice semnate la nivel național și internațional, au editat revistele Facultății, ale Școlii Doctorale Interdisciplinare și ale Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară: *Teologia, Studia Doctoralia, Studia Theologica et Historica Aradensia*, precum și *Anuarul*. În cadrul Colecției *Monografii - Teologi arădeni* au fost editate încă trei volume: *Petru Deheleanu - teolog misionar și mărturisitor al credinței Bisericii*, Editura

Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023 – autor Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan; *Demian Tudor - preotul, mărturisorul și duhovnicul tinerilor teologi*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023 - autor Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr; *Vasile (Vicențiu) Mangra - teolog, ierarh și publicist*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023 - autor Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad. Lansarea acestor volume a avut loc în prezența ierarhilor arădeni și a unui numeros public iubitor de cultură ecleziastică în Aula Consiliului Județean din Arad în 7 decembrie 2023.

În același plan al cercetării științifice, în anul 2023 am inițiat încă două colecții la nivelul Facultății de Teologie Ortodoxă: colecția *Studia Doctoralia*, inaugurată cu editarea și lansarea publică a tezei de doctorat elaborată de Pr. Dr. Florin Ioan Gașpar, *Conceptul de Tradiție în gândirea teologilor Georges Florovsky și Dumitru Stăniloae*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad & Editura Pro Universitaria din București, Arad, 2023. Prin această colecție dorim să punem în valoare contribuțiile științifice ale tinerilor cercetători care și-au încununat pregătirea teologică în Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad cu susținerea publică a tezei de doctorat, obținând aprecieri foarte bune din partea Comisie de specialitate. O altă colecție cu numele *In honorem*, a fost inaugurată în Facultatea noastră, în anul 2023, fiind dedicată profesorilor de Teologie care, în decursul timpului, și-au adus o contribuție semnificativă în dezvoltarea învățământului teologic universitar arădean și în aprofundarea studiilor aferente catedrei pe care o reprezintă. Colecția *In honorem* a fost inaugurată cu omagiul adus Părintelui Prof. Univ. Dr. Constantin Rus, distins profesor și decan al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad.

Și în anul 2023, Facultatea de Teologie din Arad a fost conectată la problematica teologică internațională prin intermediul mai multor conferințe organizate. În acest sens amintim, Conferința internațională susținută de Prof. Dr. Martin Illert și Prof. Dr. Reinhard Thöle de la Universitatea din Halle, Germania cu tema: *Hermeneutica dialogului ecumenic în Europa de astăzi*, 3 mai 2023; Conferința internațională organizată în cadrul Școlii doctorale cu tema: *Rezultatele teologice ale dialogului dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania. Provocările mișcărilor pentecostaliste*, susținută de Prof. Dr. Martin Illert de la Universitatea din Halle, Germania, Arad, 4 mai 2023; Conferința internațională organizată în cadrul Școlii doctorale cu tema: *Despre hermeneutica dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania* susținută de

Prof. Dr. Reinhard Thöle de la Universitatea din Halle, Germania, Arad, 4 mai 2023; Conferința internațională organizată în cadrul Școlii Doctorale Interdisciplinare a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Domeniul Teologie, cu tema *Eclesiologia trinitară a lui Dumitru Stăniloae în comparație cu cea a lui Jean Marie Tillard. Valoarea sa pentru dialogul ecumenic*, susținută de Pr. Prof. Univ. Dr. Daniele Cogoni, de la Universitatea Pontificală Laterană din Roma, Italia, Arad, 16-17 octombrie 2023. De asemenea, în cadrul Facultății și a Școlii Doctorale am organizat și derulat două proiecte extracurriculare: *Semnificația stranei bisericesti astăzi. Aspecte pastorale și muzicologice*, destinat programelor de licență și masterat și *Importanța iconografiei în transmiterea și experiența credinței Bisericii*, destinat programului de studii doctorale.

În ziua de 2 decembrie, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad a fost parte la evenimentul organizat de Arhiepiscopia Aradului și Consiliul Județean Arad, dedicat aniversării a 39 de ani de arhipăstorire a Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului în scaunul Eparhiei Aradului. Cu acest prilej, după Sfânta Liturghie arhierescă în Catedrala Arhiepiscopală „Sfânta Treime” din Arad, seara, a avut loc, la Sala Palatului cultural din Arad, Concertul „Colindă-ne, Doamne!” susținut de Corul de cameră Psalmodia Transylvanica din Cluj-Napoca, sub bagheta dirijorală a preotului profesor universitar dr. Vasile Stanciu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca. Cu prilejul acestui eveniment, în fața unui numeros public, grupul coral Procord al Catedralei Vechi din Arad, dirijat de părintele lector universitar dr. Tiberiu Ardelean, a lansat albumul muzical „Imne bisericesti – melos de tradiție bizantină – Trifon Lugojan” (cântări din Octoih și Penticostar), interpretând pe scenă câteva piese muzicale imprimate în album. La acest eveniment au participat Înaltpreasfințitul Timotei, Arhiepiscopul Aradului, Preasfințitul Ieronim, Episcopul Daciei Felix, Preasfințitul Emilian Crișanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Aradului, D-l. Iustin Cionca, Președintele Consiliului județean Arad, D-l. Călin Bi-baș, Primarul Municipiului Arad.

În ziua de 7 decembrie, în Sala „Vasile Goldiș” a Consiliu Județean Arad a avut loc lansarea a trei monografii din Colecția „Teologi arădeni” după cum urmează: Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan, *Petru Deheleanu (1909-1979). Teolog misionar și mărturisitor al credinței Bisericii*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, 299 p.; Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr, *Demian Tudor (1912-2001). Preotul, mărturisitorul și duhovnicul tinerilor teologi*, Editura

Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, 313 p.; Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad, *Vasile (Vicențiu) Mangra – ierarh, teolog și publicist*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, 351 p. A fost un eveniment luminos pentru Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, autorii monografiilor fiind distinși cu medalia din partea Asociației Naționale Arădene pentru Cultura Popoului Român. Prin acest eveniment, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad a fost din nou prezentă în cetatea Aradului, în mijlocul unui public numeros, în prezența Înaltpreasfințitul Timotei, Arhiepiscopul Aradului, D-lui. Iustin Cionca, Președintele Consiliului județean Arad, doamnei Prof. Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad și a D-lui. Doru Sinaci, Subprefect al județului Arad.

În ziua de 16 decembrie la Sala Palatului Cultural din Arad a avut loc tradiționalul Concert de colinde, *Colind străbun*, organizat de Facultatea noastră prin implicarea părintelui lector univ. dr. Tiberiu Ardelean, dirijorul corului „Atanasie Lipovan” și al grupului coral „Procord” al Catedralei Vechi din Arad. La acest eveniment au participat Înaltpreasfințitul Timotei, Arhiepiscopul Aradului, Preasfințitul Emilian Crișanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Aradului, Preasfințitul Siluan, Episcopul românilor ortodoxi din Ungaria, D-l. Iustin Cionca, Președintele Consiliului județean Arad, Prof. Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, D-l. Prof. Dr. Ing. Ioan Radu, Președintele Senatului Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Prorectori, Decani, numeroși preoți, profesori, oameni de cultură și credincioși ai bisericilor din Eparhia Aradului.

Spre sfârșitul anului ne-am bucurat de finalizarea unui proiect de înfrumusețare a holurilor Facultății de Teologie prin reșezarea, într-o formă înnoită și unitară, a tablourilor generațiilor de absolvenți ai Facultății. Acestea vor fi întregite prin așezarea pe holurile Facultății a generațiilor de absolvenți din cadrul Institutului și Academiei Teologice din Arad, trecut și prezent, într-un design care să ofere o mărturie despre continuitatea Teologiei arădene. Tot în anul 2023, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului și cu încuviințarea scrisă a Doamnei Bianca Felea Darian, am început lucrarea de culegere, redactare și editare a operei teologice a părintelui profesor Ilarion V. Felea (1903-1961), propus de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române spre canonizare, în anul 2025, cu prilejul Centenarului Patriarhiei Române. Această lucrare academică-bisericască sub denumirea de *Opere complete*, va fi editată cu implicarea și sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae

Tang, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, fiind proiectată în 18 volume cu Studii introductive. Și acest demers academic, ca și celelalte cu privire la restituirea trecutului istoric al Teologiei arădene, reprezintă o datorie de conștiință teologică și eclesială.

Tot în 2023, Facultatea a inițiat, sub coordonarea Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Dr. Tiberiu Ardelean, Protos Lect. Dr. Nicolae Tang, proiectul cu referire la starea stranei și a corurilor bisericești din Eparhia Aradului în trecut și astăzi. Acest proiect, desfășurat cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, în Anul comemorativ al inografilor și cântăreților bisericești, urmărește să redea imaginea stranei Bisericii și a cântării corale din Eparhia Aradului ca prioritate în desfășurarea cultului și a actelor liturgice în Biserica Ortodoxă. În acest sens au fost implicate parohiile Protopopiatelor din Eparhia Aradului, preoții comunicând în cadrul unui *Chestionar* date prezente în memoria comunității parohiale despre trecutul stranei și al corurilor existente. Aceste date au fost coroborate cu documentele și datele deja existente și analizate de profesorii Facultății de Teologie pentru a întregi imaginea unei dimensiuni misionare semnificative a Bisericii Ortodoxe din părțile Aradului.

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad rămâne angajată în misiunea și vocația de a fi, prin profesorii și studenții ei, lumina aprinsă în cetatea Aradului pentru buna mărturie a valorilor netrecătoare ale Bisericii Ortodoxe.

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

ÎNTÂIA ÎNSCRIERE A LUMII

† ÎPS Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscop al Aradului

Sărbătoarea Nașterii Domnului, în pragul sfârșitului și începutului de an, aduce în sufletele credincioșilor o bogăție de simțăminte, de la bucuria împlinirilor sau întristarea neîmplinirilor, la speranța mai binelui și dobândirea celor dorite în viitor, în legătura firească a vieții proprii sau obștești având credința puternică în ajutorul harului dumnezeiesc. Răbojul sau înscrierea gândurilor, cuvintelor și faptelor sau a tot ceea ce se simte ca și alte multe întâmplări în unitatea timpului și spațiului ajută memoria fiecăruia să cântărească totul între bine și rău, intuind răsplătirea după dreptatea lui Dumnezeu. Scrisul își are rostul în ținerea de minte spre înveșnicire, îndemnând la o cercetare lăuntrică fără a scăpa ceva din cele petrecute în măsura obișnuită firii omenești și, totodată, garantează că tot ceea ce înregistrează se înscrie și în cartea veșniciei de către Cel ce stăpânește toate. Iar pentru a împăca dreptatea divină cu milostivirea de care fiecare are nevoie, Fiul lui Dumnezeu Însuși S-a pogorât din cele înalte la cele de jos așa cum intonează imnul:

„Împăratul Cerurilor, pentru iubirea de oameni, pe pământ S-a arătat și cu oamenii a petrecut. Că din Fecioară curată trup luând și dintr-înșă ieșind cu luarea Unul este Fiul îndoit în fire, dar nu în fețe. Pentru aceasta pe Acesta desăvârșit Dumnezeu și Om desăvârșit, cu adevărat propovăduindu-L mărturisim pe Hristos Dumnezeul nostru...”¹

¹ *Dogmatica Vecerniei*, glas VIII.

Anul omagial în curs, „al pastorației persoanelor vârstnice și comemorativ al imnografilor și cântăreților bisericești (psalți)” pe care îl petrecem cu ajutorul lui Dumnezeu, îndreptățește a recapitula modul în care alcătuitoarii de cântări bisericești au compus cele privind „ștergerea zapisului”², adică a înscrisului păcatului strămoșesc cum exprimă învățătura Bisericii sau a propozițiilor neamului omenesc, prin neascultarea poruncii dumnezeiești de a nu gusta din pomul cunoștinței binelui și a răului. Faptul este preluat pentru ca participarea credincioșilor la sfintele slujbe să asimileze învățătura de credință și din frumusețea muzicii religioase închinată slăvitului praznic.

Într-o predică la Nașterea Domnului, referindu-se și la una dintre dovezile privind vremea acesteia, Sfântul Ioan Gură de Aur spune următoarele: „Este dovada scoasă din recensământul care se găsește scris în Evangheli:

„s-a întâmplat, spune evanghelistul, că în zilele acelea a ieșit poruncă de la Cezar August să se înscrie toată lumea. Acest prim recensământ s-a făcut pe când stăpâna peste Siria Quirinius. Și au plecat toți să se înscrie, fiecare în orașul lui. S-a suit și Iosif din Galileea, din orașul Nazaret, în Iudeea, în orașul lui David, care se numește Betleem, pentru că era din casa și seminția lui David, ca să se înscrie împreună cu Maria cu care era logodit, fiind ea însărcinată. Și s-a întâmplat pe când erau ei acolo, că s-au împlinit zilele ca ea să nască; și a născut pe Fiul ei Cel întâi născut și L-a înfășat și L-a culcat în iesle, pentru că ei nu aveau loc în casa de oaspeți.”³

Din aceste cuvinte este evident că S-a născut în timpul primului recensământ. Și cel care vrea să afle timpul în care s-a făcut recensământul, are putința să știe exact acest lucru, citind codicii care se păstrează de obște în arhivele Romei.”⁴ Pe lângă trimiterile la scrierile sfinților părinți, imnografia bisericească a sărbătorii abordează pregnant menționarea recensământului într-o prelucrare ce atestă nu numai istoricitatea Mântuitorului, ci și viața și învățătura Sa. Astfel, dintre numeroasele imne concludente la tematică următorul intonează:

² *Rugăciunea Amvonului* Liturghiei Sfântului Grigorie Teologul.

³ Luca 2, 1-7.

⁴ *Cuvântări la Praznicce Împărătești*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, în col. „Izvoarele Ortodoxiei”, București, 1942, pp. 4-5.

„Scrisu-s-a oarecând, cu bătrânul Iosif, în Betleem, Maria, ca cea din sămânța lui David, purtând în pânțe sarcina cea fără de sămânță. Dar a sosit vremea nașterii și nici un loc de sălășuire nu era; și ca un palat frumos s-a arătat peștera Împărătesei. Hristos Se naște ca să ridice chipul cel mai înainte căzut.”⁵

Înscrierea deci primește un sens mai larg, adică ea trimite și la genealogia Mântuitorului. Un alt imn sună așa:

„Când a fost vremea venirii Tale pe pământ, întâia înscriere a lumii s-a făcut; atunci ai voit să se înscrie numele oamenilor celor ce au crezut Nașterii Tale. Pentru aceea, o astfel de poruncă de la Cezarul a ieșit, că veșnica Ta împărăție, cea fără de început, s-a înnoit. Pentru aceasta și noi aducem Ție, Dumnezeului și Mântuitorului sufletelor noastre în loc de dar de bani bogăția teologisirii celei drept credincioase.”⁶

Textul, cu toată adâncimea sa, e grăitor de la sine, atât din punct de vedere istoric, cât și dogmatic. Se face trimitere la cel dintâi recensământ în marea împărăție romană cunoscută în vremea de referință și simbolizând Împărăția veșnică a lui Dumnezeu. Se provoacă, totodată, și trebuința cugețării în lumina învățaturii de credință, bazată pe Sfânta Scriptură și pe tâlcuirile părinților Bisericii, nu după propria înzestrare a fiecăruia. Dealtfel, și în imnografia praznicelor următoare se face precizarea de întărire a misiunii cuvântului dumnezeiesc. „... și Duhul în chip de porumbel a adeverit întărirea Cuvântului...”⁷, înțelegând prin Cuvânt Persoana Fiului lui Dumnezeu. Continuând interpretarea imnelor, le ascultăm textele alese care, cu toată adâncimea lor, se fac înțelese, de pildă:

„August, ajungând singur stăpânitor pe pământ, a încetat mulțimea stăpânirii oamenilor; iar Tu întrupându-Te din cea Curată, s-a surpat mulțimea idolilor. Sub o împărăție lumească cetățile erau și neamurile au căzut într-o stăpânire a Dumnezeirii. Scrisu-s-au popoarele din porunca Cezarului; scrisu-ne-am

⁵ *Slava... Și acum...* a troparului Înainteprăznuirii.

⁶ *Slava Laudelor* Utreniei praznicului.

⁷ *Troparul* Bobotezei.

credincioșii în numele dumnezeirii Tale, a Dumnezeului nostru
Celui întrupat...”⁸

Așadar, și aci este subliniată în contextul recensământului împărătesc vremea întrupării ca una ce a primit un nou sens, închipuind Împărăția lui Dumnezeu în care își înscriu numele credincioșii. În context se precizează și ecoul pe care cîntarea bisericească îl are în sufletele credincioșilor, ca de pildă în următorul imn: „Cu robii Te-ai înscris, poruncii Cezarului plecându-Te, și pe noi, cei ce eram robi vrăjmașului și păcatului, ne-ai liberat Hristoase; sărăcind cu totul pentru noi și pe cel din țărână prin unire și îndumnezeire L-ai îndumnezeit.”⁹ De asemenea și cîntarea: „Zicerile proorocilor acum s-au plinit, că Dumnezeul nostru vine să se nască din Fecioara Maria mai presus de cuvânt și rămâne precum a fost mai înainte de naștere...;”¹⁰ după cum și alta referindu-se la redobîndirea stării paradisiace: „Pe mine, cel ce am ajuns străin prin călcarea poruncii, cetățean al cerului mă arată din nemăsurata Sa îndurare, Dumnezeu-Cuvântul, Cel ce S-a născut din Fecioara care nu știe de nuntă;” încă și următoarea „Dărâmatu-s-a acum și a pierit peretele cel din mijloc al vrajbei celei de demult cu venirea Ta în trup, Hristoase și sabia cea de văpaie dă dosul tuturor; iar din pomul cel de viață dătător al Edenului mă împărtășesc cu credință, arătându-mă iarăși grădinar al pomilor celor nemuritori.”¹¹ Colindele, într-o paralelă atrăgătoare cu imnele, nu scapă prilejul binevenit al sărbătorii spre a pomeni de recensământul din vremea Nașterii Domnului. O variantă a versurilor cunoscutei colinde „O, ce veste minunată!” glăsuiește așa: „Mergând Iosif cu Maria/la Betleem să se-scrie/ Într-un mic sălaș/lâng-acel oraș/S-a născut Mesia...” La fel amintește și colinda: „Doamne, a Tale cuvinte care s-au scris mai-nainte/S-au plinit precum și scrie Moise la cartea întâie/ O minune!”¹² De remarcat legătura dintre cuvânt și scris. Cercetarea în domeniul scrierii arată că aceasta are origine sacră și se identifică cu omul. Ea este semnul manifestării Cuvântului.¹³ Scrierea apare astfel ca un substitut al vorbirii, desigur pentru eternizare.¹⁴ În cugetarea teologică socotim scrierea

⁸ *Slava... Și acum...* a Vecerniei praznicului.

⁹ *Canonul I al praznicului*, cânt. 5, stihira 2.

¹⁰ *Sedealna I a Utreniei Ajunului praznuirii*.

¹¹ *Canonul Pavecerniței Ajunului praznicului*, cânt. a 6-a, stih. 3 și 5.

¹² *Lângă ieslea minunată - Colinde și cântări de Crăciun*, Ed. 3, Sibiu, 1998, p. 21.

¹³ Jean CHEVALIER și Alain GHEERBRANT, *Dicționar de simboluri*, București, Ed. Polirom, 2009, p. 822.

¹⁴ *Idem*, p. 824.

„imprimare, pe o materie oarecare, a exprimării gândurilor sau a cuvintelor cuiva; este forma prin care oamenii și-au fixat ideile și descoperirile, pentru a se transmite generațiilor viitoare. Astfel, prin scriere sau scriptură se face aducere aminte de cei ce le-au scris și de faptele și evenimentele înscrise... Mântuitorul vorbește despre Scripturi. Sfânta Scriptură cuprinde cuvântul lui Dumnezeu; fiecare scriere sfântă este o mică scriptură. Toate laolaltă se numesc Sfânta Scriptură, iar cele scrise de apostoli și evangheliști alcătuiesc Noul Testament. Scrierile sfinte care cuprind Legea și proorocii alcătuiesc laolaltă ceea ce se numește Vechiul Testament. Ele poartă fiecare în parte și numirea de „Carte”, iar împreună Biblia... Fiind selecționate ca inspirate și colecționate de Biserică, Sfintele Scripturi nu pot fi înțelese și interpretate corect decât de Biserică.”¹⁵

Lămuritoare în această privință sunt Sfânta Evanghelie după Ioan și Cartea Apocalipsei, în care prologul privește Cuvântul lui Dumnezeu, iar încheierea se referă la carte.¹⁶ Tot așa se poate vedea că

„Scripturile biblice nu există nici ele singure, ci pe de o parte, sunt doar urma scrisă a unui Cuvânt divin, viu, invizibil Care le inspiră și pe Care și Îl manifestă ca mărturie fără a se identifica niciodată cu ele, ci rămânând mereu deasupra lor, iar, pe de altă parte ele sunt întotdeauna ca într-o serie de cercuri concentrice în interiorul comunității mărturisitoare și interpretative a Bisericii și a Tradiției ei, precum și în interiorul culturilor și sufletelor celor care, deschizându-se, primesc prin ele pe Dumnezeu Însuși și întreaga realitate restaurată.”¹⁷

Se înțelege mai bine această realitate prin simțirea și trăirea prezenței alcătuitoare unei scrieri de către cititorii ei.

Zilele de Crăciun nu pot să scape din vedere pe nimeni. De aceea grija mai ales față de cei privați de bucuriile adevărate, cei vârstnici fără de familie și singuri, cei suferinzi sau ocoliți de posibilitățile multiple ale lumii trebuie

¹⁵ Pr. Dr. Ioan MIRCEA, *Dicționar al Noului Testament*, București, 1984, pp. 433-434.

¹⁶ Cf. Ioan 1,1 și 21, 25; Cf. Apocalipsa 1, 3 și 22, 19.

¹⁷ Diac. Ioan I. ICĂ JR., *Canonul Ortodoxiei*, vol. I, Ed. Deisis, 2008, p. 74.

să fie în obiectivul atenției celor îmbiați să exercite lucrarea unei adevărate filantropii. Desigur, că îndeosebi acest răstimp de sărbători sfinte trăit întocmai este cel mai potrivit pentru practicarea întrajutorării creștinești. Moș Crăciun, care pare câteodată uitat, el însuși nu-și întrelasă îndatoririle pe care le are din vremuri și de care s-a achitat cu prisosință. De cei mai mulți însă, este așteptat cu nerăbdare și îndeosebi de către cei mici și poate care învață scrisul spre a-i trimite răvașele stăruitoare. Biserica noastră, ca și în trecut, privește spre un nou an programat „Omagial al pastorației și îngrijirii bolnavilor și comemorativ al tuturor Sfinților tămăduitori fără de arginți”. Cler și popor, preoți și credincioși în bucuria Crăciunului cu dreptate vor proceda la practicarea întrajutorării spre ajungerea la țintele îndatoririlor creștinești, cu precădere cele față de frații și surorile în nevoie. Și nu doar de sărbători, ci în tot timpul următor. Sărbătoarea însăși îndeamnă la o înnoită lucrare în aria binelui obștesc din conștiință sinceră pentru înălțare sufletească și pentru a fi întocmai celor pe care Mântuitorul îi învața așa: „Dar nu vă bucurați de aceasta, că duhurile vi se pleacă, ci vă bucurați că numele voastre sunt scrise în ceruri.”¹⁸ În această atmosferă sărbătorească îndreptăm gândurile spre toți cei ce sunt una în rugăciune cu dorirea ca darurile materiale de care au părășie toți să adauge și pe cele spirituale, care dau îndemnul la ceea ce îmbogățește legătura dintre oameni prin întrajutorare frățească, bunăvoință și pace potrivit mesajului îngeresc din noaptea sfântă, înscriindu-se astfel în cartea vieții, potrivit îndemnului apostolului neamurilor, Sfântul Pavel.¹⁹ Într-adevăr, înscrierea la care a ostenit familia sfântă spre Betleem să fie pentru toți și înscrierea numelor lor, în tot ceea ce reprezintă omenia, cu roadele ei. Tuturor cele mai alese urări. Amin!

¹⁸ Luca 10, 20.

¹⁹ Luca 2, 14; Filipeni 4, 3.

STUDII

ELEMENTE DE ARHITECTURĂ ȘI ARTĂ ÎN CETĂȚILE ARAMAICE

† PS. Conf. Univ. Dr. Nestor Dinculeană

Abstract

Opening with a brief incursion into the history of one of the ancient peoples of the Near East, the Aramaic people, the present study aims to present the main elements of architecture and art belonging to this biblical civilization, as revealed by archaeological excavations carried out in the palaces and temples around the citadels.

Keywords

Old Testament, Near East, Aramaic civilization, architecture, sacred art.

1. Introducere

Istoria arameilor se desfășoară, în general, în zona Siriei de azi, însă prezența lor a fost atestată și dincolo de Eufrat, în Mesopotamia. Chiar dacă Eufratul ar fi trebuit în mod normal să constituie o graniță a regiunii, malurile sale fertile au determinat stabilirea populației atât de o parte, cât și de cealaltă a acestuia. Partea de vest a fost numită pentru o lungă perioadă de timp „Amurru” de către akadieni, un puternic stat de origine semită care își avea capitala în centrul Libanului. O asemenea regiune, care reprezenta un nod cu importanță economică majoră prin prisma schimburilor comerciale, nu putea să nu constituie totodată și o mare forță politică a perioadei respective.

Despre originea triburilor aramaice sau despre ascensiunea lor politică și organizarea socială se cunosc încă puține informații. Unele cunoștințe rezultă din inscripțiile aramaice vechi și din analele regilor asirieni. În plus, săpăturile arheologice din ultimele decenii, în diferite situri din Siria, au contribuit la o mai bună înțelegere a acestor începuturi. Între timp, se cunoaște că arameii trăiau deja ca diferite grupuri seminomade în Siria și în zonele periferice ale acesteia. După cum afirmă M. G. Masetti-Rouault, „[î]n timp ce, în Epoca Fierului I, populațiile aramaice puteau fi identificate cu sectorul seminomadic al acestor structuri sociale, ele împărtășeau aceeași identitate culturală, religioasă a componentelor sedentare și urbane, pe care, în Epoca Fierului II, ca și clasă socială, au ajuns în cele din urmă să le controleze și să le administreze, în cadrul statelor pe care le fondaseră astfel. În orice caz, ei nu mai pot fi considerați «primitivi» în ceea ce privește mentalitatea, arta sau religia lor, dimpotrivă: ei par să fi fost acum partea cea mai activă și creativă a societății, gata să reziste ocupației asiriene”¹.

În timpul complexelor schimbări politice din perioada declinului Imperiului Asirian mijlociu, mai multe triburi aramaice au reușit să întemeieze, să preia așezări sau să cucerească sate și orașe și să înființeze regate². În sursele asiriene și aramaice din secolele al X-lea și al IX-lea î.Hr. întâlnim deja elite care dețin atât puterea politică, cât și controlul economic într-o anumită zonă. În general, asirienii nu-i mai numesc aramei. Analele menționează în schimb mici state individuale. În locul căpeteniilor și al confederațiilor tribale libere, mai multe dintre aceste mici state aramaice au înființat regate, a căror putere era concentrată într-un centru urban cu o administrație regală și o arhitectură reprezentativă. Orașele fortificate cu clădiri monumentale, precum palate și temple, demonstrau prestigiul elitei conducătoare. Cu toate acestea, acești conducători au păstrat vii structurile tribale ca moștenire a trecutului lor seminomadic. Fundamentală pentru societățile tribale este valoarea ridicată pe care acestea o acordă neamului și relațiilor apropiate în toate sectoarele societății (social, politic și economic). Ca urmare, o legătură socială puternică se manifestă la toate nivelurile societății, precum și în cadrul unei familii sau al unui clan. Nu contează dacă acestea erau legături în

¹ Dagmar KÜHN, „Society, Institutions, Law and Economy”, în: Herbert NIEHR (edit.), *The Aramaeans in Ancient Syria*, Leiden - Boston, 2014, p. 37.

² Hélène SADER, „The 12th Century B.C. in Syria: The Problem of the Rise of the Aramaeans”, în: Ward Sharp JOUKOWSKY (edit.), *The Crisis Years: The 12th Century B.C.: from Beyond the Danube to the Tigris*, 1992, pp. 157-163.

cadrul elitei conducătoare care îl înconjură pe rege sau în cadrul restului populației³.

2. Arhitectura la aramei

2.1 Organizarea polisurilor

Desigur că nu toate siturile aramaice îndeplinesc criteriile moderne pentru un „oraș” și nici nu putem dovedi din surse scrise vreo „planificare” instituțională, de exemplu, a alinierii străzilor. Cu toate acestea, cel puțin capitalele principatelor arameilor pot fi identificate drept adevărate „orașe” în sens urban, fiind caracterizate de o populație stratificată cu o subzistență economică non-agricolă, existența unor instituții guvernamentale, administrative și de cult, și un hinterland rural, care aproviziona orașul cu produse agricole în schimbul meșteșugurilor și bunurilor de lux. Unele dintre site-uri arată clar un aspect planificat. Mai mult, chiar și în așezările mai mici și în orașele cu o structură interioară aparent neorganizată, trebuie să fi existat un fel de reglementare pentru a preveni luptele interne precum îngustarea sau blocarea străzilor de către locuitori, deranjându-și astfel vecinii. Prin urmare, este se poate vorbi despre „urbanism”, sau mai degrabă urban, chiar și atunci când ne referim la așezări longevive, cu dimensiuni reduse și structură organică⁴.

Se pot distinge două tipuri de orașe aramaice: cele cu o lungă istorie de așezare chiar înainte de ocuparea lor (violentă sau pașnică) de către aramei (sau cel puțin de către elitele arameilor), și cele care au fost nou înființate după consolidarea principatelor.

Prima categorie este reprezentată de Damasc, Hamath, Hazrak și Masuwari / Til Barsib. Din păcate, se știe puțin despre aspectul lor în perioadele precedente ale mileniului II î.Hr. Damascul a fost capitala celui mai puternic principat aramaic, numit Aram în Biblie și *Ša-imērišu* în izvoarele asiriene din secolele al IX-lea și al VIII-lea î.Hr. Orașul este deja menționat pe nume atât în Mari (secolul al XVII-lea î.Hr.) și literele Amarna (secolul al XIV-lea î.Hr.) ca centru al unui ținut numit *Apium* / *Upi*. Din câte se poate urmări în orașul vechi al Damascului modern, cetatea, situată la periferia așezării fortificate în apropierea râului Barada, poate să fi existat deja în timpul perioadei aramaice. Templul principal al orașului, dedicat zeului furtunii

³ P. E. DION, *Les Araméens à l'âge du Fer. Histoire politique et structures sociales*, Paris, 1997, p. 225.

⁴ Mirko NOVÁK, „Architecture”, în: H. NIEHR (edit.), *The Aramaeans in Ancient Syria*, p. 256.

Ba al-Hadad, a fost predecesorul templului roman *Jupiter*, catedrala bizantină dedicată lui Ioan Botezătorul și, astăzi, Marea Moschee (Omeiadă). Astfel, din câte se poate reconstrui din dovezile disponibile, templul era situat în centrul orașului. Până în prezent, aliniamentul zidurilor și străzilor de fortificație nu este cunoscut⁵.

Probabil că Hamath a fost sub control luwian până la sfârșitul secolului al IX-lea sau chiar începutul secolului al VIII-lea î.Hr., deoarece majoritatea inscripțiilor au fost scrise în cu hieroglife luwiene. Cu toate acestea, acest lucru nu înseamnă neapărat că populația era luwiană în loc de semitică, deoarece nici limba oficială, nici numele personale nu indică constituții „etnice”. Hamath a căzut definitiv sub stăpânirea arameilor la sfârșitul secolului al IX-lea sau începutul secolului al VIII-lea î.Hr. în timpul domniei unui anume Zakkur, un bărbat care provine din ‘Anah, pe Eufratul Mijlociu, și locuia într-un oraș numit Hazrak, probabil modern Tell Afis. Tărâmul său a fost numit Lu‘aš, cunoscut sub numele de Nuhasse în mileniul II î.Hr. Cu toate acestea, nu este clar dacă aspectul Hamat s-a schimbat semnificativ în următoarele decenii. La sfârșitul secolului al VIII-lea î.Hr., a devenit reședința unui guvernator asirian. După cum indică situația sa topografică, cetatea puternic fortificată și foarte ridicată era situată direct pe malul râului Oronte⁶.

Înainte și după încorporarea sa în entitatea aramaică Bit Adini în secolul al XI-lea sau al X-lea î.Hr., Til Barsib de pe Eufrat era cunoscut sub numele său hitit *Mazuwati* / *Masuwari*. În acest moment orașul era reprezentat de un plan inferior semicircular extins și de o cetate pe malul Eufratului. Puține rămășițe din ocupația timpurie a epocii fierului premergătoare confiscării asiriene au fost excavate până acum, aproape niciunul dintre ele în orașul de jos. Prin urmare, nu se poate determina dacă structura circulară și cetatea de la periferia orașului existau deja în vremurile luwie-nilor sau dacă ar trebui identificate fie ca adaosuri aramaice sau asiriene⁷.

Unele dintre situri, care au fost proaspăt fondate sau cel puțin refondate de aramei odată ce stăpânirea lor a fost stabilită, sunt mult mai bine investigate decât aceste orașe. Cele mai proeminente dintre acestea sunt Sam al (Zincirli de azi), Arpad (Tell Rifa‘at) și Guzana (Tell Halaf), capitalele Yādiya / Bit Gabbari, Bit Agusi și, respectiv, Pale / Bit Baḫiani. În afară de aceste

⁵ M. NOVÁK, „Architecture”, p. 256.

⁶ J. D. HAWKINS, *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions* I/1–3 (UISK 8.1), Berlin – New York, 2000, pp. 398–423.

⁷ M. NOVÁK, „Architecture”, p. 258.

orașe mari, un număr de orașe de dimensiuni medii și mici, probabil de origine din perioada aramaică, au fost excavate, oferind mai multe informații despre amenajarea orașului aramaic. Printre acestea se numără Tell Saih Hassan și Hadattu (modernul Arslan Tash)⁸.

În mod concludent, pot fi observate o varietate de tipuri formale: Există orașe dreptunghiulare, circulare sau semicirculare, și orașe cu o dispunere negeometrică, urmând condiții naturale sau păstrând o morfologie organică, rezultat al unei lungi istorii de așezări care datează din al II-ea sau chiar al III-lea mileniu î.Hr. S-ar putea să fi existat preferințe regionale, așa cum atestă concentrația de forme circulare în părțile de nord-vest și de nord ale lumii aramaice, în timp ce formele dreptunghiulare sunt mai frecvente în est⁹.

2.2 Palatele

În general, un palat este definit ca reședința unui conducător sau a reprezentantului acestuia. Ca mărime și decorațiuni, palatele au întrecut toate locuințele obișnuite și au îndeplinit în primul rând funcții seculare, deși puteau avea incluse și camere pentru activități religioase sau de cult. Ca centru guvernamental și administrativ și cămin al familiei regale, palatul era atât un simbol al puterii, cât și un loc pentru activități economice¹⁰.

În timpul epocii târzii a bronzului, două principii ale arhitecturii palatine erau comune în Levant: clădiri complexe, cu mai multe nuclee, cu o serie de apartamente conectate, fiecare dintre ele centrate în jurul unei curți, așa cum este reprezentată de palatul din Ugarit. Și al doilea principiu, unități relativ mici constând din doar câteva camere, adesea fără o curte interioară, așa cum sunt palatele lui Tilmen Höyük (Palatul E, Epoca Bronzului Mijlociu) și Alalah (Nivelul IV, Epoca Bronzului Târzie). Ultimul principiu a fost predecesorul unui tip de palat care a devenit predominant în arhitectura luwiană și aramaică de la începutul mileniului I î.Hr.¹¹. Amenajarea spațiului pare să fi fost destul de standardizată, în măsura în care se poate aprecia după numărul limitat de exemple cunoscute. Palatul avea o structură inte-

⁸ M. NOVÁK, „Architecture”, p. 259.

⁹ M. NOVÁK, „Architecture”, p. 260.

¹⁰ M. NOVÁK, „Architecture”, p. 265.

¹¹ Mirko NOVÁK, „Hilani und Lustgarten. Ein Palast des Hethiter-Landes und ein Garten nach dem Abbild des Amanus in Assyrien”, în: M. NOVÁK, F. PRAYON, A. M. WITTKÉ (edit.), *Die Aussenwirkung des späthethitischen Kulturraumes: Gütertausch, Kulturkontakt, Kulturtransfer (Alter Orient und Altes Testament 323)*, 2004, pp. 336-346.

riooară tripartită cu o sală principală, probabil sala tronului, în centru. Poarta monumentală era în general situată pe o latură largă a clădirii și caracterizată prin una sau mai multe coloane, susținând un buiandrug larg. Dădea acces la un hol larg de intrare, care era flancat de două camere pătrate asemănătoare unui turn. Alături de ea se afla sala tronului, în spatele căreia un șir de camere mici formau spatele ansamblului tripartit¹².

Originea acestui tip de arhitectură palatină este încă disputată. Unii savanți propun o origine hitită, alții una nord-levantină. În prezent, se crede că derivă din valea de la est de Munții Amanus. Aici, în Tilmen Höyük, poate fi urmărită cea mai veche mărturie; Kunulua și Sam'al din apropiere oferă majoritatea exemplurilor din Epoca Fierului. Influența anatoliană este prezentă prin aranjarea unor clădiri unice în jurul unei piețe centrale în interiorul cetății¹³.

Palate de acest tip au fost găsite atât în orașe aramaice precum Sam'al, Sakcagozu, Tell Saih Hassan, Guzana și Sikani, cât și în orașe luvine precum Kuntulua și Carchemish. Nu poate fi observată o distincție în dispunerea palatelor, probabil că au existat unele diferențe regionale. Cei de la vest de Eufrat, de exemplu, au scări într-una dintre camerele în formă de turn care flanchează intrarea. În palatele săpate mai la est, băile erau situate în această locație¹⁴.

Identificarea acestui tip de clădire ca palat este susținută de instalațiile găsite în interior, cum ar fi vetrele mobile în unele dintre sălile tronului. Nu se știe aproape nimic despre decorarea camerelor interioare. Spre deosebire de palatele asiriene, nu s-au găsit basoreliefuli în interiorul clădirilor și nu există nicio atestare dacă au existat picturi murale sau perdele. Cu toate acestea, exteriorul era adesea bogat decorat cu reliefuli pe ortostate de bazalt sau calcar, demonstrând clar importanța rituală și puterea locuitorului palatului, regele. În mai multe cazuri, bazele coloanei și stâlpii intrării monumentale constau din statui de piatră, care arată sfincși, lei, tauri, grifoni și altele asemenea. Coloanele în sine erau făcute din lemn. Guzana este probabil singura excepție remarcabilă¹⁵.

¹² M. NOVÁK, „Architecture”, p. 266.

¹³ M. NOVÁK, „Hilani und Lustgarten”, pp. 342-344.

¹⁴ M. NOVÁK, „Architecture”, p. 266.

¹⁵ A. GILBERT, *Syro-Hittite Monumental Art and the Archaeology of Performance: The Stone Reliefs at Carchemish and Zincirli in the Earlier First Millennium B.C.E. (Topoi Berlin Studies of the Ancient World 2)*, Berlin - Boston, 2011.

Deși structura internă a palatelor luwian-aramaice a fost destul de simplă și nu este în niciun fel comparabilă cu complexitatea palatelor asiriene și babiloniene, unele dintre caracteristicile lor au stârnit interesul asirienilor și au avut un impact substanțial asupra arhitecturii palatine asiriene. În sursele asiriene este menționat frecvent un „Palat al țărilor Hatti”, care „a fost numit *bīthilāni* în limba amurru”. Una dintre caracteristicile sale predominante era intrarea cu coloane. S-au scris multe despre identificarea *bīthilāni*, etimologia desemnării sale și adoptarea lui în Asiria. Cu toate acestea, pare foarte probabil că *bīthilāni* a fost numele tipului tripartit de palat luwian-aramaic¹⁶.

2.3. Templele

Atestarea arhitecturii templelor de tip luwian-aramaic este rară, deoarece doar câteva exemple au fost excavate până acum. În detaliu, pot fi enumerate doar templele din Halab (Alep), Ain Dara din valea Afrin, Kunulua/Tell Tayinat, Carchemish și Hazrak (Tell Afis), precum și unele clădiri din siturile de coastă. În mod surprinzător, nici un templu important nu a ieșit la lumină până acum în marile orașe aramaice precum Sam al, Til Barsib, Guzana, Hamat sau Damasc. Dacă aceasta este o coincidență arheologică sau reflectarea unei politici religioase aramaice specifice, cel puțin în orașele nou înființate, este o ipoteză încă în dezbateră și, prin urmare, este dificil de evaluat. În sursele scrise este atestat cel puțin un templu al lui Baal la Damasc. Alte sanctuare importante cunoscute numai din referințe textuale includ templele zeului lunii din Harran și ale zeului furtunii din Sikani (Tell Fekheriye)¹⁷.

Cu toate acestea, este destul de remarcabil că toate templele cunoscute, cu excepția lui Kunulua, ar putea deja să privească înapoi la o istorie de un secol în momentul în care arameii au intrat în aceste zone. Acest lucru indică faptul că noile elite aramaice au adoptat cultele tradiționale stabilite¹⁸.

Cel mai proeminent exemplu este faimosul templu al zeului furtunii din Halab (Alep), care datează de la sfârșitul mileniului al III-lea î.Hr. A suferit mai multe renovări, unele destul de simple, altele cu modificări de amploare ale structurii interioare și chiar ale axei intrării. De la începutul mileniului al II-lea a fost caracterizat de o cella largă. În fața lui se afla un vestibul drep-

¹⁶ M. NOVÁK, „Architecture”, p. 267.

¹⁷ S. MAZZONI, „Syro-Hittite Temples and the Traditional in antis Plan”, în: J. BECKER, R. HEMPELMANN, E. REHM (edit.), *Kulturland Syrien. Zentrum und Peripherie. Festschrift für Jan-Waalke Meyer*, Münster, 2010, pp. 367.

¹⁸ M. NOVÁK, „Architecture”, p. 268.

tunghiular, care era deschis spre exterior pe toată lățimea sa și era flancat pe ambele părți de două încăperi pătrate asemănătoare contraforturilor cu scări. Astfel, această clădire poate fi considerată un exemplu timpuriu al așa-numitului „templu turn”. Tell Afis, vechiul Hazrak, a scos la iveală un sanctuar cu o intrare foarte asemănătoare, dar spre deosebire de templul lui Halab, cella sa a fost o încăpere lungă flancată de camere mici pe fiecare parte¹⁹.

Templul lui ‘Ain Dara, un oraș antic încă neidentificat din valea Afrin, la nord-vest de Alep, a fost construit probabil în secolul al XIII-lea sau al XII-lea î.Hr. Din faza sa inițială, a fost situat deasupra unei terase artificiale. O galerie care ducea la sanctuarul propriu-zis a fost adăugată ulterior. La început, era deschis spre exterior, fiind împodobit cu stâlpi. Mai târziu, în etapa terminală a templului, această galerie a fost închisă prin adăugarea unui zid exterior de incintă. Atât în structura sa inițială, cât și în cea terminală, templul a aparținut tipului binecunoscut de „templum in antis”. Pereții laterali ai unei astfel de clădiri sunt prelungiți pe partea de față, formând astfel un vestibul deschis, asemănător unei nișe. În cazul lui ‘Ain Dara, acest portic a scos la iveală două baze circulare de bazalt din coloane de lemn. Avea acces direct în încăperile interioare ale clădirii: o anticameră dreptunghiulară și o celulă pătrată adiacentă cu podium, probabil pentru un simbol sau o statuie divină. Dispunerea lui arată ca o „ilustrare a descrierii biblice a templului lui Solomon din Ierusalim” (3 Regi, cap. 6)²⁰.

Cea mai bună comparație a porticurile cu coloane de la templul ‘Ain Dara pot fi văzute în templele din apropiere din Kunulua. Acestea sunt singurele temple Luwo-Aramaice cunoscute, fără precursori în epoca bronzului²¹. Principala diferență este că cellae-le templelor din Kunulua erau încăperi lungi, cu pereții laterali mai lungi decât pereții din față și din spate. Mai mult, erau situate aproape de palate, chiar în afara zonei interioare a cetății, în contrast cu templele izolate din Halab, Hazrak și ‘Ain Dara. S-a propus că această diferență reflectă funcțiile lor decisive ca temple dinastice (Kunulua) în contrast cu sanctuarele zeilor tutelari ai orașului (Halab, Hazrak și ‘Ain Dara)²².

¹⁹ K. KOHLMAYER, „The Temple of the Storm God of Aleppo during the Late Bronze and Early Iron Ages”, în: *Near Eastern Archaeology*, nr. 72, 2009, p. 194.

²⁰ M. NOVÁK, „Architecture”, p. 269.

²¹ T. P. HARRISON, „Neo-Hittites in the „Land of Palistin”. Renewed Investigations at Tell Ta‘yinat on the Plain of Antioch”, în: *Near Eastern Archaeology*, nr. 72, 2009, p. 187.

²² S. MAZZONI, „Syro-Hittite Temples”, p. 362.

Un alt templu a fost săpat în partea inferioară a cetății Carchemish: sanctuarul zeului furtunii chiar lângă „Scara cea Mare”, care a fost identificat printr-o inscripție. Nu este sigur dacă așa-numitul *hilani* din sud-estul pieței triunghiulare de la sud de „Marea Scară” a fost o clădire palatină sau sacră. Cel puțin templul zeului furtunii are unele trăsături comune cu templele cunoscute *in antis*. Are o nișă de intrare și o celulă aproape pătrată, dar lipsită de anticameră. Niciuna dintre aceste două clădiri nu poate fi identificată ca fiind sanctuarul central al zeiței orașului tutelar Kubaba, care ar fi putut fi situat în partea cea mai înaltă a cetății²³.

Un tip distinctiv de sanctuar a fost dedicat cultului strămoșilor. Așa-numita „cameră de cult” din Guzana, o încăpere lungă cu vestibul și trei camere mici adiacente, a fost identificată în mod cert ca atare. Unele altare similare, deși mai mici, erau situate imediat la est de intrarea exterioară în cetate. Deși până acum nu au fost excavate clădiri comparabile, există dovezi clare pentru un cult similar al strămoșilor în alte orașe aramaice²⁴.

Indiferent de întrebarea dacă a existat sau nu o anticameră, dacă porticul era flancat de contraforturi sau dacă cella era o încăpere lungă pătrată sau lată, toate templele au câteva elemente cruciale în comun. Aveau doar un număr limitat de încăperi, ceea ce înseamnă că nu a existat o complexitate interioară decisivă și prezintă o axialitate strictă (vizibilitate directă și ax de trecere din exterior în cella și spre podium). Caracteristica principală era însă un portic deschis, indicând o transparență asemănătoare cu cea a palatelor. Toate aceste elemente erau deja caracteristice templelor din epoca bronzului din nordul Levantului și din Mesopotamia Superioară. Elementele noi care au fost introduse de aramei nu pot fi urmărite până acum și s-ar putea să nu fi existat niciodată. Mai mult decât atât, poziția templelor în peisajul urban poate diferi puternic: există sanctuare situate în cel mai înalt punct al cetății (Ḥalab, Hazrak), la periferia acesteia opusă porții cetății (‘Ain Dara), sau în interiorul părții exterioare a cetății, separată de partea interioară printr-un zid (Kunulua, Carchemish). Aceste diferențe pot reflecta mai degrabă funcția templelor decât orice diversitate etnică sau politică²⁵.

²³ M. NOVÁK, „Architecture”, p. 269.

²⁴ M. NOVÁK, „Architecture”, p. 269.

²⁵ M. NOVÁK, „Architecture”, p. 270.

3. Arta la aramei

Coexistența tradițiilor mai vechi hitite și a tradițiilor aramaice nou stabilite a fost adesea discutată în acest context. În literatura de cercetare mai veche, o interpretare comună a diferențelor stilistice dintre lucrările sculpturale a fost aceea că diferitele grupuri etnice au folosit aceste lucrări pentru a-și defini vizual cultura și că operele exprimau chiar rivalități între grupuri. Dar factorii care provoacă apariția unui stil istoric – deși nu neapărat un stil etnic – în arta vizuală sunt mult mai complexă decât este capabil să explice o astfel de viziune restrânsă. În lumea arameilor bazată pe tribal, procesele de sinteză socială și de aculturație au avut cel mai probabil o influență mai profundă asupra dezvoltării artei vizuale, decât granițele lingvistice și culturale. Publicațiile mai recente au luat în considerare suficient această problemă sau au ocolit problema în întregime excluzând arta aramaică din observațiile lor²⁶.

Condițiile etnice, culturale și politice foarte diferite au predominat adesea în orașele arameilor. Sam'al, situat într-o vale laterală a Munților Amanus, era cea mai nord-vestică ramură a tradiției aramaice și, prin urmare, era mult mai aproape de tradiția hitit-luwiană decât era Guzana, situată într-o fostă regiune hurrian-akadiană la izvorul râului Khabur. Istoria lui Til Barsib din regiunea centrală a Eufratului și a lui Hamath de pe râul Orontes documentează cel mai clar trecerea de la o clasă conducătoare luwiană la una aramaică. În cazul Damascului, la sfârșitul secolului al IX-lea î.Hr., o putere regională aramaică a apărut practic de la sine. Începând cu secolul al IX-lea, toate aceste orașe, orașe-stat și monarhii mai mici au căzut progresiv sub influența Imperiului Neo-Asirian în expansiune, care a oferit un impuls extern important pentru producția locală de lucrări sculpturale. În cele din urmă, elementele adoptate din cultura feniciană și chiar din cultura egipteană au lărgit gama de posibilități creative, transformând producția de artă într-un proces din ce în ce mai complex și mai deschis. În această istorie plină de evenimente a artei, se găsește puțină coerență²⁷.

Există doar câteva situri de săpături în centrele aramaice, dar care au produs un număr semnificativ de lucrări sculpturale. Acestea sunt Zincirli (vechiul Sam'al), Tell Halaf (vechiul Guzana), Tell Ahmar (vechiul Til Barsib), Arslan Tash (vechiul Hadattu) și Hama (vechiul Hamath). În toate aceste si-

²⁶ Dominik BONATZ, „Art”, în: H. NIEHR (edit.), *The Aramaeans in Ancient Syria*, p. 206.

²⁷ D. BONATZ, „Art”, p. 207.

turi, săpăturile au început în prima jumătate a secolului al XX-lea și, deși au fost reluate în ultimii ani la Tell Ahmar, Zincirli și Tell Halaf, doar câteva descoperiri individuale au extins repertoriul operelor de artă monumentale. După cum arată templul din Alep cu programul său sculptural bogat, multe dintre noile descoperiri spectaculoase se află în afara limitelor „artei aramaice”. În alte cazuri, cum ar fi templul monumental din cetatea Tell Afis (identificat drept orașul aramaic Hazrak), au fost dezgropate doar câteva rămășițe sculpturale²⁸.

O trăsătură caracteristică a orașelor luwiene și aramaice a fost proiectarea spațiului public folosind lucrări sculpturale monumentale. Fețele exterioare ale zidurilor de-a lungul axelor urbane centrale au fost decorate cu ortostate sculptate, iar porțile au fost flancate cu figuri de portal. Reprezentând teme religioase și mitice, de război, de vânătoare, ceremonii de curte și viața de zi cu zi, elita urbană a putut să-și comunice publicului ideologia. Introducerea de noi teme vizuale și utilizarea diferitelor zone centrale ale orașului pentru propagandă vizuală au fost procese extrem de dinamice. Lucrările sculpturale mai vechi au fost rareori înlocuite cu altele noi. Mai degrabă, adesea au stat generații în locurile lor originale, creând locuri de amintire care au întărit identitatea colectivă²⁹. Ortostatele sculptate au fost montate inițial pe bazele zidurilor porții orașului, unde marcau simbolic tranziția ierarhică între zonele exterioare și interioare ale orașului. Pe lângă faptul că au funcționat ca purtători de imagini și inscripții, au jucat un rol practic în protejarea suprafețelor pereților de efectele intemperiilor. Începând cu secolul al X-lea î.Hr., fațadele clădirilor centrale și edificiile de pe piețe și alei au fost din ce în ce mai decorate cu narațiuni sculptate. Aceste reprezentări, care au fost continuu încărcate cu semnificații la ceremoniile publice și în timpul procesiunilor publice, par să fi avut drept scop crearea unui consens între elita conducătoare și restul populației urbane. Abia mai târziu s-a pus accentul pe ridicarea ortostatelor sculptate în zonele exclusive ale palatelor, pe pridvoarele lor principale, și pe fațadele care erau protejate de zidurile complexului cetății. Mesajul vizual al unor astfel de monumente a fost centrat pe elita aristocratică și pe ceremoniile lor de la curte³⁰.

²⁸ S. Mazzoni, „Tell Afis 2007 Field Season: Preliminary Report”, în: *Annales Archéologiques Arabes Syriennes*, nr. 49-50, 2006-2007, pp. 23-30.

²⁹ D. BONATZ, „Art”, p. 208.

³⁰ A. GILIBERT, *Syro-Hittite Monumental Art*.

Metoda arameilor de a proiecta spațiul public cu sculpturi monumentale nu a fost diferită de practicile hitite. Mai degrabă, a devenit clar că, atunci când orașele au fost planificate, deciziile au fost luate pe baza condițiilor geografice locale, a disponibilității resurselor și a relațiilor geopolitice. Orașele aramaice Sam'al și Guzana sunt două exemple izbitoare. Numai pe baza amenajării lor – unul circular, celălalt dreptunghiular – sunt vizibile diferențe considerabile. Când a fost vorba de selectarea temelor și motivelor vizuale, aceste orașe, ca multe așezări aramaice, au continuat inițial tradițiile locale, dar apoi s-au deschis din ce în ce mai mult către influențe străine, în moduri care corespund intereselor lor specifice³¹.

Având în vedere caracteristicile stilistice deosebite ale lucrărilor sculpturale de la Sam'al (Zincirli de astăzi), care au fost create pe o perioadă de 250 de ani între a doua jumătate a secolului al X-lea și începutul secolului al VII-lea î.Hr., se poate face o distincție destul de clară între două principale faze: o fază mai veche, care durează până la sfârșitul secolului al IX-lea, marcată de o orientare puternică către tradițiile vizuale hitit-luwiene, și una mai târzie, extinzându-se până sau cu puțin timp înainte de cucerirea de către Esarhaddon în 671/670 î.Hr., timp în care arta monumentală a dezvoltat un stil de curte local care a fost clar influențat de asirieni³².

În vecinătatea Sam'al există un al doilea sit în care au fost excavate un număr mare de sculpturi monumentale dintr-o structură de poartă și o intrare în palat (reliefuri ortostat și figuri de portal). A fost identificată provizoriu ca Lutibu, o fortăreață pe teritoriul controlat de Hayyan, regele lui Sam'al, și menționată de Shalmaneser III în 858 î.Hr.³³. Dar lucrările sculpturale de la Sakçagözü diferă de arta din Sam'al în ceea ce privește iconografia și stilul asirian pronunțat. Prin urmare, s-a sugerat că au avut originea în jurul anilor 712/711 î.Hr., când Sargon al II-lea a plasat o serie de orașe, inclusiv Melid și Sakçagozu-Lutibu, sub controlul statului vasal anatolian Kumuh³⁴. Pe de altă parte, o serie de orașe reliefurile, în special „relieful de vânătoare” cu o scenă de car și ucigători de lei, prezintă asemănări stilistice

³¹ S. MAZZONI, „Aramaeans and Luwian New Foundations”, în: S. MAZZONI (edit.), *Nuove fondazioni nel Vicino Oriente Antico: Realtà e ideologia (Seminari di Orientalistica 4)*, Pisa, 1994, p. 326.

³² D. BONATZ, „Art”, p. 210.

³³ H. SADER, *Les États araméens de Syrie depuis leur fondation jusqu'à leur transformation en provinces assyriennes*, Beirut - Wiesbaden, 1987, p. 173.

³⁴ E. LIPINSKI, *The Aramaeans: their ancient history, culture, religion (Orientalia Lovaniensia analecta)*, Leuven, 2000, p. 237.

și tematice cu fildeşurile siriene de nord-vest care au fost recuperate din Nimrud și datează din a doua jumătate a secolului al VIII-lea î.Hr. Din acest motiv, lucrările sculpturale de la Sakcagozu pot fi rezultatul unei dezvoltări ulterioare a stilului regional al artei Sam'al³⁵.

Cea mai veche serie de reliefuri sculpturale din Sam'al au fost găsite la poarta de sud a orașului și la poarta exterioară a cetății. Ambele grupuri au fost create probabil după mijlocul secolului al X-lea î.Hr. Datorită ușoarelor diferențe stilistice se poate presupune că au apărut în perioade diferite. Figurile de pe reliefurile porții de sud sunt rigide și incomode, dar cele de pe reliefurile porții exterioare a cetății arată primele încercări de tratare a corpului ca formă organică. Există, de asemenea, tranziții fluide în iconografia imaginilor din ambele grupuri, care includ grifoni înaripați și sfincși, creaturi hibride mitologice și scene din vânatoarea de leu și căprioară. Scenele sferei divine apar în stânga porții, cele ale omului în dreapta. Fața porții este dominată de tema războiului, interiorul de cea a vânătorii. Un ortostat din colțul din față al porții, care apare în stânga când este privit de la intrare, îl înfățișează pe domnitor ca protagonist în ordinea lumească. Doi membri ai casei conducătoare sunt arătați mergând cu pași mari în fața lui, inclusiv poate fiul sau succesorul său. Sunt reprezentanți suplimentari ai ordinului dinastic. Ortostatul adiacent îi arată pe conducător și soțul său la o masă comună³⁶.

În receptarea ulterioară a acestor lucrări sculpturale, această scenă a fost probabil înțeleasă nu numai ca o sărbătoare regală la care a participat cuplul conducător, ci și ca un simbol al existenței continue a strămoșilor dinastici în viața de apoi. Protecția orașului și a dinastiei conducătoare este întruchipată simbolic de numărul mare de divinități prezente, dintre care cea mai puternică poate fi văzută vizavi de imaginea familiei regale, în colțul drept al porții³⁷.

În ceea ce privește arhitectura de la Guzana, despre întemeierea acestei cetăți (acum Tell Halaf) nu există informații precise disponibile ca și în capitala orașului-stat arameu Bit Bahiani, dar probabil că a avut loc nu mai târziu de începutul secolului al X-lea î.Hr³⁸. În inscripțiile de pe numeroase lucrări sculpturale pe fațada palatului, Kapara se descrie el însuși ca fiind

³⁵ I. J. WINTER, „Carved Ivory Furniture Panels from Nimrud: A Coherent Subgroup of the North Syrian Style”, în: *Metropolitan Museum Journal*, nr. 11, 1976, pp. 32-38.

³⁶ S. MAZZONI, „The Gate and the City: Change and Continuity in Syro-Hittite Urban Ideology”, în: *Die orientalische Stadt: Kontinuität, Wandel, Bruch*, vol. I, 1997, pp. 318-322.

³⁷ D. BONATZ, „Art”, p. 211.

³⁸ M. NOVÁK, „Zur Geschichte der aramäisch-assyrischen”, p. 94.

constructorul palatului, în timp ce inscripțiile de pe spatele unor ortostate conțin sintagma „templul zeului furtunii”. Drept urmare, cercetătorii au presupus într-un stadiu incipient că aceste așa-numite ortostate mici aparțineau inițial unei alte clădiri. Diferențele stilistice dintre aceste ortostate și reliefulurile de pe fațada palatului sugerează într-adevăr că cele două grupuri de lucrări au fost produse în momente diferite³⁹. Deoarece secvența originală a celor 187 de ortostate mici a fost evident alterată atunci când au fost reutilizate, este imposibil să se reconstituie contextul pictural original⁴⁰.

În această serie de relief, imaginile referitoare la trecut, în special, prezintă motive asociate cu o tradiție distinctă locală din epoca bronzului. Arta mittaniană și asiriană mijlocie din a doua jumătate a mileniului II î.Hr. a furnizat modele pentru reprezentările de pe ortostate, inclusiv doi tauri care susțin discul solar înaripat, grifoni înaripați, lei înaripați și alți monștri, precum și capride care apar lângă un palmier stilizat. Aceasta conduce la două concluzii alternative privind dezvoltarea artei aramaice timpurii în Guzana: fie această artă reprezintă continuarea unei tradiții indigene sirio-hurite din nord, fie adaptarea unei influențe asiriene mijlocii care a păstrat o eficacitate culturală directă la nivel local⁴¹.

Probabil că cel mai cunoscut monument care înfățișează o zeitate aramaică este colosala statuie de 2,85 metri a lui Hadad găsită în Gercin, la șapte kilometri la nord-est de Sam'al. Conform inscripției vestice semitice pe care regele Panamuwa I o sculptase pe statuie în perioada de dinainte de 750 î.Hr., situl a servit ca necropolă și memorial ancestral pentru dinastia Sam'al / Yadiya. Statuia a fost dedicată zeului furtunii Hadad, cea mai înaltă zeitate a lui Sam'al, și oferă dovezi iconografice importante despre modul în care locuitorii băștinași și-au imaginat înfățișarea acestui zeu. Din păcate, această dovadă este incompletă – cele două antebrațe ale zeului au fost rupte și atributele pe care probabil le ținea în mână nu au supraviețuit. Totuși, se observă diferențe izbitoare față de reprezentarea mai veche a zeului furtunii pe un ortostat de la poarta exterioară a cetății din Zincirli. În timp ce zeul furtunii de pe acest ortostat poartă îmbrăcăminte scurtă și o șapcă cu vârf înalt din tradiția neo-hitită, zeul Hadad este îmbrăcat într-o haină lungă și poartă o șapcă rotundă cu coarne plate, ca semn al naturii sale divine⁴².

³⁹ M. PUCCI, *Functional Analysis of Space in Syro-Hittite Architecture (BAR IS 1738)*, Oxford, 2008, p. 81.

⁴⁰ M. PUCCI, *Functional Analysis*, p. 95.

⁴¹ D. BONATZ, „Art”, p. 220.

⁴² D. BONATZ, „Art”, p. 225.

Statuia lui Hadad nu numai că subliniază importanța sa centrală în panteonul lui Sam'al, dar oferă și dovezi clare ale legăturii dintre cultul zeului furtunii și cel al conducătorului decedat. În inscripția comemorativă de pe statuie, Panamuwa solicită ofrande comune pentru el și zeul furtunii, ceea ce subliniază statutul divin al conducătorului în viața de apoi. Această legătură conceptuală între masa funerară și furnizarea de hrană pentru o zeităate a fost recunoscută de mult timp și interpretată în contextul arheologic al statuilor din așa-numita cameră de cult din orașul inferior Tell Halaf. Camera de cult conținea o figură dublă a unui bărbat și a unei femei așezate pe un pedestal de lângă statuia unui zeu. În fața celor două statui erau un altar și o lespede de bazalt pentru primirea libațiilor. Ofrandele aduse în camera de cult erau astfel destinate atât pentru statuia zeului, cât și pentru efigiile cuplului regal, aparent decedat. Statuia zeității, care ține în mână un obiect curbat, seamănă cu figura coloanei de la intrarea în Palatul de Vest de la Tell Halaf. Ca și această figură, este probabil o reprezentare a zeului-furtunii⁴³.

Încercările de a întreprinde o clasificare etnică a operelor de artă ale societăților trecute s-au dovedit, în general, problematice, deoarece judecă greșit dinamica etniei, „sensul paradoxal că etnia este ceva reinventat și reinterpretat în fiecare generație de fiecare individ și că este adesea ceva desul de derutant la individ, ceva asupra căruia îi lipsește controlul”⁴⁴.

4. În loc de concluzii

Istoria arameilor se bazează pe o serie de reinventări și reinterpretări, care trebuie evaluate pe fundalul unor tradiții regionale foarte diferite. Condițiile în care arameii și-au stabilit așezările urbane au fost extrem de diverse datorită suprafețelor întinse pe care le locuiau. Marja de libertate pentru construirea identității individuale a fost în mod corespunzător mare. Mai mult, deoarece spre deosebire de Asiria și Ashur – capitala care a dat numele acestei civilizații – cultura aramaică nu avea un centru ideologic, este greu de deslușit factorii care ar fi condus la apariția unei conștiințe aramaice naționale sau colective. În acest context social, argumentele pentru existența unui element distinct aramaic în arta vizuală, bazat pe stil sau iconografie, trebuie respinse.

⁴³ D. BONATZ, „Art”, p. 225.

⁴⁴ M. M. SCHIFFER, „Ethnicity and the Post-Modern Arts of Memory”, în: J. CLIFFORD, G. E. MARCUS (edit.), *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, London, pp. 194-233.

IMPORTANȚA RECUPERĂRII VIZIUNII FILOCALICE ASUPRA COSMOSULUI ÎN DOGMATICA ACTUALĂ

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Abstract

In this study we tried - using some older texts - to show the importance of reflecting on the Philokalical texts in terms of cosmology. The Philokalical texts and Father Dumitru Stăniloae's reflections on them are defining sources to outline a Philokalical vision of cosmology integrated into the contents and structures of current Dogmatics. So, a deep study would not only bring an enrichment to the current Dogmatics, but also important openings towards the spirituality of the Fathers. Likewise, through such an approach of the 21st century theologians, Dogmatics would respond to various cosmological conceptions, but, above all, to so many searches of the postmodern man.

Keywords

Philokalia, Dumitru Stăniloae, cosmology, Dogmatics

Este cunoscut faptul că secolul al XX-lea a însemnat pentru Dogmatica ortodoxă o perioadă a înnoirii, a delimitării treptate de abstractismul, fragmentarea și staticismul scolasticii medievale resimțite în structurile Dogmaticilor din secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea. De asemenea, cunoaștem importanța mutațiilor și înnoirilor petrecute în Teologia ortodoxă în secolul al XX-lea prin contribuțiile

teologilor din sinteza neopatristică¹, iar în România prin contribuția părintelui Dumitru Stăniloae². Totodată, înnoirea în Dogmatica ortodoxă s-a realizat nu doar prin redescoperirea textelor și metodei patristice, ci și prin recursul la textele liturgice și cele filocalice³. Părintele Stăniloae nu doar a tradus Filocalia, ci ne-a oferit substanțiale note de subsol, veritabile comentarii în continuitate creatoare cu textele filocalice, cu gândirea Părinților. El a indicat importanța Filocaliei pentru gândirea dogmatică și a inserat în scrierile dogmatice conținuturi substanțiale sau concepte filocalice importante pentru dimensiunea experimentală, ascetică, mistică, duhovnicească de înțelegere și exprimare a dogmei. De asemenea, părintele Stăniloae a recuperat pentru Dogmatica secolului al XX-lea viziunea filocalică asupra cosmosului în unitate cu omul. Dar această viziune filocalică pe care o întâlnim în parte în Dogmatica părintelui Stăniloae și în alte scrieri ale lui este nevoie să fecundeze o continuitate a reflecției atât pentru conturarea unei cosmologii și mai adâncite în Dogmatica actuală, cât și pentru prezentarea unei viziuni asupra universului în contextul noilor reprezentări ale concepțiilor cosmologice care marchează postmodernitatea.

1. O viziune filocalică a cosmosului

Fără îndoială, viziunea filocalică a părintelui Stăniloae asupra cosmosului reprezintă o evidență în scrierile sale, dar cel dintâi teolog care sistematizează într-un studiu extins viziunea filocalică asupra cosmosului la Dumitru Stăniloae este Maciej Bielawski⁴. Viziunea patristică a părintelui Stăniloae asupra cosmosului, asupra teologiei creației a fost însă sesizată cu mult în-

¹ Andrew LOUTH, *Modern Orthodox Thinkers. From the Philokalia to the present*, Society for Promoting Christian Knowledge, London, 2015.

² Pr. Prof. Dr. Cristinel IOJA, „Orthodox Dogmatics and Relevance of Re-Discovering the Holy Fathers in the Romanian Theology of the First Half of the Twentieth Century”, în: *Teologia*, vol. 79 (2019), nr. 1, pp. 48-61; „Părintele Dumitru Stăniloae (1903-1993) – restaurarea Dogmaticii Ortodoxe în secolul al XX-lea”, în *Părintele Profesor Dumitru Stăniloae sau consonanța dintre dogmă, spiritualitate și liturghie*, Editura Cetatea de Scaun, Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015, pp. 86-98.

³ Pr. Prof. Dr. Cristinel IOJA, „Dogmatic Theology and Philokalia in Romania under Communism”, în *Teologia*, vol. 73 (2017), nr. 4, pp. 7-10.

⁴ Maciej BIELAWSKI, *Părintele Stăniloae, o viziune filocalică despre lume*, trad. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998; „Dumitru Stăniloae and his Philokalia” în Lucian TURCESCU (ed.), *Dumitru Stăniloae: Tradition and Modernity in Theology*, The Center for Romanian Studies, Iași-Oxford-Palm Beach-Portland, 2002, pp. 25-52.

ainte de Bielawski de dogmatişti ca Ion Bria⁵, Dumitru Popescu⁶, Daniel Ciobotea⁷. Dezvoltarea viziunii filocalice asupra cosmosului la părintele Stăniloae a avut loc în congruență cu traducerea și comentariile la textele filocalice, cu mișcarea ideilor asupra cosmologiei în Mișcarea ecumenică. Contactul părintelui Stăniloae cu gândirea maximiană în ceea ce privește cosmosul a avut loc într-un mod accentuat încă din prima jumătate a secolului al XX-lea, nu doar în ceea ce privește Filocalia, ci și traducerea *Mystagogiei*⁸. Fără îndoială punctul de cotitură cu privire la viziunea cosmologică a părintelui Stăniloae îl constituie descoperirea textelor palamite⁹, dar nuanțarea în cheie filocalică a cosmologiei i se datorează în mare măsură gândirii sfântului Maxim Mărturisitorul. Părintele Stăniloae a înnoit semnificativ cosmologia în Dogmatica modernă inserând în conținutul și structurile ei o viziune duhovnicească, filocalică. Dogmatica actuală are nevoie de inserarea și mai aprofundată și nuanțată a conceptelor filocalice în structurile și conținutul ei, urmând părintelui Stăniloae.

Dacă ne referim la cosmologie, Filocalia ne descoperă o lume duhovnicească, structurată spiritual, în care conceptele de transparență, adâncime, interioritate se regăsesc în realități experimentale în viața Părinților. Cosmosul nu este doar ceva obiectiv, ci devine subiectivizat și transfigurat în

⁵ Pr. Prof. Dr. Ion BRIA, „The Creative Vision of D. Staniloae. An introduction to his theological thought”, în: *The Ecumenical Review*, 33, 1(1981), pp. 53-59.

⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru POPESCU, „Esența sintezei dogmatice a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae”, în: *Studii Teologice*, an XXXV (1983), nr. 7-8, pp. 581-586.

⁷ Dan-Ilie CIOBOTEA, „O Dogmatică pentru omul de azi”, în: *Studii Teologice*, an XXXVIII(1986), nr. 6, pp. 98-104.

⁸ Sf. MAXIM MĂRTURISITORUL, „Mystagogia, cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii”, în: *Revista Teologică*, an XXXIV (1944), nr. 3-4, pp. 162-181; an XXXIV (1944), nr. 7-8, pp. 335-356. În 1944, când publica traducerea *Mystagogiei*, părintele Stăniloae avea deja traduse și alte texte maximiene, fapt ce relevă angajamentul său pentru opera maximiană în continuitate cu redescoperirea importanței gândirii palamite pentru Dogmatică: *Răspunsuri către Talasie* (Migne, P.G., t. 90, col. 243-786), *Tălcuirea pe scurt la Tatăl Nostru* (Migne, P.G. 90, col. 871-910), *Cuvântul ascetic* (Migne, P.G. 90, col. 911-956), *Cele 400 de capete despre dragoste* (Migne, P.G., 90, col. 654-1080), *Cele 200 de capete despre teologie și intrupare* (Migne, P.G. 90, col. 1083-1176), *Epistola despre dragoste* (Migne, P.G. 91, col. 392-408). A se vedea și Pr. Prof. Dr. Cristinel IOJA, „St. Maximus the Confessor's Mystagogy and its Interpretative Emphasis in the Thinking of the Theologians Dumitru Stăniloae and Hans Urs von Balthasar”, în: *Teologia*, vol. 77 (2018), nr. 4, pp. 10-28.

⁹ Pr. Dumitru STĂNILOAE, „Calea spre lumina dumnezeiască la Sfântul Grigorie Palama”, în: *Anuarul Academiei Teologice Andreiene* 6 (1929-1930), pp. 55-57; „Două tratate ale Sfântului Grigorie Palama (Triada I, 2 și 3)”, *Anuarul Academiei Teologice Andreiene* 9, (1932-1933), pp. 5-70; *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, Sibiu, 1938.

unirea omului cu Dumnezeu, omul și cosmosul fiind pătrunși, înnoiți și remodelați treptat în harul necreat și îndumnezeitor. Reflectând la viziunea filocalică despre cosmos nedespărțit de om, înțelegem nu doar reciprocitatea imprimării omului în cosmos și a cosmosului în om, în vederea spiritualizării amândurora, ci și unitatea om-cosmos ca subiect-obiect al experienței. Numai depășind autonomia omului și a cosmosului, putem să devenim subiecte deschise spre unirea cu Dumnezeu în cosmos și în noi înșine.

Și în Filocalie ca și în celelalte scrieri patristice întâlnim coordonatele fundamentale ale cosmologiei: a) există o ordine interioară a creației care își are cauza în voința creatoare a lui Dumnezeu, în Logos; b) ordinea interioară a creației este în unitate cu subiectul rațional, omul, menit să o contemple, să o descopere și prin ea să descopere Rațiunea supremă, Logosul; c) ordinea interioară a creației nu este o realitate statică și suficientă în sine, ci o realitate dinamică prin omul sfânt spre desăvârșire; d) ordinea interioară a creației nu este o realitate care îl închide pe om, ci o realitate care îl deschide pe omul despătimit spre unirea cu Dumnezeu; e) materia nu este autonomă, ci structurată spiritual, locuită, plină de prezența energetică a Duhului și Logosului. În Filocalie descoperim cel puțin cinci criterii teologice cu privire la sensul cosmosului: a) să fie contemplat de om pentru a descoperi în el pe Logosul Hristos; b) să fie mediu al dialogului iubitor dintre om și Dumnezeu; c) să redevină prin omul sfânt, Rai; d) să fie asumat ca scară, urcuș spre unirea cu Dumnezeu, prin despătimitare; e) să fie înțeles ca structură paradoxală, ca mediu al desăvârșirii omului în unirea cu Dumnezeu.

2. Filocalia și adâncirea cosmologiei în Dogmatica actuală

Cu siguranță, coordonatele esențiale ale oricărei adânciri teologice în ceea ce privește cosmologia Bisericii, angajează reflecția cu privire la multiplele semnificații ale conceptelor microcosm, macrocosm, macroantropos, omul preot al creației, omul biserică vie, cosmosul ca biserică, în centrul fiind conceptul de Logos creator, mântuitor și judecător, identificat cu Persoana lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul din Treime.

Totuși, în cosmologia din Dogmatica actuală suntem chemați să subliniem pe lângă dimensiunea liturgică, sacramentală, eclesială a cosmosului, pe lângă cea filocalică centrată în inimă unde mintea își are ființa, și alte trei aspecte menite să pună în valoare Tradiția dogmatică și duhovnicească a Bisericii în contextul postmodernității, al dezvoltării noilor tehnologii și paradigme ști-

nțifice. Desigur, nu vom transforma Dogmatica în Apologetică, ci vom contura intrinsec apologia dogmatică a Bisericii în noul context al lumii secularizate.

Prin urmare, unele dintre sarcinile Dogmaticii în ceea ce privește cosmologia, pe lângă cele deja amintite, prezente în experiența și gândirea Părinților, pot fi exprimate astfel: a) precizarea și mai articulată a prezenței neconfundate a Trinității în creație, om și cosmos; b) precizarea și mai clară a raportului dintre opacitate-transparentță, suprafață-adâncime în ceea ce privește cosmosul și omul; c) cosmosul și omul – interiorități deschise; d) materia nu este limită, ci fereastră. Toate aceste aspecte țin de perspectivele cercetării în ceea ce privește cosmologia în Dogmatica actuală, aspecte despre care teologia biblică și patristică, Liturghia Bisericii, cultul în general, precum și scrierile Părinților filocalici, fac referire.

În aceste perspective părintele Stăniloae a realizat deja pași importanți care se cer urmați, dezvoltați, aprofunțați. O să prezint în acest sens câteva din reflecțiile părintelui Stăniloae la textele filocalice, surse care sunt veritabile premise ale unei cosmologii înnoite în Dogmatica actuală.

2.1. Forma în forme

Plecând de la expresia sfântului Grigorie Palama prin care Dumnezeu este numit „Forma în forme”, părintele Stăniloae precizează trei aspecte importante: a) în fiecare creatură este dinamică puterea lui Dumnezeu dătătoare de formă; b) părțile universului sunt împreună în întregul lor prin dinamica dătătoare de formă a lui Dumnezeu; c) Dumnezeu imprimă părților și întregului univers specificul Lui¹⁰. El este *forma în forme ca obârșia formelor*. Dumitru Stăniloae subliniază că în Dumnezeu sunt date virtual toate formele ca într-o obârșie virtuală, în El fiind și ținta tuturor formelor; toate formele și toate frumusețile universului sunt desfășurări ale formelor și frumuseților cuprinse virtual ca într-o obârșie în Dumnezeu¹¹.

¹⁰ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, „Sfânta Treime și creația lumii din nimic în timp”, în: *Mitropolia Olteniei* (1987), nr. 3, p. 28.

¹¹ Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 751 la Sf. Grigorie Palama, *150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*⁷⁸, Filocalia 7, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977, p. 479. În cele ce urmează am utilizat texte din Cristinel IOJA, „Fragmente apologetice în Filocalia românească”, în *Ordinea profundă a universului și ideologiile relativiste actuale*, coord. Adrian Lememni, Adrian Sorin Mihalache, Nicolae Turcan, Editura Basilica, București, Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2021, pp. 309-322; „The Function of Human Reason in the God-Man-World Relationship as Reflected in Fr Dumitru Staniloae's

În acest context al raportului Formă-forme, sfântul Grigorie Palama face distincția între firea necreată, dumnezeiască și firea creată – sensibilă și inteligibilă – „străină” de Dumnezeu în sensul că nu există nicio asemănare între acestea după ființă. Reflectând la aceste învățături palamite, Stăniloae se întreabă – văzând precaritatea existenței omului – dacă există real, arătând că în mod sigur Dumnezeu este ultimul temei al existenței universului, chiar dacă este inaccesibil experienței noastre din perspectiva cunoașterii ființei Sale¹².

Observăm cum este explicată atât diferența, cât și prezența în ceea ce privește raportul dintre Dumnezeu și creație. Formele nu sunt autonome, ci au o obârșie și o lucrare, putere, o dinamică dătătoare de formă, de unde unitatea și distincția, prezența și diferența. Întrucât formele nu sunt autonome, structurile lor nu sunt opace prin creație, ci transparente, punți chemate la o continuă transparență, într-o deschidere spre obârșie, spre Forma. Forma în forme rămâne permanent deschisă spre cunoaștere, prin transparentizarea formelor, spiritualizarea continuă a lor în comuniunea Dumnezeu-om-lume.

Părintele Stăniloae vorbește despre „formele materiei” și „înțelesurile universului material” care sunt adunate de mintea și simțirea omului, prin „ochii materiali”, omul „organizând materia” în trupul său. Materia este „mediu” de manifestare al sufletului înțelegător al omului și al lui Dumnezeu. Folosind textele maximiene din *Ambigua* argumentează legătura simbolică a creației – în sens de mediu în care lucrează Dumnezeu – cu Logosul întrupat prin omul cuvântător și adâncirea acestei legături prin cuvântul omului până la îndumnezeire. Din această premisă demonstrativă, evidențiază trei aspecte legate în ele: a) omul este intermediar între Dumnezeu și lume; b) legătura dintre suflet și trup; c) legătura dintre suflet și lumea sensibilă. Prin aceste legături, Dumnezeu lucrează și este prezent în creația Sa transfigurând-o în lumină¹³.

Annotations in the Romanian Philokalia”, in *The Function and the Limits of Reason in Dogmatic Theology*, Editura Astra Museum, Sibiu 2012, pp. 165-182.

¹² Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 750 la Sf. Grigorie Palama, *150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire* 78, Filocalia 7, p. 478 su.

¹³ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, „Dumnezeu Cuvântul cel întrupat sfințește creația prin cuvântul și fapta omenească a Sa și a omului și în special a preotului”, în: *Mitropolia Olteniei*, an XLIII (1991), nr. 4, p. 15.

2.2. Transparența formelor

Lumea era la început transparentă pentru că era străbătută de „lumina veșnică” pe care părintele Stăniloae o identifică cu prezența lui Dumnezeu. Lumea era pe de o parte rai pe de altă parte era chemată să devină rai. Lumea era un rai în potență și trebuia să fie, prin omul sfânt un rai lărgit, actualizat. În eshaton lumea va dobândi o transparență totală. Stăniloae comentând textul Sfântului Simeon Noul Teolog despre noua creație, despre unitatea și comuniunea Împărăției în care Hristos va lumina în fiecare și fiecare va lumina în El, subliniază *transparența la culme*, lipsa de umbră, de ascunziș. Lumina va străbate prin toți ca o lumină universală a iubirii, Stăniloae accentuând în interiorul comuniunii, distincția persoanelor. Va fi o *transparență* pe care o numește și *străvezie* comuniune a persoanelor între ele și între ele și Dumnezeu¹⁴. El aseamănă această distincție în comuniune a noii creații în Împărăție cu Biserica în care există un singur trup și fiecare mădulare în parte¹⁵. Observăm că paradoxul creației, prezent în Biserică se va realiza deplin transparent în Împărăție, Stăniloae accentuând transparența deplină a creaturilor în starea eshatologică.

Comentând un text din sfântul Grigorie Sinaitul despre *pământul îndumnezeit*, Stăniloae arată legătura dintre trupul îndumnezeit și îndumnezeirea pământului explicând că acesta va fi atunci „o membrană din care iradiază toate dimensiunile și raționalitățile spirituale ale infinitului”¹⁶. Transparența despre care am amintit se referă și la comuniunea sfinților în eshaton, aceștia își vor „grăi unii altora în chip tainic cuvântul lăuntric, rostit în Duhul Sfânt”. Părintele Stăniloae adâncește această perspectivă a sfântului Grigorie Sinaitul și arată că sfinții cunoscându-și reciproc lăuntrul lor vor cunoaște din vedere ce au să-și comunice, își vor vedea reciproc ființa ca atotcuprinzător cuvânt, sufletul fiindu-le întreg în lumina feței¹⁷. În textele patristice întâlnim precizată dimensiunea duhovnicească a creației. Contrastele transparență-îngroșare / opacitate, adâncime-suprafață, cădere / depărtare / descompu-

¹⁴ Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 277 la Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, I, Filocalia 6, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977, p. 144.

¹⁵ Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 279 la Sf. Simeon Noul Teolog, *Cuvântări morale*, I, Filocalia 6, p. 147.

¹⁶ Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 148 la Sf. Grigorie Sinaitul, *Capete foarte folositoare în acrostih* 47, Filocalia 7, p. 106.

¹⁷ Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 149 la Sf. Grigorie Sinaitul, *Capete foarte folositoare în acrostih* 49, Filocalia 7, p. 106.

nerede dezmembrare-unire, ridicare / transfigurare / unitate. Omul nu a descoperit transparența creației, a rămas la grosimea de suprafață de naturii, trăind în plăceri care sunt legate de descompunere și moarte. Aceasta înseamnă că a lăsat acoperită natura ca *in rațiunile ei spirituale*, văzând-o doar ca *formă exterioară*, formele pătimășe ale materiei. Aceasta este de fapt o decădere de la percepția duhovnicească a materiei și considerarea lumii ca o „lume de obiecte”. Pentru reîntoarcerea omului la descoperirea lumii ca *mesaj* și *dar* Părinții propun exercițiul ascezei/curățirii de patimi ca adâncire în înțelesul duhovnicesc al lumii care conduce spre întărirea comuniunii cu Dumnezeu, la transfigurarea omului și cosmosului în lumină.

2.3. Liturghia cosmică – inima altarul de taină

Textele filocalice accentuează interioritatea omului și a cosmosului. Nimic în creație nu este fără o rațiune, fără un sens. Lumea este „o țesătură de rațiuni plasticizate”. Ordinea interioară a universului trebuie văzută ca avându-și întemeierea în Logos ca realitate transparentă și transcendentă. Grigorie Sinaitul spune că s-au alăturat „chipurile celor fără chip și formele celor fără formă”, făcând referire la lumea creată ca și chip al celei nevăzute și lumea nevăzută ca arhetip al celei văzute. O corespondență interioară între văzut și nevăzut în sensul că prin aceea se cunoaște aceasta și prin aceasta se cunoaște aceea, adică lumea nevăzută, aceasta este „pedagog”, iar cealaltă „casă veșnică”.

Părintele Stăniloae observă că în cele *fără chip* adică în *arhetip* sunt date potențial chipurile celor create. De aceea trebuie să străbătem de cele cu chipuri spre arhetip ca fundament al chipurilor¹⁸. Omul nu doar cugetă la rațiunile lucrurilor ci își „imprimă” gândurile și cuvintele sale în lucruri ca niște „peceți”¹⁹. Textele filocalice descoperă aceste aspecte într-un registru interior al omului, potențat de asceză, rugăciune, contemplație. În mijlocul cosmosului bate inima omului restaurat în Hristos, în ritmurile rugăciunii lui Iisus, ca invocare permanentă a Lui în Duhul. În acest sens, întregul cosmos devine Biserică și loc al prezenței Dumnezeului Preaînalt. Caracteristica fundamentală a reunificării dintre minte și inimă este că mintea liturghisește la altarul inimii, iar omul, devenind preotul lumii în altarul inimii sale, îl do-

¹⁸ Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 207 la Sf. Grigorie Sinaitul, *Capete foarte folositoare în acrostih* 127, Filocalia 7, p. 147.

¹⁹ Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 216 la Sf. Grigorie Sinaitul, *Capete foarte folositoare în acrostih* 134, Filocalia 7, p. 154.

rește pe Dumnezeu cu o dragoste așa de mare încât își „simte topindu-se parcă și tăria oaselor”²⁰. Inima, *altarul de taină* unde se poate săvârși neîncetat Liturghia cosmică²¹.

Ordinea interioară a universului este contemplată de om, este adunată în mintea omului unde acesta săvârșește o liturghie tainică aducându-se pe sine și toată lumea adunată și unificată în minte lui Dumnezeu²². În minte lumea este sfințită și unificată în sine. Aceeași idee o întâlnim la Teolipt al Filadelfiei, însă mult mai amplificată. „Omul lăuntric” liturghisește Domnului prin minte, cuvânt și duh²³. Stăniloae explică această liturghisire arătând că mintea e întregă în Dumnezeu și în același timp în fața lui Dumnezeu după cum și Dumnezeu este atât în minte cât și în fața ei, fapt ce ilustrează o interioritate maximă similară iubirii dintre două persoane²⁴.

Prin urmare vedem că mintea nu doar că se adună din lume, ci și adună lumea pentru a fi sfințită, imprimă lumii mișcarea cea bună în conformitate cu voia lui Dumnezeu atunci când liturghisește lui Dumnezeu în inimă. Interioritatea adâncă a minții și a inimii este fără capăt în sensul unei sesizări facile, este dincolo de orice observație prin instrumentele științei actuale. Omul nu este scufundat și anulat în Dumnezeu, ci se află conștient în Dumnezeu și paradoxal în fața lui Dumnezeu, în dialog cu El. Călătoria omului în propria interioritate nu are sfârșit, după cum călătoria omului în interioritatea cosmosului îl duce la comuniunea cu Cel fără sfârșit.

Din această perspectivă și omul și lumea au ambivalența lor interioară ca *lucrare*. De pildă, lumea este un *rai virtual* pentru cei care văd prin lucruri rațiunile divine. Între om și lume există o corespondență. Atât omul cât și lumea sunt asociați cu două raiuri deschise dar care prin păcat au fost închise. Raiul lăuntru al omului se deschide prin virtuți, iar cel din afară prin contemplarea rațiunilor dumnezeiești ale lucrurilor. Raiul lăuntric al omului deschide sau închide raiul din afară al lumii. Când raiul lăuntric al omului

²⁰ DIADOH AL FOTICEII, *Cuvânt ascetic* în Filocalia 1, Editura Harisma, Bucureți, 1993, p. 419.

²¹ ISAIA PUSTNICUL vorbește despre „slujirea (liturghia) inimii” atunci când aceasta este curată (*Douăzeci și nouă de cuvinte*, Filocalia 12, Editura Harisma, București, 1991, pp. 230-231).

²² Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 503 la Sf. Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete*, III, 16, în Filocalia 6, p. 310.

²³ Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 76 la Teolipt al Filadelfiei, *Despre ostenele vieții călugărești*, Filocalia 7, p. 54.

²⁴ Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 76 la Teolipt al Filadelfiei, *Despre ostenele vieții călugărești*, Filocalia 7, p. 61.

se închide prin patimi, se închide și frumusețea interioară a lumii, ordinea interioară a cosmosului nu mai rămâne transparentă²⁵.

În consecință, părintele Stăniloae arată că, ordinea interioară a omului restabilită prin virtuți va restabili și ordinea interioară a universului, Raiul interior al omului va restabili universul în stare de rai. În ceea ce privește raiul lăuntric al omului acesta este centrat în inima și mintea omului privity în unitate. Comentând textele sfântului Calist, Stăniloae aprofundează ideea acestuia potrivit căreia raiul sădit de Dumnezeu la răsărit de Eden este chip al omului dinăuntru. El spune că *inima* omului este un Eden lăuntric este sădită spre răsăritul minții luminate de Soarele dumnezeiesc. Soarele dumnezeiesc se reflectă în mintea omului și de acolo se răsfrânge asupra inimii omului. Mintea este „ogindă” a Soarelui dumnezeiesc fiind nedespărțită de inimă, între acestea două fiind o comunicare și reflectare reciprocă interioară prin prezența aceluiași Soare dumnezeiesc²⁶.

2.4. Universuri interioare în reciprocitate – omul și cosmosul

Când vorbim de om și cosmos ne gândim în general la obiectivitatea lor, fără să luăm în seamă interioritatea realității fiecăruia. Atât omul, cât și cosmosul nu sunt doar realitățiobiective, ci și realități în care interioritatea specifică fiecăruia reprezintă de fapt verticalitatea fiecăruia în reciprocitate cu celălalt. Părinții filocalici abordează problema ordinii interioare a omului și într-o perspectivă sacramentală, ca lucrare a lui Hristos în om. Botezul ca naștere din nou a omului are și o dimensiune interioară. Interioritatea omului primește pecetea lui Hristos, această pecete înțeleasă ca relație nu se mai șterge. În acest sens, Stăniloae, plecând de la caracterul personal al omului arată că „urma lui Dumnezeu” nu se mai șterge din cel botezat cum nu se poate șterge nici urma oricărei persoane cu care am intrat în relație²⁷.

Practic, interioritatea persoanei umane are o memorie care nu poate fi ștearsă. Simpla întâlnire dintre două persoane înseamnă o imprimare interioară reciprocă, fără confuzie, a uneia de cealaltă, un dialog al interiorității

²⁵ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *nota* 579 la Sf. Nichita Stithatul, *Vederea duhovnicească a Raiului*, 6-7, Filocalia 6, p. 358.

²⁶ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *nota* 499 la Calist Patriarhul, *Capete care au lipsit* 15, Filocalia 8, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, pp. 233-234.

²⁷ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *notele* 22-23 la Calist și Ignatie Xanthopol, *Cele 100 de capete* 6, Filocalia 8, pp. 23-24.

care transpare pe chipul omului și care rămâne încifrat în adâncul persoanei. Stăniloae merge până la a afirma că între oameni, datorită unității de *ființă*, există o „legătură indisolubilă” care realizează de fapt o „trecere de ființă din unul în altul”²⁸ fără vreo perspectivă în care persoanele se anulează, ci doar se împărtășesc interior unele de altele. El spune că prin fapte oamenii „înaintază fiecare în ființa celuilalt” și această înaintare în bine înseamnă o înaintare în unirea cu Dumnezeu. Această legătură ființială care există între oameni „face ca în fiecare din ceilalți să fiu eu însumi”²⁹. Ori, această imprimare reciprocă generată de întâlnirea și interacțiunea oamenilor se imprimă în memoria universului.

Observăm o dezvoltare în perspectivă antropologică a principiului părții în întreg și a întregului în parte, principiu pus în valoare de Părinții Bisericii și exprimat în ultimele descoperiri ale științei din secolul al XX-lea. De asemenea, observăm cum Stăniloae reușește să sesizeze „puterea spirituală” a persoanei umane, realitate prin care oamenii interacționează interior unii cu alții, se cuprind interior unii pe alții, fiind prezenți unii în alții. Și această realitate devine tot mai evidentă în măsura în care oamenii, lucrând aceleași virtuți, devin „străvezii” unii pentru alții, „oglinzi” în care se reflectă pe de o parte lumina lui Dumnezeu și lumina unuia pentru altul ca lumină împărtășită în comuniune cu Dumnezeu. Astfel, putem vorbi pe de o parte de o imprimare a prezenței personale a lui Dumnezeu în oameni, iar pe de altă parte de o imprimare ca prezență personală a fiecărui om în ceilalți cu care interacționează și crește în comuniune. La fel, putem vorbi și la nivelul fiecărui om de o legătură interdependentă și interioară între mădulele sale, adică partea în întreg și întregul în parte. Mai mult, putem spune că sufletul este interior trupului dar și trupul este interior sufletului. Acesta este paradoxul interior al omului ca reflecție și prezență a lui Dumnezeu și a celorlalți oameni în el, fără confuzie sau anulare a persoanelor. O interioritate care cuprinde pe celelalte interiorități care se deschid comunional în iubire, toate fiind pecetluite de interioritatea personală a lui Dumnezeu, prezent haric și proniator în fiecare om și în cosmos.

²⁸ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *nota* 1115 la Avva Dorotei, *Despre ținerea de minte a răului*, VIII, Filocalia 9, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 564.

²⁹ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *notele* 1096-1097 la Avva Dorotei, *Să nu judecăm pe aproapele* VI, Filocalia 9, pp. 547-548.

La fel virtutea se *întipărește* în firea noastră după cum și *păcatul* se întipărește în firea noastră și conturează dinamic firea omului. Practic ordinea interioară a omului poate să se înalțe prin virtute sau poate să se transforme în dezordine interioară prin voința omului. Conturarea interiorității omului prin *virtuți* sau *patimi* generează o conturare a realității în care omul viețuiește, o afectare în bine sau rău a interiorității cosmosului, a mediului istoric-cosmic în care omul iradiază propria interioritate. Părintele Stăniloae urmând sfântului Isaac Sirul din Filocalia X, observă o *unire* între om și lume prin prisma patimilor sau a virtuților. Aceasta pune în evidență caracterul cosmologic al patimilor și virtuților și caracterul antropologic al cosmosului. Atât patimile cât și virtuțile se imprimă în mediul cosmic prin om³⁰.

Fiecare lucru al lumii se întipărește în *memoria* personală a omului, în minte și în inimă, generând plăcere sau întristare. Mintea și inima – ca adânc indefinit al minții - trebuie despărțite de împrăștierea lumii fiind *adunate* în mișcarea cea bună în Dumnezeu, gândurile fiind centrate în „gândirea la viitoarea adunare a tuturor”. Pentru aceasta *amintirea* lui Dumnezeu în rugăciune *fără chip și fără formă* ca prezență personală proniatoare și plină de lumină este decisivă. Această perspectivă eshatologică în care mintea este chemată să exerseze prin contemplare și neîmprăștiere readunarea tuturor lucrurilor este temelia reală a omului și întregului univers³¹. Acesta este momentul în care începutul, mijlocul și sfârșitul sunt toate adunate în persoana omului. Aceasta este Liturgia interioară a omului în inima și mintea lui. Este momentul în care inima imprimată de mișcarea Duhului dobândește o mișcare naturală spre fapte înțeleasă ca restabilire a ei în starea de primire a Celui nemărginit prin renunțarea alipirii de cele mărginite³². Practic, textele filocalice oferă un orizont în care interioritatea omului și interioritatea cosmosului se deschid în reciprocitate una alteia devenind transparente în lumina infinită a lui Dumnezeu, oglindit în ele.

În această perspectivă, viziunea mașinistă, opacă și rigidă asupra obiectivității persoanei umane și asupra lumii sunt depășite. Atât omul cât și cosmosul sunt și universuri interioare deschise spre comuniune, interacțiunea

³⁰ Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 185 la Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoiță* 30, Filocalia 10, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 170.

³¹ Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 78 la Calist și Ignatie Xanthopol, *Cele 100 de capete* 17, Filocalia 8, p. 57.

³² Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 294 la Calist și Ignatie Xanthopol, *Cele 100 de capete* 66, Filocalia 8, p. 142.

dintre acestea nefiind înțeleasă doar într-o perspectivă exterioară, ci și obiectiv-interioară ca realitate fondatoare a oricărei realități văzute prin ochii trupului. Scopul materiei este să devină transparentă, iar aceasta se va realiza în măsura în care va fi „copleșită” de spirit, acoperământul material al omului și al lumii este destinat spiritualizării și transfigurării. Cosmosul devine un macroantropos. Patimile sporesc îngroșarea materiei și în om și în cosmos, lucrarea virtuților și mintea curățită de patimi, unită cu inima, descoperă substratul spiritual al materiei din om și cosmos.

2.5. Materia nu este limită, ci fereastră

Pentru contemplativi materia nu este limită, ci *fereastră* prin care privesc, văd sensul lucrurilor și pe Creatorul lor. Pentru cei pătimiși materia rămâne ceva exterior, mormânt, ei devenind robii formelor patimașe ale ei. Lumea este un *ecran* pentru om prin care poate să privească în adâncul creației. Pentru om, celelalte persoane umane și lumea devin *porți și ferestre* spre transcendență. Părintele Stăniloae vorbește nu simplu despre subiectivizarea lumii în om, ci despre o reală *intersubiectivizare* a ei într-un cadru relațional și comunional.

„Căci întreg cosmosul inteligibil se arată în întreg cosmosul sensibil în chip tainic prin formele simbolice, celor ce pot să vadă; și întreg cel sensibil există în cel inteligibil, simplificat în sensurile minții. În acela se află acesta, prin înțelesuri; iar în acesta acela, prin figuri. Iar lucrarea lor este una, cum ar fi o «*roată în roată*», zice minunatul văzător al lucrurilor mari, Iezechel, vorbind, cred, despre cele două lumi (1, 16). Dumnezeuiescul Apostol zice, la rândul său: «*Cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la întemeierea lumii, înțelegându-se din fapte*» (Romani 1, 20). Iar dacă prin cele ce se văd se privesc cele ce nu se văd, cum s-a scris, cu mult mai vârtos vor fi înțelese prin cele ce nu se văd, cele ce se văd, de către cei dedicați contemplației duhovnicești. De fapt, contemplația simbolică a celor inteligibile prin cele văzute este știință și înțelegere duhovnicească a celor văzute prin cele nevăzute”³³.

³³ A se vedea Sf. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Mystagogia, cosmosul și sufletul chipuri ale Bisericii* I-II, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, pp. 13-17. A se vedea și Lars THUNBERG, *Omul și*

Din această perspectivă putem spune că există două planuri ale raționalității creației: unul care poate fi sesizat prin capacitatea rațională a minții omenești și altul, mai profund, care este sesizat prin intuiție și contemplație, care ține de *nous*.

Concluzii

Reflectând la textele filocalice și la comentariile realizate de părintele Dumitru Stăniloae putem să înțelegem că creația nu este autonomă, ci teonomă, Dumnezeu fiind prezent prin energiile necreate în structurile materiei, ale întregii creații, om și cosmos. Cosmosul este mediul de realizare a îndumnezeirii omului, nu este străin omului și nici împotriva lui, ci face parte din responsabilitatea omului și din planul mântuirii în Hristos. Cosmosul are o structură spirituală intrinsecă, materia fiind concentrare de energie, lumină și raționalitate. El nu doar anticipează prin structura lui cerul nou și pământul nou, ci reprezintă o fereastră spre comuniunea și unirea omului cu Dumnezeu Treime. Materia are o dimensiune paradoxală, antinomică – distincție- unitate - atât structural, cât și din perspectiva cunoașterii, fiind destinată transfigurării. Dumnezeu este raționalitate și taină, omul, raționalitate și taină, cosmosul, raționalitate și taină.

Putem vorbi despre o dimensiune profetică a Teologiei în raport cu știința actuală în ceea ce privește structura materiei, structura luminii, caracterul antinomic al celor create, reciprocitatea om-cosmos. Dumnezeu, omul, cosmosul nu sunt realități statice, ci dinamice, fiind într-o unitate în distincție, o întrepătrundere fără confuzie. Prin aceste elemente sunt depășite câteva frontiere și percepții metodologice în ceea ce privește cosmologia și antropologia: a) dualismul gândirii occidentale; b) pozitivismul științific; c) raționalismul exacerbat; d) obiectivismul autonom.

Textele filocalice ca expresie a experienței Părinților cu Dumnezeu, reprezintă cel mai avansat punct, cea mai avansată platformă de înțelegere și reprezentare a universului, uman și cosmic, în contextul unui dialog cu științele actuale. Ele ne deschid perspectivele înțelegerii omului și cosmosului ca loc al prezenței și lucrării iubitoare a Preasfintei Treimi. Materia este înțeleasă nu ca obstacol, ci fereastră prin contemplație, despătimire și virtuți, spre unirea cu realitatea personală necuprinsă a Creatorului.

PR. PROF. DR. VINTILĂ POPESCU (1895-1971) – DASCĂL DE VOCAȚIE CU O LARGĂ DESCHIDERE ECUMENICĂ. REPERE BIOGRAFICE

Pr. Conf. Univ. Dr. Caius-Claudius Cuțaru

Abstract

The present study presents some aspects of the life of Father Professor Vintila Popescu, who did theological and philosophical studies in the country and abroad, at important educational institutions of that time, taught at the Theological Academy of Arad during the interwar period, and after its abolition (1948), at the University Degree Institute in Bucharest, being the only professor from Arad who continued his long-term teaching activity at the department. The study also deals, briefly, with his involvement in the ecumenical field, being a basic pillar of the theological dialogue between the Romanian Orthodox Church and the Anglican Church. Towards the end of his life, when he should have enjoyed a well-deserved rest, Patriarch Justinian called him to a new ministry, that of a priest, with numerous tasks, and in addition to all those of the priestly ministry, his task was to put the foundations of the Romanian Orthodox parish in London. In fact, the patriarch was aware that only Father V. Popescu could achieve this, given the passage he enjoyed near the high Anglican hierarchy, and he did not lose the opportunity of that moment. Lover of nation and country, with weakened powers, Father V. Popescu returns to the country in 1969 and after only two years passes to the Lord on his birthday and

according to the will left he will be buried in the churchyard of his native village Imoasa, Mehedinti County.

Keywords

Vintilă Popescu, Arad Theological Academy, theological education, theology teachers

Între multiplele activități derulate sub egida bicentenarului învățământului teologic arădean din anul 2022, una dintre preocupările profesorilor Facultății de Teologie Ortodoxă „Iarion V. Felea” din Arad a fost și aceea de a redacta lucrări monografice închinată foștilor dascăli de la Academia Teologică arădeană, celor care au ilustrat cu cinste diferitele catedre teologice.

Mie mi-a revenit nobila sarcină să pun în lumină personalitatea și opera unui merituos dascăl de Teologie care a activat în cadrul Academiei Teologice arădene în perioada interbelică, între anii 1925-1948, adică în anii ei de maximă înflorire – Pr. Prof. Dr. Vintilă Popescu – un profesor cu o solidă formație teologică și care a activat la Academia Teologică de la Arad, la Institutul Teologic de grad universitar de la București, pentru ca mai apoi să înființeze Parohia Ortodoxă Română de la Londra, grație formației sale londoneze, precum și bunelor relații pe care le avea cu reprezentanții Bisericii Anglicane.

I. Familia

Părintele Profesor Dr. Vintilă Popescu s-a născut la data de 1 august 1895 în satul mehedințean Imoasa, fiind fiul lui Marcu și Elena Popescu. Tatăl său era învățător și provenea dintr-o veche familie preoțească,¹ ceea ce își va pune amprenta asupra tânărului Vintilă. De fapt, bunicul său, preot, i-a îndrumat pașii spre slujirea preoțească de mai târziu.

Familia în care s-a născut era una deosebit de numeroasă, Vintilă fiind al treilea copil din cei 14 copii ai familiei, dar din care au trăit doar 12. După mărturia fiului, unsprezece dintre frații părintelui Vintilă au devenit învățători și învățătoare în localitățile învecinate, urmând cariera tatălui lor, învățătorul Marcu Popescu, doar el devenind preot, urmându-l pe bunicul său,

¹ Din înregistrarea realizată în data de miercuri 05.10.2022 cu fiul Andrei HUNTER POPESCU am aflat că părintele profesor Vintilă Popescu provenea dintr-o familie de preoți și învățători. A se vedea însă și „Necrolog”, în rev. *Biserica Ortodoxă Română* (de acum BOR), an. LXXXIX, 1971, nr. 7-8, p. 886.

lângă care va fi și înmormântat în curtea Bisericii din Imoasa. Familia paternă se bucura de prosperitate materială, fiind o familie de oameni gospodari, având vii pe dealurile Imoasei, fapt ce le-a permis să-i susțină pe numeroșii copii la studii.

II. Perioada studiilor din țară

După mărturia fiului său Andrei Marcus Hunter Popescu, și potrivit documentelor pe care ni le-a pus la dispoziție, școala primară o face în localitatea natală între anii 1904-1908, tatăl fiindu-i învățător, și o absolvă în anul 1908 la 24 iunie, când i se eliberează certificatul de absolvire a celor patru ani de studii, obținând în ultimul an (clasa a IV-a) media 8,32.²

După încheierea cursurilor școlii primare, având înclinație spre muzică și spre viață meditativă, s-a îndreptat spre studiile liceale de la Seminarul „Sfântul Nicolae” din Râmnicu Vâlcea, urmând linia preoțească a familiei. Aici a studiat teologia între anii 1908-1916. După cum reiese din *Diploma de absolvire a Seminarului*, tânărul Vintilă Popescu, în urma examenului din mai 1916, s-a clasat pe locul 15 între cei 33 de candidați.³

Părintele Vintilă Popescu va ajunge să dețină și *Diploma de capacitate pentru învățător*, în urma examenului de la finalul celor șase ani de studii (1910-1916), susținut în luna iunie a anului 1916, la Școala normală de învățători „Principele Carol” din Râmnicu Vâlcea. După cum reiese din diploma de studii, tânărul Popescu Vintilă reușește să obțină la examenul de capacitate nota 8,40.⁴ Și din acest punct de vedere va urma tradiția familiei, o familie de învățători.

În aceeași perioadă a seminarului, părintele Vintilă Popescu a făcut un instructaj sanitar, „însușindu-și noțiunile elementare și necesare de prim-ajutor, darorită căruia, între anii 1916-1918 a ajutat soldații români din Moldova, răniți pe frontul de la Mărăști-Mărșești. Se face cunoscut spitalelor pentru dăruirea sa celor aflați în suferință”.⁵ Acest aspect al formării sale spune multe despre sensibilitatea și despre jertfelnicia sa, un caracter propriu adevăratului slujitor al Sfântului Altar și al oamenilor încredințați lui, chiar dacă preot va deveni mult mai târziu, spre apusul vieții sale.

² A se consulta în acest sens *Certificat de absolvire a învățământului primar*, în Arhiva Familiei Popescu (de acum înainte AFP).

³ A se vedea *Diplomă de absolvire Seminarului „Sfântul Nicolae” din Râmnicu Vâlcea*, în AFP.

⁴ A se vedea în acest sens *Diploma de capacitate pentru învățător*, în AFP.

⁵ „Necrolog”, în rev. *BOR*, an. LXXXIX, 1971, nr. 7-8, p. 886.

În perioada următoare s-a înscris la cursurile Facultății de Teologie din București (1916-1921), pe care a absolvit-o, obținând diploma de licență cu calificativul „cum laude”. Din *Diploma de Licență în Teologie* se precizează că D-l. Vintilă Popescu a obținut certificatul de aptitudine cu Nr. 478 din anul 1920, trecând examenul de licență cu merituosă notă de 9 (nouă), primind în același timp și calificativul „cum laude”, iar ca subiect al tezei de licență a tratat: *Dogma Sfintei Treimi din Sfânta Tradițiune*. Diploma de licență în Teologie cu numărul 8732 a fost emisă în data de 5 februarie 1921 de către Universitatea din București.⁶

În timpul studenției de la Facultatea de Teologie din București, prin prestanța și valoarea sa, s-a impus în mediul academic bucureștean, devenind președintele Asociației studenților teologi, or în acea perioadă, după cum îi mărturisea fiului său, Andrei Marcus Hunter Popescu, „studenții aveau o foarte mare putere, dacă vroiau să schimbe guvernul nu era o problemă”.⁷

III. Perioada studiilor în străinătate

III.1. Studii la Viena – Graz – München

Datorită probității intelectuale, dar și caracterului său modest și sânguinos a fost recomandat unor prestigioase universități din străinătate. Astfel, în anul 1921 a fost trimis ca bursier la Universitatea din Viena, unde s-a specializat în Filosofie și Teologie, specializări pe care le-a urmat și la universitățile pe la care a trecut ulterior. La cursurile urmate la Universitatea din Viena (1921-1922) „și-a însușit limba germană și o frumoasă orientare, în studiile de teologie comparată”. Aici a stat numai un an, pentru că în anul 1922, Universitatea din Graz l-a chemat pentru audierea unor cursuri de filozofie (1922-1923). La Graz a studiat cu profesori celebri, somități în domeniile pe care le reprezentau: filosofie, pedagogie, psihologie sau teologie. Pe carnetul de student este trecută data de 4 octombrie ca dată a înscrierii sale la Facultatea de Filosofie a Universității din Graz.⁸ Aici a studiat discipline precum: *Istoria Filosofiei moderne* și *Seminarul filosofic*, cu Profesorul H. Spitzer⁹, *Istoria pedagogiei din secolul XVI* și *Despre teoria evaluării ele-*

⁶ A se vedea în acest sens *Diploma de Licență în Teologie*, legalizată și aceasta în data de 9 mai 1923 la Viena, pentru a-i folosi la studiile de la Universitățile din Graz și München, în AFP.

⁷ Cf. mărturieii fiului său Andrei Marcus HUNTER POPESCU, înregistrare făcută în data de 05.10.2022.

⁸ A se vedea în Carnetul de note al lui V. Popescu de la Universitatea din Graz, în AFP.

⁹ Probabil profesorul Hugo Spitzer, care a trait între anii 1854–1937 și care a fost filosof și

vilor cu profesorul E. Martinak, *etică și Seminarul filosofic* cu Ernst Mally,¹⁰ *Psihologia și pedagogia...., Stagiul (practică) psihologic(ă)*, cu profesorul Otto Tumlriz,¹¹ *Istoria generală a religiei, Filosofia religiei sau Exercițiul de apoloogie filosofică* cu Anton Michelitsch¹², dar și *Teologia Dogmatică, Exercițiul dogmatic* cu profesorul de teologie Oskar Graber.

Între anii 1923-1925, a urmat concomitent cursuri de Filosofie și Istoria religiilor la Universitatea din München¹³ și Oxford¹⁴. Profesorul Vintilă Popescu era un bun cunoscător de limbă germană, iar în urma periplului prin Anglia își va însuși foarte bine și limba engleză.¹⁵

Din dovada primită din partea Universității din München reiese că a studiat Filosofia, un număr de patru semestre în cadrul acestei universități, iar anterior a mai studiat Teologia la București și Filosofia în Viena și Graz un număr de trei semestre, deci în total un număr de șapte semestre de Filosofie, ceea ce-l califica în acest domeniu, iar documentul arăta că are dreptul să susțină examenul de doctorat pe baza acestei pregătiri intense.¹⁶

om de știință austriac. Spitzer s-a născut în Einoede, Carintia, și a fost profesor de filozofie și științe naturale la Graz între anii 1903 și 1924. A fost un susținător inflăcărat al lui Darwin și a scris lucrarea *Beitraege zur Deszendenztheorie und zur Methodologie der Naturwissenschaft* (1886). Filosof materialist, în comun cu Haeckel, Spitzer a susținut că conștiința ar putea fi derivată din materie în lucrarea *Ueber Ursprung und Bedeutung des Hylozoismus* (1881). A se vedea în acest sens SPITZER, Hugo, în <https://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/spitzer-hugo>, consultat în 03.11.2022, ora 17.17.

¹⁰ Cf. *Ernst Maly*, https://en.wikipedia.org/wiki/Ernst_Mally, site consultat în 03.11.2022, ora 21.30.

¹¹ Otto Tumlriz, sau Ota Tumlíř s-a născut la 23 iulie 1890 la Rožmberk nad Vltavou și a murit la 3 ianuarie 1957 la Graz. A fost un psiholog ceho-austriac și cercetător în pedagogie. A predat ca profesor universitar la Universitatea din Graz. Printre lucrările publicate amintim: *Jugendkunde*, 2 vol., 1920-1921; *Probleme der Charakterologie*, 1928; *Pädagogische Psychologie*, 1930; *Jugendpsychologie der Gegenwart*, 1933, *Abriss der Jugendkunde und Charakterkunde*, 1940. Cf. *Otto Tumlriz*, https://en.wikipedia.org/wiki/Otto_Tumlriz, site consultat la 03.11.2022, ora 21.44.

¹² Anton Michelitsch, teolog, a fost rector al reînființatei Universității din Graz în anul venirii studentului Vintilă Popescu la Graz, adică în anul 1921-1922. A publicat: *Die illustrierte Geschichte der Philosophie*, 2 Bde. Graz, Styria, 1933; *Thomasschriften 1 untersuchungen über die schriften Thomas' von Aquino*, Graz und Wien, Verlagsbuchhandlung „Styria”, 1913; *Der biblisch-dogmatische Syllabus Pius X. samt der Enzyklika gegen den Modernismus*, Graz, Verlagsbuchhandlung „Styria”, 1908.

¹³ Se pare că la München a absolvit Facultatea de Filosofie.

¹⁴ „Necrolog”, în rev. *BOR*, an. LXXXIX, 1971, nr. 7-8, p. 886.

¹⁵ Cf. mărturiei fiului său Andrei Marcus HUNTER POPESCU, înregistrare făcută în data de 05.10.2022.

¹⁶ A se vedea *Zeugnis*, în AFP.

La universitatea din München va susține lucrarea intitulată *Die drei Hypostasen bei Plotin*, lucrare pe care o deținem în manuscris.

III.2. Perioada studiilor de la Oxford

La Oxford a fost numit membru al „St. Catherine’s College”, obținând diploma în Teologie la 10 iulie 1925, sau după titlatura vremii era numit „diplomat în teologie”, susținând lucrarea cu titlul: „Sfântul Duh – Purcederea Sa”, lucrare predată în manuscris universității. Din perioada studiilor de la Oxford familia a păstrat și câteva din chitanțele care dovedeau plata unei sume de bani pentru efectuarea studiilor.¹⁷

Pe diploma de Teologie obținută la University of Oxford se precizează că Vintilă Popescu era un student care nu urmasese anterior o formă de învățământ de tip Colegiu, iar pe verso al diplomei sunt precizate subiectele din care a fost examinat candidatul și care reprezentau domeniul său de competență, și anume: *Religia și literatura Noului Testament cu porțiunile prescrise ale textului grecesc*, precum și *Învățăturile (Dogmele) creștine despre Dumnezeu, despre natura umană și despre mântuire, studiate în principal în relație cu gândirea din zilele noastre (actuală, contemporană)*, iar ca specializare era trecută „Religie comparată” („Comparative Religion”).¹⁸

La Oxford, a fost coleg cu Jawaharlal Nehru, prim ministrul Indiei între anii 1950-1964 și cu președintele etiopian Ghebreselassi, potrivit mărturiei fiului său D-I. Andrei Popescu.¹⁹

Tot în perioada studiilor din Anglia, tânărul V. Popescu va avea și însărcinări diplomatice, fiind purtător al plicurilor oficiale ale Guvernului român, în speță, ale Ministerului Regal al Afacerilor Străine, către Legația României de la Londra,²⁰ demonstrând, în felul acesta, și încrederea de care se bucura din partea autorităților statului român, deoarece asemenea însărcinări diplomatice presupuneau extremă seriozitate și discreție.

¹⁷ A se vedea în acest sens chitanțele care dovedesc diferite plăți făcute de Vintilă Popescu în contul Universității din Oxford, în AFP.

¹⁸ A se vedea în acest sens *Diploma in Theology* emisă de University of Oxford, în AFP.

¹⁹ Cf. mărturiei fiului său Andrei Marcus HUNTER POPESCU, înregistrare făcută în data de 05.10.2022.

²⁰ A se vedea în acest sens Dovezi ale corespondenței diplomatice purtate de tânărul Vintilă Popescu via București-Londra, în AFP. Prima datează din 28 septembrie 1923, iar cealaltă din 3 octombrie 1925. Nu știm câte asemenea plicuri diplomatice a purtat între Ministerul Regal al Afacerilor Străine de la București și Consulatul român de la Londra.

Din această scurtă prezentare a traseului formării sale intelectuale se poate observa temeinica cultură teologică și umanistă pe care a dobândit-o în acești ani de studii în țară și străinătate la unele dintre cele mai prestigioase instituții universitare din România și din Occident, ceea ce cu siguranță că și-a pus amprenta asupra carierei sale ulterioare de la Arad și București.

În perioada studiilor de la Oxford a cunoscut-o și pe cea care-i va deveni soție, institutoarea Gladys Marion Hunter, de origine engleză, cu care s-a căsătorit în Anglia la 28 decembrie 1925, urmând să se întoarcă în țară în anul următor. În perioada studiilor de la Oxford, Gladys îi va fi profesoară de limba engleză. Astfel o va cunoaște și vor rămâne împreună întreaga viață, până la moartea sa survenită în anul 1971.

Doamna Gladys Marion Hunter, născută în anul 1897,²¹ originară din Londra, provenea dintr-o familie numeroasă, având mai mulți frați, dintre care unii au servit în armata regală.²² Chiar dacă tatăl său va muri devreme, mama va reprezenta factorul de stabilitate în familie.

Trebuie să apreciem sacrificiul pe care l-a făcut doamna Gladys V. Popescu, care și-a părăsit familia și prietenii, țara, locul de muncă pentru a-și urma soțul în România, la Arad mai întâi, iar mai apoi la București. Potrivit mărturiei fiului Andrei, părintele Vintilă Popescu dorea ca acesta să se integreze cât mai bine în noul mediu socio-cultural și religios în care a intrat prin căsătorie. Deși a ajuns să vorbească bine limba română, până la sfârșitul vieții o va vorbi cu accent englezesc.²³ Cu toate acestea, România va deveni a doua sa casă, țara de adopție în care-și va trăi o mare parte a vieții - din 1926-1964 și din 1969-1974 -, adică mai bine de patruzeci de ani.

IV. Profesorul - Arad și București

IV.1. La Academia Teologică de la Arad (1926-1948)

Părintele Profesor Vintilă Popescu s-a dovedit a fi, întreaga sa viață, un dascăl devotat, un un iubitor al slujirii liturgice și al rânduielilor bisericești,

²¹ Cf. mărturiei fiului său Andrei Marcus HUNTER POPESCU, înregistrare făcută în data de 05.10.2022: „Era diferență de doi ani între mama și tatăl meu”, ceea ce ne conduce spre concluzia că doamna Gladys Marion Hunter s-a născut în anul 1897.

²² Cf. mărturiei fiului său Andrei Marcus HUNTER POPESCU, înregistrare făcută în data de 05.10.2022.

²³ Cf. mărturiei fiului său Andrei Marcus HUNTER POPESCU, înregistrare făcută în data de 05.10.2022.

în timpul vacanțelor și când era în țară activând ca și cântăreț la biserica Cotroceni din București. Perioada în care a funcționat în calitate de cântăreț la biserica din Cotroceni este 1 martie 1920 – 1 noiembrie 1926, cu întreruperile datorate studiului în străinătate, acesta fiind, de fapt, și primul loc de muncă al viitorului profesor de Teologie, mai ales după întoarcerea de la studiile din Anglia.

În anul 1926 când se întoarce în țară de la studiile teologice de la Oxford, i se oferă fie un post de preot în capitală, fie unul de profesor la Academia Teologică de la Arad. Pus în fața acestei alegeri, deși nu-i era la îndemână Aradul, tânărul teolog V. Popescu alege cariera universitară, dorind să fructifice, în folosul viitorilor slujitori ai Bisericii, cunoștințele acumulate în atâția ani de studii la importante instituții de cultură teologică din țară și străinătate. Astfel, devine profesor la Academia Teologică de la Arad până la desființarea acesteia în anul 1948, odată cu instaurarea dictaturii comuniste în România, când a fost transferat la Institutul teologic de grad universitar din București și unde a funcționat până la pensionare.

La Arad trăiește primii ani ai carierei universitare, dar și maturitatea academică, dată fiind perioada îndelungată petrecută aici, din 1926 până în anul 1948, adică 22 de ani, de la vârsta de 31 de ani și până la împlinirea vârstei de 53 de ani.

A intrat în sistemul de învățământ la Institutul teologic din Arad, potrivit Deciziei Ministerului Cultelor și Artelor, Nr. 49661 din data de 23 decembrie, anul 1926, prin care i se recunoaște numirea ca profesor titular din data de 1 noiembrie același an, Institut care în scurt timp se va transforma în Academie teologică, mai precis din anul 1927 cu patru ani de studii, unde a rămas până la desființarea acesteia din anul 1948, de către puterea comunistă instaurată în România acelor ani de tristă amintire.

La Academia teologică arădeană a funcționat ca profesor de *Teologie practică*, dar a predat și alte discipline, precum *Pedagogia*, *Catehetica*, *Apologetica*, *Introducere în filozofie și Filozofie creștină*, *Psihologie și Logică*, *Istoria religiilor*, *Teologie morală*, *Sociologie creștină* și *Literatură română*.²⁴

În perioada activității la catedră la Academia teologică de la Arad, în afara activității didactice, Profesorul Vintilă Popescu a ocupat funcția de consilier

²⁴ A se vedea în acest sens Pr. dr. Pavel VESA, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2008, p. 409.

onorific supleant în Secția cultutrală a Consiliului eparhial, a fost custodele Bibliotecii Academiei Teologice și secretar al Secției Arad a Frăției Ortodoxe Române.²⁵ De asemenea, s-a ocupat și de Societatea de lectură a studenților teologi, una deosebit de serioasă, de bine organizată și cu rezultate frumoase, precum și de conducerea Bibliotecii Academiei teologice arădene, care la sfârșitul anilor '40 număra peste 15.000 de volume.

Între anii 1940-1942 a fost redactorul revistei lunare „Catehetul” (de acum încolo Cat.), care a apărut atunci, ca revistă a studenților de la Academia Teologică din Arad și scoasă la Diecezana – Arad, Librărie. Editură și institut de arte grafice.

Atât în timpul cât a funcționat ca profesor la Arad, cât și în perioada de la București sau de la Londra, părintele V. Popescu a desfășurat o bogată activitate publicistică, publicând numeroase articole și studii în revistele locale „Biserica și Școala”, în ziarul local „Aradul”, la care a fost redactor responsabil al mai multor numere, sau în revista „Catehetul”, pe care a înființat-o și a condus-o câțva timp.

A fost hirotonit diacon de către Episcopul Andrei Magieru al Aradului în ziua de sâmbătă, 29 martie 1941 în Capela reședinței episcopale²⁶ și la sărbătoarea Sfințelor Paști din același an, primește dreptul de a purta brâu roșu.²⁷

Va fi hirotonit preot abia în anul 1964, când i-a fost încredințată organizarea și conducerea Parohiei Ortodoxe Române din Londra, pe care a păstorit-o până în anul 1969.²⁸

La Academia Teologică de la Arad, profesorul Vintilă Popescu a funcționat până în anul 1948, anul desființării ei dramatice de către puterea comunistă, în urma unei existențe de mai bine de un secol.

²⁵ Aceste informații le-am preluat din lucrarea Pr. dr. P. VESA, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, pp. 410-411.

²⁶ A se vedea în acest sens anunțul din săptămânalul eparhial *Biserica și Școala* (de acum înainte BȘ), anul LXV, nr. 14 din 6 Aprilie 1941, pp. 111-112, în care se precizează în mod succint: „Dl prof. Vintilă Popescu dela Academia Teologică din Arad, a primit darul diaconiei la sf. Liturghie, servită de P. S. S. Părintele Episcop Andrei în Capela Reședinței arhieresti, Sâmbăta în 29 Martie 1941. Să-i fie spre bucurie, - precum și spre folosul Școalei și slava Bisericii”.

²⁷ Și de această dată se poate remarca același anunț scurt: „Păr. Diacon Vintilă Popescu, profesor la Academia Teologică din Arad și directorul revistei „Catehetul”, cu prilejul Sf. sărbători ale Paștilor a primit de la P. S. S. Părintele Episcop Andrei binecuvântarea de a purta brâu roșu”, cf. BȘ, anul LXV, nr. 18, 4 Maiu 1941, p. 152.

²⁸ Cf. *Popescu Vintilă*, în Preot prof. univ. dr. Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, Editura Enciclopedică, București, 2002², p. 384.

IV.2. Profesor universitar la Institutul Teologic de grad Universitar din București (1948-1958)

Anul 1948 a fost un an de cotitură nu doar pentru țară și pentru Biserica Ortodoxă Română²⁹, ci și pentru părintele profesor Vintilă Popescu, atât în plan familial, cât și în plan profesional, deoarece va părăsi definitiv Aradul, locul de adopție, primind rosturi mai înalte din punct de vedere universitar, dar nu fără unele frământări și tergiversări. După perioada de la Arad, cu infinitele proiecte de organizare și reorganizare a învățământului teologic superior din academiile teologice transilvane, cu rebeliunea legionară și răpirea Ardealului de Nord în anul 1941, evenimente la care a fost martor, urmează pentru dânsul o perioadă de liniște din acest punct de vedere, însă, din mărturisirile fiului Andrei, am aflat că dascălul arădean nu va regăsi la București atmosfera de liniște și concordie care domnea în colectivul profesoral de la Arad, fiind privit de către noii colegi din capitală ca un intrus.³⁰

Pentru părintele Vintilă Popescu plecării de la Arad i-au urmat frământările și reasezările ulterioare, care au însemnat pentru sine și familie o perioadă de instabilitate, de nesiguranță, care s-a tradus prin Decizia Ministerului Cultelor, Nr. 45.019 din anul 1948, prin care părintele va fi repartizat ca profesor la Centrul de Îndrumare de la Iași, pe data de 2 decembrie 1948, pentru ca prin Decizia aceleiași Minister al Cultelor, Nr. 1890, din anul următor, să fie încadrat la Institutul Teologic de grad universitar din București pe un post de conferențiar, pe data de 27 ianuarie 1949, pentru ca după doar trei ani să fie coborât la încadrarea de asistent universitar prin Decizia Nr. 11417 din 1952 a Ministerului Cultelor, începând cu data de 1 septembrie 1952. Toate aceste informații le-am obținut din Adeverința Nr. 2798 din 27 mai 1954, care i-a folosit părintelui Vintilă Popescu la alcătuirea memoriului de activitate.³¹

În plan personal, după desființarea Academiei Teologice de la Arad în anul 1948, părintele Profesor Dr. Vintilă Popescu s-a mutat la București cu familia, însă nu cu familia întreagă, deoarece fiul mai mare, Iulian, fiind năs-

²⁹ Este anul schimbării patriarhului, Patriarhul Nicodim Munteanu va trece la cele veșnice, iar la cârma Bisericii va veni vrednicul de pomenire Patriarh Justinian Marina, care va cârmui corabia Bisericii în întunecatul deceniu al V-lea, cel al instaurării comunismului în țara noastră.

³⁰ Cf. mărturiei fiului său Andrei Marcus Hunter POPESCU, înregistrare făcută în data de 05.10.2022.

³¹ A se vedea în acest sens *Adeverința*, în Arhiva Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” Arad (de acum înainte AFTOA).

cut în Anglia în anul 1929, va merge în țara natală la bunicii din partea mamei și va trăi acolo până la moarte.³² Doar fiul Andrei îi va urma pe părinții săi la București, unde va și rămâne până în prezent.

La București, a activat la Institutul teologic de grad universitar de aici în calitate de asistent la disciplina de *Teologie biblică*, apoi a urcat treptele academice ajungând conferențiar universitar, în perioada 1948-1956, apoi profesor de *Noul Testament și Îndrumări misionare* între anii 1956-1958. În anul 1958 solicită pensionarea.

Părintele Vintilă Popescu a slujit în București, ca diacon, la biserica Sfântul Dumitru Poștă.

V. Preotul Vintilă Popescu – în slujba Ortodoxiei românești din Anglia (1964-1969)

V.1. Înființarea Parohiei Ortodoxe Române de la Londra

Părintele Profesor Vintilă Popescu își va dedica ultima parte a vieții active slujirii Ortodoxiei românești pe pământ britanic, ca un fel de arc peste timp, o închidere a cercului activității sale în slujba Bisericii, de la formarea teologică de tinerețe de la Oxford și până la apusul slujirii preoțești de la Londra.

În anii '60 a apărut necesitatea înființării unei parohii ortodoxe române în Marea Britanie și nimeni nu era mai potrivit să pună bazele unei asemenea parohii în capitala Regatului Unit decât Profesorul Vintilă Popescu, cel care-și făcuse studiile în Anglia, care se căsătorise cu o englezoaică, care-și avea o parte a familiei deja stabilită în Marea Britanie (fiul Julian), care participase de-a lungul anilor la dialogul bilateral în comisiile ortodoxo-anglicane, fiind și traducătorul documentelor dialogului în limba română și care avea relații deosebit de cordiale cu înalta ierarhie a clerului anglican, începând cu arhiepiscopul de Canterbury și continuând cu ceilalți ierarhi.

În acest scop, în anul 1962, părintele Vintilă Popescu pleacă în Anglia pentru reîntregirea familiei, fiul mai mare al acestuia fiind stabilit acolo încă de la sfârșitul anilor '40, după plecarea de la Arad, iar Preafericitul Părinte Patriarh Justinian îi va încredința „misiunea de a găsi modalitatea reluării practice a relațiilor între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Angliei și a posibilității instalării unui altar ortodox român pentru credincioșii din

³² Aceste date le-am aflat de fiul mai mic al părintelui profesor V. Popescu, Andrei HUNTER POPESCU în interviul realizat cu domnia sa în data de 05.10.2022.

Marea Britanie”³³ Se cunoaște grija pe care acest patriarh a avut-o nu doar pentru credincioșii ortodocși din țară, într-o vreme de cruntă prigoană stalinistă, ci și de credincioșii aparținători comunităților românești de pe tot întinsul globului. Pe de altă parte, se cunoaște legătura existentă între părintele patriarh Justinian și părintele profesor Vintilă Popescu, colegi la Seminarul Teologic din Râmnicu Vâlcea, în perioada formării lor.

Părintele Vintilă Popescu era un bun cunoscător al temelor teologice discutate în dialogul ecumenic bilateral dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană, încă din perioada anilor 1936-1937, și în urma demersurilor pe care le va face pe lângă Primatul Angliei a ajuns la un acord pentru cedarea unei biserici din centrul Londrei pentru serviciile religioase ale creștinilor ortodocși români din capitala Marii Britanii.

În acest sens, în decembrie 1964, Preafericitul Părinte Patriarh Justinian îl va hirotoni întru preot pe cel care fusese diacon vreme de mai bine de 23 de ani, pe seama Parohiei Ortodoxe Române „Sfântul Gheorghe” din Londra.

V.2. Biserica St. Dunstan-in-the-West

Pentru a pune bazele unei parohii era nevoie de obținerea unei biserici, pentru că nu se putea pune problema construirii uneia în capitala Regatului Unit, iar părintele V. Popescu a dus tratative pentru obținerea unui spațiu dedicat slujirii liturgice, într-o biserică anglicană. În final a obținut Biserica Sfântul Dunstan de pe Fleet Street, o zonă ultracentrală a Londrei, pentru londonezi biserica fiind cunoscută sub numele de *St. Dunstan-in-the-West*,³⁴

³³ „Necrolog”, în rev. *BOR*, an. LXXXIX, 1971, nr. 7-8, p. 887.

³⁴ „Biserica West St Dunstan (în engleză: *St Dunstan-in-the-West*) este atât un lăcaș de cult anglican, cât și ortodox român din Londra. Biserica este închinată arhiepiscopului de Canterbury Dunstano, care este venerat ca sfânt de Biserica Angliei. A fost numită „în Occident” (vest) pentru a distinge o altă biserică numită *Sfântul Dunstan-în-Est*, care se află în ruine după ce a fost grav avariata de bombardamentele din Al Doilea Război Mondial. Biserica se poate lăuda cu origini foarte vechi: de fapt, a fost fondată între 988 și 1070 d. C. de San Dunstano însuși. După două secole de decădere, parohia a revenit la viață când, în secolul al XV-lea, biserica a fost încredințată „Companiei venerabile a Cordwainers” (*Congregația Cizmarilor*). Noua biserică (cea originală, deși nu a fost deteriorată de Marele Incendiu din Londra din 1666, a fost demolată la începutul secolului al XVIII-lea) a fost proiectată de John Shaw the Presbiter, care a fost succedat, după moartea sa, de fiul său John Shaw the Younger. Cu toate acestea, în timpul Blitz-ului din Londra, biserica a fost parțial distrusă de germani, dar a fost restaurată rapid încă din 1950. A se vedea în acest sens: *St. Dunstan-in-the-West*, în https://koaha.org/wiki/St_Dunstan-in-the-West#, consultat în data de 17.10.2022, ora 12.30.

în care funcționează și astăzi, deși între timp, datorită extinderii diasporei românești, au apărut mai multe parohii în capitala Marii Britanii.

La fel ca alte biserici catolice și anglicane, biserica Sf. Dunstan are mai multe capele sau altare, unul central și altele laterale. În capela din stânga absidei principale, părintele Vintilă Popescu, pentru a-i da specificul unei biserici ortodoxe și pentru buna desfășurare a rânduielilor noastre cultice, a strămutat catapeteasma din lemn de la Mănăstirea Antim din București, așa încât până în prezent această capelă este închisă cu un iconostas din lemn,³⁵ la al cărui montaj a participat și fiul din țară, Andrei Hunter Popescu, în calitate de conducător al echipei de montaj, fapt pentru care a și fost decorat de Biserica Anglicană.³⁶

În legătură cu acest frumos iconostas de la Mănăstirea Antim din București transferat la Londra, se poate afirma că este valoros atât din punct de vedere artistic, cât și din punct de vedere istoric, fiind martorul întâlnirilor de taină care aveau loc la Mănăstirea Antim, unde se întrunea mișcarea „Rugului Aprins”, cât și duhovnicesc, în fața lui atâția credincioși mărturisindu-și păcatele în Taina Spovedaniei, primind Sfânta Euharistie spre iertarea păcatelor și spre viața de veci, iar atâția candidați la tunderea în monahism au depuns voturile monahale și candidați la hirotonie primind „Dumnezeiescul har, Cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește”.³⁷ O frumoasă descriere a întâlnirii cu iconostasul de la Mănăstirea Antim, deja strămutat la Londra, ne-o oferă Mitropolitul Bartolomeu Anania în *Memoriile* sale, în inegalabilul său stil poetic și cu o sinceritate debordantă:

³⁵ Din articolul părintelui paroh Constantin POPESCU intitulat *Patriarhul Justinian Marina și Marea Britanie*, și postat pe site-ul <https://basilica.ro/pr-constantin-popescu-patriarhul-justinian-marina-si-marea-britanie/>, consultat în data de 17.10.2022, ora 12.58, ni se oferă și alte informații prețioase despre acest iconostas, care reprezintă „elementul distinctiv din întreaga biserică (...), situat în partea stângă a celui Anglican. Catapeteasma, bogat sculptată de frații Petre și Mihai Băbic, a fost instalată la mănăstirea Antim în anul 1861, unde a stat vreme de peste 100 de ani, până când a fost transferat la Londra. Catapeteasma poartă icoane executate în stil renascentist de către pictorul Petre Alexandrescu, artizanul transferării întregii catapetesme la Londra în anul 1966 fiind patriarhul Justinian”.

³⁶ Cf. mărturiei fiului său Andrei Marcus HUNTER POPESCU, înregistrare făcută în data de 05.10.2022.

³⁷ Aceasta este o parte a rugăciunii de investire a candidatului la Taina Hirotoniei, rugăciune sub formă de epicleză, care are loc în Sfântul Altar, în timp ce episcopul (săvârșitorul tainei) își pune mâinile pe capul celui adus spre a fi hirotonit.

„M-am întristat când, ieșit din pușcărie, am aflat că frumosul ico-nostas al Antimului fusese strămutat în Anglia, pentru trebuințele parohiei românești. Am dat de el în 1968, cu prilejul trecerii mele prin Londra, și i-am căzut înaintea și am plâns, de jalea lui și a mea; ne regăseam printre străini, după atâția ani, el cu aceleași icoane frumoase n lumină, eu cu sufletul bătuit de vârtejuri, cu făgăduințele călcate și cu răstignirea făcută țândări”³⁸

În aceeași vizită la Londra, în drum spre Uppsala la cea de-a patra Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor desfășurată în perioada 3-23 iulie 1968, viitorul mitropolit face o însemnare despre părintele Profesor Vintilă Popescu pe care-l cunoștea din țară, și care, împreună cu soția sa, îl ajutaseră să deprindă limba engleză:

„La acea vreme, preotul român din Londra era părintele profesor Vintilă Popescu, cel de la care (precum și de la soția sa) lua-se la București, cam pe furiș, lecții de limbă engleză. I-am telefonat, i-am spus ce și cum și că, în drumul meu, trebuie să ocolesc Franța. De mers mai departe cu mașina, nici pome-neală, în infernalul trafic londonez și circulând pe stânga... Am lăsat Cadillacul sub pază la un hotel din apropierea portului, am mers cu trenul la Londra și acolo, sfātuindu-mă cu foarte amabilele mele gazde, mi-am fixat traseul: Belgia-Germania-Elveția. Părintele a mers cu mine peste tot și cu ajutorul său am obținut viza belgiană....”³⁹

Din această însemnare de suflet ne dăm seama de bunătatea, de generozitatea și de amabilitatea de care dădea dovadă Familia părintelui V. Popescu.

V.3. Din realizările pastoral-misionare ale părintelui Vintilă Popescu

V.3.1. Închegarea comunității

Începuturile activității pastoral-misionare a părintelui Profesor V. Popescu la Londra au fost unele deosebit de modeste, adunându-se puțini credincioși în jurul bisericii, diaspora românească în Marea Britanie fiind puțin numeroasă în acea perioadă, constituită mai mult din dizidenți de ordin po-

³⁸ Valeriu ANANIA, *Memorii*, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 38.

³⁹ V. ANANIA, *Memorii*, p. 420.

litic și din persoane supercalificate, care puteau să-și găsească un loc de muncă doar într-o țară occidentală cu o industrie mult mai avansată decât a țărilor din fostul lagăr comunist.

Pe de altă parte, cu siguranță că printre credincioșii de la Londra, la fel ca la credincioșii ortodocși români din orice alt oraș occidental, exista suspiciunea de colaboraționism cu organele de securitate ale regimului comunist vis-à-vis de orice slujitor al Sfântului Altar care era trimis de Patriarhia de la București în acei ani. Iată cum descrie părintele Constantin Popescu, actualul paroh al Parohiei Ortodoxe Române din Londra, primele luni ale existenței noii parohii londoneze:

„Cu toate că se afla la apusul vieții, părintele Vintilă a fost hirotonit preot, fiindu-i încredințată organizarea și conducerea acestei parohii din decembrie 1964 până în 1969 când a revenit în țară unde a mai trăit doar câțiva ani, mutându-se la Domnul la 1 august 1971.

Prima Sf. Liturghie a fost oficiată la Londra în anul 1964, de Crăciun, cu numai cinci persoane în biserică: părintele Vintilă la Sf. Altar, un credincios care dădea răspunsurile la strană și alți trei credincioși în biserică! Profilul numeric s-a schimbat în doar câteva luni de la înființare, la slujba de Paște a anului 1965 participând peste optzeci de persoane. Crăciunul anului 1965 a adus românilor din Londra un alt dar deosebit: bradul de Crăciun a fost împodobit cu daruri și obiecte de artă românească trimise de către Patriarhul Justinian!”⁴⁰

În timp, comunitatea Parohiei Ortodoxe Române de la Londra și în general din Marea Britanie a sporit numeric, ceea ce a presupus atât intensificarea activităților catehetice, cât și apariția unor inevitabile probleme. „Catehezele, ocazionate în principal de Botez și Cununie, i-au ajutat într-o bună măsură pe credincioșii români – și în mod special cuplurile mixte - să-

⁴⁰ Pr. Constantin POPESCU, *Patriarhul Justinian Marina și Marea Britanie*, în <https://basilica.ro/pr-constantin-popescu-patriarhul-justinian-marina-si-marea-britanie/>, consultat în data de 17.10.2022, ora 12.58.

și clarifice și să-și consolideze anumite aspecte legate de credința ortodoxă și practicarea ei”⁴¹

Părintele profesor Vintilă Popescu a fost hirotonit preot la vârsta de 69 de ani, ceea ce nu i-a permis o pastorație de lungă durată, după doar ceva mai bine de 4 ani trebuind să renunțe la parohia londoneză și să se retragă în țară, unde după puțin timp va trece la Domnul. Cu toate acestea, în perioada scurtă cât a fost paroh s-a străduit să închege comunitatea și să desfășoare activități catehetice și editoriale menite să contribuie și la lărgirea ei, dar și la reprezentarea ortodoxiei românești pe pământ britanic. Acesta era doar începutul prezenței Ortodoxiei românești, care astăzi are o altă anvergură, dată fiind creșterea exponențială a diasporei românești în Marea Britanie, mai ales în ultimii ani.

V.3.2. Redactarea buletinului parohial Altarul (1967-1969)

Însă Părintele V. Popescu nu concepea o activitate pastoral-misionară adecvată timpului fără editarea unei publicații parohiale, care, însă, de-a lungul anilor și-a depășit acest statut. Este vorba despre revista „Altarul”, apărută în perioada păstoririi părintelui V. Popescu (1967-1969) și continuată cu multă dăruire de urmașii săi, redactarea ei continuându-se timp de aproape 20 de ani. Potrivit site-ului parohiei „Sfântul Gheorghe” de la Londra,

„Debutul revistei coincide cu începuturile parohiei. Primul paroh, părintele profesor Vintilă Popescu, a socotit necesar să editeze o revistă parohială care să-l ajute în pastorație și misiune. Cuvântul rostit de la Altarul românesc de pe Fleet Street putea să ajungă astfel, prin intermediul scrisului, și la urechile și inimile compatrioților care, din cauza distanțelor mari, frecventau biserica mai rar”⁴²

Însă în această lucrare editorială, părintele V. Popescu a fost ajutat în mod direct de către părintele patriarh Justinian.

⁴¹ <https://www.sfgheorghelondra.org.uk/ro/despre-noi/istoric>, accesat în data de 17.10.2022, ora 13.17.

⁴² <https://www.sfgheorghelondra.org.uk/ro/despre-noi/istoric>, accesat în data de 17.10.2022, ora 13.17. În același sens a se vedea și articolul Pr. Constantin POPESCU, *Patriarhul Justinian Marina și Marea Britanie*, de pe site-ul <https://basilica.ro/pr-constantin-popescu-patriarhul-justinian-marina-si-marea-britanie/>, consultată în data de 17.10.2022, ora 12.58.

Titlul revistei a fost ales în mod sugestiv, deoarece în jurul Altarului parohial trebuia să graviteze întreaga viață a comunității, în jurul lui vroia părintele V. Popescu să adune întreaga comunitate românesacă londoneză și din împrejurimile capitalei. Altarul, cu Sfânta Masă nu este doar locul jertfei euharistice, ci și locul adunării comunității, Sfânta Euharistie ca Taină a Împărăției – în limbajul lui Alexandre Schmemmann - presupune și Taina Adunării.⁴³

În perioada respectivă, și chiar mult după aceea, un periodic parohial avea menirea de a informa credincioșii despre evenimentele de interes derulate în parohie, precum și despre evenimentele de interes general pentru românii din Marea Britanie, deoarece în acel timp nu existau platforme de comunicare și socializare bazate pe tehnologia internetului.

Chiar dacă începuturile editoriale au fost dificile, demersul părintelui profesor a fost continuat și amplificat de către cei care i-au urmat în slujirea sacerdotală la altarul bisericii de la Londra. Urmașii Pr. Vintilă Popescu la Altarul Bisericii Ortodoxe Române din Londra au fost Pr. Dr. Lucian Gafton (1969-1976), Pr. Constantin Alecse (1976-1980), Pr. Dr. Alexandru Morar (1980), Pr. Silviu Petre-Pufulete (1980-2013) și actualul Pr. Paroh Constantin Popescu (2013-prezent), aceștia continuându-i munca cu multă osteneală, mai ales atunci când comunitatea a sporit ca număr sau când au început să apară unele neînțelegeri în sânul ei. Astfel, a apărut o serie nouă a acestei reviste parohiale în anul 2015 când s-au împlinit 50 de ani de slujire românească în metropola de pe Tamisa.

VI. Reîntoarcerea în țară și trecerea la Domnul

În anul 1968, fiind în vârstă și bolnav, părintele profesor Vintilă Popescu și-a cerut retragerea de la parohie și a revenit în țară. În ziua de 2 august 1969, părintele Vintilă Popescu va părăsi pentru totdeauna pământul Angliei, revenind în țară pentru a-și trăi ultimii doi ani ai vieții „în liniște și completă izolare”.⁴⁴ Cu prilejul plecării sale, urmașul la Sfântul Altar din parohia de la Londra, părintele Lucian Gafton, își exprima regretul prin următoarele cuvinte:

„neîndoios că toți cei care l-au cunoscut, l-au apreciat și l-au iubit – deși înțelegându-i și fiind de acord cu hotărârea pe care o anunța ades – au avut și au păstrat regretul de a nu-i mai întâlni

⁴³ Alexandre SCHMEMMANN, *Euharistia. Taina Împărăției*, Trad. de Pr. Boris Răduleanu, Editura Anastasia, București, 1993, pp. 17-33.

⁴⁴ Coincidență sau nu, tot în data de 2 august, doi ani mai târziu, adică în anul 1971, va fi înmormântat la Imoasa, locul său natal.

privirea vie, zâmbetul din colțul gurii, rostu-i așezat, sinceritatea neabătută, blândețea nezdruncinată și făptura-i mărunță”⁴⁵,

care reprezintă și conturarea unui scurt portret al calităților fizice și a celor sufletești pe care le avea părintele Vintilă Popescu. În continuare, își exprima regretul pentru graba cu care părintele Vintilă a părăsit Anglia, nemai-reușind să-și ia rămas bun de la credincioșii săi, în acea duminică de sfârșit de iulie, iar speranța pe care și-o exprima atunci părintele Gafton de a se revedea în fața Altarului din Londra nu se va mai împlini, deoarece părintele Vintilă Popescu nu va mai reveni vreodată pe pământ englezesc din cauza bolii care se va agrava și care, peste exact doi ani, va face ca trupul său să cedeze.

Potrivit declarației fiului Andrei, părintele V. Popescu s-a stins din viață în ziua de 30 iulie spre 1 august 1971. La 30 iulie 1971, când se pregătea să-și serbeze cei 76 de ani de viață, moartea l-a răpit în aceeași zi de naștere, 1 august.⁴⁶

Conform dorinței sale testamentare, a fost înmormântat în satul natal de care s-a simțit atât de legat întreaga sa viață în ziua de 2 august 1971, la slujba de înmormântare participând colegi și preoți care l-au cunoscut și prețuit din satele vecine Imoasei, și anume: Pr. G. Mărgăriteanu din Corcova – Mehedinți, Petre Popescu – Broșteni – Mehedinți, I. Olaru din Corcova – Mehedinți, Ion C. Motru din Gorj, care, cu mulți ani mai înainte îi oficiase și Taina Sfintei Cununii și mulți alți preoți și credincioși. Fiacare din acești preoți a rostit un cuvânt de apreciere pentru cel care s-a ridicat dintre ai săi și a strălucit pe firmamentul Teologiei românești.

Mormântul se află în curtea bisericii din sat, în apropierea altarului, alături de cel al bunicului său, fost preot în acest sat și în vecinătatea cavoului familiei din curtea aceleiași biserici parohiale.

VII. Activitatea ecumenică

În afară de preocupările didactice și de cele liturgice, părintele Profesor Dr. Vintilă Popescu „a fost unul dintre cei care au contribuit la strângerea legăturilor cu Biserica anglicană în perioada interbelică (delegat la Congresul de la Oxford din 1937 etc.)”⁴⁷

⁴⁵ Articol semnat de Pr. Lucian GAFTON, din AFP, p. 158.

⁴⁶ „Necrolog”, în rev. BOR, an. LXXXIX, 1971, nr. 7-8, p. 887. A trecut la cele veșnice în data de 30 iulie 1971.

⁴⁷ *Popescu Vintilă*, în Pr. prof. univ. dr. M. PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, pp. 384-385.

De fapt, în trei ani consecutivi a participat la întrunirile anglicano-ortodoxe care au avut loc fie în România, fie în Anglia. Astfel, în anul 1935 a devenit secretarul *Conferinței anglicano-ortodoxă-română*, care a avut loc la București, și în același an va traduce din limba engleză în limba română și din limba română în limba engleză rapoartele Comisiei anglicano-ortodoxe, pentru ca în anul următor (1936) să-l însoțească pe patriarhul Miron Cristea într-o vizită în Anglia, iar în anul 1937 a participat în calitate de delegat al Bisericii Ortodoxe Române la Congresul Mondial al Bisericilor creștine care a avut loc la Oxford, publicând într-o broșură raportul întâlnirii. În 1938, la cererea patriarhului Miron Cristea a tradus în limba engleză *Raportul de răspuns la scrisoarea arhiepiscopului de York*, raport tipărit la Patriarhie.⁴⁸

După ce a ajuns preotul paroh al Parohiei Ortodoxe Române din Londra, părintele Vintilă Popescu va participa la mai multe întruniri ecumenice desfășurate între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană. Astfel,

„în anul 1965 a făcut parte din delegația Bisericii Ortodoxe Române cu ocazia vizitei Arhiepiscopului de Canterbury în țara noastră, apoi din delegația Bisericii Ortodoxe Române, condusă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care a vizitat Biserica Angliei, în iunie 1966”⁴⁹

Acestea sunt doar câteva repere ale activității sale ecumenice, mult mai bogate și reprezentative pentru ceea ce a însemnat personalitatea acestui dascăl de vocație pentru Teologia românească și pentru strângerea legăturilor cu Biserica Anglicană în secolul trecut. Se cunoaște că s-au făcut progrese importante în dialogul dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană, la care un important aport și-a adus și Părintele profesor Vintilă Popescu, pe nedrept uitat atunci când se amintește istoria dialogului ecumenic dintre cele două Biserici.

Cu firea sa deschisă spre dialog, cu felul modest de a fi, care-i caracterizează pe oamenii mari, cu deprinderea sa de a înnoda relații și de a ști să le păstreze, Părintele V. Popescu a avut întotdeauna audiență la înalta ierarhie anglicană, fapt ce se poate constata și prin numeroasele scrisori de condoleanțe primite de familie la trecerea la Domnul a Părintelui profesor.

⁴⁸ A se vedea în acest sens Pr. dr. P. VESA, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, p. 411.

⁴⁹ „Necrolog”, în rev. *BOR*, an. LXXXIX, 1971, nr. 7-8, p. 887.

VIII. Concluzii

Acum un secol, școala teologică arădeană se bucura de activitatea unor dascăli de vocație și cu o certă valoare. În acel moment, Institutul Teologic avea deja o tradiție seculară, ceea ce explică mediul propice studiului care se crease aici. Or, deși nu aparținea acestui spațiu prin naștere, Părintele Profesor Vintilă Popescu s-a integrat foarte bine în acest mediu, identificându-se cu aspirațiile școlii și ale credincioșilor ortodocși de aici. El a militat, alături de colegii săi, pentru transformarea Institutului în Academie Teologică, împotriva celor care doreau coborârea lui la statutul de „seminar de vocațiune”. Profesorul considera că școala arădeană nu merita acest lucru datorită valorii ei intrinseci, datorită serviciului pe care l-a făcut Bisericii și neamului, dar și pentru că Biserica avea nevoie de preoți instruiți în satele românești.

Dascălii de teologie din perioada interbelică și-au făcut pe deplin datoria și în calitatea lor de formatori de opinie în rândul credincioșilor din Episcopia Aradului, iar după instaurarea regimului comunist, unii dintre ei vor fi prizonieri din cauza misiunii preoțești pe care și-au asumat-o până la capăt și cu orice riscuri.

De aceeași abnegație a dat dovadă Părintele V. Popescu și la Institutul teologic de grad universitar de la București unde a mai activat până la pensionare, iar apoi a fost chemat la slujirea preoțească la vârsta la care ar fi trebuit să se bucure de o pensie liniștită, însă patriarhul de atunci PF. Justinian l-a solicitat să-și ia dificila sarcină de a pune bazele ortodoxiei românești în capitala Marii Britanii. Știa Preafericitul, cu expertiza sa, că doar un om ca Vintilă Popescu poate semăna sămânța ortodoxiei românești în pământ britanic în acel timp, dat fiind background-ul său.

Prin cariera sa didactică, prin diplomația și implicarea sa ecumenică și prin dragostea față de Altarul străbun (el va și da numele *The Altar* publicației pe care o va înființa la Londra ca buletin parohial), numele Părintelui Vintilă Popescu va rămâne înscris pentru totdeauna între filele cărții de aur a Teologiei românești.

CARACTERUL SACRAMENTAL AL CĂSĂTORIEI

Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus

Abstract

In this study, we shall proceed to indicate, 1) that arguing from the principle of divine reality, taken to be essential element of sacramental definition, marriage appears to be well-qualified to be considered a divinely instituted rite of the Church, and 2) that this divine institution was definitely made part of the life of the Church by one of the Apostles of Christ, and was accorded the sacramental character which in turn was received by the Church as truly interpreting in Christian terms the union between man and woman, and was transmitted to us unchanged through the continuum of the consciousness of the Church, called Tradition.

Keywords

Sacrament, marriage, contract, marital contract, marital conjugation, mystical union, divorce, polygamy.

Biserica Ortodoxă consideră căsătoria ca fiind unul dintre cele șapte Taine ale Bisericii. Ceea ce urmează constituie o încercare de a justifica poziția Bisericii și practicile ei îndelungate în privința căsătoriei ca fiind instituită divin și ca o legătură care leagă pe viață bărbatul și femeia prin sfințirea Duhului Sfânt prin Harul împărtășit părților în cauză la momentul efectuării uniunii conjugale.

Judecând după obiecțiile care au fost înaintate împotriva căsătoriei ca o Taină, se poate conecta în mod rezonabil cel mai important punct al con-

troversei teologice cu caracterul sacramental al căsătoriei, adică dacă un ritual conjugal împărtășește sau nu Harul lui Dumnezeu părților care contactează uniunea. Problema se rezolvă, cu alte cuvinte, dacă căsătoria a fost cu adevărat întemeiată de Domnul, în măsura în care „Harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos” (Ioan 1, 17). Și acest lucru va aduce inevitabil investigatorul la problema definiției Tainei.

O Taină, în credința Bisericii, este un rit instituit divin care, prin semne exterioare văzute, împărtășește Harul nevăzut. Întrucât elementul instituirii divine este clauza fundamentală a definiției unei taine, nu admite niciun alt întemeietor al ritului decât pe Domnul Însuși¹.

Știm că Domnul Însuși a întemeiat două Taine, Botezul și Sfânta Euharistie, deși El nu a instruit nimic în mod special cu privire la modul în care aceste Sfinte Taine trebuiau formulate ca ceremonii ale Bisericii Sale. Aceasta a fost lăsată în seama Apostolilor Săi, numiți să fie urmașii Săi și distribuitorii Harului ca administratori ai Sfintelor Sale Taine.

Fiind conștienți de autoritatea pe care au primit-o de la Domnul, Sfinții Apostoli au făcut totul în numele Său cu scopul de a perpetua prin cursul experienței umane lucrarea Lui răscumpărătoare. Constatăm, totuși, că, pe lângă acele două Taine, Biserica a păstrat de la început în mare cinste și evlavie și alte rituri investite cu caracteristica esențială a unei taine. Pentru acestea nu avem nicio dovadă că au fost numite de către Sfinții Apostoli sau de către Biserică. Și totuși, ele constituie o parte importantă a vieții Bisericii,

¹ „Tainele sunt acțiuni sensibile, instituite de Hristos prin care se împărtășește harul lui Hristos și se unește Hristos cu persoanele care cred pentru a se constitui și menține Biserica”, în Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă pentru Institututele teologice*, vol. III, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978, p. 15; „Taina este ceremonia prin care, sub un chip vizibil, se pricinuieste și se aduce în sufletele credincioșilor harul cel nevăzut al lui Dumnezeu. Rânduită de Domnul Hristos, fiecare dintre credincioși primește prin aceasta, harul lui Dumnezeu”, în răspunsul la întrebarea 99, în Petru MOVILĂ, *Mărturisirea Ortodoxă a credinței universale și apostolice a Bisericii Orientale*, Ediție bilingvă, introducere, text latin, traducere și note: Traian Diaconescu, Institutul European, Iași, 2001, p. 115; „Se numește taină și din alt punct de vedere, adică că nu ceea ce vedem, vedem în realitate, ci unele vedem și altele credem. Aceasta este natura tainelor noastre”, în Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia VII la Epistola I către Corinteni*, în SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariile sau explicarea Epistolei I către Corinteni*, traducere din limba elină, ediția de Oxonia, 1847 de Arhim. Theodosie Athanasiu, București, 1908, p. 78; a se vedea și FERICITUL AUGUSTIN, *Epistola 55 ad Januarius*, în John E. Rotelle, O. S. A. (ed.), *Fericitul Augustin, Letters 1-99*, vol. I, part. 2, translation and notes by Roland Teske, S. J., New City Press, Hyde Park, New York, 2018, p. 215-236.

considerate a fi instrumente de transmitere a harului, indispensabile mântuirii și îndrumătoare ale tainelor Împărăției. Nu avem nicio dovadă că Domnul le-a întemeiat și că ele posedă autoritatea Domnului, instituții care pun în termeni concreți ai realității umane atât Voia, cât și Darul Domnului. El nu a cerut în mod explicit ca ele să fie întemeiate ca fiind vistierii ale harului Său, dar atât Sfinții Apostoli, cât și Biserica au crezut așa. Ele ar trebui, în credința lor, să fie părți esențiale ale Noii Vieți, care mai presus de toate trebuia să fie o Viață a Harului. Și Sfinții Apostoli nu au făcut nimic fără Domnul. Dimpotrivă, avem toate motivele să credem, după exemplul Sfântului Apostol Pavel, că grija lor cea mai serioasă a fost să transmită Bisericii în întregime atât litera, cât și spiritul spuselor Domnului. Trebuie deci concluzionat, pe baza credințelor și practicii Bisericii, că celelalte cinci Taine, în afară de Botez și Euharistie, au fost cu adevărat instituite de Domnul în măsura în care au fost acceptate și practicate ca atare de către Sfinții Apostoli și de Biserică. Dacă Sfinții Apostoli și prin ei Biserica, au greșit în stabilirea acestor cinci rituri suplimentare ca împărtășind harul Domnului, atunci Biserica ar trebui înțeleasă în puțința de a greși. Nimic altceva, prin urmare, din cele pe care ele le-au transmis ca porunci ale Domnului nu putea rezista criteriului adevărului. În termeni teologici se poate susține că orice este adevărat în ceea ce privește Tainele Botezului și Euharistiei trebuie să fie adevărat și prin analogie în ceea ce privește restul tainelor.

Din punct de vedere istoric, nu găsim nicio dovadă în Biserica primară care îl numește în mod specific pe Domnul drept întemeietorul Tainelor². Cert este însă că Sfinții Părinți erau convinși că harul unei Taine emană de la Dumnezeu în general, sau de la Iisus Hristos, sau de la Duhul Sfânt, sau de la toate cele trei persoane ale Sfintei Treimi. Sfinții Apostoli, și mai ales Sfântul Apostol Pavel, au fost deosebit de atenți să sublinieze lucrurile care au fost date Bisericii *κατ' ἐπιταγήν Κυρίου* față de cele care erau propriile lor opinii. Dintre instrucțiunile date ca porunci ale Domnului, nimic nu a eșuat să devină parte a conștiinței Bisericii, în timp ce opiniile individuale ale Sfinților Apostoli au devenit adesea obiect de discuție. Nu avem nicio dovadă că vreunul dintre riturile pe care le găsim investite cu autoritate sacramen-

² Prima mărturie istorică se găsește la Sfântul Ambrozie, *De Sacramentis*, IV, 4, 13, în J. P. MIGNE, *Patrologia Latină*, t. XVI, col. 439: „Ergo auctor sacramentorum quis est, nisi Dominus Jesus? De coelo ista sacramenta venerunt ...” A se vedea și FERICITUL AUGUSTIN, *Epistola* 82, 14, 15 în JOHN E. ROTELLE, O. S. A. (ed.), FERICITUL AUGUSTIN, *Letters* 1-99, vol. I, part. 2, pp. 321-323.

tală în Biserica Apostolică a fost vreodată obiect de dispută. Se pare că toate au fost considerate ca fiind introduse în viața Bisericii *κατ' επιταγήν Κυρίου*. Domnul, deși indirect, este considerat a fi întemeietorul acelor rituri³.

Căsătoria, fiind considerată de către Biserică drept unul dintre riturile pe care Domnul le-a întemeiat mijlocit prin Apostolii Săi, a fost tratată de teologi, mai ales după Reformă, cu mai multă severitate decât oricare dintre cele cinci taine, aparent pentru că implică una dintre cele mai importante etape ale vieții umane. Ea a fost atacată din două motive: în primul rând, că nu a fost întemeiată de Domnul; în al doilea rând, nu a fost numită taină nici măcar de către Apostolul care s-a ocupat pe larg de ea, caz în care ar putea fi acceptat ca una dintre tainele pe care Biserica le crede că au fost instituite indirect de către Domnul.

Vom continua, deci, să arătăm: 1) că argumentând din principiul realității divine, considerată a fi un element esențial al definiției sacramentale, căsătoria pare a fi bine calificată pentru a fi considerată un rit divin instituit al Bisericii, și 2) că această instituție divină a făcut cu siguranță parte din viața Bisericii de către unul dintre Sfinții Apostoli ai lui Hristos și i s-a acordat caracterul sacramental care, la rândul său, a fost primită de Biserică ca interpretând cu adevărat în termeni creștini uniunea dintre bărbat și femeie și ne-a fost transmisă neschimbată prin continuitatea conștiinței Bisericii, numită Sfânta Tradiție.

1) Argumentul realității divine

S-a susținut că, din moment ce Domnul nu a stabilit de fapt căsătoria ca instituție indispensabilă pentru mântuire, și cu atât mai mult cu cât El nu a instituit de fapt ceremonia conjugală, căsătoria nu poate fi considerată ca fiind instituită divin și, prin urmare, nu poate fi considerată ca fiind o taină⁴.

³ Cf. părerile lui Androustos, Diouvouniotis și Stăniloae. H. ANDROUTSOS, *Dogmatica*, pp. 296-297; K. DIOVOUNIOTIS, *The Mysteries*, Athens, 1913, p. 8; Pr. Prof. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă pentru Institutele teologice*, vol. III, p. 11.

⁴ *The Two Books of Homilies*, Oxford, 1859, p. 355, 356. A se vedea și Dr. E. H. BROWNE, *The Explanation of the XXXIX Articles*, second edition, 1853. Dr. E. H. Browne, episcop de Winchester, crede că căsătoria poate fi un sacrament într-un anumit sens, dar nu este un sacrament al Evangheliei și „nici nu este un mijloc prin care iertarea păcatelor și sfințirea lăuntrică ne sunt transmise prin Duhul lui Dumnezeu”, în Dr. E. H. BROWNE, *The Explanation of the XXXIX Articles*, p. 582. O atitudine mai severă împotriva căsătoriei a fost luată, desigur, de LUTHER, în *De Captivitate Babylonica*, în *Opera*, t. VI, 1888, p. 550 și de Calvin care argumentează pe linii similare: „Nu este suficient ca căsătoria să fie de la Dumnezeu pentru ca ea să fie considerată un sacrament; dar este necesar să existe o ceremonie externă

În consecință, căsătoria este considerată a fi o rânduială a lui Dumnezeu exprimată prin faptul de a crea omenirea în două feluri, care caută mereu să se completeze una pe cealaltă, dar nu poate fi acceptată ca o taină creștină. Dacă există un caracter sacramental în căsătorie care trebuie identificat, acesta este contestat, cu atașamentul firesc al bărbatului de femeie și invers, și cu conferirea de către Biserică a uniunii conjugale cu harul presupus împărtășit părților în cauză, în ipoteza că căsătoria a fost de fapt rânduită și instituită de către Iisus Hristos.

În acest punct trebuie trasată o linie clară de demarcație între două argumente, cel bazat pe opinia că caracteristica *par excellence* a tainei creștine este actualitatea sa divină, adică faptul că o taină a fost de fapt rânduită și instituită de Domnul, iar celălalt bazat pe opinia că o taină poate fi în mod egal și pe deplin una creștină dacă realitatea divină poate fi dovedită a fi caracteristica *par excellence* a tainei în cauză. Prima opinie a fost deja subliniată mai sus și poate fi studiată mai pe larg în scrierile unor teologi protestanți care nu găsesc niciun sprijin de neclintit pentru acceptarea căsătoriei ca pe o taină.

În discutarea celei de-a doua opinii, vom atinge în mod inevitabil natura mântuirii, așa cum a fost elaborată în experiența lui Iisus Hristos. Lucrarea răscumpărătoare a Domnului constă, fără îndoială, în ceea ce El Însuși a spus și a făcut cu scopul de a-l împăca pe cel de-al doilea Adam cu Creatorul său. Lucrând astfel mântuirea omului, Domnul a rânduit anumite rituri considerate a fi necesare pentru ca mântuirea să devină efectivă în om. Tot ceea ce Domnul a prescris prin învățătura Sa se bazează pe anumite fapte ale vieții și mai ales pe faptul de a crea omenirea în două forme, cea a bărbatului și a femeii.

Porunca lui Dumnezeu prin care bărbatul și femeia sunt uniți împreună pentru niciun alt scop decât pentru a împlini planul divin al creației a fost, fără îndoială, pentru Domnul nu numai ca o realitate a vieții, ci și ca Voința lui Dumnezeu efectiv realizată în timp. Că Domnul a acceptat căsătoria ca pe o stare de viață umană stabilită de fapt de către Tatăl Său, se arată clar prin controversa pe care a avut-o cu fariseii în privința căsătoriei (Matei 19, 4-12). Acolo El a ridicat căsătoria la statutul pe care îl avea de altădată, înainte ca Moise să permită ca rânduiala lui Dumnezeu cu privire la indisolubilitatea căsătoriei să fie modificată „pentru învârtoșarea inimii (*διὰ τῆς*

numită de Dumnezeu în scopul confirmării unei promisiuni”, în John T. McNeill (ed.), *Calvin: Institutes of Christian Religion*, vol. II, translated and indexed by Ford Lewis Battles, Philadelphia, The Westminster Press, 1960, p. 1481.

σκληροκαρδίαν)” iudeilor. Regulile pe care El le stabilește cu privire la divorț sunt enunțate cu autoritatea că El este una cu Tatăl Său. El nu lasă nicio îndoială în mintea cuiva că căsătoria nu este o stare de viață care aparține celui de-al doilea Adam, ci un fapt al creației, modificat așa cum a fost de mândria omului exprimată în lupta lui constantă de a-și aranja viața într-un mod ego-centric contrar poruncii inițiale a lui Dumnezeu cu privire la căsătorie. Căsătoria rămâne, astfel, pentru Domnul o taină al lui Dumnezeu în care elementul de actualitate este caracteristica sa cea mai frapantă.

Următoarea oportunitate pe care a avut-o Domnul de a se ocupa de căsătorie este legată de două fapte: prezența Sa la nunta de la Cana și lucrarea acolo a minunii Sale în timpul festivităților nuptiale⁵. Aceste două fapte nu s-au întâmplat, fără îndoială, întâmplător, chiar dacă cineva este reticent să accepte că Domnul a instituit de fapt taina căsătoriei prin prezența Sa și minunea Sa la nunta de la Cana Galileii. Hotărârea Domnului de a lua parte la evenimentul nunții de la Cana poate fi luată nu numai ca un semn inconfundabil al importanței și caracterului sacru al căsătoriei, așa cum a fost înțeles și poruncit de El în discursul Său cu fariseii, ci și ca un semn al sfințirii unirii conjugale prin prezența Sa și făcând astfel o rânduială obligatorie a Noului Legământ. Caracteristic, de asemenea, pentru importanța căsătoriei în viața umană⁶ este faptul că Domnul a ales o oportunitate ca la ceremonia conjugală Să Se descopere pe Sine ca posedând puteri supranaturale care pentru prima dată au devenit cunoscute și au fost puse în slujba omului în scopul mântuirii sale.

Și totuși, în ciuda faptului că Domnul a reiterat căsătoria ca fiind taina lui Dumnezeu, El Însuși nu a pecetluit-o ca fiind propria Sa rânduială per-

⁵ „Căci acolo a fost o nuntă adevărată, în Cana Galileii, și apa care a devenit cu adevărat vin, și Hristos a fost invitat din două scopuri. Unul era să oprească, prin căsătorie, umezeala petrecăreților lumii până la cumpătare și decență. Celălalt era să remedieze ceea ce le lipsește spiritelor bune prin vinul încurajator și prin har”, SFÂNTUL EPIFANIE, *Adversus Haereses*, II, 30, 12-13, în *The Panarion of Epiphanius of Salamis, Book II and III De Fide*, second, revised edition, translated by Frank Williams, Brill, Leiden – Boston, 2013, p. 63.

⁶ SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, II, 1: „Căci trebuia ca Cel ce reînnoia (recapitula în El) firea omului și o rechema întreagă la o treaptă mai bună, să nu le dăruiască binecuvântarea numai celor chemați la existență, ci să le dea de mai înainte harul pregătitor și celor ce se vor naște pe urmă, ca să le facă sfântă trecerea la existență”, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 41: *Sfântul Chiril al Alexandriei*, Scrieri, Partea a IV-a, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, traducere, introducere și note de Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 157.

sonală, așa cum a făcut-o cu cele două taine ale noii legi. Biserica, însă, a primit căsătoria ca taină aparent pe motiv că caracterul ei sacramental se datorează considerației pe care Domnul a acordat-o căsătoriei și nu faptului că El a poruncit-o ca taină. Aici avem ceea ce eu numesc realitatea față de actualitate Domnul nu a găsit de fapt căsătoria ca pe o taină în felul în care El a instituit Botezul și Euharistia. Cu toate acestea, Biserica a interpretat atitudinea Domnului față de căsătorie ca fiind fără îndoială sacramentală. Căsătoria este taina Domnului în realitate, dar nu în actualitate. Căsătoria și Domnul nu puteau, aparent, să fie legate de Biserică în alt fel. Sfântul Apostol Pavel ne dă motivele sale, după cum vom vedea, iar Biserica a acceptat interpretarea lui ca fiind dată *κατ επιταγήν Κυρίου*. Dacă Biserica a greșit neînțelegând atitudinea Domnului față de căsătorie, ea trebuie să fi greșit în raport cu alte puncte de credință și practică. Și nicio lume creștină să nu fie pregătită să admită că acest lucru este adevărat.

Biserica a avut felul ei în definirea componentelor vieții creștine și în conformitate cu fiecare dintre ele gradul propriu de sacralitate. Ea poate oferi puțin în sprijinul ideii că căsătoria a fost de fapt stabilită de Domnul ca taină⁷. Avem, pe de altă parte, dovezi inconfundabile că ritul căsătoriei a fost o practică foarte timpurie a Bisericii⁸, căsătoria fiind concepută din nou ca o legă-

⁷ În acest sens K. Diovouniotis spune: „Cât despre vremea când Hristos a instituit taina căsătoriei, nu știm nimic. Mulți dintre scriitorii vechi și unii dintre cei de mai târziu cred că Hristos a instituit taina căsătoriei fie în timpul nunții de la Cana (Ioan 2, 1), fie în timpul controversei Sale cu fariseii (Matei 19, 4-6); nici una dintre alternative nu este acceptabilă pentru că nu avem dovezi biblice în acest sens. S-ar putea ca soluția cea mai probabilă să fie că Hristos a instituit taina căsătoriei cândva între învierea și înălțarea Sa”, în K. DIOVOUNIOTIS, *The Mysteries*, pp. 173-174.

⁸ A se vedea, SFÂNTUL IGNATIE TEOFORUL, *Epistola către Policarp*, V, 2, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. I. *Scriverile Părinților Apostolici*, traducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, p. 188: „Trebuie ca cei care se însoară și cele care se mărită să facă unirea lor cu aprobarea episcopului, ca să fie căsătoria lor după Domnul și nu după poftă”; ST. CIRICIUS, *Epistola ad Himerium*, cap. 4, în J. P. MIGNE, *Patrologia Latină*, t. XIII, col. 1136: „Căci dacă binecuvântarea pe care preotul o dă femeii care urmează să intre în viața conjugală este încălcată printr-o încălcare (a jurământului ei), credincioșii consideră actul ei un sacrilegiu”; Sfântul Ambrozie este emfatic în a cere ca „nunta să fie sfințită prin vălul preoțesc și binecuvântare”, în SAINT AMBROSE, *Letter 19 to Vigilius*, în *The Fathers of the Church*, vol. 26: *St. Ambrose, Letters 1-91*, translated by Melchior Beyenka, O. P., The Catholic University of America Press, Washington D. C., 2001, p. 176; TERTULIAN, *Ad uxorem*, II, 9, în J. P. MIGNE, *Patrologia Latină*, t. I, col. 1302: „Unde vom găsi puterea de a declara fericirea acelei căsătorii, pe care Biserica o aranjează, pe care jertfa o confirmă, binecuvântarea o pecetluiește, pe care îngerii o vestesc, pe care Tatăl o ratifică?”; ORIGEN, *Commentary on*

tură pe viață între doi creștini. Prin urmare, accentul a fost mutat de la căsătoria ca fiind o taină a lui Dumnezeu la căsătoria ca fiind, de asemenea, o taină a Domnului.

Ar fi dificil de înțeles o asemenea schimbare de accent dacă nu acceptăm teologia căsătoriei Sfântului Apostol Paul ca fiind o secvență armonioasă a ceea ce Domnul Însuși a stabilit ca esență a căsătoriei. Veriga lipsă a actualității trebuie să fi fost luată de Sfântul Apostol Pavel și de restul Bisericii ca un fapt implicit, dincolo de necesitatea de a fi furnizat în mod specific de către Domnul.

Domnul s-a ocupat de căsătorie de două ori și într-un mod clar și precis. În primul rând, când a vorbit cu fariseii, El a reinvestit căsătoria cu autoritatea supremă a poruncii Tatălui Său și a stabilit în același timp elementele ei esențiale fără de care căsătoria nu poate exista. În al doilea caz, la nunta de la Cana, Domnul, în perfectă secvență cu autorizarea căsătoriei Sale ca poruncă a Tatălui Său, pecetluiește unirea cu propria Sa sfințire, făcând-o de două sfântă și făcând-o parte din faptele Sale. Astfel, elementul lipsă de actualitate este amplu furnizat de ceea ce a spus și a făcut Domnul în legătură cu căsătoria.

O interpretare diferită a atitudinii Domnului față de căsătorie ne-ar conduce la două concluzii insuportabile: fie că Domnul nu va face ca voința Tatălui Său să fie a Lui, fie că nu ar permite Duhului să împuternicească porunca Tatălui Său, care este și porunca Lui. Prima alternativă ar distruge însăși divinitatea lui Iisus și identitatea Lui cu Tatăl; a doua ar invalida pro-

the Gospel of Matthew, XIV, 16, în Philip SCHAFF (ed.), *The Ante-Nicene Fathers*, vol. IX, WM. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 2004, p. 807; „Și Dumnezeu este Cel care i-a unit pe cei doi într-unul, astfel încât să nu mai fie doi, de când femeia este căsătorită cu bărbatul. Și, din moment ce Dumnezeu i-a unit, din această cauză, în cazul celor care sunt uniți de Dumnezeu, există un dar”; ST. GREGORY THE THEOLOGIAN, *Oratio on the Holy Baptism*, 40, 18: „ești curat chiar și după căsătorie. O să îmi asum riscul. Mă voi alătura cu tine în căsătorie. Voi împodobi mireasa”; SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Omiliile la Hexaemeron*, VII, 5, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. La XVII: *Sfântul Vasile cel Mare*, Scrieri, Partea I, *Omiliile la Hexaemeron, Omiliile la Psalmi, Omiliile și Cuvântări*, traducere, introducere. Note și indici de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986, pp. 153-154: „Jugul primit prin binecuvântare să ajungă legătură a firii, să fie unire a celor care au stat până atunci departe unul de altul”; SFÂNTUL CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stomata* III, 12, 84, 2, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. V: *Clement Alexandrinul*, Scrieri, Partea a II-a, *Stromatele*, traducere, cuvânt înainte, note și indici de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 224: „Odată ce legea este sfântă, este sfântă și căsătoria. Apostolul pune taina aceasta în legătură cu Hristos și cu Biserica”.

misiunea Lui că El va avea pe Duhul lucrând cu credincioșii Săi în perpetua-rea lucrării Sale răscumpărătoare. Biserica a respins prin mijlocire ambele negații, acceptând punctul de vedere al Sfântului Apostol Pavel, care evaluează căsătoria ca fiind nimic mai puțin decât o *υποτύπωσις* a uniunii dintre Iisus și Biserica Sa.

2. Teologia Sfântului Apostol Pavel despre căsătorie

Sfântul Apostol Pavel s-a ocupat destul de amplu de natura uniunii conjugale și de problemele pe care aceasta le implică atât la nivel personal, cât și la nivel comunitar creștin. Teologia sa despre căsătorie, totuși, poate fi urmărită clar în Epistola sa către Efeseni (5, 22-32). S-au spus multe despre ceea ce Sfântul Apostol Pavel înțelege în aceste câteva versete cu privire la instituirea divină a căsătoriei. Se pare că interpretarea predominantă este că, deși Sfântul Apostol Pavel vorbește despre căsătorie ca despre o instituție creștină, care este ridicată de el la nivelul uniunii mistice dintre Hristos și Biserica Sa, el nici nu o numește o taină și nici nu dă vreo dovadă că căsătoria a fost de fapt instituită de către Domnul și a fost menită să transmită Harul părților în cauză⁹. Deoarece, totuși, nu s-a produs nicio dovadă concludentă

⁹ „Το μυστήριον τούτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστόν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν”. Fericitul Ieronim a tradus: „*Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia*”, adică taina aici este mare, mă refer la Hristos și la Biserică. Punctul de controversă între interpreți a fost încă de la început legat de declarația Sfântului Apostol Pavel – taina aici este mare. Se referă aceasta la unirea mistică sau ar trebui să rămână așa cum este? Studiile moderne susțin că ceea ce a avut în minte Sfântul Apostol Pavel este unirea mistică a lui Hristos și a Bisericii și astfel – taina aici este mare – aparține sfârșitului versetului 27 din cauza coerenței logice. Acest lucru este evident, se susține, prin explicația pe care Sfântul Apostol Pavel o oferă în continuare în încercarea de a înlocui afirmația sa în contextul său adecvat – mă refer la Hristos și la Biserică. Comentatorii vechi nu au putut fi convinși cu toții de argumentele erudiției moderne. Ei au luat mai degrabă afirmația pentru a se referi la căsătorie la nivel uman, dar nu la căsătorie așa cum era practică de altădată; la căsătoria între doi creștini. Sfântul Apostol Pavel le scria creștinilor și încerca să explice căsătoria pe o bază nouă, care avea o legătură strânsă cu căsătoria așa cum a fost instituită de Dumnezeu, dar nu așa cum este practică de oameni. Încercarea lui a fost, fără îndoială, de a reconstrui uniunea conjugală după modelul unei uniuni mistice în care părțile care se uneau nu erau altele decât Hristos și Biserica. Cerințele Lui față de creștini, de a oferi exact unirii, ceea ce a făcut Hristos, nu ar putea avea nicio importanță dacă legea veche a căsătoriei nu a fost făcută pentru a se potrivi exact cu modelul celei noi. Căsătoria, așa cum era prezentată de legea veche, a fost cu adevărat o taină a vieții și o situație sacră a vieții, în măsura în care era poruncită de Dumnezeu. Ea era într-adevăr taina lui Dumnezeu care era destinată să guverneze însăși existența rasei umane. Ca atare, a fost o „taină mare” despre care Sfântul Apostol Pavel consideră că a devenit mai mare și mai sfântă prin faptul că a devenit un mod

cu privire la implicația teologică a tratării căsătoriei de către Sfântul Apostol Pavel, se simte că o încercare de reinterpretare a gândirii sale s-ar dovedi de un real folos.

Tratatul Sfântului Apostol Pavel despre căsătorie nu este diferit în natură de consilierea căsătoriei moderne, în care problemele conjugale care implică relațiile personale sunt definite și discutate cu referire la un standard de viață. Standardul de referință pe care Sfântul Apostol Pavel îl folosește aici este o natură unică. El, pentru prima dată în istoria căsătoriei, introduce partea spirituală a căsătoriei ca parte esențială a contractului conjugal, de fapt ca elementul cel mai important al împreunării conjugale¹⁰.

de viață al creștinilor. Ca atare, ar trebui să se îplinească după modelul noii legi, iar asta s-ar fi putut face prin identificarea cu cea mai completă unire spirituală pe care un om a cunoscut-o vreodată, cea dintre Hristos și Biserică. Biserica primelor secole l-a înțeles pe Sfântul Apostol Pavel ca însemnând să înveșmânteze esența legii vechi cu promisiunea celei noi. „Odată ce legea este sfântă, este sfântă și căsătoria. Apostolul pune taina aceasta în legătură cu Hristos și cu Biserica”, spune Sfântul Clement al Alexandriei, în CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stomata* III, 12, 84, 2, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. V, p. 224. Interpretarea restului Bisericii nu a fost diferită până în perioada Reformei. Dacă acceptăm, totuși, că Sfântul Apostol Pavel se referă la căsătoria de odinioară ca fiind o taină mare care este în concordanță și identificată cu prototipul ei, uniunea spirituală dintre Hristos și Biserică, a doua parte a afirmației sale – *εγώ δέ λέγω εις Χριστόν και εις τήν εκκλησίαν* – nu poate fi interpretat prin – vreau să spun cu referire la Hristos și la Biserică. Expresii precum *εγώ δέ λέγω* cu greu pot fi acceptate ca sens – vreau să spun. Traducerea latină este o redare cuvânt cu cuvânt care nu oferă sensul expresiei. Pronumele personal *εγώ* și antitetivul *δέ* sunt prea puternice pentru a fi respinse cu românescul „Eu”. O redare mai apropiată de sensul adevărat ar fi probabil: „Eu însumi spun în plus că ...”. Cuvântul *δέ* în mod evident nu este un cuvânt de legătură, ci este pus acolo pentru a semnifica o accentuare, un element suplimentar pe care autorul dorește să-l aibă următoarea sa propoziție. Sensul prepoziției *εις* este îndoielnic așa cum este interpretat. Nu mă îndoiesc că *εις* înseamnă ceva mai mult decât „cu referire”. Dacă interpretarea mea pentru *εγώ δέ λέγω* este corectă, atunci *εις* nu trebuie să însemne „cu referire”, ci „cu identificare”. Dacă Sfântul Apostol Pavel și-ar fi spus gândurile despre căsătorie, ele nu ar fi niciodată atât de fragmentare. Dar totuși contextul său este foarte clar ca o încercare de a transforma, ca să spunem așa, vechea căsătorie într-o unire a ființei legăturii mistice dintre Hristos și Biserică. Cea mai apropiată parafrază a acestui pasaj mult discutat ar transmite probabil sensul astfel: această taină (căsătoria la nivel uman) este mare; Eu însumi spun în plus că este în identificare cu unirea dintre Hristos și Biserică. Această interpretare pare să urmeze îndeaproape credințele Sfinților Părinți și să fie mai în concordanță cu practica Bisericii, prin care căsătoria a fost considerată ca o taină chiar în forța discuției Sfântului Apostol Pavel despre căsătorie. Rezumând argumentul Sfântului Apostol Pavel, vedem că el a considerat aparent căsătoria ca fiind sfântă, pentru că a fost instituită de Dumnezeu, și sacramentală, pentru că a fost creștinată prin identificarea ei cu uniunea dintre Hristos și Biserică.

¹⁰ Joseph J. ALLEN (ed.), *Vested in Grace: Marriage and Priesthood in the Christian East*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Mass., 1983, p. 35.

Tratând ajustările practice din partea ambelor părți, necesare pentru atingerea fericirii inerente conviețuirii, Sfântul Apostol Pavel mută accentul împreunării conjugale de la subiectivitatea personală a soțului și a soției către obiectivitatea impersonală a elementului spiritual în căsătorie, pe modelul unei uniuni de alt fel cu care căsătoria umană ar trebui să se străduiască vreodată să fie identificată¹¹.

Cu toate acestea, sarcina care revine părților uniunii conjugale depășește scopurile biologice ale căsătoriei, uniunea fiind acum nevoită să se ocupe mai mult cu două suflete decât cu două trupuri, în ciuda faptului că uniunea conjugală continuă să fie realizată în exterior prin unirea celor două trupuri. Arhetipul căsătoriei Sfântului Apostol Pavel, care este uniunea mistică dintre Hristos și Biserica Sa, se dovedește a fi dincolo de dobândirea calității de soț și de soție, cu excepția cazului în care aceștia sunt întăriți în exterior cu un ajutor care le-ar compensa deficiențele¹². Și totuși modelul marital al Sfântului Apostol Pavel, în ciuda faptului că este dificil sau chiar imposibil de realizat în experiență, a persistat de atunci ca adevăratul scop al căsătoriei; în primul rând, pentru că oamenii și-au dat seama de inutilitatea căsătoriei pe baza nivelului personal subiectiv și, în al doilea rând, datorită convingerii omului că o astfel de experiență precum căsătoria, de care depind atât trupul, cât și sufletul omenirii, trebuie să fie înzestrată în mod inerent cu ajutor pozitiv și eficient al lui Dumnezeu care a instituit-o¹³.

Este posibil ca foarte puțini să obiecteze în prezent față de faptul că partea mai mare a împreunării conjugale este spirituală, sau că căsătoria își obține puterea de susținere dincolo de atingerea celor două personalități în relația conjugală. Dar ceea ce pare a fi aproape norma luptei conjugale acum nu era aparent sau nici măcar prezentat atunci, înainte ca Sfântul Apostol Pavel să conceapă căsătoria la nivel spiritual, adică înainte ca Sfântul Apostol Pavel să efectueze creștinarea căsătoriei.

Transformând împreunarea conjugală în legătura creștină dintre bărbat și femeie, Sfântul Apostol Pavel ne oferă dovezi valoroase cu privire la natura căsătoriei „întru Domnul”. Substanța căsătoriei, conform concepției Sfântu-

¹¹ Metropolitan Emilianos TIMIADIS, *Towards Authentic Christian Spirituality*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Mass., 1998, p. 12.

¹² Joseph J. ALLEN (ed.), *Vested in Grace: Marriage and Priesthood in the Christian East*, pp. 38-40.

¹³ John CHRYSAVGIS, *Love, Sexuality and the Sacrament of Marriage*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Mass., 2001, p. 45.

lui Apostol Pavel despre uniunea conjugală, trebuie să fie formată din toate părțile inerente uniunii mistice dintre Hristos și Biserica Sa. Mai presus de toate, dragostea soțului pentru soție trebuie să devină același ocean nemărginit al oferirii de sine după cum Domnul și-a dat viața pentru Biserica Sa¹⁴. Soția trebuie să-și descopere propriul sine adevărat în dragostea soțului ei pentru ea și ea poate face acest lucru doar devenind parte din personalitatea lui, așa cum Biserica poate trăi numai în Hristos¹⁵. Acest tip de supunere din partea soției adevărate să smulgă din rădăcini comportamentul discordant dintre un membru al trupului și cap, pentru a obține unitatea pe care omul a pierdut-o în momentul căderii sale¹⁶.

Una peste alta, robia conjugală și relațiile implicate trebuie să devină identice cu prototipul lor, uniunea mistică dintre Hristos și Biserica Sa. Această unire este numită o „taină sublimă” de către Sfântul Apostol Pavel și cu această taină sublimă părțile la un contract conjugal li se cere să se identifice.

În timp ce vorbește despre unirea lui Hristos cu mireasa Sa mistică, Sfântul Apostol Pavel afirmă că dragostea pe care Hristos o are pentru Biserica Sa a fost atât de mare încât S-a dat pe Sine pentru ea, „ca să o sfințească ...” (Efeseni 5, 26). Și această sfințire prin sângele lui Hristos constituie vârful tainei sublime. Din acel moment, toate uniunile făcute întru Domnul participă la aceeași sfințire în care Biserica a fost curățată în momentul în care Domnul și-a dat viața pentru ea.

Dar o uniune conjugală nu poate fi încheiată niciodată în Domnul decât dacă se bazează pe arhetipul căsătoriei adevărate, care este uniunea mistică dintre Domnul și Biserica. Cea mai importantă trăsătură a arhetipului prezentat de către Sfântul Apostol Pavel este sfințirea unirii prin oferirea vieții Mirelui pentru mireasa Sa. Sfințirea trebuie să devină parte a uniunii conjugale la nivel uman, altfel uniunea nu este după model și nu participă la esența uniunii cerești numită „taină sublimă”. Niciun om de unul singur nu ar putea vreodată să efectueze o asemenea sfințire a uniunii sale conjugale, pentru că modelul căsătoriei cerești pare să fie atât de îndepărtat și atât de nelegat de descoperirile și lecțiile experienței umane¹⁷.

¹⁴ „Bărbaților, iubiți pe femeile voastre, după cum și Hristos a iubit Biserica, și S-a dat pe Sine pentru ea ...” (Efeseni 5, 25).

¹⁵ „Femeile să se supună bărbaților lor ca Domnului” (Efeseni 5, 22).

¹⁶ Joseph J. ALLEN (ed.), *Vested in Grace: Marriage and Priesthood in the Christian East*, p. 55.

¹⁷ Metropolitan E. TIMIADIS, *Towards Authentic Christian Spirituality*, p. 95.

Și Sfântul Apostol Pavel, mai presus de oricine altcineva, știa cât de îndepărtată și de neatinsă le va părea o asemenea uniune corespondenților săi de la Efes, ale căror căsătorii erau legate de probleme și situații care nu se asemănau deloc cu realitățile supranaturale. Însuși Sfântul Apostol Pavel era fiul Harului și știa că omul singur poate face foarte puțin. Așadar, este foarte puțin probabil ca Sfântul Apostol Pavel să se aștepte vreodată ca corespondenții săi să ia în serios îndemnurile sale de a-și iubi soțiile așa cum a iubit Domnul Biserica, cu excepția cazului în care el a făcut aluzie la har care i-ar face pe cei slabi puternici și va călăuzi vasul căsătorie în siguranță prin adversitățile experienței¹⁸.

Dacă sfințirea uniunii mistice la nivel supranatural nu este împărtășită părților unirii conjugale la nivel uman, atunci modelul propus de către Sfântul Apostol Pavel ca prototip al căsătoriei nu poate fi urmat și nu poate avea forță obligatorie asupra umanității.

Și totuși, Sfântul Apostol Pavel nu menționează nimic în mod specific despre harul Domnului împărtășit bărbatului și femeii atunci când se leagă în căsătorie. Se pare că nu trebuia să menționeze asta. Imaginea pe care a făcut-o despre cele două căsătorii, convingerea sa din toată inima că căsătoria nu poate fi niciodată stabilă și merită trăită numai dacă devine ca arhetipul ei, îi convinge pe cititorii săi că ceea ce vorbește Sfântul Apostol Pavel nu este un παραίβεσις pentru cititorii săi să facă tot posibilul să trăiască în căsătoriile lor uniunea supranaturală, ci o doctrină clară prin care căsătoria creștină este nu numai o rânduială divină, ci, mai presus de toate, o realitate plină de har, pentru că re trăiește prin experiență modelul divin al unirii cerești¹⁹.

În plus, convingerea Sfântului Apostol Pavel că căsătoria creștină nu își poate împlini scopurile decât dacă se identifică cu uniunea mistică dintre Hristos și Biserica Sa și nu poate fi numită creștină decât dacă se bazează pe acel arhetip, arată fără îndoială că Hristos trebuie să fie o parte a ei într-o realitate tangibilă. Prin urmare, concepția paulină despre căsătoria *întru Domnul* este menționată în Epistola I către Corinteni²⁰ și, de asemenea, în Epistola sa către Coloseni²¹.

¹⁸ Mitropolitan E. TIMIADIS, *Towards Authentic Christian Spirituality*, p. 110.

¹⁹ Mitropolitan E. TIMIADIS, *Towards Authentic Christian Spirituality*, p. 115.

²⁰ „... Iar dacă bărbatul ei va muri, este liberă să se mărite cu cine vrea, numai întru Domnul” (I Corinteni 7, 39)

²¹ „Femeilor, supuneți-vă bărbaților voștri, precum se cuvine, în Domnul” (Coloseni 3, 18).

Pentru ca uniunea conjugală să se realizeze în Domnul căsătoria trebuie să cadă în jurisdicția Bisericii Domnului, prin care El dă harul Duhului Sfânt părților în cauză. Sfințirea unirii pe plan uman, pentru ca ea să devină ca arhetipul ei, presupune împărtășirea harului dumnezeiesc ca o caracteristică cea mai esențială a unei căsătorii în Domnul. Distribuitorii harului dumnezeiesc sunt, prin porunca Domnului, cei cărora le-a fost încredințat de El să continue lucrarea Sa răscumpărătoare în experiența umană. Biserica este vișterea unui asemenea har, iar Sfinții Apostoli și urmașii lor distribuitorii ei²².

Mai departe este explicat și asigurat de către Sfântul Apostol Pavel, prin sublinierea aspectului spiritual al căsătoriei care în Hristos și Biserica Sa își găsește deplina împlinire, faptul că căsătoria este o legătură care leagă împreună pe viață cele trei părți, cunoscute în mod implicit înainte, dar declarate în mod explicit acum: bărbatul, femeia și harul Duhului Sfânt. Un contract cu cele trei părți ca acesta, necesită să fie întocmit și realizat prin semne exterioare efectuate de o instituție autorizată a Domnului, adică de Biserica Sa. Intenția celor două părți de a realiza uniunea conjugală în Domnul necesită în plus prezența celei de-a treia părți, a Duhului Sfânt, pentru ca uniunea să se realizeze cu adevărat. Prezența Duhului Sfânt și împărtășirea harului dumnezeiesc sunt realizate prin execuția intenției celor două părți prin intermediul unui anumit ritual care poartă *τὴν γνῶμην καὶ τὴν εὐλογίαν* ale Bisericii²³.

Cred că în acest context Biserica a înțeles teologia căsătoriei a Sfântului Apostol Pavel și a căutat să o practice insistând că căsătoria este o taină prin care harul dumnezeiesc este împărtășit părților căsătorite prin și în timpul ritualului pe care l-a rânduit ea pentru celebrarea ei.

Faptul că un număr de căsătorii au fost încheiate în afara Bisericii trebuie luat ca discrepanțe și nu ca o dovadă că caracterul sacramental al căsătoriei a fost considerat de către Biserică ca fiind în intenția părților în cauză, ca și cum cele două părți ar fi cu adevărat distribuitorii harului dumnezeiesc²⁴. În toate tainele, cel care distribuie harul este Biserica prin preot și, deși intenția părților este necesară pentru ca harul să fie împărtășit în căsătorie, nu putem spune că uniunea conjugală se realizează ca o taină

²² Charles JOANIDES, *ministering to Intermarried Couples: A Resource for Clergy and Lay Workers*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Mass., 2004, p. 35.

²³ Mitropolitul E. TIMIADIS, *Towards Authentic Christian Spirituality*, p. 120.

²⁴ Charles JOANIDES, *ministering to Intermarried Couples: A Resource for Clergy and Lay Workers*, p. 60.

doar pentru că părțile în cauză a fost de acord cu aceasta și au continuat să locuiască împreună²⁵.

O teologie a căsătoriei care dă putere celor două părți să fie capabile să invoce și să-și acorde harul, așa cum învață Biserica Romano-Catolică, distruge însăși concepția despre Biserică ca vistierie a harului dumnezeiesc și clericii ca executori ei. Dacă aceeași interpretare este dată și celorlalte taine, atunci preoția și Biserica, ca instituții întemeiate de Dumnezeu, sunt dispensate complet. Acest lucru este împotriva gândirii și doctrinei teologice a Bisericii Romano-Catolice, care, totuși, în lupta ei de a-și extinde controlul asupra căsătoriilor încheiate după dreptul civil, a decretat că chiar și acele căsătorii trebuie să intre sub jurisdicția Bisericii în măsura în care erau taine adevărate. Inutil să spunem că urmărirea unei teorii prin care părțile maritale să-și poată distribui harul, dă putere căsătoriilor de drept civil cu aceeași valoare doctrinară pe care o au cele săvârșite de către Biserică. De ce, atunci, oamenii ar căuta să-și pecetluiască intenția conjugală cu ritual Bisericii nu este explicat. Este partea religioasă a căsătoriei un simplu eveniment social, sau chiar o oportunitate de a primi binecuvântarea Bisericii, așa cum cred unii?

3. Indisolubilitatea căsătoriei

Dacă căsătoria este o taină, ea nu poate fi desfăcută după bunul plac. Domnul a fost foarte emfatic în a interzice divorțul, cu excepția adulterului²⁶. Însăși natura tainelor ca atare nu admite nicio revocare a harului la voința părților în cauză. Dacă Dumnezeu este cu părțile căsătoriei, El este cu ei la invocarea lor, dar și la voia Sa. Există trei părți care trebuie consultate cu privire la un divorț: soțul, soția și căsătoria înseși; adică unirea *întru Domnul* care a devenit o entitate și o autoritate în sine. Este ceea ce în limbajul comun se numește „căsnicia mea”; ceva separat și deasupra mea, care mă ține pe mine și pe cealaltă parte nu numai pentru că vrem să fim ținuți împreună, ci pentru că harul căsătoriei ne ține împreună. În divorț avem într-adevăr doi infractori împotriva unuia. Ambele părți conjugale sunt vinovate împotriva Duhului Sfânt, în măsura în care au căutat ca Duhul Sfânt să fie partenerul și susținătorul lor în lucrările vicisitudinilor conjugale.

Domnul a prescris că, oricând adulterul care intervine în relațiile conjugale, partea care suferă ar putea cere divorțul. Infidelitatea distruge esența

²⁵ Cf. nota 8.

²⁶ „Iar Eu zic vouă că oricine va lăsa pe femeia sa, în afară de pricină de desfrânare, și se va însura cu alta, săvârșește adulter” (Matei 19, 9).

uniunii văzute a căsătoriei. Un singur trup, un singur suflet este temelia căsătoriei. Dorința mentală și corporală a părților conjugale trebuie să fie una și indivizibilă. Ea trebuie să-și așeze obiectul în sine, trebuie să-și dorească propriul trup unit. Odată ce dorința își plasează obiectul în afara trupului unit al celor căsătoriți, ea și-a pierdut esența pentru adulter. Împărțirea în dorința mentală nu este menționată de Domnul, deoarece nu poate exista dorință trupească fără omologul ei precedent în starea mentală a dorinței²⁷.

Sfântul Ioan Gură de Aur atrage atenția ascultătorilor săi asupra acestei teme foarte importante, având în vedere mentalitatea păgână încă actuală și urmată, se pare, de mulți creștini din Antiohia: adulterul atrage vina egală atât pentru femeie, cât și pentru bărbat:

„Căci, spune-mi, de ce îți pedepsești femeia dacă desfrânează cu un bărbat neînsurat și care nu are femeie? Pentru că este adulter. De ce anume? Deși cel care desfrânează cu ea nu are femeie, totuși ea este măritată cu un alt bărbat. Ei bine, și tu ești înсурat cu o altă femeie. Prin urmare, și fapta ta tot adulter este”²⁸.

Și încă:

„Și acesta e un fel de adulter, să ai femeie acasă, și să te duci la desfrânate! După cum femeia care are bărbat cade sub legea adulterului dacă trăiește cu o slugă sau cu un om liber, care nu are femeie, tot așa și un bărbat care are femeie este vinovat de adulter dacă trăiește cu o femeie a străzii sau cu altă femeie, care nu are bărbat. Să fugim, dar, și de acest fel de adulter”²⁹.

²⁷ Despre această problemă, a se vedea John T. CHIRBAN (ed.), *Sickness or Sin? Spiritual Discernment and Differential Diagnosis*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Mass., 2001.

²⁸ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia V, 2 la Epistola I către Tesaloniceni*, în SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Epistola întâi către Tesaloniceni*, traducere din limba greacă veche și note de Isabela Grigoraș, introducere de Pr. Prof. univ. dr. Constantin Pătuleanu, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2022, p. 141. A se vedea și SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *In Epistolam ad Thessal., Homilia V, 2*, în J. P. MIGNÉ, *Patrologia Greacă*, t. 62, col. 425.

²⁹ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *La cuvintele: “Femeia este legată de lege câtă vreme trăiește bărbatul ei; dar dacă-i răposează bărbatul, este liberă să se mărite cu cine vrea, numai întru Domnul. Dar mai fericită este dacă rămâne așa”*, 3, în SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Despre schimbarea numelor, Despre răbdare, Despre milostenie, Despre tăria credinței, Despre propovăduirea Evangheliei și alte omilii*, traducere din limba greacă veche și note de Preotul Profesor Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, p. 182-183. A se vedea și SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *De libello repudii*, 3, în J. P. MIGNÉ, *Patrologia Greacă*, t. 51, col. 222.

Faptul că, doar câțiva ani mai târziu, Sfântul Ioan Gură de Aur revine asupra subiectului cu insistență pasională, demonstrează că în Antiohia acel viciu trebuie să fi fost practicat cu o oarecare ușurință:

„Căci adulter este nu numai când îl săvârșește o femeie care este măritată cu un alt bărbat, ci și când îl săvârșește cel care este însurat cu o altă femeie. Ascultă cu atenție ceea ce zic! Că, și de-ar fi cuvântul meu greu de primit pentru mulți, trebuie totuși să vorbesc, astfel încât să vă îndreptați pe viitor. Adulter nu este doar când necinstim o femeie măritată cu un alt bărbat, ci, chiar de-ar fi liberă și nemăritată, dacă noi suntem însurați cu o [altă] femeie, fapta aceasta este adulter. Ce este dacă femeia cu care săvârșești adulter nu este măritată? Tu însă ești însurat: ai încălcat legea, ți-ai nedreptățit propriul trup. Căci, spune-mi, de ce îți pedepsești femeia dacă desfrânează cu un bărbat neînsurat și care nu are femeie? Pentru că este adulter. De ce anume? Deși cel care desfrânează cu ea nu are femeie, totuși ea este măritată cu un alt bărbat. Ei bine, și tu ești însurat cu o [altă] femeie. Prin urmare, și fapta ta tot adulter este. Căci “cel care își lasă femeia lui”, zice, “în afară de pricină de desfrânare, o face pe ea să săvârșească adulter. Și cel care se căsătorește cu cea lăsată săvârșește adulter” (Matei 5, 32). Dacă cel care se căsătorește cu cea lăsată săvârșește adulter, este cumva limpede pentru fiecare că cel care are propria lui nevastă păcătuiește și el cu cea lăsată. Vouă însă, bărbaților, vi s-au spus îndeajuns aceste lucruri. Căci despre unii ca aceștia zice Hristos: “Viermele lor nu va muri și focul nu se va stinge (Marcu 9, 44)”³⁰.

De asemenea, moartea dizolvă căsătoria și lasă liber partenerul supraviețuitor să încheie o nouă căsătorie. Sfântul Apostol Pavel a preferat castitatea în locul celei de-a doua căsătorii, în timp ce Sfinții Părinți au îngăduit a doua

³⁰ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia V, 2 la Epistola I către Tesaloniceni*, în SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Epistola întâi către Tesaloniceni*, pp. 140-141. A se vedea și SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *In Epistolam ad Thessal., Homilia V, 2*, în J. P. MIGNE, *Patrologia Greacă*, t. 62, col. 425.

căsătorie ca o concesie față de slăbiciunea și slăbiciunea omenească și foarte rar au acceptat a treia căsătorie pe care o considerau a fi o întinare a trupului.

În acest sens, Sfântul Vasile cel Mare, în canonul 4, spune:

„În privința celor căsătoriți a treia oară și a celor care sunt căsătoriți de mai multe ori s-a hotărât același canon în comparație cu cel pentru cei căsătoriți a doua oară, adică pentru cei căsătoriți a doua oară, un an, dar alții au hotărât doi ani, iar cei căsătoriți a treia oară sunt afurișiți trei și de multe ori chiar patru ani. Dar o asemenea căsătorie nu se mai consideră căsătorie, ci poligamie, sau mai bine zis desfrânare, care trebuie corectată”³¹.

Și dacă a doua căsătorie a fost pentru Părinți un semn al lipsei de virtute creștină, a patra, complet interzisă, a fost etichetată drept poligamie. În canonul 50, Sfântul Vasile cel Mare numește căsătoria a treia necurăție pentru Biserică: „Pentru a treia căsătorie nu există o lege, de aceea a treia căsătorie nu se ia în conformitate cu vreo lege. Astfel, pe unele ca acestea le privim ca pe niște necurății pentru Biserică, dar nu le supunem condamnărilor publice, fiindcă sunt mai acceptabile decât desfrânarea dezlănțuită”³².

Sfântul Vasile cel Mare, în canonul 80, numește poligamia un lucru animalic, iar nu omenesc, și păcat mai mare decât desfrânarea:

„Părinții au trecut sub tăcere poligamia, ca pe un lucru animalic și întru totul străin de neamul omenesc. Iar nouă ni se pare că este un păcat mai mare decât desfrânarea. De aceea, este logic ca unii ca aceștia să fie supuși canoanelor și după ce s-au tânguit un an și s-au prosternat trei, să fie evident astfel primiți”³³.

Potrivit comentariului lui Zonaras la acest canon, acești păcătoși vor trebui să împlinescă primul an din cei patru ani în treapta întâi de penitență,

³¹ *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. III: *Canoanele Sfinților Părinți, Canoanele întregitoare și prescripții canonice*, ediție bilingvă, studiu introductiv, introduceri, note și traducere de Răzvan Perșa, Editura Basilica, București, 2018, p. 98. A se vedea și Dr. Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. II, part. 2, traducere de Dr. Nicolae Popovici și Pr. Uroș Kovincici, Arad, Tipografia Diecezană, 1936, p. 52.

³² *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. III, p. 124. A se vedea și Dr. Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. II, part. 2, pp. 107-108.

³³ *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. III, p. 134. A se vedea și Dr. Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. II, part. 2, pp. 121-122.

apoi trei ani să stea cu îngenunchetorii iar după rugăciunea cu catehumeni să iasă afară din biserică. După împlinirea acestor patru ani li se putea admite să stea în biserică împreună cu credincioșii, adică în treapta a patra de penitență, și în această treaptă trebuiau să rămână atâta timp cât judeca episcopul competent potrivit felului și sincerității lor de pocăință, iar numai aceea se puteau învrednici de Sfânta Împărtășanie³⁴.

Concluzii

În încheierea acestui scurt studiu al caracterului sacramental al căsătoriei, trebuie remarcat modul în care continuitatea conștiinței Bisericii, numită Tradiție, a luminat și interpretat în mai multe ocazii spiritul și litera dovezilor biblice asupra punctelor importante, atât pentru credință cât și pentru practică. Nu există nici măcar unul dintre cei care au înregistrat acest corp de interpretare autoritar care să se îndoiască pentru o clipă de faptul că nunta este cu adevărat o taină care poartă toate semnele inconfundabile ale autenticității și autorității.

Căsătoria a fost considerată a fi o taină cu mult înainte ca Sfinții Părinți să stabilească definiția unei taine. Și, fără îndoială, definiția a fost făcută pentru a se potrivi cu toate acele practici ale Bisericii care au fost ținute în supremă cinste ca acte ale Duhului Sfânt care pretindeau să-i întărească pe credincioși în lupta lor pentru identificarea cu Cel Unul.

Ciudată, dar deloc surprinzătoare este dovada care provine din studiile psihologice moderne în ceea ce privește atât substanța, cât și esența împreunării conjugale. Psihologia căsătoriei pare a fi o psihologie complet sacramentală, în care a treia parte a uniunii domnește suprem deasupra și peste autoritatea personală a soțului și a soției. Încălcarea contractului conjugal este inevitabilă în momentul în care soțul și soția renunță la a treia autoritate în căsătorie, harul dumnezeiesc, ca protector și arbitru al celor doi.

³⁴ G. RHALLI și M. POTLI, *Sintagma dumnezeieștilor și sfintelor canoane*, vol. IV, Atena, 1854, p. 243.

IMPORTANȚA IMNELOR LITURGICE PENTRU TRANSMITEREA DOGMELOR BISERICII

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan

Abstract

The present study shows that, from the very beginning, the purpose of Christian teaching was to be transmitted from Christ the Lord, through the Apostles and their successors to all people, so that all could come to know it. Therefore, all kinds of means of preaching, of transmission, of catechetical and homiletic order were tried, but in the first place was the worship of the Church, with its hymns and poetry. The public worship of the Church was the most appropriate setting for all Christians to show their piety, the strength of their faith and their love for Christ and His Church. The enthusiasm of the Christians after the proclamation of religious freedom by St. Constantine the Great had to find the forms of breathing in the prayers and chants of the Church. This is how hymnography came to represent one of the most important vehicles for the propagation of the Church's dogmas. The author illustrates this interweaving of dogma and anthem by analyzing some tropes and condaces from several Christian feasts.

Keywords

Liturgical hymns, Dogmatic Theology, Dogma, cult

Premize ale imnografiei bisericești, ca vehicul al transmiterii credinței în Hristos

Menirea învățaturii creștine, întemeiată pe Evanghelia Mântuitorului Iisus Hristos a fost aceea, de a fi transmisă de la Domnul Însuși, prin Apostolii și urmașii acestora tuturor oamenilor, pentru ca toți să poată ajunge la cunoașterea lor. Astfel, că de la începutul Bisericii s-a încercat găsirea unor căi sau mijloace, prin care aceasta să poată fi difuzată celor doritori de a se împărtăși de puterea, lumina și bucuria mântuirii adusă de Hristos tuturor oamenilor. De aceea, începând cu primii ani ai Creștinismului, continuând mai apoi cu deceniile și secolele ulterioare, s-a încercat această transmitere a credinței, și după aceea, a dogmelor Bisericii.

În acest sens, putem remarca cel puțin două premize, care au facilitat această transmitere a învățaturii de credință creștină. În primul rând, secolul al patrulea, cu proclamarea libertății de manifestare a creștinilor, prin Constantin cel Mare, a constituit primul impuls major pentru manifestarea credinței creștine în toată complexitatea și varietatea ei. În acest entuziasm general, îndeosebi cultul public al Bisericii a fost cadrul cel mai potrivit, pentru ca toți creștinii să-și manifeste evlavia, tăria credinței lor și iubirea față de Hristos și Biserica Sa, nestingheriți de nici o formă de persecuție sau opreliște. Biserica însăși a fost deosebit de atentă

„în această direcție, creând în cultul său forme de expresie, care să corespundă trebuințelor sufletești ale noilor creștini. Entuziasmul lor trebuia să găsească formele de respirație în rugăciunile și în cântările Bisericii. Era natural, ca poezia bisericească să capete cea dintâi un impuls în legătură cu actuala stare de lucruri.”¹

În acest câmp de manifestare se poate remarca o efervescență excepțională, care a dus la îmbogățirea formelor de exprimare a întregului tezaur de credință creștină.

În al doilea rând, în mod paradoxal, un impuls important pentru transpunerea învățaturii creștine în imnografie, adică în bogăția imnurilor liturgice, l-a oferit confruntarea Bisericii, în primele opt secole creștine, cu fenomenul ereziilor, care a necesitat din partea Bisericii o reacție, un răspuns

¹ Preotul Petre VINTILESCU, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească*, Editura „Pace”, București 1937, p. 10.

la controversatele poziții ale ereticilor. Acest răspuns al Bisericii la provocarea diferitelor erezii a condus la îmbogățirea și aprofundarea modului de afirmare a adevărului revelat în Scriptură și în Tradiție, pentru ca cei care vor auzi rostirea acestor răspunsuri ale Bisericii, să le poate înțelege și reține mai ușor. Astfel, s-a născut o întreagă literatură imnografică, care a exprimat, și, continuă să exprime învățătura creștină sau dogmele Bisericii.²

2. Împletirea imnelor liturgice cu dogmele Bisericii

Prin cuvintele imnelor liturgice s-a transmis mai departe frumusețea credinței și a vieții creștine sau s-a restabilit adevărul revelat de Dumnezeu prin Iisus Hristos, atunci când acest adevăr a fost ignorat sau răstălmăcit. Ca atare, prin imnele liturgice, Biserica a găsit calea cea mai potrivită pentru a transmite dogmele sale. Dar, nu este vorba despre o transmitere oarecare a dogmei, ci despre una care are o dimensiune doxologică. Pe bună dreptate, părintele Stăniloae evidențiază acest aspect astfel:

„Credința a fost o practică și nu neapărat o doctrină. Noi practicăm credința în Sfânta Treime, trăind după acest model al iubirii Tatălui și Fiului, umplându-ne de iubirea Fiului pentru Tatăl, iubind, uniți cu Hristos, pe Tatăl; având asupra noastră același Duh și rămânând uniți cu Fiul și între noi ca primii creștini. Moștenirea Ortodoxiei nu este atât o moștenire doctrinară, cât moștenirea unui mod de viață.”³

Cu alte cuvinte, transmiterea dogmelor Bisericii avea darul nu neapărat de a încânta rațiunea umană, cât mai ales, să integreze omul în integralitatea lui, trup și suflet, în comuniunea vieții și a credinței Bisericii. În felul acesta,

² Vezi mai multe aspecte referitoare la geneza și prezența imnelor în cultul divin la: Petre VINTILESCU, *Despre poezia imnografică...*, pp. 10-17; referitor la importanța cultului și a bogăției sale teologico-dogmatice a se vedea: Constantin ANDRONIKOF, *Le sens de la Liturgie – la relation entre Dieu et l'homme*, Les Editions du Cerf, Paris, 1988; Karl Christian FELMY, *Dogmatica experienței ecleziale – înnoirea Teologiei Ortodoxe contemporane*, trad. rom. prof. dr. Ioan, Ică jr., Editura Deisis, Sibiu 1999; Benedict GHIUȘ, *Taina răscumpărării în imnografia ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, (prescurtat: EIBMBOR), București 1998; Andrei SCRIMA, *Biserica liturgică*, trad. rom. Anca Manolescu, Editura Humanitas, București 2005; Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986.

³ M.A. Costa DE BEUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mică dogmatică vorbită. Dialoguri la Cernica*, trad. Maria Cornelia Oros, Editura Deisis, Sibiu, 1995, p. 30.

în mod necesar, această transmitere îmbracă haina doxologiei. Pe această cale, creștinii se pot împărtăși de luminile și darurile credinței. De aceea, locul în care se poate observa această împletire a dogmei cu imnul liturgic este cultul divin. Pe bună dreptate, afirmă un teolog ortodox român următoarele:

„Locul dogmei în Ortodoxie a fost și a rămas cultul, căci în cult ea rămâne vie. Adevărul religios, înainte de a fi exprimat în formule dogmatice și în expuneri metodice, se mărturisește prin imne, prin antifoane, prin doxologii, devenind el însuși imn, antifon, doxologie... În Ortodoxie nu se poate înțelege doctrina în afara Liturghiei și cel ce nu este liturg nu poate fi teolog. Doctrina și Liturghia se implică și se confirmă reciproc.”⁴

Dogmele Bisericii sunt transmise sau difuzate prin toate slujbele, și, îndeosebi, prin Sfânta Liturghie, prin cele șapte Taine, prin cele șapte Laude bisericești, precum și prin celelalte slujbe și rânduieli bisericești. Importanța transmiterii dogmelor Bisericii, prin intermediul cultului divin, cu întreaga sa structură, rezidă în aceea, că prin intermediul cultului dogma „nu mai este un adevăr despre Hristos, Biserică, mântuire, ci ea este Hristos, este Biserica, este Mântuirea, pentru că actualizează prin participarea credincioșilor și prin Duhul Sfânt toată lucrarea lui Hristos pentru mântuirea noastră”⁵

Pentru a se convinge fiecare creștin despre realitatea și modul transmiterii credinței Bisericii prin imnele liturgice este suficient să lecturăm slujbele din Octoih, Triod, Penticostar sau Mineie, dar, cel mai convingător rămâne prilejul de a participa fiecare la Sfânta Liturghie și a se integra în dinamica ei de iubire și de mărturisire a drepte credințe.

3. Ilustrarea transmiterii dogmelor Bisericii prin imnele liturgice

Desigur, în demersul de față nu va fi posibil să se prezinte în mod exhaustiv întreaga transmitere a dogmelor Bisericii prin imnele liturgice, de aceea, vom încerca, în mod ilustrativ, să observăm frumusețea teologică a acestei transmiteri, prin imnele unor praznice împărătești, dar, mai ales, prin Sfânta Liturghie. Praznicele împărătești, îndeosebi prin troparele, condacele și im-

⁴ Aurel GRIGORAȘ, *Dogmă și cult private interconfesional și problema intercomuniunii*, în: „Ortodoxia”, XXIX, 1977, nr. 3-4, p. 354.

⁵ Vezi mai pe larg despre acest aspect la: A. GRIGORAȘ, *Dogmă și cult...*, p. 206 u.

nele respective descriu modul în care Dumnezeu a pregătit omenirea pentru venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu sau modul cum s-a realizat această venire între oameni a Cuvântului veșnic al Tatălui, prin Întruparea Sa de la Duhul Sfânt, prin Fecioara Maria. Stilul poetic și armonios în care sunt prezentate aceste realități dumnezeiești are darul de a apropia pe oameni de taina mântuirii în Hristos, dar, totodată, de a-i îndemna să se deschidă la modul personal față de taina iubirii lui Hristos, Care S-a apropiat atât de mult de oameni, încât a asumat condiția umană reală, afară de păcat. De pildă, atunci când imnograful descrie taina Crăciunului, el prezintă persoanele și locurile legate de taina Întrupării, începând cu Maica Preacurată,

„Copilul-Dumnezeu, îngerii, păstorii, magii, peștera. Apoi, poetul salută Betleemul, casa pâinii, pământul în care s-a dezvoltat neamul lui Iesei. După aceea, dialogul este deschis de Preasfânta Fecioară, care se adresează Cuvântului întrupat, Împăratului culcat în iesle... Magii se înfățișează parcă la această chemare și povestesc minunile în legătură cu steaua și cu călătoria.”⁶

Ilustrativ din punct de vedere dogmatic este troparul și condacul Crăciunului. Troparul spune despre taina Întrupării astfel: „Nașterea Ta, Hristoase, Dumnezeule, răsărit-a lumii, lumina cunoștinței. Că întru dânsa cei ce slujeau stelelor, de la stea au învățat: să se închine Ție, Soarelui dreptății și să te cunoască pe tine, Răsăritul cel de sus. Doamne, mărire Ție!” Învățătura dominantă a troparului sărbătorii este, că prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu s-a deschis calea cunoașterii sigure și tot mai profunde a lui Dumnezeu, Cel Care a trimis în lume pe Fiul Său, ca „Ușă” a acestei cunoașteri. Această cunoaștere este ca o lumină care împrăștie întunericul necunoștinței de Dumnezeu, în care era ținută omenirea, ca într-o captivitate, până la venirea lui Mesia. Această lumină a cunoașterii lui Dumnezeu i-a cuprins și pe magii de la Răsărit, care au fost învățați în felul acesta să se închine Pruncului Iisus, născut în iesle, ca unui Soare al dreptății. În fața acestei mari minuni, că Soarele dreptății a răsărit pentru întreaga omenire, imnograful a pus în gura magilor nevoia de a exprima mulțumire și preamărire Pruncului dumnezeiesc. Tot la fel de semnificativ și grăitor este și condacul Nașterii Domnului, întrucât acesta insistă mai mult asupra calității unice a Celui născut în Betleem, și anume, că El este Dumnezeu Cel mai înainte de veci. „Fe-

⁶ Preotul P. VINTILESCU, *Despre poezia imnografică...*, p. 79 u.

cioara astăzi pe Cel mai presus de ființă naște; și pământul peștera Celui neapropiat aduce. Îngerii cu păstorii măresc, iar magii cu steaua călătoresc. Că pentru noi s-a născut Prunc tânăr, Dumnezeu Cel mai înainte de veci”. Textul condacului arată, că astăzi naște Fecioara pe Cuvântul Tatălui ca Prunc. Acesta este mai presus de orice ființă creată, având însușirea absolutității. Modul paradoxal de exprimare a imnografului este grăitor și evident. Persoana Fecioarei, ca ființă creată, limitată sau mărginită din punct de vedere existențial este aceea, care Îl naște pe Cel mai presus de orice referință la lucrurile mărginite, create. Iar, pământul, prin peștera în care S-a născut Pruncul Iisus reprezintă darul pe care acesta îl aduce Celui neapropiat, Celui inaccesibil. În felul acesta, imnele acestea de praznic exprimă învățăturile creștine fundamentale, cu privire la Dumnezeu, la Întruparea Fiului lui Dumnezeu, la Fecioara Maria etc.

Un alt exemplu de imn ce exprimă marea taină a Preasfintei Treimi este legat de praznicul Rusaliilor. Imnele praznicului Rusaliilor conțin toate o bogăție teologică excepțională. În ele se reliefează foarte bine „pe de o parte, evenimentul Pogorârii Duhului Sfânt în toată desfășurarea și semnificația lui teologică, iar, pe de altă parte, întreaga teologie trinitară, pentru că evenimentul Pogorârii în lume a Duhului Sfânt doxologeste și teologhisește Taina Preasfintei Treimi.”⁷ Pentru a ilustra frumusețea teologică a tainei Preasfintei Treimi, exprimată într-unul din imnele praznicului Rusaliilor o redăm în cele ce urmează:

„Veniți, popoarelor, să ne închinăm Dumnezeirii Celei în trei ipostasuri. Fiului în Tatăl, împreună cu Sfântul Duh. Că Tatăl a născut din veci pe Fiul, Cel împreună veșnic și împreună pe scaun șezător; și Duhul Sfânt era în Tatăl preamărit împreună cu Fiul: o Putere, o Ființă, o Dumnezeire, Căreia închinându-ne zicem: Sfinte Dumnezeule, Cel ce toate le-ai făcut prin Fiul, cu împreună lucrarea Sfântului Duh; Sfinte tare, prin Care pe Tatăl am cunoscut și prin Care Duhul Sfânt a venit în lume; Sfinte fără de moarte, Duhule Mângâietor, Cel Ce din Tatăl porci și în Fiul Te odihnești; Treime Sfântă, mărire Ție!”⁸

⁷ Pr. Dr. Lucian FARCAȘIU, *Teologia imnografiei praznicelor împărătești din ciclul pascal. Studiu liturgic-istoric*, Arad, 2010, p. 306.

⁸ *Penticostarul*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (prescurtat: EIBMBOR), București 1999, pp. 314-315.

Acest imn liturgic conține o bogăție teologică de excepție, întrucât el descrie existența Sfintei Treimi, relațiile interpersonale ale Persoanelor dumnezeiești, precum și lucrarea specifică a Fiecăreia dintre Ele, în strânsă relație a Fiecăreia cu Celelalte două. Persoanele Sfintei Treimi sunt într-o legătură interioară strânsă, se află într-o interioritate sau intersubiectivitate deplină. Cu alte cuvinte, Persoanele Sfintei Treimi sunt într-o comuniune desăvârșită de viață și iubire, locuiesc Una în alta, adică au o relație perihoretică. Apoi, este prezentat modul de existență al Persoanelor Sfintei Treimi, adică Tatăl Îl naște din veci pe Fiul, având aceeași ființă, demnitate, șezând împreună pe scaunul veșniciei și al demnității dumnezeiești, unde amândoi, Tatăl și Fiul, nu erau fără prezența Duhului Sfânt. Dar, deși sunt trei Ipostasuri sau Persoane, aceasta nu înseamnă că erau trei dumnezei, ci numai Unul: o Dumnezeire, o Putere, o Ființă. Surprinde în acest imn atât de grăitor și de profund claritatea, precizia și acuratețea învățaturii de credință a Bisericii, încât mișcă sufletul creștin până în cele mai adânci fibre ale ființei sale.

În imnele praznicului Rusaliilor este prezentată nu numai Sfânta Treime la modul general, ci după această înfățișare mai generală, sunt puse în lumină fiecare persoană a Preasfintei Treimi. Persoana Tatălui este aceea, Care pune în mișcare întreaga iconomie cea pentru mântuirea oamenilor, trimițând în lume pe Fiul Său, Care este ascultător Tatălui și Îi împlinește și ca Om toată voia Sa cea sfântă. Acest praznic evidențiază, de asemenea, prin iconografia sa faptul, că el este împlinirea făgăduinței Mântuitorului, că va trimite în lume pe Duhul Sfânt (Ioan 14, 16-17; Ioan 14, 26; Ioan 15, 26). Persoana lui Hristos este și Ea pusă în lumină în legătură cu Duhul Sfânt. Unul din aceste imne arată: „Împărate al împăraților, Unule din Unul Singur, cuvinte, Cel ce ai ieșit din Tatăl Cel nepricinuit, pe Duhul Tău Cel adevărat, Cel întocmai puternic, Făcător de bine, L-ai trimis Apostolilor Tăi celor ce cântă: Slavă puterii Tale, Doamne!”⁹

Tot despre lucrarea Sfântului Duh și locul Lui în Sfânta Treime este vorba și în alt imn: „Duhul Sfânt este din veac și este și va fi, nici început având, nici sfârșit; ci pururea cu Tatăl și cu Fiul este unit și împreună socotit, Viața și de viață făcător, Lumină și de lumină dădător; Binele însăși și Izvor de bunătate...”¹⁰

⁹ Penticostar, *Utrenia praznicului Pogorării Sfântului Duh, Canoanele, cântarea a IV-a, Canonul al doilea, Irmosul*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1999, p. 320.

¹⁰ Penticostar, *Utrenia praznicului Pogorării Duhului Sfânt...*, p. 325.

Prezența și lucrarea Sfintei Treimi în Liturghie este atât de clară și de grăitoare, încât invită pe fiecare credincios la ascultare, meditație și reflexie adâncă. Căci proclamarea dreptei credințe prin rugăciunile și cântările Sfintei Liturghii are darul nu numai de a face cunoscut credincioșilor adevărul mântuitor al dogmelor, ci și de a integra pe credincioși în experiența acestora pentru lucrarea mântuirii lor personale. De pildă, antifonul al doilea de la Sfânta Liturghie evidențiază lucrarea de mântuire a Fiului lui Dumnezeu întrupat, prin tot ceea ce El a împlinit pentru oameni. Prin participarea la Liturghie preotul și comunitatea eclezială se pregătesc pentru

„împărtășirea de Hristos, Cel Care prin întrupare, răstignire și înviere S-a făcut izvorul vieții noastre veșnice, împlinind toată iconomia mântuirii, pe care o extinde în Taine și în mod culminant prin Euharistie mereu în alți și alți oameni care cred în El. Dar, această iconomie a împlinit-o Fiul cu voia Tatălui și cu împreună-lucrarea Sfântului Duh... Fără Sfânta Treime nu s-ar fi împlinit și nu s-ar extinde lucrarea de mântuire prin Fiul. Chiar în săvârșirea Sfintei Liturghii e lucrătoare întreaga Sfântă Treime. Căci jertfa euharistică e adusă de Fiul Tatălui, care ne aduce și pe noi împreună cu Sine, iar pâinea și vinul se preface prin venirea Sfântului Duh, care rămâne în trupul și sângele lui Hristos. Astfel, credincioșii se vor uni prin împărtășire nu numai cu Hristos, ci și cu Tatăl, căruia El se aduce jertfă unindu-ne și pe noi cu Sine și prin Sine cu Tatăl, ca jertfă, și cu Duhul Sfânt”.¹¹

Credința în Sfânta Treime, precum și întreaga credință a Bisericii este prezentată în mod magistral în Liturghie. Credincioși primesc în Liturghie o lumină a sensului propriei persoane, dar, și a sensului Persoanelor Sfintei Treimi, care nu este din lumea aceasta.

„Ea este o altă lumină decât cea din lumea aceasta și e nesfârșită, fiind a ființei supreme. Ca atare, e necuprinsă de minte. Dar, fiind

¹¹ Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, „Mărturisirea dreptei credințe prin rugăciunile preotului însoțite de răspunsurile credincioșilor, ca pregătire pentru înfăptuirea jertfei euharistice și a împărtășirii de ea”, în: *Mitropolia Banatului* (prescurtat: MB), XXXI, 1982, nr. 1-3, pp. 40-41. Mai multe aspecte despre transmiterea dreptei credințe prin intermediul Sfintei Liturghii a se vedea: Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986.

iradierea iubirii, ea e trăită cu toată ființa noastră. Lumina aceasta a iubirii și a sensului suprem și veșnic al ființei noastre ni l-a adus însă nouă fiul, Care făcându-Se Om, arătat sensul netrecător și valoarea neprețuită pe care o dă Treimea ființei omenești.”¹²

Cel care este pus ca să exprime această întărire a comunității ecleziale în unitatea drepte credințe sau a înțelegerii neștirbite a dogmelor este slujitorul Bisericii: episcopul sau preotul. În această slujire sau misiune a sa, preotul propune comunității căruî Dumnezeu să îi aducă cererile ei, mulțumirea și să-i recunoască slava Sa. În această slujire, preotul „împlinește o funcție de menținere și întărire a comunității în dreapta credință și în dreapta slujire și trăire din puterea Sfintei Treimi. Iar, prin rugăciunile ce le face concomitent cu cântarea comunității, care e și ea rugăciune, arată pe Hristos. Care se roagă și aduce jertfe și El Tatălui pentru comunitate, dar, îndeamnă și comunitatea să l se alătore prin rugăciunea și prin jertfa ei”.¹³ Unitatea aceasta între dogme și slujbe, în general, și îndeosebi între dogme și Liturghie se întemeiază pe faptul, că ceea ce mărturisim prin dogme, ne împărtășim în Liturghie. Contrar ecleziologiei euharistice,

„în realitate nu din Euharistie rezultă dreapta credință, ci din dreapta credință rezultă Euharistia adevărată, sau întâlnirea cu adevăratul Hristos. Deci, și comuniunea în adevărata Euharistie se bazează pe unitatea în dreapta credință. De unde știm, că în Euharistie este trupul și sângele lui Hristos, dacă nu din învățătura drepte credințe?”¹⁴

4. Semnificații și implicații ale transmiterii dogmelor prin intermediul innelor liturgice pentru misiunea Bisericii astăzi

Biserica prin mădularele ei a fost întotdeauna conștientă de faptul, că ceea ce ea mărturisește cu cuvântul este integrat într-un context mult mai larg, și anume, în context liturgic, eclezial, doxologic. Altfel spus, credința dată „sfinților odată pentru totdeauna” (Iuda, v. 3) îndeamnă la mărturisire cu „gura, cu mintea și cu inima”, mărturisire atât la nivel personal, cât și eclezial-comunitar. Ca atare, dogmele credinței nu sunt simple propoziții abstracte, ce re-

¹² Pr. Prof. D. STĂNILAOE, *Mărturisirea drepte credințe...*, p. 41.

¹³ Pr. Prof. D. STĂNILAOE, *Mărturisirea drepte credințe...*, p. 46.

¹⁴ Pr. Prof. D. STĂNILAOE, *Mărturisirea drepte credințe...*, p. 49.

clamă cunoașterea lor nu doar la modul informativ, intelectual, teoretic și distant, ci ele au menirea de a atinge sufletul și inima fiecărui creștin. Or, această atingere nu este posibilă altfel, decât în ambianța de har, de lumină și putere a Bisericii. Aceasta, în calitatea ei de așezământ al mântuirii tuturor, transmite bogăția credinței mântuitoare în ambianța cultului divin, mai ales a Tainelor și a Sfintei Liturghii. Pentru a cunoaște dreapta credință, a o înțelege și a o transforma în izvor de putere și de lumină călăuzitoare în viață trebuie ca toate mădularele Bisericii să se deschidă cu mintea și cu inima, pentru a putea primi credința creștină și a o transforma în ferment de viață nouă.

În al doilea rând, receptarea credinței Bisericii sau a dogmelor ei îi ferește pe credincioși de a pierde calea care duce la viața veșnică. Imnele cultului divin sunt astfel concepute, încât ele exprimă într-un mod poetic, simplu, dar, totodată, complex, ceea ce trebuie să creadă fiecare creștin, pentru a se putea mântui. Imnele Bisericii îi integrează pe creștini în ambianța de har și de putere, de lumină și de înțelepciune a acesteia. Biserica devine astfel, cadrul sau mediul de integrare a mădularelor sau membrilor ei în unitatea credinței și a „împărtășirii Duhului Sfânt”.

În al treilea rând, prin integrarea membrilor Bisericii în comuniunea credinței, prin dogmele ei, se generează conștiința fiecărui creștin, că el nu se află într-o noutate absolută a descoperirii credinței, ci că fiecare intră, *acum și aici* într-o succesiune neîntreruptă a credinței, începând cu Apostolii Domnului, traversând secolele, până astăzi. Redescoperirea de către fiecare credincios a aceleiași credințe este o provocare permanentă, ce apare în fața fiecăruia care dorește să se apropie cu adevărat de Dumnezeu, să-L cunoască, să trăiască după voia Lui, pentru a se mântui și a dobândi viața veșnică (cf. Ioan 17, 3).

În al patrulea rând, prin intermediul imnelor liturgice, în general, se poate îmbogăți lucrarea pastorală, omiletică-predicatorială a slujitorilor Bisericii, care nu va mai rămâne doar la nivelul superficial, unilateral sau șablonizat al acesteia, ci va dobândi o mereu înnoită prospețime, noutate, vioiciune și profunzime.

În fine, cunoașterea și înțelegerea semnificației dogmelor, prin intermediul imnelor liturgice, îndeamnă la misiune, la mărturisire. Nu este suficient ca fiecare să se împărtășească de bogăția acestora, personal și comunitar, ci odată dobândită această experiență a dogmelor, ea este legată de responsabilitatea transiterii ei și în afara spațiului eclezial. În felul acesta, fiecare creștin devine un ucenic al lui Hristos, mărturisitor al credinței în El și a iubirii Sale dumnezeiești, care cuprinde totul: cele văzute și cele nevăzute, precum și întreaga umanitate.

ASPECTE ISTORICE ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEOLOGIC ORTODOX DIN ARAD

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad

Abstract

Education for Transylvanian Romanians was born and developed, in the early period (18th century), within the Orthodox Church. The beginnings of the theological education in the parts of Banat and Crișana are linked to the so-called "training courses" in the diocesan centres, or in monasteries, or even in the houses of more learned priests. In 1777, in the Habsburg Empire, the school law Ratio Educationis was issued, which provided for the opening of the so-called "courses of norm" for the training of future teachers in the Romanian diocesan centres of Transylvania and Banat. This law constituted the legal framework that would organize all education in Transylvania. On 30 January 1822, an Imperial Decree was issued according to which clerical schools were to be opened in the dioceses of Arad, Timișoara and Vârșeț. Thus, in 1822, the theological school began in Arad, which in 1825 was a three-year school. In 1882 Bishop Ioan Mețianu managed to obtain from Baroness Efigenia de Sina a plot of land with an area of more than 3000 m², of which 1000 m² were offered free of charge and the rest at an acceptable price, on which the present building of the Orthodox Theological School was erected. From 1927 the Theological Institute would become a 4-year Academy. On 15 November 1948, Decision number 4284 of the Romanian Ministry of Religious Affairs was published concerning schools for the training of church personnel. Article 10 provided

for the existence of only three Theological Institutes of University Degree, in Bucharest, Sibiu and Cluj. The Theological Academy in Arad was abolished and students could complete their studies in Cluj (until 1952) or Sibiu.

Keywords

Education, theological institute, theological academy, theological faculty, theological teachers, education laws

Școlile pentru învățători și clerici până la 1822

Invățământul pentru românii din Transilvania s-a născut și dezvoltat în perioada de început – ca de altfel toate aspectele vieții sociale, culturale și politice – în cadrul Bisericii Ortodoxe.

Părțile Aradului și Timișoarei s-au aflat, până în 1864, sub jurisdicția canonică a Mitropoliei Ortodoxe sârbe de la Carloviț. Împăratul de la Viena și Mitropolitul sârb dispuneau de organizarea școlilor ortodoxe din Imperiu. Necesitatea unor școli care să pregătească atât preoți cât și învățători pentru națiunile din Imperiu a fost mereu în atenția puterii de stat și bisericești. Prin 1739, episcopul Isaia Antonovici al Aradului (1731-1748) împreună cu episcopul Nicolae Dimitrievici al Timișoarei (1728-1744) solicitau curții vieneze aprobarea înființării unui fond necesar construcției unui Seminar pentru pregătirea preoților din Banat și Crișana¹.

Începuturile învățământului teologic în părțile bănățene și crișene sunt legate de așa numitele „cursuri de pregătire” de pe lângă centrele eparhiale, sau din mănăstiri², ori chiar din casele unor preoți mai învățați, în care elevii erau de obicei fii de preoți (preoția se moștenește adesea din tată în fiu)³. Același lucru îl afirmă și istoricul bănățean Nicolae Tincu Velia: „școlile de pe lângă mănăstiri erau publice dar mai erau încă și școli private, casnice, pe la protopopi, pe la preoți și alți călugări cărturari, pentru a învăța religia, citirea, scrierea și socoata”⁴. În anul 1749, la 4 octombrie, și-a început activitatea la

¹ Gheorghe COTOȘMAN, *Isaia Antonovici (1731-1748), episcopul Aradului și Caransebeșului*, în *Mitropolia Banatului*, anul VII, nr. 1-3/1957, p. 88.

² Spre exemplu un anumit număr de preoți și-au făcut ucenicia și instrucția teologică la mănăstirea Hodoș-Bodrog, conform, Pavel VESA, *Învățământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, p. 32.

³ Mircea PĂCURARIU, *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu. 1786-1986*, Sibiu, 1987, pp. 11-12.

⁴ Nicolae Tincu VELIA, *Istoria bisericească politico-națională a românilor*; Sibiu, 1895, pp. 201-202.

Carloviț o școală clericală, „Acoperământul Născătoarei de Dumnezeu”, prin binecuvântarea și implicarea mitropolitului Pavel Nenadovici (1749-1768). Cursurile se desfășurau în reședința mitropolitană pentru ca în anul următor, 1750, să își fixeze sediul într-o clădire nouă din apropiere.

În anul 1760, la Arad, episcopul Sinesie Jivanovici a deschis o școală clericală la reședința de la mănăstirea Gai frecventată de aspiranți la preoție nu numai din părțile Aradului ci și din Ardeal și Maramureș, ambele zone fiind confruntate cu virulența propagării uniatismului. Din păcate școala clericală de la Gai a avut un caracter trecător⁵.

În anul 1768, Casa imperială dispunea ca hirotoniile aspiranților la preoție și acordarea parohiilor să se facă doar după parcurgerea unui examen susținut în fața Consistoriului eparhial și ca fiecare dieceză să înființeze și să susțină pe lângă centrul episcopal câte o școală clericală⁶.

În 1777 în Imperiul Habsburgic s-a emis legea școlară *Ratio Educationis* care prevedea deschiderea pe lângă centrele eparhiale românești din Transilvania și Banat a așa numitelor „cursuri de normă” pentru pregătirea viitorilor învățători. În acest fel au luat ființă cursurile de pedagogie de la Vârșeț în 1777. În anul 1779 datorită acțiunilor întreprinse de protopopul Constantin Șuboni (1734-1812) s-au deschis primele cursuri de învățământ pedagogic în limba română pentru pregătirea dascălilor pe seama școlilor naționale. Cursurile erau conduse de către preotul Mihai Roșu Martinovici și erau frecventate de tineri cu studii gimnaziale din Vârșeț, Timișoara, Carloviț și Seghedin. Aici se preda Dogmatica, Istoria bisericească, Dreptul bisericesc, Exegeza și Pastorală⁷.

În 1785 Moise Putnic, ajuns mitropolit de Carloviț, a fost înștiințat că împăratul Iosif al II-lea a aprobat înființarea în Timișoara, pe cheltuiala statului, a unui Seminar teologic ortodox: („ca pe spesele preainalte să se înființeze un Seminar central în Timișoara pentru instruirea preoțimii neunite”⁸). Cursurile Seminarului s-au deschis abia în 1790. Episcopul Petru Popovici al Timișoarei (1786-1800) făcea cunoscut protopopiatelor printr-o circulară că

⁵ Silviu ANUICHI, *Relații bisericești româno-sârbe din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, în revista *Biserica Ortodoxă Română*, anul XCVIII, nr. 7-8/1979, p. 1002.

⁶ Silviu ANUICHI, *Relații bisericești ...*, p. 1004.

⁷ Iulian SUCIU, *Istoria bisericii greco-ortodoxe din Transilvania și Ungaria de la 1810-1846*, în *Biserica și Școala*, anul XXI, nr. 1/1897, pp. 6-7.

⁸ Eusebie R. ROȘCA, *Monografia Institutului teologic-pedagogic Andreian al Arhidiecezei greco-ortodoxe române din Transilvania*, Sibiu, 1911, p. 3.

„acei tineri care poftesc să intre în cinul preoțesc să învețe bine învățăturile credinței, ceremoniile bisericești și slujba bisericească. Cucerniciei tale poruncim, după primirea acestui/unui internat în protopopiatul vostru să vestiți, că aceia ce se află cetății la preoți, dieci, care slujba dăscălească nu plinesc, la anul viitor, 1791, ianuarie 20, la Timișoara să vie, și așa pe sine găti să aibă, precum aici până la sfârșitul lunii aprilie să poate rămânea fără primejdie potrivnică, sau a prea cucerniciei tale, sau a creștinilor de obște, că poruncim, că aceia care aici la învățătură n-au fost, darul preoției nu vor dobândi prin punerea mâinilor arhieriești”⁹.

Cursul de la Timișoara, în cadrul căruia erau pregătiți și tineri în vederea preoției, avea două secții, una pentru români – cu o durată de șase luni și care era condusă de preotul Mihail Martinovici Roșu (1750-1822), originar din Jadani (azi Cornești) lângă Timișoara – și alta pentru sârbi, condusă de arhimandritul sârb Pavel Kengelaț¹⁰.

Cea dintâi școală teologică bine organizată și-a deschis cursurile în limba sârbă la Carloviț în 1794. Programul de învățământ era deosebit de consistentă întrucât Mitropolitul de atunci, Ștefan Stratirimovici (1790-1836), considera că un candidat la preoție trebuia să cunoască bine scrisul și cititul, și, pe lângă acestea, să parcurgă cursurile cu examen la Catehism, Tâlcuirea Vechiului și Noului Testament, Pravilele soboarelor, Istoria sârbească și Istoria Bisericii, Dogmatica, Morala, Apologetica, Pastorală, Omiletică, Datoriile preoților de mir, Dreptul bisericesc, Tipicul și Cântarea bisericească, Metodica și Didactica (mulți dintre absolvenți înainte de a primi taina sfintei preoții funcționau ca învățători)¹¹. Foarte puțini tineri români au beneficiat de cursurile acestei școli deoarece atât ierarhia sârbească cât și conducerea Seminarului îi tratau pe români cu mult dispreț și-i „țineau în condiții mizere”¹².

Ratio Educationis, care a stat la temelie „școlilor de normă”, a asigurat cadrul legal pentru înființarea unei școli profesionale la Oradea menită să pre-

⁹ Teodor BOTIȘ, Avram SĂDEAN, *Institutul pedagogic greco-ortodox român Arad*, Arad, 1912, pp. 19-20.

¹⁰ Aurel COSMA, *Cursuri române de teologie în Timișoara la 1790*, în *Mitropolia Banatului*, anul XXV, nr. 7-9/1975, pp. 406-408.

¹¹ Teodor BODOGAE, *Activitatea culturală și politică a mitropolitului sârb Ștefan Stratirimovici 1790-1836*, în revista *Mitropolia Ardealului*, anul IV, nr. 5-6/1959, pp. 388-390.

¹² Cornelia BODEA, *Moise Nicoară (1784-1861) și rolul său în lupta pentru emanciparea național religioasă a românilor*, Arad, 1943, p. 181.

gătească pe viitorii slujitori ai altarelor. La 29 noiembrie 1787, episcopul Pavel Avacumovici de la Arad, comunica protopopiatelor, printr-o circulară, că „toți cei care vor să pășească în cinul preoției sau care voiesc să fie dascăl sau învățător, la școala, care în Oradea Mare va fi, așa întocmindu-se să meargă¹³”. Cursurile de „învățatură catihicească, adică îndreptarea pentru învățatura creștinească și altele de folos” atât pentru preoți cât și pentru diaconii și diecii doritori să intre în cinul preoțesc, aveau să înceapă doar în august 1793. În programul de pregătire se predau metodică, învățarea literelor române și germane, citirea germană, tabelele de recunoaște a literelor, slăvonirea, scrierea ortografică și dictando, predarea practică a religiei, gramatica germană, socotitul și măsura tonului¹⁴.

La Vârșeț episcopul Iosif Ioanovici Șacabent (1786-1805) anunța prin circulara din 20 septembrie 1800 că

„astăzi afară de școala cea clericească și trei binerânduite normalești avem și două școli latinești, întru care iubita noastră tinerime învață în limba sârbă, română și nemțească multe învățături de folos și de lipsă, care veselesc sufletul, iar mintea luminează”¹⁵. Tot la Vârșeț s-au deschis în 1822 cursurile unui Seminar cu două secții, una în limba română și alta în sârbă. Aici au fost elevi Andrei Șaguna (care va deveni și profesor al Seminarului) și Damaschin Bojîncă, viitorul director al Seminarului de la Socola și apoi profesor la Academia Mihăileană din Iași¹⁶.

Școlile pentru învățători și clerici după anul 1800

La Arad, *Preparandia* s-a inaugurat în 1812¹⁷. Episcopul Pavel Avacumovici anunța prin circulara din 27 octombrie 1812 că „școala preparanzilor” în Arad

¹³ T. BOTIȘ, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922, p. 506.

¹⁴ Vasile POPEANGĂ, *Preparandiile românești din Transilvania*, în *Ziridava*, anul XII, 1980, Arad, p. 530; V. POPEANGĂ, *Mărturii transilvănene despre actele creatoare de pedagogie românească*, Arad, 2007, p. 74

¹⁵ Iuliu VUIA, *Școlile românești bănățene în secolul al XVIII-lea*, Orăștie, 1896, p. 119.

¹⁶ Radu FLORA, *Relațiile sârbo-române. Noi contribuții*, Panciova, 1968, p. 107 u.

¹⁷ Vincențiu/Vasile MANGRA scria prin 1877: „Institutul pedagogic din Arad este cel dintâi focar de cultură națională la românii din Ungaria și Banat. Întemeiat la anul 1812 de împăratul Francisc I, drept recunoștință pentru vitejia soldaților români, vitejie probată întotdeauna pe câmpul de război, el/Institutul a avut cei dintâi profesori precursori ai renașterii naționale, pe iluștrii bărbați literați Paul Iorgovici, Constantin Loga, Ioan

se va deschide la 3/15 noiembrie 1812. Cei care doreau ca de acum înainte să intre în cler erau îndrumați a urma cursurile acestei școli pentru că nu vor mai putea fi primiți „nici diaconi și preoți” decât absolvenții Preparandiei¹⁸. Preparandia a început cu Dimitrie Țichindeal care pleda pentru o înnoire în biserică și cerea ca preoții să nu se limiteze doar la studiul Catehismului ci să cunoască și Dogmatica, Teologia Pastorală, Istoria Bisericească, Tâlcul Faptelor Apostolilor, Filosofia, Istoria „firească”, Omiletica și Canoanele soboarelor. Dimitrie Țichindeal afirma că preotul trebuie să-și dovedească superioritatea prin învățatură și viața de fiecare zi și că nu era suficient a se „arăta lumii numai cu veșmintele și cu numele că suntem preoți, (ceea ce n.n.) nu e mai mult decât oamenii proști”¹⁹. Pe lângă Dimitrie Țichindeal, Preparandia mai avea ca dascăli pe Ioan Mihuț (1775-1830), Iosif Iorgovici (1792-1820), Constantin Diaconovici-Loga (1770-1850)²⁰. În anii următori corpul profesoral s-a completat cu alți dascăli de valoare precum Dimitrie Constantin (1817-1845), Alexandru Gavra (1821-1876), Dr. Atanasie Șandor (1843-1879), preotul Ioan Rusu (1850-1882) și alții. La început cursurile durau 15 luni, apoi, în anul 1814, cursurile au fost prelungite la 2 ani de studiu, iar în 1876 la 3 ani. În 1869 Preparandia a trecut sub controlul Guvernului din Budapesta „sub jurisdicția și suprema direcțiune a Consistoriului eparhial arădean”²¹. Susținerea materială a școlii, care a revenit la început maselor populare românești prin donațiile duminicale, era asigurată de către Consistoriul arădean care, prin Legea Învățământului din 1868 și prin prevederile Statutului Organic (sanționat de Curtea Vienei la 28 mai 1869), a preluat legal întreaga responsabilitate materială a școlii întrucât aceasta a devenit confesională²².

Mihuț, Dimitrie Țichindeal tot atâtea glorii naționale române. În urma acestor bărbați iluștri a pășit și Alexandru Gavra”, *O sărbătoare în institutul pedagogico-teologic din Arad, în Biserica și Școala*, anul I, nr. 22/1877, p. 169.

¹⁸ Iosif VULCAN, *Dimitrie Cichindeal. Date noue despre viața și activitatea lui. Discurs de recepțiune ținut la Academia Română*, în «Analele Academiei Române», Seria a II-a, Tomul XIV, 1891-1892. Memoriile Secțiunii Literare, București, 1893, doc. III, p. 331, conform, P. VESA, *Învățământul teologic ...*, p. 42.

¹⁹ Conform, P. VESA, *Învățământul teologic ...*, p. 44.

²⁰ Nicolae IORGA, *Istoria literaturii române, în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. I, București, 1969, p. 344; Teodor BOTIȘ, Avram SĂDEAN, *Institutul pedagogic ...*, p. 32.

²¹ M. PĂCURARIU, *Învățământul Teologic la Arad*, în vol. «Episcopia Aradului. Istorie, viața culturală monumente de artă», Coordonatori Pr. prof. Dr. M. PĂCURARIU, Pr. Dr. Gheorghe LIȚIU, Dr. Vasile POPEANGĂ, Dr. Ioana CRISTACHE-PANAIT, Dr. Radu POPA, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului, Arad, 1989, pp. 152-153.

²² Profesor Dr. V. POPEANGĂ, *Institutul pedagogic (Preparandia) din Arad*, în vol. «Episcopia Aradului ...», p. 176.

Încă din 1802 în Episcopia Aradului exista un „curs preparatoric în teologie” la care fiecare preot era obligat să participe câte 3 luni în toamnă și iarnă în intervalul octombrie-martie. În 1816 Consistoriul eparhial²³ se vedea nevoit să îndemne preoții „aflați și până atunci prea neapți, să învețe la protopopul tractual măcar Tatăl nostru, Credeul, Născătoarea și Poruncile lui Dumnezeu”²⁴.

După lungi discuții între Mitropolia de Carloviț și autoritățile de stat vieneze, cu propuneri din ambele părți²⁵ la 30 ianuarie 1822 s-a dat un *Decret imperial* potrivit căruia la 1 noiembrie 1822 urmau să se deschidă școli clericale în eparhiile Arad, Timișoara și Vârșeț, toate cu majoritate românească dar conduse de ierarhii sârbi²⁶. Astfel, la Arad, se va înființa „școala clericască” cu limba de predare doar în română, iar la Vârșeț cu două secții în limbile sârbă și română²⁷. Episcopul locțiitor al scaunului episcopal de Arad, Iosif Putnic, emitea o circulară la 20 octombrie 1822 în care arăta:

„cu începutul lunii lui noiembrie anului acestuia curgător 1822 se va deschide în Arad școala clericască. Poftit-am cu toată inima ca începutul să fie după cum planul sună, la 1 noiembrie, ci fiind multe pricini pentru care nu s-au putut să se înceapă,

²³ În 1877 studentul Vincențiu Mangra semnala că și în vremea sa clerul lăsa de dorit în ce privește cultura (deopotrivă teologică și laică). El scria în *Biserica și Școala*: „pentru formarea preoților cu știință, sfântul sinod al Bisericii Române, încă din anul 1874, a elaborat un *Proiect de lege* referitor la Organizarea Seminariilor, care, precum am arătat în numărul 40 al acestui ziar, a fost supus cercetării/verificării Consiliului general de instrucție publică. Nu ne vom ocupa de *Proiectul* Sfântului Sinod pentru că atunci ne-am depărta de la tema noastră. Totuși, constatăm că în ceea ce privește cultura clerului, ea lasă mult de dorit și în aceasta suntem de acord cu opiniile Consiliului de instrucție. Clerul trebuie să posede o cultură convenabilă rolului și poziției preotului în societate. Preotul este păstor și învățător. Înaintarea poporului este în legătură cu inteligența clerului și experiența ne arată că în țările cu cler învățat, popoarele progresează iar unde clerul nu are învățătura trebuincioasă, acolo popoarele zac în ignoranță”, Vincențiu MANGRA, *Reflecții principiale asupra Organizării învățământului teologic în România*, în *Biserica și Școala*, anul I, nr. 43/1877, p. 341.

²⁴ Iulian SUCIU, *Istoria bisericii greco-ortodoxe ...*, în *Biserica și Școala*, anul XXI, nr. 1/1897, pp. 6-7.

²⁵ Curtea de la Viena milita pentru un seminar general pentru toți ortodocșii din întreg Imperiul, în vreme ce mitropolitul Ștefan Stratimirovici (1790-1837) dorea înființarea de școli clericale în toate diecezele după modelul celei de la Carloviț.

²⁶ M. PĂCURARIU, în vol. „Episcopia Aradului ...”, p. 153.

²⁷ I. D. SUCIU și R. CONSTANTINESCU, *Documente privitoare la istoria Banatului*, vol. I, Timișoara, 1980, doc. 278, pp. 568-571.

care mai vărtos au fost că nu s-au aflat profesori, însă acum aflându-se, la decembrie întâia zi, nesmintit se vor începe”²⁸.

Cu toate că a fost proiectată să se deschide la 1 noiembrie 1822 și mai apoi la 1 decembrie, școala și-a început cursurile abia în luna februarie 1823, cu 68 de elevi²⁹ dintre care 50 absolvenți ai școlilor triviale (primare rurale), 2 de școli primare urbane, un absolvent de cursul I preparandial, 11 de Preparandie, 3 de clase gramaticale și unul de sintaxă³⁰. Printre primii profesori ai școlii clericale au fost *Gavril Raț* (1793-1850) viitorul episcop Gherasim, cu studii teologice la Viena și până atunci preot și protopop în Peșteș/Bihor și *Gavril Giuliani* capelan în Curtici (c. 1790-1852). În 1825 cursurile școlii s-au ridicat la trei ani de studii. Anul 1835 aduce o schimbare în viața Institutului. Profesorul Gherasim Raț, călugărit între timp și hirotesit protosinghel a fost ales, hirotonit și înscăunat ca episcop al Aradului. Conducerea Institutului a fost încredințată lui *Grigorie Chirilovici*, fost protopop al Șiriei, care a împlinit această ascultare până în anul 1838 când a fost numit egumen la Mănăstirea Hodoș-Bodrog apoi, după un an, la Mănăstirea Sângeorge.

Din pricina instabilității și a tulburărilor sociale prilejuite de Revoluția de la 1848 cursurile Institutului Teologic de la Arad s-au întrerupt, apoi, după ce evenimentele sociale s-au temperat, atât autoritățile locale cât și patriarhul de la Carloviț nu au arătat nici un interes pentru redeschiderea școlii, dorind ca ea să-și închidă definitiv porțile. Pentru autorități dispariția școlii însemna o instituție românească mai puțin, iar pentru patriarhul sârb Isif Raiacici un bun prilej ca viitorii preoți ortodocși români să-și desăvârșească studiile la seminarele teologice în spațiul de cultură sârbesc. La intervenția administratorului eparhial de la Arad, arhimandritul Patrachie Popescu, la Ministerul de Culte și Instrucțiunii Publice din Viena, s-a obținut *Ordinul 894/48 din 17 iunie 1852* prin care s-a decretat redeschiderea cursurilor odată cu începerea anului școlar 1852-1853³¹. În 3 august 1852 Comisariatul districtual cezaro-regesc din Oradea comunica lui Patrachie Popescu că

²⁸ T. BOTIȘ, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei) ...*, pp. 518-520.

²⁹ P. VESA, *Învățământul teologic ...*, pp. 48-49.

³⁰ T. BOTIȘ, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei) ...*, pp. 523-524; pentru istoricul Institutului Teologic din Arad m-am folosit datele oferite de Teodor BOTIȘ în lucrarea citată, de vol. lui P. VESA, *Învățământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013 și de studiul lui M. PĂCURARIU, *Învățământul Teologic la Arad*, în vol. *Episcopia Aradului. Istorie, viața culturală monumente de artă*, Coordonatori Pr. prof. Dr. M. PĂCURARIU, Pr. Dr. Gheorghe LIȚIU, Dr. Vasile POPEANGĂ, Dr. Ioana CRISTACHE-PANAIT, Dr. Radu POPA, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului, Arad, 1989.

³¹ T. BOTIȘ, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei) ...*, p. 530.

„guvernul nu află întemeiate temerile episcopului Raț că fondurile școlii clericale nu (...) vor fi susținute; (și că) Patriarhul nu are dreptul de a sista în mod arbitrar un Institut, înființat pe temeiul hotărârilor împărătești. Numărul prea mare al preoților care nu corespund dregătoriei lor nu poate face superfluă existența Institutului. Chiar acei preoți care au fost hirotoniți și au ajuns la parohii fără a avea pregătirea teologică necesară sunt obligați a frecventa ulterior cursurile teologice. Având în vedere că în dieceza Aradului s-au sfințit atâția preoți și diaconi, încât numai după un timp îndelungat vor putea fi toți plasați în parohii și fiind intenția guvernului și interesul bisericii ca clerul greco-ortodox neunit să stea pe o treaptă mai înaltă a culturii, în Institut se vor primi în viitor numai tineri care au absolvit cu bun succes 8 clase gimnaziale”³².

Dintre profesorii care au activat în această perioadă amintim pe: *Miron Romanul* (1828-1898), numit ca profesor interimar în 1857, iar în 1861 profesor prim (a funcționat până în 1869 când a fost ales deputat în Dieta Ungariei și Inspector școlar în județul Caraș, ulterior episcop de Arad în 1873 și Mitropolit al Ardealului în 1874); în 1869 în locul lui Miron Romanul a fost numit profesor *Iosif Goldiș* (1836-1902), călugărit și hirotonit tot atunci, cu studii teologice la Arad, juridice la Debrețin și filologice la Pesta³³; și pe *Constantin Gurban* care a funcționat ca profesor între anii (1869-1871) fost absolvent al Institutului și mai apoi protopop de Buteni și Ineu (a murit în 1906).

În vara anului 1869 a intrat în vigoare *Statutul Organic* al Mitropolitului Andrei Șaguna care prevedea ca învățământul teologic din întreaga provincie mitropolitană să se organizeze uniform, după noi principii, îmbinând de obicei școala clericală cu cea pedagogică sub o singură conducere. La 15 aprilie 1871 asesorul consistorial al Episcopiei Aradului, Ioan Popovici Desseanu, a elaborat chiar un plan, care avea să eșueze, pentru înființarea unei Universități la Arad, care să cuprindă un gimnaziu, Preparandia, Institutul Teologic, o Facultate de Drept, și una de Filosofie³⁴.

³² T. BOTIȘ, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) ...*, p. 530.

³³ Iosif Goldiș era în 1874 profesor de limba și literatura română la Liceul de stat din Arad și catehet al elevilor români ortodocși ai Liceului; în 1892 a fost ales președinte vicar al Consistoriului din Oradea, hirotesit atunci arhimandrit, iar în 1899 Episcop al Aradului, păstorind până la moartea sa din 1902.

³⁴ Isaia TOLAN, *Pregătire pentru înființarea unei Universități românești la Arad acum 60 de*

În anul 1876, în urma unei vizite canonice în eparhie, episcopul Ioan Mețianu (1874-1898) văzând carențele pregătirii clerului și a învățătorilor și nevoile poporului³⁵ a decis ca cele două instituții de învățământ (Teologia și Preparandia) să fuzioneze sub o singură conducere. Primul director al Institutului pedagogic-teologic a fost preotul Ioan Rusu (1876-1881). Având un singur corp didactic și bine pregătit, Institutul arădean și-a putut îndeplini mai ușor misiunea de-a forma noi generații de preoți și învățători pentru ținuturile Aradului și ale Bihorului. Episcopul Ioan Mețianu, urmând exemplul lui Andrei Șaguna, a trimis mai mulți tineri la studii la universitățile din Germania și la Facultatea de Teologie din Cernăuți ca din rândul acestora să recruteze mai apoi cadrele didactice. Între aceștia pot fi amintiți *Romul (Roman) Ciorogariu* (1881-1917, viitorul episcop de la Oradea), *Dr. Iustin Suciu* (1900-1938), *Dr. Teodor Botiș* (1900-1938), *Dr. Lazăr Iacob* (1908-1922, mai târziu profesor la Facultatea de Teologie din București) și alții. De la secțiunea pedagogică pot fi înșirați profesorii *Petru Pipoș* (1881-1913, apreciat pedagog și autor de manuale didactice), dirijorul și compozitorul *Ioan Vidu* (1884-1888), profesorul de cântări bisericești *Trifon Lugojan* (1897-1934) și alții³⁶. După pensionarea lui Ioan Rusu din directorat (1881), la conducerea Institutului pedagogic-teologic au urmat:

Vasile Mangra (1881-1883) – a impus în școală o disciplină severă aplicând pedepse aspre celor indisciplinați. Episcopul Ioan Mețianu arăta încă de la începutul arhipăstoririi sale că este nemulțumit de starea morală și intelectuală a clerului:

„nu pot și nu se cuvine să ascund defel că cauza unor asemenea rele (din popor n. n.) par a fi și unii dintre preoții noștri care în loc să stârpească, înaintează răul, precum de altă parte alții prin aceea strică turma lui Hristos, că nu au zel religios, nu cerce-

ani, în *Aradul*, anul I, nr. 1/1930, p. 4; Lucia ROTARU, *Ioan Popovici Desseanu luptător pentru Organizarea politică și promovarea culturală a românilor din părțile Aradului*, în *Mitropolia Banatului*, anul XXIX, nr. 7-9/1979, pp. 480-482.

³⁵ „Ridicarea învățământului, singura garantă a existenței noastre, mai înainte de toate avem trebuință de organe luminate, de preoți și învățători luminați, de adevărați apostoli ai credincioșilor noștri, iar pentru creșterea acestora avem neapărată trebuință de un Institut bun de creștere și pregătire, înțeleg de un Institut pedagogic-teologic, după cerințele timpului și după trebuințele noastre, așadar aici trebuie să începem”, Teodor BOTIȘ, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) ...*, p. 537.

³⁶ M. PĂCURARIU, *Istoria bisericii românești din Transilvania, Banat și Crișana și Maramureș*, Cluj- Napoca, 1992, p. 359.

tează biserica regulat și nu împlinesc serviciul divin cuviincios, nici din gura lor nu se prea aude cuvântul lui Dumnezeu, iar la împlinirea funcțiilor religioase înfățișează mai mult un mecanism sec, fără simț de pietate, decât pe adevăratul preot al lui Dumnezeu, cucernic și pătruns de sfințenia chemării sale!”³⁷.

Pentru dobândirea acestor calități de viitor slujitor al sfântului altar, episcopul îndruma profesorii să ia măsurile cele mai serioase pentru educația morală a elevilor. Profesorul Vasile Mangra, în responsabilitatea sa de director, a încercat să impună cu rigurozitate disciplina în Institut, aplicând cele mai aspre măsuri elevilor care nu se puteau acomoda cu regulamentele școlare și cu exigențele exprimate de episcopul Ioan Mețianu. La sfârșitul anului 1882, s-au înregistrat mai multe acte de indisciplină ale elevilor Institutului precum: sustragerea de la ore și acumularea a numeroase absențe nemotivate, luarea unor împrumuturi bănești de la diferite persoane din oraș, consumul exagerat de alcool în localurile din oraș. Vasile Mangra a cerut în consiliile profesorele luarea de măsuri regulamentare graduale dar radicale: pierderea locului în căminul Institutului; eliminarea de la cursuri; suspendarea timp de un an școlar; exmatricularea definitivă; consemnarea/închiderea în cadrul Institutului de la 20 de ore până la două săptămâni; pedepse corporale; oprirea de a merge acasă de la sărbătorile Nașterii sau Învierii Domnului³⁸. În anul școlar 1882/1883 a propus eliminarea din Institut a 15 elevi pe motive grave de disciplină. Consistoriul eparhial s-a formalizat considerând că o asemenea măsură îi poate afecta pe cei doritori să urmeze cursurile Institutului și a decis destituirea lui Vasile Mangra din postul de director³⁹; a urmat *Constantin Gurban*, protopopul de Buteni, care a condus destinele Institutului timp de un an (1883-1884), când a fost ales deputat cu program liberal guvernamental în cercul electoral al Iosășelului, motiv pentru care a părăsit directoratul;

Paul Tempea (1884-1885), a fost numit interimar de către episcopul Ioan Mețianu; era asesor consistorial și preot la Toracul Mare⁴⁰.

³⁷ Cf. P. VESA, *Învățământul teologic ...*, p. 130.

³⁸ P. VESA, *Învățământul teologic ...*, pp. 130-131.

³⁹ Între directorul Vasile Mangra și episcopul Ioan Mețianu s-a născut un conflict care a generat destituirea celui dintâi; a se vedea pe larg Marius EPEL, *Un mitropolit și epoca sa. Vasile Mangra (1850-1918)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, pp. 63-74.

⁴⁰ Virgil MOLIN, *Preoții Tempea din Banat*, în *Mitropolia Banatului*, anul XVII, nr. 7-9/1967, pp. 93-95.

Iosif Goldiș (1885-1886) – acesta era profesor de Limba și Literatura română la Liceul de stat din Arad. Iosif Goldiș a adus un nou climat în viața Institutului introducând conferințele didactice și o mai bună administrație după modelul școlilor străine. A întâmpinat greutăți din partea corpului profesoral motiv pentru care în ajunul Nașterii Domnului din anul 1886 a demisionat, conducerea fiind preluată din nou de către episcopul Ioan Mețianu⁴¹.

Augustin Hamsea (1887-1901), la început a fost numit director provizoriu, apoi, prin Sinodul eparhial din 1890, definitiv pentru ambele secții, punându-se astfel capăt deselor schimbări în conducerea Institutului. În aprilie 1900 cunoscutul om politic și de cultură Ioan Russu Șirianu, pe atunci redactor la al ziarului *Tribuna Poporului* din Arad, a interplat pe episcopul Goldiș cu referire la cumulul de funcții ale arhimandritului Augustin Hamsea (director și egumen al mănăstirii de la Hodoș Bodrog):

„aveți Preasfinția voastră cunoștință că preacuvioșia sa arhimandritul Augustin Hamsea, director al Institutului Teologic Pedagogic din Arad, este, în același timp, și egumen al sfintei mănăstiri Hodoș Bodrog? Dacă aveți, știindu-se că după toate legile și uzurile bisericești, egumenul unei mănăstiri este obligat a ședea în mănăstire, având misiunea să controleze nu numai din când în când chiverniseala celor materiale, dar, în același timp și mai presus de toate, să fie exemplu viu al vieții monahale, grijind însuși, în persoană, asupra rânduielii interne din mănăstire și asupra întregii vieți de acolo, ceea ce nu se poate face de la distanță... Nu crede Înaltul Prezidiu că preacuviosul arhimandrit cumulează două posturi incompatibile? Ce măsuri crede de necesar a se lua, pentru ca preacuvioșia sa arhimandritul Augustin Hamsea să se conformeze atât ordinii din mănăstiri cât și sfintelor canoane și legi autonome ale Bisericii noastre?”⁴²

Augustin Hamsea a optat pentru postul de egumen al mănăstirii Hodoș Bodrog renunțând la conducerea Institutului.

Roman Ciorogariu (1901-1917) a fost numit în iulie 1901 director interimar, iar în 1903 episcopul Ioan Papp l-a numit ca director definitiv⁴³; a fost

⁴¹ P. VESA, *Episcopii Aradului, 1706-2006*, Arad, 2007, pp. 169-170.

⁴² *Biserica și Școala*, anul XXIV, nr. 21/1900, pp. 162-163.

⁴³ P. VESA, *Învățământul teologic de la Arad (1822 1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2013, p. 82.

și redactor la *Biserica și Școala* și publicist de marcă la gazeta *Tribuna*. Ca director, a reușit să readucă în Institut o atmosferă de echilibru și încredere, a stimulat activitatea *Societății de lectură a teologilor* și a editat primul *Anuar școlar* (este vorba de *Anuarul pe anul școlar 1906-1907*, apărut la Arad în Editura diecezană). În calitatea sa de director definitiv s-a adresat Sinodului eparhial arădean cerând să declare obligatoriu examenul pedagogic și pentru tinerii absolvenți de teologie pentru ca aceștia să poată ocupa legal, în caz de nevoie, și slujba de învățător. Măsura s-a dovedit a fi bună mai ales în timpul Primului Război mondial când locul învățătorului mobilizat pentru front l-a luat preotul rămas acasă iar școala a avut mai puțin de suferit⁴⁴. A împlinit funcția de director până la sfârșitul anului școlar 1916-1917 când, după o activitate de 37 de ani, Roman Ciorogariu a fost ales președinte vicar al Consistoriului Ortodox Român de la Oradea⁴⁵. Roman Ciorogariu vedea o strânsă legătură între școală și aspirațiile naționale ale românilor. A sesizat rolul instituțiilor educative în această mișcare, motiv pentru care fruntașii politici români au făcut din înființarea unor școli în satele românești un obiectiv de luptă națională. Era conștient la ce primejdie culturală și națională ar fi fost supuși românii dacă școlile confesionale ar fi transformate în instituții educative de stat;

Dr. Iuliu Iosif Olariu (1917-1918) – a fost ales în postul de director al Institutului în august 1917 funcționând la Arad doar un an, după care și-a reluat postul de director și profesor la Caransebeș care i-a facilitat consacrarea profesională;

Dr. Teodor Botiș (1918-1927) – director interimar pentru anul școlar 1918/1919, iar începând cu 1 septembrie 1919 a fost instituit ca director definitiv. A condus Institutul în anii grei și zbuciumați din perioada etatizării învățământului transilvănean; a continuat eforturile predecesorului său, Roman Ciorogariu, de editare a *anualelor* Institutului făcând din ele o oglindă a învățământului teologic și preparandial arădean. Și-a început activitatea în condiții grele determinate de îndelungatul Război. Era nemulțumit de toate neajunsurile acelor ani, de

„imposibilitatea acoperirii definitive a catedrelor de Limba și Literatura română și științele matematice; de sistarea îndelungată

⁴⁴ R. CIOROGARIU, *Zile trăite*, Oradea, 1936, p. 339.

⁴⁵ V. POPEANGĂ, *Eparhia Aradului în perioada instituționalizării culturii naționale. 1807-1948*, Arad, 2006, p. 243.

a prelegerilor și de nesiguranța chinuitoare în care au trăit de la marea adunare de la Alba Iulia și sosirea trupelor române. Evenimentele au creat pentru Arad o situație excepțională. Eram copiii nimănu; (...) stăpânii, asupra populației române în teritoriul neocupat, erau banditismul și asociațiile de gărzi secuiești și bolșevice. În acest timp de nesiguranță și teroare, profesori și elevi au trăit într-o agitație și o spaimă continuă”⁴⁶.

Deși perioada 1917-1921 a fost deosebit de dificilă prin problemele sociale, Teodor Botiș a găsit resursele interioare de a redacta *Biserica și Școala* și de a fi o prezentă model în lumea culturală arădeană prin apariția monumentalei *Monografia Preparandiei și a Institutului Teologic de la Arad* rămasă până acum o sursă documentară neîntrecută. După ridicarea Institutului Teologic la rangul de Academie Teologică (1927), Teodor Botiș a rămas în continuare în demnitatea de Rector până în anul 1938 când, la 1 octombrie, s-a pensionat la limită de vârstă.

În Sinodul eparhial din 1875⁴⁷ s-a hotărât ridicarea unei clădiri pentru Institutul teologic pedagogic. Până atunci cursurile se țineau în diferite case închiriate, uneori având acolo locuința și unul dintre profesori. Construcția, situată în vecinătatea Catedralei vechi din Arad, a început în vara aceluiași an și s-a terminat în vara anului 1876. Cheltuielile au fost suportate de eparhie și din anumite daniile din partea credincioșilor. Totuși, noua clădire nu corespundea întru totul misiunii sale, fiind prea mică și situată într-un loc nepotrivit, în apropierea pieței și fără să aibă un internat. Din această cauză, încă din 1882 încep pregătirile pentru ridicarea unei noi clădiri. Episcopul Ioan Mețianu a izbutit să obțină de la baroneasa Efigenia de Sina un intravilan cu o suprafață de peste 3000 m², din care 1000 m² erau oferiți gratuit, restul la un preț acceptabil⁴⁸.

⁴⁶ *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român din Arad*, Arad, 1919, p. 3.

⁴⁷ Vezi pe larg la M. PĂCURARIU, *Învățământul Teologic ...*, în vol. *Episcopia Aradului ...*, pp. 159-165.

⁴⁸ Redăm articolul *Act de donație*, din *Biserica și Școala*, anul VII. Nr. 49/1883, p. 427, prin care s-a pus temelia clădirii noi a Institutului care durează până azi: „În Sinodul eparhial din anul curent Preasfinția Sa Domnul episcop diecezan aduce la cunoștința Sinodului îngrijirea ce a luat pentru înființarea unui Seminar diecezan, în care scop Preasfinția Sa a recurs la mărinimia Doamnei Baroneasa De Sina, rugând-o să doneze ori să cedeze Diecezei la un preț moderat casele din strada Sina și Păun din Arad pentru fondul Seminarului. În urma acestei rugăminti Doamna Baroneasa de Sina prin documentul din 8/20 noiembrie anul curent, în scopul promovării culturii religioase morale, a donat Diecezei române

Piatra de temelie s-a pus la 15 iulie 1884; iar clădirea fost terminată în toamna anului 1885; cheltuielile s-au ridicat la 80.000 florini, din care 55.000 donați de cler și credincioși, în urma unui apel al episcopului Ioan Mețianu. La 8 septembrie 1885 s-au deschis cursurile în noua clădire, care va fi folosită ca atare până în 1948, cu excepția unor perioade din Primul și al Doilea Război mondial. Tot aici a fost instalat și internatul ambelor secțiuni. Clădirea ridicată cu 10 ani în urmă a fost transformată în apartamente de locuit și închiriată așa cum a rămas până azi⁴⁹.

În ce privește cursurile după care învățau studenții, amintim că în perioada 1876-1918 aceștia foloseau de regulă cursurile profesorilor lor, care circulau în manuscris. Cursurile dascălilor erau prelucrate după manuale similare germane sau după cursurile folosite la Cernăuți, mai târziu la București, sau după cele de la Institutele Teologice din Sibiu și Caransebeș. Dintre profesorii arădeni prea puțini au încercat să-și publice cursurile. Doar Au-

greco-ortodoxe arădene un intravilan de 1000 metri pătrați. Către acesta, imediat lângă acel intravilan, Consistoriul eparhial a cumpărat din realitățile Doamnei Baronese un loc cu un magazin mare la prețul de 8000 florini care va fi transformat în localul Seminarului. Hârtia de donație a Doamnei Baronese de Sina este aceasta: «inspirată de pietate și condusă de dorința mea sinceră de a contribui și eu după puțință la lățirea dumnezeieștilor învățături ale adevăratei morale creștine, așa precum se propagă aceasta după principiile Bisericii noastre greco-orientale în sânul poporului aparținător acestei confesiuni, și spre a putea și eu veni în ajutorul Diecezei greco-orientale a Aradului la înființarea unui Seminar în Arad pentru creșterea preoților și învățătorilor, a cărei trebuință este atât de mult simțită, am aflat de bine a dona Diecezei greco-orientale a Aradului din intravilanul meu, aflător pe teritoriul orașului regiei libere Arad descris în protocolul Cărții funciare numărul 143 sub A+3, număr topografic 1204 și constând din 2666 metri pătrați liber de orice sarcină, partea situată către strada Sina cu o suprafață în mărime de 1000 metri pătrați așa precum se află ea astăzi, și precum se vede din planul alăturat, ca o parte întregitoare la acest document în care partea donată este înscrisă între literele A B C D și colorată galben cu acea destinație din partea mea ca donator, ca acest areal niciodată să nu se poate întrebuița pe alt scop, decât spre zidirea și susținerea unui Seminar pentru creșterea preoților și învățătorilor spre care scop și-a dat deja învoială și Sinodul eparhial greco-ortodox din Arad în ședința ținută la 27 aprilie anul curent. La această decizie a mea mă văd îndemnată, cu atât mai vârtos, cu cât prin aceasta strada, care poartă numele neuitatului meu bărbat se va orna printr-un Institut demn, merit a promova scopurile, ce le urmăresc religia creștină. Mai departe mă învoiesc, ca numitul areal în mărime de 1000 metri pătrați fără ulterioara ascultare a mea, la cererea și pe speșele numitei Dieceze să se descrie în Cartea funciară de pe numele meu, să formeze un complet separat, și să se inducă acolo, ca proprietate exclusivă a Diecezei greco-orientale a Aradului. Pentru adevărarea celor de mai sus am semnat acest document cu mâna mea proprie, lângă care semnătură urmează și legalizarea notarială a subscrierii mele». Viena, în 8/20 noiembrie 1883, Ifigenia Baroneasă de Sina.

⁴⁹ T. BOTIȘ, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) ...*, pp. 613-621.

gustin Hamsea a publicat în paginile foi eparhiale cursuri de istorie bisericească, liturgică, pastorală și administrație bisericească⁵⁰.

În privința elevilor remarcăm că nu s-a putut respecta întotdeauna hotărârea sinodală de a nu se primi decât absolvenți de gimnaziu cu examen de maturitate. Lipsa de preoți, resimțită în permanență mai ales în parohiile sărace de munte, explica această abatere de la regulă. Cei mai mulți erau fii de țărani sau de preoți; puțini proveneau din alte medii sociale fii de învățători confesionali, notari etc. Numărul absolvenților trecea rar peste 20. De notat că în primele două decenii ale secolului nostru au fost, aproape în fiecare an, și „studenti particulari”, care nu frecventau cursurile, ci numai se prezentau la examene. Până în 1918 inclusiv, absolviseră studiile teologice 2075 de tineri teologi⁵¹. Majoritatea absolvenților Institutului au intrat în cler, îndrumând viața duhovnicească a credincioșilor, răspândind lumina cărții în satele arădene și bihorene, ținând trează conștiința națională și pregătind drumul spre marele act al unirii statale de la 1 decembrie 1918.

Învățământul teologic ortodox de la Arad (1900-1948)

După 1918 Institutul Teologic arădean și-a continuat activitatea în condiții cu totul diferite. În anul 1919 fosta *Preparandie* sau *secție pedagogică* a Institutului s-a separat de *Teologie* și a devenit *Școala normală ortodoxă*, cu 8 clase, sub îndrumarea episcopiei Aradului până în 1927 și condusă de Teodor Botiș.

Din 1927 Institutul Teologic va deveni *Academie* cu 4 ani de studii. Academia se va bucura de îndrumarea atentă a celor doi Ierarhi cărturari arădeni, episcopii Grigorie Comșa (1925-1935) și Andrei Mageru (1936-1960). Episcopul Andrei Mageru a cooptat în 1941 în rândul corpului profesoral din Arad pe preotul martir Ilarion V. Felea și pe preotul Petru Deheleanu, două nume și personalități care vor marca profund teologia românească din secolul al XX-lea. În 1938 au fost pensionați profesorii Teodor Botiș, Iustin Suciu și Atanasie Lipovan fiind numiți în locul lor Ilarion Felea (1903-1961) (la catedra de teologie sistematică; acesta era absolvent al academiei teologice din Sibiu, doctor al Facultății de Teologie din București, preot la Arad

⁵⁰ Conform, M. PĂCURARIU, *Învățământul Teologic ...*, în vol. *Episcopia Aradului ...*, p. 163.

⁵¹ Secția pedagogică a pregătit de la înființare și până la 1918, 3518 învățători și profesori care s-au dăruit luminării culturale a poporului român din Transilvania, conform, Profesor Dr. V. POPEANGĂ, *Institutul pedagogic (Preparandia) din Arad*, în vol. *Episcopia Aradului ...*, p. 183.

Șega din 1930 și profesor la Academia teologică din Cluj 1937/38; a fost unul dintre marii teologi ai vremii, cunoscut mai ales prin teza sa de doctorat *Pocăința. Studiu de documentare teologică și psihologică*, Sibiu 1939, prin cele două volume de predici *Duhul adevărului*, Arad 1943, premiată de Academia Română și *Religia iubirii*, Arad 1946; a fost redactor la revista *Biserica și Școala* între 1939-1945 și la *Calea Mântuirii* între anii 1943-1945 și 1946) și Dr. Petru Deheleanu⁵² (1909-1979) (doctoratul la Cernăuți, studii de specializare la Strasbourg, duhovnic al studenților teologi de la Arad în 1936; a publicat *Dogma hristologică a Bisericii Ortodoxe* (1938), *Frumuseți literare în Sfânta Scriptură* (1946) *Manual de Sectologie*, (1948)).

Marea Unire de la 1918 a ridicat în fața administrației bisericești noi probleme: întâi unificarea Bisericii Ortodoxe Române în granițele noului stat român, apoi reorganizarea învățământului teologic⁵³. O comisie formată din membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sub conducerea Mitropolitului Nicolae Bălan al Transilvaniei, întrunită la 11 mai 1927, a emis un *Proiect de lege*⁵⁴ în care se preconiza ca pe viitor să funcționeze trei tipuri de școli teologice: Facultăți, Academii și Seminarii de vocație. În privința academiilor se preciza că ele sunt „școli teologice superioare ce funcționează în cadrele organizației bisericești și stau sub autoritatea chiriarhului local”. Cursurile aveau o durată de 4 ani, iar absolvenții primeau titlul de licențiat cu dreptul de a se înscrie pentru doctorat la facultățile de teologie. În sesiunea din 1927 Sfântul Sinod a primit în unanimitate acest *Proiect de lege privind reorganizarea învățământului teologic din cuprinsul Patriarhiei române*⁵⁵. Consiliul eparhial arădean, în ședința din 17 mai 1927, a hotărât că odată cu începutul anului școlar 1927-1928 Institutul Teologic să fie ridicat la rangul de Academie Teologică cu 4 ani de studii, urmând să fie admiși numai absolvenți de liceu cu bacalaureat ori de altă școală echivalentă cu un curs de 8 ani și examen de capacitate⁵⁶.

Deschiderea cursurilor școlii clericale sub noua formă de Academie Teologică a avut loc în ziua de 22 septembrie 1927, cu mare solemnitate, în pre-

⁵² Despre profesorul Petru Deheleanu, amănunte Pr. Traian MAGOȘ, *Preotul Profesor Dr. Petru Deheleanu*, în revista *Biserica Ortodoxă Română*, anul XCVII, nr. 5-6/1979, p. 649; *Mitropolia Banatului*, anul XXIX. Nr. 7-9/1979, p. 546.

⁵³ Mihai SĂSĂUJAN, *Academia de Teologie din Arad în perioada interbelică. Contribuții la istoria învățământului teologic românesc*, Arad, 2004, pp. 10-11.

⁵⁴ M. SĂSĂUJAN, *Academia de Teologie din Arad ...*, Anexe, pp. 323-326.

⁵⁵ M. PĂCURARIU, *Două sute de ani de învățământ ...*, p. 150.

⁵⁶ Conform, *Biserica și Școala*, anul LI, nr. 30/1927, art. *Anunț școlar*, p. 5.

zența episcopului Dr. Grigore Comșa. Acesta a insistat în cuvântul său asupra însemnătății ridicării Institutului Teologic la rangul de Academie, ca „o emanație firească a voinței bune a tuturor”⁵⁷. Cu prilejul deschiderii Adunării Eparhiale din anul 1928 Grigorie Comșa reafirma nevoia unui învățământ teologic de calitate:

„ne-am dat seama că cea mai importantă condiție a progresului în Biserică este pregătirea unui cler cu adevărată râvnă pentru mântuirea sufletelor. Astfel am ridicat Institutul nostru Teologic la rangul de Academie, satisfăcând și unor necesități adânc apreciate de Legea învățământului Teologic. (...) Sperăm adică, că clerul nostru se va înarma tot mai mult prin studiu, meditație și exerciții spirituale pentru a fi adevărata elita conducătoare a sufletelor spre Domnul”⁵⁸.

Un alt moment însemnat pentru istoria învățământului teologic arădean a fost hotărârea Ministrului Secretar de Stat, Dimitrie Gusti, de la Departamentul Instrucțiunii Cultelor și Artelor, prin care s-a dispus ca Academiile Teologice din Transilvania, între care și Academia Teologică din Arad, începând cu 1 aprilie 1933, să treacă de la Direcția Cultelor la Direcția Învățământului Superior din Ministerul Educației. Prin această decizie, profesorii Academiilor Teologice erau asimilați cu profesorii agregați universitari, salarizarea se făcea de către stat, dar ele rămâneau pe mai departe sub oblăduirea Bisericii. Era un mare succes pentru Biserică și Academiile ei Teologice⁵⁹. Lucrurile întocmite în acest fel n-aveau însă să dureze. Au urmat ani cu dispute suficient de pătimașe cu privire la statutul școlilor de teologie ortodoxe pentru ca în 1938, la 04 noiembrie, Guvernul României să emită *Legea de raționalizare a învățământului superior*, a cărei prevederi (desființarea și închiderea arbitrară de catedre la Academiile Teologice, degradarea profesorilor din rândul *agregaților* la nivelul conferențiarilor, suspendarea dreptului absolvenților de Academie Teologică, cu pregătire

⁵⁷ *Inaugurarea Academiei Teologice*, în *Biserica și Școala*, anul LI, nr. 40/1927, p. 2.

⁵⁸ *Actele și dezbaterile Adunării eparhiale din Eparhia Ortodoxă Română a Aradului, sesiunea ordinară din anul 1928*, Arad, 1928, p. 391.

⁵⁹ Alexandru MORARU, *Învățământul teologic universitar din Cluj (1924-1952)*, Cluj-Napoca, 1996, pp. 74-76.

similară celor din Facultățile de Teologie, de a susține examenul de licență) duceau Academiiile Bisericii într-o situație umiltoare și fără precedent în istoria învățământului românesc⁶⁰. Noi schimbări s-au produs în cursul anului școlar 1940 și 1941. În urma dictatului de la Viena episcopul doctor Nicolae Popoviciu de la Oradea împreună cu consistoriul său, au fost siliți să părăsească orașul de reședință, stabilindu-se provizoriu în Beiuș. Aceeași soartă a avut și Academia Teologică de la Oradea. Din aceste motive în anul școlar 1940/1941 o parte dintre profesorii și studenții Academiei orădene au fost repartizați la Academiiile Teologice de la Arad și Caransebeș. Abia în toamna anului 1941 Academia din Oradea și-a putut relua activitatea la Timișoara, unde a rămas până în 1948 când a fost desființată.

În vara anului 1943, profesorii de la Academiiile Teologice din Arad, Caransebeș și Oradea-Timișoara, au înaintat Ministrului Culturii Naționale și Cultelor un *Proiect de Decret-lege* cu privire la fuzionarea celor trei școli teologice într-o singură *Academie Teologică Ortodoxă Română „Banat-Crișana”*, cu toate drepturile unei instituții de grad universitar superior⁶¹. Proiectul prevedea egalitatea profesorilor de la Academia Teologică Ortodoxă Română „Banat-Crișana”, cu profesorii de la Facultățile de Teologie din țară, în ce privește drepturile și salarizarea lor. Orașul de reședință a noii Academii urma să fie Aradul. Cu toate demersurile întreprinse de-a lungul

⁶⁰ Într-o vreme, în loc să se vină cu ameliorări, s-a vânturat ideea reducerii numărului Academiiilor de Teologie. Dar desființarea este o idee păgână, o soluție barbară. Nu înțelegem cu ce au păcătuit în România aceste școli, de sunt atât de mașter tratate? Ce fel de egoisme se văd amenințate prin acordarea drepturilor ce se cuvin acestor vechi așezăminte de cultură, singurele noastre școli academice *românești* din trecut?... Asta-i menirea generației actuale, să dărâme altarele și să desființeze așezămintele pe care înaintașii noștri le-au întemeiat și le-au condus cu atâtea sacrificii? Academia de Teologie din Arad, de pildă, are o vechime de 118 ani; de la 1822 a dat neamului 118 serii de preoți și învățători, cari au luminat și luminează cărările poporului nostru spre ținta culturii și a mântuirii. Care-i acel profesor, preot, sftenic sau ministru care ar putea face sacrilegiul să semneze fără să-i tremure mâna și să propună desființarea ei? E vremea sa dispară acea putere - ocultă sau oricum ar fi - care zădărnicește reorganizarea acestor școli de elită, pentru pregătirea clerului, neatinsă nici de vitregia vremilor, nici de răutatea oamenilor de altădată. Așteptăm de ani de zile ca problema, Academiiilor de Teologie să se dezlege după dreptate. Adică: să se lefifereze și reglementeze raportul dintre ele și Facultățile de Teologie, în sensul în care Chiriarhii mitropoliei Ardealului au cerut și vor cere unanim și cu toată stăruința de la factorii competenți până când dreptatea va ieși biruitoare”, Ilarion V. FELEA, *Problema Academiiilor Teologice*, în *Biserica și Școala*, anul LXIV, nr. 24/1940, pp. 202-203.

⁶¹ M. SĂSĂUJAN, *Academia de Teologie din Arad ...*, pp. 76-78.

anilor Academii Teologice de la Arad, Caransebeș și Oradea-Timișoara au rămas pe mai departe în situația din trecut, neprimind dreptul de a conferi statutul de licențiat în Teologie. Absolvenții acestor trei academii, pentru a intra în posesia unei diplome de licențiat, erau nevoiți să susțină un examen la *Academia teologică Andreiană* sau la Facultăți de Teologie existente atunci în cuprinsul Patriarhiei Române⁶².

Decretul numărul 177 din 4 august 1948 pentru Regimul general al Cultelor Religioase din România, prin Articolul 44, prevedea libertatea cultelor de a-și organiza învățământul pentru pregătirea personalului cultului sub controlul statului, menționând însă, prin Articolul 49, că Biserica Ortodoxă putea să aibă doar două Institute de grad Universitar, iar Biserica Catolică și cultele protestante câte un Institut⁶³. Protestul ierarhilor din vestul țării față de hotărârile din *Decretul* amintit, a determinat Patriarhia Română să înștiințeze conducerea Academiei din Arad, prin Adresa nr. 3225 din 27 septembrie 1948, că în anul școlar 1948/1949 va funcționa un Institut Teologic pentru Mitropolia Banatului. Autoritățile de stat au hotărât însă o altă organizare a învățământului Teologic Ortodox Român. În 15 noiembrie 1948, s-a publicat *Decizia numărul 4284 a Ministerului Cultelor* cu privire la școlile pentru pregătirea personalului bisericesc⁶⁴. Articolul 10 prevedea existența numai a trei Institute Teologice de Gradul Universitar, la București, Sibiu și Cluj⁶⁵, al căror nivel să fie asimilat cu cel al facultăților.

Au mai existat încercări din partea episcopului Andrei Mageru pentru a salva învățământul Teologic de la Arad, însă toate au eșuat⁶⁶. În această situație studenții de la Academia Teologică din Arad aveau posibilitatea să își continue studiile la Cluj (până în 1952), ori la Sibiu. Profesorii Academiiilor Teologice din Arad, Caransebeș și Oradea-Timișoara au fost încadrați fie la cele trei Institute fie la parohii. Dintre profesorii de la Arad, Simion Șiclovan a fost numit conferențiar la Sibiu, Vintilă Popescu conferențiar la București, iar Petru Deheleanu conferențiar la Cluj. Rectorul Ilarion Felea și profesorul

⁶² P. VESA, *Învățământul teologic ...*, p. 161.

⁶³ Conform, Monitorului Oficial, partea I, *Legi, regulamente și dispoziții cu caracter normativ*, anul CXVI, nr. 178/1948, pp. 6394-6395.

⁶⁴ Conform, Monitorului Oficial, nr. 266/1948.

⁶⁵ M. SĂSĂUJAN, *Academia de Teologie din Arad ...*, p. 275.

⁶⁶ Pe larg, M. SĂSĂUJAN, *Academia de Teologie din Arad ...*, pp. 275-278.

Gheorghe Popovici au rămas la parohia pe care o aveau mai demult la Arad-Centru, profesorul Petru Bancea a fost numit preot în Apateu iar profesorul suplinitor Gheorghe Lițiu a rămas la parohia Arad Șega. Între 1949-1952 în clădirea fostei Academii Teologice a funcționat un centru de îndrumare a clerului pentru eparhiile Timișoara și Arad condus de preotul conferențiar doctor Petru Deheleanu. În ce privește clădirea Academiei, Adresa Episcopiei Aradului de la 17 noiembrie 1948 înștiința că Ministerul Învățământului Public, în 23 noiembrie 1948, a dispus ca „localul fostei Academii Teologice din Arad să fie dat în folosință Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului”⁶⁷.

⁶⁷ M. SĂSĂUJAN, *Academia de Teologie din Arad ...*, p. 279.

ARHIPĂSTORI HUNEDORENI DIN SECOLUL AL XVII-LEA

Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei

Abstract

For centuries, the Hunedoara region has been a true “hierarchical nursery”, as evidenced by the attestations of Hunedoara Orthodox archpriests on the metropolitan see of Bălgrad (Alba Iulia) or the diocesan see of Vad throughout the late Middle Ages. In this direction, in the 17th century we remember the metropolitans Ghenadie II (1627-1640), Iosif Budai (1680-1682) and Atanasie Anghel (1698-1701) of Transylvania, respectively bishop Teofil (1614-1620), with jurisdiction over the northern half of the intra-Carpathian space.

Keywords

Transylvanian Metropolitanate, Diocese of Vad, Hunedoara County, Orthodox hierarchs, proselytism.

1. Preliminarii

De timpuriu, spațiul hunedorean (îndeosebi cel hațegan) a constituit o adevărată „pepinieră ierarhică”¹, dovadă și deseale alegeri de arhipăstori sufletești proveniți din această zonă atât pe scaunul mitropolitan al Bălgradului, cât și pe cel eparhial al Vadului de-a lungul

¹ Șerban PAPACOSTEA, *Români în secolul al XIII-lea. Între Cruciată și Imperiul mongol*, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 64; Adrian Andrei RUSU, *Ctitori și biserici din Țara Hațegului până la 1700*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1997, p. 72.

întregului Ev Mediu târziu²; anterior, documentele vremii semnăseră, în târgul Hunedoarei, prezența unui alt înalt ierarh ortodox, anume mitropolitul Ioan din Caffa crimeeană (1456), poate unul și același cu Ioanichie „de Nandru” (1479)³. Dacă într-un studiu anterior s-au publicat medalioanele biografice ale ierarhilor hunedoreni din secolul al XVI-lea⁴, în materialul de față se va face referire la alți patru arhipăstori proveniți de pe aceleași me-leaguri, rânduiți de Dumnezeu a se afla, în veacul următor, în fruntea acelo-rași întinse eparhii ardelene.

2. Trei arhipăstori hunedoreni în fruntea Mitropoliei Transilvaniei

2.1. Mitropolitul Ghenadie II (1627-1640)

La nici un sfert de veac de la trecerea la cele veșnice a mitropolitului Ioan de la Prislop (1585-c. 1605), în cetatea Bălgradului a fost înscăunat un alt hunedorean, Ghenadie II. Primind la botez numele de Gheorghe, acesta pro-vena dintr-o veche familie nobiliară românească din Brad⁵. Înainte de pro-movarea sa în fruntea Bisericii Ortodoxe transilvănene slujise ca preot de mir în Alba Iulia, așa cum rezultă din inscripția slavonă a unei pietre fune-rare, încastrată la începutul secolului al XVIII-lea în zidul turnului bisericii ortodoxe din cartierul Maieri; lespeda fusese pusă „în timpul episcopului chir Theoctist [...], preot chir Gheorghe, în anul (7131), iar de la Nașterea Domnului 1622, luna decembrie, 26 zile”. Rămas văduv, s-a călugărit sub nu-mele de Ghenadie⁶. După înlăturarea mitropolitului Dosoftei (c.1623-1627), superintendentul reformat al Ardealului, Keserűi Dajka János (1618-1633), l-a recomandat pe scaunul mitropolitan pe preotul hunedorean⁷. Hirotoni-rea s-a făcut, potrivit vechiului obicei, la Târgoviște, de către mitropolitul

² Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a III-a, vol. I, Editura Trinitas, Iași, pp. 434-435, 437-439, 446.

³ Florin DOBREI, „Metropolitan John (of Caffa) / Ioanichie (Iovanychik of “Nandor”) of Transylvania – biographical and interpretative additions”, în: *Revista Teologică*, Sibiu, an XXIII (XCV) (2014), nr. 1, pp. 61-72.

⁴ Florin DOBREI, „Arhipăstori hunedoreni din secolul al XVI-lea”, în: Cristinel IOJA, Caius CUȚARU (coord.), *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2020-2021*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2022, pp. 148-166.

⁵ Augustin BUNEA, *Vechile Episcopii românești ale Vadului, Geoagiului, Silvașului și Bălgradului*, Tipografia Archidiecezană, Blaj, 1902, p. 81; Ioan LUPAȘ, *Istoria bisericăscă a românilor ardeleni*, ed. a II-a, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 68.

⁶ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, pp. 53, 55.

⁷ Ștefan METEȘ, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania*, vol. I, Tipografia Tiparului Arhidiecezan, Sibiu, 1918, p. 188.

Luca din Cipru (1602-1629)⁸. La scurt timp după întorcerea acasă, Ghenadie solicita „birăului Odor de Urmeniște” arestarea rudelor unui preot, data de 17 octombrie 1627 constituind astfel prima sa atestare ca arhipăstor al românilor ardeleni⁹.

Decretul princiar de confirmare a mitropolitului s-a pierdut. Dintr-o carte de întărire în slujbă, dată la 5 decembrie 1628 protopopului Ianăș al Hunedoarei, rezultă atât titulatura purtată, cât și întinsa jurisdicție pe care principele Gabriel Bethlen (1613-1629) i-o aprobase: „Din mila lui Dumnezeu, Preasfințitul arhiepiscop chir Ghenadie din scaunul Bălgradului și Vadului și Orăzii și Sătmarului și al întregii țări a Ardealului și celelalte”¹⁰. Interesant este faptul că sub oblăduirea sa canonică intra acum și teritoriul circumscris anterior Eparhiei Vadului, semn că mitropolitul se bucura de o mare trecere în fața autorităților transilvănene¹¹.

Mențiunile înaltului-ierarh ardelen se succed apoi cu regularitate. Pe la 1620-1622, din obștea mănăstirii Slatina fuseseră trimiși în Transilvania, după milostenie, doi călugări; călătoria acestora durase, probabil, mai mult timp, de vreme ce abia în anul 1628 fostul mitropolit Teofan III al Moldovei (1617-1619) și Partenie, starețul aceuiași așezământ monahal, mulțumeau bistrițenilor, printr-o scrisoare, pentru intervenția lor la vlădica Ghenadie, cel care dăruise călugărilor moldoveni „carte de voie”¹². În 1629, într-un raport privind neregulile constatate în timpul vizitei întreprinse în protopopiatul Bistrița, episcopul Ioan Grigore al Maramureșului (1627-1633) se autointitula „smeritul Ioan, arhiepiscopul și chipul vlădiciei lui Ghenadie din Bălgrad”; așadar, ierarhul maramureșean se declara sufragane al mitropolitului hunedorean¹³.

⁸ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 55.

⁹ Eudoxiu HURMUZAKI, *Documente privitoare la istoria României* (ed. Nicolae IORGA), vol. XV/2, București, 1915, p. 933; Șt. METEȘ, *Istoria Bisericii*, I, p. 188.

¹⁰ Timotei CIPARIU, *Acte și fragmente latine romanesce pentru istoria Bisericii române mai alesu unite*, Tipariul Archidieceșan, Blaj, 1855, pp. 253-254; Nicolae POPEA, *Vechea Mitropolie Ortodoxă Română a Transilvaniei, suprimarea și restaurarea ei*, Tipariul Archidieceșan, Sibiu, 1870, pp. 15-16; Nicolae IORGA, *Scrisori și inscripții ardeleni și maramureșene*, vol. I, Atelierele grafice Sococ & Co., București, 1906, pp. 280-281.

¹¹ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 55.

¹² E. HURMUZAKI, *Documente*, XV/2, p. 1382; Mircea PĂCURARIU, „Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI-XVIII”, în: *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an XIII (1968), nr. 1-3, p. 135.

¹³ I. LUPAȘ, *Istoria bisericăscă*, p. 70.

La 1 septembrie 1629, la rugămintea a trei monahi hațegani din obștea Prislopului – „ieromonahul Teodosie, monahul Mardarie și ierodiaconul Gheodeon” –, același arhipăstor ardelean întocmea o scrisoare de recomandare către țarul Rusiei, în vederea primirii de către aceștia a unei danii de 1.000 de galbeni; suma constituia echivalentul datoriei acumulate de mănăstire în ultimii 30 de ani către niște „domni unguri”. Adresa, redactată în limba slavonă, era semnată de „Noi, smeritul Ghenadie arhiepiscopul și mitropolitul din sfântul scaun al Bălgradului și al Vadului și a toată țara Ardealului”¹⁴; recomandări asemănătoare le dăduseră atât egumenul Antonie al Prislopului, cât și principele Gabriel Bethlen al Transilvaniei. Din pricina suspiciunilor generate de nenominalizarea țarului Mihail III Feodorovici Romanov (1613-1645) și a patriarhului Filaret al Moscovei (1619-1633) în cuprinsul celor trei scrisori de întărire, călugării au fost opriți, la 23 noiembrie, în localitatea de graniță Putivlia, acordându-li-se, la 10 ianuarie 1630, doar 16 ruble¹⁵.

În toamna aceluiași an, în cadrul corespondenței purtate între patriarhul Chiril Lucaris (1612; 1620-1635; 1637-1638) și principele ardelean Gheorghe Rákóczi I (1630-1648)¹⁶, Ghenadie II este pomenit din nou. Scrisoarea ierarhului constantinopolitan, purtând data de 2 septembrie 1629, sugera opoziția mitropolitului¹⁷ față de planurile de calvinizare a Bisericii Ortodoxe ale principelui ardelean, promotor al ideii realizării unei „Dacii” protestante, ca rezultat al unificării celor trei provincii românești sub sceptrul său:

„Înțelegem, în adevăr, că Luminăția Voastră nădăjduiește să-și poată împlini scopul în chestiunea aceasta mai cu ușurință, dacă Ghenadie episcopul acelor ținuturi ar primi de la noi o încurajare cât de mică, precum înțelegem și aceea că numitul Ghenadie cu ușurință trebuie înduplecat întâi la tăcere apoi la

¹⁴ Silviu DRAGOMIR, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în veacul XVII*, București, 1912, pp. 77-81.

¹⁵ Mircea PĂCURARIU, *Mănăstirea Prislop – monografie istorică*, ed. a III-a, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, pp. 46-48, 145-146.

¹⁶ Nicolae M. Popescu, „Ciril Lucaris și Ortodoxia românească ardeleană”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, București, an LXIV (1946), nr. 7-9, pp. 425-446; Zenovie PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, ed. a III-a, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2006, pp. 48-49; M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, pp. 55-56.

¹⁷ Nicolae IORGA, *Sate și preoți din Ardeal*, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, București, 1902, pp. 333-334; Șt. METEȘ, *Istoria Bisericii*, I, pp. 190-191.

lucrare cu condițiunea ca noi să închidem ochii și urechile noastre, dar și secretele au de obicei prea adeseori soarta lor”¹⁸.

Presiuni de acest fel se făcuseră asupra mitropolitului Ghenadie încă din momentul numirii sale în fruntea credincioșilor ortodocși transilvăneni. Decretul său de recunoaștere în funcție nu s-a păstrat.¹⁹ În actul de reconfirmare a vechilor scutinițe acordate preoțimii din Țara Făgărașului, emis la 9 aprilie 1638, se preciza însă că acele privilegii le întărește doar dacă ierarhul român va respecta

„cinci condiții, cătră prealuminatului întru vremea domnului craiului de mai înaintea noastră Gabor făgăduite, că totdeauna nevătămate a le țanea și a le împla să să ție și să să sâlească și să aibă a asculta de vlădica săboarelor ungurești în leage dreaptă și în veaci să aibă folos”²⁰.

Înseamnă că, la stăruințele superintendentului reformat Keserűi Dajka János, principele Gabriel Bethlen fixase arhipăstorului ortodox cel dintâi „program” calvinizator, regăsit și în punctele impuse urmașului său Ilie Iorest (1640-1643)²¹. Faptul că Ghenadie nu a respectat aceste „indicații” reiese atât din corespondența anterior citată²², cât și din conținutul scrisorii adresate lui Gheorghe Rákóczi I, la 4 septembrie 1640, de către episcopul calvin Geleji Katona István, anume că „acela, ca un neputincios, unele [condiții n.n.] le-a ținut, dar altele nicidecum”²³.

În deceniul al patrulea, mitropolitul este pomenit cu aceeași regularitate. Pe filele unui *Octoih*, aflat la începutul secolului trecut în patrimoniul bisericii ortodoxe din Câmpani, se păstra o însemnare în limba slavonă din 25

¹⁸ Ioan LUPAȘ, *Documente istorice transilvane (1599-1699)*, vol. I, Cluj, 1940, nr. 72, pp. 177-179.

¹⁹ Ana DUMITRAN, „Aspecte ale politicii confesionale a Principatului calvin față de români: confirmările în funcțiile ecleziastice și programul de reformare a Bisericii Ortodoxe din Transilvania”, în: *Mediaevalia Transilvanica*, Satu Mare, an V-VI (2001-2002), nr. 1-2, pp. 118-119, 144.

²⁰ Aurel RĂDUȚIU, „Actele românești tipărite la Alba-Iulia în 1653”, în: *Revista de Istorie*, an XXVIII (1975), nr. 4, p. 906.

²¹ Samuil MICU, *Istoria românilor* (edit. Ioan CHINDRIȘ), vol. II, Editura Viitorul românesc, București, 1995, p. 215; Șt. METEȘ, *Istoria Bisericii*, I, p. 196; Ioan LUPAȘ, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. II, Cluj, 1940, p. 143.

²² M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 55.

²³ I. LUPAȘ, *Documente istorice transilvane*, I, nr. 85, pp. 204-205.

noiembrie 1631, care făcea referire la „Arhiepiscopul Ghenadie Mitropolitul, al Bălgradului și a toată țara Ardealului”²⁴. În anul 1632, ierarhul ardelean a primit vizita mitropolitului Grigore I al Ungrovlahiei (1629-1636), trimis într-o solie diplomatică în Transilvania, împreună cu vornicul Ivașcu, de către Leon Tomșa al Țării Românești (1629-1632). La 8-9 decembrie 1633, arhipăstorul muntean era prezent din nou la Alba Iulia²⁵, ducând, probabil, și dania de 6.000 de dinari acordată anual Bisericii ardelene de către domnitorul Matei Basarab (1632-1654)²⁶. Strânse legături avea și cu familia domnească Movilă de la răsăritul Carpaților²⁷, un membru al acesteia, Gavriil, stabilit la Șinteu, dăruindu-i în anul 1635 un rând de odăjdii, la preț de „un cal și câțiva bani”; inițial, acestea fuseseră cumpărate de la un diac moldovean de Adam Raț, fiul domniței Zamfira, restauratoarea mănăstirii Prislop²⁸.

Relații apropiate existau și între mitropolit și bistrițeni; la 17 martie 1636, din satul Bobâlna (jud. Hunedoara), Ghenadie adresa o scrisoare judeului Bistriței, stăpânul văii Rodnei, în care preciza că a dat curs cererii acestuia:

„Din vidicul [districtul n.n.] Dumnevoastră, din satul Sângeorz, ați trimis aici la mine un diac să-l declar preot. Eu l-am examinat și, spre cinstea Dumnevoastră, l-am sfințit popă. Preotul din Sângeorz, pe care eu l-am sfințit, se numește Popa Miron și vă scriu ca și Dumnevoastră să luați cunoștință de aceasta”²⁹.

Cu același prilej, preciza și că „am făcut acum protopop pe popa Ionaș din vidicul Dumnevoastră, din Jalova”³⁰. După doi ani, înaltul-ierarh de origine hunedoreană era consemnat pe o piatră funerară din cimitirul bisericii ortodoxe sibiene „din groapă”: „[Ar]hiemitropolit chir Ghenadie ... [anno Do]mini 1638”³¹.

Profund mâhnit de constatarea lipsurilor materiale cu care se confrunta preoțimea ortodoxă ardeleană, în primăvara anului 1638, Ghenadie II, adu-

²⁴ N. IORGA, *Scrisori și inscripții*, I, p. 79.

²⁵ M. PĂCURARIU, „Legăturile Bisericii Ortodoxe”, p. 129.

²⁶ I. LUPAȘ, *Documente istorice transilvane*, I, nr. 142, p. 326.

²⁷ M. PĂCURARIU, „Legăturile Bisericii Ortodoxe”, p. 16.

²⁸ Șt. METEȘ, *Istoria Bisericii*, I, p. 193.

²⁹ Pavel BINDER, „Noi izvoare privind istoria Bisericii românești din Transilvania (sec. XVII-XVIII)”, în: *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an XXIV (1979), nr. 7-9, p. 721.

³⁰ E. HURMUZAKI, *Documente*, XV/2, pp. 1020-1021; Șt. METEȘ, *Istoria Bisericii*, I, p. 193.

³¹ N. IORGA, *Scrisori și inscripții*, II, p. 180.

când ca mărturie scutirea acordată de Gabriel Bethlen la 25 iunie 1614 – o reiterate a privilegiilor anterioare ale principilor Sigismund (4 iunie 1595) și Gabriel Báthory (9 iunie 1609) –, i-a cerut lui Gheorghe Rákóczi I reconfirmarea vechilor scutiri³². În urma acestei solicitări, la 9 aprilie 1638, preoții au fost exonerati de dările iobăgești datorate fiscului, acordându-li-se, în plus, și dreptul la libera strămutare de pe un domeniu nobiliar pe un altul:

„Noi Rakoți Gheorghie, din mila lui Dumnezeu craiul Ardealului, domnul Părților Țării Ungurești și șpanul săcuilor, dăm în știre celor de acum spunând tuturor căroră li-e de folos că, în partea și în fața cinstitului Gheorghe Ghenadie, vlădica tuturor săboarălor rumânești în Ardeal, arătate și date sânt noao niște cărți ale preluminatului craiului Gabor [...], cuprinzând între dânsese alte doao privileghiumuri a altor crai luminați, a lui Batori Șigmon și a lui Gabor, privileghioane de adevărate slobozii și destoinicii a tuturor săboarelor rumânești de subt leagea și obiceiul grecesc, preoților acelora și săboarelor de la alți crai de mai denaintea noastră, așijderea din îngădueala lor făcute și izvodite, carele așa sânt și încep, cu smerenie rugându-se cum noi aceleași cărți și toate carele-s cuprinse într-însele întărite, primite havându-le, cu milă să le întărim [...]”³³

De aceste privilegii preoțimea nu a beneficiat însă decât pentru puțin timp; Dietele de la Alba Iulia din 1-20 mai 1639 și 24 aprilie-17 mai 1640 au abrogat aceste hotărâri, cerând ca „preoții valahi să fie obligați a da onorar stăpânilor lor de pământ”³⁴. Că măsurile favorabile clerului ortodox nu au

³² Ana DUMITRAN, Gúdor BOTOND, Nicolae DĂNILĂ, *Relații interconfesionale româno-maghiare în Transilvania (mijlocul secolului XVI - primele decenii ale secolului XVIII)*, Editura Altip, Alba-Iulia, 2000, p. 66, n. 245.

³³ Petrus BOD, „Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium Historia”, în: addenda la A. DUMITRAN, G. BOTOND, N. DĂNILĂ, *Relații interconfesionale româno-maghiare*, pp. 342-343; T. CIPARIU, *Acte și fragmente latine*, p. 205; Timotei CIPARIU, *Arhivă pentru filologia și istoria*, Blaj, 1870, pp. 654-655; A. RĂDUȚIU, „Actele românești”, pp. 902-906; I. LUPAȘ, *Documente istorice transilvane*, I, nr. 80, pp. 194-199.

³⁴ *Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei (1653)* (trad., studiu introd. și note de Alexandru HERLEA, Valeriu ȘOTROPA, Raul POP, Iuliu NASTA, Ioan N. FLOCA), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, pp. 250-251, n. 22-23.

fost aplicate o dovedește și reluarea lor în diploma principelui Gheorghe Rákóczi II din 28 ianuarie 1653³⁵.

La 22 martie 1639, Ghenadie se găsea la Brașov.³⁶ În același an, la 5 august, ierarhului i se permitea, prin hotărâre dietală, să întreprindă anual vizite canonice în cuprinsul Mitropoliei, ca

„să poată pedepsi după slujba și demnitatea sa pe toți acei preoți români care s-ar purta imoral sau ar desface, fără a avea căderea, pe cei căsătoriți, și pe aceia cari ar fi găsiți că făptuiesc astfel de excese să-i poată lipsi de preoție [...], căci pedepsirea acestor fapte nu se cuvine persoanelor seculare, adică mireni”; trebuia să fie însoțit însă de „un ungur care să știe bine românește”³⁷.

În primăvara anului 1640, când mitropolitul Teofil al Ungrovlahiei (1636-1648) a fost trimis de Matei Basarab la Alba Iulia în fruntea unei solii, acesta l-a vizitat și pe vlădica Ghenadie. Cu acest prilej, ierarhul ardelean a solicitat omologului său muntean, în calitatea acestuia de „exarh al Plaiurilor”, tipărirea unei ediții pentru Transilvania a *Pravilei de la Govora (Pravila cea mică, 1640-1641)*, gest motivat atât de necesitatea apariției unei noi colecții de legiuiri canonice, în locul celei epuizate a diaconului Coresi – *Pravila Sfinților Părinți* (Brașov, 1561) –, cât și de nevoia contracarării prozelitismului calvin, cu repercusiuni grave mai ales asupra disciplinei bisericești a clerului și a credincioșilor³⁸. Astfel, pe foile de titlu ale acestei ediții, numele lui Teofil a fost înlocuit cu cel al ierarhului transilvănean: „Ghenadie cu mila lui Dumnezeu arhiepiscopu și mitropolitu a totă Țara Ardealului”³⁹. Tipărirea s-a realizat începând cu a doua parte a lunii noiembrie, deci după trecerea la cele veșnice a lui Ghenadie. Explicațiile acestui fapt sunt multiple. Pe de o parte, se lua în calcul autoritatea mitropolitului ardelean, prezența numelui său pe foaia de titlu garantând difuziunea rapidă a acesteia. Pe de altă parte, Meletie Macedoneanul, starețul mănăstirii Govora și contracandidat la

³⁵ T. CIPARIU, *Acte și fragmente latine*, p. 205; A. RĂDUȚIU, „Actele românești”, pp. 906-907.

³⁶ N. IORGA, *Sate și preoți din Ardeal*, p. 51; Șt. METEȘ, *Istoria Bisericii*, I, p. 194.

³⁷ Andrei VERESS, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. X, București, 1938, p. 63; Ana DUMITRAN, *Religie ortodoxă – Religie reformată. Ipostaze ale identității confesionale a românilor din Transilvania în secolele XVI-XVII*, Editura Ratio et Revelatio, Cluj-Napoca, 2004, p. 257, n. 86.

³⁸ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, pp. 44, 56.

³⁹ T. CIPARIU, *Acte și fragmente latine*, p. 20.

cârma Bisericii transilvănene al noului titular al scaunului mitropolitan, vlădica Ilie Iorest, contesta poate prin aceasta alegerea făcută; se știe apoi că nici autoritățile Principatului nu au agreat deloc această numire⁴⁰.

Cu sprijinul lui Ghenadie s-a reușit și punerea bazelor unei noi tipografii bisericești⁴¹. În prefața *Evangheliei cu învățătură* (Bălgrad, 1641), o reeditare cu multe greșeli a lucrării omonime a diaconului Coresi din 1581⁴², se precizau următoarele:

„Cu mila lui Dumnezeu, Eu, arhimitropolitul Ghenadie, văzând lucru dumnezeesc [în] aceste sfinte cărți, *Evanghelie românească cu învățătură* ce se chiamă *Mărgărit* împuținându-se, și foarte jeluia toți preoții de această carte, mă socotiiu cu preoții mei: cum voiu face să adaugem acest lucru dumnezeesc să se adauge în multe părți să fie de învățătură creștinilor; și foarte îmi era jelanie la inimă să aduc tiparea să o tipăresc aici în această țară a mării sale crai. Derept aceia s-au aflat acest dascăl popa Dobre, de au venit din țara rumânească de au făcut tipare aice în Ardealu, și văzând acest lucru, foarte mi se îndulci inima mea din acele tipare și mă jeluei mării sale lui crai Racoți Gheorghe de acest lucru să tipărescă cărțile aice în țara mării sale și măria sa mi-au dat voie să tipăresc. Derept aceea eu nu cruțai din ce-mi dăruise Dumnezeu de avere, ci dându-i dascălului ajutoriu, să le tipărescă în tiparea ce făcu, după aceea, iară când au început a se tipări aceste cărți, nouă ni se tâmplă petrecerea de pe această lume și am lăsat la moartea noastră pe cine va lumina milostivul Dumnezeu, pe scaunul mitropoliei Bălgradului, să nu părăsească acest lucru bun, ci să întărească. Derept aceea, cu mila lui Dumnezeu, Ioristu arhimitropolitul, văzând acest lucru dumnezeesc ce s-au fost început de acel părinte kir Ghenadie, foarte mi se îndulci inima și mă bucuraiu derept să

⁴⁰ Ioan N. FLOCA, „Pravila de la Govora din 1640-1641”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, București, an LXXXI (1963), nr. 3-4, pp. 305-306.

⁴¹ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 56.

⁴² Eva MĂRZA, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba-Iulia. 1577-1772*, Editura Imago, Sibiu, 1998, pp. 27-30; Ana DUMITRAN, „Reforma protestantă și literatura religioasă în limba română tipărită în Transilvania în secolele XVI-XVII”, în: *Studia Universitas Babeș-Bolyai*, seria „Theologia Graeco-Catholica Varadiensis”, Cluj-Napoca, an XLVIII (2003), nr. 2, pp. 155-156.

se întărească legea creștinească și credința dumnezească. De-rept aceea, cât n-au împlut acel părinte, iară eu din ce mi-au fost dăruit de Dumnezeu am împlut și am săvârșitu aceste sfinte cărți, ca să înmulțească cuvântul lui Dumnezeu și pre în toate bisericile să le fie preoților de propovedanie în numele Tatălui și Fiului, a Duhului Sfânt, în veacii veacului. Amin”⁴³.

La 3 septembrie 1640, mitropolitul a trecut la cele veșnice; potrivit scrisorii trimise de superintendentul maghiar Geleji Katona István principelui Gheorghe Rákóczi I a doua zi, ierarhul și-a dat obștescul sfârșit „după multe suferințe, după ameazi, pe la patru ceasuri”, lăsând pe seama Bisericii și o frumoasă agoniseală, încât cei care i-au fost alături au avut „nu puțin lucru cu substrațiunea și cu diviziunea” celor rămase⁴⁴. Prin întreaga sa activitate pusă în slujba lui Dumnezeu și a credincioșilor săi, Ghenadie s-a dovedit a fi un vrednic urmaș al înaintașilor săi hunedoreni de pe scaunul mitropolitan al Ardealului. Pentru aceasta, contemporanii l-au iubit și l-au stimat, iar principele transilvănean, în diploma de confirmare a mitropolitului Simion Ștefan (1643-1656) din 10 octombrie 1643, îl numea „cinstitul odinioară Georgiu (Genadiu) Bradi de la Bălgrad”⁴⁵.

Puțin a lipsit ca la moartea sa, în fruntea Bisericii Române din Transilvania să fie numit un alt hunedorean, în persoana protopopului ortodox din Hațeg. În epistola episcopului reformat Geleji, adresată la 13 septembrie 1640 principelui Gheorghe Rákóczi I, nu ni s-a transmis numele său, ci doar eticheta de „nevrednic” care i se pusese⁴⁶, anume de bun ortodox, fapt demonstrat de încrederea pe care i-a acordat-o preoțimea ardeleană, propunându-l ca întâi-stătător al ei⁴⁷.

⁴³ Ioan BIANU, Nerva HODOȘ, *Bibliografia românească veche I. 1508-1716*, București, 1903, nr. 48, pp. 115-118; Atanasie MARIENESCU, „Luteranismul, calvinismul și introducerea limbii române în bisericile din Ardeal”, în: *Anuarul Academiei Române – Memoriile Secțiunii Istorice*, seria a II-a, an XXIV, 1903, pp. 178-179; I. LUPAȘ, *Istoria bisericească*, p. 69; Mircea PĂCURARIU, „Mitropolitul Ilie Iorest al Transilvaniei. La 300 de ani de la moartea sa”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, București, an XCVI (1978), nr. 9-10, p. 1155.

⁴⁴ I. LUPAȘ, *Documente istorice transilvane*, I, nr. 85, p. 204.

⁴⁵ N. POPEA, *Vechea Mitropolie Ortodoxă*, p. 75.

⁴⁶ I. LUPAȘ, *Documente istorice transilvane*, I, nr. 86, pp. 205-206.

⁴⁷ Șt. METEȘ, *Istoria Bisericii*, I, pp. 194-195.

2.2. Mitropolitul Iosif Budai (1680-1682)

În împrejurările tulburi ale depunerii, arestării, anchetării și condamnării mitropolitului Sava II Brancovici (1656-1680), în fruntea Bisericii Ortodoxe transilvănene a ajuns un alt hunedorean: vlădica Iosif Budai. Noul ierarh ardelean se născuse în localitatea Pișchinți, pe la anul 1630-1635⁴⁸, într-o veche familie românească de rang nobiliar⁴⁹. De tânăr se călugărise într-una din mănăstirile românești din Moldova, așa cum mărturisea și preotul Ioan din Alba Iulia, în timpul procesului mitropolitului Ioasaf (1682-1683) din anul 1682⁵⁰.

Cum la 2 iunie 1680, într-un simulacru de judecată, înaintașul său Sava a fost depus „din dregătoria episcopescă și din cea preoțească” și întemnițat, Soborul protopopilor ardeleni, întrunit la Alba Iulia în aceeași lună, îl alegea ca mitropolit al Transilvaniei pe Iosif Budai⁵¹. Informații în acest sens oferă și așa-numitul *Zaconic ce se zice cartea legiloru*, un statut incipient de organizare a Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal, redactat, probabil cu acel prilej, sub îndrumarea „notarului” Sinodului protopopesec, Ioan Zoba din Vințu de Jos:

„Început-amu a scrie cându au fostu anii Domnului 1680 iunie, cându Săborulu Mare a toți protopopii, cu voia și porunca prea luminatului și milostivului Domnului nostru, a Craiului Apafi Michaiu, den mila lui D[umne]dieu Craiulu Ardealului, Domnulu părției Țierei Ungurești, șpanului secuilor, pre Părintele Iosifu Budai, pre Vladica Ardealului, Mitropolitu Belgradului l-au alesu, fiindu notareșiu Săborulu Mare protopopu Ion den Vinți și titoru monastirei Belgradului, împreună cu protopopulu Georgie din Daia și protopopu Vasiu din Belgradu și protopopu Oprea den Armeni. Havasiali Suciul Pal de Belgradu, titorii bisericeii și jurații Scaunului și Mitropoliei Belgradului”⁵².

⁴⁸ Gheorghe CUNESCU, „Mitropolitul Iosif Budai. La 300 de ani de la moarte (ianuarie 1682)”, în: *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an XXX (1982), nr. 1-3, p. 141.

⁴⁹ Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii românești*, ed. a II-a, vol. I, Editura Ministerului de Culte, București, 1928, p. 371.

⁵⁰ M. PĂCURARIU, „Legăturile Bisericii Ortodoxe”, p. 20, n. 94.

⁵¹ Gh. CUNESCU, „Mitropolitul Iosif Budai”, pp. 141-142.

⁵² T. CIPARIU, *Acte și fragmente latine*, pp. 257-263; N. POPEA, *Vechea Mitropolie Ortodoxă*, pp. 18-20; Vasile MANGRA, *Mitropolitul Sava II Brancovici (1656-1680)*, Tipografia Diecezană, Arad, 1906, pp. 92-94.

La recomandarea domnitorului Gheorghe Duca al Moldovei (1656-1666; 1668-1672; 1678-1683), principele Mihai Apafi I (1661-1690) a grăbit confirmarea sa în funcție⁵³. Astfel, însoțit de doi protopopi, considerați de istoricul Nicolae Iorga ca fiind „spioni” ai principelui⁵⁴, Iosif Budai a trecut Carpații în Țara Românească spre a fi hirotonit ierarh⁵⁵. Susținător al mitropolitului întemnițat, Șerban Cantacuzino (1678-1688) s-a opus acestei numiri, socotindu-l pe noul ales „uzurpator”⁵⁶. Scrisorile de recomandare ale principelui, cu care se afla în bune relații diplomatice, precum și conștientizarea necesității numirii grabnice în fruntea Bisericii transilvănene, supusă permanent artileriei prozelitismului protestant, a unui succesor legitim al lui Sava II Brancovici, l-au înduplecat însă pe domnitorul muntean. Consacrarea în treapta arhierescă s-a făcut la București, în ziua de 23 august 1680; în virtutea prerogativelor sale „exarhale”, cel care și-a pus mâinile asupra sa a fost întâi-stătătorul Bisericii Ungrovlahiei, mitropolitul Teodosie (1668-1672; 1679-1708), secondat de ierarhii greci Spiridon al Silivriei și Ioasaf al Lacedemoniei (următorul vlădică al românilor transilvăneni: 1682-1683)⁵⁷.

Înainte de hirotonia propriu-zisă, ieromonahul Iosif a fost pus să semneze un act prin care declara supunere duhovnicească față de mitropolitul Teodosie și păstrarea nealterată a tezaurului doctrinar și canonic răsăritean:

„Iosif cu mila lui Dumnezeu rânduit supt această Sf. Mitropolie a Ardealului cu ruga mea făgăduesc: Crezu într-un Unul Dumnezeu Tatăl Care ține toate, Carele au făcut ceriul și pământul și toate câte se vădu și câte nu se vădu. Și într-un Domnu Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu, Carele iaste Unul născut, Cela Ce S-au născut dela Tatăl mai nainte de toți veacii. Lumină din lumină, Dumnezeu adevărit dela Dumnezeu Cel adevărit, Carele S-au născut, iară nu S-au făcut, într-o fire cu Tatăl, dintru Carele S-au făcut toate. Carele S-au pogorât din ceriuri pentru noi oamenii și pentru a noastră spăsenie, Carele S-au întrupat den

⁵³ Șt. METEȘ, *Istoria Bisericii*, I, p. 300.

⁵⁴ N. IORGA, *Istoria Bisericii românești*, I, p. 371.

⁵⁵ M. PĂCURARIU, „Legăturile Bisericii Ortodoxe”, p. 20.

⁵⁶ Augustin BUNEA, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Tipografia Arhidiecezană, Blaj, 1906, p. 133; N. IORGA, *Sate și preoți din Ardeal*, p. 80; Nicolae DOBRESCU, *Fragmente privitoare la istoria Bisericii Române*, Budapesta, 1905, p. 45; V. MANGRA, *Mitropolitul Sava II Brancovici*, p. 122.

⁵⁷ I. LUPAȘ, *Istoria bisericăscă*, p. 82.

Duhul Sfânt din Maria Curată Fecioară și S-au făcut om. Și Se-au răstignit pentru noi în vremea lui Pilat din Pont. Carele S-au muncit și S-au îngropat și au înviat a treia zi cum au zis Scripturile. Și S-au suit la ceriure și șade din adreapta Tatălui și iar va se vie cu slavă, se judice vii și morții și împărăția Lui n-are sfârșenie. Și întru Duhul Sfânt Domnul, Carele face viața și iaste dela Tatăl. Carele Se închină și Se măreaște împreună cu Tatăl și cu Fiiul, Carele au grăit cu prorocii. Într-o sfântă adevirită apostolească Besarecă. Mărturisesc un Botez întru ertarea păcatelor. Aștept înviarea morților și viața a veacului ce va se fie amin. După aceasta sufer și priimesc și cealea șapte sfinte săboară, care s-au adunat și s-au făcut pentru întărirea tocmealilor creștinești. Mărturisesc cu sufletul cu inima se sufer și se păzesc câte canoanele și câte tocmeale au întărit acei Sfinți Părinți ce se-au aflat atunci la aceale șapte săboară și toate sfintele tocmeale și învățături câte după bogate vremi se-au îndreptat de Sfinți Părinți. Iar de câte se-au lăpădat ei, lapădu-mă și eu, și toate câte au primit ei primesc și eu. Și iar încă mai mărturisesc că se păzesc și pacea Besearicii: și întru toată vremea vieții mele se nu gândesc asupra ei niscare lucrure înpotrivă nici într-un chip, ce cu totul se urmez și se mă plec învățăturilor celor bune, ale prea sfînțitului meu stăpân și biruitoriu a toată țara Ungrovlahii, chir Teodosie. Și mă făgăduesc cu mintea, cu dragostea dumnezeiască și cu frica lui Dumnezeu, pre sfintele canoane și învățături se nasc, cuvântătoarea turmă carea mi se dă pre mâna mea și cu câte îmi va fi putearea se mă păzesc curat de toate răotățile nedreapte și vicleane, după aceasta încă mai mărturisesc și de câte tocmeale ce are scaunul Ungrovlahiei se le păzesc neschimbat întru Eparhiia mea. Iosif cu mila lui Dumnezeu rânduit la Sfânta Mitropolie a țării Ardealului cu mâna mea supt aceasta am iscălit⁵⁸.

⁵⁸ Alexandru GEANOGLU-LESVIODAX, *Istorie bisericească pre scurt, cuprinzătoare de cele mai vrednice de știut întâmplări a Sfintei Biserici răsăritene*, București, 1845, pp. 315-317; T. CIPARIU, *Acte și fragmente latine*, pp. 235-236; N. POPEA, *Vechea Mitropolie Ortodoxă*, pp. 8-9; Ghenadie ENĂCEANU, *Condica Sfântă a Mitropoliei Ungrovlahiei, prelucrată după original*, București, 1886, pp. 56-58.

Alături de această declarație, păstrată în *Condica Sfântă a Mitropoliei Ungrovlahiei*, a fost anexat și actul său de hirotonire:

„De vream ce prea Sf[ânta] Metropolie a Belgradului [Bălgrad / Alba Iulia n.n.] din Țara Ardealului au rămas fără de păstoriu, cel mai denainte mitropolit Sava scoțându-se den scaun de cel ce domnește acolo, craiul Ardealului, împreună cu tot sfatul țării și al protopopilor Besearecii noastre carii sânt acolo, pentru ale lui năpăști de carele sfatul ca niște oameni slobozi l-au judecat acolo nepoftind judecată de aiuria, și alegând de acolo craiul cu tot sfatul țării și cu voea protopopilor și creștinilor pravoslavnici care sânt acolo lăcuitori pre chir Iosif ieromonahul a fi mitropolit în scaunul acesta ce este mai sus zis, mărturisind a fi om cu credință curată și cu viață sufletească, l-au trimes aici la noi se se hirotonească după lege, rânduint lângă dinsul marturi trimiși din pravoslavnici protopopi doi. Deci Măriia Sa, preluminatul și bunul creștin Domnul nostru Io Șerban Voevod, împreună cu tot sfatul Măriei Sale și cu noi denpreună au socotit se se hirotonească acest chir Iosif, ieromonah, după cum l-au ales țara de acolo, ca se nu rămăe acel scaun vădov și creștinii de acolo făr de păstoriu, neputând cel mai denainte se și dobândească scaunul, adecă mitropolitul Sava, pentru ne mutatele obiceiuri și tocmeale ce are republica țării Ardealului. Pentru aceea s-au și scris acest lucru în condica țării ca se se știe și s-au iscălit mai jos împreună cu noi și alți frați Arhieriei carii s-au aflat aici. Pis. msța. August 23, leat 7183 [corect 7188, adică 1680 n.n.]”⁵⁹.

După câteva săptămâni de ședere în Țara Românească, mitropolitul Iosif Budai, ducând o scrisoare a lui Șerban Cantacuzino către principele maghiar, s-a reîntors în Transilvania⁶⁰. În drum, se va fi abătut pe la Brașov, doar așa explicându-se întârzierea cu care Mihail Apafi I îl recunoștea în treapta mitropolitană⁶¹. Din păcate, conținutul confirmării princiare – actul purta data

⁵⁹ Al. GEANOGLU-LESVIODAX, *Istorie bisericească pre scurt*, pp. 313-314; T. CIPARIU, *Acte și fragmente latine*, pp. 234-235; N. POPEA, *Vechea Mitropolie Ortodoxă*, pp. 7-8; G. ENĂCEANU, *Condica Sfântă a Mitropoliei Ungrovlahiei*, pp. 55-56.

⁶⁰ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 76.

⁶¹ Gh. CUNESCU, „Mitropolitul Iosif Budai”, p. 144.

de 28 decembrie 1680 – repeta „îndatoririle” impuse mitropoliților Simion Ștefan (15 condiții) și Sava II Brancovici (4 condiții) în anii 1643 și 1669. Cu alte cuvinte, ierarhul ardelean era obligat ca, în schimbul recunoașterii sale de către forurile diriguitoare protestante, să predice în limba română doar după Sfânta Scriptură și în conformitate cu prevederile *Catehismului calvinesc*, să interzică săvârșirea Mirungerii și a Sfintei Împărtașanii, să înlocuiască Sfânta Liturghie și slujba înmormântării cu lecturi biblice și cântări calvinești, să se opună cinstirii icoanelor, crucii și sfinților, să înlesnească trecerea la Biserica Reformată a preoților și a credincioșilor, să se subordoneze întru toate hotărârilor superintendentului maghiar, să înlăture toate „superstițiile” ortodoxe etc. Din punct de vedere juridicțional, prin același act, era pusă sub oblăduirea sa spirituală, cu excepția Severinului și a Țării Făgărașului, întreaga Transilvanie, anume comitatele Alba, Hunedoara, Turda, Cluj, Cetatea de Baltă (Târnava), Solnocul Dinlăuntru, Solnocul de Mijloc, Crasna, Maramureș și Bihor, districtele Chioar, Bârsa și Bistrița, precum și scaunele secuiești și săsești⁶².

Din scurta sa activitate vlădicească se cunosc doar vizitele întreprinse la începutul anului 1681, în părțile Bistriței și ale Maramureșului; la 2 februarie, din localitatea maramureșeană Ieud, adresa o scrisoare magistratului Bistriței, în care îi mulțumea pentru sprijinul financiar acordat în timpul cercețării parohiilor din districtul Rodnei⁶³. Păstorirea mitropolitului de origine hunedoreană s-a desfășurat însă în condiții vitrege. În Țara Românească ierarhul de origine hunedoreană nu era privit cu prea multă îngăduință; la 4 septembrie 1680, Șerban Cantacuzino îi scria principelui ardelean următoarele: „Am primit scrisoarea Măriei Tale și am sfințit de vlădică pe cel care mi l-ați trimis, cu toate că Pravila noastră ortodoxă spune că trebuie examinat din multe lucruri arătate în Pravilă, dar luând în considerare că creștinii din religiunea noastră din țara Măriei Tale nu pot fi fără păstor, am lăsat la o parte unele examinări și, în înțelegere cu Sfinția Sa mitropolitul [Teodosie n.n.], l-am sfințit de vlădică, cu toate că nu i-am examinat păcatele lui, după spusele celui alt vlădică [Sava Brancovici n.n.]”⁶⁴. În august 1681, Constantin

⁶² T. CIPARIU, *Acte și fragmente latine*, pp. 60-68; V. MANGRA, *Mitropolitul Sava II Brancovici*, pp. 173-178; Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii*, p. 72; A. DUMITRAN, „Aspecte ale politicii confesionale”, pp. 178-180.

⁶³ E. HURMUZAKI, *Documente*, XV/2, p. 1376; A. BUNEA, *Mitropolitul Sava Brancovici*, p. 133; N. IORGA, *Sate și preoți din Ardeal*, p. 79; Șt. METEȘ, *Istoria Bisericii*, I, p. 302.

⁶⁴ Șt. METEȘ, *Istoria Bisericii*, I, pp. 301-302; M. PĂCURARIU, „Legăturile Bisericii Ortodoxe”, p. 21.

Brâncoveanu, nepotul domnitorului muntean, obține promisiunea nobililor maghiari Csáky și Paskó de repunere pe scaunul mitropolitan al Ardealului a vechiului ocupant, vlădica Sava⁶⁵. Dintr-o jalbă a mai multor „credincioși, protopopi și preoți”, adresată, spre sfârșitul anului 1680, principelui Mihail Apafi I, rezultă că fostul mitropolit, „cu toate că e pus jos, tot sfințește preoți și biserici”⁶⁶; aceeași dublare a exercitării atribuțiilor arhieresti era semnalată și în luna iulie a anului următor⁶⁷.

Accentuarea presiunii calvine, susținută de o legislație antiromânească și antiortodoxă intransigentă, a tensionat și mai mult atmosfera din jurul său. Între anii 1679 și 1688 au fost „casate” majoritatea diplomelor de înno-bilare ale elitei ortodoxe transilvănene, în cadrul căreia un loc important îl ocupa preoțimea⁶⁸. Apoi, la 12 ianuarie 1680, Dieta de la Sighișoara a abrogat toate privilegiile anterioare ale clerului ortodox⁶⁹, încât principele calvin, în anul 1682, s-a văzut nevoit să intervină împotriva abuzurilor săvârșite de către cei însărcinați cu strângerea dijmelor⁷⁰. Nerespectarea acelor „condiții” impuse la numire⁷¹ i-a atras, în cele din urmă, destituirea. Într-adevăr, din a doua parte a anului 1681 niciun fel de mențiune documentară nu îi mai atestă prezența în scaunul vlădicesc al Ardealului⁷². În plus, declarația unui participant la „soborul de judecată” de la Bălgrad din 12-13 iulie 1682, convocat pentru înlăturarea mitropolitului grec Ioasaf, sugerează că sfârșitul arhipăstoririi sale nu a fost unul pașnic; preotul Ioan din Alba Iulia, în calitate de martor, declarase că „înainte am locuit în Moldova, de unde am venit cu *sărmanul* domn Iosif Budai înainte de asta cu doi ani”⁷³.

Potrivit unei ipoteze formulate în urmă cu două decenii, Iosif Budai ar fi ierarhul despre care cărturarul iluminist Petru Maior (1756-1821) relatea, con-

⁶⁵ T. CIPARIU, *Archivu pentru filologia și istoria*, p. 652; V. MANGRA, *Mitropolitul Sava II Brancovici*, pp. 179-180; N. IORGA, *Istoria Bisericii românești*, I, p. 373.

⁶⁶ V. MANGRA, *Mitropolitul Sava II Brancovici*, pp. 122-123.

⁶⁷ N. IORGA, *Istoria Bisericii românești*, I, pp. 373-374.

⁶⁸ George BARIȚIU, *Părți alese din Istoria Transilvaniei. Pre doue sute de ani din urmă*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 135.

⁶⁹ Augustin BUNEA, *Ierarchia românilor din Ardeal și Ungaria*, Tipografia Arhidiecezană, Blaj, 1904, p. 123.

⁷⁰ Virgil CÂNDEA (coord.), *Istoria românilor V. O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711/1716)*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 792.

⁷¹ Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii*, p. 72.

⁷² Gh. CUNESCU, „Mitropolitul Iosif Budai”, p. 148.

⁷³ N. DOBRESCU, *Fragmente*, p. 54.

semnând o mai veche tradiție orală, că a fost întemnițat, torturat și ucis în cetatea Eciu (azi Brâncovenești, jud. Mureș)⁷⁴. Textul în discuție este acesta:

„Iaste trădanie [tradiție n.n.] că și la cetatea Eciului, în varmeghiia [comitatul n.n.] Turzii, un vlădică a românilor din Ardeal aruncat din cetate, fu omorât, ba preotul Ioan Ladoș cel bătrân din Săcalu de Margini [azi Săcalu de Pădure, jud. Mureș n.n.], care sat e vecin Eciului, mi-au povestit că lui i-au spus tată-său cum că tatăl lui povestea că fiind prunc diecuș și tată-său preot acolo în Săcalu de Margini, au fost cu tată-său la îngropăciunea zisului vlădică, și numai amândoi l-au prohodit. Cauza pentru ce fu omorât vlădica acela, spun că au fost aceia: că fiind vlădica la prânz cu prințul Ardealului, în zisa cetate, și mâncând vlădica bucate de post după legea Bisearicei Răsăritului, îi zice prințul către vlădica românilor să-i boteze un câine, ce-l avea acolo lângă sine. Vlădica bine pricepând această poruncă a fi numai spre a batjocori credința cea pravoslavnică, răspunse către prințul calvin: «De iaste câinele de legea mea, eu îl voi boteza, iar de iaste de altă lege, să-l boteze preoții cei de legea aceia! Să-l ispitim pe câine de ce lege iaste». Răspunse prințul: «Bine!» Atunci vlădica puse un blid cu fasole înaintea câinelui, care amirosând-o câinele, nu-i plăcu să mănânce. După aceia îi puse câinelui înainte un blid cu carne, din care îndată începu câinele să îndoape. Atunci zise vlădica către prințul: «Vezi de-a cui lege e câinele?»⁷⁵.

Dacă ipoteza este corectă, atunci pe lista martirilor români ar mai putea fi adăugat încă un nume. Ucis, în acest caz, la 16 ianuarie 1682, mitropolitul Iosif Budai își doarme somnul de veci într-un loc necunoscut din partea veche a cimitirului actual din Brâncovenești, aflat în imediata apropiere a castelului medieval din Eciu, locul ultimelor sale clipe pământești⁷⁶.

2.3. Mitropolitul Atanasie Anghel (1698-1701)

Ultimul mitropolit de origine hunedoreană al perioadei a fost Atanasie Anghel, despre care se crede că, „de naștere, au fost din acest tract protopo-

⁷⁴ Gh. CUNESCU, „Mitropolitul Iosif Budai”, pp. 145-149.

⁷⁵ Petru MAIOR, *Istoria Bisericii românilor*, ed. a II-a (edit. Ioan CHINDRIȘ), vol. I, Editura Vii-torul Românesc, București, 1995, p. 120.

⁷⁶ Gh. CUNESCU, „Mitropolitul Iosif Budai”, pp. 149-150.

pesc, din comunitatea Bobâlnei”, fiind „fecior de preut român”⁷⁷; după unele păreri, familia sa, de viță nobilă, și-ar fi avut obârșia însă din părțile Ciugudului (jud. Alba)⁷⁸, iar după alte păreri, tatăl mitropolitului se trăgea dintr-un preot Moise, de neam sârb, ce emigrase din Banat, împreună cu un frate, tot preot, întâi în Ciuci (azi Vârfurile, jud. Arad), apoi în Abrud (jud. Alba), în Renghet (jud. Hunedoara) și, în sfârșit, în Poiana (jud. Hunedoara), unde i-ar fi urmat în parohie fiul său Luca, ce a lăsat în loc, la rându-i, pe un fiu al său, iar pe un altul, pe nume Ioan, tatăl lui Atanasie, l-ar fi rânduit ca păstor sufletesc în Bobâlna⁷⁹.

Despre tânărul Anghel (numele său de botez) se știe că „cercetase școalele în colegiul calvinesc [din Aiud sau Alba Iulia n.n.], care în acelea timpuri era relativ mult mai înaintat decât școluțiile încă sărace și puțin cunoscute ale ieziuților”⁸⁰, călugărindu-se – cu numele de Atanasie – la mănăstirea-catedrală din Alba Iulia și reușind apoi, prin sume mari de bani, să câștige bunăvoința Guvernului și să plece în Țara Românească, în septembrie 1697, spre a fi hirotonit ierarh. La București, a fost ținut însă patru luni pentru a fi întărit în învățătura de credință ortodoxă, fiind sfințit abia în ianuarie 1698; la plecare, a fost pus să semneze un „îndreptar” în 22 de puncte, alcătuit de mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei și de patriarhul Dositei al Ierusalimului (1669-1707), cu privire la învățăturile atacate de catolici și de calvini, i s-au făcut numeroase danii și i s-a reîntărit un ajutor anual bănesc în valoare de 6.000 de aspri⁸¹.

Revenit în Transilvania, a avut însă o atitudine echivocă. Pe de o parte, a continuat legăturile cu Țara Românească, a dispus unele măsuri de disciplinare a clerului și a credincioșilor (în sinodul de la Alba Iulia, din 14 septembrie 1700, s-au luat 28 de hotărâri, între care amintim stabilirea unor amenzi pentru diferite abateri, obligativitatea practicii liturgice de 40 de zile la catedrala bălgrădeană pentru noii hirotoniți etc.) și a continuat activitatea tipografică, la Alba Iulia apărând, în 1699, două cărți valoroase: *Bucoavna* (*Abecedarul*) și *Chiriadodromionul* (*Cazania*)⁸².

Pe de altă parte însă, de numele său se leagă cea mai mare dezbinare produsă vreodată în sânul Bisericii românești, de vreme ce, în anul 1701, el a semnat la Viena

⁷⁷ Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale, fond *Parohia Ortodoxă Română Deva*, doc. 4, f. 16v.

⁷⁸ Șt. METEȘ, *Istoria Bisericii*, I, p. 329.

⁷⁹ Gheorghe ȘINCAI, *Cronica românilor* (edit. Florea FUGARIU), vol. III, București, 1978, passim.

⁸⁰ G. BARIȚIU, *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, I, pp. 195-196.

⁸¹ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, p. 256.

⁸² M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, pp. 261-262.

unirea Bisericii Ortodoxe românești din Ardeal cu Biserica Romei, act cu repercusiuni vizibile până astăzi. Cu alte cuvinte, în lumina dispozițiilor leopoldine din 19 martie 1701, privitoare la statutul noii Biserici românești ardeleni, la 24 martie 1701 Atanasie a fost rehirotonat preot, iar a doua zi episcop unit, de către un sobor de ierarhi catolici; el devenea astfel episcop unit, beneficiind de titlul de consilier imperial, de un salariu anual de 4.000 de florini și de dreptul de a purta lanț de aur cu cruce și cu portretul împăratului. În ziua de 7 aprilie, el a fost silit să dea o declarație umilitoare în 16 puncte, prin care recunoștea autoritatea supremă a papei asupra Bisericii ardeleni, supunerea totală față de Arhiepiscopia de Esztergom, ruperea definitivă a legăturilor cu frații de peste munți etc. În luna mai i s-a permis să se reîntoarcă acasă, însoțit însă de un teolog iezuit, pe nume Wenceslaw Frantz. A fost instalat la Bălgrad, la 25 iunie, în cadrul unei slujbe săvârșite în rit latin; în lunile iunie și noiembrie s-au ținut două sinoade de confirmare a sa în noua calitate⁸³.

Ca ierarh unit, s-a confruntat cu numeroase lipsuri materiale, cu revolte ale propriilor preoți și ale credincioșilor din sudul Transilvaniei, precum și cu imixtiunea continuă a teologilor iezuiți, puși să-i cenzureze activitatea. În plus, în 1707, în timpul luptelor dintre „curuți” (susținătorii lui Francisc Rákoczy II, fideli vechilor orânduiri ale Principatului) și „lobonții” imperiali, Atanasie s-a refugiat la Sibiu, în locul său fiind ales pentru scurtă vreme, ca mitropolit ortodox, Iov Țirca; a revenit la Alba Iulia în anul următor. Important de menționat este faptul că, în iulie 1711, la insistențele protopopilor Vasile și Petru din Daia, a convocat un sobor bisericesc, în care s-a decis înlăturarea uniației și revenirea la Biserica strămoșească; prin noi amenințări, la 18 noiembrie 1711, iezuitul Gabriel Hevenessy i-a impus însă „revenirea”, cei doi protopopi fiind destituiți⁸⁴. A trecut la cele veșnice în anul 1713, la înmormântarea sa fiind rostite, în limbile maghiară și latină, cuvântări de factură catolică. Înhumate inițial în fosta catedrală mitropolitană din Bălgrad, ctitoria domnitorului muntean Mihai Viteazul (1593-1601), osemintele ierarhului bobâlnean au fost strămutate prin anii 1714-1715, odată cu demolarea complexului chiriarhal-monahicesc din străvechea cetate a Alba Iuliei de către austrieci, întâi în cimitirul bisericii românești din cartierul Maieri, iar de acolo, la 15 octombrie 2013, în catedrala arhiepiscopală majoră greco-catolică „Sfânta Treime” din Blaj⁸⁵.

⁸³ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, pp. 263-267.

⁸⁴ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, pp. 270-272.

⁸⁵ <http://www.radioblaj.caritas-blaj.ro/?15-octombrie-2013-comemorarea-episcopului-greco-catolic-atanasie-anghel-in-catedrala-blajului,677> (accesat la 1.03.2016).

3. Un ierarh hunedorean la cârma Episcopiei Vadului: Teofil de la Prislop

În jumătatea nordică a Transilvaniei, acolo unde, potrivit tradiției, pentru nevoile credincioșilor din aceste sate, Ștefan cel Mare (1457-1504) înființase Episcopia Vadului, cu o jurisdicție extinsă asupra părților nordice ale Ardealului propriu-zis și, ocazional, chiar asupra Maramureșului și a Sătmarului, cu ierarhi aflați sub ascultarea canonică a mitropoliților Transilvaniei⁸⁶, a păstorit un alt arhipăstor de origine hunedoreană, provenit din obștea mănăstirii Silvașului, anume Teofil de la Prislop (c.1614-c.1620).

Detaliile privitoare la viața și la păstoria acestui episcop sunt însă foarte puține⁸⁷; singurele informații – „om învățat, cu viață cucernică și moravuri curate” – provin din decretul de numire a sa, emis de cancelaria principelui Gabriel Bethlen la 21 februarie 1615, din cetatea Făgărașului⁸⁸. Nu fusese – cum greșit s-a afirmat – nici mitropolit al Ardealului⁸⁹ și nici predicator calvin⁹⁰, ci egumenul mănăstirii Prislop, de unde a fost transferat, pentru meritele sale, pe scaunul vlădicesc al Vadului. Jurisdicției sale îi erau supuse, prin acel decret princiar, nu doar comitatele aflate în subordinea administrativ-canonică a predecesorului său Spiridon – Turda, Cluj, Dobâca, Solnocul Dinlăuntru, Solnocul de Mijloc, Crasna și Maramureș –, ci și nou-adăugatele districte Bistrița și Gurghiu și întreg comitatul Bihor⁹¹.

A păstorit puțin timp; înainte de anul 1622, în fruntea Episcopiei Vadului se găsea un alt ierarh, anume vlădica Augustin (c.1620-c.1622)⁹². Cu acest Teofil șirul arhierilor hunedoreni ai eparhiei ardelenne se încheie.

4. În loc de concluzii

Într-o perioadă de diversificare a mijloacelor de atragere a românilor la Reformă⁹³, acești arhipăstori ardeleni de origine hunedoreană și-a adus propria lor contribuție nu doar la apărarea credinței ortodoxe, ci și la scrierea unor veritabile file de istorie bisericească.

⁸⁶ Ștefan METEȘ, „Înființarea Episcopiei de Vad”, în: *Revista Ortodoxă*, București, an I (1912), nr. 1, pp. 16-22, an II (1913), nr. 3-4, pp. 80-86, nr. 5-6, pp. 156-159 și nr. 7-8, pp. 227-242; M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, pp. 443-447; Alexandru MORARU, *Scurt istoric al Eparhiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului (1921-2006)*, ed. a II-a, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2006, 410 p.

⁸⁷ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, p. 446.

⁸⁸ N. DOBRESCU, *Fragmente*, pp. 19-22.

⁸⁹ Șt. METEȘ, *Istoria Bisericii*, I, p. 89.

⁹⁰ N. IORGA, *Istoria Bisericii românești*, I, p. 231.

⁹¹ N. DOBRESCU, *Fragmente*, p. 20; Șt. METEȘ, *Istoria Bisericii*, I, p. 90; Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii*, p. 46.

⁹² M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, p. 446.

⁹³ A. DUMITRAN, „Aspecte ale politicii confesionale”, pp. 119-124; M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, II, pp. 59, 72-73.

COMOARA DE AUR A SCRIPTURILOR ÎN TEOLOGIA ȘI PEDAGOGIA SF. IOAN GURĂ DE AUR

Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada

Abstract

Orthodox theology and spirituality, as the theology and spirituality of the Logos, can find its answers about the rights, greatness, vocation, commandments and obligations of man from the texts of Scripture inspired by the Logos of God, in the Gospels and Prophets, but also from the authoritative erminy of the Fathers of the Church to Scriptural texts. In several passages Saint John Chrysostom addresses the „teaching of biblical authority”: Scripture and the preaching of Scripture is the Word of God, God is the author of the Scriptures. It is important to listen to what the Scriptures tell us about the truths of faith rather than engage or indulge in subjective speculation.

Keywords

Authority, pedagogical school, foundations of education, knowledge of the Scriptures, Church.

Credința creștină și autoritatea Scripturii

F*amilia este prima Școală pedagogică.* Sfântul Grigore Teologul formulează cu claritate canonul de aur al Pedagogiei scriind că „Arta artelor și știința științelor pare să fie faptul educației omu-

lui, care este ființa vie cea inteligibilă, dar și cea mai instabilă”¹. Toți Părinții sunt de acord că familia este „prima școală pedagogică” (*το πρώτον διδασκαλείον*), de aceea și comportamentul părinților în casă trebuie să fie ireproșabil. Sfântul Vasile cel Mare spunea că mama are menirea să-și crească copiii cu „dogmele evlaviei” mai mult decât cu lapte, iar tatăl trebuie să se îngrijească astfel încât copiii săi să fie cuminți și cuviincioși. Potrivit Sfântului Ioan Gură de Aur, tatăl poartă întreaga responsabilitate pentru buna funcționare a familiei, tatăl este pedagog nu numai pentru copiii săi, ci și pentru femeia lui. Acelora care îl întrebau pentru vreo nelămurire: „Ce spui? Și dacă avem o femeie destrăbălată și dacă avem copii neastâmpărați, vom da seama?” Și Sfântul Ioan răspunde: „Da, dacă nu facem tot ceea ce depinde de noi. Nu este suficientă propria noastră virtute ca să ne mântuim... ci trebuie să ne îngrijim și de virtutea altuia”². Așa se explică de ce Sfântul Ioan Gură de Aur era nemulțumit de faptul că părinții epocii lui, în timp ce erau interesați să predea o artă copiilor lor și să-i ajute să dobândească diferite cunoștințe, nu arătau aceeași preocupare și pentru formarea lor duhovnicească.

Harul de sus, venind în om prin Sfintele Taine, luminează mintea învățacelului și-l face capabil să se desăvârșească moral și duhovnicește, să se vadă pe sine sub altă prismă, pe semenii lui și lumea în general. Sfântul Ioan scrie în acest sens: „Însă, vedem acum că fiecare părinte depune orice efort și se preocupă ca copilul său să învețe o artă, sau literatura sau retorica, dar nimeni nu se interesează de creșterea copilului și de formarea sufletului lui”³. Sfântul Ioan Gură de Aur vorbind din experiența lui personală la această temă, printre altele, spune: „Examinează și câte daruri are de la Duhul. Fiindcă acesta este înnoirea trupului să trăiești viața nemuritoare și printr-o poziție bună să urmezi drumul virtuții”⁴. Sfântul Ioan Damaschinul, comentând propunerea lui Isocrate – din cuvântul lui *Προς Δημόνικον* – susține „că toate devin cu putință, toate fără excepție, cu grijă și osteneală și mai întâi de toate și pentru toate prin harul ce se dăruiește de la Dumnezeu”⁵.

¹ SFÂNTUL GRIGORIE TEOLOGUL, PG 35, 325.

² SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Efeseni*, Omilia 21, PG 62, 156.

³ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre slavă deșartă*, par. 18. Idem, *La Efeseni*, Omilia 26, PG 62, 150.

⁴ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Romani*, Omilia 14, PG 60, 519. vezi Sf. Vasile cel Mare, *La Psalmul 48*, 2, PG 29, 436 b.

⁵ SF. IOAN DAMASCHINUL, *Izvorul cunoașterii*, cap. 1, Despre cunoaștere, PG 94, 532a.

O importanță deosebită au atribuit-o pedagogii creștini ai Bizanțului luminării pedagogului de Duhul Sfânt.

„Nici oamenii înțelepți prin înțelepciunea lor, nici cei cuminți prin înțelepciunea sufletului n-au putut să înțeleagă delicatețea sufletului sau să vorbească despre ea, așa cum o fac numai cei care prin Duhul Sfânt li se revelează modul pentru o înțelegere și cunoaștere precisă de a aborda și de a cunoaște tot ceea ce are legătură cu sufletul”

potrivit Sf. Macarie Egipteanul. Punând în paralel lucrarea „duhovnicească” cu cea a agriculturului, Macarie spune: „Deci omul trebuie de bunăvoie să cultive terenul inimii lui și să se ostenească. Fiindcă Dumnezeu cere efortul și truda și lucrarea omului. Dar dacă nu se arată de sus norii cerești și ploaia puternică nu se va folosi cu nimic agricultorul cu lucrările lui”⁶.

Interpretarea eclezială autentică. Nu trebuie să citim niciodată Scriptura singuri, pentru că vom întâlni prea multe uși închise și vom putea aluneca ușor în greșeli. Biblia a fost scrisă de Biserică și pentru Biserică, sub însuflarea Duhului lui Dumnezeu. Scriptura a fost scrisă de poporul lui Dumnezeu din Trupul Bisericii și pentru poporul lui Dumnezeu îmbisericit, sub însuflarea Duhului Sfânt. Doar aflându-ne în comuniune cu Biserica/poporul lui Dumnezeu vom putea face parte cu adevărat din acel „noi” eclezial, din nucleul adevărului pe care Însuși Dumnezeu dorește să ni-l spună. Interpretarea autentică a Bibliei trebuie întotdeauna să fie în acord armonios cu credința și viața Bisericii. Nu este vorba despre o exegeză impusă acestei cărți din afară. Cartea este cu adevărat glasul poporului lui Dumnezeu cel aflat în pelerinaj/călătorie și doar fiind întru credința acestui popor, vom fi „corect acorați” spre înțelegerea Sfintei Scripturi. Adesea, în scrierile Sfântului Vasile, se menționează trei astfel de criterii: Scripturile, Sinodul de la Niceea, și „multitudinea episcopilor prin *oikoumene*” cu care se afla în comuniune⁷. După Sfântul Vasile, un eretic este o persoană a cărei credință

⁶ SF. MACARIE EGIPTEANUL, *Omilii Duhovnicești*, Omilia 26, 10 PG 34, 681.

⁷ Despre Scriptură ca test al Ortodoxiei a se vedea *Moralia* 72.12: 845D-848B; *Despre dreptate* 1: 653A. Adeziunea Sf. Vasile cel Mare la Sinodul de la Niceea era mai calificată: vezi *Epistolele* 114 și 52.1. Despre multitudinea episcopilor cu care a comunicat ca însemn al ortodoxiei, a se vedea *Epistola* 204.7. După cum s-a spus deja, Sf. Vasile cel Mare și-a dat acordul pentru Sinodul de la Niceea căci el a sprijinit adăugarea unei clauze la simbolul niceean cu trimitere la necreaturalitatea Sfântului Duh. A se vedea *Epistolele* 113; 125.3;

este lipsită de aceste ingrediente: este în dezacord cu învățăturile Scripturii și cu Tradiția; sau nu este de acord cu definiția de la Niceea; sau în cele din urmă, un eretic este oricine profesază o credință diferită de cea „unanimită” de întreaga Biserică Ortodoxă.

Dogma autorității Scripturii. De observat cu atenție că gândirea Sfinților Părinți nu este statică atunci când vine vorba despre dogma autorității Scripturii. Autoritatea Scripturii este o autoritate pneumatică, una, comună și inspirată în Biserică, care se trăiește și se predică în cultul liturgic eclezial. Citirea și propovăduirea Scripturilor în comunitatea liturgică permanentă a Bisericii este și reprezintă Cuvântul lui Dumnezeu în forma lui genuină, primară. Învățăm să citim Scripturile în contextul slujbelor, cu Mineiul care constituie cel mai mare depozit de comentarii biblice. Creștinii ortodocși pur și simplu nu învață să citească Scripturile într-o sală de clasă, fie ea și de școală duminicală. „Noi îl ascultăm pe Dumnezeu”, spune Sf. Ioan Gură de Aur „vorbindu-ne prin gura autorilor inspirați”⁸. Totalitatea siguranței, certitudinea cunoașterii că Scriptura și Tradiția au o pondere și o autoritate egale în stabilimentul Ortodoxiei, care se resimte în scrierile Sfântului Vasile, pare să provină din experiența sa domestică⁹. Dacă de la părinții săi Sfinții Vasile și Emilia, Sfântul Vasile a învățat „din copilărie Sfânta Scriptură”, Macrina, bunica lui, a fost liantul cunoașterii sale a unei forme evolute (spirituale mai degrabă decât speculative) de creștinism. În tradiția patristică ortodoxă cunoștințele științifice și cele ce se referă eventual la Sfânta Scriptură și Tradiția Bisericii coexistă într-o relație funcțională. Se convinge repede cineva dacă vede *Omiliile* la Geneză ale Sfântului Vasile cel Mare și ale Sfântului Grigorie de Nyssa precum și *Expunerea exactă a credinței ortodoxe* a Sfântului Ioan Damaschin. Vasile cel Mare și Grigorie de Nyssa, sprijiniți pe opiniile științi-

140.2; 258.2. Despre sursele tradiționale a acestei datum a se vedea H. DHNHARD, *Das Problem der Abhängigkeit des Basilius von Plotin* (Berlin, 1964), pp. 20 și urm. În plus, Sf. Vasile cel Mare era de acord cu distincția dintre termenii „hypostasis-ousia” pe care Sinodul le-a considerat a fi sinonime; vezi *Epistolele* 125.1 și 214.4; cf. H. DÖRRIE, „Υπόστασις Wort – und Bedeutungsgeschichte”, în *Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, I. Philologisch – Historische Klasse*, Nr. 1, Göttingen 1955, pp. 35-92.

⁸ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Geneză*, 15, 3. A se vedea Robert C. Hill, *St. John Chrysostom's Teaching on Inspiration on its Old Testaments*, Sydney, 1981.

⁹ A se vedea SF. VASILE CEL MARE, *Despre dreptatea lui Dumnezeu* 1:653A. Pentru interpretarea *Despre Sfântul Duh* 66, a se vedea G. FLOROVSKY, „The Function of Tradition in the Ancient Church”, *GOTR* 9 (1963) p. 181 și urm.; și T. SPIDILIK, *La sophiologie de saint Basile* (Roma, 1961), pp. 172-186. Pentru experiența domestică destul de diferită a Bisericii lui Grigorie de Nazianz, a se vedea BELLINI, *La chiesa*, pp. 13-14.

fice contemporane, chiar și-n teoriile lor ne spun „cine” a făcut cosmosul (inpirație dumnezeiască adevărată), dar și „cum” s-a făcut cosmosul (adevăr științific). Așa extind narațiunea din Geneză. Vasile cel Mare spune categoric că Dumnezeu l-a înzestrat pe om cu rațiune, ca să cerceteze asemenea adevăruri ce se referă la modul nașterii lumii (cosmosului)¹⁰.

Mărturiile Scripturii sunt mai convingătoare. Pentru Sfântul Ioan, Hristos nu este un obiect spre care se înalță facultățile raționale, ci un Hristos personal și viu care Se comunică omului, care este capul Bisericii și viața credincioșilor. Teama lui față de abuzurile rațiunii în ceea ce privește credința îi închide ochii asupra existenței unei contemplații subiective, intelectuale, propunând, în schimb, o mistică a comuniunii și unirii cu Hristos. Credința creștină nu se întemeiază, ca și știința păgână, pe raționamente și deducții, ci pe revelația și valoarea mărturiei lui Dumnezeu exprimată în Sfânta Scriptură¹¹. „Credința lucrează dreptatea... Credința ne-o oferă Duhul... Credința întotdeauna luminează, credința întotdeauna sfințește, credința Duhului Sfânt învrednicește... Credința este începutul tuturor bunurilor, izvorul tuturor bunurilor”¹².

Cuvântul sau mărturia Scripturii primează înainte de toate; Mărturisirea Scripturii este mai vrednică de credință decât dovada însăși dinaintea ochilor noștrii: probele Scripturii sunt mai convingătoare¹³. „Putem să ne înșelăm în privința a ceea ce vedem; în credință nu există greșeală. În primul caz, ne sprijinim pe simțuri, iar în cel de-al doilea, pe Duhul Sfânt”¹⁴. Și aici nu este vorba de o afirmație singulară sau izolată¹⁵. Astfel, Sfântul Ioan îi îndeamnă pe ascultătorii săi să se depărteze de raționamente ca de vârtejuri de ape. Trebuie să rămânem pe vaporul al cărui cârmaci este Cuvântul lui Dumnezeu: Sfintele Scripturi ne vor aduce cu siguranță la portul liniștii virtuții în Hristos¹⁶.

În ceea ce privește mărturia dumnezeiască în Biserică, în scrierile sale, Sfântul Vasile Arhiepiscopul Cezareei Capadociei este conștient de trei fapte majore: 1) că există o mărturie *explicită* a Scripturii în legătură cu anumite lucruri; 2) în ceea ce privește alte lucruri, exprimările Scripturii

¹⁰ Sf. VASILE CEL MARE, *La Exaïmeron*, PG 29, 5-29.

¹¹ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La I Timotei*, Omilia 1, 3, PG 62, 507.

¹² Sf. IOAN GURĂ DE AUR, PG 63, 160. PG 61, 666. PG 56, 421.

¹³ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La I Tesalonicieni*, Omilia 8, 3, PG 62, 442 d.

¹⁴ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Evrei*, Omilia 19, 1, PG 63, 140 a.

¹⁵ Cf. Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Împotriva celor care se scandalizează*, 1, PG 52, 481 d.

¹⁶ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La I Tesalonicieni*, Omilia 7, 3, PG 62, 439 a.

sunt *obscure* și *învăluite de taină*; 3) în privința altor lucruri, nu există deloc o mărturie explicită a Scripturii, adică unele lucruri sunt trecute cu vederea de către Scriptură.¹⁷

Sfântul Vasile comentează, „în ceea ce privește acele lucruri care sunt scrise, niciun om nu are nicio autoritate de a face nimic din ceea ce este interzis sau să lase nefăcute lucrurile care sunt prescrise: din moment ce Domnul a vestit o dată pentru totdeauna, ‘Tu vei păstra cuvântul pe care ți-l poruncesc azi; nu vei adăuga nimic la el și nici nu vei lua nimic de la el.’ Căci rămâne o așteptare temătoare a judecății și o înverșunare a focului ce îi va devora pe cei care îndrăznesc să facă așa ceva¹⁸.

Fără îndoială, pentru Sfântul Ioan, *Tradiția Bisericii* este astfel concepută încât, la fel ca și Scriptura, are nevoie de credința noastră. La fel ca și Cuvântul scris al lui Dumnezeu, Tradiția face toate raționamentele să piară. „Παράδοσις ἐστὶ, μηδὲν πλέον ζῆται”¹⁹. Atitudine de altfel foarte tradițională la Părinți. Mai puțin tradițională pare neîncrederea sa în miracole: el nu vrea ca creștinii să le acorde prea multă importanță pentru a-și confirma credința. Dumnezeu nu le realizează pentru credincioșii care nu mai au nevoie de ele, ci pentru păgânii și oamenii cei mai ignoranți²⁰. Dar trebuie să ne amintim, pentru a înțelege concepția Sfântului Ioan Gură de Aur, că credincioșii văd în miracole mai puțin lucrarea atotputernică a lui Dumnezeu decât favorurile materiale și pământești pe care aceasta le aduce: prin această dorință Sfântul Ioan vrea să-i vadă eliberați, pentru că ei au primit ca daruri de la natură binefaceri mult mai mari și binecuvântări dumnezeiești²¹. Pentru el, marele motiv vizibil care acordă credibilitate în fața tuturor ochilor este Biserica lui Hristos, întemeierea, propagarea, extinderea și binefacerile Bisericii ca trup al lui Hristos. Scriptura îl numește pe Hristos „cel iubit” (Ἡγαπημένος) și „Fiul iubirii Tatălui”²², pentru că Tatăl astfel L-a iubit „în locul oamenilor și mai mult decât oamenii”²³ în toată Iconomia mântuirii.

¹⁷ A se vedea mai ales *Regula mică* 1: 1081 a-c și *Despre Sfântul Duh*, 66-67.

¹⁸ SF. VASILE CEL MARE, *Regula mică* 1: 1081 a; 303: 1297 c-d. Dar și *Moralia* 72.1: 845 d și urm.

¹⁹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La II Tesalonicieni*, Omilia 4, 2, PG 62, 488 c.

²⁰ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Ioan*, Omilia 35, 2, PG 59, 201 d.

²¹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Fapte*, 40, 2, PG 60, 285 b.

²² *Efesenii* 1, 6. *Colosenii* 1, 13. *Matei* 3, 17. 17, 5. *Marcu* 1, 11. *Luca* 3, 22.

²³ SF. IOAN DAMASCHIN, *La Colosenii*, Omilia 1, 13, PG 95, 888 A.

Pedagoia și sensul exact al Scripturii

Frica sau a ști că Dumnezeu există. Părinții naturali, potrivit Sfântului Ioan Gură de Aur, nu oferă întotdeauna etosul necesar copiilor. „Înțelepciunea propriu-zisă și formarea adevărată nu sunt nimic altceva decât frica de Dumnezeu”²⁴. În acest sens, de exemplu, el accentuează citirea din cartea Psalmilor. Hrisostom nu stabilește nici un șir de conexiune al pericopelor biblice, dar recomandă ca început istorioarele Genezei, care însă trebuie să fie narate într-o serie de conexiuni adaptate la vârsta copilului. Hrisostom într-un asemenea cadru determină un rol important al fricii de Dumnezeu. Când copilul va fi mai înaintat în vârstă, Hrisostom propune să i se citească relatări care îi vor trezi frica de Dumnezeu, analog cu vârsta lui.

Cam aceeași poziție are și Clement Alexandrinul în lucrarea sa *Pedagogul*. Deși cunoaște multe moduri și diferite forme de Pedagogie²⁵, cu toate acestea lucrarea lui are ca scop o unică formă de Pedagogie, ce are menirea să-l preocupe pe creștin. Pedagogia pentru Clement este mijlocul prin care vor fi mărturisite adevărurile dumnezeiești și calea care-l va îndruma pe credincios să se apropie mai mult de adevăr și să devină creștin printr-un mod de viață firesc. Pedagogia pentru Clement Alexandrinul este „faptul iubirii lui Dumnezeu, pedagogia este o învățare a vindecării după Dumnezeu și o educație a cunoașterii adevărului, adică o educație ce ne urcă la cer”²⁶.

Temeliile educației se pun în copilărie. Dacă se neglijează educația la vârsta fragedă, atunci în lucrarea pedagogică și formativă se vor intercala piedici serioase mai târziu „și neamul oamenilor va deveni neascultător în spre virtute”²⁷, ne atenționează Sfântul Vasile cel Mare.

Iar Sfântul Ioan Gură de Aur completează: „Dacă noi consolidăm regulile bune sufletului copiilor de la vârsta fragedă, nu vor avea nevoie mai târziu de multe eforturi, ci obișnuința va fi lege pentru toată viața lor următoare”²⁸. Și altundeva marele dascăl al Bisericii scrie: „Când un lucru de la începutul lui ia un temei bun, puternic și cuminte, după aceea înainteză mult mai ușor în toată calea și legea. Cel mai dificil este punerea temeliei și întărirea fundamentului”²⁹.

²⁴ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia despre părintele credincios*, 12, PG 47, 349-386.

²⁵ CLEMENT ALEXANDRINUL, *Pedagogul*, BEI 7, pp. 80-128.

²⁶ CLEMENT ALEXANDRINUL, *Pedagogul*, p. 104.

²⁷ SF. VASILE CEL MARE, *La Psalmul 1*, PG 2t, 212.

²⁸ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La I Timotei*, Omilia 9, PG 62, 546-547.

²⁹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La I Timotei*, PG 62, 149.

În mod deosebit Sfinții Trei Ierarhi consideră că succesul educației depinde de momentul în care începe influența ei formativă și că temeliile ei trebuie puse la vârsta copilăriei. Din acest motiv Sfântul Ioan Gură de Aur ceruse insistent de la ascultătorii lui îndemnându-i: „Să arătăm o mare grijă pentru copiii noștri și în orice mod să ne îngrijim de mântuirea sufletelor lor”³⁰. „Pentru noi toate sunt pe plan secundar în fața purtării de grijă a tinerilor”. Cei Sfinții Trei Ierarhi, în special Ioan Gură de Aur, îl vor pe pedagog să fie înzestrat cu calități duhovnicești și morale. Au multe pretenții de la el și de multe ori i se cer și calități didactice. Din acest motiv Sfântul Ioan Gură de Aur condamnă pe acei părinți care lasă educarea copiilor în grija „unui pedagog la întâmplare”³¹, deși este o lucrare atât de serioasă și importantă. Sfântul scrie caracteristic:

„Și dacă are cineva un catâr va depune multă grijă ca să găsească un îngrijitor pe cât e cu putință bun, care să nu fie nici nerecunoscător, nici hoț, nici bețiv, nici incapabil pentru această muncă; însă când vine vorba despre punerea unui supravegheător sufletului copilului nostru, un pedagog, atunci pur și simplu luăm pe cineva la întâmplare”.

Cunoașterea sensului exact al Scripturii. Una dintre activitățile pe care el o permite și o recomandă rațiunii creștinului este determinarea Sensului exact al Scripturii³². El va mai reveni mai târziu asupra acestei aprobări. În orice caz, acest sens odată cunoscut, nu trebuie să căutăm dincolo de el prin raționamente, ci trebuie să ne gândim cât mai degrabă să aplicăm adevărurile dumnezeiești în practica vieții. Datorită acestei prudențe, Hrisostom evită și scapă de pericolele cu care raționalismul școlii din Antiohia amenința ortodoxia. De cealaltă parte, referitor la alegorismul (deseori subversiv) Școlii Alexandriei, Boyarin este confirmat în această perspectivă de către Edwards care susține că alegoria în Scriptură este, fără nicio îndoială, „un corolar al credinței”³³. Este important să recunoaștem insistența lui Origen asupra faptului că singura metodă adecvată interpretării scripturistice este înțelegerea *hiponoiei*, mai întâi, pentru a discerne *allegoria* inerentă.

³⁰ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre creșterea copiilor*, PG 63, 763.

³¹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Matei*, Omilia 59, PG 58, 582-584.

³² SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La I Timotei*, Omilia 1, 2, PG. 62, 506 c.

³³ MJ. EDWARDS, *Origen Against Plato*, Ashgate Press, Aldershot, 2002, p. 32.

Adeversari ai arienilor, apoi ai apolinariștilor, Părinții și scriitorii bisericești antiohieni au ales să-i combată pe aceștia pe propriul lor teren: acela al cercetărilor raționale pe tema fundamentelor credinței. Imprudența lui Diodor din Tars și curajul lui Teodor de Mopsuestia nu aveau cum să nu ducă la erezie. Dimpotrivă, Meletie, Flavian și Sfântul Ioan Gură de Aur s-au ținut cu prudență departe de afirmații dogmatice pripite extrase din Scriptură și din Tradiția Bisericii. Această atitudine era „puțin” favorabilă speculației teologice și progresului explicației analitice dogmatice. Din contră, *simplicitatea și plenitudinea* învățămintelor extrase din revelație fără a fi schimbate conferă vieții duhovnicești, care este pătrunsă de acestea, o fermitate și o autenticitate care o fac înrâuritoare, eficace și universal accesibilă tuturor credincioșilor. Credința care inspiră și îndeamnă viața „în Hristos” este credința comună tuturor celor botezați. Această desăvârșire creștină este cerută în mod nediferențiat de la toți și este posibilă pentru toți.

Citirea spirituală a Scripturii. În mod asemănător, o citire simbolică a Scripturii (alegorică sau tipologică), conduce dincolo de înțelesul pur literar (istoric) al unui anumit text dat, pentru a se concentra în final, pe sensul său transcendent – numit în Tradiția patristică, „sensul spiritual” al pasajului, sau *sensul plenior*³⁴. Trecerea de la o citire literară la una spirituală este esențială în cazul în care cititorul vrea să înțeleagă mai profund semnificația completă a pasajului în cauză, descris în termeni hermeneutici că Dumnezeu prin textul biblic încearcă să transmită lumii de astăzi. Ca și limbajul Scripturii, limbajul teologic își propune să fie teoprepeis, vrednic de Dumnezeu. Este un limbaj unic, unul care unește Cerul cu Pământul, imanentul și transcendentul, prin intermediul Cuvântului. Într-o perspectivă creștină, acel Cuvânt, exprimat în cuvinte omenești, este în primul rând Logosul divin, Cuvântul etern sau Fiul lui Dumnezeu Tatăl (Ioan 1, 1-18). Ultimul conținut al Cuvântului este primul înțeles, astfel rămâne în afara domeniului de verificare și investigare empirică.

Hermeneutica derivă din Sfânta Scriptură și din Sfânta Tradiție. Ortodoxia de fapt ne oferă doar o hermeneutică, derivată din Sfânta Scriptură și din Sfânta Tradiție. Considerând ultima ca fiind absolut normativă, aceste două arhive fundamentale de credință, ne dau presupuneri și criterii esențiale pentru a rezolva diferite probleme bioetice. Nici Biblia și nici Tradiția nu ne dau răspunsuri practice la întrebări specifice bioeticii care pot lua

³⁴ John BRECK, „Bioetica Ortodoxă în întâlnirea dintre știință și religie”, în *Biserica și Știința*, Ed. Tiparnița, 2016, p. 77.

formă în casele noastre, în spitale, și în societatea noastră în general. Singura excepție este cu avortul, care a fost condamnat încă din istoria timpurie a poporului Israel (vezi, de exemplu, Ieșirea 21, 22-24), și de-a lungul istoriei Bisericii (de exemplu, Didahia 2:2, cananele 2 și 8 al Sf Vasile cel Mare, canoanele 63 și 68 a Sinodului de la Elvira - Spania). În general, problemele bioeticii sunt chestiuni contemporane referitoare la dezvoltarea rapidă a tehnologiei biomedicale de la sfârșitul anilor 1950 (aparate pentru respirație artificială, dializă, inginerie genetică, terapii cu celule stem, etc). Chiar dacă tradiția Bisericii (incluzând Scriptura ca și canoane și norme) nu adresează aceste probleme direct, în schimb ne dă anumite viziuni conceptuale cu ajutorul cărora putem să determinăm și să aplicăm anumitor situații ceea ce numim noi *phronema ekklesias*, sau mintea Bisericii.

Despre Scripturi, cele vechi și cele noi

Generozitatea filială a Scripturilor noi. Într-un citat de o extraordinară frumusețe, Sfântul Ioan Gură de Aur descrie cu mult dinamism și sub diferite aspecte *contrastul* dintre slujirea de rob și generozitatea filială:

„Scripturile evreilor erau scrieri de robie. Cum? Este suficient să arătăm organizarea întregii lor vieți și vom vedea foarte clar. Pedepsele îi urmăreau de aproape; plata lor urma imediat: era foarte exact calculată; era ca o rație zilnică ce se dă servitorilor. Din toate părțile, numeroase teme despre frică li se prezentau în mod viu în fața ochilor. Purificările se refereau la corp și stăpânirea de sine nu se întindea decât la acte. Dar la noi nu este așa: gândirea și conștiința sunt purificate. Nu spunem doar: Nu omori, ci: Nu arunca priviri necuviincioase. La fel, nu numai din frica pedepsei imediate, ci și din iubire față de Dumnezeu ne statornicim în obișnuința virtuții și practicăm orice fel de desăvârșire... La evrei înfierea era doar o cinste verbală; aici dimpotrivă, se adaugă realitatea: purificarea prin Botez, darul Sfântului Duh, toate celelalte bunuri cu care suntem copleșiți”³⁵.

Gândirea și conștiința sunt purificate. Sub Legea veche *exigențele morale* nu erau atât de stricte. În timpul evreilor

³⁵ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Romani*, Omilia 14, 2, PG 60, 526 B.

„nu se cerea o filosofie exactă, ci i se dădea multă cinste. Dumnezeu a mers atât de departe în această cinste, încât, pentru a ajunge la puterea de înțelegere a slăbiciunii umane, a îngăduit o morală mai puțin apropiată de desăvârșire decât înainte: astfel, El a admis divorțul, deși la origine adusese o altă lege”³⁶.

Legea scrisă ajungea astfel să ceară mai puțin decât legea naturală prescrisă : „nu limita faptul de a avea mai multe femei, tolera furia în limitele dreptății și delectarea cu plăcerile moderate”³⁷. Scriptura oferă numai o teorie de desăvârșire; o teorie care lipsită de practică este vidă³⁸. Nu se poate nega faptul că *voința lui Dumnezeu* trebuie căutată și *găsită mai ales în Scriptură*. Totuși nimic nu ar trebui făcut sau spus de către un creștin fără sau în afara mărturiei inspiratei Scripturi.³⁹ Așadar, lucrurile merg până acolo unde merge și mărturia scrisă.

Hristos a învățat o „*filosofie*” *superioară*: grija față de suflet⁴⁰. Legea veche,- lege trupească făcută pentru trupuri,- a substituit-o cu porunci morale care să atingă sufletele: „El n-a venit numai să îndepărteze faptele păcătoase de trup, ci și de la suflet”⁴¹. La evrei „purificările ating numai trupurile și influența lor nu se extinde decât asupra faptelor. La noi, gândirea și conștiința sunt purificate”⁴².

Legea creștină orientează spre desăvârșire: iubirea. Iisus Hristos nu scoate în evidență ca păcate numai omuciderea, adulterul, jurământul fals, dar și furia, privirea impudică, jurământul; și vrea să îi *iubim pe dușmani* ca pe noi înșine. Și tot așa pentru restul. Hrisostom spune că acestea nu sunt facultative, obiecte de concurență, ci reprezintă porunci stricte a căror încălcare este pedepsită cu iadul⁴³. Astfel, între îndeplinirea perfectă a Legii vechi și credința elementară a Legii creștine, exigența și cerința morală a celei din urmă o orientează deja către desăvârșire. Datorită acestui fapt Hristos le-a cerut ucenicilor să fie mai dreپți decât învățații, care cu certitudine

³⁶ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Psalmul 109*, PG 65, 512 C.

³⁷ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Romani*, Omilia 13, 4, PG 65, 512 C.

³⁸ Cf. Sf. VASILE CEL MARE, *Regula mare* 4:933A.

³⁹ A se vedea Sf. VASILE CEL MARE, *Regula mică* 1:1080C-1081C; *Moralia* 80.22:868C; cf. și *Moralia* 26.1: 744C.

⁴⁰ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Matei*, Omilia 25, 2, PG 57, 329 B.

⁴¹ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Matei*, Omilia 17, 1, PG 57, 225 D.

⁴² Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Romani*, Omilia 14, 2, PG 60, 526 B.

⁴³ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Romani*, Omilia 12, 4, PG 60, 499 A.

transpuneau Legea veche în propria lor viață în mod serios. Ce va fi dacă luăm în considerație viața practică desăvârșită a Legii creștine?! Superioritatea izbucnește cu putere la suprafață: „Când nu se dedau idolatriei, când nu comiteau nici un dezmăț, nici adulter, evreii erau numiți sfinți; dar noi, nu numai abținându-ne de la aceste păcate devenim sfinți, ci și dobândind cele mai înalte virtuți”⁴⁴.

Aceste virtuți mai înalte sunt, mai întâi, iubirea de aproapele, care merge până la iubirea dușmanilor. Sf. Vasile cel Mare face diferența între caracterul Scripturii și legea iudaică pe temeiul faptului că „așa cum legea interzice faptele rele, așa și Scriptura interzice cele mai ascunse păcate ale sufletului”⁴⁵. Sfântul Vasile spune că „toate faptele ranchiunoase infectează într-un fel curățenia sufletului și împiedică viața sfântă”⁴⁶.

Scripturile se împlinesc în Hristos. În timp ce platonicii nu au avut niciun concept despre Dumnezeu ca și ființă personală, și cu siguranță niciun concept despre creație *ex nihilo*. Credința lor în transcendența finală a Binelui și a faptului că rămâne dincolo de vorbire și de gândirea discursivă, cât și dincolo de experiența senzorială, le-a dat un motiv lui Origen și Evagrie să-și exprime credința că transcendența lui Dumnezeu din Scripturile Evreice s-a descoperit real în persoana lui Hristos. În timp ce această abordare a fost plină de pericole – Origen era sigur de asta!- nu poate fi respins faptul că atunci când este combinat cu perspective psihologice, și cu idei împrumutate de la stoici, această abordare le-a dat Părinților Neptici concepții puternice și practice pentru explicarea căii ortodoxe de a-l cunoaște pe Dumnezeu⁴⁷.

Studierea Scripturilor

Educația în perioada patristică. În perioada patristică predomina convingerea că educația este și importantă și necesară și folositoare pentru om. Episcopul Eusebiu al Cezareei consideră educația „ca primul dintre cele mai frumoase lucruri pe care-l poate întâlni cineva la bărbații cei mai buni”⁴⁸, și Sfântul Ioan Gură de Aur declară accentuând faptul că „nu există o artă mai

⁴⁴ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Ioan*, Omilia 14,2, PG 59, 93 C.

⁴⁵ SF. VASILE CEL MARE, *Regula mare* 43.1:761C; A se vedea și 2:761D; Clarke, p. 112: „Așa cum legea face o cerere parțială, așa și Biblia face o cerere totală în ceea ce privește orice faptă bună”; a se vedea și *Regula mică* 4.3:1984C; 293:1288C și urm.

⁴⁶ SF. VASILE CEL MARE, *Cuvânt ascetic*, 2, BEP 53, 379.

⁴⁷ C. Clark CARLTON, „Epistemologie și Misiologie: Importanța „minții” în practica pastorală, în *Biserica și Societatea*, pp. 170-171.

⁴⁸ EUSEBIU AL CEZAREEI PALESTINEI, *Apologetica*, PG 21, 981.

mare ca aceasta. Fiindcă ce poate fi de valoare egală cu faptul de a modela sufletul și să instruiesti mintea tânărului?⁴⁹ Grigore Teologul consideră „nu numai educația creștină foarte nobilă... dar și pe cea lumească”⁵⁰. După Isidor Pelusiotul, de altfel, educația are mare valoare pentru că „pe cel ce e isteț îl face mai deștept, iar pe cel ce este mai leneș îl face mai bun”⁵¹.

Hristos, Pedagogul Legii. Cine studiază continuu Sfânta Scriptură și se așează lângă „izvoarele” ei de viață, chiar dacă nu are vreun oarecare interpret, printr-o lectură perseverentă, prin anumite rădăcini duhovnicești dobândite, studiul Scripturii îi va fi de mare folos⁵². El face referire la faptul că Hristos însămnățează în sufletele credincioșilor Legea lui⁵³. Dumnezeu Tatăl este descoperit de Sfântul Ioan Gură de Aur drept semănător, cultivator (γεωργός)⁵⁴, care se îngrijește de cultivarea pământului sufletului nostru, în timp ce pe Hristos îl numește „învățător ecumenic minunat, învățător bun, semănător al sufletelor noastre”⁵⁵. În acest mod, Cuvântul lui Dumnezeu În-suși se interpretează și ca sămânță dumnezeiască. Însăși ascultarea sau citirea Sfintelor Scripturi se interpretează ca pășune duhovnicească (paradis îmbelșugat)⁵⁶, pe care o însămnățiază și o lucrează Dumnezeu în sufletele noastre⁵⁷. Sfântul Ioan Gură de Aur, considerând „necunoașterea Scripturi” cauza tuturor relelor omului⁵⁸, în opoziție cu Platon, care a considerat cunoașterea virtuții ca înțelepciunea cea mai mare⁵⁹, a continuat să supranu-

⁴⁹ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Matei*, Omilia 60, PG 58, 584.

⁵⁰ Sf. GRIGORIE TEOLOGUL, *Cuvântarea 43* : „Necrolog la Marele Vasile”, PG 36, 508.

⁵¹ Sf. ISIDOR PELUSIOTUL, *Epistola 334*, PG 78, 1529.

⁵² Cf. B. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Οι Θείοι παράγοτες ἐν τῇ ἀγια ζωῇ τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου*, Αθήνα 1957, p.14.

⁵³ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Fapte*, Omilia 11, 4, PG 60, 99. De aceea erau atunci admirați oamenii cu o memorie puternică și veridică. Mihail Honiatis, de pildă, îl elogiaza pe arhimandritul Neofit, fiindcă datorită geniului, a memoriei, a iubirii pentru învățătură și a citirii continue și harnice a reușit „să transcrie aproape toată Scriptura inspirată de Dumnezeu în fișierul memoriei” și „putea să reproducă în memoria lui orice-i inspirat de la Dumnezeu din Sfânta Scriptură și din minte să spună pe de rost fără să vadă textul fragmente din cărțile sfinte și să susțină prin cuvânt, prin ordine foarte comod față de alții ce colecționează material cu ochii lor de pe tăblițe scrise și sunt acceptate în auzul public”: *Necrolog la fericitul arhimandrit Neofit*, 15, în S. LAMBROU, *Μιχαὴλ Ακομινάτου τα Σωζόμενα*, Αθήνα, 1879-1880, vol. 1, p. 265.

⁵⁴ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Ioan*, Omilia 19, 3, PG 59, 122.

⁵⁵ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Cateheza 7*, 16, EΠE 30, 482.

⁵⁶ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Fapte*, Omilia 11, 4, PG 60, 99.

⁵⁷ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Că este de folos citirea Scripturilor 1*, PG 51, 87.

⁵⁸ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Fapte*, Omilia 34, 5, PG 60, 250.

⁵⁹ Etica și Pedagogia socratică a fost înțelegerea și capacitatea minții. Moralitatea se sprijină întâi de toate pe cunoașterea obiectivă a valorilor. Așa, virtutea este cunoaștere și de aceea poate să fie învățată. Dar dacă virtutea este învățare atunci este posibilă și educația, pentru

mească virtutea învățare(artă)⁶⁰. Pedagogul adevărat, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, „trebuie să se îngrijească de formarea unui caracter corect al copiilor și nu de lucrurile materiale”. „Vrei copil ascultător?”, întreabă Sfântul Ioan Gură de Aur și ne răspunde: „crește copilul de la primii lui pași în *educația și îndrumarea Domnului*”⁶¹. Diferite sfinte istorii pentru copiii mici și studiul Sfintei Scripturi pentru copiii cei mai mari. „Să nu crezi că este de prisos să audă des Sfânta Scriptură... Să le fim exemplu și să-i obișnuim să consacre timp citirii Sfintei Scripturi”⁶², subliniază Sfântul Ioan Gură de Aur.

Educația urmează psihologia omului în dezvoltare. Părinții Bisericii au crezut că omul vine în lume cu diferite trăsături moștenite, că are predispoziții innăscute, care au puterea fie singure fie prin influența mediului să se modeleze (contureze) în însușiri psihice și trupești. Următorul text al lui Grigorie de Nyssa – pe care-l întâlnim și la Sfântul Vasile cel Mare – este din acest punct de vedere suficient de revelator:

„Crește-ți deci, dar nu cu măsură în creștere. În prima situație în care am fost aruncați în pânțele au fost suspendate și motivele creșterii. Nu există vreo harismă mai nouă ce s-a făcut după aceea. Dar moștenirile ereditare împiedică încercările în creștere”⁶³.

Avem aici o raportare la principiul fundamental al psihologiei omului în dezvoltare. Aceeași concepție o întâlnim adesea la psihopedagogii creștini ai tuturor secolelor.

Hristos este centralitatea educației. Iată cum foarte caracteristic și concis a nutrit *scopul educației* Sfântul Ioan Gură de Aur:

„preocuparea părinților nu trebuie să fie îmbogățirea copiilor lor cu aur și argint, ci cum să devină dintre toți mai bogați în evlavie și în credință și în dobândirea virtuții; cum să nu aibă nevoie de multe, cum să nu vadă cu admirație bunurile materiale și dorințele noutății”⁶⁴.

că fără învățarea virtuții, adică fără asceza energiei volitive spre bine nu are sens (cf. PLATON, *Menon* 91 a, 92 e, 93 a, 70 a.)

⁶⁰ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Ioan*, Omilia 68, 2, PG 59, 376.

⁶¹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, PG 62, 150.

⁶² SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Efeseni*, Omilia 21, PG 62, 151.

⁶³ SF. GRIGORIE DE NYSSA, *Cuvântarea* 1 la cuvintele Scripturii „omul a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”, PG 44, 269.

⁶⁴ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre creșterea copiilor*, PG 63, 763.

Scopul educației după Sfântul Ioan Gură de Aur este de a forma „atleții lui Hristos”. El scrie în acest sens următoarele: „Crește un atlet al lui Hristos și învață-l din prima sa vârstă să fie evlavios și în societate”⁶⁵. Aceste cuvinte cuprind întreaga problematică a educației. „Viața în Hristos” este scopul educației la Părinții Bisericii. Pentru ei, Hristos este unicul și adevăratul punct statornic de orientare existențială a omului. Perspectiva lor asupra educației este hristologică și nu antropologică. Astfel, „viața curată” se dobândește prin educație sau instrucție adevărată⁶⁶. Omul prin învățatură și printr-o instruire potrivită⁶⁷, poate să învețe să practice binele și să evite răul⁶⁸. Dar, cuvântul lui Dumnezeu poate încă să „îmbibe” și inconștient⁶⁹, după cum mirul⁷⁰, sufletul nostru. Cuvântul lui Dumnezeu se asemuiește cu sămânța de muștar, cu aluatul, cu mărgăritarul și cu comoara⁷¹. Sfântul Ioan Gură de Aur spune că „de multe ori se întâmplă ca prin învățatura continuă plugul cuvântului dumnezeiesc, coborând în adâncul sufletului, să taie patima ce-l deranjează. Deoarece cel ce a auzit cuvântul de nenumărate ori cu ceva va rămâne; nu-i cu putință ca omul ce aude continuu să nu fie influențat nicicum”⁷².

Sfântul Duh desăvârșește predica și îndrumarea. Potrivit Sfântului Ioan Gură de Aur „puterea predicii este mare; cel care o dată o frământă devine aluat pentru restul. Și precum scânteia care cade pe lemn și aprinde vreascul și se întinde la toate celelalte dacă primele au ars și ele întetesc flacăra, așa este și cu predica”⁷³. Și simpla predicare a cuvântului Scripturii este capabilă să transmită persoanei virtutea creștină. Desigur predica, atunci când lucrează Sfântul Duh⁷⁴, este capabilă „să curețe toată putreziciunea păcatului”. Pe cât de puțin se va opune sau va manifesta rezistență omul față de Cuvântul- tămăduitor, pe atât de mult se va curăți de patimi⁷⁵. Sfântul Ioan Hrisostom accentuează că povața și musturarea pedagogului devine

⁶⁵ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre slava deșartă și cum trebuie părinții să-i educe pe copii*, cap. 19. E prima lucrare scurtă (concisă) a unui Părinte ce studiază într-un mod sistematic educația creștină a copiilor în familie. Vezi Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ, *Ο Φλογερός μαχητής*, Αθήνα, 1961, p. 187.

⁶⁶ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La I Timotei*, Omilia 5, 1, PG 62, 526.

⁶⁷ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Evrei*, Omilia 8, 4, PG 63, 75: „dascălul învață virtutea”.

⁶⁸ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Statui*, Omilia 12, 2, PG 49, 130: „educația îndepărtează răutatea”.

⁶⁹ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre a nu mărturisi public păcatele* 3, PG 51, 356.

⁷⁰ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Efeseni*, Omilia 14, 3, PG 62, 103.

⁷¹ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Matei*, Omilia 47, 2, PG 58, 483.

⁷² Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La II Timotei*, Omilia 6, PG 62, 632.

⁷³ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *La Matei*, Omilia 46, 2, PG 58, 479.

⁷⁴ Cf. Γ. Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, *Το αποστολικό κήρυγμα στην πρώτη Εκκλησία*, Αθήνα 1985, 376.

⁷⁵ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Pocăință* 6, 3, PG 49, 317.

mult mai eficientă dacă el însuși are luminarea Duhului Sfânt și se îndrumă în această lucrare a lui de Sfânta Scriptură: „Flacăra înmoaie inima dură și pregătește bine pentru fiecare împrejurare, cuvântul răsună din interiorul Sfintelor Scripturi”⁷⁶.

Responsabilitatea educației. Sfântul Ioan Gură de Aur este de părere că frații mai mari au responsabilitate față de cei mai mici. El spune următoarele în acest sens:

„Dar când tatăl tău mustră aspru pe fratele tău, arată și tu dojană, fie pentru că ai grijă de fratele tău, fie pentru că ești nemulțumit împreună cu tatăl tău. Fiindcă fratele tău dacă vede că a greșit, că a fost condamnat de tatăl lui, dar a fost flatat de tine, devine mai neatent. Și paguba nu este numai aceasta, ci aduce și vină ție însuși”⁷⁷.

Același Părinte scrie că „tinerețea este neîmblânzită și are nevoie de mulți ca să fie îngrijită, profesori, pedagogi, însoțitori, educatori; și e frumos să se supună după atâtea”, ajunge ca toți să fie experimentați, fie slujitori, fie salariați liberi. Sfântul Ioan continuă: „Deci, copiii să nu audă nimic necuviincios, nici de la slujitori, nici de la pedagog, nici de la doici. Ci așa cum plantele au nevoie de îngrijire mai ales atunci când sunt fragede, tot astfel și copiii”⁷⁸.

Relația dintre credință și înțelegere

Credința, începutul și sfârșitul educației. Adevărul Evangheliei nu numai că are întâietate sau din ea rezultă înțelegerea, atât cât este omenește posibil, ci și o ajută pe a doua: „prin credință lucrează înțelegerea”⁷⁹. Sfântul Ioan Gură de Aur, asemănând Sfânta Scriptură cu un vas de explorare al cărui conducător este Dumnezeu, caracterizează credința concomitent atât ca velă (ιστίο) cât și ca ancoră (ἀγκυρα), ca să sublinieze cu exactitate că credința reprezintă și se impune ca începutul și sfârșitul al demersului și al progresului duhovnicesc, dacă se ancorează cu succes la limanul Vieții Veșnice (Αἰώνιας Ζωής)⁸⁰.

⁷⁶ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Matei*, Omilia 2, 6, PG 57, 31.

⁷⁷ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre creșterea copiilor*, PG 67, 765.

⁷⁸ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre slava deșartă...*, 79.

⁷⁹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Pocăință*, Omila 22, 1, PG 63, 155.

⁸⁰ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La I Tesalonicieni*, Omilia 7, 3, PG 62, 438.

Angajamentul total cu Scripturile. Un alt aspect al vieții sfinte al creștinului încorporat în trupul mistic al lui Hristos este, după Sfântul Ioan Hrisostom, angajamentul total cu Scripturile. „A intra într-una dintre Evanghelii înseamnă a intra într-un oraș de aur; a asculta cuvintele care nu aparțin unui rege pământesc, ci sunt ale Domnului îngerilor”⁸¹. Auzirea și citirea mesajului Evangheliei cu receptivitate autentică are puterea să ridice ființele umane de pe pământ la cer. Despre această temă a „auzirii” Scripturilor Hrisostom vorbește în prima sa Omilie la Evanghelia după Ioan. Această atenție cerută nu este pentru o zi, ci pentru toată viața. Este o auzire și un răspuns integral și total, este o viață fără de păcat, plină de har și uimire. Întâi de toate, este o auzire internă, în suflet, într-o liniște deplină pe care Marele Antiohian o numește undeva „liniștea mistică” (μυστική σιγή). Această percepție transfiguratoare a Cuvântului lui Dumnezeu presupune o curățire trupească și sufletească. Cuvintele Evangheliei nu înseamnă nimic pentru acela ce nu are dorința de a se elibera de-o „viață grosolană”.

În lucrarea *Moralia* (70) se stipulează în mod negativ că „nu trebuie să se învețe învățături diferite” și în mod pozitiv că „trebuie să-i învățăm pe cei care ne-au fost încredințați tot ceea ce Domnul ne-a poruncit în Evanghelie și prin Apostolii săi.”⁸² Dacă propovăduitorul cuvântului s-ar îndepărta de la aceste standarde și ar introduce un mesaj făcut de el, nu l-ar mai avea stăpân pe Domnul⁸³. Pentru Sfântul Vasile oricare episcop sau arhipăstor bisericesc care nu învață voința lui Dumnezeu așa cum este revelată în Scripturi este „un fals mărturisitor al lui Dumnezeu” și „comite un sacrilegiu”⁸⁴. În aceste condiții, după ce este testat, mesajul ar trebui să fie respins de către ascultători⁸⁵. Sfântul Ioan Gură de Aur, „nimic nu promovează educația ca faptul de a iubi și de a fi iubit”⁸⁶. Prin iubire, completează arhiepiscopul Eustatie al Tesalonicului, „dascălii cu lipsuri, devin abordabili celor ce doresc să învețe”⁸⁷, pe când educatorul ce nu oferă iubire „este vrednic de dispreț”⁸⁸.

⁸¹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Matei*, Omilia 1, 17.

⁸² SF. VASILE CEL MARE, *Moralia* 70.5-6: 821 b-c.

⁸³ SF. VASILE CEL MARE, *Moralia* 70.30: 841 a.

⁸⁴ SF. VASILE CEL MARE, *Regula mică* 98: 1149d.

⁸⁵ A se vedea SF. VASILE CEL MARE, *Moralia* 72.1-2: 845d.

⁸⁶ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La I Timotei*, Omilia 6, PG 62, 529.

⁸⁷ SF. EUSTATIE AL TESALONICULUI, *Epistola către eparhia Tesalonicului*, 3, PG 135, 1036 ab.

⁸⁸ SF. EUSTATIE AL TESALONICULUI, *Epistola către eparhia Tesalonicului*, 2, PG 135, 1033 d.

Scripturile ca pedagog și medicament duhovnicesc

Cuvintele dumnezeiești sunt comoară medicală. În Omilia 37 la Evanghelia după Ioan, Sfântul Ioan Gură de Aur începe cu convingerea că Sfintele Scripturi constituie, într-un anumit mod, un medicament (φαρμακείο) în interiorul cărora va găsi oricine leacul potrivit pentru vindecarea oricărei boli psiho-duhovnicești: „Παντοδαπών γάρ ἐστὶ φαρμάκων θησαυρός τα θεία λόγια”⁸⁹. Toate „rănilor” moral-psihologice se vindecă prin ascultarea, studierea și păzirea cuvintelor Sfintei Scripturi⁹⁰.

În Sfânta Scriptură Dumnezeu Însuși se prezintă ca mângâietor (Παράκλητος)⁹¹, ca îndrumător și sprijinitor (καθοδηγητής, παριστάμενος)⁹², ca doctor psiho-trupesc⁹³, care urmărește evoluția bolii sufletești⁹⁴, înviind pe cei morți psiho-duhovnicești⁹⁵. Iisus Hristos, care S-a caracterizat pe sine drept doctor⁹⁶ și îngrijitor⁹⁷ al sufletelor și al trupurilor⁹⁸, a vindecat răni grave, deschise redând sănătate orbului, tâlharului, desfrânații etc⁹⁹.

Apostolii, întrucât au fost întăriți duhovnicește au fost cunoscuți lumii ca doctori ai întregii firii umane¹⁰⁰. De asemenea, Evangheliști au fost considerați ca doctori¹⁰¹. Apoi, Apostolul Pavel s-a distins pe sine ca fiind doctor „ο ὄντως ἰατρός”¹⁰². La rândul lor, Sfinții¹⁰³, întâi de toate martirii, episcopii¹⁰⁴, preoții¹⁰⁵, monahii și în general toți credincioșii sunt considerați doctori ai sufletelor.

⁸⁹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Ioan*, Omilia 37, 6, PG 59, 207.

⁹⁰ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Pocăință*, Omilia 6, 3, PG 49, 317.

⁹¹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La II Corinteni*, Omilia 1, 6, PG 61, 390.

⁹² SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Psalmul 10*, 1, PG 55, 140.

⁹³ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Către cei care spun că demonii...*, Omilia 5, PG 49, 251.

⁹⁴ SF. IOAN GURĂ DE AUR, PG 50, 568.

⁹⁵ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La II Corinteni*, Omilia 2, 3, PG 61, 395.

⁹⁶ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Geneză*, Omilia 20, 3, PG 53, 170. SFÂNTUL IGNATIE TEOFORUL în *Epistola către Efeseni* (PG 5, 737) spune: „Ἐχομεν ἰατρόν καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Θεὸν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν.

⁹⁷ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Matei*, Omilia 59, 1, PG 58, 573.

⁹⁸ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Geneză*, Omilia 27, 1, PG 53, 240.

⁹⁹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Cruce...*, 1, 2, PG 49, 401.

¹⁰⁰ SF. IOAN GURĂ DE AUR, Sf. Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia 12, 3, PG 59, 84.

¹⁰¹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Matei*, Omilia 74, 4, PG 58, 684.

¹⁰² SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Fapte*, Omilia 16, 4, PG 60, 132.

¹⁰³ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Cateheza* 7, 5, EΠE 30, 474. PG 50, 550.

¹⁰⁴ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Pocăință* 5, 5, PG 49, 312.

¹⁰⁵ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Ioan*, Omilia 85, 4, PG 59, 471.

Sinergia în educație și terapie afirmă libertatea. Hristos nu constrânge libertatea umană, deoarece consimțământul omului este o condiție necesară pentru reușita și realizarea comuniunii, a vindecării. „Harul este pregătit: el caută pe cei care-L primesc sincer”¹⁰⁶. „Puterea impunerii terapiei nu-i aparține doctorului, decât numai bolnavului însuși”¹⁰⁷, spune Ioan Hriostom. Libertatea omului este respectată absolut¹⁰⁸, din moment ce Dumnezeu „pe toate le poate face, cu excepția faptului de a-l obliga pe om să-L iubească”¹⁰⁹. Deoarece „povățuitorul nu se judecă după cele spuse de el, ci lasă fiecare lucru la judecata ascultătorilor”¹¹⁰.

Sfântul Ioan Gură de Aur exprimă cel mai precis această *abordare indirectă în pedagogia creștină*. Să dăm cuvântul Sfântului:

„nu vă stăpânim prin credință, iubiților, și nici nu vă poruncim acestea printr-un mod despotice; suntem meniți ca să învățăm și nu ca să stăpânim și să ne comportăm ca infailibili; fiindcă ne asemănăm cu un grup de oameni ce sfătuiește, deoarece cel ce sfătuiește le spune pe-ale lui fără să-l silească pe ascultător, ci îl lasă să fie domnul alegerii celor pe care le aude”¹¹¹. „Fiindcă cel ce este forțat de multe ori se deznădăduiește. Însă cel ce-l lasă pe ascultător să aibă posibilitatea de a alege el însuși, îl convinge mai mult. Deoarece *terapia este mai puternică decât constrângerea*. De aceea și El a spus „cine vrea”¹¹².

Educația terapeutică înnoiește omul. La toți Părinții Bisericii predomină convingerea că educația și desigur studiul poate până și cele mai mari defecte ale omului să le corecteze. Sfântul Ioan Gură de Aur îi numește „ucigași de copii” pe părinții ce neglijează educarea copiilor și deseori condamnă întreaga societate că e indiferentă de viitorul ei. El scrie următoarele: „Pentru că Părinții, care nu-s interesați ca să devină copiii lor buni și cumi-nți, sunt ucigași de copii, și chiar mai rău decât aceștia, pentru că distrug și

¹⁰⁶ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Geneză*, Omilia 9, 1, PG 53, 76.

¹⁰⁷ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, 2, PG 48, 634.

¹⁰⁸ vezi Βενέδικτος ΕΓΓΑΖΑΚΗΣ, *Παράδοση και παραλαβή του Θεϊου Λόγου. Δόγμα και πνευματικότητα*, Λευκωσία, 1981, p. 11-12.

¹⁰⁹ Olivier CLEMENT, *Η Θεολογία μετά τον «θανατό του Θεου»*, Αθήνα, 1973, p. 47.

¹¹⁰ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre feciorie*, PG 48, 566.

¹¹¹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Efeseni*, PG 62, 87.

¹¹² SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Matei*, PG 58, 541.

omooară sufletul lor”¹¹³. În ceea ce privește caracterul terapeutic al pastoralei, Sfântul Vasile accentuează că Sfânta Scriptură constituie codul inspirat de Dumnezeu pe baza căruia păstorul trebuie să regleze educația terapeutică¹¹⁴, în timp ce elementul distinctiv al ultimului termen îl consideră a fi *principiul individualizării*¹¹⁵.

Cunoscutul teolog grec G. Metalinos accentuează că „de educația moral-formativă a tinerilor depind părinții unei misiuni creștine reușite și progresul sau retrogradarea societății umane”¹¹⁶, sprijinindu-se pe părerea Sfântului Ioan Gură de Aur: „Ceea ce schimbă toată lumea este faptul că ne neglijăm copiii, pe de o parte ne îngrijim de trupurile lor, iar pe de alta însă disprețuim sufletul lor, supunându-i unei stări de accentuată neghiobie”¹¹⁷.

Concluzie

Educație despre Dumnezeu în prezența feței lui Dumnezeu și a feței omului: Sfintele Scripturi și Sfânta Tradiție sunt cele care oferă călăuză pentru educație și astfel pentru adevăratul umanism. În interpretarea Sfintelor Scripturi avem nevoie întotdeauna de ajutorul Duhului Sfânt. Sfintele Scripturi constituie izvorul și sufletul teologiei Bisericii, nervul duhovnicesc al practicii ecleziale și, de aceea, apare indispensabil ca actul interpretativ al textelor sfinte să fie susținut de competențe specifice. Părinții Bisericii văd studiul Scripturii ca un exercițiu de viață duhovnicească, un mijloc de comuniune cu Dumnezeu și astfel formarea clasică a multor Părinți a fost reordonată în slujirea mai matură adusă comunității ecleziale. De aceea trebuie să citim Cuvântul lui Dumnezeu în comuniune cu Biserica cea vie. Locul privilegiat pentru citirea și ascultarea cuvântului lui Dumnezeu este Sfânta Liturghie, în care, prin celebrarea Tainei sau Liturghiei Cuvântului și aducearea în prezent a Trupului lui Hristos prin Sf. Taină, noi actualizăm Cuvântul și în viețile noastre, făcându-L prezent printre noi. Nu trebuie să uităm niciodată că Logosul sau Cuvântul lui Dumnezeu transcende timpul. Părerile omenești vin și trec. Ceea ce astăzi este modern, mâine va fi foarte învechit.

¹¹³ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre creșterea copiilor*, PG 63, 765.

¹¹⁴ SF. VASILE CEL MARE, *A lua aminte la tine însuși*, 1, PG 31, 200 c. Χρήστος ΒΑΝΤΟΣ, *Θέματα ποιμαντικής ψυχολογίας* (Θεσσαλονίκη, 1997), pp. 108-109.

¹¹⁵ SF. VASILE CEL MARE, *Conciziunea termenilor*, 76, PG 31, 1136 d.

¹¹⁶ Γ. ΜΑΙΤΑΛΛΗΝΟΥ, „Το πρόβλημα της αγωγής υπό το φώς της διδασκαλίας των τριών Ιεραρχών”, în *Κοινωνία* 1981, 2, p. 187.

¹¹⁷ SF. IOAN GURĂ DE AUR, PG, 51, 327.

Pe de altă parte, Cuvântul lui Dumnezeu este cuvântul vieții veșnice și poartă în el veșnicia, fiind valabil pentru totdeauna. Așadar, purtând cuvântul lui Dumnezeu cu noi, purtăm în noi veșnicia și viața veșnică. Cuvântul lui Dumnezeu înveșnicește. „Scripturile nu ni s-au dat ca să le avem doar în cărți, ci și ca să le întipărim în inimile noastre”¹¹⁸.

¹¹⁸ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *La Ioan*, PG 59, 195, 187.

CÂNTAREA ÎN CADRUL SFINTELOR SLUJBE - TEMEIURI BIBLICE, PATRISTICE, LITURGICE ȘI CANONICE

Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu

Abstract

The present study deals with liturgical singing in general, trying to treat this theme in a biblical, patristic, canonical and liturgical context. Thus, in the introduction of the work I presented some historical aspects regarding liturgical singing. In the first part of the work, I addressed the issue of liturgical singing as a “sacrifice of praise” of the Church’s faithful, offering a biblical perspective on this issue. Next, I referred to the primary literature on liturgical singing and I presented the testimonies of the Holy Fathers regarding liturgical singing. References to hymn singing within the Church’s ordinances and services make up another part of the study, in which I also included the interpretations of the Holy Fathers at church services, regarding liturgical singing. In the last part, I presented the canonical provisions regarding singing in the Church and church singers. The study ends with some conclusions in which the main ideas presented in its contents are presented.

Keywords

Chants, liturgical, theme, biblical, patristic, canonical, liturgical

Introducere. Cântarea liturgică – aspecte istorice

Principala caracteristică a cultului creștin este aceea că el este cântat¹. În ceea ce privește evoluția cântării liturgice în cadrul Bisericii Creștine aceasta a cunoscut un lung proces de evoluție. Astfel, cunoaștem mai multe perioade în ceea ce privește dezvoltarea imnografiei.

Perioada de început a dezvoltării cultului creștin o constituie primele trei secole, timp în care cântarea liturgică folosită în Biserica Creștină s-a inspirat din tradiția sinagogii iudaice, întrucât marea parte a creștinilor din primele comunități provenea dintre iudei. În această perioadă, cea mai mare parte a slujbelor Bisericii era alcătuită din lecturi biblice, și psalmi, care de obicei erau cântați de către creștinii participanți la slujbă și din rugăciunile și ecteniile rostite de către preoții săvârșitori ai cultului. Psalmii erau cântați de către credincioșii din biserică în două moduri: responsoric și antifonic. În cadrul tipului de *cântare responsorică*, cântărețul principal dădea tonul, începând și conducând în mod efectiv cântarea, credincioșii din biserică cântând împreună cu el refrenele sau răspunsurile scurte, numite *ipacoi* (de exemplu *Aliluia*). Cel de-al doilea mod de cântare al psalmilor era *psalmodierea* sau *cântarea antifonică* sau alternativă, ea constând din cântarea întregului psalm de către toți credincioșii din biserică, împărțiți în două grupe, care cântau alternativ versetele sau stihurile psalmilor. Astfel, de o parte cântau vocile bărbaților, iar de cealaltă parte vocile femeilor și ale copiilor. La sfârșitul psalmului, amândouă grupele de bărbați și femei și copii se reuniau, cântând în comun finalul psalmului sau refrenul. Acest mod de cântare a fost folosit cu preponderență în Bisericile Creștine mai cu seamă în sec. II-III².

Cu toate acestea, în primele comunități creștine rânduielile liturgice nu se mărgineau la simpla cântare a psalmilor în conținutul lor, ci încă din această perioadă este inaugurată cea de-a doua etapă de dezvoltare a cântării bisericesti „impusă de contextul în care Biserica își desfășura activitatea și necesitățile misionare”³. Această perioadă este marcată de începutul alcătuirii poeziei imnografice. Dintre primele imne liturgice alcătuite sub forma

¹ A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. Nicolae D. NECULA, „De ce nu se folosește muzica instrumentală în Bisericile Ortodoxe?”, în vol. *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. II, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2001, p. 59.

² A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica Generală*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, pp. 707-708.

³ Pr. Viorel SAVA, „Rugăciunea liturgică sau dialogul omului cu Dumnezeu și o posibilă cale de dialog intercreștin”, în vol. *În Biserica slavei Tale. Studii de Teologie și Spiritualitate Liturgică (III)*, Editura Performantica, Iași, 2006, p. 152.

poeziei imnografice amintim imnul *Lumină lină...*, din rânduila Vecerniei, un imn cu caracter trinitar și hristologic, pe care Sfântul Vasile cel Mare îl atribuie Sfântului Antinoghen, episcopul Sevastiei din Asia Mică, martirizat în persecuția lui Dioclețian, la începutul secolului IV⁴. Un alt imn cu o vechime considerabilă este imnul: *Născătoare de Dumnezeu Fecioară, bucură-te...*, cântat în cadrul slujbei Litiei, inspirat din salutarea cu care Sfântul Arhanghel Gavriil a salutată-o pe Sfânta Fecioară Maria în momentul Bunei-vestiri (Luca 1, 28, 42)⁵. Sau, imnul *Sfinte Dumnezeule...*, din sec. V, atribuit patriarhului Proclu al Constantinopolului⁶.

Poezia imnografică a fost alcătuită și ca un mijloc de apărare a dreptei credințe împotriva ereziilor. Ereticii se foloseau de imnele alcătuite de ei, cântându-le în cadrul comunităților în cadrul cărora activau, pentru a-și propaga ideile lor eretice printre creștinii dreptcredincioși. Dreptcredincioșii au început să alcătuiască și ei imne prin care să afirme dreapta credință, transmițându-le în rândul creștinilor prin intermediul cântării liturgice. Amintim în acest sens contribuția remarcabilă a Sfântului Efreem Sirul (+378), care se bucura de un talent poetic deosebit, în demersul său pentru apărarea dreptei credințe, el utilizând chiar instrumentele folosite de către eretici, amintind în acest sens imnul și cântarea⁷. Exemplul Sfântului Efreem Sirul va fi urmat și de alți Părinți ai Bisericii din alte părți ale lumii creștine. Astfel, corurile de credincioși, împreună cu preoții și episcopii ieșeau în procesiuni prin cetăți cântând imnele care conțineau textele referitoare la adevărurile de credință care erau contestate de către eretici⁸. Astfel, avem cunoștință despre un astfel de cor, inițiat de Sfântul Ioan Gură de Aur la Constantinopol, despre care se spunea că este net superior celor ariene⁹.

Prima formă pe care a îmbrăcat-o poezia imnografică a fost aceea a *troparului*, care poate îmbrăca următoarele forme: stihiri (alcătuite multe dintre ele de către Anatolie, Patriarhul Constantinopolului în sec. V), sedelne, antifoane, svetilne (alcătuite de Împăratul Leon Filosoful și fiul acestuia Con-

⁴ A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, *Liturgica Generală*, p. 712.

⁵ A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, *Liturgica Generală*, p. 712.

⁶ A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, *Liturgica Generală*, p. 712.

⁷ A se vedea în acest sens Preot Petre VINTILESCU, *Despre poezia imnografică în cărțile de ritual și cântarea bisericască*, București, 1937, pp. 38-39.

⁸ A se vedea în acest sens Pr. V. SAVA, „Rugăciunea liturgică sau dialogul omului cu Dumnezeu și o posibilă cale de dialog intercreștin”, pp. 153-154.

⁹ A se vedea în acest sens Preot P. VINTILESCU, *Despre poezia imnografică în cărțile de ritual și cântarea bisericască*, p. 41.

stantin al VIII-lea Porfirogenetul), perioada de dezvoltare a acestui tip de poezie imnografică începând din sec. al IV-lea. Poezia imnografică de forma troparului a fost dezvoltată în secolul al VI-lea, printr-un alt gen imnografic, *Condacul*, dintre reprezentanții acestui gen imnografic amintind pe: Roman Melodul și Cosma Melodul. Ultima perioadă a dezvoltării poeziei imnografice a fost aceea a *Canonului*, dezvoltat între secolele VII și VIII, dintre reprezentanții acestui gen imnografic amintind pe: Sfinții Iosif și Teodor Studitul (pentru Canoanele Triodului), Sfântul Ioan Damanschinul (pentru Canonul Învierii și Canoanele Învierii pe cele opt glasuri din Octoih), sau pe Sfântul Andrei Criteanul (autorului Canonului celui Mare de pocăință din timpul Postului celui Mare)¹⁰.

Cântarea liturgică - „jertfă de laudă” a credincioșilor Bisericii. Perspectivă biblică

*Cântarea bisericească este „jertfa de laudă” adusă de către cei credincioși lui Dumnezeu, în locașul de cult, în timpul săvârșirii sfințelor slujbe*¹¹. Ideea aceasta apare foarte bine ilustrată în Psalmii lui David. Oferim spre exemplificare, câteva texte din Psalmi. Astfel, în Psalmul 49, 14, 23 auzim: „Adu lui Dumnezeu jertfă de laudă (cântare)... Cele ce îmi aduce jertfă de laudă, acela Mă cinstește”. Sau în Psalmul 91, 1-2, se arată: „Bine este a ne mărturisi Domnului și a cânta numele Tău, Preainalte, a vesti dimineața mila Ta și adevărul Tău în toată noaptea...”. Textul acesta din Psalmi a fost preluat și în conținutul slujbei Utreniei zilelor de rând ale Postului Mare¹². Iar în Psalmul 94, 1, 7 se exclamă: „Veniți să cântăm cu bucurie Domnului și să strigăm lui Dumnezeu, Mântuitorului nostru. Să întâmpinăm fața Lui cu laude și în psalmi să cântăm Lui”.

În alți psalmi găsim îndemnuri adresate credincioșilor Bisericii de a-l lăuda pe Dumnezeu prin cântare. Astfel, în Psalmul 149, 1 auzim: „Cântați Domnului cântare nouă, cântați laudele Lui în adunarea credincioșilor!”. Sau în Psalmul 150, 1 se exclamă: „Lăudați pe Domnul în locașul Său cel sfânt... Toată suflarea să laude pe Domnul!”. Iar în Psalmul 99, 1 suntem îndemnați

¹⁰ A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, *Liturgica Generală*, pp. 713-722.

¹¹ A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, „Temeiurile biblice și tradiționale pentru cântarea în comun a credincioșilor”, în vol. *Liturgia - sufletul etern al Ortodoxiei în rugăciune. Studii de Teologie Liturgică*, vol. I, Editura Andreiană, Sibiu, 2013, p. 423.

¹² A se vedea în acest sens *Ceaslov*, Utrenia, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, p. 78.

astfel: „Strigați către Domnul toți cei de pe pământ!... Cu cântări intrați în curțile Lui! Slăviți-l și lăudați numele Lui”. În Psalmii 133 și 134, 1-3, 21 suntem îndemnați de asemenea de a aduce laudă neîncetată lui Dumnezeu: „Iată acum binecuvântați pe Domnul toate slugile Domnului, care stați în casa Domnului, în curțile casei Dumnezeului nostru. Noaptea ridicați mâinile voastre spre cele sfinte și binecuvântați pe Domnul. Te va binecuvânta Domnul din Sion, Cel ce a făcut cerul și pământul” (Psalmul 133, 1-3). „Lăudați numele Domnului, lăudați slugi pe Domnul. Cei ce stați în casa Domnului, în curțile casei Dumnezeului nostru. Lăudați pe Domnul, că este bun Domnul; cântați numele Lui că este bun... Binecuvântat este Domnul din Sion, Cel ce locuiește în Ierusalim” (Psalmul 134, 1-3, 21).

*Prin cântarea bisericească, liturgică, omul dobândește asemănare cu îngerii lui Dumnezeu din ceruri, care aduc neîncetat doxologie Acestuia*¹³. În sensul acesta, mărturiile cuprinse în Sfânta Scriptură privitoare la cântarea îngerilor din ceruri sunt lămuritoare. Astfel, în Vechiul Testament, în cartea profetului Isaia 6, 2-3, despre cântările cerești ale îngerilor găsim scrise următoarele: „Serafimii stăteau înaintea Lui, fiecare având câte șase aripi: cu două își acopereau fețele, cu două picioarele, iar cu două zburau. Și strigau unul către altul, zicând: „Sfânt, sfânt, sfânt este Domnul Savaot, plin este tot pământul de slava Lui!”. Iar în cartea lui Iov 38, 7 este înfățișată astfel cântarea întregii creații, dimpreună cu cea a îngerilor din ceruri: „... stelele dimineții cântau laolaltă și toți îngerii lui Dumnezeu Mă sărbătoreau ...”. De asemenea, în Noul Testament, în Evanghelia Sfântului Luca 2, 13-14 este prezentată cântarea îngerilor din ceruri la Nașterea Mântuitorului: „Și deodată s-a văzut, împreună cu îngerul, mulțime de oaste cerească, lăudând pe Dumnezeu și zicând: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire!”. În Sfintele Evanghelii se amintește despre cântarea pruncilor la Intrarea Mântuitorului Hristos în Sfânta Cetate a Ierusalimului: „Osana, Fiului lui David; bienecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului! Osana întru cei de sus!” (Matei 21, 9; a se vedea comparativ și Marcu 11, 9-10; Luca 19, 38; Ioan 12, 13), prin care aceștia de fapt imitau cântarea pe care îngerii o aduc neîncetată lui Dumnezeu în ceruri. Atunci când mai-marii preoților și cărturarii au vrut să-i oprească pe copii de a mai cânta, Mântuitorul le amintește cuvântul Scripturii: „Oare n-ați citit în Scripturi că din gura pruncilor și a celor ce sug Ti-ai pregătit laudă?”

¹³ A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, „Temeiurile biblice și tradiționale pentru cântarea în comun a credincioșilor”, în *vol. cit.*, p. 422.

(Matei 21, 15-16). Cartea Apocalipsei 4, 8-11 prezintă vedenia Sfântului Ioan Evanghelistul cu cei patru heruvimi și cu cei 24 de bătrâni, care aduceau neîncetat doxologie lui Dumnezeu în ceruri: „Și cele patru ființe, având fiecare dintre ele câte șase aripi, sunt pline de ochi, de jur împrejur și pe dinăuntru, și odihnă nu au, ziua și nopatea, zicând: Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Dumnezeu, Atotțiitorul, Ce ce era și Cel ce este și Cel ce vine. Și când cele patru ființe dădeau slavă, cinste și mulțumită Celui ce șade pe tron, Celui ce este viu în vecii vecilor, atunci cei douăzeci și patru de bătrâni, căzând înaintea Celui ce ședea pe tron, se închinau Celui ce este viu în vecii vecilor și aruncau cununile lor înaintea tronului, zicând: Vrednic ești Doamne și Dumnezeu nostru, să primești slava și cinstea și puterea, căci tu ai zidit toate lucrurile și prin voința Ta ele erau și s-au făcut”.

Mântuitorul Însuși a practicat cântarea ca laudă adusă lui Dumnezeu, cântând Psalmi împreună cu Apostolii Săi în grădina Ghetsimani, după Cina cea de Taină: „Și după ce au cântat laude, au ieșit la Muntele Măslinilor” (Matei 26, 30; Marcu 14, 26).

Membrii celei dintâi comunități creștine din Ierusalim, potrivit mărturiei din cartea Faptelor Apostolilor petreceau în rugăciune și laudau pe Dumnezeu prin cântare: „În fiecare zi, stăruiau într-un cuget în templu și frângând pâinea în casă, luau împreună hrana întru bucurie și întru curăția inimii, lăudând pe Dumnezeu” (Fapte 2, 46-47). Sfântul Apostol Pavel îi îndeamnă pe creștinii din vremea sa la întrebuițarea cântării religioase, atât în carul adunărilor cultice, cât și în afara lor. Astfel, în Epistola către Evrei el scrie: „Prin El (Hristos) să aducem pururea lui Dumnezeu jertfă de laudă, adică rodul buzelor care preaslăvesc Numle Lui” (Evrei 13, 15). Iar în epistola către Efeseni, același Apostol îi îndeamnă pe credincioșii noii Biserici Creștine: „Vă umpleți de Duhul. Vorbiți între voi în psalmi, și în laude și în cântări duhovnicești, lăudând și cântând Domnului în inimile voastre, mulțumind totdeauna pentru toate, întru numele Domnului nostru Iisus Hristos, lui Dumnezeu (și) Tatăl...” (Efeseni 5, 18-20). Același îndemn, într-o formă puțin diferită îl adresează Apostolul și Colosenilor (Coloseni 3, 16). Iar Sfântul Apostol Iacob, sfătuieste pe destinatarii Epistolei sale sobornicești: „Este cineva cu inima bună? Să cânte psalmi” (Iacob 5, 13).

Texte vechi și nou-testamentare pătrunse ca imne în rânduiala liturgică a Bisericii

Există în cadrul cultului creștin cântări de laudă, imne, împrumutate din Vechiul sau Noul Testament.

Astfel, cele mai vechi cântări liturgice întrebuițate mai întâi în cultul sinagogal, și apoi preluate și în cultul creștin sunt *Psalmii lui David*. Cei mai importanți dintre Psalmii lui David cântați în Biserica primară în cadrul adunărilor liturgice au fost Psalmii mesianici, care profesesc venirea lui Mesia și momente din viața, activitatea, pătimirile și moartea Mântuitorului (de ex: Psalmii 2, 16, 45, 72, 110). Acești psalmi se cântau la Sfânta Liturghie, dar și la slujbele zilnice de dimineața și de seara. Cântarea lor era alternată cu lecturi biblice sau ectenii și diverse rugăciuni. Existau Psalmi destinați special rugăciunii de dimineață (Psalmul 62: „Dumnezeule, Dumnezeul meu, pe Tine te caut dis-de-dimineată...”). Alți psalmi erau destinați rugăciunii de seară (Psalmul 140: „Doamne, strigat-am către Tine auzi-mă...”), iar alții erau destinați lăsatului întunericului serii (Psalmul 90: „Cel ce locuiește întru acoperământul Dumnezeului Celui Preaînalt...”). Numărul psalmilor citați sau cântați în cadrul rânduielilor liturgice nu era același de fiecare dată, episcopul ca proistos al adunării liturgice fiind cel care fixa numărul lor. Cu timpul, s-a introdus însă o rânduială tipiconală fixă, care prevede exact câți psalmi trebuie să se folosească la fiecare slujbă. În privința *modului de cântare al psalmilor*, la începuturi acesta era cea *responsorică*, și cea *antifonică*, așa cum am arătat în introducerea studiului, ambele moduri de cântare fiind folosite în Biserica primară până în sec. IV, ele fiind moștenite din tradiția iudaică. Cântarea antifonică s-a păstrat până astăzi în cultul ortodox.

În rânduiala liturgică de astăzi, psalmii sunt mai mult citați. Amintim în acest sens Psalmul 103 de la începutul slujbei Vecerniei¹⁴, sau psalmii citați la începutul slujbei Tedeumului¹⁵. Alți psalmi sunt citați în mod grupat, ca de exemplu la începutul slujbei Utreniei¹⁶ sau în cadrul slujbei Pavecerniței. Amintim și cele 20 de Catisme ale Psaltirii¹⁷, citite în cadrul slujbelor Ceașurilor, Miezonopticii, Vecerniei și Utreniei.

Există însă în cultul liturgic și psalmi care sunt cântați, în întregime, sau doar unele versete ale lor¹⁸. Astfel, psalmii cântați în întregime sunt: Psalmul

¹⁴ *Catavasier sau Octoih Mic*, Rânduiala Vecerniei de sâmbătă seara, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2017, pp. 10-12.

¹⁵ A se vedea în acest sens *Carte de Tedeum*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2017.

¹⁶ *Catavasier sau Octoih Mic*, pp. 48-54.

¹⁷ A se vedea în acest sens *Psaltirea*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2016.

¹⁸ Despre întrebuițarea Psalmilor în cultul creștin a se vedea Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, *Liturgica Generală*, pp. 706-709.

1: „Fericit bărbatul...”, cântat în cadrul slujbei Vecerniei¹⁹, după Ectenia mare, sau Psalmii 141 și 142 („Doamne, strigat-am către Tine auzi-mă...”)²⁰, din cadrul aceleiași slujbe. Amintim de asemenea Ps. 134, 135, 136 care sunt cântați ca și *Polieleu* în cadrul slujbei Utreniei²¹. Însă, din cei mai mulți psalmi care se cântau în Biseirca primară în întregime în cadrul rânduielilor liturgice, au rămas până astăzi doar fragmente sau versete, ca de pildă „Bine ești cuvântat Doamne, învață-mă îndreptările Tale...” (Ps. 118, 12) care se cântă ca stih la Binecuvântările Învierii din cadrul rânduielii Utreniei Duminicilor²² sau în cadrul Slujbei Înarmorântării²³. Amintim de asemenea Antifonul I de la începutul Sfintei Liturghii („Binecuvinteză suflute al meu pe Domnul...” - Ps. 102, 1)²⁴. Tot stihuri sau versete de Psalmi sunt *Prochimenele* cântate în cadrul slujbei Vecerniei și a Utreniei²⁵.

În afara Psalmilor lui David întâlnim în cadrul cultului creștin imne vechi - testamentare, precum: Cântarea de mulțumire a lui Moise și a surorii sale Miriam după trecerea minunată a evreilor prin Marea Roșie și izbăvirea lor din robia egipteană, cu refrenul: „Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a preaslăvit” (a se vedea în acest sens Ieșire 15, 1-19). Acest imn este cântat în Sâmbăta cea Mare, între paremiile din cadrul Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare săvârșită în această zi²⁶. În cadrul aceleiași Liturghii din Sâmbăta cea Mare, după ultima paremie este cântat imnul celor trei tineri care au fost aruncați în cuptorul cu foc din Babilon, cu refrenul: „Pe Domnul lăudați-L, și-L preainălțați pe Dânsul în veci” (Cântarea celor trei tineri 1, 1-65)²⁷.

Din Noul Testament au fost preluate în cultul creștin cântarea de slăvire a Sfintei Fecioare Maria, după ce a primit de la înger vestea că ea îl va naște pe Mesia: „Mărește, suflute al meu, pe Domnul ...” (Luca 1, 46-54). Imnul

¹⁹ *Catavasier sau Octoih Mic*, Rânduiala Vecerniei de sâmbătă seara, pp. 15-16.

²⁰ *Catavasier sau Octoih Mic*, Rânduiala Vecerniei de sâmbătă seara, pp. 17-19.

²¹ *Catavasier sau Octoih Mic*, Polieleul care se cântă șa Praznice Împăratești și ale uniri sfinți, pp. 241-246.

²² *Catavasier sau Octoih Mic*, Rânduiala Utreniei Duminicilor, pp. 60-61.

²³ *Panihida*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2016, p. 27.

²⁴ *Catavasier sau Octoih Mic*, Rânduiala Sfintei Liturghii, p. 92.

²⁵ *Catavasier sau Octoih Mic*, Rânduiala Vecerniei de sâmbătă seara și a Utreniei Duminicilor, pp. 23-25; 64.

²⁶ A se vedea în acest sens *Triodul*, Sfânta și Marea zi Sâmbătă, la Vecernia ce se săvârșește cu Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, pp. 677-679.

²⁷ A se vedea în acest sens *Triodul*, Sfânta și Marea zi Sâmbătă, la Vecernia ce se săvârșește cu Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, pp. 687-688.

acesta a fost preluat în cultul creștin, în cadrul slujbei Utreniei, după cântarea a 8-a a Canonului²⁸. Un alt imn nou-testamentar preluat în cult este imnul cântat de către îngeri la Nașterea Domnului: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire!” (Luca 2, 14). În sfârșit, amintim cântarea „Acum slobozește ...”, rostită de Sfântul și Dreptul Simeon, atunci când L-a primit în brațele sale pe Mântuitorul Hristos (Luca 2, 29-32). Imnul acesta a fost preluat în rânduiala slujbei Vecerniei, înaintea cântării Troparului²⁹.

Potrivit istoricilor liturgiști, unele fragmente nou-testamentare cu structură poetică au fost la origine imne cântate în primele comunități liturgice creștine³⁰. Amintim în acest sens textul din Epistola I Timotei a Sfântului Apostol Pavel: „Cu adevărat mare este taina dreptei credințe: Dumnezeu S-a arătat în trup, S-a îndreptat în Duhul, a fost văzut de îngeri, s-a propovăduit între neamuri, a fost crezut în lume, S-a înălțat întru slavă” (I Timotei 3, 16). Sau textul din Epistola către Efeseni a Sfântului Apostol Pavel: „... Deșteaptă-te cel ce dormi și te scoală din morți și te va lumina Hristos” (Efeseni 5, 14). În sfârșit, un alt fragment de text liturgic este cel din Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel: „Și aceasta, fiindcă știți în ce timp ne găsim, chiar este chiar ceasul să vă treziți din somn; căci acum mântuirea este mai aproape de noi decât atunci când am crezut. Noaptea e pe sfârșite, ziua este aproape. Să lepădăm dar lucrurile întunericului și să ne îmbrăcăm cu armele luminii” (Romani 13, 11-12). Aceste fragmente nou-testamentare pot fi „imnele duhovnicești” la care se referă Sfântul Apostol Pavel, îndemnându-i pe creștinii din vremea sa să le cânte, alături de psalmi și de celelalte cântări biblice (Efeseni 5, 19; Coloseni 3, 16). Ele puteau fi alcătuirii ale inspirației poetice a primilor creștini, sub revărsarea harismelor duhovnicești, pe care autorii lor le-au cântat în adunările liturgice de cult din Biserica primară, unele dintre acestea fiind preluate de către Sf. Apostoli în Epistolele adresate de către ei diferitelor comunități creștine primare³¹

²⁸ *Catavasier sau Octoih Mic*, Rânduiala Utreniei Duminicilor, p. 72.

²⁹ *Catavasier sau Octoih Mic*, Rânduiala Vecerniei de sâmbătă seara, p. 30.

³⁰ A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, *Liturgica Generală ...*, p. 711.

³¹ A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, *Liturgica Generală ...*, p. 711.

Literatura primară privitoare la cântarea liturgică

Există câteva documente scrise aparținând perioadei primare a Bisericii Creștine, care toate confirmă întrebuițarea cântării liturgice în cadrul adunărilor creștinilor.

O primă mărturie în acest sens găsim în scrisoarea lui Pliniu cel tânăr, proconsulul Bitiniei, redactată aproximativ în anul 112, din cuprinsul ei reieșind faptul că creștinii „se adună într-o zi anumită din săptămână (Duminică) și cântă alternativ între ei imne lui Hristos, ca lui Dumnezeu”³².

A altă mărturie primară o constituie versiunea siriană a *Apologiei lui Aris-tide*, alcătuită în jurul anului 140, în care se arată că creștinii se adună „în fiecare dimineață și în fiecare ceas, pentru binefacerile lui Dumnezeu spre ei; ei cântă laudele Sale și Îi dau slavă”³³.

Mărturii ale Sfinților Părinți privitoare la cântarea liturgică

Mărturiile Sfinților Părinți privitoare la cântarea liturgică sunt și ele numeroase. Astfel, în sec. al IV-lea, Sfântul Vasile cel Mare arăta despre creștinii din vremea sa, că ei cântau în locașul de cult în mod antifonic: „creștinii se scoală noaptea și merg în locașul de rugăciune și cu întristare, mâhnire și cu lacrimi neîntrerupte se mărturisește lui Dumnezeu, apoi se ridică după ce s-a rugat și trece la psalmodiere. Uneori ei se impart în două coruri (grupe) și cântă psalmi răspunzând unii altora”³⁴. Același Sfânt Părinte amintește și despre celălalt mod de cântare, și anume cel responsoric: „Apoi se schimbă: se încredințează unuia singur grija de a începe cântarea și ceilalți îi răspund. Deci, după ce au petrecut astfel noaptea cu diferite psalmodii în-tretăiate de rugăciuni, din momentul când începe să se crape de ziuă ei intonează cu toții, ca dintr-o singură gură și cu o singură inimă psalmul de pocăință”³⁵. Într-o altă lucrare a sa, Sfântul Vasile îndemna pe tinerii din vremea sa să-și păstreze curățenia sufletului printr-o cântare frumoasă: „Să închidem urechile la cântecele care pervertesc sufletul, căci prin acest fel de

³² Pliniu, *Epistolarum liber*, X, p. 97, citat la Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, „Temeiurile biblice și tradiționale pentru cântarea în comun a credincioșilor”, în *vol. cit.*, p. 428.

³³ *Apologia lui Aris-tide*, citată în *Dictionnaire d'Archeologie chretienne et de Liturgie*, t. VI, col. 2838.

³⁴ SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Epistola CCVII*, 3, în P.G. t. 32, col. 761-764.

³⁵ SFÂNTUL VASILE CEL MARE, citat la Preot Nicu Moldoveanu, „Sfântul Vasile cel Mare și muzica bisericească”, în *vol. Studia Basiliiana I. Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1630 de ani*, ediția a II-a, revăzută, adăugită și îngrijită de Emilian Popescu și Adrian Marinescu, Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, București, 2009, pp. 523-524.

cântare se nasc, în general, psaiunile servile și josnice. Să cântăm mai degrabă celălalt fel de cântare ce conduce la bine și de care se folosea David, poetul cântărilor sfinte³⁶.

În același secol, Eusebiu de Cezareea se referă la cântarea liturgică în comentariul său la Psalmul 65: „îndemnul de a cânta psalmi în numele Domnului e observant pretutindeni..., nu numai la Greci, ci și la barbari... În toată Biserica, popoarele lui Hristos, recutate din toate neamurile, cântă cu glasul imne și psalmi unui Dumnezeu, vestit de Prooroci, încât glasurile celor ce psalmodiază se aud până afară³⁷. În comentariul la Psalmul 91, același scriitor bisericesc spună că „noi cântăm laudele dumnezeiești cu o psaltire vie, o chitară însuflețită și cu cântări duhovnicești. Căci ceea ce place lui Dumnezeu mai mult decât toate instrumentele, este unirea întregului popor creștin cântând psalmi și imne³⁸”.

De asemenea, tot în sec. al IV-lea, pelerina apuseană la Locurile Sfinte, Aetheria sau Silvia, descrie în jurnalul său de călătorie modul în care credincioșii de la Ierusalim cântau la sfințele slujbe săvârșite aici. Astfel, cu prilejul procesiunii din Duminica Floriilor „tot poporul merge înaintea episcopului, cântându-se imne și antifoane, și răspunzând într-una: Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului³⁹. Aceeași autoare arată că la Ierusalim trăiau un fel de monahi și fecioare (călugărițe), care pe atunci trăiau în mijlocul lumii și care, consacrându-se rugăciunii, făceau privegheri în toate nopțile, cântând imne și antifoane⁴⁰”.

Referiri la cântarea imnografică în cadrul rânduieilor și slujbelor Bisericii

Așa cum am arătat și la începutul acestui studiu, slujbele Bisericii noastre sunt în general slujbe cântate. În sensul acesta, în conținutul rugăciunilor și imnelor care formează slujbele Bisericii sunt cuprinse îndemnuri sau referiri la cântare. Amintesc în acest sens doar câteva exemple. În cadrul rugăciunii

³⁶ SFĂNTUL VASILE CEL MARE, *Cuvânt către tineri, cum ar putea trage foloase din citirea cărților păgâne*, citat la Ștefan ALEXE, *Sfântul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică a sec. IV și V*, teză de doctorat, București, 1969, p. 103, nota 464.

³⁷ EUSEBIU DE CEZAREEA, *Comentar la Psalmul 65*, în P.G. t. 23, col 658.

³⁸ EUSEBIU DE CEZAREEA, *Comentar la Psalmul 91*, în P.G. t. 23, col 1171.

³⁹ *Însemnările de călătorie ale peregrinei Egeria*, cap. XXX, în Pr. Dr. Marin M. BRANIȘTE, „Însemnările de călătorie ale peregrinei Egeria - sec IV”, în rev. *Mitropolia Olteniei*, an XXXIV (1982), nr. 4-6, p. 362.

⁴⁰ *Însemnările de călătorie ale peregrinei Egeria*, cap. XXVIII, p. 358.

rostate în taină de către preot la ieșirea sau Vohodul cu Sfânta Evanghelie, acesta se roagă astfel: „Stăpâne Doamne Dumnezeu nostru, Cel ce ai așezat în ceruri cetele și oștile îngerilor și ale arhanghelilor spre slujba slavei Tale, fă ca împreună cu intrarea noastră să fie și intrarea sfinților tăi îngeri, care împreună cu noi slujesc și împreună slăvesc bunătatea Ta”⁴¹. Textul acestei rugăciuni pune în evidență faptul că la sfintele slujbe noi stăm, slujim și cântăm împreună cu îngerii din ceruri. În același timp, imnul liturgic *Sfinte Dumnezeule* din cadrul Dumnezeieștii Liturghii⁴² este un imn inspirat din cântarea îngerească despre care amintește profetul Isaia (Isaia 6, 3). De asemenea, la ectenia întreită, diaconul sau preotul îi îndeamnă pe credincioși: „Să zicem toți, din tot sufletul și din tot cugetul nostru, să zicem”. Iar cei din Biserică răspund cu toții, prin cântare: „Doamne miluiește”⁴³. În *Tipiconul cel Mare* al Sfântului Sava, găsim următoarele explicații privitoare la acest îndemn al preotului: „Când zice diaconul: Să zicem toți..., și acest grai nu altceva ne dă a înțelege, ci numai singură rugăciunea: ca toți împreună să ne rugăm, nu doar preotul singur, ci toți să cântăm în biserică”⁴⁴. Tot în cadrul ecteneiei întreite, preotul se roagă „pentru cei ce se ostenesc și cântă”⁴⁵, aici făcând referire nu doar la cei din strană, ci și la cei care se roagă împreună cu cântărețul, unindu-și vocile cu a lui. De asemenea, la sfârșitul ecteneiei celor chemați, preotul se roagă pentru catehumeni, astfel: „ca și aceștia (adică cei chemați) să slăvească împreună cu noi preacinstitul și de mare cuviință numele Tău ...”⁴⁶. Poporul cântă împreună cu strana nu doar răspunsurile mici ale Dumnezeieștii Liturghii sau ale ecteniilor din cadrul celor Șapte Laude, ci și răspunsurile mari ale Dumnezeieștii Liturghii. Așa de pildă, în timpul Imnului Heruvimic, credincioșii cântă: „Noi care pe Heruvimi cu taină închipuim, și făcătoarei de viață Treimi întreit sfântă cântare aducem, toată grija cea lumească de la noi să o lepădăm”⁴⁷, arătând prin aceasta că ei închipuiesc în chip tainic pe Heruvimii și Serafimii din ceruri,

⁴¹ *Liturghier*, Editura Institutului Biblic și de Misune Ortodoxă, București, 2012, pp. 140, 214-215.

⁴² *Liturghier*, pp. 145, 219.

⁴³ *Liturghier*, pp. 45, 150, 224, 306.

⁴⁴ Sf. SAVA CEL SFINȚIT, *Tipiconul*, Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, Editura „Bucovina istorică”, Suceava, 2002, p. 507.

⁴⁵ *Liturghier*, pp. 46, 151, 225, 307.

⁴⁶ *Liturghier*, pp. 155, 229, 309.

⁴⁷ *Liturghier*, pp. 159, 160, 232, 234. A se vedea și *Catavasier sau Octoii Mic*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2017, p. 106.

care înconjură tronul lui Dumnezeu cu neîncetate laude și cântări de slavă. Iar la începutul Anaforalei euharistice, credincioșii cântă împreună cu strana sau cu corul: „Cu vrednicie și cu dreptate este a ne închina Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, Treimii celei de o ființă și nedespărțite”⁴⁸. La sfârșitul acestei cântări, preotul îi îndeamnă pe toți cei prezenți la săvârșirea Dumnezeieștii Liturghii: „Cântarea de biruință, cântând, strigând, glas înălțând și grăind”⁴⁹. În continuarea imnului Anaforal, asociindu-se îngerilor din ceruri, care aduc în ceruri neîncetat cântare lui Dumnezeu în ceruri, credincioșii cântă: „Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot, plin este cerul și pământul de slava Ta. Osana, întru cei de sus, bine este cuvântat Cel ce vine întru numele Domnului. Osana întru cei de sus!”⁵⁰. Preotul continuă mesajul acestui imn cu rugăciunea Anaforalei euharistice, zicând: „Cu aceste fericite puteri, și noi, Iubitorule de oameni Stăpâne, strigăm și grăim: Sfânt ești și preasfânt...”⁵¹. La momentul Prefacerii, credincioșii cântă: „Pe Tine Te laudăm, pe Tine Te binecuvântăm, Ție ne închinăm, și ne rugăm Ție Dumnezeului nostru”⁵². Iar în ecfonisul de la finalul Marii Rugăciuni a Anaforalei, preotul îi îndeamnă la fel pe credincioși să cânte: „Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă a slăvi și a cânta prea cinstitul și de mare cuviință numele Tău...”⁵³. La sfârșitul Dumnezeieștii Liturghii, după împărtășirea preoților și a credincioșilor, aceștia cântă: „Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne, ca să laudăm slava Ta...”⁵⁴, imnul acesta indicând aceeași acțiune de cântare și de doxologie a lui Dumnezeu, din partea credincioșilor Bisericii.

Despre cântarea preotului împreună cu toți credincioșii la sfințele slujbe nu dau mărturie doar ecteniile și rugăciunile rostite în cadrul Dumnezeieștii Liturghii, ci și alte imne și cântări din cadrul celorlalte slujbe săvârșite în biserică. Astfel, în stihira Feriricirilor pe glasul I, credincioșii cântă astfel: „Tatălui să ne închinăm și pe Fiul să-L preamărim și pe Sfântul Duh toți împreună să-L laudăm, strigând și grăind: Preasfântă Treime, mântuiește-ne pe noi, pe toți!”⁵⁵. Iar în troparul Învierii pe glasul al V-lea, credincioșii cântă: „Pe Cuvântul cel împreună fără de început cu Tatăl și cu Duhul, Care

⁴⁸ *Liturghier*, p. 172, 247. A se vedea și *Catavasier sau Octoih Mic*, p. 109.

⁴⁹ *Liturghier*, pp. 173, 248.

⁵⁰ *Liturghier*, pp. 173, 249. A se vedea și *Catavasier sau Octoih Mic*, p. 109.

⁵¹ *Liturghier*, p. 173.

⁵² *Liturghier*, pp. 175, 253. A se vedea și *Catavasier sau Octoih Mic*, p. 110.

⁵³ *Liturghier*, pp. 180-181, 261.

⁵⁴ *Liturghier*, p. 196. A se vedea și *Catavasier sau Octoih Mic*, p. 122.

⁵⁵ *Catavasier sau Octoih Mic*, p. 97

S-a născut fin Fecioară spre mântuirea noastră, să-L laudăm credincoșii și să I ne închinăm ...”⁵⁶.

De asemenea, despre participarea credincioșilor la rugăciunea și la cântarea liturgică dau mărturie și unele rugăciuni pe care preotul le rostește în taină, în timpul săvârșirii sfintelor slujbe. Astfel, în cadrul rugăciunii a cincea din timpul citirii psalmilor de la începutul slujbei Utreniei, preotul se roagă astfel: „... Primește rugăciunile noastre de dimineață, ale tuturor, înaintea Ta ...”⁵⁷. De asemenea, în rugăciunea rostită în taină în timpul Antifonului al treilea, preotul se roagă astfel: „Cel ce ne-ai dăruit nouă aceste rugăciuni obștești și împreună-glăsuite, Cel ce și de la doi și de la trei care se unesc în numele Tău, ai făgăduit să le împlinești cererile, Însuți împlinește și cererile cele de folos ale robilor Tăi ...”⁵⁸.

Tâlcuiri ale Sfinților Părinți la slujbele bisericești, privitoare la cântare

Pe lângă textele liturgice amintite care se referă la cântarea credincioșilor prezenți în biserică la săvârșirea sfintelor slujbe, există tâlcuiri ale Sfinților Părinți la diferitele slujbe bisericești, în special la Dumnezeiasca Liturghie, în care aceștia se referă la cântarea liturgică a preotului, precum și la răspunsurile cântate ale credincioșilor prezenți în biserică la săvârșirea acestor sfinte slujbe. Astfel, Sfântul Dionisie Areopagitul, în lucrarea sa *Ierarhia bisericească*, se amintește faptul că înainte de depunerea Darurilor de pâine și vin pe Sfânta Masă, spre a fi binecuvântate și sfințite de Episcop, „toți ci din biserică înalță cântare obștească”⁵⁹. În sec. XI-XII, Episcopul Teodor de Andida, în comentariul său liturgic arată că răspunsul cântat „Mila păcii, jertfa laudei” îl dau credincioșii⁶⁰. În sec. al XIV-lea, marele teolog bizantin Nicolae Cabasila, în lucrarea sa *Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii*, vorbind despre ecfonisul Rugăciunii Antifonului I, spune: „Acest ecfonis, care încheie rugăciunea slăvind pe Dumnezeu, e rostit de preot cu glas tare, în auzul tuturor, pentru ca toți cei de față să fie părtași la cântare și Dumnezeu să fie slăvit de toată adunarea. În felul acesta, cei de față participă cu preotul la

⁵⁶ *Catavasier sau Octoih Mic*, p. 182.

⁵⁷ *Liturghier*, p. 82.

⁵⁸ *Liturghier*, pp. 139, 213.

⁵⁹ SF. DIONISIE AREOPAGITUL, „Despre ierarhia bisericească”, în *Opere complete*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Paideia, București, 1996, pp. 78-79.

⁶⁰ TEODOR, episcop de Andida, *Comentariu liturgic*, traducere și prezentare de pr. Nic. Petrescu, Editura Mitropoliei Olteniei, 2006, p. 78.

cântarea de slavă... Apoi preotul începe sfințele cântări ale Antifoanelor, iar cei de față continuă, cântând cuvintele, de Dumnezeu insuflate, ale Sfinților Prooroci...”⁶¹. Același Sfânt Părinte scrie cu privire la imnul Trisaghion următoarele: „Glăsuind ecfonisul: Că sfânt ești, Dumnezeul nostru ..., și înălțând slavă lui Dumnezeu, preotul dă astfel poporului semnalul de începere a cântării celei întreit-sfinte, iar acesta, răspunzând, ca de obicei: „Amin”, începe cântarea”⁶². Iar cu privire la imnul de mulțumire „Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne...”, de după împărtășirea cu Sfințele Daruri, era cântat de toți credincioșii din Biserică”⁶³.

În sec. XV, Sfântul Simeon, Arhiepiscopul Tesalonicului, tâlcuind cele ce se săvârșesc în cadrul Dumneziei Liturghii arată despre cântarea întreit sfântă (Sfinte Dumnezeule), că pe aceasta o cântă și preoții în interiorul Sfântului Altar, dar și clericii și mireni din afară”⁶⁴. Vorbind despre imnul „Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot ...”, Sf. Simeon arată că această „cântare de biruință o zic și credincioșii ...”⁶⁵. Iar când Arhierul zice: „Să luăm aminte! Sfințele, Sfinților”, atunci „cu credință toți strigă: Unul Sfânt, Unul Domn, Iisus Hristos ...”⁶⁶.

Prevederi canonice privitoare la cântarea în Biserică și la cântăreții bisericești

Deși nu avem decât două canoane ale Sfinților Părinți privitoare la cântarea bisericească și la cântăreții bisericești, acestea sunt suficient de lămuritoare, atât în ceea ce privește modul cântării în Biserică, cât și în ceea ce privesc persoanele care execută cântarea în Sfântul Locaș.

⁶¹ Nicolae CABASILĂ, *Tâlcuirea Dumneziei Liturghii*, traducere din limba greacă de pr. Prof. dr. Ene Braniște, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997, cap. XV, p. 38.

⁶² N. CABASILĂ, *Tâlcuirea Dumneziei Liturghii*, cap. XXI, pp. 51-52.

⁶³ N. CABASILĂ, *Tâlcuirea Dumneziei Liturghii*, cap. XLI, p. 93.

⁶⁴ SFÂNTUL SIMEON AL TESALONICULUI, „Explicare despre Sfânta Biserică”, București, 1866, 259, citat la Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, „Temeiurile biblice și tradiționale pentru cântarea în comun a credincioșilor”, p. 442.

⁶⁵ SFÂNTUL SIMEON AL TESALONICULUI, „Explicare despre Sfânta Biserică”, București, 1866, 263, citat la Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, „Temeiurile biblice și tradiționale pentru cântarea în comun a credincioșilor”, p. 443.

⁶⁶ SFÂNTUL SIMEON AL TESALONICULUI, „Explicare despre Sfânta Biserică”, București, 1866, p. 266, citat la Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, „Temeiurile biblice și tradiționale pentru cântarea în comun a credincioșilor”, p. 443.

Canonul 75 al Sinodului Trulan (692)

În acest sens, canonul 75 al Sinodului Trulan (an 692) sau Sinodul V-VI Ecumenic de la Constantinopol (691-692) rânduiește următoarele:

„Dorim ca cei ce vin în Biserici pentru a cânta, să nu întrebuițeze nici strigăte neregulate și să constrângă astfel natura spre urlare, nici să rostească ceva din cele care nu corespund și nu sunt proprii Bisericii, ci cu atenție multă și cu umilință să aducă cântări de laudă lui Dumnezeu, Celui ce vede cele ascunse „Căci cuvântul sfânt i-a învățat pe fii lui Israel să fie evlavioși” (Leviticul 15, 31)⁶⁷.

În acest canon „este reliefată dimensiunea moral-duhovnicească și mistică a cântării atunci când se arată cum, „cu multă luare-aminte și smerenie, să (se) aducă cântări lui Dumnezeu cel ce veghează asupra celor ascunse”⁶⁸. Astfel, „prin mulțimea și densitatea trimerelor, acest canon (...) poate fi considerat (...) un adevărat «program» estetic și cu caracter teologic și eclesio-logic totodată al cântării bisericești, delimitările sale față de aspectele profane, lumești, rămânând valabile până astăzi”⁶⁹.

Comentând textul acestui canon, părintele profesor dr. Ioan N. Floca consideră că în textul acestui canon „se rânduiește ca în biserică să se cânte în mod cuviincios și cu toată evlavia, evitându-se vaietele, adausele, cuvintele nepotrivite și strigătele, inclusiv melodiile nepotrivite pentru a exprima trăirea religioasă”⁷⁰. Mitropolitul Pantelimon Karanikolas, în comentariul său la textul aceluiași canon arată și el faptul că „cântarea în biserică trebuie să se execute cu atenție și decență, iar nu cu țipete fără rânduială și cu răcniri”⁷¹.

⁶⁷ *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Canoanele Apostolice și Canoanele Sinoadelor Ecumenice. Ediție bilingvă. I*, Studiu introductiv, introduceri, note și traducere Răzvan PERȘA, Editura Basilica, București, 2018, p. 317; a se vedea în acest sens și Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe - note și comentarii* -, Sibiu, 1992, p. 148.

⁶⁸ Pr. Vasile GRĂJDIAN, *Teologia cântării liturgice în Biserica ortodoxă. Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2000, p. 156. A se vedea mai pe larg la Pr. Prof. Dr. Viorel SAVA, *Cântarea și arta bisericească în tradiția bizantină. Locul și semnificațiile lor în cadrul cultului divin*, în „Dialog teologic” (revista Institutului Teologic Romano-Catolic Iași), an VII (2004), nr. 14, pp. 149-163.

⁶⁹ Pr. V. GRĂJDIAN, *Teologia cântării liturgice în Biserica ortodoxă. Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, p. 158.

⁷⁰ Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe - note și comentarii* -, p. 148.

⁷¹ † Mitropolitul Pantelimon KARANIKOLAS, *Cartea secretă canonică a Bisericii Ortodoxe a Răsăritului*, introducere, traducere din limba greacă, note și comentarii de Pr. prof. univ. dr. Alexandru I. Stan, Editura Nicora, București, 2014, p. 142.

De asemenea, în *Pidalionul* sau *Cârma Bisericii Ortodoxe* a Patriarhului Neofit al Constantinopolului, în comentariul la acest canon, se precizează următoarele: „Cântarea Psalmilor, care se face în biserică, rugăciune este către Dumnezeu pentru a se milostivi asupra păcatelor noastre. Și cel care se roagă și se tânguiește trebuie a avea moral cucerit și umilit, iar a răcni cineva arată moral semeț și neevlavios. Pentru aceasta poruncește Canonul acesta ca cei ce cântă în biserică să nu-și silească firea lor pentru a striga puternic. Nici să zică altele necuviincioase în biserică. Dar care ar fi cele neîncuviințate în biserică? Răspunde Zonara tâlcuitorul: ar fi cântecele femeiești cele jalnice (prin aceasta zice și multele tereremuri și cea peste măsură pestrițime a cântării sau cele ce pleacă spre curvie). Însă, poruncește Canonul acesta ca toate acestea să lipsească din biserică și cântăreții să aducă lui Dumnezeu cântările cu multă luare-aminte, ca Celui ce vede cele ascunse ale inimii adică, și mai ales cugetele inimii celui ce cântă și se roagă, căci strigările sunt ale celor din afară. Pentru că și Sfințitul cuvânt al Leviticului învață a fi către Dumnezeu cucernici fiii lui Israel. Pentru că și Dumnezeiescul Hrisostom (în *Voroava „Am văzut pe Domnul șezând pe scaun”,* fața 120, tomul 5) oprește mult pe cântările cele din horuri, și neîncuviințatele săltări, și răcnetecele neobișnuite, și strigările cele fără rânduială. Tâlcuind psalmicescul acela (cuvânt) „slujiți Domnului cu frică”, și foarte tare muștrând pe aceia care amestecă cu duhovniceștile cântări stihirile din afară, cele teatricești și strigările cele fără înțeles (care sunt și acum tereremurile, și nenanelile, și alte fără înțeles) cuvinte, și zice că acestea sunt însușite, nu celor ce slavoslovesc pe Dumnezeu, ci celor ce joacă și amestecă drăceștile jocuri cu îngereasca slavoslovie; învață pentru aceasta prin multe că se cuvine cu frică și cu inimă înfrântă să înălțăm slavosloviile către Dumnezeu, ca să fie acestea primite, ca o tămâie cu bun miros. Cu totul vrednică de laudă și de adevăr este și cuvântul acela care îl zice preaițeleptul Meletie Piga în a treia scrisoare cea pentru creștinism. Pentru aceasta dar, numai glasurile cele omenești sunt primite în Biserică, care sunt împărțășite firii și simple, iar organiceștile sunete cele luminate, ca pe cele cu totul oprite, le izgonesc dumnezeieștii Părinți. Pe care cântări musicești și organicești s-au nevoit oarecare din acești de acum a le băga iarăși în Biserică. Iar tereremurile și nenanelele ce se cântă nu se arată a fi vechi, ci noi. Pentru că în scrierile lui Ioan Damaschin și în facerile altor vechi cântăreți, nu se află aceste neînțelese cuvinte și cratimi. Se arată a fi începute din timpul lui Ioan Cucuzel. Iar cratimile pe care psalții de astăzi le cântă la privegheri, cu toate că sunt îndoite, de multe ori și în-

treite cu chimenul, se fac în adevăr fără dulceață și îngreitoare evlavioșilor ascultători; pentru aceasta rugăm pe canonicestii psalți, ca să cânte sintoma (în scurt), pentru a fi acestea mai frumoase, și să rămână vreme de a se face și citire, și Canoanele a se cânta mai rar, în care stă tot sufletescul rod al privegherii. Zic oarecare că neînțelesele aceste tereremuri s-au primit în Biserică pentru plăcerea și îndemnarea norodului celui prost⁷².

După cum se poate lesne observa, atât din textul canonului, cât și din comentariile la el, cântarea bisericească se execută în sfântul lăcaș urmând anumite reguli, norme foarte bine stabilite, pentru a fi astfel evitate orice forme de cântare ieșite din tradiția Bisericii dintru începuturi, evitându-se astfel inovațiile în cântare, de orice natură ar fi ele. În acest sens, textul comentariului patriarhului Neofit al Constantinopolului la acest canon face referire, în acord cu un cuvânt al Sfântului Ioan Gură de Aur, la tereremurile și strigătele sonore din slujbă, cu lipsa textului și repetitivitatea doar a unor sunete, tehnică care îngreuiază adunarea cugetului și păstrarea atenției la cuvintele rostite ale slujbei, lungind inutil rânduiala liturgică și de cele mai multe ori nemaiăsând loc pentru textul citit și pentru cântarea fără grabă a unor texte liturgice care aduc mult folos duhovnicesc.

Pe de altă parte, canonul se referă și la un anumit mod de interpretare a cântării liturgice, într-un ton așezat, printr-o cântare lină, duioasă, fără țipete și vaiete. Tonul liniștit în cântare ajută foarte mult la adunarea minții în rugăciune, îmbiind ascultătorului și celui ce ia parte la slujbă un simțământ al liniștii sufletești și o așezare duhovnicească potrivită rânduiei liturgice. Țipetele sau „răcnirea” în cântare înseamnă la modul mai general „ieșirea din cântare, deci ieșirea din armonia acesteia și din părtășia la realitățile duhovnicești, cerești, al căror simbol este cântarea. Astfel, „răcnirea” poate exprima (dacă mai poate exprima ceva) „cel mult o dezordine, o lipsă de armonie spirituală în planul văzut (auzit, în cazul acesta) al simbolului liturgic, el silind vocea să se îndepărteze de cuvânt și de sunetul cu aspect și sens muzical. «Răcnetul» este deci mult mai apropiat de zgomotul fizic, obiectual și entropic, fără inspirația unui sens mai înalt, într-o ierarhie spirituală, așa cum este cazul inspirației cântării bisericești”⁷³. În același timp, „duhul”, atunci când este „silit spre răcnire”, părăsind cuvântul, încetează a

⁷² NEOFIT, Patriarh al Constantinopolului, *Pidalion - Cârma Bisericii Ortodoxe*, Editura „Credința strămoșească”, 2007, pp. 297-298.

⁷³ Pr. V. GRĂJDIAN, *Teologia cântării liturgice în Biserica ortodoxă. Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, pp. 156-157.

mai fi „duhul cuvântului”, pentru că aceasta înseamnă ieșirea dintru ale Sale (roadele Duhului Sfânt fiind pacea, blândețea, înfrânarea - Galateni 5, 22).

„Lipsa de Duh a Cuvântului în cazul «răcnetului» face ca acesta să fie totodată opusul «stigătului nearticulat de biruință» înălțat Domnului (...). În «răcnire» (...) se neglijează pur și simplu cuvântul, cu toate implicațiile liturgice ce decurg din acesta, căzându-se eventual pradă slavei deșarte a «vocii în sine», doar puternică sau frumoasă «sonor», a cântărețului”⁷⁴.

Ceea ce trebuie avut întotdeauna în vedere în ceea ce privește cântarea liturgică în sfântul locaș este faptul că „niciodată muzica sau melodia nu eclipsează textul”⁷⁵. Astfel, recitativul liturgic trebuie să fie „natural, cuviincios, liniștit, accesibil tuturor vocilor”. El a fost întotdeauna

„simplu, cursiv, firesc, natural, ca și vorbirea, nu împopoțonat cu modulații artistice sau cu variații melodice ori cu lamentări tânguitoare, care îl denaturează (...) Recitativul nu trebuie să fie strident, țipăt, forțat și nici să nu fie încărcat cu multe modulații, căci cu cât este mai simplu și mai drept, cu atât este mai frumos, gustat și apreciat de ascultători. El trebuie să fie o rugăciune”⁷⁶.

Canonul 15 al Sinodului al cincilea local de la Laodiceea, din anul 343

Un alt canon patristic îi are în vedere pe cântăreții bisericești, adică pe cei care săvârșesc cântarea în cadrul rânduieților liturgice ale Bisericii. Este vorba despre textul canonului 15, al Sinodului al cincilea local, de la Laodiceea (343): „În legătură cu faptul că nu se cuvine ca alții să cânte în Biserică în afară de cântăreții canonici care se urcă pe amvon și cântă din carte”⁷⁷.

⁷⁴ Pr. V. GRĂJDIAN, *Teologia cântării liturgice în Biserica ortodoxă. Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, pp. 157-158.

⁷⁵ Nicolae LUNGU, „Tehnica recitativului liturgic și oraganizarea corului bisericesc”, în rev. *Studii Teologice*, an I (1949), nr. 3-4, p. 245. A se vedea și Pr. Prof. Dr. Nicu MOLDOVEANU, „Sfântul Vasile cel Mare și muzica bisericească”, în vol. *Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvârșirea sa*, București, 1980, pp. 411-429; „Muzica bisericească la români în secolul al XIX-lea”, în rev. *Glasy Bisericii*, an XLI (1982), nr. 11-12, pp. 883-915 și an XLII (1983), nr. 9-12, pp. 594-625.

⁷⁶ Pr. Prof. Dr. Nicolae D. NECULA, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol 3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004, pp. 57-58.

⁷⁷ *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Canoanele Sinoadelor Locale. Ediție bilingvă. II*, Studiu introductiv, introduceri, note și traducere Răzvan Perșa, Editura Basilica, București, 2018,

În tâlcuirea sa la textul acestui canon, Neofit, Patriarhul Constantinopolului, arată următoarele: „Oprește canonul acesta de a cânta în Biserică fieștecine. Ci numai cântăreții cei canonicești, adică cei numărați în cler, și hirotoniți la fiecare Biserică, care și în Amvon se suie, și cântă pe psaltichii de membrană, sau și de hârtie, căci urmează nerânduială și hasmodie de ar cânta cel neînvățat. Și, dimpotrivă, buna rânduială, dacă cântă rânduiții psaltii”⁷⁸. Psaltii sau „cântăreții canonici” la care se referă textul acestui canon erau „cântăreții anume orânduți de Biserică prin hirotésie specială, fiind înscriși în „canon”, adică făcând parte din catalogul cericilor inferiori”⁷⁹.

Într-o interpretare îngustă, limitativă, canonul acesta pare să facă referire doar la cântăreții care ar putea fi numiți profesioniști, adică la cei care au un statut special în Biserică datorită pregătirii lor muzicale deosebite⁸⁰.

Cu toate acestea, cercetările întemeiate pe mărturii patristice și istorice au arătat suficient de clar faptul că pot fi considerați „canonici” și credincioșii care, într-un moment sau altul al slujbei, participă la cântare. Dacă ne referim doar la cuvântul Sfântului Apostol Pavel: „vorbiți între voi în psalmi și în laude și în cântări duhovnicești” (Efeseni 5, 19), cuvânt care se adresează în mod cert nu doar cântăreților specializați, înțelegem că toți credincioșii sunt chemați la cântare în sfântul lăcaș, ca mod vădit al exprimării rugăciunii lor. În același timp, mărturia Sfântului Niceta de Remesiana, care stabilește cum trebuie să se cânte în comun în locașul bisericesc, este îndeajuns de lămuritoare în acest sens. Iată mărturia Sfântului în acest sens:

„Glasul vostru al tuturor nu trebuie să fie distonant, ci unitar (ca unul singur). Nu unul s-o ia prostește înainte, iar altul să ră-

p. 88; A se vedea în acest sens și Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe - note și comentarii* -, p. 220.

⁷⁸ NEOFIT, Patriarhul Constantinopolului, *Pidalion-Cârma Bisericii Ortodoxe*, p. 427.

⁷⁹ Pr. Prof. Dr. E. BRANIȘTE, „Temeiurile biblice și tradiționale pentru cântarea în comun a credincioșilor”, p. 444.

⁸⁰ Din acest motiv, mai ales atunci când, spre exemplu, în Biserica Ortodoxă Română s-a pus în discuție problema cântării în comun, s-a căutat o interpretare cât mai autentică a acestui canon, în sensul unei corelări cu întreaga Tradiție a cântării în Biserica Creștină, mai ales că unora cântarea în comun le apărea în vremurile mai noi ca fiind rezultatul unei infleuente străine de spiritul adevăratei Ortodoxii (a se vedea Pr. V. GRĂJDIAN, *Teologia cântării liturgice în Biserica ortodoxă. Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, p. 158; a se vedea, de asemenea, și Ștefan FELEA, „Cântarea în comun”, în rev. *Cultura*, an XXVII (1938), nr. 4-5, pp. 37-39; Z. DATCULESCU, „Să fim mai cu multă înțelegere”, în rev. *Cultura*, an XXIII (1934), nr. 1, pp. 11 ș.u.

mână în urmă, sau unul să coboare glasul iar altul să-l ridice; ci să se silească fiecare să-și integreze glasul, cu smerenie, înăuntrul sunetului corului care cântă, iar nu să iasă în evidență în chip necuviincios, ridicând glasul sau luând-o înainte ca spre o prostească fală, și nici să nu caute plăcerea oamenilor (...). Noi toți, ca dintr-o singură gură, să scoatem deopotrivă același sunet de psalm și aceeași mlădiere a glasului. Iar cel ce nu-și poate contopi glasul cu al celorlalți, mai bine e pentru el să tacă sau să cânte cu voce înceată decât să-i asurzească pe toți cu un glas țipător; căci astfel își va îndeplini și datoria slujbei și nici nu va tulbura adunarea fraților care cântă (...) Căci când se cântă, să cânte toți, iar când ne rugăm, să ne rugăm toți (...); pentru că pe toți cei ce sunt cu un cuget și o simțire îi iubește Domnul și îi face să sălășluiască în locașul Lui cel sfânt. În care cei ce sălășluiesc, fericiți li se spune în psalm (Ps. 83, 5), pentru că ei vor lăuda pe Domnul (...)"⁸¹.

Astfel, se poate fundamenta teologic, în legătură cu rânduiala slujbelor bisericești, că „orice credincios este totodată și un cântăreț care aduce laudă slavei dumnezeiești”⁸². De altfel, comentariul părintelui Floca la acest canon arată limpede că „... prin aceasta nu se interzice poporului să cânte, ci se dă îndrumarea ca acesta să cânte secundând pe cântărețul oficial”⁸³. Iar părintele profesor Nicolae D. Necula arată: „cântarea bisericească, executată cu măiestrie de cântăreți de profesie, ca și cea interpretată de corurile bisericești, apărute mai târziu în tradiția cultică a Bisericii noastre, nu exclud posibilitatea participării credincioșilor la cântarea bisericească”⁸⁴.

Această participare a credincioșilor la cântarea bisericească nu anulează funcția specializată a cântărețului bisericesc, „care și ea poate fi urmărită de-a lungul unei întregi istorii a cântării creștine și poate fi considerată și ea

⁸¹ SE. NICETA DE REMESIANA, *De psalmodiae bono* 11, 13-14, citat la Mag. Ștefan C. ALEXE, „Foloasele cântării bisericești în comun după Sf. Niceta de Remesiana”, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXV (1957), nr. 1-2, pp. 165-182.

⁸² Pr. V. GRĂJDIAN, *Teologia cântării liturgice în Biserica ortodoxă. Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, p. 159.

⁸³ Arhidiacon Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe - note și comentarii* -, p. 220.

⁸⁴ Pr. Prof. Dr. Nicolae D. NECULA, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. 1, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 1996, p. 27.

ca făcând parte integrantă din Tradiția Bisericii”⁸⁵. În acest sens, menționăm doar faptul că cea mai mare parte a imnografiei și, în bună măsură, și a melodiilor cuprinse în cărțile de slujbă bisericești este creația unor melozi, imnografi, melurgi, etc.⁸⁶. Aceștia „aveau o pregătire deosebită, superioară majorității celorlalți credincioși, în domeniul cântării liturgice”⁸⁷ și „foarte probabil, de obicei această pregătire răspundea și unei dăruiri, unui talent sau «har» cu totul deosebit pentru cântare”⁸⁸.

Concluzii

Slujbele noastre bisericești sunt în marea lor parte slujbe cântate. Cântarea a fost însușită în cultul creștin din rânduiala sinagogii iudaice. Primele cântări liturgice au fost psalmii de laudă și de cerere ai regelui David, ei fiind interpretați în cadrul slujbelor bisericești în două moduri: responsoric și antifonic. Psalmilor lui David li s-au adăugat în cultul creștin și alte texte biblice vechi și nou-testamentare, alcătuite sub formă poetică, într-o metrică specifică poeziei antice. Psalmilor și cântărilor vechi și nou-testamentare li s-au adăugat încă din primele secole și poezia imnografică creștină, alcătuită cu scopul de a contracara ereziile ivite în cadrul creștinismului. Aceste imne, alcătuite într-o formă poetică exprimă învățătura de credință a Bisericii Creștine.

Textele biblice nou-testamentare dau mărturie despre faptul că poporul adunat la slujbă participa la aceasta și prin cântare. Cântarea liturgică a poporului în cadrul sfintelor slujbe se constituie într-o „jertfă de laudă” adusă lui Dumnezeu.

Există și numeroase mărturii în literatură primară a Bisericii care atestă faptul că slujbele liturgice erau slujbe cântate de către toți cei ce participau la săvârșirea lor.

⁸⁵ Pr. V. GRĂJDIAN, *Teologia cântării liturgice în Biserica ortodoxă. Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, p. 160.

⁸⁶ A se vedea o întregă listă a melozilor care apar în cărțile de cult ale Bisericii Ortodoxe, la Pr. Prof. P. VINTILESCU, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântare bisericească*, Editura Partener, Galați, 2006.

⁸⁷ Caracterul specializat al pregătirii necesare pentru o mai serioasă cunoaștere a cântării este arătat și de truda îndelungată prin care se dobândește această pregătire. În acest sens „Troparul către ucenici” al lui Hrisafi spune foarte clar că „Cel ce va să învețe Musichia (...) trebuiește-i multă răbdare și trebuiește-i multe zile...”, (citată la Sebastian BARBU-BUCUR, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României*, București, 1989, p. 85).

⁸⁸ Pr. V. GRĂJDIAN, *Teologia cântării liturgice în Biserica ortodoxă. Aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, p. 160.

Mărturiile Sfinților Părinți ai Bisericii demonstrează același fapt, că toți cei ce participă la săvârșirea sfintelor slujbe cântă împreună în locașul de cult. Aceste mărturii sunt completate de tâlcuirile patristice la slujbele liturgice, acestea atestând același fapt al cântării credincioșilor care participau la săvârșirea lor.

Textele liturgice din cadrul slujbelor Bisericii dau mărturie despre participarea credincioșilor la săvârșirea acestora, prin intermediul cântării.

Textele canoanelor Sinoadelor Ecumenice și locale dau mărturie despre modul executării cântării în Biserică, dar și despre persoanele care sunt îndreptățite să conducă cântarea liturgică, fără a exclude însă participarea tuturor credincioșilor la săvârșirea sfintelor slujbe și prin intermediul cântării.

Ca o concluzie finală, considerăm că participarea tuturor credincioșilor la săvârșirea sfintelor slujbe ale Bisericii prin intermediul cântării liturgice arată rolul lor activ în săvârșirea cultului divin și de asemenea sublinaiază faptul că ei nu sunt asistenți pasivi la săvârșirea lui, ci că sunt părtași la săvârșirea slujbei împreună cu preotul și cântărețul. Rolul credincioșilor prezenți în biserică nu este doar să urmărească săvârșirea slujbei, ci să participe și să conlucreze la desfășurarea sa. Cântarea liturgică este o formă importantă de manifestare a participării credincioșilor la slujba bisericească, alături de preot și cântăreț. Dealtfel, însăși structura slujbelor bisericești reclamă prezența și participarea activă a comunității la săvârșirea lor. Formulele de răspunsuri liturgice, care implică dialogul dintre liturghisitori și credincioși, precum și forma plurală folosită în rugăciunile, ecteniile și imnele liturgice pun în evidență tocmai participarea tuturor credincioșilor la slujirea liturgică din Biserică.

CATEHEZA LITURGICĂ ÎN GÂNDIREA ȘI LUCRAREA PASTORAL-MISIONARĂ A PREOTULUI TUDOR DEMIAN

Pr. Lect. Univ. Dr. Filip George Albu

Abstract

*In this study I highlighted the spiritual and catechetical personality of father Tudor Demian, the last priest of the Theological Academy in Arad before the establishment of communism and the first priest of the Faculty of Orthodox Theology in Arad after the fall of communism. I integrated his catechetical work into what we call liturgical catechesis and highlighted the catechetical program that Father Tudor supported in the Arad Diocese. He also outlined the essential coordinates of the liturgical catechesis that Father Tudor developed in the Diocese of Arad, especially through the volume *Jertfa laudei*. The findings arising from the research highlight the fact that the sources of his catechesis were the Liturgy and the worship of the Church. Thus, the principle that must govern any didactic-catechetical activity in the Church is the one in which theological reflection cannot and must not be separated from the pastoral and experimental concreteness of the church community and worship.*

Keywords

Priest Tudor Demian, liturgical catechesis, pastoral, mision, worship.

1. Cateheza liturgică – lucrare pastoral-misionară a Bisericii

Cateheza liturgică era în atenția învățătorilor și a celor care predau religia în școală încă de la începutul secolului al XX-lea.

„Participarea activă la actele cultului divin trebuie să o privim ca țintă a întregului învățământ liturgic din școlile primare, iar împărtășirea grației și binecuvântării cerești prin mijlocirea acestor acte trebuie să fie idea care să inspire fiecare lecție din aceste materii”¹.

Oreste Tarangul împarte predarea temelor liturgice în patru categorii: rugăciunea, rânduielile liturgice, anul bisericesc (timpurile liturgice), obiectele și formele liturgice² El oferă sfaturi practice catehetului pentru predarea temelor liturgice la școală și pune accentul tocmai pe familiarizarea copiilor cu realitățile liturgice ale Bisericii și, mai ales, pe însușirea din partea copiilor au unor trăiri profunde, pe formarea copiilor în duhul rugăciunii Bisericii și a înțelegerii vieții liturgice a Bisericii³.

Cateheza liturgică alături de cea biblică reprezintă modalități de transmitere și explicare a tainelor credinței și practicii Bisericii Ortodoxe. Desigur, Liturghia reprezintă prin excelență o cateheză, la fel și Tainele și celelalte rânduieli liturgice ale Bisericii reprezintă cateheze care așteaptă să fie asumate și adâncite în înțelesurile lor. Dar, în lumea modernă când semnificațiile spirituale ale Liturghiei, Tainelor, rânduielilor liturgice au început să fie receptate ca simple ritualuri, abstracțiune și formalism, era necesar să fie redescoperite semnificațiile duhovnicești, experimentale, comunionale ale slujbelor Bisericii, ale obiectelor și gesturilor liturgice. Secularizarea lumii în modernitate impunea din partea Bisericii o actualizare a hermeneuticii liturgice, o interpretare și explicitare a Liturghiei, a Tainelor, a Laudelor Bisericii, după criteriile Tradiției Bisericii.

¹ Dr. Oreste TARANGUL, Valea UȚEI, *O metodă normală pentru predarea învățământului religios în școlile primare. Studiu metodologic*, Cernăuți, 1928, p. 129.

² Dr. Oreste TARANGUL, Valea UȚEI, *O metodă normală pentru predarea învățământului religios în școlile primare. Studiu metodologic*, p. 129.

³ Dr. Oreste TARANGUL, Valea UȚEI, *O metodă normală pentru predarea învățământului religios în școlile primare. Studiu metodologic*, pp. 130-137.

O notă specifică a catehezei în Eparhia Aradului o constituie *cateheza liturgică*. Deși o întâlnim destul de răspândită în practica catehetică a unor parohii sau în școli ca urmare a Programei școlare, există câteva repere teologice prin care putem să o înțelegem mai bine în tematica, conținutul, argumentarea, premisele și scopul ei. De aceea vom încerca să o prezentăm așa cum apare în textele catehetice semnate de unii dintre teologii de la Academia Teologică din Arad.

2. Preotul Tudor Demian și cateheza liturgică

Părintele Tudor Demian a fost unul dintre cei mai de seamă cateheți ai Aradului. Receptiv și integrat în mișcarea catehetică⁴ reprezintă chipul preotului mărturisitor, ziditor de suflete⁵. Profesor la Academia Teologică din Arad, mărturisitor alături de părintele Felea în temnițele comuniste, primul duhovnic al Facultății de Teologie din Arad, activitatea lui catehetică este impresionantă atât prin textele lăsate, cât și prin activitatea desfășurată în școli, biserici, case de cultură, spitale⁶, mai ales în cadrul *școlii de duminică* de la Catedrala istorică a Aradului. Cateheza era legată la părintele Tudor de spiritul său misionar⁷. În 1946, în articolul „Casa culturală” el îndemna:

„credem că o acțiune comună a bisericii, a școlii și a tuturor celorlalți factori de cultură, în sânul caselor noastre culturale, vor fortifica și mai mult conștiințele, întru biruirea definitivă a nenumeratelor greutăți rămase de pe urma acestui distrugător război. Peste câteva zile începe postul Paștilor. Hora satelor noastre își va întrerupe firul bucuriilor sale pământești, pentru ca omul să se dedice mai intens lucrului de pe tărâmul factorului suflătesc. Noi slujitorii altarelor suntem chemați ca în acest răstimp

⁴ A se vedea receptarea publicațiilor *Catehetul și Duh și Adevăr* (Pr. Tudor DEMIAN, „Catehetul. Anul I, Nr. 6-7, Mai-iunie 1941. Revista studenților de la Academia Teologică din Arad”, (recenzie) în *Biserica și Școala* an LXXV(1941) nr. 25, pp. 206-207; „Duh și Adevăr. Organ omiletic al preoțimei din eparhia ort. rom. a Timișorii”, (recenzie) în *Biserica și Școala* an. LXVIII (1944), nr. 29, p. 240).

⁵ A se vedea monografia *Demian Tudor (1912-2001) preotul. mărturisitorul și duhovnicul tinerilor teologi*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, semnată de Pr. Lect. dr. Ioan LAZĂR.

⁶ Pr. Tudor DEMIAN, *Hristos prin spitale* în „Telegraful Român”, an. I, Nr. 89 din 6 dec. 1943, p. 3.

⁷ Pr. Tudor DEMIAN, „Organizarea misionarismului religios în Eparhia Aradului”, în *Biserica și Școala*, anul LXX(1946), nr. 43-44, pp. 325-326

de supremație a spiritului, să-l hrănim cu hrana nepieritoare a marilor adevăruri ce se desprind din învățătura Fiului lui Dumnezeu. Aceasta o putem face, alături de amvon și de școală, și de pe scena caselor culturale, cari își așteaptă doar ostenitorul care să înlăture răceala adusă de vremi între zidurile lor”⁸.

Misiunea o vedea și în legătură cu editarea și răspândirea ziarelor cărților, revistelor bisericești⁹, precum și prin prezența preotului în mijlocul popoului. Era. De fapt, sfârșitul unei perioade și începutul alteia, caracterizată de o misiune defensivă, limitată de statul comunist.

Activitatea catehetică din școală, liniile ei directe, premisele și scopurile acesteia le descoperim în textele publicate despre Hristos în școală, rostul școlii, catehizarea copiilor, a tinerilor¹⁰. Lucrarea catehetică era, așa cum am precizat, integrată în programul caselor culturale din Arad¹¹. Astfel, pentru părintele Tudor, Hristos este adevăratul educator, fără prezența Lui în școală, educația nu este completă, nu-și atinge scopul¹². El îndeamnă:

„Tinare, care te dorești spre înălțimi, nu te speria niciodată de greutatea drumului spre cer, spre Dumnezeu, nici nu te lăsa copleșit de stâncile ce vor să te abată din drum. Dimpotrivă, rămâi mereu cu privirea sus, cu gândul la El și cu dorința vie de-a trăi după poruncile Lui!”¹³

Moștenirea catehetică a părintelui Tudor Demian constă în lucrarea *Jertfa laudei, Predici liturgice pentru toate duminicile de peste an*¹⁴. Această

⁸ Pr. Tudor DEMIAN, „Casa culturală”, în *Biserica și Școala*, an. LXX(1946), nr. 9, p. 58.

⁹ Pr. Tudor DEMIAN, „Colportajul”, în *Biserica și Școala*, an. LXIX (1945), nr. 26-27, p. 189.

¹⁰ Pr. Tudor DEMIAN „Hristos printre elevi” în *Telegraful Român*, anul I, nr. 29 din 4 oct 1943, p. 3; „Hristos adevăratul educator”, în *Telegraful Român*, anul I(1943), nr. 23, p. 3; „Școala Duhului Sfânt” în *Biserica și Școala*, an. LXXII (1948), nr. 25-26, pp. 185-186; „Hristos în Școală” în *Telegraful Român*, an. I(1943), nr. 17, p. 3; „Hristos printre ucenici” în *Telegraful Român*, an I (1943), nr. 69, p. 3; „Lăsați pruncii să vină la Mine”, în *Duhul Adevărului*, an VII (1947), nr. 10-12, p. 39; „Tânărul creștin” în *Calea Mântuirii*, an VI (1946), nr. 2, pp. 13-14; „Tinerii și Biblia”, în *Calea Mântuirii*, an VI (1946) nr. 30, p. 242; „Un capitol de pastorație: tineretul”, în *Biserica și Școala*, an LXX (1946), nr. 20, pp. 149-150.

¹¹ Pr. Tudor DEMIAN, „Casa culturală”, în *Biserica și Școala*, an LXX (1946), nr. 9, pp. 57-58.

¹² Pr. Tudor DEMIAN, „Hristos adevăratul educator”, în *Telegraful Român*, an I (1943), nr. 23, p. 3.

¹³ Pr. Tudor DEMIAN, „Te împiedici și cazi?” în *Calea Mântuirii*, an VI, Nr. 6, p. 46.

¹⁴ Pr. Tudor DEMIAN, *Jertfa laudei, Predici liturgice pentru toate duminicile de peste an*, Editura Diecezana, Arad, 1945.

carte, reia într-un mod compact, șirul de texte publicat de părintele Tudor în *Biserica și Școala*, texte explicative la teme liturgice. Dacă privim în geneza acestei cărți vom descoperi o serie de elemente care țin de o veritabilă cateheză liturgică.

Părintele Tudor motivează scrierea cărții *Jertfa laudei* plecând de la starea de fapt a lumii în care trăia. Ororile războiului, negarea lui Dumnezeu în concepțiile ateiste și secularizante ale modernității, acțiunile omului împotriva umanității, toate vorbeau despre autonomia omului și necredința lui în Dumnezeu. El scrie:

„Vremurile pline de zbuțiu pe care le străbăteam cu toții de la un timp încoace, ne-au dat posibilitatea să constatăm că lumea noastră de azi, și-a pierdut, într-o mare măsură pârghia propriei sale vieți. Încrezut prea mult în puterile sale personale și încântat peste măsură de produsul muncii și iscusinței lui, omul nostru de azi, a ajuns în situația de a se nega pe sine, în tot ceea ce veacurile au izbutit numai și numai prin râvna lui. Pricina acestei decideri, de pe urma căreia a venit și potopul de încercări la care încă mai asistăm, zace, în primul rând, în ruperea legăturii eterne ce trebuie să fie între om și Dumnezeu, între făptură și Creator, între pământ și cer”¹⁵

Părintele Tudor este convins că una dintre cele mai luminoase căi de restabilire a acestei relații dintre Dumnezeu și om este cultul Bisericii. Dar pentru aceasta, cultul Bisericii trebuie să fie cunoscut, înțeles, asumat și experimentat ca legătură și unire a omului cu Dumnezeu în Biserică. El scrie:

„Ca să poată produce însă o atare înrâurire asupra sufletului omenesc, cultul creștin trebuie să fie făcut cunoscut și înțeles în cercuri cât mai largi. Nevoia cunoașterii lui este cerută, în primul rând, de însăși natura și cuprinsul formelor sale. În decursul veacurilor Biserica a tălmăcit în aceste forme toată învățătura și toată experiența unei vieți trăite într-un context neîntrerupt cu Întemeietorul ei. Nicăieri și în nici o religie de

¹⁵ Pr. Tudor DEMIAN, *Jertfa laudei, Predici liturgice pentru toate duminicile de peste an*, p. VII.

pe fața pământului nu există de fapt o legătură atât de strânsă între doctrină și cult și în religia noastră creștină”¹⁶

Prin urmare, motivația profundă în explicarea Sfintei Liturghii constă în dorința de a învăța, de a explica credincioșilor neștiutori taina Liturghiei, a formelor și gesturilor cultice, simbolistica și sensul lor profund pentru viața omului. În acest punct, părintele Tudor Demian exprimă o motivație care ține în primul rând de catehetica Bisericii. Referindu-se la momentele și sensurile duhovnicești ale Liturghiei scrie:

„Cum va înțelege aceste momente și mai ales cum le va putea actualiza în sufletul său, credinciosul căruia nici nu i s-a vorbit vreodată măcar de frumusețea și de rostul lor. Un atare credincios va asista, poate, din obișnuință sau chiar din necesitatea lăuntrică la săvârșirea sfintei Liturghii. În fața lui însă se va desfășura întotdeauna o dramă stereotipă, cu acorduri neînțelese de el, în cuvinte pe care le aude și în forme pe care le vede cu ochii săi trupești dar nu le poate nicidecum simți și trăi aievea în sufletul său. Desfășurarea, mereu repetată, a acestei drame liturgice neînțelese, poate duce cu vremea la un ritualism sterp și fără viață dar nicidecum nu poate crea acel mediu prielnic care să aducă cu sine și transfigurarea unei vieți scaldată în dogoarea harului divin și mirezmuită de contactul intim cu Făcătorul ei. Iată de ce trebuie făcută, prin urmare, cunoscută și înțeleasă de toți sfânta noastră Liturghie, ca și toate celelalte slujbe dumnezeiești, care formează haina aleasă a cultului nostru creștin”¹⁷.

Explicarea Sfintei Liturghii credincioșilor are două scopuri. Pe de o parte să evite formalismul și necunoașterea mediului și formelor liturgice experimentale prin care omul intră în comuniune cu Dumnezeu, iar pe de altă parte pentru a evita neorânduiala în Biserica, respectul de cele sfinte și de momentele Liturghiei și chiar a atrage în mod conștient, pe cei indiferenți, la experiența liturgică a Bisericii. Ori, în concepția părintelui Tudor, acest

¹⁶ Pr. Tudor DEMIAN, *Jertfa laudei, Predici liturgice pentru toate duminicile de peste an*, p. VIII.

¹⁷ Pr. Tudor DEMIAN, *Jertfa laudei, Predici liturgice pentru toate duminicile de peste an*, pp. VIII-IX.

îndoit scop se poate realiza doar printr-o activitate catehetică bine organizată și intensă la nivelul fiecărei parohii. El scrie despre necesitatea catehizării, a catehezei liturgice următoarele:

„Făcându-i pe unii ca aceștia să cunoască aceste momente și ajutându-i să înțeleagă tâlcul lor adânc, nu numai că îi vom determina să respecte sfințenia locului unde se află, dar îi vom face să și simtă și să trăiască, ca și ceilalți, toată frumusețea momentelor pe care sfințele slujbe ni le pun în față prin desfășurarea lor. La fel, și pe cei care se țin departe de sfințenia locașului dumnezeiesc, numai printr-o atare lucrare de catehizare continuă, îi vom putea smulge din răceala și indiferența lor”¹⁸.

Părintele Tudor este ferm ancorat în activitatea de catehizare din Eparhia Aradului. Mai mult, cateheza liturgică o consideră deosebit de importantă pentru sensibilizarea creștinilor față de propria credință și experiență eclezială. De fapt, la nivelul Eparhiei Aradului se cultiva o asemenea orientare catehetică înspre aprofundare ași perfecționarea catehezei liturgice, atât la nivelul parohiilor, cât și la nivelul programei școlare ca pregătire pentru elevi. Această orientare spre cateheza liturgică a fost asumat și în cadrul școlii de duminică desfășurată cu precădere la catedrala istorică a Aradului. Părintele Tudor explică aceste demersuri la nivel eparhial înspre cultivarea și exprimarea catehezei liturgice ca parte esențială a misiunii și pastorației Bisericii:

„Înțelegând această chemare de totdeauna a Bisericii, Episcopia Aradului a și introdus în catehizarea elevilor de școală primară, cunoașterea cultului divin. În clasa V-a se predau elevilor „Cunoștințe liturgice” natural în măsura puterii lor. Pentru atingerea scopului propus la începutul acestui cuvânt, această lucrare catehetică în școală nu este însă suficientă. Ea trebuie continuată și întregită de pe amvonul Bisericii sau cel al școlii duminicale, prin predica liturgică”¹⁹.

Astfel, observăm că predica liturgică era parte a programului privind cateheza liturgică care se făcea în școală, urmând exigențele unei cateheze și

¹⁸ Pr. Tudor DEMIAN, *Jertfa laudei, Predici liturgice pentru toate duminicile de peste an*, p. X.

¹⁹ Pr. Tudor DEMIAN, *Jertfa laudei, Predici liturgice pentru toate duminicile de peste an*, p. X.

în biserică îmbinând cateheza cu predica pentru înțelegerea credincioșilor. Aceste predici liturgice pe care le conține volumul *Jertfa laudei* au fost publicate în anul 1944 în publicația eparhială *Biserica și Școala din încredințarea Episcopului Andrei Magieru al Aradului*. O parte dintre ele au fost rostite de la amvonul Catedralei istorice a Aradului²⁰.

Deși publicate în *Biserica și Școala* și unele dintre ele rostite de la amvonul Catedralei din Arad, totuși, consider că textele reprezintă mai mult surse pentru cateheza și predica liturgică, texte necesare pentru preoții din parohii și cateheții din școli, întrucât, pentru predică, unele pasaje sunt prea dificile, iar pentru cateheză, lipsesc de multe ori treptele ei formare. Prin urmare, *Jertfa laudei* reprezintă, mai degrabă, un text sursă, bine argumentat, pentru formarea de predici liturgice și cateheze liturgice necesare programului catehetic din Eparhia Aradului într-o lume bulversată de război, secularizată și indiferentă față de misterul și potențialul experimental al cultului Bisericii.

Astfel, părintele Tudor ne oferă texte sursă pentru cateheza liturgică în următoarele teme: Cultul divin. Definiția și formele lui, Originea cultului creștin ortodox, Dezvoltarea cultului creștin, Rostul și însemnătatea cultului divin, Biserica, forma, direcția și așezarea ei, Părțile Bisericii, pronaosul sau tinda, Naosul, Iconostasul, Altarul, Proscomidierul, Capela, Clopotnița, Troița și Cimitirul, Ierarhia bisericească, Buminica, Sărbătorile, Posturile, Zilele morților, Simboalele naturale, Veșmintele diaconești și preoțești, Veșmintele arhieriești, Cărțile bisericești, Sfintele icoane și moaștele sfinților, Rugăciunea bisericească sau liturgică, Cântarea bisericească, Citirea Sfintei Scripturi. Predica, Însemnarea cu sfânta Cruce, Binecuvântarea, Poziția corpului la sfintele slujbe, Cele șapte laude bisericești, Litia, Sfânta Liturghie, Liturghiile Bisericii Ortodoxe. Împărțirea lor, Proscomidia. După aceste teme urmează explicarea propriu-zisă a momentelor Sfintei Liturghii prin temele: Liturghia catehumenilor, Ectenia cea mare, Antifoanele, Fericirile și ieșirea cu Sfânta Evanghelie, Cântarea întreit sfântă. Citirea Apostolului și a Evangheliei, Ectenia stăruitoare și cea pentru cei chemați. Liturghia credincioșilor, Imnul heruvimic și ieșirea cu sfintele daruri, Ectenia cererilor, Îndemnul la iubire și mărturisirea credinței, Ultimele pregătiri pentru aducerea sfintei jertfe, Rugăciunea euharistică și cântarea de biruință, Plinirea sfintei jertfe, Rugăciunea de mijlocire, Pregătiri pentru sfânta Împărtășire, Lucrări pregătitoare pentru sfânta Împărtășire, Împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, Ru-

²⁰ Pr. Tudor DEMIAN, *Jertfa laudei, Predici liturgice pentru toate duminicile de peste an*, p. XI.

găciunile de mulțumire după Împărtășire. Sfârșitul Sfintei Liturghii, Binefacerile Sfintei Liturghii.

Toate aceste teme aveau menirea să familiarizeze pe creștin cu cultul Bisericii, cu momentele importante din Liturghia Bisericii, să-i formeze, prin cateheza liturgică în primul rând, o conștiință liturgică vie și roditoare în mărturisirea și experiența Bisericii.

3. Preotul Tudor Demian și slujirea liturgică

Slujirea liturgică a părintelui Tudor Demian reprezintă sursa principală a catehezei liturgice pe care o împărtășește în comunitățile ortodoxe din Eparhia Aradului, în special în comunitatea ortodoxă din jurul Catedralei istorice a Aradului. Prin urmare, sursa primă a catehezei liturgice a părintelui Tudor Demian o constituie Sfânta Liturghie, reflecția la taina Liturghiei, slujirea Liturghiei, dragostea părintelui pentru slujire. Abia în al doile rând putem vorbi de anumite surse teologice pe care părintele Tudor nu le ocolește, ci le utilizează integrat în demersul său catehetic. Spunem aceasta întrucât el nu stă doar la o masă de scris pentru a transmite spre publicațiile vremii – *Biserica și Școala, Calea Mântuirii* – reflecțiile sale, ci le exprimă întâi într-un program catehetic susținut și bine conturat. Ele sunt deja verificate în programul catehizației și apoi, în majoritatea lor, publicate pentru preoții doritori să-și îmbunătățească tematica, conținutul și stilul catehetic.

De aceea, nu putem desprinde cateheza liturgică de slujirea liturgică în cazul părintelui Tudor Demian, așa cum nu putem desprinde cateheza liturgică de slujirea liturgică în cazul parintelui Ilarion Felea. El propune pentru o pastorație liturgică a credincioșilor câteva acțiuni concrete: a) comentarea Sfintei Liturghii pentru credincioși; b) fructificarea Sfintei Liturghii în viața credincioșilor; c) depășirea formalismului liturgic prin săvârșirea mecanică a Sfintei Liturghii²¹. Părintele Felea vorbește despre o conștiință liturgică-ecclesială care trebuie formată în creștini pentru a întări comunitatea:

„Știm că punctul culminant al Sfintei Liturghii este înfricoșata prefacere și împărtășirea cu trupul și sângele Domnului. Dar ne întrebăm: câți dintre creștinii de azi știu că cele sfinte se dau numai sfinților și câți dintre ei se împărtășesc atunci, când sunt chemați ca să se apropie „cu frica lui Dumnezeu, cu credință și

²¹ Pr. Ilarion V. FELEA „Sf. Liturghie și predica”, *Revista Teologică*, an XIX(1929), nr. 11, p. 320.

cu dragoste”? Ei bine, - răspunsul este dureros. Termometrul unei active și reale vieți creștinești îl constituie numărul credincioșilor care se împărtășesc. El verifică conștiința religioasă și a preotului și a credincioșilor. Lipsesc împărtășirile într-o comunitate creștină, este absent și misticismul ortodox și duhul vieții religioase și experiența misterului din Biserică [concentrat în Sf. Euharistie] (...) De aceea, repet, numai unde este conștiință, convingere și cunoaștere deplină a misterului liturgic, numai acolo săvârșirea Sfintei Liturghii poate fi la înălțimea postulatelor sale dumnezeiești și numai acolo împărtășirea va fi dorită și făptuită cât mai des de creștini și nu numai odată în an, sau odată în viață, sau... niciodată.”²².

Scopul catehezei liturgice a părintelui Tudor este tocmai întărirea acestei conștiințe liturgice, eclesiale. Să nu uităm contextul în care cei doi caută să readucă aminte creștinilor despre tainele la care ei au acces și sunt chemați să le asume și experimenteze. Era contextul interbelicului românesc cu provocările secularizante, atee, sectare toate pe fondul indiferentismului propagat de concepțiile modernității. Ori, cei doi teologi arădeni recheamă pe creștini să înțeleagă taina Liturghiei, a cultului Bisericii, întâlnirea lor cu Dumnezeu și unirea cu El în Tainele Bisericii, în special în Euharistie. Era o mare provocare pentru preoți să poată exprima printr-un geniu catehetic tainele credinței și ale experienței prin care om și comunitatea creștină ortodoxă rămâneau în cadrele eclesialității.

De aceea, părintele Tudor Demian nu face cateheza liturgică pentru a onora genul catehetic, ci pentru a sluji pastoral comunitatea credincioșilor. La fel ca părintele Felea, părintele Tudor arată centralitatea Liturghiei în viața spirituală și comunitară a credincioșilor și importanța împărtășirii cu Trupul și Sângele lui Hristos. De asemenea, ambii accentuează importanța rugăciunii prin care este formată conștiința liturgică și eclesială a credincioșilor. Așadar, teologia pentru părintele Tudor este practică, este lucrare pastorală, catehetică concretă în mijlocul credincioșilor, este experiență eclesială și împărtășire din tainele Liturghiei și ale cultului Bisericii în general.

Nu întâmplător părintele Tudor Demian unifică în personalitatea sa duhovnicească două din cele trei forme de învățământ teologic la Arad: Academia și Facultatea. Ultimul duhovnic al Academiei Teologice din Arad

²² Pr. Ilarion V. FELEA „Sf. Liturghie și predica”, pp. 320-321.

înaintea instaurării comunismului și primul duhovnic al Facultății de Teologiei Ortodoxă din Arad după căderea comunismului. Rezistența în vremea comunismului s-a realizat tot prin Liturghie, rugăciune, duhovnicie. O linie spirituală providențială pentru identitatea Facultății noastre în actualitate și în vremurile care vin.

De aceea, evocarea personalității duhovnicești a părintelui Tudor Demian nu este doar istorică, ci și integrată între modelele predicatoriale și catehactice ale Eparhiei Aradului în secolul al XX-lea.

ȘCOALA DE CÂNTĂREȚI BISERICEȘTI DIN CARANSEBEȘ ÎNTRE ANII 1941-1949 ȘI PROVOCĂRILE UNEI INSTITUȚII ECLEZIALE ESENȚIALE

Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț

Abstract

The establishment of a school of church singers in the Diocese of Caransebeș, in 1931, confirmed the need to adapt to a new social and church reality of the interwar period. If in the interval 1865-1931, the teacher at the confessional schools and nationalized after 1923, had the responsibility of organizing the pew in the church, in the following years this necessity became more and more pressing, due to the fact that the teachers no longer reserved such a concern. The period 1941-1949 fully illustrates the challenges of a school of church singers in Banat, but at the same time foreshadows many of the current shortcomings regarding this essential liturgical need for public divine worship. The year 2023, declared by the Romanian Patriarchate as the Commemorative Year of Hymnographers and Church Singers, challenges us to look mindfully at the past and with responsibility for the present and future, in order to preserve the treasure of church music in the pew.

Keywords

Diocese of Caransebeș, church singer, pew, liturgical, church, school, teacher, music

Preliminarii

Anul 2023 a fost declarat de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ca an comemorativ al *An comemorativ al imnografilor și cântăreților bisericești*. Această decizie sinodală a readus în atenție unul din aspectele esențiale ale activității cultului în Biserica Ortodoxă Română. O privire retrospectivă ne convinge că acest aspect a constituit în permanență o provocare pentru desfășurarea cultului divin public. Dacă în Țara Românească și în Moldova, influența răsăriteană bizantină a fost mai pregnantă, zona Banatului a avut un destin referitor la muzica bisericească mai aparte. Ca să se evite o degradare accentuată a cântării bisericești sau chiar o pierdere a ei, unii dascăli de teologie și notiști muzicali bănățeni, au căutat să fixeze în scris, pe notație muzicală liniară a unei variante cât mai stabile și coerente.¹

Cultul Ortodox se desfășoară întotdeauna în sunetele muzicii, care se conjugă în mod armonios cu Cuvântul. Cântarea Bisericească – responsorială, antifonică sau corală – este o reală formă de exprimare a sentimentului religios², întrucât are o aderență indiscutabil antropologică: „la fel este și omul, un complex psiho-fizic în care toate elementele funcționează într-o unitate indestructibilă și într-o armonie impecabilă”³.

Biserica, prin dubla sa constituție, se dorește a fi un „mediu al lucrării Duhului Sfânt asupra credincioșilor”⁴ și „Icoană a Împărăției lui Dumnezeu”⁵, un topos unde simțămintele nobile umane se împreunează întru Slava Treimii. Ambientul doxologic-eceziastic face ca, „cântecul să fie la el acasă”⁶, căci Sfânta Liturghie este prin excelență o „slujbă a cântecului”⁷, în care se încrucișează *sonologia*⁸, cu *melismatica*.⁹

¹ Ioan Alexandru ARDEREANU, *Prima consemnare a muzicii bisericești din Banat: Caietul de cântări bisericești a lui Valeriu Magdu*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2020, p. 15.

² Nicolae BELEAN, *Cântarea bisericească – o reală formă de exprimare a sentimentului religios*, în „Altarul Banatului”, Anul XVII (LVI), nr. 4-6, 2006, p. 93.

³ N. BELEAN, *Cântarea bisericească...*, p. 93.

⁴ Dumitru STĂNILOAE, *Cultul Bisericii Ortodoxe, mediu al lucrării Duhului Sfânt asupra credincioșilor*, în „Ortodoxia”, Anul XXXIII, nr. 1, 1981.

⁵ Ilie MOLDOVAN, *Sfânta Liturghie ca icoană a Împărăției lui Dumnezeu și însemnătatea ei în viața religios-morală a creștinismului ortodox*, în „Ortodoxia”, Anul XXXIV, nr. 1, 1982.

⁶ Vasile VĂRĂDEAN, *Cântecul la el acasă*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1985.

⁷ Sabin DRĂGOI, *Liturghia*, în „Muzică și poezie”, Anul II, nr. 6, 1937, p. 7.

⁸ Corneliu CEZAR, *Introducere în sonologie*, București, 1984.

⁹ R. GRUBER, *Istoria muzicii universale*, vol. 1, București, Editura Muzicală, 1981, p. 120.

Școala de cântăreți bisericești din Caransebeș între anii 1941-1949 - provocări

Intervalul propus spre analiză, coincide cu anii de păstorire ai episcopului Veniamin Nistor (1941-1949), vrednic ierarh ardelean, care prin natura convingerilor sale, s-a identificat cu slujirea încredințată, până într-acolo încât prin desființarea abuzivă a eparhiei, a murit el însuși, în sensul în care a trăit retras, în reclusiune la Alba Iulia, până la moartea fizică din anul 1963.¹⁰ Între preocupările administrative de excepție ale ierarhului s-a numărat și atenta gestionare a cultului divin public, implicit a pregătirii cântăreților bisericești pentru a da răspunsurile corespunzătoare la serviciul divin public. Preocuparea pentru muzică în actul didactic a fost una intensă și la nivelul Academiei Teologice, în programul de învățământ regăsindu-se cântarea bisericească, ansamblul coral și tipicul bisericesc în toți cei patru ani de studiu.¹¹

¹⁰ Detalii despre viața și activitatea episcopului Veniamin Nistor în Casian RUȘET, Dorel Viorel CHERCIU, *Episcopul martir Veniamin Nistor – între jertfa administrației bisericești și supliciiul reclusiunii – file de monografie (1886-1963)*, Centrul de Studii Banatice/Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022, pp. 656; LUCIAN, *Episcopul Caransebeșului, Întronizarea episcopului Veniamin Nistor în scaunul vlădicesc al Caransebeșului*, pp. 15-25; Ioan LĂCĂTUȘU, Vasile STANCU, *Localitatea Araci, satul natal al familiei Nistor*, pp. 187-202; Ioan LĂCĂTUȘU, Ilie ȘANDRU, *Din cronica familiei episcopului Veniamin Nistor*, pp. 203-211; Vasile STANCU, *Doi vrednici ierarhi din Arpătac (Araci), județul Covasna: Mitropolitul Nicolae Colan și Episcopul Veniamin Nistor*, pp. 221-230; Nicolae BLAJ, Vasile STANCU, Ioan LĂCĂTUȘU, *Aspecte din activitatea episcopului Veniamin Nistor și a familiei sale păstrate în Fondul Arhivistic «Pompiliu Nistor» de la Muzeul Bisericii «Sfântul Nicolae» din Șcheii Brașovului*, pp. 231-250; Ioan MUNTEANU, *Vizite canonice efectuate în parohiile din Eparhia Caransebeșului în timpul păstoririi lui Veniamin Nistor*, pp. 251-284; Dumitru JOMPAN, *Evenimente muzicale în Eparhia Caransebeșului în primul an de arhierie a episcopului Veniamin Nistor*, pp. 285-291; Mircea MĂRAN, *Clerul român din Banatul Sârbesc în anii păstoririi episcopului Veniamin Nistor*, pp. 291-303; Florin DOBREI, *Episcopul Veniamin Nistor al Caransebeșului (1941-1949) – ctitor de revistă teologică românească*, pp. 319-332; Ovidiu Laurențiu ROȘU, *Activitatea Academiei Teologice Ortodoxe din Caransebeș în anul școlar 1941-1942*, pp. 333-346; Daniel ALIC, *Activitatea pastoral-culturală și de asistență socială a episcopului Veniamin Nistor al Caransebeșului (1941-1949)*, pp. 347-355; Vasile PETRICA, *Episcopul Veniamin Nistor în văpaia anului 1948*, pp. 356-361; Longhin MUNCEAN, *Români din Banatul Sârbesc în perioada 1920-1948. Câteva aspecte bisericești și culturale*, pp. 389-395; Ioan LĂCĂTUȘU, Vasile STANCU, Nicolae BLAJ, *Pagini din corespondența episcopului Veniamin Nistor, stareț al Mănăstirii «Sfânta Tereime» din Alba Iulia, cu fratele său Dr. Pompiliu Nistor din Brașov (1950-1960)*, pp. 362-388.

¹¹ C. RUȘET, D.V. CHERCIU, *Episcopul martir Veniamin Nistor...*, p. 134.

Problema uniformizării în Biserica Ortodoxă Română nu a fost una nouă¹², cu atât mai mult uniformitatea cântării de strană, care și-a respectat particularitățile culturale. Astfel, muzica bisericească se dovedește a fi o artă care nu se învață la întâmplare, ci tainele ei se deprind în Școală:

„Astăzi izbeșce prea dureros faptul că, cântările rituale se deosebesc după provincii într-un mod atât de pregnant încât de pildă, nouă acestor din părțile ungurene și bănățene nu ne convin cântările rituale din România ori cele din Ardeal, care se deosebesc întru toate de ale noastre, precum și viceversa nici lor nu le plac ale noastre. Astăzi la noi, în părțile ungurene și bănățene se cântă într-un chip în Ardeal într-un alt chip, și în România ori în Bucovina iarăși într-un alt chip. Dacă însă erau cântările rituale ale Bisericii noastre arangiate pe note înainte cu vro 100 de ani de dând adecă se cântă în toate provinciile române cu mai multă asemănare sau uniformitate, astăzi am avea o ediție sancționată de cântări bisericești originale cari ar fi normative pentru întreaga Biserică Română și în chipul acesta pe la toate catedrele noastre s-ar propune aceleași cântări rituale în completă uniformitate. Dacă însă nu s-a putut face acest lucru până acuma, de ce să nu-l facem pentru viitor? Deocamdată să punem note și să colectăm toate cântările rituale – melodiile – ce le avem prin diferite provincii, ca astfel parte să le mântuim de perzare, parte să le răspândim și să le aclimatizăm printre noi și prin toate părțile locuite de români. Biserica va veni odată să le reguleze într-o uniformitate alegând și adoptând numai melodii bune, frumoase și corespunzătoare caracterului religios și național”¹³.

Așadar, rigoarea și consecvența trebuie să primeze în Biserică:

„Drept aceea rezultă, pentru Biserica Ortodoxă imperativul categoric să prefacă stranele ceteților parțial în coruri bine școlite, în

¹² C. RUȘEȚ, *Unitate și identitate în legislația bisericească românească la începutul secolului XX. Împliniri și provocări*, în Simpozionul internațional *Unitate și identitate. Ortodoxia românilor între comuniunea răsăriteană și dialogul cu Apusul*, (Cluj-Napoca, 5-6 noi 2018), pp. 203-2019.

¹³ Vasile MAGDU, *Cântările rituale pe note*, în „Foaia Diecezană”, Anul XI, nr. 43, 1896, pp. 6-7.

locul lungului tipic mănăstiresc, care uzază timpul și forțele de muncă fizică și intelectuală, amvoane elocvente, reforme necesar pretinse de referințele și pretensiunile suflețești ale timpului. [...]”¹⁴

Cântarea Bisericească a fost dată în grija cântărețului bisericesc care era considerat în popor *însoțitorul preotului*¹⁵, ținând isonul la strană și însoțindu-l oriunde pe preot. Dată fiind importanța acestuia, episcopul Iosif Traian Badescu, a înființat în anul 1931 Școala Episcopală pentru pregătirea viitorilor cântăreți de strană din Eparhie cu o durată de 3 ani.¹⁶

Nostalgic, el arată cât de necesară este cântarea de strană:

„Se știe cât de sublim, cât de înălțător e cultul Bisericii noastre Ortodoxe, cât de pătrunzătoare, pline de învățătură de evlavie și credință, de dragoste și de umilință către Dumnezeu sunt cântările noastre bisericești, care cântate de cântăreți credincioși, iubitori de slujbă dumnezeiască, cântate cu măiestria cântărețului, care stăpânește cunoștința și arta cântării, conlucră la înălțarea către Dumnezeu a sufletelor credincioșilor.”¹⁷

Școala de Cântăreți Bisericești a fost pentru Episcopia Caransebeșului o moștenire importantă, așa cum se preciza în omagierea din 1941:

„Zece ani se împlinesc în această primăvară când răposatul episcop Iosif pune temelie unei noi instituții culturale-bisericești, Școala Eparhială de Cantori Bisericești. Evenimentul acesta nu trebuie trecut sub tăcere, dimpotrivă îl subliniem cu toată bucuria, pentru că din cele următoare vom vedea câtă importanță are în viața noastră bisericească o asemenea școală.

Dacă ne ducem cu gândul la stările economice și financiare de acum zece ani hotărârea fericitului episcop compare cu adevărat curajoasă, căci criza acută ce începuse să bântuie nu era defel prielnică pentru înfăptuiri noi. Și cu toate acestea, în timp

¹⁴ V. SIMIGANOVSKI, *Importanța muzicii bisericești*, în „Foaia Diecezană, Anul XX, nr. 21, 1905, p. 1.

¹⁵ Dumitru JOMPAN, *În căutarea cântăreților de strană din Banat. Ilie Cristoi, Ionan*, în „Foaia Diecezană”, Anul X, nr. 7-8, 2004, p. 13.

¹⁶ I.D. SUCIU, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 30.

¹⁷ AEC, Actul nr. 3.057 din 21 mai 1931.

ce Statul făcea inventarierea școlilor și a populației școlare, căutând să reducă numărul instituțiilor de cultură, Biserica noastră de aici, nepăsătoare la asprimea vremii, inaugura crearea aceluiașezământ care fu Școala de Cântăreți.

Cântarea bisericească este aici la noi un factor din cei mai de seamă în menținerea și chiar în sporirea unei ambianțe prielnice dezvoltării religiozității și moralității. Nu de astăzi, nici de ieri, ci din vremuri străbune.

Banatul și-a creat un renume în ce privește frumusețea cântărilor bisericești ortodoxe. Și pentru că dascălii erau înainte de toate dascăli de strană în semnificația genuină a cuvântului, Biserica s-a bucurat de un prestigiu și pe plan social, față de toată lumea românească și chiar în fața străinilor cari tocmai din această pricină ne urau numindu-ne „șismateci”. Generația dascălilor confesionali au început să se împutineze de la o vreme. În locul lor veneau alți dascăli necunoscători ai rânduielilor noastre, iar strana a ajuns pe seama conducerii câte unui creștin amator de cântare bisericească, discipol de-al dascălului bătrân confesional. Prestigiul stranei a început deci să scadă, cântarea să ia forme diferite de la o biserică la alta. Iată motivele adânci cari au determinat lăudabila hotărâre a unui episcop, chemat să mențină un prestigiu neștirbit de-a curmezișul a oricâte adversități. Și așa a luat ființă acum zece ani Școala Eparhială de Cântăreți Bisericești care s-a menținut și a progresat fără nici un sprijin al Statului timp de șapte ani. Este a se atribui meritul acesta întâiului ei director, protodiaconul Ioan David, fost profesor de Academia noastră Teologică și mănunchiului – tare restrâns la început – al profesorilor cari dezinteresați și-au dat concursul lor la organizarea și menținerea Școlii.

Cei aproape o sută absolvenți ai celor 8 ani de școală nu sunt numai purtătorii în stranele bisericilor a cântării învățate la Caransebeș, căci pe lângă cântare și tipic ei învață și o seamă de alte studii teoretice și practice. Așa: muzica vocală și instrumentală în vederea organizării și conducerii corurilor; isagogia, adecă Sfânta Scriptură și cărțile ei mai de seamă, noțiuni de exigază, de drept, liturgică, sectologie, istorie bisericească, limba română și elemente de viață și administrație biseri-

cească. Școala, formează deci un fel de misionari laici, organe de prim ajutor pentru preoți în conducerea bisericească și administrarea facilă a vieții bisericești.

Stând Școala sub directa îndrumare – iar de la pensionarea părintelui David sub chiar conducerea secției culturale – viitorii cantori primesc toate elementele necesare în vederea colaborării lor necondiționate cu preotul la organizarea unei intense activități culturale și misionare. Viitorul cantor este înainte de toate un om modest, un creștin devotat și ascultător la porunca preotului, mai marele său natural. De la această supunere este condiționat rolul său și reușita acestui rol – care nici nu se poate concepe în afara autorității legale din Biserică. Ducând grija și interesele Bisericii sale, însoțit de încrederea superiorului său local, cantorul devine cel mai de seamă instrument de colaborare în parohie și de misionarism creștin în afara hotarelor înguste ale parohiei. Contactul lor, desigur tot prin mijlocirea preotului, cu secția culturală – care se poate curând transforma în conveniri periodice – stabilește și menține legătura, care împropătându-se nu aduce decât folos lucrului misionar. Iată un aspect însemnat al roadei pe care o dă o școală cantorală, care în cazul școlii noastre este totodată și o școală țărănească de mână întâi. Căci nimic nu este mai important în viața țaranului nostru decât religiozitatea, iar contingentul de 10-20 absolvenți anual este un mare succes din punct de vedere cultural bisericesc pentru viața de mâine a satelor noastre!”¹⁸

În timpul episcopatului lui Veniamin Nistor, Școala Cantorală a avut de întâmpinat greutăți din cauza războiului, deoarece Academia Teologică a fost evacuată, iar elevii nu mai aveau loc unde să doarmă și să studieze.¹⁹

Catedrele au fost ocupate de profesorii Constantin Vladu (muzică vocală și instrumentală), Petru Rezuș (religie), Isaia Suru (tipic și cântare bisericească), Iacob Crețu (limba română), Petru Toma (matematică).²⁰

¹⁸ *Școala de Cântăreți*, în „Foaia Diecezană”, Anul LVI, nr. 15, 1941, pp. 1-2.

¹⁹ AEC, Procesul-verbal din 29 noiembrie 1941, încheiat în ședința Consiliului Profesorat al Școlii Cantorale.

²⁰ AEC, Actul nr. 5.778 B din 22 noiembrie 1944 al Episcopiei Caransebeșului către Ministerul Cultelor.

Elevii de la Școala Cantorală aveau destul de multe materii de învățământ: cântarea bisericească, tipic, muzică vocală, muzică instrumentală, ansamblu coral, Sfânta Scriptură, Vechiul și Noul Testament, exegeză, matematică, istorie bisericească națională și universală, limba română, contabilitate, igiena, economia și pomologia, administrație bisericească.²¹

Interesul pentru această școală nu era unul mare: în anul școlar 1943-1944, au fost în total 9 elevi – 4 în clasa I, 2 în clasa II și 3 în clasa III²²; în anul școlar 1944-1945 au fost în total 8 elevi – 2 în clasa I, 3 în clasa II și 3 în clasa III²³; în anul școlar 1946-1947 au fost în total 13 elevi – 2 în clasa I, 8 în clasa II și 3 în clasa III²⁴; în anul școlar 1947-1948 au fost în total 9 elevi – în clasa I nici unul, în clasa II 2 și în clasa III 7.²⁵

Școala se confrunța cu lipsa de elevi, fapt confirmat de ședința Consiliului Profesorat din 23 mai 1945, în cadrul căreia s-a hotărât ca „începând cu anul școlar 1945-1946, fiecare protopopiat să fie obligat a trimite la școală cel puțin doi elevi, lămurind din nou rostul acestei școli în viața noastră bisericească și socială a satelor noastre.”²⁶

Așadar, la mijlocul secolului XX s-a ajuns adesea la metoda unui impuls artificial pentru urmarea unor cursuri, pentru frecventarea activă a bisericii și chiar pentru împărtășirea cu Sfintele Taine, pentru urmarea Teologiei sau a Școlii Cantorale. Trebuie spus că, elevii de la Școala de Cântăreți Bisericești au primit și burse de la Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor²⁷ dar și de la unii preoți, iubitori de *cântare sonoră* – Alexandru Guga din Cubin (Iugoslavia).²⁸

Vremurile fiind grele, elevii au fost nevoiți să-și găsească gazde în oraș, deoarece în nopțile geroase au dormit pe scânduri goale și în frig.²⁹ Unii nu

²¹ AEC, Actul nr. 14 din 1940 al Școlii Cantorale.

²² AEC, Actul nr. 102 din 18 iunie 1944 al Școlii Cantorale către Episcopie.

²³ AEC, Actul nr. 3 din 19 noiembrie 1944 al Școlii Cantorale către Episcopie.

²⁴ AEC, Actul nr. 130 din 11 iunie 1947 al Școlii Cantorale către Episcopie.

²⁵ AEC, Actul nr. 28 din 10 decembrie 1947 al Școlii Cantorale către Episcopie.

²⁶ AEC, Procesul-verbal din 23 mai 1945.

²⁷ AEC, Actul nr. 6.056 din 15 februarie 1944 al Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor către Episcopia Caransebeșului; Stat Nominal din 20 martie 1944 pentru plata bursei elevilor de la Școala Cantorală din Caransebeș.

²⁸ AEC, Actul nr. 79 din 15 septembrie 1944 al preotului Alexandru Guga din Cubin către Episcopie; Actul nr. 5.664 B din 10 noiembrie 1944 al Episcopiei către preotul Alexandru Guga din Cubin.

²⁹ AEC, Tabloul din 10 decembrie 1947 al elevilor externi; Procesul-verbal din 29 noiembrie 1944 al Consiliului Profesorat.

au suportat rigorile statutare ale Școlii Cantorale și au fost exmatriculați – Antoniu Cârpan.³⁰

Inspecțiile efectuate de episcopul Veniamin și Ministerul Cultelor au scos la iveală mai multe nereguli la Școala Cantorală:

Făcând astăzi inspecția la Școala de Cântăreți la ora 8 1/2 , am aflat numai pe părintele Iacob Crețu care intrase la cursuri I, II, III la ora de Istorie Bisericească. Prezenți 7 elevi din 14. Cercetând registrul de zi cu lecțiile prescrise l-am aflat în cea mai mare nerânduială: nu se arată nici o absență, în multe zile nu e introdus că s-ar fi ținut vreo lecție. Să mi se arate câte absențe au fost de la începutul anului, câte motivate și câte nemotivate, câte învoiri acasă date de director ori profesori și pe câte zile. [...],³¹

Adesea lipsa rigoriei era determinată atât de statutul social al cursanților (soți cu copii, tineri recrutați în armată, țărani cu preocupări agricole, etc) și implicit de motivarea cadrelor didactice, care se vedeau nevoiți să aducă explicații suplimentare pentru lipsa unor performanțe așteptate de conducerea eparhiei.

„Cu referire la Ordinul Venerabilului Consiliu Eparhial nr. 882 B din 17 februarie 1947, prin care se cere informații în ceea ce privește inspecția și constatările făcute de Prea Sfinția Sa la Școala Eparhială de Cântăreți, am onoare a înainta următorul raport: 1. La orele 8 ½ a aflat numai pe părintele Dr. Iacob Crețu ținând ora de Istoria Bisericească la cursurile I, II, III. Din lipsă de sale de învățământ nu s-au putut ține cursuri cu fiecare clasă separat. Direcțiunea cu nr. 60 din 1946-1947 a înaintat Ven. Consiliu Eparhial decisul Consiliului Profesorat și până la pronunțare s-a hotărât ca să se țină cursurile cu toate clasele laolaltă. 2. Prezenți numai 7 elevi din 14. Venerabilul Consiliu Eparhial cu nr. 6.210 B din 1946 a aprobat elevului Octavian Barbier din clasa III un concediu de trei luni. Cu nr. 577 B din 1947 s-a aprobat elevului Ilie Artimescu clasa II un concediu de 15 zile. Direcțiunea a înaintat cu nr. 53 din 1946-1947 spre

³⁰ AEC, Procesul-verbal din 10 februarie 1947 al Consiliului Profesorat.

³¹ AEC, Actul nr. 882 B din 17 februarie 1947 al Episcopiei către Școala Cantorală.

aprobare cererea împreună cu certificatul medical a elevului din clasa III Ioan Oprea, care fiind bolnav, roagă un concediu de boală. Elevul din clasa II Pavel Megheleş este la armată. Cu nr. 59 din 1946-1947 s-a înaintat hotărârea Consiliului Profesoral spre aprobare, cu privire la elevul din clasa I Anton Cârpan, care fără să fi avut concediu a părăsit oraşul, plecând la Bozovici și care până în prezent nu s-a întors. Doi elevi fiind bolnavi: unul cu cinci zile, celălalt cu două zile înainte de inspecție au absentat de la cursuri. [...]”;³²

Același timp de verificare se făcea și din partea ministerului de resort, prin împuternicirii săi, mai cu seamă că școala era subvenționată de Stat:

„Subsemnatul, preot Constantin Grigore, inspector al învățământului religios din Ministerul Cultelor, am căutat să inspectez în ziua de 17 mai 1947, Școala de Cântăreți din Caransebeș. Școala își încheiase cursurile încă din ziua de 15 mai, urmând ca în ziua de 19 mai să înceapă examenele finelui de an. Cursurile acestui an școlar și le-a început la 1 octombrie 1946. Vacanța de Crăciun a ținut de la 21 decembrie la 14 ianuarie, iar cea de Paști din Vinerea Mare timp de 2 săptămâni. Școala a funcționat după normele sale anterioare. În noile dispoziții reglementate de Minister, urmează să se încadreze de la anul înaintea. Ca populație școlară a avut 12 elevi, repartizați astfel: clasa I 2, clasa II 9 și clasa III 3. Cu excepția a doi elevi, cari au fost interni, toți ceilalți au fost externi. Cei interni erau găzduiți la internatul Școlii. Masa și-o preparau elevii singuri. Întâiu cât școala a funcționat după normele sale anterioare elevii de clasa III dau examen de absolvire. Examenele se țin sub prezidenția P.S. Episcop, care semnează și diplomele de absolvire. Cursurile clasei II au fost ținute în localul Academiei Teologice, iar cele ale claselor I și III în internatul Școlii. Cursurile acestor din urmă erau comune la Istorie, la celelalte obiecte erau separate. Orarul a fost întocmit după programul vechiu. Orele de curs se țineau între 8 și 12 a.m. Evidența cursurilor era ținută de condica de prezență a fiecărei clase [...]. Cataloage pentru note și

³² AEC, Actul nr. 68 din 22 februarie 1947 al Școlii Cantorale către Episcopie.

evidența absențelor n-au. N-au nici foi trimestriale și nici matricolă. [...]”³³

Pentru a deveni cântăreț cu diplomă, absolventul Școlii de Cântăreți trebuia să dea examen ce consta în două probe: 1 scrise (limba română) și (Religie); 2. orală (muzica bisericească, cântări după note și fără note; interogări asupra tehnicii muzicale, muzică vocală și conducere cor, cunoașterea tipicului).³⁴

Exigența manifestată asupra elevilor și profesorilor de la Școala Cantorală, nu a avut succes, iar toată insistența nu a reușit să îndrepte lucrurile:

Am observat adeseori că elevii Școlii de Cântăreți nu iau parte toți la serviciile divine și sunt nesupravegheați de directorul și profesorul de cântări care ar trebui să ia parte cu ei și cu studenții Academiei Teologice la vecernie, utrenie și Sfânta Liturghie spre a-i controla și îndruma în cântări și tipic, dispunem ca profesorul și Constantin Vladu să ia parte regulat la serviciile divine și să controleze ca toți elevii să participe la slujbele de la biserică.³⁵

În loc de concluzii sau actualitatea problemei

Cercetarea provocărilor din trecut, în cazul nostru din perioada interbelică în Episcopia Caransebeșului, ne obligă să reflectăm cu atenție și pragmatism la situația din prezent și la zorii nu prea îndepărtați ai viitorului. La ora actuală, în Patriarhia Română nu mai funcționează nicio școală de cântăreți bisericești, respectiv nicio pregătire medie pentru această profesie, înscrisă în nomenclatorul calificărilor la cod COR: 341307.³⁶ Este adevărat că cele 14 facultăți de teologie ortodoxă din Patriarhia Română ar putea furniza în urma pregătirii, personal suficient pentru această funcție. Totuși, cei în cauză sunt supra-specializați obținând licență pentru domeniu teologie și implicit pentru o funcție corespunzătoare pregătirii lor. Astfel, licențiații în teologie și cei atestați din școlile teologice (7 de seminarii teologice și 9 licee

³³ AEC, Procesul-verbal din 17 mai 1947 întocmit de inspectorul învățământului religios al Ministerului Cultelor.

³⁴ AEC, Actul nr. 25.448 din 13 iunie 1945 al Ministerului Cultelor către Școala Cantorală.

³⁵ AEC, Actul nr. 381 B din 27 februarie 1947 al Episcopiei de către Școala Cantorală.

³⁶ <https://www.coduri-cor.com/cor-cantaret-bisericesc-341307.html>, accesat la 9 octombrie 2023.

teologice ortodoxe, cu diferite specializări – *Teologie ortodoxă, Teologie patrimoniu cultural, Ghid turism religios, Filologie, Științele naturii, Științe sociale*).³⁷ pot fi utilizați tranzitoriu în funcția de cântăreț bisericesc acreditat, întrucât după îndeplinirea condițiilor canonice, în proporție covârșitoare vor fi primiți în cler, sau în administrațiile bisericești (culturale, educaționale, social-filantropice, etc...).

Evidența realității ne confirmă că, cel puțin în zona Banatului, cu precădere în mediul rural, un număr mare de cântăreți bisericești sunt fie autodidacți, fie formați la fostele școli de cântăreți, având o medie de vârstă de peste 40 de ani. Întrucât școlile preuniversitare, bugetate de Ministerul Educației, nu pot primi cursanți la cursuri *de zi* numai până la vârsta de 14-16 de ani (maxim doi ani peste vârsta finalizării ciclului gimnazial), aceștia nu pot fi școlarizați decât în mediul universitar, ori mulți dintre ei nu îndeplinesc condițiile pentru aceasta, sau nu își permit programul și rigoarea academică universitară. Ca atare se impune ca prin mijloacele proprii interne, adică prin cursuri de perfecționare să se consolideze strana străbună. Totuși, perfecționarea se adresează celor care au calificare, nu celor care ar dori să se califice cu un nivel de pregătire inferior celui dat de școlile de teologie preuniversitare și universitare. Soluția ar fi ca centrele mitropolitane și eparhiale, prin intermediul programelor cu finanțare europeană de tip POCU (Programului Operațional Capital Uman), și nu numai, cu binecuvântarea Sfântului Sinod, să poată crea și susține programe de pregătire și de formare Nivel 3 pentru cântăreții bisericești care în fapt dau răspunsurile la strană, dar neavând o pregătire calificată nu pot fi încadrați potrivit prevederilor nomenclatorului meseriilor din România.

Mai mult, problema lipsei de cântăreți bisericești încadrați în funcție aduce vicii de procedură în organizarea consistoriilor protopopești, ca instanțe de fond pentru problemele disciplinare ale personalului neclerical încadrat pe statele de funcții din eparhiile Bisericii Ortodoxe Române. Acest aspect a devenit mai evident, în momentul în care s-au făcut demersurile de constituire a Consistoriilor protopopești, în care potrivit art. 49 alin (d) din

„Regulamentul autorităților canonice disciplinare și al instanțelor de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române: Consistoriul protopopesesc funcționează pe lângă fiecare protopopiat, cu apro-

³⁷ <https://patriarhia.ro/invaamant-teologic-ortodox-preuniversitar-9340.html>, accesat la 9 octombrie 2023.

barea chiriarhului, și este format dintr-un președinte cleric și trei membri, dintre care doi membri clerici, numiți pe termen de patru ani, de către chiriarh, dintre preoții din protopopiat, având cel puțin gradul II, doctori, absolvenți de masterat sau licențiați în teologie, care au cunoștințe canonice și juridice, precum și un membru din rândul cântăreților bisericești din protopopiat”.

În unele unități se identifică cu greu un cântăreț bisericesc calificat care să corespundă exigențelor regulamentare.

Prorogarea unor soluții în acest sens, ar putea pune în pericol cântarea de strană, cel puțin în Banat și practic ar elimina posibilitatea înființării unor grupuri vocale sau corale, care ar putea antrena întreaga comunitate în oferirea răspunsurilor liturgice la Sf. Liturghie duminicală, când frecvența este considerabilă. Actualmente, identificăm mărturii importante cu privire la implicarea înaintașilor în cântarea de strană, unele regăsindu-se în tipărituri muzicale, care păstrează vie această dovadă.³⁸ Așadar, cu privire la cântărețul bisericesc, pregătirea acestuia într-un nou context social și oferirea unui statut corespunzător funcției sale liturgice, ne îndeamnă să privim spre trecut cu analiză atentă, spre prezent cu responsabilitate și spre viitor cu nădejde.

³⁸ A se vedea: Dumitru JOMPAN, *Episcopii Caransebeșului și muzica. Vol 1 Ioan Popasu, Nicolae Popea, Miron Cristea* Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2022, p. 102; D. CUSMA, *Melodii bisericești – Vol. 1: Cele opt glasuri, fixate în notațiunea liniară*, Editura soc. „Căminul Cultural”, Caransebeș, 1934 pp. 57; Prof. Dimitrie CUSMA, Preot Ioan TEODOROVICI, Prof. Gheorghe DOBREANU, *Cântări Bisericești*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p. 382, Nicolae BELEAN, *Cântări bisericești*, Editura Mitropolia Banatului, Timișoara, 1995, p. 248; Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae BELEAN, *Cântări bisericești tradiționale*, Editura Partoș, Editura Partoș, Timișoara, 2019, pp. 418.

SF. PATRIARH TIHON AL MOSCOVEI – MISIUNE ȘI MĂRTURISIRE

Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan-Barbu Negreanu

Abstract

“For those who have eyes and ears, our time is full of great miracles, and of these signs and wonders, Patriarch Tikhon was one of the most amazing and overwhelming,” said Sergei Bulgakov. Atoning sacrifice and martyr of the Church of Christ, St. Tikhon kept alive the community of the Russian right-wingers in the most cruel persecution so far. The price was his very life, which he did not hesitate to pay, both through the sufferings of the last years, prepared by the hardships of the early years, and through his martyrdom.

Keywords

Russian Orthodox Church, patriarch, Tikhon, mission, martyr

Patriarhul Tihon a fost înzestrat de Dumnezeu cu mulți talanți, după măsura misiunii căreia i-a fost hărăzit. Descinzând dintr-o familie preoțească, a continuat tradiția de slujire a Bisericii, dedicându-și întreg timpul din anii adolescenței acestui scop.

Se pare că liniștitul Vasile era prea rar părtaș jocurilor tovarășilor săi din copilărie. Seriozitatea cu care își făcea datoria la școală s-a pliat în chip minunat pe puterea sa de muncă și capacitățile intelectuale. Însă ceea ce l-a făcut remarcat nu a fost conștiinciozitatea, ci modestia sa, împreună cu bunătatea și dragostea cu care îi îmbrăca pe toți colegii, mai ales pe cei care aveau nevoie de ajutor la învățătură. Iar băieții i-au recunoscut noble-

țea caracterului, numindu-l în seminar „arhiepiscopul”, iar la academie, pur și simplu „patriarhul”, ca o primă recunoaștere a viitoarei sale poziții în societate și Biserică.

Înalt și slab, cu o paloare a feței accentuată de părul blond specific rusesc, Vasile a trăit de mic în chip evlavios, nu doar la biserica spre care își găsea mereu drum, ci în toate împrejurările vieții. Felul său de a fi a inspirat celorlalți (și aici îi includem și pe potrivnicii de mai târziu) un profund respect.

Primii ani nu au curs lin, căci și-a pierdut mama și un frate, iar mai apoi s-a dus la Domnul și tatăl său. Într-un fel, aceste pierderi l-au învățat să se obișnuiască mai mult singur și să nu-i fie greu printre străini, fie ei de alt neam sau chiar cei care i s-au făcut străini prin purtare. Drumurile vieții i-au fost lungi, căci a trebuit să străbată mii de kilometri spre a-și împlini misiunea, după cum vom vedea mai jos. Nu s-a plâns niciodată de aceasta, dar nici nu a privit crucea în mod naiv, ci a înțeles mereu că și-a ales o cale de jertfă și că, pentru faptul că și-a asumat crucea deplin, Dumnezeu a găsit cu cale să mai adauge și alte poveri slugii sale credincioase.

Nu a fugit, așa cum ar fi putut și cum a fost îndemnat de mulți să o facă, nici atunci când valuri de emigranți ruși umpleau Occidentul și nici când menghina prigoanei bolșevice a început să sufoce Biserica încredințată spre păstorire.

A știut că octombrie 1917 a însemnat nu doar o întoarcere pe dos a lumii în care trăia, ci, mai ales, că în această nouă lume, lui i-a fost dat să îmbrace cămașa morții. A așteptat-o zi de zi, timp de 8 ani, pregătindu-se, dar în același timp lucrând în via Domnului ca pentru veșnicie, temeinic, așa cum a fost în toate.

A iubit viața călugărească pe care și-a dorit-o de tânăr și de care nu a avut parte, trăind aproape toată viața în tumultul orașelor acestei lumi, printre oameni de toate categoriile și felurile, cu sau fără Dumnezeu. A trăit în această lume nefiind parte a ei, dar aducându-L pe Făcătorul în cele mai decăzute și depărtate unghere.

Acestea ar fi câteva gânduri de început, referitoare la omul lui Dumnezeu Tihon, mărturisitorul cel blând al lui Hristos. În cele de mai jos vom contura portretul primului patriarh rus din secolul al XX-lea.

Anii de început ai vieții și pregătirea pentru misiune

Toropeț, micul orașel în care Vasili Ivanovici Belavin a văzut lumina zilei în 1865, era o așezare pitorească, pe malul mai multor lacuri aflate aproape

de Letonia de azi. Avea foarte multe biserici pe atunci¹ (pe care bolșevicii au avut grijă să le distrugă aproape în totalitate 60 de ani mai târziu), iar micul Vasea, ca fiu de preot, era nelipsit de la slujbe, citind și cântând alături de strană. După cei câțiva ani de școală primară, având vădite înclinații intelectuale, preotul Ivan îl trimite pe Vasili la Pskov. Îi va stăruie în minte până la sfârșitul nu foarte lungii sale vieți visul pe care l-a avut despre băiatul său, cum că acesta va ajunge mare².

Despre numele de familie, Belavin, se știe că era purtat în zona Pskov doar de familiile care avuseseră oameni cu o deosebită vocație duhovnicească, întrucât rădăcina „bel” înseamnă în rusă „alb, curat”³. Așadar, provenind dintr-un neam afierosit lui Dumnezeu, Vasea și-a înțeles chemarea de mic și a luat-o în serios.

Mare oraș rusesc de la începutul celui de-al doilea mileniu, Pskovul a rămas în istoria Bisericii îndeosebi prin școala de iconografie pe care a găzduit-o, vârful său fiind atins între secolele XIV-XVI. Sufletul rusesc a făcut la Pskov o artă aparte din modelele bizantine aduse de la Constantinopol. Duzina de biserici rămase din acea vreme, azi monumente UNESCO, trebuie să fi bucurat inima adolescentului seminarist și să o fi apropiat de adevărata viață duhovnicească din vechea Rusie.

La Pskov, Vasea a avut strălucite rezultate școlare, fapt care l-a recomandat după cei șase ani de seminar, spre academie. Firesc, cel mai aproape oraș cu Academie Teologică vestită, Sankt Petersburgul, va fi și următoarea oprire în viața lui Vasili. A terminat și aici cu foarte bine, dar mai ales în admirația și prețuirea colegilor, față de care s-a purtat ca un frate, pe tot parcursul anilor, ajutându-i în orice era nevoie, de la cursuri și explicații, la puținele lucruri materiale pe care și le permitea. Era anul 1888 când a devenit teolog absolvent și Vasili avea 23 de ani. Nimic din felul său de a se purta sau de a se îmbrăca nu vădea vreo înclinație monahală, întrucât tânărul păstra o taină asupra acestui aspect. Însă religiozitatea sa puțin obișnuită chiar și printre teologi nu va rămâne neobservată profesorilor săi. Rectorul Academiei spunea despre Vasili că nu rezultatele școlare îl recomandă ca un viitor om al

¹ *Noii martiri ai Rusiei*, Editura Areopag, Editura Meditații, București, 2012, p. 129.

² *Noii martiri ai Rusiei*, p. 130.

³ Tikhon SISOYEV, *Fourteen facts about the life and struggles of Patriarch Tikhon*, <https://orthochristian.com/124525.html>.

Bisericii (deși era printre cei mai buni), ci mai ales „profunda sa religiozitate”⁴.

Anii săi de formare intelectuală au coincis cu vremea reformelor în politică și mulți (chiar fii de preoți) luaseră calea radicală a nihilștilor. Studențimea era asaltată de oferte ideologice străine sufletului rus evlavios. Vasili a rezistat tentațiilor mondenului Sankt Petersburg și agitațiilor politice din oraș, alegând calea mai liniștită a teologiei tradiționale, care începea să se apropie tot mai mult de vechile rădăcini patristice⁵. La aceasta a ajutat mult și îndemnul rectorului de la Academie, care i-a făcut atenți pe absolvenți asupra vremurilor deosebit de importante pentru Biserică, în care tot mai mulți lupi umblau îmbrăcați în piele de oaie. Proaspeții teologi urmau să devină adevărați apostoli ai poporului rus și să-l aducă pe făgașul cel bun din cărările ocolitoare ale tot mai agresivului nihilism și ateism⁶.

Conducerea Seminarului din Pskov a considerat că școala are nevoie de un astfel de profesor și, la recomandarea rectorului de la Academia Teologică, l-au chemat pe tânărul Vasili să predea Dogmatica și Morala. Pentru puțină vreme va fi și profesor de franceză⁷.

Din clipa în care Vasili a hotărât să-și pună viața cu totul în mâinile lui Dumnezeu a început adevărata sa lucrare. La 26 de ani înțelege că drumul său este cel al muceniei albe prin tunderea în monahism, fără să știe că aceasta va fi doar pregătirea pentru mucenicia după chipul mărturisitorilor din vremurile potrivnice credinței. În decembrie 1891 este făcut monah. Ia numele Sf. Tihon de Zadonsk, dorind să pună în viața sa pilda acestui mare sfânt rus din veacul al XVIII-lea⁸.

Este transferat la Seminarul din Holm, unde ajunge rector în mai puțin de un an. Acolo a zăbovit 6 ani, timp în care este ridicat la treapta de arhimandrit și în care se ostenește a sădi lumina cea adevărată în mințile și inimile tineretului rus. Deși mediul în care trăiește este unul heterogen, alături de ortodocși existând și numeroși catolici ori uniți, profesorul Tihon îi face conștienți pe elevii săi de superioritatea Ortodoxiei și îi pregătește pentru a

⁴ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”: *Patriarch Tikhon, the Russian Orthodox Church, and the Soviet State (1865-1925)*, University of Toronto, 2017, p. 57.

⁵ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. 28.

⁶ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. 57.

⁷ *Noii martiri ai Rusiei*, p. 130.

⁸ Dean W. ARNOLD, *Gentle and bold: the life of St. Tikhon of Moscow*, <https://www.orthodoxchattanooga.com/tikhon>.

o propovădui în medii ostile⁹. Deopotrivă iubește slujbele și va începe să slujească Sf. Liturghie cât de des și oriunde va fi chemat, un obicei păstrat până la sfârșitul vieții.

Pe lângă misiunea clericală, are și o serie de ascultări atât în școlile vocaționale patronate de Biserică, cât și în Administrația bisericească, eforturile sale fiind apreciate de conducerea Imperiului țarist, care îi conferă în anul 1895 Ordinul „Sfânta Ana”, clasa a doua¹⁰. În această perioadă are timp să scrie numeroase articole în reviste teologice și sociale, adresându-se atât clerului, cât mai ales rusului simplu. Limbajul nesofisticat îmbracă numeroase cunoștințe nu doar de teologie, cât și de antropologie, psihologie, literatură, țintind spre descoperirea sinelui, îndeosebi a celui religios¹¹. Arhimandritul Tihon se dovedește un bun cunoscător al problemelor omului contemporan sieși, păstrând în același timp cuvenita distanță față de lume pentru un monah. Această preocupare și cercetare a vieții în toate aspectele ei se va vădi mai ales în anii care vor urma. În articolele sale, arhimandritul Tihon nu se sfiește să punteze devierile intelectualilor ruși precum L. Tolstoi, analizând prin prisma Părinților Bisericii operele lor. De asemenea, dovedește că este la curent cu noile tendințe ale societății, prin articole precum „Vegetarianismul și diferențierea sa de postul creștin”¹². Fără să fie un „om al timpului său”, Tihon este un om printre oameni și pentru ei. Pune degetul pe rană, scriind că întreaga națiune este bolnavă pentru că „Hristos nu S-a născut în inimile noastre”. Critică teoriile utopice ale socialiștilor și pe cele ale raționaliștilor și arată că adevărata problemă a omului contemporan este păcatul care îi domină viața. Deși rusul de rând se numește creștin, viața lui nu se identifică decât în parte sau deloc cu cea a lui Hristos, el netrăind cu adevărat ceea ce mărturisea la fiecare Liturghie¹³. Dincolo de crizele sociale și politice la care va fi martor și parte în a doua jumătate a vieții, Tihon dă singurul răspuns viabil: cel al lui Dumnezeu întrupat pentru mântuirea neamului omenesc și propovăduit de Biserica Sa cea dreptslăvitoare.

⁹ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. 124.

¹⁰ Tiberiu N. OLARIU, „Patriarhul Tihon împotriva ascensiunii bolșevismului”, în ziarul *Lumina*, 13. Ian. 2018, <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/in-memoriampatriarhul-tihon-impotriva-ascensiunii-bolsevismului-129746.html>

¹¹ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. 67.

¹² Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. 91.

¹³ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. 70.

Crucea slujirii episcopale

Mai ales pentru mentalitatea de atunci, dar și pentru nevoile Bisericii, urmează firesc urcușul lui Tihon pe treptele arhieresti. Nu și-a dorit să ajungă episcop, dar nici nu a refuzat cu falsă modestie atunci când i s-a propus. Știa că nu este pregătit pentru aceasta, dar și-a pus mereu nădejdea doar în Dumnezeu Care lucrează mai degrabă prin cele smerite.

Astfel că în anul 1897 este numit episcop vicar la Holm, iar la câteva luni după aceasta, țarul și Sinodul hotărâsc să-l trimită ca arhieru la Lublin, un orașel cu puțini ortodocși din apropierea Varșoviei. În fața ierarhilor care îl numiseră în această poziție, el declară că „mi s-a părut că a sluji ca episcop înseamnă a avea onoruri, putere, autoritate. Însă acum înțeleg că episcopatul este, mai presus de orice, muncă și osteneală.” El îl citează pe Sf. Ap. Pavel: „Mor în fiecare zi!” (I Cor. 15, 31), adăugând că „adevărată viață a unui episcop înseamnă a muri neîncetat din cauza grijilor, durerilor și neputințelor aduse de turma sa”¹⁴

Cu toată intransigența sa dogmatică, episcopul Tihon ajunge să fie prețuit curând de clerul catolic și uniatic, totodată întorcând mulți credincioși la Biserica Ortodoxă. Avea 32 de ani și umbla neobosit în toate colțurile eparhiei sale, cu trăsura sau chiar pe jos, slujind mereu în alte și alte biserici, astfel făcând adevărată misiune în rândul poporului. Când s-a aflat că vlădica este deschis oricui are nevoie și îi cere, s-au înmulțit invitațiile de a participa la Liturghii și audiențele, astfel că primirea celor cu probleme se întindea până târziu în noapte. Nu este de mirare că, atunci când Sinodul a anunțat, peste un an, numirea sa ca episcop al Alaskăi, Holmul a fost în prag de răscoală că i se ia vlădica¹⁵.

Peste 10.000 km a trebuit să parcurgă noul episcop de Alaska pentru a ajunge în pământurile care după 1867 ieșiseră de sub stăpânire țaristă. Noul teritoriu american fusese ținta misionarilor ruși de peste un secol, așadar ceea ce Tihon credea că avea de făcut era să revitalizeze viața duhovnicească a ortodocșilor de acolo. Însă realitatea era diferită față de vremurile țariste: goana după aur adusesese mii de oameni din toată lumea în aceste ținuturi greu accesibile, așa că de acum era vorba și de evanghelizare. Pe de altă parte, America de Nord devenise ținta numeroșilor greci, siro-arabi, ruși, slavi și alte nații de ortodocși, care erau răspândiți pe un teritoriu imens, ca să nu

¹⁴ *Noii martiri ai Rusiei*, p. 130.

¹⁵ Dean W. ARNOLD, *Gentle and bold: the life of St. Tikhon of Moscow*.

mai socotim și numărul relativ mare de uniți cu Roma, plecați din Imperiul austro-ungar¹⁶.

Timp de 9 ani cât a fost ierarh în America, Tihon s-a reîntors o singură dată în patria natală, fiind un adevărat înstrăinat pentru lumea aceasta și ne-amul său¹⁷. În schimb, a bătut mii de kilometri între nordul Alaskăi și teritoriile din centrul continentului, având în grijă toată zona Statelor Unite. În prima sa predică rostită la San Francisco, episcopul le-a promis credincioșilor: „De acum înainte îmi voi pune toată puterea și darurile pentru slujirea dumneavoastră”¹⁸.

Cuvântul a fost principala sa unealtă, dar un cuvânt plin de dragoste și transpus apoi în faptă. S-au păstrat predicile și învățăturile sale către americanii pe care i-a păstorit, multe din ele publicate inițial în *Vestnik*, revista rușilor din America, tipărită la New York. Alături de acestea amintim și scrisorile trimise eparhiilor cu privire la recensământul credincioșilor ortodocși din America, înființarea unui orfelinat de fete cu școală în Alaska, crearea unui fond de milostenie și a unei societăți anti-alcool, etc¹⁹.

Conștient de noua situație demografică, episcopul Tihon înțelege că trebuie depășit naționalismul ortodox în favoarea unei Biserici Ortodoxe unite a Americii, în care să fie respectate diferitele etnii și tradiții. Vizionar, el a intuit că factorul de unitate al ortodocșilor americani va fi limba engleză, pe care tot mai mult o vor vorbi generațiile viitoare de emigranți. Astfel că a avut în grijă traducerea cărților de cult și a slujbelor. La San Francisco, în 1905 se slujea deja în engleză!²⁰

Neobosit, sfințește biserici nou ridicate în New York, Philadelphia, Chicago, hirotonește preoți misionari inclusiv pentru regiunea Canadei (dintre care unii au ajuns în calendare, ca oameni cu viață sfântă și ca martiri ai Bisericii), împarte icoane aduse din Imperiu și din Athos tuturor bisericilor americane²¹.

Anul 1905 aduce alte roade lucrării sale în America: este întemeiată prima mănăstire ortodoxă din Lumea Nouă – Mănăstirea Sf. Tihon din Pen-

¹⁶ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. 130.

¹⁷ *Noii martiri ai Rusiei*, p. 131.

¹⁸ SAINT TIKHON OF MOSCOW, *Instructions and teachings for the American Orthodox Faithful (1898-1907)*, St. Tikhon's Monastery Press, Waymart, 2016, p. V.

¹⁹ SAINT TIKHON OF MOSCOW, *Instructions and teachings* ..., p. 12.

²⁰ Kallistos WARE, *Biserica Ortodoxă după Cel dintâi Război Mondial*, <https://www.pemptousia.ro/2013/04/biserica-ortodoxa-dupa-cel-dintai-razboi-mondial>.

²¹ SAINT TIKHON OF MOSCOW, *Instructions and teachings* ..., p. 12.

nsylvania – și se înființează seminarul teologic din Minneapolis. Tot în acest an, episcopia americană este ridicată la rang de arhiepiscopie, deopotrivă cu întăistătorul ei. În 1906 este publicat primul Liturghier în engleză, din care se slujește până în ziua de astăzi, iar în 1907 se întrunește primul Sinod american, cu reprezentanți din rândul clerului și laicilor din fiecare parohie, având ca temă „Extinderea misiunii”²². Tot acum îi anunță pe cei prezenți că Moscova i-a cerut să se întoarcă în țară, unde îi va fi încredințată o nouă slujire. Tihon i-a lăsat pe credincioșii din America în lacrimi, ca niște copii lipsiți de tatăl lor. Aceștia îi vor păstra amintirea de-a lungul generațiilor, publicându-i în perioada interbelică predicile.

În următorii 10 ani va conduce o eparhie mare – Iaroslav, iar din 1914 este numit arhiepiscop de Vilnius (Lituanian de azi). Avea către 50 de ani, dar era în continuare neobosit în călătoriile prin parohiile păstorite, chiar pe jos de multe ori. Oamenii de aici i-au apreciat simplitatea și bunătatea. Se spunea despre el că nu avea pic de asprime și că se purta cu mult tact cu cei de alte confesiuni. Rușii din Iaroslav l-au iubit în chip deosebit, acordarea cetățeniei de onoare (singurul episcop care a primit așa o distincție în Rusia) fiind un exemplu în acest sens²³.

Izbucnirea războiului îl face să se mute cu turma sa la capătul răsăritean al eparhiei. Are în grijă răniții de război, dar este convocat și pentru a fi de folos în Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse²⁴.

Drumul calvarului. Tihon, patriarh al Moscovei

1917. Un an de mari schimbări în Rusia, atât politice și sociale, cât și în ce privește Biserica. Evenimentele se succed cu mare viteză: din februarie până în octombrie, țarul Nicolae al II-lea abdică, Tihon este ales arhiepiscop al Moscovei, iar Comitetul revoluționar ocupă Palatul de iarnă din Petrograd. Pe străzile capitalei, bolșevicii se luptă cu noul guvern pentru a prelua puterea, în timp ce Sinodul Bisericii hotărăște reînființarea, după 200 de ani, a Patriarhiei ruse. Discuțiile aprinse s-au dat între sinodalii care se temeau de autoritatea prea mare a unui patriarh și majoritatea care își doreau, după atâta vreme, independență și demnitate în fața statului. Ulterior, Tihon va

²² SAINT TIKHON OF MOSCOW, *Instructions and teachings ...*, p. XII.

²³ *Noii martiri ai Rusiei*, p. 131.

²⁴ *Noii martiri ai Rusiei*, p. 132.

comenta acest moment al restabilirii Patriarhiei ruse ca fiind: „marea milă a lui Dumnezeu față de Biserica rusă în timp de prigoană și de mâhnire”.²⁵

Nimic nu este întâmplător în mersul vremurilor, iar aceste două evenimente care s-au suprapus - aruncarea Rusiei în haosul bolșevic, respectiv întărirea Bisericii prin refacerea tradiției administrative -, sunt un bun exemplu al chipului în care Dumnezeu lucrează spre bine uneltirile vrăjmașului.

Mulți dintre membrii Sinodului înțelegeau foarte bine că viitorul social este nesigur. Mitropolitul Mitrofan al Astrahanului remarcă faptul că Rusia este în flăcări și în sânge. Frații se omoară între ei, rușii îi prigonesc pe ruși. Era nevoie de un singur lucru: de o unealtă care să-i aducă împreună pe rușii dezbinați²⁶.

Ales prin tragere la sorți în fața icoanei Maicii Domnului din Vladimir²⁷ dintre cei 3 candidați, Tihon a devenit patriarh după chipul apostolic, în urma deciziei inspirate de Sus: „Părutu-s-a Duhului Sfânt și nouă...”²⁸. Conștient de viitorul nesigur, noul întâistătător a spus: „Mi s-a încredințat să am grijă de toate bisericile rusești, iar aceasta înseamnă că va trebuie să mor treptat pentru ele în fiecare zi”²⁹.

Noul patriarh și-a luat rolul de părinte al unei Rusii crucificate de războiul civil, având în minte cuvintele Prorocului Iezechiel, care parcă vorbeau despre sine: „Și privind eu, am văzut o mână întinsă spre mine și în ea o hârtie strânsă sul; și a desfășurat-o înaintea mea, și am văzut că era scrisă și pe o parte și pe alta: plângere, tânguire și jale era scris în ea.” (Iezechiel 2, 10). Însă oricărei tendințe interioare de a da înapoi din cauza prea marii răspunderi, Tihon îi răspunde prin cuvintele aceluiași profet: „Apoi mi-a zis: «Fiul omului, mănâncă ceea ce ai dinainte, mănâncă această hârtie și mergi de graiește casei lui Israel!»” (Iezechiel 3, 1), crezând că în acest drum nu el poartă Biserica, ci Dumnezeu îl poartă pe el³⁰. „Facă-se voia Domnului!” este ultimul său cuvânt din acea zi, iar apoi se retrage pentru o vreme în Lavra Sfintei Treimi, priveghind într-o rugăciune³¹.

²⁵ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. 11.

²⁶ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. 2.

²⁷ *Noii martiri ai Rusiei*, p. 133.

²⁸ Protoiereul Vladimir DOLGHIH, *Îngerul Bisericii: despre povara crucii Sfântului Ierarh Tihon*, <https://spzh.news/ro/istorija-i-kulytrua/65524-angel-cerkvi-o-tyazhesti-kresta-svyatitelya-tihona>.

²⁹ Protoiereul Vladimir DOLGHIH, *Îngerul Bisericii*...

³⁰ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*” ..., p. 3.

³¹ *Noii martiri ai Rusiei*, p. 133.

Ceremonia de întronizare de după o lună este măreață, mii de oameni fiind prezenți la slujbă, iar reprezentanții bolșevicilor fac și ei gestul de a se închina la ieșire, când trece prin fața lor³².

Seerghei Bulgakov sintetizează în câteva cuvinte împrejurările și omul:

„Să devii o victimă a timpului păcătos, să vezi prăbușirea totală fără a lua parte la ea și, în același timp, să porți toată responsabilitatea pentru răul inevitabil care trebuie să vină – aceasta este soarta oricui care va fi chemat la tronul patriarhal în asemenea condiții. Conducătorul Bisericii Ruse a luat cârma chiar în momentul în care s-a dezlănțuit uraganul, rupând pânzele și sfătâmând catargele... Numai privind în fața inamicului înverșunat și nemilos, doar având o stăpânire de sine desăvârșită și fiind pătruns de o dorință deplină de a se jertfi a fost posibil să te urci pe tronul patriarhal.”³³

Printre primele acte pe care Tihon le-a semnat a fost decizia de anatemiizare a criminalilor din revoluția bolșevică. Într-o atitudine plină de curaj și conștient de posibilele urmări, îi numește „paria rasei umane”, și le cere în mod categoric: „Smintiților, reveniți-vă! Încetați masacrele!”³⁴. De asemenea, îi critică pe bolșevici că au adus în sânul Rusiei războiul fratricid, folosindu-se de țărani și muncitori, că au închis bisericile și că îngrădesc credința, că au făcut o „crimă de neiertat” prin uciderea țarului și familiei sale. Totodată îi avertizează că vor pieri de sabia lor, cuvânt profetic ce se va împlini pentru majoritatea bolșevicilor din 1918 în timpul epurărilor făcute de Stalin în anii ’30³⁵. Deși atât de dur față de comuniști, patriarhul nu trece în tabăra albilor, ci rămâne neutru, singura „politică” pe care o face fiind cea a Bisericii și îndemnând printr-o scrisoare pe tot clerul să nu se implice în luptele politice³⁶.

Poporul îl iubește pentru că îi simte bunătatea și modestia, dar mai ales iubirea ce le-o poartă, însă această dragoste reciprocă va face obiectul urii și invidiei celor de la putere față de Tihon. Cum să nu-l fi iubit rușii, când nu chema la pace în plin război, precum bolșevicii în chip demagogic, ci le

³² *Noii martiri ai Rusiei*, p. 134.

³³ Protoiereul Vladimir DOLGHIH, *Îngerul Bisericii...*

³⁴ Tiberiu N. OLARIU, „Patriarhul Tihon împotriva ascensiunii bolșevismului”.

³⁵ *Noii martiri ai Rusiei*, p. 136.

³⁶ Kallistos WARE, *Biserica Ortodoxă după Cel dintâi Război Mondial...*

arăta că pacea vine numai prin pocăința, dragostea și unirea dintre toți?³⁷ Tihon a oferit o alternativă la limbajul și crimele bolșevicilor, iar pentru aceasta Troțki, Dzerjinski și Lenin l-au considerat o imensă amenințare, pornind o campanie de calomniere a sa în presă. Ei au înțeles că uciderea lui Tihon va ridica poporul împotriva bolșevicilor, ca atare singurul chip în care l-ar putea detrona din inimile rușilor era să-l denigreze³⁸.

Din păcate nu au fost singurii care s-au ridicat împotriva sa. Chiar din interiorul Bisericii a fost acuzat de atitudine duplicitară, în primii ani criticând dur, iar mai apoi acceptând puterea sovietică, însă trebuie să privim acțiunile și cuvintele sale în funcție de împrejurările de atunci. Între 1917-1920, așezarea bolșevicilor în fruntea Rusiei nu părea atât de sigură, mai ales că într-un an se schimbaseră mai multe forme de guvernare, de la țar, la guvern socialist și mai apoi la puterea sovietelor. În momentul în care Tihon, alături de majoritatea rușilor, a înțeles că puterea a ajuns deplin în mâinile comuniștilor, el va accepta conducerea lor ca fiind îngăduită de Dumnezeu, chiar dacă era vădit împotriva Bisericii.

Tot mai mulți ierarhi sunt arestați și cercul se strânge în jurul său. Zeci de preoți și monahi sunt uciși în câteva luni în cursul anului 1918. A fost sfătuțit de apropiați să fugă în străinătate, însă le spune simplu: „Să facă ce vor cu mine”. Dar nu așteaptă resemnat să împărtășească soarta celor care se opun bolșevicilor, ci își continuă lucrarea de întărire a poporului, făcând numeroase vizite pastorale la Moscova și în împrejurimi, la Petrograd. Peste tot este primit ca un împărat. Poporul îl iubește și, în lipsa clopotelor care fuseseră făcute să tacă prin decret sovietic, i-o arată înconjurându-l cu sutele de mii. În iulie 1918, mitropolitul Veniamin îl primește la Petrograd cu mare alai și mulțime de popor. Bolșevicii nu îl vor ierta, iar după 4 ani i se însce-nează un proces și este executat într-o pădure din apropiere³⁹.

Suferința ierarhilor și clerului devine propria suferință a patriarhului Rusiei. El cere socoteală fără teamă bolșevicilor pentru soarta celor arestați sau uciși fără judecată, trimițându-le numeroase mesaje care rămân deocamdată fără răspuns⁴⁰. De asemenea, după ce Lenin ordonă desființarea mănăstirii Sf. Treime – Sergheiev și transformarea ei în muzeu al ateismului, patriarhul

³⁷ *Noii martiri ai Rusiei*, p. 135.

³⁸ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. 3.

³⁹ *Noii martiri ai Rusiei*, p. 137.

⁴⁰ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. XI.

Tihon îl roagă în repetate rânduri să accepte o întâlnire pentru a lămuri situația, dar este refuzat de fiecare dată⁴¹.

Toate aceste demersuri ale sale au ca urmare stabilirea unui arest la domiciliu în perioada noiembrie 1918-ianuarie 1919. Este o primă avertizare să se liniștească⁴². În 1919, patriarhul s-a preocupat în chip deosebit de poporul simplu, învățându-i cum să reziste în fața opresiunii tot mai puternice din partea bolșevicilor. Le-a vorbit despre conștiință, despre moaște ca odoare de mare preț ale bisericii (era vremea când acestea fuseseră scoase din biserici de către sovietici și profanate), despre obligație creștinului de a refuza chiar cu prețul vieții participarea la orice fel de crimă, chiar „justificată” de autorități prin pedepsirea celor de altă culoare politică⁴³.

Din nou, în preajma Crăciunului, ca și prima dată, în decembrie 1919 este arestat la domiciliu, de data aceasta pentru aproape 2 ani⁴⁴. Perioada este bine aleasă de bolșevici, pentru a-l împiedica să fie prezent la slujbele sărbătorii Nașterii Domnului, unde veneau mulți creștini. De altfel, la sfârșitul lui 1920 i se restricționează foarte mult slujirea Sfintei Liturghii.

Anul 1921 însemnă o nouă încercare pentru Tihon și Biserica Rusă. Foamea cuprinsese țara și milioane de ruși sufereau din cauza ei. Sovietele își îndreaptă viclean privirea spre Biserică, cerând patriarhului să dea bogățiile acesteia spre a sătura pe cei flămânzi. Deja Tihon pornise o campanie de ajutorare a săracilor, iar acest nou prilej îl face să decidă vânzarea anumitor obiecte prețioase (cu excepția sfințelor vase), însă cere să poată verifica folosirea corectă a banilor⁴⁵. Face apel la radio, iar Lenin se folosește de aceasta emițând un decret prin care pur și simplu Biserica este jefuită: sunt desființate 80.000 de lăcașuri de cult în urma confiscării bunurilor acestora (inclusiv sfințele vase, împiedicându-se astfel slujirea Sfintei Liturghii și astfel având motiv pentru a închide bisericile rămase fără slujbe). Astăzi se cunoaște cu aproximație cantitatea de bunuri de preț jefuite: 1.200 kg aur, 400.000 kg de argint, 35.000 diamante. Clerul și poporul se ridică împotriva jafului bolșevic. 15.000 de preoți și monahi sunt uciși, sute de mii de credincioși duși în Gulag. Majoritatea banilor obținuți de stat din vânzarea bunu-

⁴¹ Prof. Constantin TĂRZIU, *Vladimir Ilici Lenin și Biserica Ortodoxă Rusă*, <https://www.craionou.ro/2021/08/27/documentar-vladimir-ilici-lenin-si-biserica-ortodoxa-rusa>.

⁴² Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. XI.

⁴³ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. XII.

⁴⁴ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. XIII.

⁴⁵ *Noii martiri ai Rusiei*, p. 138.

rilor Bisericii sunt folosiți pentru întărirea propriei puteri și pentru sprijinirea în străinătate a declanșării unei adevărate revoluții mondiale comuniste⁴⁶. Implicarea mai serioasă a oricăror asociații de binefacere pentru a ajuta pe cei loviți de foamete este împiedicată categoric de bolșevici prin decrete⁴⁷. Biserica este legată de mâini spre a fi mai apoi acuzată că nu a făcut nimic.

Tihon nu se teme, ci își reia lucrarea. Primește pe oricine îi solicită ajutorul, face vizite. Negustorii îl iubesc și îi dau hrană pe gratis, dar Tihon nu acceptă favorurile și se smerește mâncând cartofi și cașă, în rând cu poporul sărăcit.

Pentru întreaga sa atitudine demnă și tranșantă, patriarhul Tihon este arestat de comuniști în perioada mai 1922-iunie 1923. Se formează „biserica vie”, reformatoare, el fiind destituit. Ulterior se va afla că această mișcare îi aparține lui Troțki, decapitarea Bisericii și sprijinirea formațiunii sectare urmărind divizarea credincioșilor⁴⁸. Este presat să semneze un document prin care dă conducerea Bisericii în mâna renovaționiștilor pe perioada anchetei sale. Din închisoare, Tihon scrie apropiaților: „Îmi aștept pedeapsa cu moartea, care din clipă în clipă trebuie să vină”. Este îngrijorat pentru soarta celor care ar putea să se revolte pentru închiderea sa și îndeamnă „norodul să stea cuminte și să rabde cu smerenie”⁴⁹. Stă o vreme și la temuta închisoare Lubianka.

În ziua eliberării, Tihon este întâmpinat cu flori de o mulțime de credincioși. Bolșevicii înțeleg că intrigile lor nu au folosit la nimic, dimpotrivă, au sporit respectul și dragostea poporului față de patriarhul lor. Înțelept, acesta înțelege că va trebui să își schimbe discursul, pentru ca Biserica să poată supraviețui, întrucât renovaționiștii cereau desființarea din nou a patriarhiei. Astfel, în august 1923 recunoaște puterea sovietelor pentru că „nu este putere care să nu fie dată de la Dumnezeu”⁵⁰. De asemenea, propune Sinodului câteva schimbări de formă menite să îndulcească relația cu statul: trecerea la calendarul gregorian, acceptarea unui agent al sovietelor în cadrul Sinodului. Însă majoritatea ierarhilor sinodali resping propunerile sale.

Pe parcursul anului 1924 se luptă cu autoritățile pentru recunoașterea sa ca patriarh, urmând ca „biserica vie” să fie dizolvată.

⁴⁶ Prof. Constantin TĂRZIU, *Vladimir Ilici Lenin și Biserica Ortodoxă Rusă*.

⁴⁷ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. XIV.

⁴⁸ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*”..., p. XV.

⁴⁹ Patriarhul TIHON, *Scrisoarea din temniță către creștini*, <https://traditiaortodoxa.wordpress.com/2009/02/11/scrisoarea-din-temnița-bolsevică-a-sfantului-patriarh-mucenic-tihon-adresată-tuturor-creștinilor>.

⁵⁰ Protoiereul Vladimir DOLGHIH, *Îngerul Bisericii...*

Urmează o continuă hărțuire a sa - în presă, în Sinod, acasă. Este atent supravegheat, dar în același timp și credincioșii îl ocrotesc oriunde merge, formând un adevărat zid viu în jurul său. Pentru faptul că nu renunță la a denunța crimele comuniste, i se încenează uciderea, însă în locul său moare un ucenic foarte apropiat. Evenimentul îl afectează profund, iar sănătatea este tot mai șubredă⁵¹.

Boșevicii își ascut lupta surdă împotriva patriarhului în tot cursul anului 1924. Atacurile din presă sunt tot mai dese și mai grave. Tihon încearcă un drept la replică, dar nu i se permit prea multe. Este hărțuit prin prezența agenților GPU (fostul CEKA), prin interzicerea tot mai des a vizitelor în biserici. Domiciliul i se stabilește la mănăstirea Donskoi. Este izolat de credincioși, preoții din anturajul său sunt arestați sau îndepărtați. Mărturisește unui apropiat că se simte ca la închisoare⁵².

GPU pregătește un „testament” cu multe concesii din partea lui Tihon, ce trebuia semnat în schimbul recunoașterii sale în Sinod. Totodată este instrumentat un nou proces împotriva sa, de data aceasta cu acuzații de spionaj internațional⁵³.

Boala de inimă i se agravează, este internat, pare că nu mai are puterea de odinioară de a respinge atacurile vrăjmașilor. La sfârșitul lunii martie 1925 se plânge de o durere de dinți și i se face o operație. Curând se îmbolnăvește și mai grav, iar la 25 martie / 7 aprilie 1925, după ce spune de trei ori: „Slavă Ție, Doamne!”, pleacă din această lume.

Poporul află de adormirea patriarhului lor și se perindă pe lângă sicriul său până în ziua îngropării, care este chiar Duminica Floriilor. La slujbă participă zeci de ierarhi, preoți și peste 300.000 de credincioși, dovadă a biruinței vieții asupra morții⁵⁴. Este îngropat într-o criptă a mănăstirii Donskoi din Moscova.

În decursul timpului, tot mai mulți ruși, dintre care și membri ai clerului au vehiculat ideea că rămășițele pământești ale patriarhului Tihon au fost deshumate de GPU și ascunse ori distruse.

La 9 octombrie 1989, Patriarhul Tihon a fost canonizat de Sinodul Episcopilor din Biserica Ortodoxă Rusă, după ce în 1981 fusese trecut în rândul sfinților de către Biserica Rudă din diaspora. În februarie 1992 au fost descoperite moaștele Sfântului Tihon într-un loc ascuns din Mănăstirea Don-

⁵¹ *Noii martiri ai Rusiei*, p. 141.

⁵² *Noii martiri ai Rusiei*, p. 142.

⁵³ Francesca SILANO, „*In the language of the Patriarch*” ..., p. XVII.

⁵⁴ *Noii martiri ai Rusiei*, p. 145.

scoi. Chiar dacă în criptă era foarte multă umiditate, sfintele moaște ale Patriarhului Tihon, care-și petrecuseră 67 de ani în pământ, se păstrasera aproape în totalitate. Pe lângă veșmintele rămase intacte, s-au păstrat chiar și rămurica de salcie (Patriarhul Tihon a fost înmormântat în duminica Floriilor) și flaconul cu ulei înmiresmat de trandafiri cu care fusese uns trupul Patriarhului înaintea înmormântării⁵⁵.

Sfântul Ierarh Tihon este prăznuit pe 22 februarie (aflarea moaștelor) și pe 7 aprilie (adormirea).

Concluzii

„Pentru cei care au ochi și urechi, timpul nostru este plin de minuni mari, iar din aceste semne și minuni, Patriarhul Tihon a fost una dintre cele mai uimitoare și copleșitoare”, spunea Serghei Bulgakov⁵⁶. Jertfă ispășitoare și martir al Bisericii lui Hristos, Sfântul Tihon a ținut vie obștea dreptslăvitorilor ruși în cea mai cruntă prigoană de până acum. Prețul a fost însăși viața sa, pe care nu a întârziat să-l plătească, atât prin suferințele din ultimii ani, pregătite de nevoițele anilor de început, cât și prin moartea sa mucenicască. Trimis și martor al lui Dumnezeu într-o lume care L-a declarat mort sau inexistent, patriarhul Tihon este un semn pentru cei ce au fost și mai ales pentru cei din vremurile care sunt și vor mai veni.

Un adevărat Don Quijote al vremurilor de după primul război mondial, când mulți au renunțat să mărturisească pe Hristos de teamă sau îndrăgind mai mult propria viață. Și totuși, în același timp porumbel nevinovat și șarpe înțelept, fapt pe care unii dintre ai săi nu l-au înțeles, acuzându-l pe nedrept. Însă patriarhul nu s-a apărat, ci L-a lăsat mereu pe Dumnezeu să Se răzbune pentru cele ce sluga Sa a pățimit.

„Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu; priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și urmași-le credința.” (Evrei 13, 7)

⁵⁵ *Moaștele Sfântului Ierarh Tihon, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii*, <https://doxologia.ro/moastele-sfantului-ierarh-tihon-patriarhul-moscovei-al-intregii-rusii>.

⁵⁶ Protoiereul Vladimir DOLGHIH, *Îngerul Bisericii...*

EPOCA APOSTOLICĂ, REFLECTATĂ ÎN ISTORIA BISERICESCĂ A LUI EUSEBIU DE CEZAREEA

Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg

Abstract

This study presents the aspects of the Apostolic age reflected in the Church History of Eusebius of Caesarea. The first observation refers to the apologetic approach of Eusebius, who believes that Christianity is the oldest religion meant to conquer the whole world. Then we briefly present the sources used by Eusebius which are mainly the writings of some early Eastern authors. In the description of the apostolic age, Eusebius insists on: 1) The twelve apostles and the seventy disciples; 2) Successors of the apostles, especially in important cities; 3) The family of Jesus; 4) The fate of the Jews whom he sees as the main opponents of Christianity; 5) The rise of heresies; 6) The daily life of the first Christians. The study ends with a brief presentation of the reception of Eusebius' History and the influence it can exert on the interpretation of the New Testament.

Keywords

Eusebius of Caesarea, Church History, apostolic age

1. Introducere

Născut în jurul anului 260 d.Hr. – probabil în Cezareea, unde se pare că și-a petrecut întreaga viață -, Eusebiu a fost episcopul acestei cetăți, capitală administrativă a Palestinei romane, începând anul 313 și până la moartea sa, pe 30 mai 339. Socotit de contempora-

nii săi ca fiind cel mai învățat creștin al timpului său, Eusebiu a lăsat în urma sa o operă vastă și valoroasă. A scris o istorie a primelor trei secole creștine (*Istoria Bisericească*) și o biografie a Sfântului Constantin cel Mare (*Viața lui Constantin*) prin care celebrează încreștinarea Imperiului Roman. A compilat într-o *Cronică* o cronologie comparativă a principalelor evenimente ale istoriei profane și religioase, de la nașterea lui Avraam (2016 î.Hr.) până la anul 302 d.Hr. A realizat un studiu sistematic asupra locurilor paralele din Sfintele Evanghelii (*Canoanele Evanghelice*) și a scris numeroase lucrări pe diferite domenii, cum ar fi: geografia biblică (*Onomasticon*), motivul păgân al omului divin (*Contra lui Hierocle*), tâlcuiri biblice (*Comentarii la Psalmi, Comentariu la Isaia, Comentariu la Sf. Luca, Nedumeriri și soluții cu privire la Evanghelii, Demonstrația Evanghelică*), subiecte de teologie (*Pregătirea Evanghelică, Teofania, Contra lui Marcel, Despre Teologia Bisericească, Despre Paști*) și altele.

Istoria Bisericească este prima prezentare extinsă și coerentă a istoriei Bisericii scrisă până la momentul respectiv de un creștin. Înainte de aceasta n-a existat nimic asemănător. Din fragmentele păstrate, *Memoriile* lui Hegesip (finalizate între 175 și 189 d.Hr.) par să fi fost o operă anecdotică de orientare antignostică, neorganizată din punct de vedere cronologic. De asemenea, din ceea ce s-a conservat din *Cronografele* lui Sext Iuliu Africanul (cca 221 d.Hr.), se pare că acestea n-au fost o narațiune istorică propriu-zisă, ci o încercare de a fixa anumite date cu scopul de a calcula când va fi sfârșitul lumii, având puține secțiuni de comentariu istoric¹. Spre deosebire de aceștia, Eusebiu realizează un discurs istoric autentic, coerent și cronologic. El adună ca „dintr-o livadă duhovnicească”² nenumărate fragmente din scriitorii anteriori – fragmente care altminteri s-ar fi pierdut în uitare – pe care le inserează în *Istoria* sa la locurile potrivite. Aceste citate acoperă aproape 250 de pagini și sunt extrase din operele lui Papias, Hegesip, Quadratus, Legenda lui Abgar, *Hipotipozele* pierdute ale lui Clement Alexandrinul și din multe alte izvoare. Aproape jumătate din aceste materiale au supraviețuit doar datorită lui Eusebiu.

¹ Având convingerea că din cartea lui Daniel și din alte texte biblice rezultă că Mileniul va începe la 500 de ani după nașterea lui Hristos și 6000 de ani de la facerea lumii, el a încercat să transpună aceste termene în sistemul său calendaristic roman.

² EUSEBIU DE CEZAREEA, „Istoria Bisericească” (abr. Ist. Bis.) I.1.4, în Eusebiu de Cezareea, *Scrieri. Partea Întâia*, traducere, introducere, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, col. *Părinți și Scriitori Bisericești* (abr. PSB), vol. 13, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 30.

2. Abordarea apologetică a lui Eusebiu de Cezareea

Istoria Bisericească este cel mai important izvor pentru cunoașterea istoriei primelor secole creștine și, în unele cazuri, unicul izvor³. Scopul lui Eusebiu a fost să arate cum s-a răspândit Religia Creștină în toată lumea după Înălțarea lui Hristos, până la atingerea statutului final de religie liberă în Imperiul Roman, odată cu Împăratul Constantin cel Mare - un eveniment la care Eusebiu a fost un martor de primă importanță⁴. Istoria lui Eusebiu avea să devină în scurt timp o lucrare standard, ce avea să fixeze coordonatele principale ale istoriografiei bisericești pentru veacurile ulterioare. Astfel, o traducere siriacă a *Istoriei Bisericești* era în circulație în Răsărit încă din secolul IV, fiind tradusă și în armeană la puțin timp după aceasta; iar în Apus, după traducerea în limba latină de către Rufin, în anul 403, opera lui Eusebiu s-a bucurat, de asemenea, de o înaltă apreciere.

Istoria lui Eusebiu a cunoscut mai multe ediții „originale”. Se crede că Eusebiu și-a început munca în ultima decadă a secolului III, adică înaintea mării persecuții a împăratului Dioclețian⁵. Eduard Schwartz, editor al ediției critice a *Istoriei*, a sugerat că prima ediție a apărut curând după așa-numitul edict al lui Galeriu, din 311⁶. Evenimentele ulterioare, precum noua persecuție a lui Maximin Daia în Răsărit, victoria lui Liciniu și, în final, ascensiunea lui Constantin, în anul 324, au făcut necesare adaosuri la conținutul inițial. A zecea, și ultima, carte este un panegiric în cinstea primului împărat creștin, Constantin cel Mare.

Fiind primul autor care și-a propus să prezinte istoria Bisericii, Eusebiu a avut la îndemână propria *Cronică* și operele sale apologetice *Praeparatio evangelica* și *Demonstratio evangelica*. El avea, de asemenea, colectate în lucrarea sa *Eclogae* texte din Vechiului Testament care, în opinia sa, demonstrau că învățătura lui Hristos avea să fie triumfătoare în întreaga lume. El era convins că religia creștină era cea mai veche religie, că exista în taină

³ A se vedea G. F. CHESNUT, *The First Christian Histories: Eusebius, Socrates, Sozomen, Theodoret, and Evagrius*, Théologie historique 46, Éditions Beauchesne, Paris, 1978, p. 32.

⁴ W. VÖLKER, “Von welchen Tendenzen liess sich Eusebius bei Abfassung seiner «Kirchengeschichte» leiten?”, în *Vigiliae Christianae* 4, 1950, pp. 157-80.

⁵ T. D. BARNES, *Constantine and Eusebius*, Cambridge, Mass., 1981, pp. 128, 149-50. Prima ediție datează din jurul anului 295. Pentru alte ediții ale *Istoriei*, a se vedea R. M. GRANT, *Eusebius as Church Historian*, Oxford, 1980, pp. 10-21.

⁶ E. SCHWARTZ, *Eusebius Werke*, ii: *Die Kirchengeschichte* 3 (GCS 9.3) p. lvi: între 311 și 313. A se vedea și R. LANE FOX, *Pagans and Christians in the Mediterranean World from the Second Century AD to the Conversion of Constantine*, Harmondsworth, 1988, pp. 608-609.

încă din vremea lui Avraam, că Legea lui Moise a pregătit omenirea pentru arătarea în lume a Logosului lui Dumnezeu și că venirea lui Hristos s-a întâmplat, în mod providențial, tocmai atunci când *pax romana* se întindea peste întreaga *oikoumene*. Aceste perspective nu sunt noi; marele teolog alexandrin Origen, în special, care și-a petrecut ultima parte a vieții în Cezareea Palestinei, le conturase deja destul de clar.

3. Izvoarele

Multe lucrări din perioada cea mai timpurie a Bisericii ne sunt cunoscute prin *Istoria* lui Eusebiu care fie le citează extins, fie le descrie conținutul. Ca ucenic al lui Pamfil, care a murit ca martir prin anul 310, Eusebiu avea acces la impresionanta bibliotecă a lui Origen din Cezareea Palestinei, pe care Pamfil, mare admirator al lui Origen, o avea în grijă. El putea folosi, de asemenea, arhivele Bisericii din Ierusalim. Lucrările scriitorilor iudei Filon din Alexandria și Iosif Flaviu au reprezentat izvoare foarte importante pentru Eusebiu, iar dintre autorii creștini care au scris despre epoca apostolică cei mai însemnați pentru Eusebiu au fost Hegesip, Sfântul Irineu și Clement din Alexandria⁷ - autori de limbă greacă care au tratat aproape exclusiv situația părții de Răsărit a imperiului. Eusebiu a fost puțin interesat de Apusul latin. Dacă menționează totuși Apusul, o face doar referindu-se la contactele Romei cu Răsăritul.

Pentru epoca apostolică, Eusebiu citează un singur text de origine latină: prima parte a capitolului V din lucrarea *Apologeticum* a lui Tertulian, pe care Eusebiu o redă într-o traducere lipsită de precizie:

„Cercetați documentele și veți afla că [Nero] a fost cel dintâi care a prigonit credința creștină mai ales atunci când, supunând întreaga împărăție, a început să se arate în Roma crud față de toți”⁸.

Dar Tertulian a scris de fapt: „Cercetați documentele și veți afla că Nero cel dintâi a mânuit sabia lui imperială împotriva acestei credințe, care începuse să se răspândească foarte mult la Roma”⁹. Se pare că participiul *orientem* (de la *orior*- a se ridica, a deveni vizibil) fost înțeles greșit ca acuzativ al

⁷ A se vedea G. F. CHESNUT, *The First Christian Histories...*, p. 32.

⁸ *Ist. Bis.*, II.25.4, PSB 13, p. 96.

⁹ TERTULIAN, „Apologeticum”, V.3, în *Apologeți de limbă latină*, traducere de Prof. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol, și prof. David Popescu, PSB3 3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 46.

substantivului „răsărit” (*ten anatolen*), ca și cum Nero ar fi cucerit întregul Răsărit, și, astfel, semnificația propoziției lui Tertulian este modificată.

4. Epoca apostolică

Perioada apostolilor descrisă de Eusebiu acoperă intervalul de timp de la Înălțarea Domnului (II.1.1) până la domnia împăratului Traian (98-117). El spune:

„Ceea ce a venit la cunoștința noastră în legătură cu apostolii și cu vremurile apostolice, despre scrierile sfinte pe care ni le-au lăsat, ca și despre cele constatate, precum și despre cele ce sunt cu totul apocrife și străine de ortodoxia apostolică, - iată ce am expus până acum”¹⁰.

Vorbind despre această perioadă, el urmează mai mult sau mai puțin fidel coordonatele generale ale *Istoriei* sale, pe care le enunță la introducerea Cărții I. Astfel, el se preocupă în special de succesiunea sfinților apostoli, de evenimentele importante, de „câți au fost cei care au participat în chip strălucit la conducerea treburilor din diecezele cele mai importante, care au fost cei care, în cadrul fiecărui neam, au propovăduit cu graiul sau cu scrisul Cuvântul cel dumnezeiesc”¹¹. El acordă, de asemenea, o atenție specială „inovațiilor” ereticilor (în special gnostici) și „nenorocirilor pornite din partea întregului neam evreiesc, ca și toate uneltirile născocite după aceea împotriva Mântuitorului nostru”. În același timp, el insistă și asupra persecuțiilor pornite din partea păgânilor necredincioși și asupra rezistenței eroice a martirilor.

4.1. Cei doisprezece apostoli și cei șaptezeci de ucenici

Încă din timpul împăratului Tiberiu (14-37), care a fost îngăduitor cu creștinii, „Providența dumnezeiască a purtat de grijă (...) învățarea Evangheliei să se răspândească în mod nestânjenit în toate părțile lumii”¹². Acest lucru fusese deja vestit în Sfintele Scripturi: „În scurtă vreme, glasul de Dumnezeu păziților evangheliști a răsunat, cum zice Sfânta Scriptură, în toată lumea și «până la marginile lumii au ajuns cuvintele lor»”¹³. În toate orașele

¹⁰ *Ist. Bis.*, III.31.6, PSB 13, p. 134.

¹¹ *Ist. Bis.*, I.1.1, PSB 13, p. 29.

¹² *Ist. Bis.*, II.2.6, PSB 13, p. 69.

¹³ *Ist. Bis.*, II.3.1, PSB 13, p. 69.

și satele au răsărit ca niște „arii” pline o mulțime de biserici puternice și pline de credincioși¹⁴.

De fapt, Eusebiu, care în Cartea a II-a urmărește firul narativ al Faptelor Apostolilor, își întemeiază viziunea optimistă doar pe menționarea convertirii sutașului Corneliu din Cezareea și a începuturilor Bisericii din Antiohia, așa cum le găsim în Fapte 10-11.

La începutul Cărții a III-a, în care vorbește despre domnia lui Traian, Eusebiu afirmă din nou că apostolii și ucenicii se răspândiseră în întreaga lume. Preluând o informație din Comentariul la Facere al lui Origen - prima mențiune explicită a lui Origen înainte de prezentarea personalității și operei sale în Cartea a VI-a -, el arată modul în care s-a atribuit fiecărui apostol un anumit teritoriu misionar:

„După Tradiție, lui Toma i-a căzut soarta să meargă în Parția, lui Andrei în Scitia, lui Ioan în Asia, unde a și petrecut vreme mai îndelungată, murind în orașul Efes. Petru pare a fi predicat la început între iudeii împrăștiați prin Pont, Galatia, Bitinia, Capadochia și Asia, iar la urmă a venit și la Roma, unde, la dorința lui, a fost răstignit cu capul în jos. Ce să mai zicem de Pavel, care «începând din Ierusalim și până în ținuturile Iliricului» a plinit Evanghelia lui Hristos și a murit apoi moarte de martir la Roma? Așa ne spune Origen în cea de-a treia carte a Comentariului său la Cartea Facerii”¹⁵.

Eric Junod, urmându-l pe Adolf von Harnack, a cercetat cu atenție acest pasaj și a ajuns la concluzia că Eusebiu preia informația de la Origen, care folosește un izvor fundamentat pe o traducere siriacă de la Edesa, existentă încă în Faptele lui Toma, conform căreia câmpurile de misiune au fost împărțite apostolilor prin tragere la sorți¹⁶.

¹⁴ *Ist. Bis.*, II.3.2, PSB 13, p. 69.

¹⁵ *Ist. Bis.*, III.1.1-3, PSB 13, p. 99.

¹⁶ E. JUNOD, “Origène, Eusèbe et la tradition sur la répartition des champs de mission des apôtres (Eusèbe, *Histoire ecclésiastique*, III, 1, 1–3)”, în F. BOVON et al. (ed.), *Les Actes apocryphes des apôtres: Christianisme et monde païen*, Geneva, 1981, pp. 233-48. Despre activitatea misionară în creștinismul primar, a se vedea W. REINOLD, *Propaganda und Mission im ältesten Christentum: Eine Untersuchung zu den Modalitäten der Ausbreitung der frühen Kirche*, Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments 188, Göttingen, 2000, pp. 253-64.

Eusebiu încearcă să facă o distincție între cei doisprezece apostoli și cei șaptezeci de ucenici ai Mântuitorului. Cei Doisprezece au fost aleși printr-un act special de către Iisus, la începutul activității Sale publice, după Botezul Său în Iordan¹⁷. Numele lor sunt cunoscute din Evangheliile¹⁸. Dar o listă a numelor celor șaptezeci de ucenici nu exista încă în timpul lui Eusebiu¹⁹. Eusebiu consideră că în acest grup pot fi încadrați unii dintre creștinii de frunte pe care îi întâlnim în Faptele Apostolilor sau epistolele pauline: Barnaba, Sostene, Chifa²⁰, Matia și „cel pentru care s-au tras sorti”²¹ și Tadeu²². Eusebiu mai spune că, cercetând cu atenție mărturiile Sfântului Apostol Pavel, vom constata că numărul ucenicilor Domnului a fost mai mare de șaptezeci. „Căci după Învierea Sa din morți Mântuitorul s-a arătat mai întâi lui Chifa, apoi celor doisprezece și după aceea deodată la peste cinci sute de frați dintre care unii au murit - spune Pavel - dar dintre care cei mai mulți trăiesc până astăzi”²³.

Tadeu joacă un rol important în legenda despre regele Abgar al Edesei și corespondența acestuia cu Iisus²⁴. Eusebiu spune că a găsit textele siriace în arhivele de la Edesa și că le-a tradus în greacă. Regele bolnav Îl ruga pe Iisus să-l vindece de boala sa. Cum iudeii Îl tratau pe Iisus cu dispreț, Abgar I-a oferit refugiu în Edesa. Iisus i-a răspuns că nu putea să meargă, dar că, după Înălțarea Sa, va trimite acolo un ucenic. La vremea potrivită ucenicul Tadeu a fost trimis de către apostolul Toma la regele Abgar. Acesta și-a mărturisit credința în Iisus, arătându-și și intenția de a-i fi fost nimicit pe iudei pentru răstignirea Domnului. Cu acel prilej, regele și mulți dintre supușii săi au fost vindecați de boli²⁵.

¹⁷ *Ist. Bis.*, I.10.7, PSB 13, p. 56.

¹⁸ *Ist. Bis.*, I.12.1, PSB 13, p. 58.

¹⁹ În Luca 10, 1 și 10, 17 Eusebiu are cunoștință de 70 nu de 72 de ucenici. Cf. B. M. METZGER, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, Stuttgart, 1994, pp. 126-127.

²⁰ Acest Chifa, un omonim al Sf. Ap. Petru, ar fi cel despre care se vorbește în Gal 2, 11. Eusebiu preia această informație din *Hipotipozele* lui Clement din Alexandria.

²¹ E vorba despre Iosif Barsaba, din Fapte 1, 23.

²² *Ist. Bis.*, I.12.1-3, PSB 13, p. 58.

²³ *Ist. Bis.*, I.12.4, PSB 13, p. 59.

²⁴ *Ist. Bis.*, I.13, PSB 13, pp. 59-63.

²⁵ Legenda regelui Abgar este cunoscută dintr-o scriere siriacă mai târzie numită *Doctrina lui Addai*; vezi H. J. W. DRIJVERS, „Edessa”, în *Theologische Realenzyklopädie* 9, 1982, pp. 277-288.

4.2. Primii succesori ai apostolilor

Când vorbește despre întemeierea Bisericilor de către apostoli, singurele date pe care le menționează Eusebiu sunt misiunile Sfântului Pavel, de la Ierusalim la Iliric, și cele ale Sfântului Petru printre iudeii circumciși din Pont, Galatia, Capadocia, Asia și Bitinia²⁶. În privința succesorilor celor doi apostoli, el îi menționează doar pe cei pe care îi cunoaștem din epistolele Sfântului Pavel și din Faptele Apostolilor: Timotei, episcop al Efesului, Tit, al Cretei, Luca Evanghelistul, Crescens, în Galia, Linus, primul episcop al Romei după Petru, Clement, al treilea episcop al Romei, și Dionisie Areopagitul, primul episcop al Atenei²⁷. Succesiunile episcopale ulterioare din Roma, Alexandria, Antiohia și Ierusalim sunt consemnate cu atenție de către Eusebiu în cuprinsul *Istoriei* sale.

În timpul lui Traian mulți dintre urmașii direcți ai apostolilor sau ai ucenicilor lor erau încă în viață. Ei au continuat să organizeze structura ierarhică a Bisericii și să propovăduiască credința în toată lumea²⁸. Urmând cuvântul Domnului, ei au împărțit averea lor săracilor, au plecat departe de casă și au întemeiat Biserici în ținuturi străine, unde îi așezau pe alții ca păstori, după care își continuau propovăduirea în alte țări, la alte popoare, încât „mulțimi întregi de oameni primeau bucuros în inimile lor credința în Dumnezeu, făcătorul a toate”²⁹. Din această generație Eusebiu îi menționează pe Sfântul Ignatie al Antiohiei, Clement al Romei și Papias, pe care îl cunoaște din lucrarea Sântului Irineu, *Adversus haereses* (III.38-39).

4.3. Familia lui Mântuitorului Iisus Hristos

Ierusalimului îi este acordată o atenție deosebită. Iacov, fratele Domnului (Gal 1, 19), a fost primul episcop al Cetății sfinte. Prin evlavie sa deosebită el și-a câștigat supranumele de „cel drept”³⁰. Pentru a sublinia apostolicitatea acestui scaun, Eusebiu citează din cartea a VI-a a *Hipotipozelor* a lui Clement al Alexandriei: „După Înălțarea Mântuitorului la cer, Petru, Iacov și Ioan, ca unii care fuseseră cinstiți în mod deosebit de Însuși Mântuitorul, nu au ajuns să se certe pentru întâietate, ci au ales pe Iacov cel drept ca episcop în Ieru-

²⁶ *Ist. Bis.*, III.4.1, PSB 13, p. 101.

²⁷ *Ist. Bis.*, III.4.5-11, PSB 13, pp. 101-102.

²⁸ *Ist. Bis.*, III.37.1, PSB 13, p. 140.

²⁹ *Ist. Bis.*, III.37.2-3, PSB 13, p. 140.

³⁰ *Ist. Bis.*, II.1.1-2, PSB 13, pp. 64-65.

salim³¹. Martiriul său, din anul 62, este descris în delaliu, cu citate extinse din Hegesip și *Antichități iudaice* ale lui Iosif Flaviu (2.23)³².

Personalitatea Sfântului Iacov cel Drept a fost în ultimii ani subiectul multor discuții publice, pornite de la o teză controversată pusă în circulație de Robert Eisenman. În voluminoasa sa lucrare, *James the Brother of Jesus: The Key to Unlocking the Secrets of Early Christianity and the Dead Sea Scrolls*³³ el încearcă să dovedească că Iacov a fost conducătorul sectei de la Qumran și că el se identifică cu „învățătorul dreptății” din comentariul qumranit la cartea lui Avacum. Potrivit lui Eisenman, el a fost oponentul „omului minciunii” și „proorocului mincinos”, adică al Sfântului Pavel, care era desemnat astfel. Această teorie a fost aspru criticată, în special de către John Painter, în cartea sa *Just James: The Brother of Jesus in History and Tradition*³⁴.

Dar familia lui Iisus și neamul lui David joacă și un alt rol în epoca apostolică. Aici Eusebiu se sprijină puternic pe o scrisoare a lui Iuliu Africanul către Aristide și pe o carte a lui Hegesip pe care Eusebiu o numește *Hypomnemata* (I.7). În scrisoarea sa, Iuliu Africanul încearcă să armonizeze genealogiile lui Iisus din Evangheliile după Matei și Luca³⁵. În această privință, el vorbește despre membri ai familiei lui Iisus (*desposini*) din satele iudaice Nazaret și Kohaba³⁶ care se răspândiseră și în alte părți ale țării. Deși Irod arsesse registrele publice, complexat fiind de originea sa modestă, acești *desposini* au reușit să-și noteze genealogiile după o evidență numită „Cartea zilelor”³⁷. Hegesip este sursa de informare a lui Eusebiu în privința succesiunii episcopale după Iacov. După căderea Ierusalimului în anul 70, apostolii și ucenicii Domnului care mai erau în viață s-au strâns laolaltă în jurul rudelor după trup ale Domnului și l-au ales pe verișorul lui Iisus, Simeon, fiul lui Cleopa, fratele lui Iosif, ca urmaș al lui Iacov³⁸. Acest Simeon, al doilea episcop al Ie-

³¹ *Ist. Bis.*, II.1.2, PSB 13, p. 65.

³² Despre familia Mântuitorului Hristos și despre Sf. Iacov, în special, vezi P.-A. BERNHEIM, *James, Brother of Jesus*, London, 1997.

³³ New York, 1997.

³⁴ Edinburgh, 1997, pp. 277–288. Vezi, de asemenea, P. R. DAVIES, „James in the Qumran Scrolls”, în B. CHILTON și C. A. EVANS (ed.), *James the Just and Christian Origins, Novum Testamentum*, Supplements 98; Leiden, 1999, pp. 17–31; cf. R. M. PRICE, „Eisenman’s Gospel of James the Just: A Review”, în B. CHILTON și J. NEUSNER (ed.), *The Brother of Jesus: James the Just and his Mission*, Louisville, Ky., 2001, pp. 186–197.

³⁵ *Ist. Bis.*, I.7.14, PSB 13, p. 50.

³⁶ Sunt cunoscute două sate cu numele de Kohaba. Vezi M. AVI-YONAH, *Gazetteer of Roman Palestine*, Qedem 5, Jerusalem, 1976, 50, *Ist. Bis.*, I.7.14 nu este menționat aici.

³⁷ *Ist. Bis.*, I.7.14, PSB 13, p. 50.

³⁸ *Ist. Bis.*, III.11, PSB 13, p. 116.

rusalimului, a murit ca martir la vârsta de 120 de ani în timpul domniei lui Traian³⁹. Toți cei 15 episcopi ai Ierusalimului până la revolta lui Bar Kochba au fost iudeo-creștini. Eusebiu cunoștea numele tuturor acestora⁴⁰.

În această perioadă descendenții regelui David erau priviți cu o mare suspiciune de către împărații romani. După anul 70 Vespasian a vrut să-i identifice pe acești descendenți⁴¹ iar Domițian a poruncit să fie exterminați cu toții. Potrivit lui Hegesip, unii eretici îi acuzaseră pe nepoții lui Iuda, fratele lui Iisus, că ar fi plănuit restaurarea regatului lui David. Când acești nepoți au fost aduși în fața împăratului, ei i-au arătat acestuia mâinile lor bătătorite de țărani și i-au explicat că împărăția lui Hristos nu era pământească, ci cerească, și că ea va veni la sfârșitul veacurilor, atunci când El va veni întru mărirea Sa să judece viii și morții și să răsplătească fiecăruia după faptele sale. Aflând acestea, Domițian a încetat prigoana împotriva Bisericii⁴². După eliberarea lor, acești urmași ai lui Iuda, „ca unii care erau oricum mărturisitori și rude ale Domnului”, au ajuns în locuri de frunte ale Bisericii. Ei mai erau încă în viață în timpul lui Traian⁴³.

4.4. Iudeii

Principala piedică în calea activității misionare a apostolilor a venit din partea iudeilor. Eusebiu este ferm convins de aceasta. Ei au fost vinovați de moartea lui Hristos și a multora dintre apostoli și ucenici: Ștefan, Apostolul Iacov, Iacov cel Drept, și de prigonirea „celorlalți apostoli”⁴⁴. Doar răbdarea lui Dumnezeu a făcut ca iudeii să nu fie pedepsiți până după 40 de ani de la răstignirea lui Hristos. Dumnezeu le-a lăsat timp pentru pocăință și convertire. Punctul culminant al descrierii epocii apostolice de către Eusebiu este distrugerea definitivă a iudaismului. Căderea Ierusalimului în anul 70 este văzută de el ca pedeapsa lui Dumnezeu, pentru a stârpi cu totul dintre oameni „acest neam de nelegiuți”⁴⁵.

³⁹ *Ist. Bis.*, III.32.3, PSB 13, p. 134.

⁴⁰ *Ist. Bis.*, IV.5.3, PSB 13, p. 147.

⁴¹ *Ist. Bis.*, III.12, PSB 13, p. 116.

⁴² *Ist. Bis.*, III.19-20, PSB 13, pp. 119-120.

⁴³ *Ist. Bis.*, III.20.6, PSB 13, p. 120.

⁴⁴ *Ist. Bis.*, III.5.2, PSB 13, p. 103.

⁴⁵ *Ist. Bis.*, III.5.3, PSB 13, p. 103. Eusebiu citează mult din *Războaiele iudaice* a lui Iosif Flaviu, care descrie în mod dramatic distrugerea Ierusalimului. Eusebiu este adeptul teoriei lui Origen despre pedepsirea iudeilor. Vezi J. ULRICH, *Euseb von Caesarea und die Juden: Studien zur Rolle der Juden in der Theologie des Eusebius von Caesarea*, Patristische Texte und Untersuchungen 49, Berlin, 1999, p. 267.

În această privință, Eusebiu utilizează – uneori chiar abuziv - lucrarea *Războaiele iudaice* ale istoricului evreu Iosif Flaviu. Se spune că opera lui Iosif Flaviu nu este doar cea mai citită, ci și cea distorsionată din întreaga istoriografie. Deși Iosif a fost împotriva revoltei iudaice, el n-ar fi crezut niciodată că Dumnezeu a părăsit pentru totdeauna pe poporul Său. Dar, în decursul secolelor, Iosif a ajuns să fie privit ca un propovăduitor al anti-semitismului⁴⁶. Multe dezastre au venit asupra poporului evreu ca semne ale ruinei finale ce avea să urmeze. Dar uciderea lui Iacov cel Drept în anul 62 a fost cauza directă a căderii Ierusalimului și a distrugerii templului de către romani⁴⁷. Înainte de această catastrofă, comunitatea creștină din Ierusalim, fiind prevenită prin descoperire divină, s-a mutat la Pella, în Perea⁴⁸. Eusebiu și, după el, Epifanie din Salamina sunt singurii autori creștini timpurii care menționează această mutare a Bisericii la Pella. Printre izvoarele sugerate se numără Ariston din Pella, Hegesip și Iuliu Africanul. Dar Joseph Verheyden opinează că această retragere la Pella este doar o născocire a lui Eusebiu, care ar fi gândit că distrugerea Ierusalimului de către armatele romane a fost posibilă doar în absența comunității creștine din Cetatea sfântă⁴⁹.

4.5. Ereziile

O altă primejdie în epoca apostolică venea din partea ereziilor. În timpul vieții apostolilor acestea au stat în umbră, dar după moartea apostolilor rățacirea cea fără de Dumnezeu a ieșit la lumină. Aceasta este părerea lui Hegesip, pe care Eusebiu îl citează⁵⁰. Mai devreme în *Istoria* sa, Eusebiu dă un citat extins din *Apologia I* a Sfântului Iustin, în care se vorbește despre Simon Magul. Acesta este socotit ca părinte al tuturor ereziilor, fiind demascat ca atare de către Sfântul Apostol Petru în Samaria (Fapte 8). Simon s-a mutat la Roma, în timpul domniei lui Claudiu, unde s-a ridicat chiar o statuie în cinstea lui. Când Sfântul Petru a ajuns în Roma, cei doi s-au înfruntat din

⁴⁶ H. SCHRECKENBERG, *Die christlichen Adversus-Judaeos-Texte und ihr literarisches und historisches Umfeld (1.–11. Jh.)*, Europäische Hochschulschriften 23.172, Frankfurt am Main etc., 1995, pp. 263 și 763.

⁴⁷ *Ist. Bis.*, II.23.19, PSB 13, p. 94.

⁴⁸ *Ist. Bis.*, III.5.3, PSB 13, p. 103.

⁴⁹ J. VERHEYDEN, *De vlucht van de christenen naar Pella: Onderzoek van het getuigenis van Eusebius en Epiphanius*, Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren 50.127, Brussels, 1988, p. 24.

⁵⁰ *Ist. Bis.*, III.32.7-8, PSB 13, p. 135.

nou și Simon Magul a fost din nou biruit. Și astfel, lumina cea înțelegătoare care s-a arătat în Răsărit a strălucit, prin marele Apostol, și în Apus⁵¹.

După Simon a venit Menandru, care era tot din Samaria. Astfel, mai multe erezii au apărut la sfârșitul epocii apostolice: a ebioniților, a lui Cerint și a nicolaiților. Informațiile referitoare la acestea sunt preluate de Eusebiu de la Sfântul Iustin, Gaius, Sfântul Irineu, Clement al Alexandriei și Dionisie al Alexandriei. Dar toate aceste erezii au dispărut într-un timp scurt⁵² (III. 26-29).

4.6. Filon din Alexandria și epoca apostolică

Pe lângă temele sale favorite - încreștinarea întregii lumi, distrugerea iudaismului și lupta împotriva ereziilor -, descrierea vieții cotidiene a primilor creștini este o altă preocupare a lui Eusebiu, pentru care se documentează din opera lui Filon din Alexandria⁵³. În cartea sa, *Despre viața contemplativă*, scrisă între anii 33-34, Filon descrie viața filosofică și ascetică a unor iudei egipteni, numiți terapeuți. Eusebiu consideră că Filon vorbește despre o grupare de asceți creștini din jurul Alexandriei, a căror viațuire este inspirată din Fapte 4, 34-35, și pe care îi numește terapeuți deoarece numele de „creștin” nu era încă cunoscut peste tot. Această grupare avea, pe lângă scrierile iudaice vechi, și „cărți ale bătrânilor”, despre care Eusebiu crede că ar putea fi Sfintele Evanghelii, sau tâlcuiri la proorociile Vechiul Testament, cum ar fi Epistola către Evrei sau alte epistole pauline. Filon vorbește și despre creații liturgice proprii ale terapeuților, constând în cântări și imne scrise pe metri și melodii diferite, în general pe tonuri grave. Slujbele lor religioase se desfășoară în case de rugăciuni numite loc de rugă (*semneion*) sau mănăstire (*monasterion*), sub conducerea unui episcop, asistat de alte trepte ale ierarhiei bisericești⁵⁴.

Viața monahilor creștini din secolul IV se aseamănă într-adevăr cu nevoițele ascetice ale terapeuților lui Filon. Dar în jurul anului 300, când își scria Eusebiu *Istoria*, nu exista încă o organizare bine stabilită a monahismului creștin cenobitic sau anahoretic. S-ar putea ca atunci când Eusebiu interpreta descrierea lui Filon să fi avut în minte exemplul vieții ascetice și filosofice a

⁵¹ *Ist. Bis.*, II.14.5, PSB 13, p. 81.

⁵² *Ist. Bis.*, III.26-29, PSB 13, pp. 128-132.

⁵³ *Ist. Bis.*, II.17, PSB 13, pp. 82-86.

⁵⁴ Vezi PHILO, *De vita contemplativa* 25 (ed. L. Cohn and P. Wendland vi.52) despre *semneion* și *monasterion*. În paragraful 28 (respectiv vi.53) este prezentată exegeza alegorică a Scripturilor paracticată de terapeuți.

lui Origen și a elevilor săi din Cezareea. Aceasta a fost descrisă de ucenicul lui Origen, Sfântul Grigorie Taumaturgul⁵⁵, dar nu există nicio dovadă a unei dependențe literare directe între Eusebiu și Sfântul Grigorie aici.

5. Receptare și evaluare

Credibilitatea relatărilor lui Eusebiu a fost deseori pusă sub semnul întrebării. În secolul al V-lea istoricul creștin Socrate Scolasticul zice că Eusebiu scrie pentru „țeluri retorice” și pentru „laudele împăratului”, nu pentru „a prezenta cu precizie faptele”⁵⁶. Metodele lui Eusebiu au fost criticate în secolul al 18-lea de către Edward Gibbon⁵⁷. În secolul al 19-lea, Jacob Burckhardt îl numește pe Eusebiu „mincinos” și „primul istoric profund necinstit al antichității”⁵⁸. În secolul al 20-lea, lucrarea lui Eusebiu este considerată de Ramsey MacMullen ca fiind tipică pentru relatările istorice ale Creștinismului timpuriu, în care „scrierile ostile și concepțiile neagreate nu erau re-copiate sau transmise mai departe, sau erau chiar intenționat suprimate. (...) Lucrurile care putea discredita credința erau trecute sub tăcere”⁵⁹. MacMullen consideră că acest tip de metodologie a distorsionat încercările moderne (de ex. Harnack, Nock și Brady) de a descrie extinderea Bisericii în primele secole⁶⁰. Arnaldo Momigliano consideră că pentru Eusebiu „cronologia era ceva între o știință exactă și un instrument de propagandă”⁶¹.

Aprecierile negative enumerate mai sus la adresa operei lui Eusebiu au în vedere în principal atitudinea sa favorabilă față de împăratul Constantin cel Mare. Este însă greu de văzut în descrierea pe care o face Eusebiu epocii apostolice un gen de propagandă politică. Este adevărat că i se poate imputa

⁵⁵ Sf. Grigorie Taumaturgul, „Discursul Sfântului Grigorie Taumaturgul, adresat lui Origen în Cezareea Palestinei la sfârșitul studiilor sale în preajma acestuia, înainte de a pleca acasă”, în SFÂNTUL GRIGORIE TAUMATURGUL ȘI METODIU DE OLIMP, *Scrieri*, PSB 10, Editura Institutului Biblic și de Misiune, București, 1984, p.14-37; XII, p. 30: Origen îi învață pe ucenicii săi viața „filosofică”, adică ascetică. În XV, pp. 33-34 este vorba despre exegeza alegorică practică de Origen. Eusebiu știa, cu siguranță, că Sf. Grigorie fusese ucenic al lui Origen. Vezi, de ex., Ist. Bis. VI.30, PSB 13, p. 252.

⁵⁶ SOCRATES SCOLASTICUS, *The Ecclesiastical History*, Nu Vision Publications, LLC, 2007, p. 7.

⁵⁷ Edward GIBBON, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, 12 vol., Plummer and Brewis, London, 1819, aici vol. 2, p. 479.

⁵⁸ H. A. DRAKE, *Constantine and the Bishops: The Politics of Intolerance*. Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 2000, pp. 365-366.

⁵⁹ Ramsay MACMULLEN, *Christianizing the Roman Empire*, Yale University Press, New Haven, 1984, p. 6.

⁶⁰ Ramsay MACMULLEN, *Christianizing the Roman Empire*, p. 7.

⁶¹ H. A. DRAKE, *Constantine and the Bishops...*, p. 360.

o perspectivă triumfalistă asupra istoriei Bisericii, dar să nu uităm că aceeași viziune se întâlnește și la autorii noutestamentari (de ex. Sf. Luca) și că Eusebiu scrie în calitatea sa de episcop care nutrește credința în călăuzirea Bisericii de către Dumnezeu.

Un mare merit al lui Eusebiu, notat și la începutul acestui studiu, este conservarea unor vechi izvoare al istoriei Bisericii primare care nu au supraviețuit în afara operei lui. G. Bardy observă pe bună dreptate că

„dacă episcopul Cezareei nu ar fi cercetat bibliotecile palestinene, în care învățatul Origen și episcopul Alexandru adunaseră toată literatura creștină veche, cunoștințele pe care le-am avea despre primele secole ale Bisericii s-ar reduce la foarte puțin”⁶².

Informațiile oferite de Eusebiu contribuie la întregirea tabloului epocii apostolice. El continuă narațiunea din punctul în care se oprește Sf. Luca. Astfel, aflăm lucruri care ne ajută să înțelegem mai bine dezvoltarea Bisericii în primele ei stadii, fapt care, la rândul său, ne poate ajuta la o mai bună înțelegere a Noului Testament. Unul dintre aspectele care se clarifică astfel este structura ierarhică a Bisericii noutestamentare. De asemenea, datele despre familia Mântuitorului Iisus Hristos, sfinții apostoli și colaboratorii lor concură la mai buna conturare a unor aspecte introductive ale cărților Noului Testament. În plus, obținem și o perspectivă mai clară asupra cultului Bisericii apostolice și asupra tendinței ascetice a vieții primilor creștini.

⁶² G. BARDY, *Eusèbe de Césarée, Histoire ecclésiastique*, IV, Paris, 1960, p. 9.

ANUARUL INSTITUTULUI PEDAGOGIC - TEOLOGIC ORTODOX ROMÂN DIN ARAD, FONDAT ȘI REDACTAT DE PĂRINTELE ROMAN CIOROGARIU

Pr. Lect. Univ. Dr. Valeriu Gabriel Basa

Abstract

Professor and later Bishop Roman Ciorogariu was a man who did everything in his power to contribute to the process of regeneration of the Romanian nation. His activity as a theology professor and director of the Theological-Pedagogical Institute in Arad is characterized by his efforts to train new generations of priests and teachers, in whom he developed an awareness of the spiritual and cultural values of the Romanian nation. In order to make known the most representative events in the life of the school and at the same time to publish a series of specialized works, starting with the school year 1906-1907, Father Roman Ciorogariu, was to initiate the appearance of the own publication of the two school institutions he coordinated, the Yearbook of the Pedagogical-Theological Institute. Edited under his guidance until 1917, the Yearbook can be considered a source of information about the teachers, literary societies and the activities carried out, but also about the challenges they had to face. Publishing in its pages also valuable studies signed by the teachers of the school, it can be said with certainty that it has become, since then, a scientific publication. In conclusion, it can be stated with certainty that the Yearbook of the Pedagogical-Theological Institute was a means of promoting the activities and research

carried out, intended to form and embellish the souls of teachers and servants of the altars of the sons of the Romanian nation.

Keywords

Ministry, mission, mentor, care, church, school, training, priest, institute, yearbook, teacher

Profesorul și ulterior episcopul Roman Ciorogariu al cărui chip și activitate, fac parte din acele personalități ale trecutului neamului românesc, care nu pot și nu trebuie uitate, a fost omul care a împlinit tot ceea ce i-a stat în putere pentru a contribui la procesul de regenerare a neamului românesc. Deplin conștient de munca complexă care trebuia împlinită pentru a reuși să aducă nădejdea în sufletul românului de pretutindeni, iar ulterior să fie posibil să îl determine să freacă pentru a se pune în mișcare, având conștiința importanței misiunii proprii, a făcut totul pentru ca mesajele transmise, prin slova scrisă sau viu grai, să rămână permanent în conștiința tuturor generațiilor. Viața și activitatea lui s-a desfășurat la răscrucea a două veacuri, fiind pe rând arhivar (1879-1881), referent școlar consistorial (1900), profesor și director al Institutului teologic-pedagogic din Arad (1881-1917), vicarul eparhial (1917-1920) și episcop al Oradei (1921- †1936).¹

Activitatea sa de profesor de teologie și director al Institutului teologic-pedagogic din Arad s-a desfășurat vreme de aproape treizeci și șapte de ani (1880-1917). Această activitate se caracterizează prin strădania de a forma noi generații de preoți și învățători, în care a dezvoltat conștiința valorilor spirituale și culturale ale neamului românesc și a drepturilor elementare cărora i se cuveneau în vederea realizării unității întregului popor. Era o activitate didactică complexă, bazată pe principii ale pedagogiei moderne dar cu valențe formative în plan intelectual, spiritual, cultural și deopotrivă practic gospodăresc, ceea ce a atras de multe ori, persecutarea sa din partea autorităților.

Cu scopul de a face cunoscute cele mai reprezentative evenimente din viața școlii și în același timp de a publica o serie de lucrări de specialitate, începând cu anul școlar 1906-1907, părintele Roman Ciorogariu, avea să ini-

¹ Pavel VESA, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Edit. Gutenberg Univers, Arad, 2008, p. 214; Mircea PĂCURARIU, *Teologi români și străini, membrii ai Academiei Române*, Editura Andreiană, Sibiu, 2016, p. 54; † *Episcopul Roman Ciorogariu, 1857-1936*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1936, p. 9.

țieze apariția publicației proprii a celor două instituții școlare pe care le coordona, *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic*. Editat sub îndrumarea sa, până în anul 1917, *Anuarul* devenea publicația în care erau reflectate evenimentele vieții școlare.

Primul număr, apărut în anul 1907, debuta cu rubrica „Din istoricul anului școlar”, care constituia o trecere în revistă a principalelor evenimente derulate în anul școlar 1906 - 1907. Aceasta avea să devină, în timp, o rubrică permanentă, chiar dacă în numerele apărute pentru anii școlari următori, era precedat de un studiu de specialitate întocmit de unul dintre profesorii institutului. Importanța acestei rubrici constă în consemnarea evenimentelor petrecute în viața școlară a elevilor de la cele două cursuri, de pedagogie și teologie, în funcție de frământările timpului și în trecerea în revistă a celor mai importante acte emise de autoritățile școlare superioare.

Ca rubrici permanente, apărute pe toată perioada în care părintele Roman Ciorogariu a redactat *Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic*, menționăm: „Autorități școlare”, „Personalul didactic”, „Internatele”, „Biblioteca”, „Muzeele”, „Pregătirea practică”, „Materialul de învățământ”, „Conspectul elevilor”, „Școala de Aplicație”, „Examenele”, „Societățile de lectură”, „Ospitările”, „Statistica elevilor calificați” și „Avizul”, pentru anul școlar următor.

Cuprinsul acestor rubrici aduc informații despre profesorii încadrați la cele două Institute, materiile predate și numărul de ore alocat fiecărei discipline. În acest fel este reflectată munca complexă desfășurată în cadrul acestei instituții, care oferea o pregătire temeinică, atât de necesară învățătorilor și preoților meniți a deveni, la rândul lor luminători ai conștiinței fiilor neamului lor.

Spre exemplu, disciplina Economie, studiată în ambele despărțăminte ale Institutului, aducea sfaturi practice, care era necesar a fi cunoscute pentru îndrumarea celor care lucrau pământul și pentru bunul mers al treburilor gospodărești. Aceste informații erau complexe, pornind de la diferitele categorii de soluri întâlnite și măsurile ce puteau fi întreprinse pentru eficiențizarea acestora, continuând cu producerea semințelor necesare cultivării plantelor și pomilor, cultivarea legumelor și instrumente de lucrare a grădinilor, creșterea animalelor în gospodărire și conservarea produselor obținute. De remarcat este faptul că prin disciplinele care se regăsesc în planurile de învățământ și prin temele (conținuturile) prevăzute, așa cum se reflectă în rubrica *Materialul de învățământ* pregătirea tinerilor din școala arădeană era echivalentă, dacă nu uneori superioară, pregătirii dobândite în alte instituții de învățământ teologic și pedagogic din Transilvania sau din patria

mamă, România. Aceasta era realizată de către profesorii care au funcționat aici și care au constituit o adevărată elită a teologiei și culturii noastre.²

În același timp erau oferite informații prețioase despre *internatele* care găzduiau pe tinerii aflați la studii, despre colecțiile din *biblioteca institutului* și despre *obiectele muzeului*. Se poate forma și astăzi, o imagine pertinentă despre numărul operelor (titlurilor) existente, care era într-o continuă și firească creștere și care, la nivelul anului 1907 însuma 31.147 de volume. Impresionanta colecție de valoroase periodice de cultură, teologie, pedagogie și științe cuprindea: *Candela*, revistă teologică, Cernăuți; *Biserica Ortodoxă Română*, București; *Revista Teologică*, Sibiu; *Theologisches Litteraturblatt*, Leipzig; *Vatra Școlară*, revista pedagogică Sibiu; *Revista Asociațiunii învățătorilor*, Buzău; *Neue Bahnen*, Leipzig; *Anzeuger fur die neueste ped.* Litteratur. Leipzig; *Magyar tanitokepzo*, Budapest; *Natura*, revista științifică București; *Termesztudományi Kozlony*, Budapest; *Századok.Torttudom.folyoirat*. Budapest; *Floarea Darurilor* revista literară, București; *Hivatalos Kozlony*; *Țara Noastră*, revistă populară Sibiu; *Biserica și Școala* Arad.

Conspectul elevilor este rubrica care oferă informații asupra ariei geografice din care proveneau elevii celor două școli, subliniind, odată în plus, zona mare de influență, pe care Institutul din Arad o îndeplinea, prin pregătirea viitorilor slujitori ai catedrei și ai amvonului. Aceasta cuprindea Aradul, Bihorul, Timișoara, fostul județ Torontal și Hunedoara. În plus erau oferite informații despre elevii care beneficiau de burse oferite prin diferitele fundații existente.

Urmau informațiile despre elevii cuprinși în *Școala de Aplicație* și despre susținerea examenelor desfășurate în cadrul celor două școli, la nivelul fiecărui curs dar și la nivelul calificării și *statistica* referitoare la progresul elevilor.

Nu lipseau informațiile despre activitățile culturale și caritabile, desfășurate de *Societatea de lectură a tinerimii*. Anuarul se încheia cu *Avizul*, care oferea informații despre anul școlar următor.

Pentru *Anuarul* anului școlar 1907-1908, părintele Roman Ciorogariu, alegea să publice studiul „Curentul poporan în cultura românească”, semnat de Septimiu Secula. Prin acesta erau făcuți cunoscuți cei mai de seamă reprezentanți ai curentului poporan, ai neamului românesc: Alexandru Donici, Anton Pann, Petre Ispirescu, Vasile Alecsandri, Ioan Slavici, Mihai Eminescu, George Coșbuc. Se realiza, în fond o prezentare a geniului neamului

² Asupra acestui aspect a se vedea pr. prof. dr. Cristinel IOJA, *Învățământul Teologic Ortodox din Arad. Forme. Itinerar. Pepective*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2016, pp. 9-14.

românesc și a operei acestuia, care a alcătuit cele două genuri ale literaturii românești adresate copiilor, respectiv adulților³.

Preocupările constante ale părintelui Roman Ciorogariu și eforturile întreprinse pentru a-i determina pe elevi și prin aceștia pe fii întregului neam românesc de importanța respectului și iubirii față de natura, care dădea elementele vitale pentru desfășurarea, în bune condiții, ale vieții dar și pentru chivernisirea acesteia, erau vizibile prin studiul ales a fi publicat în *Anuarul* anului 1908-1909. Acesta aparținea profesorului Victor Stanciu și era intitulat „Științele naturale și dragostea pentru natură” și sublinia legătura strânsă dintre dragostea de natură și bunătatea, respectiv caracterul moral al omului. Ca urmare, după o prezentare generoasă a subiectului propus, articolul se încheia cu imperativul, care era identificat ca fiind necesar a fi sădit în sufletul fiecărui elev: „Trebuie aprins în inimi focul sacru al dragostei pentru natură. Iar aceasta numai așa o vom face dacă prin Științele naturale vom educa sufletul întreg, nu numai intelectul.”⁴

Articolul din *Anuarul* anului 1909-1910 vădea aceeași preocupare. El aparține lui Niculae Mihulin și se intitula „Apa și circulațiunea ei”. Respectul față de acest element vital al vieții era evidențiat în următoarele cuvinte: „Apa e sângele pământului. Prin apă se manifestă o parte din viața pământului. Ea prin munca sa de multe feluri nivelează, prin elementele din care se compune de viață tuturor ființelor organice”⁵.

Studiul de specialitate din *Anuarul* anului 1910-1911 se intitula „Amintirile de la cursurile din Iena” și aparținea profesorului dr. Petru Pipoș. Prin acesta era subliniată importanța decisivă a educației în viața satelor și a popoarelor. Ținta educației și principiile pe care aceasta trebuie să le respecte dar și metodele de învățământ care se cuvenea a fi folosite, erau evidențiate, potrivit sistemului pedagogic pe care autorul l-a studiat, în cadrul cursurilor de specializare de la Iena, unde a cunoscut sistemul pedagogic al profesorului dr. W. Rein. Toate aduceau argumente în plus asupra importanței cruciale a educației pentru fii acestui neam⁶.

³ Septimiu SECULA, „Curentul poporan în cultura românească”, în *AIPTORA*, 1907-1908, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad 1908, pp. 3-16.

⁴ Victor STANCIU, „Științele naturale și dragostea pentru natură”, în *AIPTORA*, 1908-1909, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1909, p. 20.

⁵ Niculae MIHULIN, „Apa și circulațiunea ei”, în *AIPTORA*, 1909-1910, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1910, p. 18.

⁶ Petru PIPOȘ, „Amintirile de la cursurile din Iena” în *AIPTORA*, 1910-1911, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1911, pp. 1-21.

În paginile *Anuarului din* anul 1911-1912, părintele Roman Ciorogariu prezenta doar rubricile consacrate, aducând informații despre evenimentele petrecute în viața școlară și conspectul elevilor.

În schimb în *Anuarul* anului 1912-1913, erau prezentate pe larg „Serbările centenare”, care au fost organizate cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la întemeierea primului așezământ de învățământ superior, de la Arad, pentru pregătirea viitorilor dascăli ai neamului românesc. Evenimentele desfășurate în ziua de 3/16 noiembrie 1912, au constituit o adevărată „serbare națională... pentru întreaga obște românească.” Acestea au fost pregătite încă din anul 1908, când în cadrul Sinodului eparhial, la propunerea deputatului sinodal Vasile Mangra, s-au luat cele dintâi măsuri pentru pregătirile necesare acestor serbări ale instituției, din care au ieșit și s-au recrutat învățătorii și luminătorii nemijlociți ai poporului roman. Concomitent s-a subliniat necesitatea redactării unei monografii a celor două școli românești din Arad, Preparandia și Institutul Teologic. De altfel, la propunerea Consistoriului eparhial, profesorul Sever Secula a demarat cercetările, întrerupte prin moartea sa din anul 1911 și care aveau să fie continuate de către profesorul Avram Sădean și părintele Teodor Botiș.⁷

În articolul redacțional se continua cu prezentarea propunerii Consiliului Profesoral asupra programului serbărilor centenare. Astfel după serviciul divin, desfășurat în catedrală, de la ora 8.00, cu slujirea episcopului Ioan I Papp, la ora 11.00 era prevăzută festivitatea școlară de la Institutul pedagogic-teologic, inaugurată prin cuvântul directorului Roman Ciorogariu și continuată cu luările de cuvânt ale delegațiilor. La ora 13.00 urma banchetul, respectiv masa festivă iar seara concertul aranjat de tinerimea seminarială sub conducerea profesorului Trifon Lugojan. Cu acest prilej, profesorul Avram Sădean, susținea o conferință despre primii profesori ai Preparandiei. Venitul concertului era destinat pentru înființarea fondului „Dimitrie Țichindeal și Moise Nicoară”. În eparhie ziua, de 8/21 noiembrie, era ziua în care urma să se săvârșească parastasul pentru profesorii decedați iar în cuvântul de învățătură să se vorbească tuturor credincioșilor despre întemeierea rostul și trecutul acestui institut.⁸ Din programul concertului trebuie reținut faptul că pe lângă dizertația susținută de profesorul Avram

⁷ *** „Serbările centenare”, în *AIPTORA*, 1912-1913, Tiparul Tipografiei Diecezane Ort. Rom., Arad, 1913, p. 3.

⁸ *** „Serbările centenare”, în *AIPTORA*, 1912-1913, pp. 5-6.

Sădean erau și cântecele cu un evident caracter identitar național ale lui I. Murășan, Gheorghe Dima și Ciprian Porumbescu⁹.

Lista profesorilor decedați, era publicată, așa cum se stabilise, în Biserica și Școala și preluată în paginile Anuarului. **Diptichul**, profesorilor decedați, cari au funcționat la preparandia românească din Arad, de la întemeierea ei la 3/15 noemvrie 1812 și până astăzi, cuprindea:

1. Presviterul Dimitrie Țichindeal.
2. Constantin Diaconoviciu.
3. Dr. Iosif Iorgoviciu.
4. Ioan Mihuț.
5. Ioan Fritz.
6. Presviterul Gregoriu Lucacic.
7. Dimitrie Constantini.
8. Alexandru Gavra.
9. Dimitrie Ioanescu.
10. Alexiu Popoviciu.
11. Dr. Atanasiu Șandor.
12. Vicențiu Babeș.
13. Presviterul Ioan Russu.
14. Teodor Ceontea.
15. Dr. Gheorghe Vuia.
16. Dr. Lazar Petroviciu.
17. Lazar Tescula.
18. Atanasiu Tuducescu.
19. Presviterul Dr. Ioan Petran.
20. Protopopul Constantin Gurban.
21. Vicariu protop. Ioan Tempea.
22. Petru Popovici.
23. Episcopul Iosif Goldiș.
24. Protopopul Dr. Ioan Trăilescu.
25. Presviterul Alexiu Vesalon.
26. Aurel Bratu.
27. Presviterul Sever Secula.
28. Protopopul Dr. Traian Putici.¹⁰

⁹ *** „Aniversarea centenară”, în *AIPTORA*, 1912-1913, pp. 12.

¹⁰ *BȘ*, nr. 44 din 28 octombrie (10 nov.), 1912. și *AIPTORA*, 1911-1912, p., pp. 87-88.

Publicarea, de către părintele Roman Ciorogariu a Ordinului circular cu numărul 6600 din anul 1912, adresat de către episcopul Ioan Ignatie Papp tuturor oficiilor parohiale, avea ca scop conștientizarea slujitorilor Sfințelor Altare asupra importanței întemeierii acestei școli, prin jertfa acelor care au făcut posibil ca la Arad să funcționeze cei dintâi dascăli ai acestui institut. Pentru cinstirea firească a acestor adevărați apostoli ai culturii și învățământului superior românesc din aceste părți, erau prezentate îndrumările necesare fiecărui slujitor, atât pentru participarea la Serbările se desfășoare la Arad cât și pentru ceea ce aveau de făcut în parohiile în care se aflau¹¹.

Prezentarea Sărbătorii propriu zise, făcută de părintele Roman Ciorogariu deopotrivă în *Anuarul* Institutului cât și în numărul 45 din 4/17 noe. 1912 al revistei *Biserica și Școala*, avea, ca și cap de afiș, pe prima pagină, mesajul marelui mecenat basarabean Vasile Stroescu, care exprima părerea de rău pentru a nu fi de față la un astfel de eveniment precum și urarea ca acest focar al culturii românești,

„să formeze multe generații de tineri, corespunzătoare mesajului național..., cu dor și iubire de legea și naționalitatea românească” subliniind în mod special, donația de 1000 de coroane pentru fundația Țichindeal¹².

Descrierea făcută în *Biserica și Școala* sub titlul „Serbările centenare - raport special” este mai mult decât grăitoare: „În această zi s-a comemorat întemeierea unui veac de la întemeierea Școlii normale din Arad.... Suta de ani nu ne-a obosit ci ne-a imprimat noi energii¹³.”

Paginile următoare, fac o prezentare relevantă, atât a zilei premergătoare evenimentului cât și a derulării pas cu pas a manifestărilor. La Liturghia oficiată de episcopul Ioan Ignatie Papp, aveau să slujească arhimandritul Augustin Hamsea, vicarul eparhial Vasile Mangra, protosincelul Roman Ciorogariu împreună cu profesori ai Institutului Teologic Pedagogic, răspunsurile fiind date de corul seminarial, sub conducerea profesorului Trifon Lugojan. La final, s-a săvârșit parastasul pentru sufletele profesorilor intrați în veșnicie.

¹¹ Ordinul Circular 6600/1912, publicat în *AIPTORA*, 1912-1913, pp. 7-10.

¹² *BȘ*, nr. 45 din 4/17 noe. 1912, p. 1; *AIPTORA*, 1912-1913, p. 12.

¹³ *BȘ*, nr. 45 din 4/17 noe. 1912, pp. 8-9; *AIPTORA*, 1912-1913, p. 13.

La strămutarea în palatul seminarial, locul în care s-a ținut comemorarea centenară, descrierea sălii festive, este menită a te face „să te înalți sufletește”, făcându-te să trăiești peste veacuri momentul despre care părintele Roman Ciorogariu afirma, că îți dădea impresia „că te afli într-un templu decorat cu sfinții culturii românești”¹⁴.

Pentru a te face să înțelegi cu ușurință faptul că era o serbare la care participa întregul suflet al neamului românesc, părintele Roman Ciorogariu, trecea în revistă principalele personalități care au luat cuvântul la acest eveniment. Astfel, după prezentarea momentelor cruciale și a etapelor prin care școala arădeană trecut, era prezentat cuvântul „entusiat” al episcopului Ioan Ignatie Papp și cuvintele de salut ale delegațiilor: comitele suprem Urban, părintele Eusebiu Roșca, în numele mitropolitului Ioan Mețianu și a Seminarului andreean, reprezentantul ministerial A.Varjassy, primarul L. Varjassy, dr. C. Cornean - în numele episcopului Miron Cristea și a seminarului de la Caransebeș, notarul comitatens I. Schill, dr. Șt. Cicio Pop - în numele Asociației Transilvane pentru literatura și cultura poporului roman (ASTRA), Vasile Goldiș - delegatul Fondului de teatru și Asociațiunii arădane, profesor V. Stanciu - ca reprezentant al Școlii de fete din Sibiu, dr. Iosif Moldovan - delegatul reuniunii învățătorilor arădani, I. Vuia - în numele învățătorilor din Timișoara, Ștefan Jianu - în numele învățătorilor din Caransebeș, domnul Cloambeș - în numele învățătorilor bihoreni. Serbarea se încheia prin cuvintele de mulțumire adresate episcopului și „tuturor, preoți, învățători, intelectuali, țărani care au adus prinosul dragostei față de acest Institut. Între noi nu există clase toți suntem una, un suflet, sufletul neamului românesc” și preciza „... Acesta este rostul nostru cultural. Vrem să trăim în limba și legea noastră, într-o patrie fericită. Ziua de astăzi este o rază din aureola fericirii patriei.”¹⁵

Prelegerea, părintelui Roman Ciorogariu, continua cu evidențierea rezultatului muncii conștiente a unor astfel de profesori care determina înființarea în Arad a primelor fundații culturale. Cu sprijinul direct a lui Gheorghe Popa, ajuns deputat dietal, în anul 1862, la momentul serbării semicentenarului Preparandiei, se înființa *Asociațiunea națională pentru cultura poporului român* iar prin munca a fostului director, avocatul Ioan Popovici, s-a

¹⁴ BȘ, nr. 45 din 4/17 noe. 1912, p. 9; *AIPTORA*, 1912-1913, p. 16.

¹⁵ BȘ, nr. 45 din 4/17 noe.1912, p. 11; *AIPTORA*, 1912-1913, p. 22.

înființat *Fundația Elena Ghiba Birta*, cu sprijinul direct al lui Emanuil Gojdu.¹⁶

Intrarea, în anul 1869, a Institutului arădean sub jurisdicția consistorială, urmată de numirea în funcția de referent școlar al lui Gheorghe Popa, avea să aducă o adevărată reformă a învățământului pe bazele pedagogiei moderne. Cu toate acestea, în anul 1875, la urcarea în scaunul episcopal al lui Ioan Meșianu, acesta găsea „preparandia chinuită tot în casa Rehkopfului iar teologia în casă închiriată”, ceea ce a determinat hotărârea Sinodul eparhial, ca în anul 1875 să ridice o nouă clădire, cea de lângă Catedrală, din fondurile existente și din colecta diecezană. Edificiul avea să fie terminat în anul 1876, devenind localul Institutului Teologic-Pedagogic, până în anul 1886 iar vechea clădire avea să fie transformată într-un modest alumneu (internat). Se deschidea astfel perspectiva noului Institut, care reunea în cadrul său cele două școli arădene cea teologică și cea pedagogică.

Discursul părintelui Roman Ciorogariu era continuat cu relatarea asupra modului în care au fost organizate colectele inițiate în anul 1883, în Pecica și celelalte comune dar și în rândul donatorilor particulari, în urma cărora s-au însumat de 55.000 de florini iar de la baroneasa Sina terenul de 1000 de stânjani pe care s-a edificat clădirea Seminarului (actuala clădire a Facultății de Teologie) inaugurat și sfințit în luna septembrie a anului 1885.

Retrospectiva asupra duratei cursurilor, aducea o imagine pertinentă asupra nivelului studiilor: 1812-1815 cinci luni; 1815-1876 doi ani; 1876-1894 trei ani iar din anul 1894 acestea au fost ridicate la patru ani de studiu. În perioada 1877-1904 școala și calificase și fete pentru a deveni învățătoare, până când acest lucru a fost interzis printr-un ordin ministerial. Concluzionând părintele Roman Ciorogariu arăta că în cei 100 de ani de existență au fost pregătiți 3500 de învățători și 200 de învățătoare.¹⁷

De altfel sub auspiciile aceluiași an jubiliar se înscrie și ridicarea localului pentru școala civilă de fete, de lângă reședințe episcopală, pentru care marele boier basarabean, Vasile Stroescu a contribuit cu 100.000 de coroane.

Finalul discursului aduce asemănarea cu pomul alimentat din seva vieții, care alimentează popoarele, hrănit fiind din inimile calde ale fiilor neamului.¹⁸

În continuarea complexei prezentări a părintelui Roman Ciorogariu, urma referatul intitulat „Apostolatul primilor profesori ai preparandiei noas-

¹⁶ BȘ, nr. 45 din 4/17 noe.1912, p. 5; *AIPTORA*, 1912-1913, p. 50.

¹⁷ BȘ, nr. 45 din 4/17 noe.1912, pp. 6-7; *AIPTORA*, 1912-1913, p. 53.

¹⁸ BȘ, nr. 45 din 4/17 noe. 1912, p. 7; *AIPTORA*, 1912-1913, p. 54.

tre” susținut de doctor Avram Sădean, la concertul Aniversării centenare din 3/16 noiembrie 1912. Acesta preciza încă de la început, folosind citate, din lucrări de referință, faptul că

„Numai acel popor care are un trecut și-i știe prețul, numai acel popor care cunoaște și cinstește pe oamenii săi mari din alte vremi și faptele lor, este un popor de viitor, căci din acel trecut, în cunoașterea de aproape a oamenilor de altădată și a faptelor lor se află în izvor de învățăminte din care urmașii se pot adăpa se pot însufleți”¹⁹, iar „Limba e la urma urmelor legea din bătrâni a unui neam, căci prin ea trăiește neamul”²⁰. Menite să edifice asupra principiilor și idealurilor care îi conduceau pe profesorii școlilor românești din Arad, acestea precizau deopotrivă și legătura strânsă dintre biserica neamului și limba acestuia, cum se poate înțelege din continuarea prezentării făcute în același paragraf: „Religia și limba se sprijinesc una pe alta: religia trăiește prin limbă, căci vai de neamul care e silit să se închine într-o limbă pe care n-o pricepe, iar limba trăiește prin religie, căci dacă ar începe limba unui neam să piară, Câtă vreme va trăi în biserică și în cărțile ei, ea nu poate să se stingă”.

Recunoscând rostul de conservare a ortodoxiei pe care l-a jucat Biserica Ortodoxă Sărbă profesorul Avram Sădean, scotea în evidență faptul că „neamul românesc de pretutindeni”, după luptele pentru trezirea conștiinței naționale din secolul al XVIII lea, se afla unit sufletește „pentru a realiza aceleași idealuri: biserica națională și cultura națională”²¹. De aceea articolul continua cu prezentarea vieții și lucrării fiecăruia dintre fruntașii vremii: Paul Iorgovici, Dimitrie Țichindeal, Constantin Diaconovici Loga, Ioan Mihuț, Iosif Iorgovici, Moise Nicoară.

Referindu-se la munca profesorilor Preparandiei autorul sublinia că aceștia „au fost în același timp și luminătorii și conducătorii unui neam în toate chestiile ce preocupau și frământau sufletele neamului nostru pe acele vre-

¹⁹ Avram SĂDEAN, „Apostolatul primilor profesori ai preparandiei noastre”, *AIPTORA*, 1912-1913, p. 60.

²⁰ Avram SĂDEAN, „Apostolatul primilor profesori ai preparandiei noastre”, *AIPTORA*, 1912-1913, p. 61.

²¹ Avram SĂDEAN, „Apostolatul primilor profesori ai preparandiei noastre”, *AIPTORA*, 1912-1913, p. 70.

muri”²². Afirmăția era argumentată prin sublinierea faptului că, în orele de religie, română, pedagogie, istorie, geografie, matematică, tipic și cântare, ideea națională, „ideea mântuitoare care încălzește și trezește tinerimea la viață nouă” era prezentă permanent prin „cuvinte menite a deștepta și a mântui acest neam”, iar Progresul obținut pe tărâmul vieții culturale și religioase în toată perioada reflecta importanța Preparandiei.

Evidențiind faptul că: „Într-o vreme în care școala se află sub purtarea de grijă a Bisericii, școala românească trăiește prin biserică iar biserica prin școala românească”, autorul concluzionează arătând că apostolia primelor profesori se constituia ca un îndemn permanent la „muncă, zel și abnegație.”²³

În paginile aceluiași *Anuar* pentru anul centenar, era prezentată creația în versuri, intitulată „Despărțirea lui Moise Nicoară de națiunea și patria sa”, prezentând momentul trecerii în România după ieșirea sa din închisoare în anul 1825. Lucrarea în versuri era republicată atât în paginile anuarului cât și în *Biserica și Școala*, după revista *Familia*, numărul 14, din anul 1875²⁴.

Dipticul profesorilor era urmat de „medalia comemorativă, imprimată în nickel întru pomenirea serbărilor centenare, alcătuită cu acel prilej.

Șirul profesorilor care au slujit în cadrul Institutului Pedagogic Teologic din Arad, învățând și luminând generații întregi, de tinere vlăstare ale neamului românesc, cu zelul apostolic al primilor dascăli, până în clipa în care s-au stins, era continuat în *Anuarul* anului 1913-1914. În afara rubricilor consacrate, întregul număr al acestuia era dedicat meritudinilor profesorilor de pedagogie, Dr. Petru Pipoș,

„iubitul coleg și amic”, „un om care 32 de ani a muncit dezinteresat și prin munca aceasta stăruitoare a crescut o generație de învățători inspirați de iubirea scoalei române și a creat o literatură pedagogică care a deschis orizontul pedagogiei moderne în școala română”²⁵.

Ca o moștenire sfântă primesc în numele colegilor mei și a învățăcelilor noștri, comoara sfântă ce ne ai lăsat, ca din acest izvor dătător de viață, să

²² Avram SĂDEAN, „Apostolatul primilor profesori ai preparandiei noastre”, *AIPTORA*, 1912-1913, p. 79.

²³ Avram SĂDEAN, „Apostolatul primilor profesori ai preparandiei noastre”, *AIPTORA*, 1912-1913, p. 81.

²⁴ *AIPTORA*, 1912-1913, pp. 86-87.

²⁵ Roman CIOROGARIU, *AIPTORA*, 1913-1914, p. 3.

se continue tradițiile idealurilor ce au creiat și însuflețit 100 de ani această școală, afirma părintele Roman Ciorogariu în momentul în care cortegiul funerar, cu trupul neînsuflețit al colegului său a oprit pentru ultima dată în fața clădirii seminarului, ca un semn de respect și apreciere față de întreaga muncă depusă în cariera de dascăl²⁶

În continuarea prezentării făcute de părintele Roman Ciorogariu în revista *Biserica și Școala*, acesta puncta, pe scurt, viața, pregătirea și lucrările lui precum și modul în care s-au desfășurat funeraliile dar trecea în revistă și mesajele celor mai de seamă reprezentanți ai instituțiilor culturale și didactice românești.

Anuarul anului 1914 - 1915, anuțând jertfa adusă pe front, cu prețul vieții, de către profesorul dr. Avram Sădean, scotea în lumină complexa activitate a dascălului, care înțelegea importanța cunoașterii valorilor tezaurului neamului căruia îi aparține. Acestea erau înțelese din cercetările întreprinse ca profesor de limba și literatura română dar și din punct de vedere a cercetătorului asupra trecutului Institutului pedagogic-teologic din Arad. „Ce fericire, îmi zicea într-o zi să fii profesor de limba și literatura românească. Poți să retrăiești tot ce a trăit neamul tău sufletește”, „...aceasta era o lege sfântă a sufletului său.”²⁷

Unui astfel de om, „cu această conștiință de dascăl român...” i s-a încredințat misiunea de a începe cercetările asupra trecutului, pentru a scrie monografia institutului, în vederea serbărilor centenar din anul 1912.

„Cercetările acestea făcute în arhivele de aici, și în arhiva imperială din Viena, au luat proporții cu mult mai mari decât să poată fi gata monografia pe termenul jubiliar și aceste cercetări au avut influența unei revelații asupra sufletului lui. Stătea fascinat înaintea centrului cultural ce s-a format acum 100 de ani în Arad prin neînchipuita însuflețire a înaintașilor noștri de la acest institut și din tinerul bătrân s a făcut bătrânul entuziast.”

Cu toate că cercetările, profesorului A. Sădean, au fost întrerupte atât de brutal, părintele Roman Ciorogariu își exprima convingerea că „ce a lucrat el nu este pierdut, mâini îngrijitoare vor termina opera și se va simți din ea

²⁶ Roman CIOROGARIU, *AIPTORA*, 1913-1914, p. 11.

²⁷ V. STANCIU, „Dr. Avram Sădean”, în *AIPTORA*, 1914-1915, p. 8.

sufletul lui dr. Avram Sădean înălțat la idealul pentru care au trăit și murit apostolii culturii românești în aceste părți ale României”²⁸

Cu adevărat, cercetările făcute, nu au fost pierdute, munca fiind continuată de profesorul și directorul Teodor Botiș și prezentată în lucrarea monografică magistrală *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, publicată în anul 1922. Pierdute nu au fost nici îndrumările și dragostea de neam, pe care tânărul dar vajnicul profesor le-a așezat, în sufletele elevilor, de la Institutul teologic-pedagogic arădean, așa cum reiese din articolele și cuvintele de rămas bun, publicate în *Anuarul* anului 1914 - 1915, menite a omagia personalitatea ilustrului profesor Avram Sădean. Cert rămâne faptul că în conștiința colegilor săi a rămas ca „omul de treabă”, al cărui jertfă a constituit „cea dintâi jertfă de sânge pe altarul războiului pentru patrie din șirul antecesoriilor săi la catedră”²⁹

O importanță remarcabilă o are hotărârea, părintelui Roman Ciorogariu, de a publica atât *Autobiografia* scrisă de pe câmpul de luptă, de către profesorul Avram Sădean și transmisă soției sale, în care erau menționate atât etapele devenirii (formării) sale, cu precizarea motivului pentru care a ales propunerea de a preda la Institutul din Arad ca fiind „unica mea dorință să ajung la școală românească” dar și nominalizarea celor cinci lucrări alcătuite de dânsul: 1. Maior Peter elete es munkaja; 2. Cei dintâi ani din trecutul și vieța preparandiei, în colaborare cu Dr. Teodor Botiș; 3. Apostolatul primilor profesori ai preparandiei; 4. Date noi despre Gheorghe Lazăr și 5. Activitatea la Reuniunea învățătorilor și revista aceleia.³⁰

Acesta era continuat cu prezentarea, dorinței sale testamentare, exprimată tot pe front și transmisă soției, concretizată în *Lăsământul*, prin care întreaga sa bibliotecă, bibliotecii Institutului arădean.³¹

Rubrica intitulată „Istoricul anului școlar”, informa despre imposibilitatea derulării cursurilor în condițiile războiului, începă cu data de 1 septembrie, datorită faptului că locanul institutului și internat tele au fost ocupate pentru tranzitul trupelor care plecau pe câmpul de luptă. Prin urmare anul școlar începea abia cu data de 16 septembrie, în condițiile în care profesorul doctor Avram Sădean și învățătorul Ioan Ardelean se aflau pe câmpul de luptă iar catedrele acestora trebuiau suplinite. Grele erau și condițiile elevilor întrucât

²⁸ Roman CIOROGARIU, „†Dr. Avram Sădean”, în *AIPTORA*, 1914-1915, p. 3.

²⁹ Dr. Gheorghe CIUHANDU, „Am pierdut un om de treabă”, în *AIPTORA*, 1914-1915, pp. 11-13.

³⁰ *AIPTORA*, 1914-1915, p. 29.

³¹ *AIPTORA*, 1914-1915, p. 30.

doar elevii de la cursurile de teologie și o mică parte dintre elevii cursurilor de pedagogie, a fost posibil a fi cazați în internatul seminarului iar restul au fost obligați să rămână cu chirie, prin oraș. De altfel și în rândul elevilor cazați în internat a fost efectuată o colectă de 113 coroane pentru ajutorarea familiilor celor plecați în război. În acest fel cursurile a fost posibilă a continua doar până în data de 15 decembrie a anului 1914, dată de la care clădirea seminarului era cedată pentru a deveni spital de îngrijire a răniților iar cursurile erau suspendate. Evidențiind dorința acestora de a sluji aproapele aflate în suferință, părintele Roman Ciorogariu sublinia faptul că din rândul elevilor Institutului teologic-pedagogic s-au oferit 110 voluntari pentru îngrijirea răniților, dintre care 75 erau de la cursurile de teologie iar 35 de la cele de pedagogie.³²

Având în vedere grija față de pregătirea elevilor săi părintele Roman Ciorogariu publica și actul *Normativ pentru practica pedagogică a elevilor de la Institutul Pedagogic din Arad pe timpul cât vor fi sistate prelegerile la acest institut*, având numărul 103P din 1914/1915 și care făcea precizările de rigoare asupra modului în care elevii urmau se efectueze practica pedagogică la școlile din comunele lor. Ulterior, după precizările, referitoare la modul în care a fost predată clădirea institutului teologic, cu toate cele necesare unei bune funcționari și a aprecierii deosebite, făcute asupra localului, din partea arhiducelui Francisc, cu prilejul vizitei efectuate la sărbătoarea Botezului Domnului din anul 1915, erau prezentate numele elevilor care au susținut la finalul anului școlar examenele cuvenite. Anuarul se încheia cu precizările referitoare la deschiderea anului școlar 1915-1916.³³

Anuarul anului școlar 1915-1916 debuta cu rubrica „Cronica anului școlar”, din ale cărui însemnări reiese faptul că și în cel de al doilea an de război, clădirile Institutului erau ocupate de către Crucea Roșie. Cursurile se desfășurau în patru clase amenajate în Casa diecezană, de lângă clădirea Consistoriului alternativ, dimineața pentru elevii de la secția pedagogică iar după amiaza pentru elevii de la cursurile de teologie. Școala de Aplicație funcționa în casele parohiale de pe lângă Catedrală iar pentru a ușura starea elevilor în lipsa internatului consistoriul acorda lunar subvenții de 25 respectiv 40 de coroane elevilor la care se adăugau alte ajutoare din diferite fonduri ale fundațiilor existente.³⁴

³² *AIPTORA*, 1914-1915, pp. 38-45.

³³ *AIPTORA*, 1914-1915, pp. 46-55.

³⁴ *AIPTORA*, 1915-1916, pp. 2-7.

În continuare era prezentat *Normativul pentru organizarea învățământului practic în școala normală gr-ort. română din Arad* dar și *Regulamentul pentru fondul de ajutorare al elevilor de la Seminarul diecezan grec-ortodox din Arad*, aprobat de consistoriu și episcopul Iosif Goldiș³⁵, reflectând grija deosebită a părintelui Roman Ciorogariu față de elevii Institutului pedagogic-teologic. Urmau informații despre personalul didactic și materiile studiate dar și cele referitoare la biblioteca Institutului, revistele abonate, muzeele, fondurile și societățile de lectură. Anuarul anul 1915- 1916, continua cu prezentarea materialului de învățământ de la cele două despășăminte și de la școala de aplicație și se încheia cu prezentarea sematismul elevilor din Institutul teologic-pedagogic și Școala de Aplicație din Arad.³⁶

Anuarul anului 1916-1917, de altfel, ultimul redactat de către părintele Roman Ciorogariu, debuta cu prezentarea de către Dr Lazăr Iacob, a articolului „Dr. Avram Sădean – Documente privitoare la istoria diecezei Aradului”. În cadrul acestuia, vedeau lumina tiparului 15 documente din cele 46 descoperite de regretatul profesor dr. Avram Sădean în timpul cercetărilor sale. Acestea se referă la perioada anilor 1815-1830, respectiv la timpul frământărilor pentru alegerea unui episcop român la Arad. Conținutul acestora arată cum dezideratul românilor arădeni de a avea un episcop care să aparțină neamului lor, trebuia să fie realizat prin intermediul episcopului unit al Oradiei, Samuil Vulcan. Potrivit planurilor puse la cale de către biserica romano-catolică și Imperiul Habsburgic, se impunea, identificarea, în vederea numirii a unui episcop, de neam român, a persoanei, care „să treacă la uniție și să aibă destulă autoritate ca să determine la acest pas turma întreagă.”³⁷

Ca urmare, autorul, atenționa asupra faptului că documentul reflecta, cu multă claritate adevăratele intenții ale puterii politice și a Bisericii romano-catolice, afirmând: „Actele acestea reoglindesc politica cercurilor conducătoare din Viena în materie de religieune. E aceeaș politică, cu aceleași mijloace, cu cari am făcut cunoștință în timpul luptelor Românilor ortodocși pentru lege de la 1744-1761”³⁸

³⁵ *AIPTORA*, 1915-1916, pp. 7-25.

³⁶ *AIPTORA*, 1915-1916, pp. 26-66.

³⁷ Dr Lazăr IACOB, „Dr. Avram Sădean – Documente privitoare la istoria diecezei Aradului”, în *AIPTORA*, 1916-1917, p. 6.

³⁸ Dr Lazăr IACOB, „Dr. Avram Sădean – Documente privitoare la istoria diecezei Aradului”, în *AIPTORA*, 1916-1917, pp. 5-6.

În contradicție cu jocurile de culise evidente în actele publicate, autorul pune înaintea și adevăratele doleanțe ale românilor, așa cum au fost ele formulate în *Petiția maiestatică a parohului Ioan Popovici și a lui Moise Nicoară pentru numirea unui episcop român la Arad*. În fond se pune în evidență, falsitatea și interesul autorităților chiar și atunci când dădeau impresia ca acționează dintr-o preocupare față de soarta românilor.

În continuare rubrica „Conica anului școlar 1916-1917”, arată faptul că Institutul funcționa tot în cele patru săli de clasă ale Consistoriului, ca și în anul școlar precedent, după același program, dimineața secția pedagogică iar după amiaza cea teologică dar cu un număr scăzut de elev datorită înrolării tinerilor pe front și a imposibilității întreținerii acestora în Arad.

Un subcapitol special relatează faptul că, din pricina războiului Institutul Pedagogic grec ortodox român din Sibiu era strămutat la Arad. Chiar dacă, elevii se înmatriculau separat, după registrele de la Sibiu aceștia se aflau sub ascultarea directorului Preparandiei din Arad. În acest context au funcționat la Arad profesorii Seminarului Andreian: Silviu Dragomir, Victor Păcală și Ascaniu Crișan.³⁹ Secția teologică a Institutului din Sibiu, era strămutată la Oradea acolo unde se afla, refugiat, întregul consistoriu mitropolitan și însuși mitropolitul Vasile Mangra.

În privința cursurilor teologice era prezentată noua organizare a secției teologice prin cursuri combinate la anumite discipline, în vederea adaptării planurilor de învățământ. Aceasta pentru a reuși ridicarea nivelului de pregătire al absolvenților în concordanță cu a celorlalte școli teologice de profil.⁴⁰

Importanța deosebită a Anuarului, constă în faptul că aduce și informații asupra profesorilor Institutului teologic-pedagogic din Arad, chiar și în această perioadă grea a pierderilor suferite chiar în rândul cadrelor didactice. Prin urmare salba profesorilor care au jertfit permanent pentru formarea viitoarelor generații de dascăli și preoți ai neamului românesc este ușor de reconstituit, prin cercetarea Anualelor editate de părintele Roman Ciorogariu. Mai mult se regăsesc informații asupra perioadei în care au fost înrolați în această nobilă muncă de formare a acestor adevărate făclii, menite să lumineze, răspândind lumină din propria lor lumină, arzând ei înșiși dar înflăcărând sufletele neamului din mijlocul cărora proveneau. Prezentarea deopotrivă a orelor susținute, în cadrul celor două secții, aduc o imagine și mai complexă asupra misiunii desfășurate.

³⁹ *AIPTORA*, 1916-1917, pp. 43-45.

⁴⁰ *AIPTORA*, 1916-1917, pp. 47-51.

Anuarul continua cu prezentarea conspectului elevilor înmatriculați în cele două secții: teologic și cel pedagogic, cu precizarea faptului că elevii din secția pedagogică erau prezentați separat pe două secțiuni aparținând eparhiei Aradului și cei aparținând de Arhiepiscopia Sibiului. Urmau informațiile referitoare la Biblioteca institutului, Muzeele, Fondurile existente și Societățile de lectură. La final era prezentat materialul de învățământ și lista manualelor care urmau a fi utilizate în anul școlar următor.⁴¹

Astăzi *Anuarul* poate fi considerat o sursă de informații despre profesorii, societățile literare și activitățile desfășurate dar și asupra încercărilor cărora a fost nevoie să le facă față. Publicând în paginile sale și valoroase studii semnate de profesorii școlii, se poate afirma cu certitudine că a devenit, încă de atunci o publicație științifică. Concluzionând se poate afirma cu certitudine faptul că Anuarul Institutului Pedagogic-Teologic a fost mijlocul de promovare a activităților și a cercetărilor desfășurate, menit a forma și înfrumuseța sufletele dascălilor și slujitorilor altarelor filor neamului românesc.

⁴¹ *AIPTORA*, 1916-1917, pp. 69-82.

ACCENTE ALE TEOLOGIEI SFÂNTULUI GRIGORIE DE NAZIANZ (328-390)

Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang

Abstract

The epithet of "The Theologian" which Bishop Gregory of Nazianzus bears was consecrated for the generations that followed him through the Five Theological Orations, the epistles addressed to Cledonius (101, 102, 202), his four hundred poems, as well as the inclination towards the contemplative life. According to the latest research, St. Gregory is the most cited patristic author of the Byzantine period, at the same time, and the most brilliant theologian of the Church after St. Apostle and Evangelist John. Taken as a whole, his personality is hard to capture.

Keywords

Gregory of Nazianzus, theology, divine light, the vision of God, Christology, Pneumatology

Supranumele de „Teologul” pe care îl poartă episcopul Grigorie de Nazianz, pentru o scurtă vreme arhiepiscop al Constantinopolului (380-381), a fost consfințit pentru generațiile care i-au urmat prin *Cuvântările Teologice*, epistolele destinate lui Cledonius (101, 102, 202) – au fost apreciate ca reprezentând cel mai elocvent răspuns dat apolinarismului –, poemele sale în număr de patru sute, precum și înclinației sale spre viața contemplativă. Potrivit ultimelor cercetări, Sfântul Grigorie este cel mai citat autor patristic al perioadei bizantine, totodată, și cel mai strălucit

teolog al Bisericii după Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan. Luată în ansamblu, personalitatea sa este greu de surprins¹.

La o analiză mai atentă a teologiei sale observăm că se înscrie în tradiția școlii alexandrine sau origeniste în articulare cu teologia Sfântului Ignatie Teoforul, a Sfântului Irineu de Lyon și a Sfântului Atanasie cel Mare. Experiența tatălui său, adept al ereziei ipsistarienilor și contrasemnatar al unei mărturisiri de credință semiariană (360), l-a determinat pe Sfântul Grigorie, în mod apofatic, să schițeze criteriul tradiției și al ortodoxiei. Acest criteriu este enunțat în *Cuvântarea* 29 și s-a dovedit a fi cel mai desăvârșit în Biserica primelor veacuri creștine: „Rămânând în hotarele noastre”. Prin acesta înțelegem că teologia Bisericii se exercită cu premise și perspective pe care le creează Biserica însăși. Potrivit acestui criteriu, Grigorie distinge extrem de clar între lucrarea teologiei și cea a filosofiei, cu toate că între Părinți este cel mai mare cunoscător și susținător al filosofiei grecești².

Raportul teologiei sale față de filosofia vremii este elocvent, întruchipând întocmai principiului mai sus enunțat. Gândirea sa se exprima prin intermediul structurilor epocii, scriind cu ajutorul unităților de măsură ale acesteia, conștientizând totodată *acel altceva* al adevărului dumnezeiesc. În momentele critice ale exprimării adevărului, în mod obligatoriu, prin intermediul structurilor vremii, Grigorie subliniază că *ceva* este conținutul filosofic al termenului sau al structurii și *altceva* este adevărul indicat prin acestea³.

Teologia Sfântului Grigorie se înscrie în linia tradiției de până la el, cu accentele și noutățile care se impuneau epocii de atunci. Vom evidenția, în cele ce urmează, elementele de noutate aduse de Sfântul Grigorie Teologul în învățătura și teologia Bisericii.

¹ Pr. Dr. Acad. Dumitru STĂNILAOE, „Introducere”, în: GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cele cinci cuvântări teologice*, trad. din limba greacă, introducere și note de Pr. Dr. Acad. Dumitru Stăniloae, Editura Anastasia, București, 1993, pp. 5-7; Ionuț Daniel BĂNCILĂ, „Traducerile orientale ale Omiliilor Sfântului Grigorie de Nazianz”, în: SFÂNTUL GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cuvântări praznicale și morale*, trad. din limba greacă veche, introducere și note Nicușor Deciu, studiu introductiv Ionuț Daniel Băncilă, Colecția „Patristica”, Seria „Traduceri”, vol. 23, Editura Doxologia, Iași, 2019, p. 9.

² Prof. Dr. Stylianos G. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. II/2, trad. de Prof. dr. Adrian Marinescu, Editura Bizantină, București, 2012, pp. 214-215.

³ Hans VON CAMPENHAUSEN, *Părinții greci ai Bisericii*, trad. din germană de Maria-Magdalena Anghelescu, Editura Humanitas, București, 2005, pp. 154-155; Nikolaos MATSOUKAS, *Istoria filosofiei bizantine*, trad. de Pr. prof. dr. Constantin Coman, Nicușor Deciu, Editura Bizantină, București, 2003, pp. 90-91.

Pentru prima dată în teologia Bisericii primare apare *tema luminii*, valorificată adeseori cu referire la Dumnezeu. Cu privire la acest concept, savantul italian Claudio Moreschini, va conchide în studiile sale, că începând din anul 363, conceptul de „lumină” devine unul din termenii predilecți utilizați de Grigorie pentru desemnarea lui Dumnezeu. Un exemplu elocvent în acest sens îl întâlnim în *Cuvântarea 32*, care debutează cu o referință la textul din *I Ioan 1, 5* și continuă, elaborând pe baza mai multor texte biblice, care se referă la strălucirea dumnezeirii, la întunericul în care ne mișcăm noi, oamenii, și la necesitatea de a ne împărtăși de lumină. Ideea de mântuire este exprimată în termeni de iluminare. Dumnezeu este lumina cea adevărată, care îi luminează pe cei curați cu inima. Aceasta înseamnă că etapa preliminară mântuirii desăvârșite a omului este dobândirea purității morale care va conduce la contemplare. Raportul dintre purificare și lumină nu este întâmplător în scrierile lui Grigorie, are o bază hristologică moștenită de la Origen⁴.

Dintre Părinții capadocieni, Sfântul Grigorie vorbește și aprofundează *termenul de „teologie”*. În primele *Cinci Cuvântări Teologice* el discută atitudinea teologului. Critică eunomienii și pnevmatomahii interesați mai mult să facă speculații teologice decât teologie. Să vorbești despre Dumnezeu este o sarcină nobilă, dar care nu se potrivește decât celor mai avansați în viața contemplativă, care și-au purificat sufletul și trupul. Se cuvine să vorbim despre teologie cu conștiința prezenței lui Dumnezeu. Orice teolog, nu este teolog, decât în măsura în care ajunge la experiența directă a adevărului, la vederea lui Dumnezeu prin contemplare: „Ai dori să ajungi cândva teolog și vrednic de Dumnezeire? Păzește poruncile, călătorește cu cele date spre împlinire! Căci săvârșirea este trecere spre contemplare!” (*Cuvântarea 20, 12* și *Cuvântarea 27, 3*)⁵.

Vederea lui Dumnezeu reprezintă procesul de vedere și experiență a adevărului și desigur, procesul de experiență într-un mai mare grad a adevărului dumnezeiesc, care se cuprinde și se găsește într-o coerență absolută cu învățătura și adevărul deja exprimate în Biserică, și, în mod special, cu Sfânta Scriptură. Tot ceea ce este rezultatul experienței nu este pentru Biserică ceva

⁴ Vladimir LOSSKY, *Vederea lui Dumnezeu*, trad. din limba engleză de Prof. dr. Remus Rus, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, pp. 68-71; Claudio MORESCHINI, *Istoria filosofiei patristice*, trad. de Alexandra Cheșcu, Mihai-Silviu Chirilă și Doina Cernica, Editura Polirom, Iași, 2009, pp. 536-538.

⁵ Jean BERNARDI, *Grigorie din Nazianz. Teologul și epoca sa*, trad. Cristian Pop, Editura Deisis, Sibiu, 2002, p. 234; Prof. Dr. Stylianos G. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. II/2, pp. 215-216. Vezi și Vladimir LOSSKY, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, trad. de Lidia și Remus Rus, Colecția „Orizonturi spirituale”, Editura Enciclopedică, București, pp. 15-20.

străin ci „mai multul” prin raportare la învățatura deja formulată. Mai mult, este dăruit de către Dumnezeu doar „teologului desăvârșit”, văzătorul de Dumnezeu, care ajunge la vederea lui Dumnezeu nu doar datorită câștigului său duhovnicesc, ci mai ales datorită cunoașterii mai profunde a celui adevăr de care credincioșii au nevoie să se mântuiască. Această lucrare a teologului desăvârșit o descrie într-un mod revelator:

„Și acesta este cel mai bun teolog pentru noi, nu cel ce a descoperit Totul căci legătura în care ne aflăm nu poate cuprinde Totul, ci cel care a primit o imagine a Lui în sineși, mai mult și mai desăvârșit decât celălalt, și a adunat în sine strălucirea adevărului sau umbra acestuia sau orice alt nume i-am da” (*Cuvântarea* 30, 17)⁶.

Măreția divină care poate fi contemplată în creație, este doar o mică rază a acelei lumini mari. Nimeni nu L-a descoperit pe Dumnezeu așa cum este El în ființa sau în firea Lui și nici nu-L va putea descoperi vreodată; mai degrabă, Îl vom descoperi pe Dumnezeu atunci când chipul divin, sufletul nostru, este ridicat la Arhetipul său, când cunoaștem așa cum suntem cunoscuți (*Cuvântarea* 28). Aceasta este starea Împărăției cerești, vederea față către față, cunoașterea Treimii în plinătatea luminii ei⁷.

Sfântul Grigorie Teologul vorbește adeseori despre lumina și despre iluminarea Treimii. Pentru el, întunericul este ceea ce trebuie depășit, un obstacol în calea luminii; el nu este condiția cunoașterii supreme, în contextul căreia cunoașterea devine necunoaștere. Firea divină depășește inteligența și chiar dacă ar putea contempla Treimea, nu îl poate cunoaște pe Dumnezeu în firea Sa (*Cuvântarea* 28, 4)⁸.

Este greu să fixăm doctrina Sfântului Grigorie în funcție de modul în care înțelege vederea lui Dumnezeu. El neagă uneori posibilitatea cunoașterii ființei divine, refuzând această cunoaștere chiar și îngerilor, pentru ca în alte ocazii să folosească expresii care ne determină să credem că însăși firea lui Dumnezeu poate fi cunoscută prin contemplarea Treimii. Un lucru este însă cert: aici nu este vorba de contemplație intelectuală care tinde spre înțelegerea simplității primare. Obiectul ei este Taina Treimii ascunsă chiar și se-

⁶ Prof. Dr. Stylianos G. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. II/2, p. 217.

⁷ Vladimir LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad., studiu introductiv și note Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, București, p. 65.

⁸ Vl. LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, p. 69.

rafimilor. Gândirea atinge taina care depășește orice unitate primară, ea distinge relațiile absolute fără însă a înțelege Treimea în mod desăvârșit. Nu este vorba aici de o vedere a lui Dumnezeu și nici de speculație ci de o înțelegere intelectuală în lumina care depășește orice înțelegere. Contemplarea Treimi este tema centrală a doctrinei sale despre vederea lui Dumnezeu⁹.

Contribuția cea mai însemnată și totodată originală a Sfântului Grigorie este *teoria relațiilor* în cadrul dogmei Sfintei Treimi. Dacă Sfântul Vasile cel Mare făcea distincția între *ousia* și *hypostasis* (natură și persoane), Grigorie de Nazianz distinge între *cauză* și ceea ce este *cauzat*, dând acestor expresii toate implicațiile metafizice. El se bazează pe distincții pentru a respinge primul principiu al arienilor, adică faptul că Dumnezeu este nenăscut. A fi *nenăscut* nu este o trăsătură a naturii dumnezeiești, ci a Persoanei Tatălui. Cei Trei sunt unul și de o ființă. În a *Cincea cuvântare teologică* întâlnim expresia: „o ființă și trei ispostasuri”. Adică, persoanele sunt de o singură fire, fără însă a fi trei dumnezei diferiți, pentru că toate au aceeași sursă, anume Tatăl. Sfântul Grigorie arată în repetate rânduri că *monarhia* Tatălui este izvorul dumnezeieștii unități. În discuția despre Duhul Sfânt, adaugă o expunere amănunțită pe baza noțiunii de *relație*. Duhul Sfânt este „al Treilea”, pe care nu-l putem deosebi pe baza naturii comune, ci pe baza „relației” sale cu ceilalți Doi. Așadar, persoanele dumnezeiești nu se deosebesc între ele decât prin faptul că sunt în „relație” una cu alta într-o fire comună, iar relațiile dintre ele se identifică cu propria lor origine. Aceste „relații” sunt singurele lor caracteristici individuale, dar sunt importante pentru că sunt deosebiri sau categorii în Dumnezeu, în care totul este adevăr. În Dumnezeu, o *Relație* este o *Persoană*. Tatăl și Fiul se deosebesc ca persoane și se află într-o „relație de naștere”; Duhul Sfânt se deosebește și El ca persoană și se află într-o „relație de purcedere” față de Tatăl¹⁰.

⁹ VI. LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, p. 64; Claudio MORESCHINI, *Istoria filosofiei patristice*, pp. 548-551.

¹⁰ Jean LAPORTE, *Părinții Greci ai Bisericii*, trad. din limba franceză Stanca Pavai, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2009, pp. 208-212; Jonathan HILL, *Istoria gândirii creștine*, trad. Timotei Manta, Editura Casa Cărții, Oradea, 2007, pp. 74-76; John MEYENDORFE, *Teologia Bizantină. Tendințe istorice și teme doctrinare*, trad. din limba engleză de Preot conf. Dr. Alexandru I. Stan, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, pp. 244-245; VI. LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, pp. 86-88; VI. LOSSKY, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, pp. 59-60; Prof. Dr. S. G. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. II/2, pp. 224-225; John A. MCGUCKIN, *Sf. Grigorie de Nazianz. O bibliografie intelectuală*, trad. de Adrian Podaru, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2013, pp. 422-423, 492; J. BERNARDI, *Grigorie din Nazianz. Teologul și epoca sa*, pp. 230-232.

În domeniul *hristologiei* aportul Sfântului Grigorie este mai mult decât salutar. În epistolele către Cleodiniu întâlnim o hristologie elegant formulată mai mult din perspectiva soteriologică, ca replică la scrierile episcopului Apolinarie de Laodiceea. În aceste scrisori întâlnim o expresie atât de elocventă, încât va rezuma motivul principal pentru care Biserica nu putea primi ca adevărate, învățăturile lui Apolinarie: „Ceea ce nu a fost asumat, nu a fost vindecat”. Cuvântul întrupat vindecă firea omenească în Iisus Hristos, atinându-o. Această formulare va avea implicații pe termen lung și foarte lung; mai întâi pentru că denotă un anume fel de identitate între umanitatea asumată de Iisus Hristos și umanitatea noastră, iar în al doilea rând, pentru că mântuirea este asimilată aici cu o vindecare, idee care, oricât de atractivă ar fi fost pentru mintea grecilor de atunci, nu apare foarte des în Sfânta Scriptură și în fine, deoarece este sugerat aici că locul unde se petrece tămăduirea este în primul rând sufletul creat, mintea. Mintea este locul unde se petrece comuniunea între trupul lui Hristos și dumnezeire¹¹.

O altă contribuție a acestui sfânt Părinte este legată de *dumnezeirea Sfântului Duh*. În a *Cincea Cuvântare Teologică*, clarifică unele formulări și ambiguități ale prietenului său Vasile. Acesta evitase să numească Dumnezeu pe Duhul sau să vorbească despre consubstanțialitate, atât în unele epistole, cât și în celebrul tratat *Despre Sfânt Duh*. În *Cuvântarea Teologică* 31, Grigorie folosește un argument paralel celui folosit pentru a dovedi dumnezeirea Fiului: după cum nu a fost un timp în care Fiul nu a existat, tot așa nu a fost un timp în care Duhul nu a existat, fiindcă, în primul caz, Tatăl nu ar fi veșnic Tatăl, și, în al doilea caz, dumnezeirea nu ar fi sfântă: „Cum ar putea avea sfințenia, dacă ar fi existat fără Duhul Sfânt”.

În discuțiile privitoare la dumnezeirea Sfântului Duh, episcopul teolog abordează problema absenței de informații din Vechiul Testament privitoare la persoana Sfântului Duh. În acest sens elaborează o genială teorie a revelației treptate a Sfintei Treimi:

„Vechiul Testament îl mărturisește deschis pe Tatăl și în ascuns pe Fiul. Noul Testament îl descoperă pe Fiul și doar lasă să fie descoper-

¹¹ H. VON CAMPENHAUSEN, *Părinții greci ai Bisericii*, p. 168; J. BERNARDI, *Grigorie din Nazianz. Teologul și epoca sa*, pp. 237-238; Prof. Dr. S. G. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. II/2, pp. 226-230; J. A. MCGUCKIN, *Sf. Grigorie de Nazianz. O bibliografie intelectuală*, pp. 408-409; 425; 430 și 560; J. LAPORTE, *Părinții Greci ai Bisericii*, pp. 205-206.

rit Duhul. Acum, Duhul sălășluiește în mijlocul nostru și ne dăruiește puterea ca noi să-L descoperim pe Dânsul” (*Cuvântarea 5, 26*).

Motivația adusă în sprijinul caracterului treptat al revelației Sfintei Treimi este deosebit de interesantă și arată că, dacă Dumnezeu ar fi spus omului totul de la început, se poate ca aceasta să fi fost prea mult pentru om și pentru puterile de înțelegere ale inteligenței lui create. Trebuie să fim introduși treptat în taina cea desăvârșită a Treimii. Treptat ni se descoperă și Duhul, potrivit cu puterea noastră de înțelegere¹².

În lumea ortodoxă Sfântul Grigorie a fost privit întotdeauna ca teolog, cu referire la munca sa de așezare a temelior ortodoxiei trinitare clasice în directă legătură cu cele *Cinci Cuvântări Teologice*. Creștinismul bizantin care tocmai se năștea era determinat de gândirea acestui colos, el fiind primul dintre teologii bizantini creștini și ultimul dintre antici, numit de specialiști „un teolog al vieții interioare a Treimii”. Anvergura extraordinară a personalității sale este greu de cuprins, însă memoria liturgică a Bisericii rezumă prin troparul din ziua de prăznuire a sa (25 ianuarie), în termeni grațioși, esența viețuirii și învățaturii sale: „Fluierul cel păstoresc al Teologiei tale, a biruit trâmbițele retorilor; că ție, celui ce ai cercat adâncurile Duhului, ți s-au adăugat și frumusețile Cuvântului. Ci roagă pe Hristos Dumnezeu, părinte Grigorie, să mântuiască sufletele noastre”.

Fascinația personalității și teologiei sale a cuprins chiar și pe unii teologi apuseni moderni. Este cazul teologului catolic John Henry Newman (1801-1890), un colos al creștinismului secolului XIX. Preferatul lui era Grigorie Teologul, împărtășind același caracter melancolic, predispus prin natura sa solitudinii și poeziei, încă păstrând o anumită dorință după viața publică și influență. Influența gândirii și teologiei sale a fost mai mare în secolul XX decât în secolul XIX. Ideile sale au continuat să inspire spiritul anglican modern, fiind considerat, în același timp, unul dintre principalii poli ai inspirației din spatele Conciliului II Vatican din 1960.

¹² J. LAPORTE, *Părinții Greci ai Bisericii*, pp. 206-208; VI. LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, p. 193; VI. LOSSKY, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, p. 48; CI. MORESCHINI, Enrico NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. II/1, trad. Elena Caraboi, Doina Cernica, Emanuela Stoleriu și Dana Zămosteanu, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 128; Prof. Dr. S. G. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. II/2, pp. 222-223; J. A. MCGUCKIN, *Sf. Grigorie de Nazianz. O bibliografie intelectuală*, pp. 153-154, 295-296, 361-363, 470; J. BERNARDI, *Grigorie din Nazianz. Teologul și epoca sa*, pp. 232-233.

PÂINEA ÎNGERULUI

Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr

Abstract

At the beginning God said: "Behold, I am giving you all the herb that makes seed from all over the face of the earth and all the tree that has seed in it. This will be your food" (Gen. 1: 29). The man has been needing food since the beginning. His food was of vegetal nature, the vegetables of the earth and the fruits of the trees. The man lived on these ones, according to the word of the Scripture, until the Flood came, but despite all these, the man did not live in a way well-pleasant to God. On the opposite "the evilness of the people grew over the earth and because all their thoughts and the desires of their hearts are directed towards evil on all days, He felt sorrow and He repented because he made the man on earth" (Gen. 6: 5-6). After Adam lost the virtue of the love, by blaming others for his sin, he also lost the joy and the happiness, and he started earning his bread with the sweat of his forehead. In searching for consummation, the saints are strengthened by fasting, they eat only a little and only simple food, they do not eat meat, neither they eat refined foods. They only eat that much as they to be able to daily fulfill their role, because of being aware of the fact that the thinner their body becomes, their spiritual life is becoming consummate, and their mind gets far from the worldly worries. When the man finds the love again, then he will be partaker again to the heavenly bread, that is the food of the angels, without toiling for it. The Paterikon mentions monks who were feeding themselves only with bread brought them by the angel of God.

Keywords

Angel, bread, holiness, love.

Omul și mâncarea... la începuturi

La început a zis Dumnezeu: „Iată vă dau toată iarba ce face sămânță pe toată fața pământului și tot pomul ce are sămânță în el. Aceasta va fi hrana voastră” (Facerea I, 29). Tot atunci a poruncit Domnul Dumnezeu lui Adam: „Din toți pomii din rai poți să mănânci, iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci, în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit!” (Facerea 2, 16-17). Înțelegem că la început hrana omului a fost de natură vegetală, legumele pământului și fructele pomilor. Cu acestea a trăit omul, după cuvântul Scripturii, până la potop, dar cu toate acestea el nu a viețuit într-un mod bineplăcut lui Dumnezeu. Dimpotrivă. După călcarea poruncii de a nu mânca din pomul cunoștinței binelui și răului (Facerea 3, 6), Adam a pierdut virtutea iubirii, a învinuit pe alții de păcatul său, a pierdut bucuria și fericirea și-a câștigat pâinea cu sudoarea frunții sale. când omul va dobândi iarăși iubirea, atunci va avea parte de pâinea cea cerească, care este hrana îngerilor, fără osteneală. Pe cel ce a dobândit iubirea, Hristos îl va hrăni¹. Pe cei desăvârșiți, ce au ajuns adică „la starea bărbatului desăvârșit, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos” (Efeseni 4, 13) nu-l mai poate vătăma nici gustarea oprită a acestui pom, măcar că se numește cunoștință a binelui și a răului. Ei se aseamănă cu cei ce culeg struguri din rug și rodii din măracini. Cei tineri și neîncercați și n-au ajuns la contemplație, chiar și împărtășirea de bine li se face adeseori pricină de moarte (Evrei 5, 13-14)². Sfântul Isaac Sirul spune: „Pomul vieții este dragostea lui Dumnezeu, de la care a căzut Adam și nu s-a mai întâlnit cu bucuria”³.

Până la marele potop, oamenii au trăit ani mulți, mult mai mulți decât astăzi. Mărturie stă Biblia. Adam a trăit 930 ani (Facerea 4, 5) și așa au fost

¹ Everghetinosul, *Adunarea graiurilor și a învățăturilor celor de Dumnezeu grăite, a Purtătorilor de Dumnezeu Părinți, din toată scrierea cea de Dumnezeu însuflată, adunată și cuviincios și prinosicios la iveală pusă, spre folosul celor ce vor citi, de Pavel, Preacuviosul Monah și citor al Sfintei Mănăstirii a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu ce se numește Everghetinos*, vol. 4, Transliterare, diortosire, revizuire de Ștefan VORONCA, Editura Egu-menita, Galați, 2009, p. 62.

² CUVIOSUL NICHITA STITHATUL, *Vederea duhovnicească a raiului*, în *Filocalia*, vol. 6, trad. Pr.prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2009, p. 333.

³ SFÂNTUL ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre sfintele nevoițe*, trad. Pr.prof.dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia*, vol. 10, Editura Humanitas, București, 2006, p. 325.

zilele omului până la potop. Dar cu toate că a mâncat doar cele vegetale, omul s-a îndepărtat de Dumnezeu:

„Văzând însă Domnul Dumnezeu că răutatea oamenilor s-a mărit pe pământ și că toate cugetele și dorințele inimii lor sunt îndreptate la rău în toate zilele, I-a părut rău și s-a căit Dumnezeu că a făcut pe om pe pământ” (Facerea 6, 5-6). Din aceasta înțelegem că nu este de ajuns doar ceea ce mănâncă omul ci și modul lui a trăi. Sfântul Ioan Scărarul spune că la temelia unei vieți bineplăcute lui Dumnezeu stă: „nerăutatea, postul și înțelepciunea”⁴. Nu este de ajuns doar postul ci omul trebuie să dobândească și neprihănirea pruncilor, altfel: „din inima omului, ies cugetele cele rele, desfrânările, hoțiile, uciderile, adulterul, lăcomiile, vicleniile, înșelăciunea, nerușinarea, ochiul pizmaș, hula, trufia, ușurătatea. Toate aceste rele ies dinăuntru și spurcă pe om”. (Marcu 7, 21-23).

Postul trupesc nu este de ajuns pentru a deveni neprihănit și curat, el trebuie însoțit de zdrobirea inimii și rugăciune către Dumnezeu, de citirea deasă a Scripturilor și osteneala mâinilor și așa se vor înfrâna pornirile cele neastâmpărate ale sufletului⁵. Măncarea în sine nu este rea, „toată făptura lui Dumnezeu este bună și nimic nu este de lepădat, dacă se ia cu mulțumire” (1 Timotei 4, 4). Tot Sfântul Pavel spune: „Cel ce mănâncă pentru Domnul mănâncă, pentru că mulțumește lui Dumnezeu, iar cel ce nu mănâncă, pentru Domnul nu mănâncă, și mulțumește lui Dumnezeu” (Romani 14, 6).

După marele potop, văzând Dumnezeu că pământul a rămas gol, fără cele de trebuință pentru hrana omului dar și slăbiciunea omului, a îngăduit ca el să mănânce: „Tot ce se mișcă și ce trăiește să vă fie de mâncare; toate vi le-am dat, ca și iarba verde. Numai carne cu sângele ei, în care e viața ei, să nu mâncați.” (Facerea 9, 3-4). Omul s-a obișnuit cu această hrană și nu a mai părăsit acest mod de a se hrăni și la aceasta a mai adăugat și vinul: „Atunci a început Noe să fie lucrător de pământ și a sădit vie. A băut vin, îmbătându-se...” (Facerea 9, 20-21). Noe a trăit 950 ani (Facerea 9, 29) dar zilele

⁴ SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara Raiului*, Ediția a II-a, trad. Mitropolit Nicolae Corneanu, Editura Amarcord, Timișoara, 1997, p. 146.

⁵ SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Despre cele opt gânduri ale răutății în Filocalia* vol. 1, trad. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 1999, p. 113.

urmașilor săi sau împruținat după porunca Domnului: „Nu va rămâne Duhul Meu pururea în oamenii aceștia, pentru că sunt numai trup. Deci zilele lor să mai fie o sută douăzeci de ani!” (Facerea 6, 3). Astfel, Sem, fiul lui Noe a trăit 600 de ani (Facerea 11, 10-11), Arfaxad, fiul lui Sem a trăit 465 de ani (Facerea 11, 12), Terah, tatăl lui Avraam, a trăit 275 de ani (Facerea 11, 32), Avraam a trăit 175 ani (Facerea 25, 7), Moise a trăit 120 de ani (Deuteronom 34, 7). Psalmistul David spunea: „zilele anilor noștri sunt șaptezeci de ani; Iar de vor fi în putere optzeci de ani și ce este mai mult decât aceștia oste-neală și durere; Că trece viața noastră și ne vom duce” (Psalmi 89, 10-12). Cei care ce vor să trăiască iarăși viața fericită a celor din rai, se vor hrăni doar cu semințele și roadele pământului⁶.

Postul - porunca de a nu mânca nimic

După căderea în păcat și alungarea lui din Rai, omul a primit de la Dumnezeu și porunca de a nu mânca nimic, în anumite zile:

„Aceasta să fie pentru voi lege veșnică: în luna a șaptea, în ziua a zecea a lunii, să postiți și nici o muncă să nu faceți, nici băștinașul, nici străinul care s-a așezat la voi, căci în ziua aceasta vi se face curățire, ca să fiți curați de toate păcatele voastre, înaintea Domnului, și curați veți fi. Aceasta e cea mai mare zi de odihnă pentru voi și să smeriți sufletele voastre prin post. Aceasta este lege veșnică” (Levitic 16, 29-31).

Postul este o condiție a curățirii de păcate. Toți sfinții au postit în drumul lor spre desăvârșire. Când Psalmistul David era în primejdie spunea: „Iar eu, când mă supărau ei, m-am îmbrăcat cu sac și am smerit cu post sufletul meu și rugăciunea mea în sânul meu se va întoarce” (Psalmi 34, 12). Smerenia se dobândește prin post iar îmbuibarea duce la îndărătnicie și la îndepărtarea de Dumnezeu: „A mâncat Iacov, s-a îngrașat Israel și s-a făcut îndărătnic; îngrașatu-s-a, îngroșatu-s-a și s-a umplut de grăsime; a părăsit pe Dumnezeu, Cel ce l-a făcut și a disprețuit cetatea mântuirii sale” (Deuteronom 32, 15). Despre un bătrân din Pateric se spune că a postit șaptezeci de săptămâni mâncând doar o dată în săptămână și se ruga lui Dumnezeu să-i descopere înțelesul unui cuvânt din Scriptură și Dumnezeu nu i-a descoperit. Și a zis

⁶ SFĂNTUL VASILE DE LA POIANA MĂRULUI, *Introduceri în rugăciunea lui Iisus și isihasm*, trad. Diac. Ioan și Maria-Cornelia Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2009, p. 183.

în sinea lui: „deși m-am ostenit atât de mult, n-am câștigat nimic, mă voi duce la un frate și-l voi întreba. Și pregătindu-se să plece, a venit îngerul Domnului și i-a zis: „șaptezeci de săptămâni ai postit și nu a auzit Dumnezeu rugăciunea ta dar acum, când te-ai smerit și vrei să mergi la fratele tău, sunt trimis să-ți vestesc ție cuvântul” și lămurindu-l, îngerul a plecat de la el⁷.

Dumnezeu i-a zis lui Moise: „Tot sufletul care nu va posti în ziua aceea se va stârpi din poporul său” (Levitic 23, 29). Prin această „stârpire” nu trebuie să înțelegem o moarte subită sau violentă. La Dumnezeu nu este grabă, El este îndelung răbdător, lasă omului cuprins de boală, timp de îndreptare, de întoarcere de la păcat la virtute, de aici vine condiționarea că cel ce nu postește va ajunge să țină regimul alimentar indicat de doctor pentru vindecarea bolii.

Postul este de folos în vreme de orice primejdie îndeosebi în vremea călătoriilor: „Și acolo, la râul Ahava, am rânduit post, ca să ne smerim înaintea feței Dumnezeului nostru și să cerem de la El călătorie bună pentru noi și pentru copiii noștri și pentru toată avuția noastră” (1 Ezdra 8, 21). Regina Estera i-a îndemnat pe evreii în Persia, care erau condamnați la a fi masacrați, la un post de trei zile și rugăciune și după aceste zile viața lor a fost cruțată de la masacrul pe care-l pregătise Haman: Estera a spus lui Mardoheu:

„Mergi, adună pe toți Iudeii din Suza și postiți pentru mine; să nu mâncați și să nu beți trei zile, nici ziua, nici noaptea și voi posti și eu cu slujnicile mele și apoi mă voi duce la rege, deși aceasta este împotriva legii și de va fi să pier, voi pieri.” (Estera 4, 16).

Astfel toate s-au întors în favoarea lor și s-au bucurat în continuare de pace și prosperitate. Toate aceste datorându-se rugăciunii și postului în comun. Postul și rugăciunea au adus și biruința în război, astfel supușii lui Iosafat i-au zis: „Vine o mare mulțime de popor împotriva ta de dincolo de mare, din Siria; și iată-i se află la Hațațon-Tamar, adică la Enghedi”. La această veste frică mare l-a cuprins pe Iosafat și atunci și-a îndreptat fața sa, spre Domnul îndemnându-i pe toți cei din Iuda să postească (2 Cronici 20, 2-3).

Mântuitorul Hristos a postit, după botezul Său, 40 de zile și 40 de nopți (Luca 4, 1-2) și a îndemnat ucenicii și mulțimile a posti și a însoți postul cu discreția, cu smerenia: „Când postiți, nu fiți triști ca fățarnicii; că ei își smolesc fețele, ca să se arate oamenilor că postesc. Adevărat grăiesc vouă, și-au luat plata lor” (Matei 6, 16). Sfântul Apostol Pavel a făcut din post o parte

⁷ *Patericul X*, 28, Episcopia Ortodoxă Alba Iulia, Alba Iulia, 1993, p. 337.

din disciplina sa spirituală. După întâlnirea cu Iisus pe drumul Damascului: „trei zile a fost fără vedere; și n-a mâncat, nici n-a băut” (Faptele Apostolilor 9, 9). Postul este o jertfă adusă lui Dumnezeu din iubire. Prin înfrânare, printre spinii îmbuibării, cresc trandafirii virtuților. Sfântul Apostol Pavel în-deamnă: „ori de mâncați, ori de beți, ori altceva de veți face, toate să le faceți spre slava lui Dumnezeu” (I Corinteni 10, 31).

În căutarea desăvârșirii, sfinții s-au întărit prin post, mâncarea lor era puțină și simplă, nu mâncau nici carne, nici mâncărurile alese. Mâncau atât cât să poată împlini rostul zilei, conștienți de faptul că pe măsură ce trupul se subțiază, viața duhovnicească se desăvârșește, iar mintea se depărtează de grijile acestei lumi. Alimentele vegetale dau o predispoziție spre rugăciune și priveghere, carnea în schimb ațâță patimile, aduce tulburare în minte și în inimă. Postul este o condiție a rugăciunii curate și a trăirii interioare a minții și exterioară a simțurilor, și a dobândirii duhului lui Hristos, pe care îl avem primitor și mijlocitor al rugăciunii noastre (Romani 8, 34)⁸. Nichifor Crainic spune: „nici rugăciunea fără asceză, nici asceza fără rugăciune n-ar putea subzista”⁹. Proorocul Isaia ne învață că postul trebuie să fie însoțit de iubire, de jertfa de sine, nu-i de ajuns să nu mănânci dacă ai răutate în tine și înclinația de a judeca pe ceilalți:

„Pentru ce să postim, dacă Tu nu vezi? La ce să ne smerim sufletul nostru, dacă Tu nu iei aminte? Da, în zi de post, voi vă vedeți de treburile voastre și asuprați pe toți lucrătorii voștri. Voi postiți ca să vă certați și să vă sfădiți și să bateți furioși cu pumnul; nu postiți cum se cuvine zilei aceleia, ca glasul vostru să se audă sus. Este oare acesta un post care Îmi place, o zi în care omul își smereste sufletul său? Să-și plece capul ca o trestie, să se culce pe sac și în cenușă, oare acesta se cheamă post, zi plăcută Domnului? Nu știți voi postul care Îmi place? - zice Domnul. Rupeți lanțurile nedreptății, dezlegați legăturile jugului, dați drumul celor asuprați și sfărâmați jugul lor. Împarte pâinea ta cu cel flămând, adăpostește în casă pe cel sărman, pe cel gol îmbracă-l și nu te ascunde de cel de un neam cu tine” (Isaia 58, 3-7).

⁸ Pr. Prof. dr. Sorin COSMA, „Postul ca rugăciune și unealtă a virtuții”, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, Anul CXXI, Nr. 1-6, 2003, București, (pp. 439-454), p. 444.

⁹ Nichifor CRAINIC, *Sfințenia - împlinirea umanului*, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1993, p. 127.

Postul de 40 de zile

„Când m-am suit eu pe munte, ca să primesc lespezile de piatră, tablele legământului, pe care 1-a încheiat Domnul cu voi, am stat în munte patruzeci de zile și patruzeci de nopți, și nici pâine n-am mâncat, nici apă n-am băut... Apoi am îngenunchiat a doua oară înaintea Domnului, ca și întâia oară, patruzeci de zile și patruzeci de nopți, fără să mănânc pâine și fără să beau apă; m-am rugat pentru păcatele voastre cu care ați greșit voi, făcând rău înaintea ochilor Domnului Dumnezeuului vostru și mâniindu-L” (Deuteronom 9, 9-10,18).

Moise însoțește postul cu rugăciunea ceea ce face ca imposibilul să devină posibil, adică a posti 40 de zile, fără mâncare și fără apă, este imposibil chiar și pentru un om tânăr și deplin sănătos. Și Mântuitorul Hristos a postit 40 de zile și 40 de nopți: „Iar Iisus, plin de Duhul Sfânt, S-a întors de la Iordan și a fost dus de Duhul în pustie, timp de patruzeci de zile, fiind ispitit de diavolul. Și în aceste zile nu a mâncat nimic; și, sfârșindu-se ele, a flămânzit” (Luca 4, 1-2). Sunt mai multe mărturii ale unor încercări nereușite de a ține acest post de 40 de zile. Astfel în Patericul românesc se amintește de încercarea Sfântului Calinic de la Cernica în primăvara anului 1817, când cu binecuvântarea starețului său a postit desăvârșit până în joia Canonului Mare, adică până în joia din săptămâna a cincea a Postului Mare, 31 de zile, și atunci a mâncat o jumătate de prescură și apoi voind să împlinească cele 40 de zile s-a îmbolnăvit de o amețeală de cap și slăbire a firii încât nu a mai știut de el până în Duminica Tomii, starețul Dorotei credea că va muri. Până la urmă și-a revenit dar a rămas cu o durere de cap pentru toată viața¹⁰. Părintele Ioanichie Moroi, în anul 1925, după îndreptarea calendarului vrând să i se descopere dacă este bine să accepte stilul nou s-a hotărât să postească și s-a zăvorât în chilie și a rămas acolo 20 de zile și atunci a fost găsit de călugări, în stare inconștientă, căzut pe dușumea¹¹. Despre avva Iacov se spune că luptat fiind de duhul desfrânării s-a ascuns într-o peșteră, hotărât să rămână acolo timp de 40 de zile fără mâncare sau băutură, rugându-l pe un frate să îl caute după cele 40 de zile. După aceste zile l-a găsit mai mult mort, a mai mișcat puțin mâna dreaptă, gura era încleștată și doar cu multă greutate i-a deschis puțin gura împărtășindu-l cu Sfintele Taine și luând putere

¹⁰ Arhimandrit Ioanichie BĂLAN, *Patericul românesc*, ediția a 5-a revizuită, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 413.

¹¹ Arhimandrit Ioanichie BĂLAN, *Patericul românesc*, p. 550.

a mai luat și puțină apă cu pâine și așa cu darul lui Dumnezeu și-a revenit și așa a scăpat de duhul desfrânării¹². Patruzeci ar sugera mai degrabă, o perioadă de transformare: potopul a nimicit acea generație păcătoasă, cu familia dreptului Noe, iar generația celor ce trăiseră în Egipt a fost înlocuită cu generația născută în pustie și hrănită cu mană¹³. Numărul 40, căruia în slavonă i se spune soroc, reprezintă o perioadă în care se produc schimbări, transformări radicale, în această perioadă Moise are parte de o mare transformare: „Iar când se pogora Moise din Muntele Sinai, având în mâini cele două table ale legii, el nu știa că fața sa strălucea, pentru că grăise Dumnezeu cu el. Deci Aaron și toți fiii lui Israel, văzând pe Moise că are fața strălucitoare, s-au temut să se apropie de el” (Ieșire 34, 29-30). Postul de 40 de zile și 40 de nopți este o experiență duhovnicească echivalată cu „vederea lui Dumnezeu”¹⁴. Asceza însoțită de rugăciune și iubire face ca sufletul să se împărtășească de harul Sfântului Duh, să intre în comuniune de iubire eu Dumnezeu, iar trupul să devină prin har „templul al Duhului Sfânt” (I Corinteni 6, 19). La aceasta se referă Sfântul Apostol Pavel când zice: „Preamăriți dar pe Dumnezeu în trupul vostru și în duhul vostru, care sunt ale lui Dumnezeu” (1 Corinteni 6, 20)¹⁵. Când harul lui Dumnezeu se revărsă aduce liniște duhovnicească în suflet și luminează taborică asupra trupului, precum a fost pe Muntele Tabor în momentul Schimbării la față a Domnului: „Și S-a schimbat la față înaintea lor și a strălucit fața Lui ca soarele...” (Matei 17, 2)¹⁶. Această lumină transfigurează materia, precum spune Sfântul Grigorie Palama: „firea înțelegătoare și rațională a sufletului fiind zidită împreună cu trupul pământesc a primit de la Dumnezeu-Duhul de viață făcător prin care ține la un loc și face viu trupul unit cu el”¹⁷.

Avva Macarie Alexandrinul era iubitor de nevoițe, când auzea de nevoițele celorlalți căuta să le împlinească și el. Aflând despre unii că în vremea Postului Mare nu gătesc nimic de mâncare, nici el n-a mai gătit nimic, mâncând numai verdețuri crude și fructe¹⁸. Tot Avva Macarie spune că s-a hotărât să-și țină mintea nedespărțită de Dumnezeu, să nu gândească la cele lumești, cinci zile să ia aminte numai la Dumnezeu și închizându-se în chilie

¹² *Patericul*, Alba Iulia, 1993, p. 235.

¹³ Alexandru MIHĂILĂ, *(Ne)lămuriri din Vechiul Testament*, vol. 1, pp. 529-530.

¹⁴ Alexandru MIHĂILĂ, *(Ne)lămuriri din Vechiul Testament*, vol. 1, p. 532.

¹⁵ Pr. Prof. dr. Sorin COSMA, „Postul ca rugăciune și unealtă a virtuții”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, Anul CXXI, Nr. 1-6, 2003, București, (pp. 439-454), pp. 444-445.

¹⁶ Pr. Prof. dr. Sorin COSMA, „Postul ca rugăciune și unealtă a virtuții”, ...p. 445.

¹⁷ Pr. Prof. dr. Sorin COSMA, „Postul ca rugăciune și unealtă a virtuții”, ...p. 445.

¹⁸ *Everghetinosul, Adunarea graiurilor și a în vățăturilor celor de Dumnezeu grăite...*, vol. 2, Transliterare, diortosire, revizuire de Ștefan Voronca, Editura Egumenița, Galați, p. 187.

a poruncit minții din prima zi: „Vezi să nu te pogorî din ceruri, ai acolo îngeri, arhangheli, puterile cele de sus, heruvimi, serafimi și pe Dumnezeu, Făcătorul a toate. Petrece acolo și nu te pogorî mai jos de cer. Nu cădea în gânduri lumești”. După două zile l-a întărâtat pe diavol așa încât acela s-a făcut văpaie și i-a ars toată chilia, chiar și rogojina pe care stătea și atunci pentru a nu cădea în mândrie și-a pogorât gândul la cele lumești¹⁹.

Mană din cer

După ieșirea din Egipt și rătăcirea prin pustie, după ce a flămânzit, poporul lui Israel a început să cârtească împotriva lui Moise și a lui Aaron zicând: „O, de-am fi murit în pământul Egiptului, când ședeam lângă căldările cu cărnuri!” (Ieșire 16, 3). Auzind cârtirea poporului, Dumnezeu i-a zis lui Moise să le spună: „Diseară carne veți mânca, iar dimineață vă veți sătura de pâine și veți cunoaște că Eu, Domnul, sunt Dumnezeul vostru”. Seara, tabăra s-a acoperit de mulțime de prepelițe, dimineața, după ce s-a luat roua, pe fața pustiei se afla ceva mărunț și albicios, ca niște grăunțe, ca grindina pe pământ și au zis unii către alții: „Ce e asta?” Iar Moise le-a zis: „Aceasta e pâinea pe care v-o dă Dumnezeu să o mâncați. Iată ce a poruncit Domnul: Adunați fiecare cât să vă ajungă de mâncat; câte un omer de om, după numărul sufletelor voastre; fiecare câți are în cort, atâtea omere să adune!” (Ieșire 16, 12-16). Cuvântul *mană* înseamnă: *Ce este aceasta?* Această mană a fost hrana fiilor lui Israel patruzeci de ani, până ce au ajuns în țară locuită, în hotarele pământului Canaan (Ieșire 16, 35). După ce au mâncat din roadele pământului, fiilor lui Israel n-au li s-a mai dat mană, ci au mâncat din roadele Țării Canaanului (Cartea lui Iosua Navi 5, 12). Despre această minune vorbește proorocul David zicând: „Nimic nu le lipsea din cele ce pofteau și mâncarea le era încă în gura lor, când mânia lui Dumnezeu s-a ridicat peste ei și a ucis pe cei sătui ai lor și pe cei aleși ai lui Israel i-a doborât. Cu toate acestea încă au mai păcătuit și n-au crezut în minunile Lui” (Psalmi 77, 34-36). Cât s-au mulțumit cu mana în deșert au trăit în pace și au fost fericiți, dar s-au săturat și s-au răzvrătit, n-au crezut în minunile lui Dumnezeu, au rătăcit în pustie și n-au mai intrat în pământul făgăduinței. Acea mană nu era posibil să se păstrezenici măcar de pe o zi pe alta, ca nu cumva cei necredincioși să se îngrijească de ziua de mâine. Dacă era prăjită pe foc ea rămânea nearsă, dar se topea la cea mai slabă rază a soarelui, ca nu cumva

¹⁹ *Everghetinosul*, vol. 2, 17, pp. 190-191.

cei lacomi să adune peste trebuință. Aceasta este Providența dumnezeiască²⁰.
A zis Moise către popor:

„Te-a smerit, te-a pedepsit cu foamea și te-a hrănit cu mana pe care nu o cunoșteai și pe care nu o cunoșteau nici părinții tăi, ca să-ți arate că nu numai cu pâine trăiește omul, ci că omul trăiește și cu tot Cuvântul ce iese din gura Domnului” (Deuteronom 8, 3).

Precum Israel, în pustie, era hrănit de Dumnezeu cu mană, așa la cei ce ajung la desăvârșire, mintea fiind călăuzită de har spre contemplare, se hrănește cu mană duhovnicească. Cel ce ajunge la treapta contemplării, ieșind din sine cu mintea, se întreabă întotdeauna:

„ce este lucrul acesta, care veselește când e privit și îngrașă mintea când e mâncat duhovnicește, dar care întrece puțința de a-l înțelege în sine, deoarece e dumnezeiesc și mai presus de fire și hrănește și adapă mintea în chip minunat, dar scapă oricărei înțelegeri a minții, nu numai fiindcă e necuprins, după ființă, ci și nesfârșit și nehotărnicit”²¹.

Părintele Stăniloae spune despre aceasta:

„Celor de pe prima treaptă (a curăției) harul li se face rouă tămăduitoare a fierbințelii patimilor. Celor de pe a doua (a contemplației), mana ca o mâncare îi ajută în creșterea duhovnicească, prin cunoașterea rațiunilor dumnezeiești ale lucrurilor. Această treaptă are și ea două etape. A doua etapă a ei este contemplarea acestor rațiuni în tăcere. Pe a treia treaptă harul se unește deplin cu omul, încât se face un duh cu el. Asimilarea omului cu harul a devenit completă”²².

²⁰ SFĂNTUL PETRU DAMASCHINUL, *Din dumnezeieștile învățături duhovnicești ale cviosului Părintelui nostru Petru Damaschin*, în *Filocalia*, vol 5, trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2008, p. 92.

²¹ CALIST CATAFYGIOTUL, *Despre unirea dumnezeiască*, în *Filocalia* vol. 8, trad. Pr.prof.dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2009, p. 425.

²² Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 920 la Calist Catafygiotul, *Despre unirea dumnezeiască*, în *Filocalia*, vol. 8, trad. Pr.prof.dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2009, p. 442.

Contemplația duhovnicească este pământul făgăduinței, în care curge lapte și miere, cunoștința rațiunilor Providenței și Judecării lui Dumnezeu iar contemplația naturală, este Egiptul în care se ivește, la cel ce se roagă, amintirea pofteilor grosiere. Rugăciunea simplă este precum mana din pustie, care, celor ce nu rabdă, nu se înfrâneză, le închide din pricina poftei, bună-tățile făgăduite; iar celor ce stăruie în nevoițe li se dă o gustare mai înaltă, care dăinuește²³.

Pâinea îngerului

Patericul amintește de un monah, care petrecea singur și se ruga neîncetat iar seara în chilia sa își afla pâinea sa și o mânca până într-o zi când a venit un frate având smicele de finic și văzând că nu lucrează nimic, l-a făcut de a lucrat. Seara când a intrat să-și mănânce pâinea nu a mai aflat nimic. S-a culcat mâhnit și i s-a descoperit lui spunându-i: „zăbovind împreună cu Mine, te hrăneam. Dar după ce ai început să lucrezi, caută-ți hrana din lucrul mâinilor tale”²⁴. Referitor la aceasta, Sfântul Isaac Sirul zice:

„de ne vom opri să asudăm în rugăciune, vom secera neapărat spini. Pentru că lipsa rugăciunii aduce plugăria pământului prin trup, care face să odrăslească din fire spini. Căci patimile sunt cu adevărat spini ce odrăslesc în noi din sămânța aflată în trup. Cât timp purtăm chipul lui Adam, neapărat purtăm și patimile lui. Căci e cu neputință ca pământul să înceteze să dea o odraslă potrivit firii lui”²⁵.

În Pateric se mai amintește despre un monah din pustie „care zece ani mâncare pământească n-a mâncat. Ci îngerul lui Dumnezeu îi aducea lui o dată la trei zile mâncare cerească și-i da în gură și aceea îi era în loc de mâncare și de băutură”²⁶.

Fără a fi însoțită de iubire, oricât de severe ar fi nevoițele ele nu apropie pe om de Dumnezeu. Sfântul Isaac Sirul spune:

²³ ILIE ECDICUL, *Culegere din sentințele înțelepților*, 161, în *Filocalia*, vol. 4, trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ediția a doua, Editura Harisma, București, 1994, p. 328.

²⁴ *Patericul*, XXII,10, p. 414.

²⁵ SFÂNTUL ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre sfintele nevoițe*, p. 339.

²⁶ *Patericul VII*, 7, p. 310.

„Cei ce s-au lipsit de dragostea lui Dumnezeu mănâncă pâinea sudorii în faptele lor, chiar de umblă pe calea cea dreaptă. Aceasta s-a poruncit întâiului zidit să o mănânce după cădere. Până ce nu vom afla dragostea, lucrarea noastră este în pământul mărarinilor și semănăm și secerăm în mijlocul mărarinilor, chiar dacă sãmânța noastră e sãmânța dreptății; și suntem înțepați de ei în toată clipa și pînă ce nu ne îndreptăm, viețuim în sudoarea feței. Dar când vom afla dragostea, ne vom hrăni cu pâine cerească, și ne vom întări fără lucru și osteneală. Pâinea cerească este Hristos, Cel ce s-a pogorât din cer și a dat lumii viață. Și aceasta este pâinea îngerilor”²⁷.

Pe cel ce a dobândit virtutea iubirii, Mântuitorul Hristos îl hrănește după cum s-a zis: „Aceasta este pâinea care s-a pogorât din cer, nu precum au mâncat părinții voștri mana și au murit. Cel ce mănâncă această pâine va trăi în veac” (Ioan 6, 58). Cel ce viețuiește în iubire respiră în lumea aceasta aerul învierii din cele de aici. Iubirea este împărăția pe care Domnul a făgădui în chip tainic apostolilor, că o vor mânca în împărăția Lui. Despre aceasta a zis Iisus: „Eu vă rânduiesc vouă împărăție, precum Mi-a rânduit Mie Tatăl Meu, Ca să mâncați și să beți la masa Mea, în împărăția Mea” (Luca 22, 29-30). Iubirea poate să hrănească pe om și acesta să nu mai aibă nevoie de mâncare și de băutură²⁸.

Pentru a ajunge omul să se hrănească din darul lui Dumnezeu, pe lângă rugăciunea curată are nevoie și de iubire. Cel ce iubește cu adevărat, nu judecă, nu caută dreptatea ci toate le iartă, toate le trece cu vederea. În Pateric se amintește de un bătrân care mânca în fiecare zi doar câte trei posmagi (pesmeți). A venit la el un frate și au mâncat împreună, i-a pus și fratelui trei posmagi dar nu i-a fost îndeajuns și i-a adus trei posmagi, și l-a judecat bătrânul zicându-i: „nu trebuie frate, să slujim trupului!” Fratele a plecat. A doua zi, bătrânul a mâncat cei trei posmagi, ca de obicei, dar cu toate că îi era foame el s-a înfrânat. A pățimit astfel și în zilele următoare și a început a slăbi și pricepând că Dumnezeu s-a îndepărtat de la el, s-a rugat cu lacrimi și a văzut un înger care îi zicea: „pentru că l-ai judecat pe fratele ți s-a întâmplat aceasta. Să știi dar, că cel ce poate să se înfrâneze pe sine, sau altă faptă bună oarecare face, nu de voia sa le face, ci darul lui Dumnezeu este

²⁷ SFĂNTUL ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre sfintele nevoițe*, pp. 325-326.

²⁸ SFĂNTUL ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre sfintele nevoițe*, pp. 326-327.

cel care îl întărește pe om”²⁹. Sfântul Ioan Casian spune: „Deci în zadar ne lăudăm cu postul, cu privegherea, cu sărăcia și cu cititul Scripturilor, dacă n-am dobândit dragoste către Dumnezeu și către aproapele. Căci cel ce a dobândit dragostea, are pe Dumnezeu în sine și mintea lui de-a-pururi este la Dumnezeu”³⁰.

Un alt monah din pustie, iubitor de liniște, stăruia în rugăciuni, cântări și contemplație, fără să se îngrijească de hrană sau de cele ale trupului, având toată nădejdea în Dumnezeu și la două sau trei zile, primea pâine printr-un înger. Părându-i-se a fi mai sfânt decât alții, s-a lăsat prins de trândăvie, lenevindu-se a se scula noaptea pentru obișnuitele laude și rugăciuni. Drept urmare, rugăciunea lui a început să se tulbure, trupul să poftască mai multă odihnă, iar mintea se împrăștia, tulburându-se de gânduri, judecând și defăimând pe alții, i s-au aprins poftele și plăcerile și asuprirea patimilor, iar mintea lui era tulburată de gândurile cele lumești. Deși a împlinit obișnuita pravilă de laudă și rugăciune intrând în chilie, a aflat pâinea fiind ca roasă de șoareci și mucedă, a suspinat și a mâncat. Războiul se inversuna, parcă o femeie îi stătea alături stârnindu-i poftele. La rugăciune, mintea era tulburată de gânduri. Din pâinea primită parcă mâncaseră câinii și șoarecii. A suspinat, a plâns și a mâncat câteva fărâmituri. Mintea era cuprinsă de gânduri și nu se putea odihni și ridicându-se a plecat spre lume, mergând toată noaptea și toată ziua, a ajuns la o mică sihăstrie, unde fiind cunoscut, a fost primit cu bucurie. După ce a mâncat și s-a odihnit, frații l-au rugat să le spună cuvânt de învățătură iar bătrânul i-a sfătuit să rabde toate cu nădejdea bunătăților ce vor să fie și a bucuriei din ceruri. Și venindu-și în sine, socotea că sfaturile sale erau mai degrabă pentru sine și sculându-se s-a întors în pustie, la chilia lui, nevoindu-se și plângându-și păcatele, a auzit în vis, glas de înger zicând:

„A primit Dumnezeu pocăința ta și te-a miluit, ia aminte să nu te amăgești, de acum vor veni frații pe care i-ai sfătuit, și-ți vor aduce blagoslovenii, pe care, primindu-le, să te împărtășești de ele împreună cu dânșii. Iar pâine, de aici înainte, de la ei să primești, pentru care mulțumește totdeauna lui Dumnezeu”³¹.

²⁹ *Patericul*, XV, 1, p. 206.

³⁰ SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Către egumenul Leontie în Filocalia* vol. 1, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 1999, p. 138.

³¹ *Everghetinosul, Adunarea graiurilor și a în vățăturilor celor de Dumnezeu grăite...*, vol. 3, 9, Transliterare, diortosire, revizuire de Ștefan VORONCA, Editura Egumenița, Galați, 2008, pp. 87-91.

Primejdia căderii în păcat rămâne chiar și pentru cei ce au ajuns la treptele înalte ale sfințeniei. Odată săvârșit păcatul, se îndepărtează harul și darul. Omul este nevoit să se ostenească pentru a-și câștiga pâinea cea de toate zilele precum i-a spus Dumnezeu lui Adam: „în sudoarea feței tale vei mânca pâinea ta” (Facerea 3, 19). De aceasta va avea parte omul până când de bună voie va petrece „în sudoarea rugăciunii și în plugăria dreptății”³².

Cuvântul lui Dumnezeu – hrana celor sfinți

A zis Iisus: „Scris este că nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu orice cuvânt al lui Dumnezeu” (Luca 4, 4). În condiții normale, viața este condiționată de mâncare, de pâinea cea de toate zilele dar Mântuitorul Hristos zice: „Eu sunt pâinea vieții; cel ce vine la Mine nu va flămânzi și cel ce va crede în Mine nu va înseta niciodată” (Ioan 6, 35). Sfântul Maxim Mărturisitorul spune:

„Părtași de viață dumnezeiască ne face, dându-Se pe Sine de mâncare, cum numai El știe și cei ce au primit de la El o astfel de simțire mintală, încât prin gustarea acestei mâncări să cunoască prin cunoștință adevărată că «bun este Domnul». Prin aceasta, pe cei ce mănâncă îi umple de o calitate dumnezeiască ce-i îndumnezeiește, ca Unul ce este în chip vădit și se numește «Pâine a vieții și a puterii»”³³.

Sfântul Isaac Sirul spune că „în inima ce petrece în mulțumire, se ivește harul”³⁴. După ce a dobândit harul Duhului Sfânt omul se poate lipsi de hrană pentru o perioadă mai îndelungată: „Cine poate bănui bucuria cea negrăită a sfinților?... Nu-i supără pe ei foamea, nici setea, nici altceva pământesc. Căci s-au eliberat de toate poverile și patimile și păcatele”³⁵. Iubirea hrănește mai mult decât toată mâncarea și băutura³⁶. Avva Macarie s-a dus împreună cu frații, să taie smicele de finic. Și i-au zis lui în prima zi: „Vino, mănâncă cu noi!” Iar el s-a dus și a mâncat. A doua zi l-au chemat iarăși dar el a zis: „Voi

³² SFÂNTUL ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre sfințele nevoițe...*, pp. 338-339.

³³ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru*, în *Filocalia* vol. 2, trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2009, pp. 231-232.

³⁴ SFÂNTUL ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre sfințele nevoițe...*, p. 328.

³⁵ VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești în Filocalia* vol. 11, trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2009, p. 101.

³⁶ *Everghetinosul, Adunarea graiurilor și a în vățăturilor celor de Dumnezeu grăite...*, vol. 4, 4, Transliterare, diortosire, revizuire de Ștefan VORONCA, Editura Egumenița, Galați, 2009, p. 62.

aveți trebuință să mâncați, că încă sunteți trupești, dar eu nu mănânc, căci nu mai râvnesc după mâncarea de aici”³⁷. Cuvântul lui Dumnezeu îi hrănește pe cei ce se îndeletnicesc cu lucrarea virtuților. Celor ce prin contemplație au dobândit înțelegerea celor duhovnicești îi întărește în nevoințele lor spre desăvârșire³⁸. Mana pe care Israel a mâncat-o în pustie este Cuvântul lui Dumnezeu, vindecă sufletul și este hrană duhovnicească celor ce s-au născut de sus³⁹. Despre un monah se spune că a ajuns într-o seară la unul din părinții din pustie care a fiert puțină linte, și a zis celui ce venise: „Să citim puțin din pravilă!” și unul a citit toată Psaltirea, celălalt, doi dintre proorocii mari și ivindu-se zorille dimineții oaspetele a plecat, uitând de mâncare⁴⁰. Despre un bătrân nevoitor se spune că venind ceasul al nouălea, a voit să guste ceva și așezând masa, s-a ridicat, împreună cu ucenicul său, la rugăciune. Au cântat doi psalmi și apoi bătrânul a căzut în răpire, mintea lui privea sus, spre tainele cerești și a petrecut așa până a doua zi la ceasul al nouălea⁴¹. Rugăciunea este pâinea îngerilor, a fost pâinea Maicii Domnului în Sfânta Sfintelor, cei aflați în rugăciune uită să mănânce zile întregi. Duhul dumnezeiesc are puterea de hrănire, nu numai a sufletului, dar și a trupului⁴². În cartea Everghetinos, Teodor Episcopul amintește despre un avva cu care a călătorit de la Iordan la Muntele Sinai și acela nu a mâncat nimic pe drum și acolo după ce s-a împărtășit a mâncat și apoi iarăși s-a înfrânat până la Alexandria și în-
apoi până la Ierusalim și n-a mai mâncat nimic. În toată călătoria lor, bătrânul a mâncat doar de trei ori, întărit fiind de harul lui Dumnezeu⁴³. Un oarecare Iron din Alexandria, mânca o dată la trei luni, mulțumindu-se apoi numai cu Sfânta Împărtășanie și ierburi sălbatice⁴⁴. Sunt pilde care pentru un om

³⁷ *Everghetinosul*, vol. 4, 26, p. 345.

³⁸ SFĂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoștința de Dumnezeu și iconomia intrupării Fiului lui Dumnezeu, A doua sută*, 66, în *Filocalia* vol. 2, trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2009, pp. 173-174.

³⁹ SFĂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoștința de Dumnezeu și iconomia intrupării Fiului lui Dumnezeu, Întâia sută*, 100, în *Filocalia* vol. 2, trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2009, pp. 151-152.

⁴⁰ *Everghetinosul*, vol. 4, 26, p. 346.

⁴¹ *Everghetinosul*, vol. 4, 26, p. 346.

⁴² Pr.prof.dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 725 la Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfintele nevoințe*, trad. Pr.prof.dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol. 10, Editura Humanitas, București, 2006, p. 445.

⁴³ *Everghetinosul*, vol. 4, 26, pp. 346-347.

⁴⁴ *Everghetinosul, Adunarea graiurilor și a în vățăturilor celor de Dumnezeu grăite...*, vol. 1, 20, Ediția a treia, Transliterare, diortosire, revizuire de Ștefan VORONCA, Editura Egumenița, Galați, pp. 203-204.

din lume par a fi lipsită de realism dar sunt multe mărturii despre oameni care nu mâncau perioade lungi de timp dar numai după ce se dobândeau harul lui Dumnezeu. Harul hrănește pe cei ce împlinind poruncile dobândesc virtuțile, harul susține rugăciunea, fără de care omul nu poate împlini poruncile și nu poate spori în virtuți. Harul este fluxul iubirii lui Dumnezeu care ne întărește urcușul spre asemănarea cu El, este iubirea lui Hristos⁴⁵. Harul ne poate hrăni, prin iubirea lui Hristos ca Persoană. Acest har al iubirii ne încălzește, ne hrănește și ne curățește de păcate⁴⁶.

Concluzii

La început hrana omului a fost de natură vegetală, legumele pământului și fructele pomilor. Cu acestea a trăit omul, după cuvântul Scripturii, până la potop, dar cu toate acestea el nu a viețuit într-un mod bineplăcut lui Dumnezeu. Din aceasta înțelegem că nu este de ajuns doar ceea ce mănâncă omul ci și modul lui a trăi. După marele potop, văzând Dumnezeu că pământul a rămas gol, fără de cele de trebuință pentru hrana omului dar și slăbiciunea omului, a îngăduit ca el să mănânce carne. Omul s-a obișnuit cu această hrană și nu a mai părăsit acest mod de a se hrăni și la aceasta a mai adăugat și vinul. Omul a primit de la Dumnezeu și porunca de a nu mânca nimic, în anumite zile. Postul este o condiție a curățirii de păcate. Toți sfinții au postit în drumul lor spre desăvârșire, mâncarea lor era puțină și simplă, nu mâncau nici carne, nici mâncărurile alese. Mâncau atât cât să poată împlini rostul zilei, conștienți de faptul că pe măsură ce trupul se subțiază, viața duhovnicească se desăvârșește, iar mintea se depărtează de grijile acestei lumi. Postul de 40 de zile și 40 de nopți este o experiență duhovnicească echivalată cu „vederea lui Dumnezeu“, reprezintă o perioadă în care se produc schimbări, transformări radicale în om. În pustie, poporul lui Israel a fost hrănit de Dumnezeu cu mană și precum Israel era hrănit de Dumnezeu cu mană, așa la cei ce ajung la desăvârșire sunt hrăniți cu mană duhovnicească. Mulți dintre cei ce s-au nevoit în rugăciune îngerul Domnului le-a adus pâinea cea de toate zilele. Pentru a-l apropia de Dumnezeu, nevoințele omului trebuie însoțite de iubire. Harul lui Dumnezeu îi hrănește pe cei ce împlinind poruncile, dobândesc virtuțile.

⁴⁵ Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILAOE, nota 140 la Sfântul Grigorie Sinaitul, *Capete după acrostih*, în *Filocalia*, vol. 7, trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2008, p. 93.

⁴⁶ Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILAOE, nota 141 la Sfântul Grigorie Sinaitul, *Capete după acrostih*, p. 94.

CÂNTAREA BISERICESCĂ – IZVOARE BIBLICE ȘI PATRISTICE. MUZICA ECLEZIALĂ DIN VESTUL ȚĂRII – ORIGINI – STUDIU COMPARATIV CU MUZICA BISERICESCĂ DIN ZONELE INTRA ȘI EXTRACARPATICE

Pr. Lect. Univ. Dr. Paul-Tiberiu Ardelean

Abstract

Church music, related to the place and space where it is performed, has an ecclesial, doxological and eucharistic aspect. The very term church, ecclesiastical shows us the fact that it is a music, a song intended for a sacred space, with deep theological valences and with a saving message, which reaches the soul of man, bringing him closer to God. Church music in Romania is spread in different forms. Psaltic music is played in most areas of the country. However, there are geographical areas where church music is expressed through local singing, such as: throughout Transylvania "cuțana" is sung, from the one who promoted it, Dimitrie Cuțan, in Banat and Arad "bănățeană" is sung and "lugojană", by the composer Trifon Lugojan, the source of these local songs being also Byzantine music.

Keywords

Church music, Psaltic music, Byzantine music, Trifon Lugojan, Dimitrie Cuntan, Nenad Baraciki, Stevan Mocraniat.

Introducere

Muzica bisericească, raportată la locul și spațiul unde este interpretată, suportă un aspect eclezial, doxologic și euharistic. Însuși termenul de bisericesc, eclezial ne arată faptul că este o muzică, o cântare destinată unui spațiu sacru, cu valențe profunde teologice și cu un mesaj mântuitor, care ajunge la sufletul omului, în care-l apropie mai mult de Dumnezeu.

Prin actele mântuitoare ale lui Hristos, „Întruparea, viața de ascultare, Răstignirea, Învierea și Înălțarea Fiului lui Dumnezeu ca om, s-a pus în pârga firii noastre, asumate de El, temelia mântuirii noastre”¹. Mântuirea noastră efectiv se înfăptuiește abia prin sălășluirea în noi a lui Hristos cu trupul purtat de El, înviat și înălțat și pe deplin pnevmatizat. Deci, Biserica este finalizarea actelor mântuitoare începute cu Întruparea². La toate acestea, muzica bisericească are un rol covârșitor. Are menirea de a transmite creștinilor prezenți la actele de cult frumusețea și intensitatea textelor Părinților Bisericii, de la actul Întrupării și până la Înviere, Înălțare și apoi trimiterea Mângâietorului, Duhul Adevărului.

Muzica eclezială sub toate formele ei prezintă mai multe stări, pe care omul le experimentează. Ea este strâns legată de perioadele anului bisericesc; de la pocăință la Înviere, la bucurie și din nou la penitență. Sufletul omului trece prin mai multe etape în parcursul său duhovnicesc, iar cântarea eclezială îi este sprijin. Atât actele liturgice cât și cântarea propriu-zisă în cele trei mari perioade ale anului bisericesc: Triod, Penticostar și Octoih, exprimă sentimentul smereniei omului în fața Tronului lui Dumnezeu, apoi starea de pocăință în care omul trebuie să ajungă ca o pregustare a zilei Învierii Mântuitorului Hristos. Și actul smereniei și cel al pocăinței, exprimate prin cântarea eclezială, sunt în strânsă legătură cu metaniile, ca mijloc fizic, dar și duhovnicesc al conștientizării păcatului dar și pregătirea omului pentru primirea Luminii zilei a opta.

Muzica bisericească ortodoxă este o formă de exprimare și de arătare a sentimentului religios al omului față de Dumnezeu. Acest aspect, însă, are o importantă dimensiune liturgică. Cultul divin, însuși, este fundamentat pe muzica bisericească sau cântarea liturgică. Cântarea bisericească este un

¹ Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă II*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 201.

² Pr. Prof. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă II*, p. 201.

element fără de care cultul divin nu poate exista, un element indispensabil formelor de cult. Aproape toate slujbele Bisericii se oficiază cu ajutorul muzicii bisericești³.

Fiecare persoană trăiește și exprimă diferite stări religioase. Acestea le poate exprima prin cântarea bisericească, fiind dătătoare de sensuri spirituale de o adâncă profunzime. Muzica bisericească, pe lângă aceste sensuri duhovnicești din sufletul omului, mai descoperă și adevărate trăiri artistice. De aceea, întâlnim o relație de întrepătrundere între religie și arta muzicală bisericească⁴. Astfel, se dă naștere unei simbioze între textul dogmatic al cântării, între elementul haric și cel artistic duhovnicesc.

Este într-adevăr, un fenomen inefabil⁵, ca prin muzică, prin cântare să intri în legătură cu Dumnezeu. Prin cântare, omul își poate manifesta într-un mod complex, dragostea arzătoare față de Creatorul său. Marile genii muzicale erau „pătrunse de fiorul misiunii și slujirii”⁶. Pentru marii compozitori, muzica a fost „nu un scop în sine, ci mijloc de a evoca planul de dincolo de sensibil”⁷.

Muzica sau cântarea bisericească este în strânsă legătură cu Teologia, cu Cuvântul Întrupat. Frumusețea textelor dogmatice, liturgice este reliefată prin cântarea bisericească de strană sau corală, monodică sau armonică. Acest sistem complex se regăsește în cultul divin, în Biserică.

Manifestarea cultului liturgic prin cântare

„Muzica bisericească este Evanghelia cântată”, spunea, într-unul din cuvintele sale de învățătură, Părintele Patriarh Daniel. Ea nu produce o simplă emoție, ci reprezintă mărturisirea de credință transpusă într-o formă melodică. Cântarea îndulcește rugăciunea și slăvirea celor care o execută. Cântarea lipește mai mult inima celui ce o săvârșește de darul cerut ori primit sau de persoana de la care este cerut darul. Și textul, și melodia trebuie să predisună la rugăciune. Cum trebuie să ne raportăm la piesele muzicale, cum să primim cântarea, știind că așa cum spunea Fericitul Augustin, „dacă

³ Pr. Dr. Ioan-Eugen BUTA, *Reglementări canonice privind cântarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română*, Editura Andreiană, Sibiu, 2016, p. 5.

⁴ Pr. Dr. I.-E. BUTA, *Reglementări canonice privind cântarea liturgică în Biserica Ortodoxă Română*, p. 5.

⁵ Vasile STANCIU, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică*, p. 65.

⁶ George BĂLAN, *Sinteze. Mică filosofie a muzicii*, Editura Eminescu, București, 1975, p. 17.

⁷ G. BĂLAN, *Sinteze. Mică filosofie a muzicii*, p. 19.

îmi place mai mult muzica decât conținutul, este deja un păcat ? „Nu orice compoziție muzicală merită calificativul liturgică sau bisericească. Nu orice muzică profană se potrivește cu spațiul eclezial”, zicea regretatul preot, profesor, compozitor și dirijor sibian, Gheorghe Șoima (1911-1985).

În Biserică, niciodată nu au fost făcute gesturi liturgice sau acte teatrale. Biserica le-a respins categoric. Orice cântare care nu corespunde cu spațiul eclezial, a fost înlăturată. Părinții Bisericii, atât cei din Răsărit, cât și apusenii, au fost întotdeauna ostili unei cântări nepotrivite în biserică, mai ales împotriva unei melodii care nu concordă cu frumusețea și doctrina textului liturgic.

Elementul definitoriu și peren al cântării bisericești este simbioza cu rugăciunea. În Biserică, cântarea colectivă polarizează atenția celor prezenți la slujbă și îi face participanți activi la rugăciune. „Prin influențarea auzului s-a constatat că sufletul poate fi predispus mai ușor să primească adevărul cuprins în textul imnurilor religioase”, constată Sf. Vasile cel Mare (Cuvânt la Psalmul 1. Migne PG 29. 211). Cântarea colectivă unește pe oameni într-un singur mănunchi. Dar această cântare aici nu este tratată ca o artă. Din punct de vedere al noțiunii, arta este o activitate a omului care are drept scop producerea unor valori estetice. În Biserică, elementul artistic se subordonează necondiționat sensului duhovnicesc al textului liturgic. Modalitatea în care prevalează expresivitatea cuvântului, face ca cel care cântă sau cel care conduce cântarea, să organizeze accentele tonice și modelele dinamice în sensul întăririi înțelesului adânc al cuvântului rostit.

Caracterul cântării este senin, solemn, dar lipsit de pericolul platitudinii, pentru că fiecare cuvânt trece prin inima și este încălzit prin melodie. De regulă nuanțele au gradații simple și logice, pe principiul suprapunerii merului ascendent al pasajului muzical cu creșterea intensității sonore și invers. Această nuanțare nu urmărește însă efectul expresiv în sine, ci contextul cântării. Chiar în cazul unei compoziții corale, valoarea ei constă în găsirea celor mai potrivite soluții de suprapunere a expresivității muzicale pe expresivitatea cuvântului. V. Grăjdian se referă chiar la o funcție gnoseologică a „cuvântului” din rugăciune, care exprimă lucruri esențiale. Aceasta amintește de cuvintele Fericitului Augustin: „Prin cântare adevărurile esențiale pătrund în adâncul inimii”

Referințe vechi și nou-testamentare ale cântului bisericesc

Parcurgând istoria poporului evreu, Vechiul Testament abundă însă în exemple⁸. După trecerea prin marea Roșie a fiilor lui Israel, Moise și poporul său au cântat lui Dumnezeu: „Să cântăm Domnului, căci cu slavă s-a proslăvit” (Ieșirea 15, 1 reluat în Deuteronom 32, 1-43). David și toți fiii lui Israel cântau Domnului folosind diferite instrumente muzicale din lemn de chiparos, din harpe, din psaltire, din timpane, din fluier și din chimvale (II Regi 6, 5). „Lăudați pe Domnul și chemați numele Lui: vestiți între neamuri lucrurile Lui” cânta regele David (I Paralipomena 16, 8).

Rânduiala stabilită de David, când Solomon a fost făcut rege, este însoțită de cântări cu instrumente muzicale, la slujbe și ceremonii sunt organizate impresionante cete de cântăreți, la sfințirea templului, la sfințirea zidului Ierusalimului sunt chemați să cânte toți leviții (II Paralipomena). Prorocul Isaia înălța cântări de mulțumire către Dumnezeu, prorocul Avacum cânta rugăciunea pentru izbăvirea poporului lui Israel. Cântarea Cântărilor, dar mai ales Psalmii oferă un sugestiv tablou al practicii cântărilor de laudă și preamărire a lui Dumnezeu.

Această impresionantă tradiție de invocare a lui Dumnezeu este preluată de cultul creștin. Sfântul Evanghelist Luca notează cuvintele Mântuitorului despre Împărăția lui Dumnezeu: „Împărăția cerurilor este înăluntru vostru” (Luca 17, 21). Versetul atestă legătura omului cu Dumnezeu, stabilită prin credință și exprimată prin rugăciune.

Însoțirea rugăciunii cu cântarea⁹ este menționată încă din vremurile apostolice, fiind rostită de grupuri de creștini sau chiar individual. Se semnalează bunăoară momentul în care, la miezul nopții Pavel și Sila, rugându-se, laudau pe Domnul în cântări, iar cei din temniță ascultau (Fapte 16, 25). Apostolul neamurilor îi îndeamnă pe efeseni (Efeseni 5, 19-20), pe romani (Romani 15, 9), pe coloseni (Coloseni 3, 16) să cânte psalmi, să laude pe Dumnezeu.

Este adevărat că manifestarea creștină nu îmbracă forma exterioară a „strigării cu glas tare” din Vechiul Testament. Creștinul se roagă în umilință și în smerenie. „Vorbirea voastră să fie totdeauna plăcută, cu sare dreasă, ca să știți cum trebuie să răspundeți fiecăruia”, spune Sf. Pavel colosenilor (Coloseni 4, 6). Este un mare contrast față de relatarea din Isaia: „Si strigau unul

⁸ Nicolae TURCANU - <https://www.crestinortodox.ro/liturgica/cantarea/cantarea-bisericeasca-scriptura-traditie-96017.html>, 30.12.2023, ora: 12:15

⁹ N. TURCANU - <https://www.crestinortodox.ro/liturgica/cantarea/cantarea-bisericeasca-scriptura-traditie-96017.html>, 30.12.2023, ora: 12:18

către altul, zicând: Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot, plin este tot pământul de mărirea Lui. (Isaia 6, 3).

Chiar dacă aici este vorba de strigătul heruvimilor, deseori în ceremonialele evocate în Vechiul Testament întâlnim expresii ca: „să vestească cu glas tare de bucurie” (I Paralipomena 15, 16). Este imaginabilă sonoritatea pe care puteau să o realizeze „strigăte de bucurie, strigăte de corn, strigăte de trâmbițe, de chimvale și de harpe” (I Paralipomena 15, 28), sau cele două coruri mari, urcate pe zidurile Ierusalimului pentru a aduce cântări de laudă (Neemia 12, 31), etc. Rugăciunea se rostește cu smerenie și stăruință, iar cântarea accentuează stăruința cererilor noastre¹⁰.

„Este cineva cu inima bună? Să cânte psalmi” (Iacov 5, 13). Cântarea se împletește cu rugăciunea, dar nu ajunge la înălțimea rugăciunii curate. Formularea Sfântului Apostol Pavel: „să fie întotdeauna plăcută, cu sare dreasă”, se potrivește perfect nu numai la vorbire, ci și la cântare, căci cântarea însoțește vorbirea, trebuind să exprime amândouă același lucru.

Este cunoscută expresia „în inimile voastre” din Efeseni 5, 19-20: „Vorbiți între voi în psalmi și în laude și în cântări duhovnicești, lăudând și cântând Domnului în inimile voastre”. Aceasta înseamnă că trebuie să se psalmodieze cu inima, deci textul și intonația trebuie trecute prin inimă, nu numai prin glas.

Referințe patristice ale cântului bisericesc

Sfinții părinți precizează că treapta superioară a rugăciunii se realizează în condiții de liniște desăvârșită (isihie). Pentru noi rămâne constatarea că foloasele cântării bisericești au dimensiuni spirituale diferite.

Scrierile patristice abundă în învățături duhovnicești privitoare la rugăciunea exprimată prin cântare. Sfântul Grigorie Palama vorbește despre rugăciune, ca extaz al tăcerii interioare, sau observația Sfântului Grigorie Sinaitul, că prin cântare mintea se relaxează, cântarea fiind potrivită numai cu măsură și numai atunci când „va slăbi mintea să strige, iar trupul și inima ta te vor dura de chemarea deasă a lui Iisus Hristos”.

Sfântul Vasile cel Mare, în „Cuvânt către tineri...”, îi îndeamnă pe cei vizați să-și păstreze nepătată curățenia sufletului printr-o cântare adecvată, zicând: „Să închidem urechile la cântecele care pervertesc sufletul, căci prin acest fel de cântare se nasc, în general, pasiunile servile și josnice. Să cântăm mai

¹⁰ N. TURCANU - <https://www.crestinortodox.ro/liturgica/cantarea/cantarea-bisericeasca-scriptura-traditie-96017.html>, 30.12.2023, ora: 12:20

degrabă celălalt fel de cântare, ce conduce la bine, și de care se folosea David, poetul cântărilor sfinte”.

Clement Alexandrinul (+ 217) a fost primul care a atras atenția asupra influenței muzicii laice din perspectiva creștinismului. El a fost cel care a ajuns la concluzia că muzica laică, prin varietatea și forma ei specifică, nu poate fi compatibilă cu duhul creștinismului, confruntând esența morală a creștinismului cu caracterul muzicii laice greco-păgâne¹¹. Însă tot Sfântul alexandrin, analizând stilul muzical bisericesc a precizat pentru prima dată rolul muzicii în viața Bisericii. Rolul muzicii în viața Bisericii este unul covârșitor; din forma artistică profană, laică, se transformă în credință transfigurată în doxologie¹².

Studiu de caz – studiu comparativ între melosul de tradiție bizantină din Vestul țării și cântarea bisericească din zonele intra și extra carpatice

Muzica bisericească pe teritoriul României este răspândită în diferite forme. Muzica psaltică se cântă în majoritatea zonelor țării. Însă, sunt spații geografice în care muzica bisericească este exprimată prin cântarea locală, cum ar fi: în toată Transilvania se cântă „cunțana”, de la cel care a promovat-o, Dimitrie Cunțan, în Banat și Arad se cântă „bănățeană” și „lugojană”, a compozitorului Trifon Lugojan, sorgința acestor cântări locale fiind tot muzica bizantină.

Aș evidenția câteva declarații și mărturisiri ale unor personalități marcante ale muzicii bisericești din vestul țării. Acestea le putem considera ca fiind provocări în ceea ce înseamnă promovarea muzicii locale, cântarea atâtor generații de preoți și cântăreți bisericești de pe meleagurile bănățene.

Muzica bisericească din vestul țării a constituit un subiect complex din mai multe puncte de vedere. Mai întâi, trebuie subliniate caracteristicile zonei geografice, adică acele coordonate teritoriale specifice fără de care nu pot fi scoase la iveală anumite concluzii despre această muzică. Orice idee avansată cu privire la starea și evoluția muzicii bisericești a românilor din aceste părți, trebuie să aibă în vedere că toată această complexitate se datorează în mare măsură poziției geografice de confluență în care a funcționat. Avem aici în vedere atât faptul că această parte a țării este „extremitatea ultimă”¹³ a ortodoxiei la contactul cu cultura catolică occidentală, cât și faptul că acest teri-

¹¹ V. STANCIU, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică*, p. 66.

¹² V. STANCIU, *Muzica liturgică în dimensiunea ei patristică și canonică*, p. 66.

¹³ Mircea BUTA, *Cântările glasurilor bisericești la vecernie și esența lor intonațională în notațiile lui Trifon Lugojan*, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2006, p. 39.

toriu, în ultimele secole, a cunoscut mai multe și diferite conduceri administrativ-politice față de celelalte spații românești. Conviațuirea românilor împreună cu ungurii, germanii și sârbii, a fost o realitate care a obligat să se țină cont în aprecierile făcute la adresa muzicii religioase de aici.

În al doilea rând, doresc să pun în lumină numărul destul de mare al celor care s-au învrednicit să scrie despre muzica bisericească din vestul țării¹⁴. Probabil, tocmai pentru că au observat complexitatea existentă și multitudinea situațiilor create, aceștia au încercat să își exprime opiniile și părerile constatate dintr-o nevoie de a limpezi și lămurii pe cât posibil acest domeniu. În încercarea de a-i enumera în continuare, nu se poate să nu menționez la început pe cel mai important dintre aceștia, care atât prin durata în timp cât și prin aprecierile făcute, se dovedește a fi cel mai documentat și cea mai de referință sursă. Este vorba de cercetătorul, etnomuzicologul și bizantinologul Gheorghe Ciobanu, care prin afirmațiile studiilor sale a reușit să înlătore rezervele și „opacitatea”¹⁵ care exista și plana asupra cântării bisericești din aceste părți ale românilor. În continuare, amintesc aici într-o ordine care nu ține cont de nici un criteriu al valorii, pe: dr. Vasile Petrașcu, profesorul și compozitorul Timotei Popovici, profesorii și practicanții și cei ce au notat acest melos bisericesc: Trifon Lugojan și Terențius Bugariu, Sabin Drăgoi, apoi mai recent profesorii: Vasile Vărădean și Nicolae Belean, și mulți alții care într-un mod tangențial sau mai puțin tangențial au atins această problemă în scrierile lor muzicale.

Așadar, una din întrebările vehiculate despre muzica bisericească bănățeană se referă la originea sa, iar răspunsul ar avea două variante principale: prima ar fi că la originea ei s-ar afla „muzica de cult sârbească, iar cealaltă că la origini am avea muzica bizantină venită direct la noi prin intermediul sârbilor, bulgarilor, rușilor și chiar a românilor din celelalte provincii”¹⁶. În argumentarea primei posibilități, Gheorghe Ciobanu aduce afirmațiile lui Timotei Popovici care scrie că: „În Banat și Ungaria, în urma

¹⁴ Când spun „vestul țării”, nu am în vedere doar o zonă bănățeană strictă, ci și o parte din Bihor și de asemenea o altă parte până spre Alba-Iulia și dincolo de Hunedoara. Este adevărat că partea cea mai mare și regiunea reprezentativă pentru sud-vestul țării este Banatul, dar caracteristicile muzicii bisericești practicate aici se întind categoric cu mult peste „granițele” lui.

¹⁵ M. BUTA, *Cântările glasurilor bisericești la vecernie și esența lor intonațională în notațiile lui Trifon Lugojan*, p. 40.

¹⁶ Gheorghe CIOBANU, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. III, Editura Muzicală, București, 1992, p. 105.

ierarhiei sârbești, cântarea bisericească sârbă e și azi în uz¹⁷, pe al lui Tere-nțius Bugariu care spune că: „Sârbii au aceleași melodii cu noi pentru că la Karlovits se pregăteau preoții noștri câtă vreme am stat sub ierarhia lor¹⁸ și tot el scrie „Cântările bisericești sunt comune... pentru mitropolia întregă sârbă și pentru diocesele Arad și Caransebeș a mitropoliei greco-orientale din Ungaria¹⁹, și de asemenea Trifon Lugojan susține aceeași părere când scrie: „Noi românii din părțile Aradului, Bănatului și Bihorului stând timp îndelungat sub ierarhia sârbească, avem și cântările la fel cu ale lor, deosebindu-se de ale ardelenilor și ale celor din vechiul regat care au adoptat pe cele grecești²⁰. Aceeași poziție o are și Vasile Petrașcu, când zice: „Astăzi, românii ortodocși din aceste părți ale Ardealului, Bihorului și Banatului, care au stat mai înainte sub ierarhia sârbească, au multe cântări asemănătoare cu ale sârbilor...²¹ întregind astfel una din variantele despre originea muzicii bisericești bănățene, care a rezistat destul de mult în timp, fiind bazată în mod special pe argumentul condițiilor istorico-geografice și într-o oarecare măsură și pe „maniera de cântare²².

Cea de-a doua variantă referitoare la originea veche bizantină își are susținători pe: Tiberiu Brediceanu, care spune că „muzica bănățeană este din vremuri bătrâne (...), e de veche proveniență²³, iar în altă parte afirmă clar că „originea bizantină a muzicii tuturor popoarelor de rit ortodox²⁴. Tot în acest sens, cu aproape un secol mai înainte, episcopul Melchisedec afirma: „Melodia aceasta veche slavonă, într-o formă mai apropiată de cântarea grecească și cu nuanțe ale cântecului național, se menține până astăzi la sârbi

¹⁷ Timotei Popovici, *Dicționar de Muzică*, Sibiu, 1905, p.101, din Gheorghe CIOBANU, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, p. 105.

¹⁸ Tere-nțius BUGARIU, *Sentinela cântărilor bisericești române*, Timișoara, 1908, p. 6, din Ghe. CIOBANU, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, p. 105.

¹⁹ T. BUGARIU, *Sentinela cântărilor bisericești române*, p. 6, din Ghe. CIOBANU, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, p. 105.

²⁰ Trifon LUGOJAN, *Cântări bisericești, Cele 8 glasuri la Vecernie*, Ediția a III-a, vol. I, partea I, Arad, 1929, p.4, din Ghe. CIOBANU, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, p. 105.

²¹ Prof. Dr. Vasile PETRAȘCU, *45 Pricesne (Chinonice) pentru Liturghiile duminicelor*, Editura Petrașcu et Ardelean, Cluj, 1938, p. 6, din Ghe. CIOBANU, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, p. 105.

²² M. BUTA, *Cântările glasurilor bisericești la vecernie și esența lor intonațională în notațiile lui Trifon Lugojan*, p. 42.

²³ Tiberiu BREDICEANU, *Scrieri*, Editura Muzicală, București, 1976, p. 177, din Ghe. CIOBANU, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, p. 106.

²⁴ T. BREDICEANU, *Histoire de la musique roumaine en Transilvanie*, în „La Transylvanie”, Bucharest, 1938, p. 566, din Ghe. CIOBANU, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, p. 106.

și la românii din Banat și din Transilvania, pe unde practica grecească nu este în uz, nici cunoscută măcar...”²⁵.

Bineînțeles că ambele variante se pot intersecta la un moment dat, atunci când se pune în discuție originea muzicii bisericești sârbe.

Pe lângă aceste două variante referitoare la muzica bisericească din vestul țării, datorită faptului că „Banatul nu ne-a păstrat nici un manuscris muzical din perioada medievală, prin tratarea superficială a lucrurilor, se poate face aproape orice afirmație cu privire la originea muzicii de strană... așa cum de altfel s-a și făcut”²⁶. De exemplu, Timotei Popovici a afirmat că „muzica de cult din Banat și Transilvania se deosebește de la eparhie la eparhie, și chiar de la comună la comună”²⁷, sau Romeo Ghircoiașiu, care vorbește de „existența unor dialecte în muzica de strană din Banat și Transilvania”²⁸.

Tot în categoria unor poziții care sunt oarecum „de extremă”²⁹, se situează și Terențius Bugariu prin afirmația sa, care zice: „Cântarea cea veche a bisericii orientale s-a susținut în Croația, Slovenia, Ungaria, mai ales prin mănăstiri, de unde pentru noi românii, școala cea adevărată a fost Aradul (...) și Caransebeșul”³⁰.

Dar aceste asemănări și corespondențe cu muzica bisericească din estul și sudul României își au argumente foarte vechi și foarte solide în același timp. Tratarea acestora într-un mod ordonat am întâlnit-o la Pr. Dr. Nicolae Belean, care într-un studiu intitulat „Apropierea muzicii religioase din Banat de cântarea bizantină, prin intermediul preoților și călugărilor veniți în Banat din Țara Românească, Moldova și Transilvania”³¹, expune într-un mod convingător motivele care au dus la această relaționare și împreună dezvoltare, cu toate impedimentele exterioare care au existat. Deși autorul arată că „în zona Banatului primele cărți de cântare religioasă au apărut la sfârșitul secolului

²⁵ Episcopul MELCHISEDEC, *Memoriu pentru cântările bisericești în România*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an VI, nr. 1, p. 22, din Ghe. CIOBANU, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, p. 106.

²⁶ Ghe. CIOBANU, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, p. 111.

²⁷ T. POPOVICI, *Dicționar de Muzică*, Editura Grafoart, Sibiu, 1905, p. 100.

²⁸ Romeo GHIRCOIAȘIU, *Muzica ardeleană de strană și influențele ei populare*, Cluj, 1958, p. 18, din Ghe. CIOBANU, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, p. 108.

²⁹ M. BUTA, *Cântările glasurilor bisericești la vecernie și esența lor intonațională în notațiile lui Trifon Lugojan*, p. 45.

³⁰ T. BUGARIU, *Sentinela cântărilor bisericești române*, Timișoara, 1908, p. 6, din Ghe. CIOBANU, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, p. 107.

³¹ Nicolae BELEAN, *Relația dintre cântarea bizantină și cântarea bănățeană*, în „Altarul Banatului”, an XI, nr. 7-9, Timișoara, 2001, p. 52.

al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea”³², totuși nu putem să trecem cu vederea mărturiile scrise și menționate de Sebastian Barbu-Bucur în „Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone” unde se insistă asupra fragmentului „Octoihului de la Caransebeș” ce cuprinde cântările glasurilor V-VIII și este atribuit ca vechime secolelor XIII-XIV.

Un prim punct foarte important în relația muzicii bisericești din vestul țării cu celelalte zone l-a constituit așezămintele monahale. Părintele Nicolae Belean vorbește despre acestea, evidențiind o școală de catehumeni existentă în mănăstirea de la Morisena (Cenad) în anul 1030 „ în care pe lângă altele, tinerii deprindeau și cântarea religioasă după modelele aduse de la Muntele Athos sau Constantinopol”³³, iar în altă parte adaugă și numele altor mănăstiri ca: Bodrog, Partoș, Morava, Vărădia, Ciclova, unde „încă din vechime funcționau școli ale vremii, în care pe lângă învățarea scrisului și cititului se pregăteau și caligrafii de manuscrise, desenatorii de chenare, legătorii de cărți zugravii de icoane și biserici, dar și preoții altarelor care învățau obligatoriu cântarea de cult”³⁴.

Al doilea punct important în ceea ce privește muzica bănățeană în relația ei cu celelalte zone îl constituie schimbul de preoți. În acest sens, documentele originale pe baza cărora se pot face afirmații concrete sunt „o conscripție a parohiilor din Timișoara și Lipova datând din 11 iunie 1767”³⁵.

Pe lângă aceste exemple concrete mai găsim și unele constatări foarte importante de ordin general, care pot să dea o imagine globală mult mai sugestivă despre situația preoților în menținerea legăturilor cu celelalte zone românești.

Pe locul al treilea al motivării inter-relaționării muzicii din vestul țării cu cea din alte zone, în special cu cea din Țara Românească se află circulația cărților de cult. Avem aici două exemple în acest sens, și anume: episcopul Nestorovici al Timișoarei, care primește de la Râmnic în 1734, nouă lăzi cu cărți pentru trebuințele parohiilor românești și episcopul Sinesie Jivanovici

³² N. BELEAN, *Relația dintre cântarea bizantină și cântarea bănățeană*, în „Altarul Banatului”, p. 53.

³³ N. BELEAN, *Relația dintre cântarea bizantină și cântarea bănățeană* în „Altarul Banatului”, p. 54.

³⁴ I. STOIA-UDREA, *Marginale la istoria bănățeană*, Timișoara, 1940, p. 85, apud N. Belean, *Relația dintre cântarea bizantină și cântarea bănățeană*, p. 55.

³⁵ Gheorghe COTOȘMAN, *Preoți din Oltenia și Țara Românească în parohiile din Banat*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 5-6, pp. 467-476, din N. BELEAN, *Relația dintre cântarea bizantină și cântarea bănățeană*, p. 52.

al Aradului, care corespunde cu vlădica Grigorie al Râmnicului și în anul 1752 primește de la acesta 500 de cărți pentru eparhia sa³⁶.

În acest sens, apare și al patrulea argument în ceea ce privește legătura cântării din vestul țării cu celelalte zone, și anume activitatea lui Naum Râmniceanu, mare dascăl, cântăreț și cu bogată activitate de răspândire a muzicii bisericești. Acesta a activat nu numai în Țara Românească, ci și în Transilvania și Banat și „a stat la mănăstirea Hodoș - Bodrog timp de 7 ani, apoi la Lipova și în localitatea Cănița din Caraș-Severin³⁷”.

Un ultim argument al acestei inter-relaționări adus de Pr. Nicolae Belean se referă la „apehemata, neanes” care apare la începutul unui răspuns liturgic: „Sfânt, Sfânt, Sfânt” de la Liturgia Sfântului Vasile cel Mare în anul 1946, fiind notată de Atanasie Lipovan³⁸. Se știe că „aceste formule melodice”, numite de Filotei sin Agăi Jipei, „glăsurile după fieștecare glas”, au menirea de a crea atmosfera glasului, ele reprezentând formule de intonare, reminiscențe ale melodiilor vechi, după a căror schemă au fost constituite noile cântări³⁹. Interesant este faptul că acestea lipsesc astăzi din muzica psaltică deși au rămas în comentariile teoretice ale secolului al XVIII-lea și se găsesc notate în manuscrisele din secolul al XVII-lea.

Exemple muzicale comparative:

Tropar : Curgător.
Pis-tra fi - ind pe-cet-lu - i - tă de Ji - dov, și o -
sta-șii stră-ju ind prea cu - ral tru - pal tău, în - vi - n - ă - l-ai a tre - la zi

Tropar gl. 1 – melos Trifon Lugoian – ed. 1912-1913 – Vestul României

³⁶ M. BUTA, *Cântările glasurilor bisericești la vecernie și esența lor intonațională în notațiile lui Trifon Lugoian*, p. 49.

³⁷ M. BUTA, *Cântările glasurilor bisericești la vecernie și esența lor intonațională în notațiile lui Trifon Lugoian*, p. 51.

³⁸ ATANASIE LIPOVAN, *Cântări bisericești pentru toate sărbătorile de peste an*, Tipografia Diecezană, Arad, 1946, p. 122.

³⁹ GRIGORE PANȚĂRU, *Notația și ehurile muzicii bizantine*, București, 1971, p. 83, din M. BUTA, *Cântările glasurilor bisericești la vecernie și esența lor intonațională în notațiile lui Trifon Lugoian*, p. 52.

TROPARUL INVIERII
Glasul I Ѡа

mf
Pia - tra fi - ind pe - cet - lu - i - ta și
Moderato
Pia - tra fi - ind pe - cet - lu - i - ta și

os - ta - și stră - ju - ind prea cu - rat tru - pul Tău,
os - ta - și stră - ju - ind prea cu - rat tru - pul Tău,

Tropar gl. 1 – melos psaltic – Vecernierul uniformizat

TROPARUL GLASULUI I

Allegretto
Pia - tra fi - ind pe - cet - lu - i - ta
și os - ta - și stră - ju - ind prea cu - rat tru - pul
Tău, in vi - a ta - i a tre - ta

Tropar gl. 1 – melos Dimitrie Cunțan - Transilvania

Тр: пар 8.

Ка-ме-ни за-пе-ча-та-ну от Ју-деј, и во-ји-
- ном стре-гу-шчим пре-чи-сто-је тје — хо тво-је, вос-кре — са је-си

Tropar gl. 1 – melos Nenad Baraciki – variantă sârbească

14. Тропарь.

Ка-ме-ни за-пе-ча-та-но ѿ і-с-хри-
и хо-и-ишчим стре-гъ-шчим пре-чи-сто-е тѣ-ло тво-е.

Tropar gl. 1 – melos Stevan Mocraniat – variantă sârbească

Urmare unei analize muzicale, melodice, ritmice, putem observa lesne că osatura imnelor prezentate mai sus este comună, firul roșu sau principal al tuturor variantelor se intersectează într-o proporție covârșitoare, de aici trăgând concluzia că originea melodică și muzicală a celor prezentate este bizantină. Și exemplele pot continua și la alte glasuri.

Concluzii

Coordonatele spirituale ale muzicii bisericești cu specific biblic și patristic au fost stabilite de-a lungul timpului de autorii Bibliei, mai apoi de Sfinții Părinți, pe diferite căi, prin intermediul revelației dumnezeiești, prin intermediul harului dumnezeiesc, iar după toate acestea, prin inspirația divină, de întreaga pleiadă de autori muzicali consacrați în domeniul muzical bisericesc. Muzica bisericească este întemeiată pe Scriptură și Patristică.

Biserica nu a făcut niciodată abstracție de muzică, ca manifestare spirituală a credincioșilor. Muzica eclezială se încadrează în anumite limite ale Tradiției Bisericii, prin modul în care este acceptată și asumată de credincioși. Partiturile de strană și corale bisericești trebuie alese cu multă atenție,

fraza melodică dacă nu este în concordanță cu mesajul textului, poate deveni poticnire pentru credincioși. Rolul cântărețului sau al dirijorului acesta este, să creeze cadrul sonor adecvat unei bune desfășurări a cultului divin, din care și el este parte integrantă. Analizând mai profund, ne dăm seama că muzica bisericească nu este și nu produce o simplă emoție, ci are rolul de a mărturisi credința, Cuvântul Întrupat fiind substanța cântării.

Muzica bisericească din zona de vest a țării este de origine bizantină, afirmație asumată de istorici și bizantinologi ai vremii.

CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ

ACTIVITATEA DE CERCETARE A PROFESORILOR FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ DIN ARAD ANUL UNIVERSITAR 2022-2023

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Studii: „The Phenomenon of Death in the Era of Biotechnologies. A Perspective of Orthodox Dogmatics”, în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 4 (93), pp. 42-53 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Persoana lui Hristos în sinteza neopatristică. Criteriile Tradiției în fața contestărilor postmodernității”, în vol. *Persoana lui Hristos în Dogmatica actuală. Contestările modernității și postmodernității. Lucrările Colocviului Național de Dogmatică*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2022, pp. 254-278 [ISBN 978-973-752-877-3]; „Fenomenul morții în era biotehnologiilor. O perspectivă a dogmaticii ortodoxe” în Arhim. Prof. Univ. Dr. Teofil Tia, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Podaru (coord.), *Pastorație și duhovnicie în Diaspora românească. Purtarea de grijă pentru cei adormiți în cultul și practica Bisericii Ortodoxe*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2022, pp. 159-168 [ISBN: 978-606-607-408-7]; „Importanța lucrării „Duhul Adevărului” a părintelui Ilarion Felea, premiată de Academia Română, în Cristinel Ioja, Florin Dobrei, Nicolae M. Tang (coord.), *Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană*, Editura Presa Universitară Clujeană, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2023, pp. 318-329 [ISBN: 978-606-37-1775-8; ISBN: 978-973-752-912-1]; „Un manuscris inedit. Cursul de Teologie Fundamentală al părintelui Teodor Botiș (1873-1940), în Pr. Prof. Univ.

Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), vol. *The Significance of Theology in Today's Society and Culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2023, pp. 572-586 [ISBN: 978-973-752-936-7]; „Un manuscris al cursului de Teologie Dogmatică predat la Institutul Teologic din Arad la începutul secolului XX-lea”, în Cristinel Ioja, Daniela Popescu, Marcel N. Tang, Tiberiu Ardelean (coord.), *Art, Theology and Civilization in the Romanian monastic 9 spaces. From monastery schools to theological schools*, Editura Presa Universitară Clujeană, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2023, pp. 276-285 [ISBN: 978-606-37-1776-5; ISBN: 978-973-752-913-8]; „Teologia ca rugăciune. Fragmente de rugăciuni în opera teologului mărturisitor Ilarion V. Felea (1903-1961)”, în Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Pr. Drd. Alin-Vasile Câmpean (coord.), *Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Centrul de Studii Banatice, Caransebeș-Vârșeț 2023, pp. 135-150 [ISBN: 978-606-8458-49-6; ISBN: 978-86-82228-06-6]; „Hermeneutica dogmelor în gândirea Părintelui Profesor Ștefan Buchiu”, în vol. *În lumina lui Hristos. Omagiu Părintelui Prof. Univ. Dr. Ștefan Buchiu*, Editura Basilica, București, 2023, pp. 59-72 [ISBN: 978-606-29-0518-7]; „Preotul Ilarion V. Felea, pastorație și misiune în Parohia Arad Șega - documente indeite de arhivă”, în ÎPS Prof. Dr. Nifon Mihăiță, Pr. Prof. Dr. Florea Ștefan și Pr. Prof. Dr. Marian Vilciu (coord.), *Misiune, Spiritualitate, Cultură. Simpozionul internațional „Rugăciunea în viața Bisericii. Tradiția isihastă în spiritualitatea ortodoxă*, Editura Biblioteka, Târgoviște, 2022, pp. 177-205 [ISSN 2457-2985; ISSN L-2457-2985];

Articole: „Episcopul Gurie - ctitorul”, în †Nestor Dinculeană, Pr. Dr. Florin Dobrei (coord), *Episcopul Gurie Giorgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2022, pp. 167-169 [ISBN 978-973-752-888-9; ISBN 978-606-8692-95-1];

Cuvinte înainte: „Cuvânt înainte”, la vol. *Persoana lui Hristos în Dogmatica actuală. Contestările modernității și postmodernității*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2022, pp. 9-14 [ISBN 978-973-752-877-3];]; „Prefață”, la Nicolae M. Tang, Alin - Florin Ciotea, Marius-Gheorghe Danciu, Alexandru-Silviu Obrad (coord.), *Chipuri de absolvenți ai Institutului și Academiei*

Teologice din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2022, pp. 5-6 [ISBN 978-973-752-891-9]; „Cuvânt înainte”, la Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, *Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad - spațiu liturgic -formativ și teologic-cultural*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2022, p. 5 [ISBN 978-973-887-2]; „Cuvânt înainte” la Cristinel Ioja, Florin Dobrei, Nicolae M. Tang (coord.), *Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană*, Editura Presa Universitară Clujeană, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2023, pp. 5-8 [ISBN: 978-606-37-1775-8; ISBN: 978-973-752-912-1]; „Cuvânt înainte” la Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The Significance of Theology in Today's Society and Culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2023, pp. 5-7 [ISBN: 978-973-752-936-7]; „Cuvânt înainte” la Cristinel Ioja, Daniela Popescu, Marcel N. Tang, Tiberiu Ardelean (coord.), *Art, Theology and Civilization in the Romanian monastic 9 spaces. From monastery schools to theological schools*, Editura Presa Universitară Clujeană, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2023, pp. 5-8 [ISBN: 978-606-37-1776-5; ISBN: 978-973-752-913-8]; „Cuvânt înainte” la rev. *Studia Doctoralia 2022*, Editura Universității „Aurel Valicu”, Arad, 2023, pp. 9-10 (ISSN: 2537-3668) „Cuvânt înainte”, la *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, anul universitar 2021-2022*, Arad, 2023, pp. 10-17 [ISSN: 2558-8605; ISSN-L 1453-4789];

Organizări conferințe internaționale: Conferința internațională susținută de prof. Martin Illert și prof. Reinhard Thole de la Universitatea din Halle, Germania cu tema: *Hermeneutica dialogului ecumenic în Europa de astăzi*, 3 mai 2023, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad; Conferința internațională organizată în cadrul Școlii Doctorale Interdisciplinare a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Domeniul Teologie, cu tema: *Rezultatele teologice ale dialogului dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania. Provocările mișcărilor pentecostaliste*, susținută de prof. Martin Illert de la Universitatea din Halle, Germania, Arad, 4 mai 2023; Conferința internațională organizată în cadrul Școlii Doctorale Interdisciplinare a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Domeniul Teologie, cu tema: *Despre hermeneutica dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania*, susținută de prof. Reinhard Thole de la Universitatea din Halle,

Germania, Arad, 4 mai 2023; Conferința internațională organizată în cadrul Școlii Doctorale Interdisciplinare a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Domeniul Teologie, cu tema *Eclesiologia trinitară a lui Dumitru Stăniloae în comparație cu cea a lui Jean Marie Tillard. Valoarea sa pentru dialogul ecumenic*, susținută de Pr. Prof. Univ. Dr. Daniele Cogoni, de la Universitatea Pontificală Laterană din Roma, Italia, Arad, 16-17 octombrie 2023;

Editări volume studii: *Persoana lui Hristos în Dogmatica actuală. Contes-tările modernității și postmodernității*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2022, 686 p. [ISBN 978-973-752-877-3]; Cristinel Ioja, Florin Dobrei, Nicolae M. Tang (coord.), *Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană*, Editura Presa Universitară Clujeană, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2023 [ISBN: 978-606-37-1775-8; ISBN: 978-973-752-912-1]; Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The Significance of Theology in Today's Society and Culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2023 [ISBN: 978-973-752-936-7]; Cristinel Ioja, Daniela Popescu, Marcel N. Tang, Tiberiu Ardelean (coord.), *Art, Theology and Civilization in the Romanian monastic 9 spaces. From monastery schools to theological schools*, Editura Presa Universitară Clujeană, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2023 [ISBN: 978-606-37-1776-5; ISBN: 978-973-752-913-8]; coordonatorul Colectiei „Studia Doctoralia”, Dogmatica; coordonatorul colecției „Teologi arădeni”;

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad [ISSN 2558-8605; ISSN-L 1453-4789]; *Studia Doctoralia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad [ISSN 2537-3668]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Conferințe: 29 octombrie 2023 în ciclul „Serile duhovnicești la Catedrala Veche”, conferința *Omul în era rețelelor sociale. Provocări și câteva răspun-*

suri; 16 octombrie 2023 în cadrul Școlii doctorale interdisciplinare și a proiectului extracurricular cu tema „Importanța imnografiei în transmiterea și experiența credinței Bisericii”, conferința *Structura scripturistică și dogmatică a imnelor liturgice*;

Distincții: 18 septembrie 2022, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

P.S. Conf. Univ. Dr. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului

Cărți: *Episcopia Hușilor: memorie și actualitate (monografie istorică)*, Editura Doxologia, Iași și Editura Horeb, Huși, 2022, 390 p. [ISBN 978-630-301-008-3; ISBN 978-606-95165-9-1];

Studii: „Teologie, cultură și patriotism în cimitirele arădene” în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2021-2022, Arad, 2023, pp. 27-36 [ISSN 2558-8605]; „Sfinții Români și rugăciunea”, în Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Pr. Drd. Alin-Vasile Câmpean (coord.), *Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă*, Editura Episcopiei Caransebeșului/Centrul de Studii Bantice, Caransebeș/Vârșeț, 2023, pp. 119-126 [ISBN: 978-606-8458-49-6; ISBN: 978-86-82228-06-6]; „Sfântul Cuvios Paisie de la Neamț - rugăciunea în viața monahilor nemțeni”, în vol. *Mehedinți - Istorie, Cultură și Spiritualitate, nr. 14, 12-14 mai 2022*, Editura Mitropoliei Olteniei, Editura Didahia, Severin, Drobeta-Turnu Severin, 2022, pp. 70-77 [ISSN 2067-5577]; „Credința ortodoxă și rugăciunea în viața și opera părintelui profesor Ilarion V. Felea”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Viorel Sava (coord.), *De la lumina rugăciunii la teologia luminii. Aspecte ale cercetării doctorale actuale* (lucrările Simpozionului Internațional „Studia Theologica Doctoralia”, ediția a XIV, Iași 9-10 mai, 2022), Editura Doxologia, Iași, 2022; Editura Institut für Okumenische Theologie, Ostkirchliche Orthodoxie und Patrologie, Universität Graz, 2022 [ISBN 978—606-9746-89-9; ISBN 978-3-9504741-3-8]; „Arta creștină este rugăciune”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Mihai Himcinschi, Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian - Dumitru Colda (coord.), *Chipul, numele și slava. Frumusețea făptuitoare a rugăciunii și „esteticul” isihast al îndumnezeirii* (Referatele Simpozionului Internațional de Știință, Teologie și Artă - ISSTA; Facultatea de Teologie Ortodoxă, Alba Iulia, 9-10 mai 2022 - ediția a XIX-a), vol. I, Editura Reîntregi-

rea, Alba Iulia, 2022, pp. 61-75 [ISBN 978-606-509-469-7; ISBN 978-91-986477-1-6];

Articole în reviste de specialitate: „Sfintele Icoane- îndemn la rugăciune între cer și pământ”, în rev. *Vitralii Culturale*, revistă de cultură editată de Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul”, Vâlcea, an VI, nr. 11, 2022, pp. 6-7 [ISSN 2559-7736; ISSN-L 2559-7736]; „Preasfințitul Părinte Gurie, slujitor jertfelnic și bunătate întruchipată”, în †Dr. Nestor Dinculeană, Pr. Dr. Florin Dobrei (coord.), *Episcopul Gurie Giorgiu, întâiul arhiepiscop al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2022, pp. 84-86 [ISBN 978-973-752-888-9; ISBN 978-606-8692-95-1]; „Cunoașterea teologiei creștine - calea către Dumnezeu și oameni”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The Significance of Theology in Today's Society and Culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, p. 14-16 [ISBN: 978-973-752-936-7]; „Iertare și împăcare în familie și comunitate”, în rev. *Vitralii Culturale*, revistă de cultură editată de Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul”, Vâlcea, an VI (2022), nr. 12, pp. 7-10 [ISSN 2559-7736; ISSN-L 2559-7736]; „De la Cruciade la Pelerinajul creștin”, în rev. *Misiunea*, revista Centrului de Cercetare a Conlucrării Bisericii Ortodoxe Române cu Armata României „General Paul Teodorescu”, an X (2023), nr.1, pp. 25-28 [ISSN: 2668 - 8336; ISSN-L 2360-4190]; „Înviere și bucurie în Biserica lui Hristos”, în rev. *Vitralii Culturale*, revistă de cultură editată de Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul”, Vâlcea, an VII (2023), nr. 13, pp. 7-10 [ISSN 2559-7736; ISSN-L 2559-7736]; „Persoana umană între trecut și neuitare”, în rev. *Îndrumător Pastoral*, Episcopia Tulcii, Editura Andreiana, an XV (2023), nr. 15, Tulcea, 2023, pp. 162-167 [ISSN 1583-168X];

Participări la simpozioane: 10 septembrie 2022, Huși, Simpozionul național „Episcopia Hușilor - memorie și actualitate. Un sfert de veac de la reînființare (1996-2021), cu referatul: *Episcopia Hușilor - memorie și actualitate - la 25 de ani de la reînființare*; 13-15 noiembrie 2022, Iași - Mănăstirea Neamț, Simpozionul internațional „Moștenirea spirituală și culturală a Sfântului Paisie de la Neamț. 300 de ani de la naștere (1722-2022)”, cu referatul: *Sfântul Cuvios Paisie de la Neamț - rugăciunea în viața monahilor nemțeni*; 15-17 mai 2023, Drobeta - Turnu - Severin, Simpozionul Național „Mehedinți - istorie,

cultură și spiritualitate”, ediția a XV-a, cu referatul: *Bolnițele și grija față de persoanele vârstnice în Arhiepiscopia Râmnicului*; 8-9 mai, 2023, Alba Iulia, Simpozionul Internațional de Știință, Teologie și Artă, ediția a XXI-a (ISSTA 2023), „Tradiție și creativitate în inimografia Bisericii. Pastorația și asistența persoanelor vârstnice”, cu referatul: *Muzica bisericească între pregătire și expunere în Episcopia Hușilor*; 5-7 noiembrie 2023, Timișoara, Mitropolia Banatului, Simpozionul Internațional „Istorie, Cultură și Spiritualitate în Banat”, ediția a II-a, cu referatul: *Sfinții Ierarhi Andrei Șaguna și Calinic al Râmnicului: comuniune și conlucrare pentru binele Bisericii*;

Conferințe: 12 decembrie 2023, în cadrul serilor duhovnicești organizate de ASCOR, filiala Arad, conferința *Copilăria, adolescența și bătrânețea în lumina Praznicului Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos*;

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

P.S. Conf. Univ. Dr. Nestor Dinculeană, Episcopul Devei și Hunedoarei

Cărți: *Vechile civilizații ale Orientului Apropiat. Arameii – istorie, cultură și religie*, Maison d'édition „Diaspora en Direct”, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Montreal-Quebec, Deva, 2023, 255 p. [ISBN: 978-2-9821607-1-2 / 978-606-8692-99-9];

Studii: „The holy places of peoples living in the old Cananean territory”, în *Revista Teologică*, Sibiu, an XXXII (CIV), 2023, nr. 1, pp. 16-25 [ISSN: 1222-9695]; „Slujirea arhierescă a lui Mesia și mesianismul canaanit”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XIII (2023), nr. 1, pp. 17-22 [ISSN: 2247-6792]; „The religious holidays of the Jewish people in the post-exilic period”, în rev. *Teologia*, Arad, an XXVII (2023), nr. 2 (95), pp. 10-20 [ISSN: 2247-6792]; „Ugarit Fortress - historical landmarks”, în rev. *Astra Sabesiensis*, Sebeș, an VIII-IX (2023), pp. 7-17 [ISSN: 2457-8150]; „Rugăciunea în viața și în activitatea Mântuitorului”, în Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Pr. Drd. Alin-

Vasile Câmpean (coord.), *Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă*, Editura Episcopiei Caransebeșului / Centrul de Studii Banatice, Caransebeș/Vârșeț, 2023, pp. 471-491 [ISBN: 978-606-8458-49-6; ISBN: 978-86-82228-06-6]; „Elemente de spiritualitate la vechii aramei”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The Significance of Theology in Today's Society an Culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 29-47 [ISBN: 978-973-752-936-7]; „Învățători și păstrători ai Legii mozaice în perioada post-exilică”, în Cristinel Ioja, Daniela Popescu, Marcel N. Tang, Tiberiu Ardelean (coord.), *Art, theology and civilization in the Romanian monastic spaces. From monastery schools to theological schools*, Editura Presa Universitară Clujeană/Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Cluj-Napoca/Arad, 2023, pp. 41-51 [ISBN: 978-606-37-1776-5; ISBN: 978-973-752-913-8];

Articole: „Preasfințitul Părinte Gurie - părintele cu suflet de copil”, în † Nestor Dinculeană, Pr. Dr. Florin Dobrei (coord.), *Episcopul Gurie Georgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”/Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Arad/Deva, 2022, pp. 10-14 [ISBN: 978-973-752-888-9; ISBN: 978-606-8692-95-1]; „Chipul văzut al lui Dumnezeu pe pământ - între Naștere și re-Naștere prin cunoaștere”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XII (2022), nr. 4, pp. 1-3 [ISSN: 2247-6792] (și în rev. *Mitropolia Ardealului*”, Sibiu, an II (XXXVII), 2022, nr. 4, pp. 35-39 [ISSN: 1013-4204]; „Nașterea lui Hristos și renașterea noastră duhovnicească prin cunoașterea lui Dumnezeu”); „1 Decembrie – scânteia ce reaprinde și întreține unitatea dintre români”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XII (2022), nr. 4, p. 4 [ISSN: 2247-6792]; „Veșnică pomenire celor care s-au jertfit pentru binele țării noastre!”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XII (2022), nr. 4, p. 5 [ISSN: 2247-6792]; „Dumnezeu poartă de grijă poporului Său”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XIII (2023), nr. 1, pp. 1-2 [ISSN: 2247-6792]; „Învierea lui Hristos - făgăduință a învierii noastre și chemare la fericirea veșnică”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XIII (2023), nr. 2, pp. 1-3 [ISSN: 2247-6792]; „Hristos - „Eroul” neamului omenesc și eroii neamului românesc”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XIII (2023), nr. 2, p. 4 [ISSN: 2247-6792]; „Un testament care se cere permanent împlinit”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XIII (2023), nr. 3, pp. 1-2 [ISSN: 2247-6792];

Editări de volume: †Dr. Nestor Dinculeană, Pr. Dr. Florin Dobrei (coord.), *Episcopul Gurie Georgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”/Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Arad/Deva, 2022, 363 p. [ISBN: 978-973-752-888-9; ISBN: 978-606-8692-95-1].

Conferințe: 13 iunie 2023, Deva: *Sfinții români - ostași și mărturisitori ai lui Hristos*.

Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus

Studii: „Problema revizuirii canoanelor și a altor norme bisericești la Nicolae Popovici, Valerian Șesan și Liviu Stan”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2021-2022, Arad, 2023, pp. 65-86 [ISSN: 2558-8605]; „The Holy Mystery of Confession - Some Canonical Remarks”, în rev. *Teologia*, an XXVII (2023), nr. 1 (94), pp. 24-56 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789];

Recenzii: Carlo Fantappiè, *Il diritto canonico nella società postmoderna. Lezioni universitarie*, G. Giappichelli, Torino, 2020, 399 pp., [ISBN: 978-88-921371-7-2], în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 4 (93), pp. 194-197 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; Juan Ignacio Arrieta, *Corso di diritto Vaticano*, Edusc., Roma, 2021, 384 pp., Pontificia Università della Santa Croce, *Subsidia canonica*, 31 [ISBN: 978-88-8333-931-8], în rev. *Teologia*, an XXVII (2023), nr. 1 (94), pp. 179-184 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789];

Editări de reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Doctoralia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2537-3668]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387];

Distincții: 11 decembrie 2022, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan

Cărți: *Petru Deheleanu (1909-1979). Teolog misionar și mărturisitor al credinței credinței Bisericii*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, 300 p. [ISBN: 978-973-752-907-7];

Studii: „Misiunea și lucrarea mântuitoare a bisericii în lume în gândirea vizionar-teologică a lui Petru Deheleanu”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2021-2022, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, Arad, 2023, pp. 87-111 [ISSN: 2558-8605; ISSN-L 1453-4789]; „Rugăciunea - expresie a dialogului omului cu Dumnezeu și dobândirea unui sens tot mai înalt al vieții”, în *Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Pr. Drd. Alin-Vasile Câmpean (coord.), Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă*, Editura Episcopiei Caransebeșului/Centrul de Studii Banatice, Caransebeș/Vârșeț, 2023, pp. 187-196 [ISBN: 978-606-8458-49-6; ISBN: 978-86-82228-06-6]; „Provocări ale contemporaneității la adresa Teologiei ortodoxe și posibilități de depășire ale acestora”, în *Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), The Significance of Theology in Today's Society and Culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, pp. 262-276 [ISBN: 978-973-752-936-7]; „Teologia arădeană între trecut, prezent și viitor”, în *Cristinel Ioja, Florin Dobrei, Nicolae M. Tang (coord.), Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană*, Editura Presa Universitară Clujeană/Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Cluj-Napoca/Arad, 2023, pp. 182-196 [ISBN: 978-606-37-1775-8; ISBN: 978-973-752-912-1]; „The Reception of Father Stăniloae's Trinitarian Theological Thinking in the German Space and Its Meanings”, în *rev. Teologia*, an XXVII (2023), nr. 2 (95), pp. 45-56 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789];

Articole: „The Pressing Actuality of the Message of the Heads of the Local Orthodox Churches at the Beginning of the Third Christian Millennium”, editorial, în *rev. Teologia*, an XXVII (2023), nr. 2 (95), pp. 7-9 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789];

Recenzii: Matthias Hartmann and Vasile Stanciu (eds.), *Das Leben als Geschenk Gottes. Christliche Verantwortung im Angesicht des Todes*, Seria Bi-

biblioteca teologică germano - română, Schiller Verlag, Bonn-Sibiu, 2018, 216 pp., în rev. *Teologia*, an XXVII (2023), nr. 1 (94), p. 176-178 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; Reinard Thöle, *Geheiligt werde Dein Name. Christliche Gottesdienste zwischen Anbetung und Anbiederung*, Baden-Baden, Tectum Verlag, 2021, 178 pp., în rev. *Teologia*, an XXVII (2023), nr. 2 (95), pp. 134-137 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja, *Ilarion V. Felea (1903-1961). Preotul, Teologul, Mărturisorul*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2022, 436 pp. [ISBN 978-973-752-881-0], în rev. *Studia Theologica et Historica Ardensia*, an V (2023), nr. 5, pp. 165-168 [ISBN 978-973-752-887-2];

Participări la simpozioane: 8-9 iunie 2023, al IX-lea Colocviu de Teologie Dogmatică, București cu tema „Actualitatea teologiei părintelui Stăniloae”, cu referatul: *Receptarea gândirii teologice trinitare a părintelui Stăniloae în spațiul german și semnificația acesteia*; 5-7 noiembrie, Cluj-Napoca, Simpozionul internațional „Mai avem nevoie de bătrâni? Bătrânețe și înțepciune, psalmodie și armonie”, organizat de Facultata de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, cu referatul: *Biserica - experiere a comuniunii între generații și importanța acesteia pentru mântuire*;

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387]; Coeditor la colecția *Eastern Church Identities*, Editura Brill Deutschland, Paderborn, Germania (din anul 2018);

Distincții: 11 decembrie 2022, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad

Cărți: *Teologul și profesorul Vincențiu/Vasile Mangra - Teolog, Ierarh și Publicist*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2022, 353 p. [ISBN 978-973-752-895-7];

Studii: „Cui ne rugăm? Precizări asupra rugăciunii în perspectiva Părinților Bisericii Creștine de Răsărit”, în Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Pr. Drd. Alin-Vasile Câmpean (coord.), *Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă*, Editura Episcopiei Caransebeșului/Centrul de Studii Banatice, Caransebeș/Vârșeț, 2023, pp. 169-186 [ISBN: 978-606-8458-49-6; ISBN: 978-86-82228-06-6]; „Rugăciunea - cuvânt și gând”, în rev. *Teologie și Viață*, Revista Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2022, nr. 9-12, septembrie-decembrie, pp. 73-86 [ISSN 2285-5564; ISSN-L 1221-5988]; „Legea morală a Noului Testament. Despre Fericiri. Tâlcuirea primelor două fericiri”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2021-2022, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2023, pp. 112-124 [ISSN: 2558-8605; ISSN-L: 2558-8605]; „Mitropolitul Vasile Mangra - trădător sau slujitor deplin al neamului românesc?”, în Pr. Dr. Daniel Alic (coord.), *Istorie, Cultură, și Spiritualitate în Banat*, Editura Partoș din Timișoara și Editura Centrul de Studii Banatice Vârșeț, Timișoara 2022, pp. 313-336 [ISBN: 978-606-040-058-5; ISBN: 978-86-82228-02-8]; „Cursul de teologie Morală și Spiritualitate Ortodoxă la Facultatea Ortodoxă din Arad în contextul societății seculare contemporane”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Crisitnel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The Significance of Theology in Today's Society and Culture*, Editura Universității „Aurel-Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 246-261 [ISBN: 978-973-752-936-7]; „Învățământul confesional și teologic în publicistica lui Vasile Mangra în revista „Biserica și Școala”, în Cristinel Ioja, Daniela Popescu, Nicolae M. Tang, Tiberiu Ardelean (coord), *Art, Theology and Civilization in the Romanian monastic spaces. From monastery schools to theological schools*, Editura „Aurel-Vlaicu”, Editura Presa Universitară Clujeană, Arad, 2023, pp. 161-182 [ISBN: 978-973-752-913-8, ISBN: 978-606-37-1776-5]; „Mărturisire și jertfă creștină în temnițele comuniste: Pr. Prof. Tudor Demian și studentul Opre Crăciun”, în Cristinel Ioja, Florin Dobrei, Nicolae M. Tang (coord.), *Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană*, Editura Presa Universitară clujeană și Editura UNiversității „Aurel-Vlaicu”, Arad, 2023, ISBN 978-606-37-1775-8 și 978-973-752-912-1, pp. 197-213; „Fear of Death. A Theological Perspective”, în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 4 (93), pp. 89-110 [ISSN 2247-4382 93]; „Maturitatea și bătrânețea între deprimare și plinătate existențială”, în vol. *Mehedinți – istorie, cultură și spiritualitate*, nr.

15, Editura Mitropolia Olteniei și Editura Didahia Severin, Drobeta Turnu-Severin, 2023, pp. 72-83 [ISSN 2067-5577];

Articole: „Lumină din lumină”, în †Nestor Dinculeană, Pr. Dr. Florin Dobrei (coord.), *Episcopul Gurie Georgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, coord., Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2022, pp. 200-203 [ISBN 978-973-752-888-9; ISBN 978-606-8692-95-1]; „Reflecting on Life and Death”, editorial, în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 4 (93), pp. 7-8, [ISSN 2247-4382 93];

Participări la simpozioane: 9-11 octombrie 2022, Timișoara, Simpozionul internațional „Istorie, cultură și Spiritualitate în Banat”, Timișoara, organizat de Mitropolia Banatului împreună cu Academia Română, filiala Timișoara și Asociația Cultural-Filantropică „Ioan Oprea” din Timișoara, cu referatul: *Mitropolitul Vasile Mangra - trădător sau slujitor deplin al neamului românesc?*; 31 octombrie 2022, Iași, Simpozionul național „Rugăciunea în viața omului contemporan”, organizat de Cercul de spiritualitate din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași, cu referatul: *Rugăciunea - cuvânt și gând*; 15 decembrie 2022, Timișoara, Simpozionul național „Comunicare, consiliere, comuniune. Propovăduire și rugăciune” organizat de Facultatea de Teologie, Litere și Istorie din cadrul Universității de Vest din Timișoara în colaborare cu Academia Română, filiala Timișoara, cu referatul: *Ne rugăm lui Dumnezeu „Cel ce este” sau proiecției noastre despre Dumnezeu?*; 15-17 mai 2023, Simpozionul Internațional „Mehedinți - istorie, cultură și spiritualitate”, Drobeta Turnu-Severin, cu referatul: *Maturitatea și bătrânețea între deprimare și plinătate existențială*; 5-7 noiembrie 2023, Timișoara, Simpozionul Internațional „Istorie, cultură și spiritualitate în Banat”, cu referatul: *Despre bătrânețe – perspectivă teologică*;

Conferințe: 28 februarie, 2023, în cadrul seriei duhovnicești organizată de parohia din Pojoga, jud. Hunedoara, conferința *Pocăința - stare neîncetată de apropiere a omului către Dumnezeu*; 01 martie 2023, în cadrul seriei duhovnicești organizată de parohia Petriș, jud. Arad, conferința *Captivi pe internet*; 21 mai, Cluj-Napoca, în cadrul conferințelor organizate de ASCOR, conferința *Despre discernământul duhovnicesc*;

Invitat pentru susținerea de cursuri: 22 mai 2023, Facultatea de Teologie Ortodoxă Cluj-Napoca, curs, anul IV, Teologie Ortodoxă Pastorală *Despre avort: aspecte istorice și tipuri de avort; destinul post-mortem al pruncilor avortați.*

Editări reviste: *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387]; *Mitropolia Ardealului*, Revista oficială a Arhiepiscopia Sibiului, Arhiepiscopiei Alba-Iuliei, Episcopia Oradiei, Episcopia Covasnei și Harghitei și Episcopiei Devei și Hunedoarei, Editura Andreiană, Sibiu [ISSN 1013-4204];

Distincții: 5 iunie 2023, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei

Cărți: *Preotul profesor Teodor Botiș (1873-1940). O viață în slujba Bisericii, a învățământului și a neamului românesc* (coautor), Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2022, 576 p. [ISBN: 978-973-752-893-3];

Studii: „Preasfințitul Părinte Episcop Gurie - medallion biografic”, în † Nestor Dinculeană, Pr. Dr. Florin Dobrei (coord.), *Episcopul Gurie Giorgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” și a Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2022, p. 15-32 [ISBN 978-973-752-888-9; ISBN 978-606-8692-95-1]; „Un izvor inedit: „Chronica bisericeii din Dobra”, în Sorin Șipoș, Gabriel Moisa, Dan Octavian Cepraga, Laura Ardelean (coord.), *Teme și metode de cercetare în istorie și filologie*, Criterion Editrice/Editura Centrului de Studii Transilvane, Milano/Cluj-Napoca, 2022, pp. 223-244 [ISBN:978-88-32062-26-7; ISBN 978-606-038-033-7]; „Preotul profesor Teodor Botiș (1873-1940) - întregiri biografice”, în Gabriel Moisa, Aurel Chiriac (coord.), *150 de ani de muzeografie orădeană*, supliment nr. 1 al „Crisia”, an LII (2022), pp. 314-325 [ISSN: 1016-2798]; „O călătorie prin Banatul sârbesc de altădată”, în Dumitru Tomoni (coord.), *Restituiri bănațene*, vol. X, Editura Eurostampa, Timișoara, 2022 [ISSN: 2344-4355]; „Alegerea, investirea și întronizarea Preasfințitului Părinte Nestor ca episcop al Devei și Hunedoarei”, în rev. *Mitropolia Ardea-*

lului, serie nouă, Sibiu, an II (XXXVII), 2022, nr. 1, pp. 13-40 [ISSN: 1013-4204]; „Biserici de lemn hunedorene „călătoare”, în *Miorița. Revistă de Etnografie și Folclor*, Deva, an XXVIII (2022), pp. 27-36 [ISSN: 1224-2470]; „File din trecutul bisericesc al satului Târnava (com. Brănișca)”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XII (2022), nr. 4, pp. 41-52 [ISSN: 2247-6792]; „Personalități ale Institutului Pedagogic-Teologic din Arad. Contribuția lor la cultura română”, în rev. *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Arad, an IV (2022), nr. 4, pp. 42-47 [ISSN: 2668-8387]; „Din anii de formare a unui dascăl de altădată: Teodor Botiș (1873-1940)”, în *Îndrumător Bisericesc pe anul de la Hristos 2023*, Sibiu, an CLXXI (2023), pp. 312-329 [ISSN: 1842-7227]; „Mitropolitul Ioan de la Prislop al Ardealului (1585-c. 1605)”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XII (2023), nr. 1, pp. 50-61 [ISSN: 2247-6792]; „Mitropolitul Ghenadie II al Transilvaniei (1627-1640)”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XIII (2023), nr. 2, pp. 29-39 [ISSN: 2247-6792]; „Alegerea, hirotonia și instalarea Preasfințitului Părinte Gherontie Hunedoreanul ca arhiepiscop-vicar al Episcopiei Devei și Hunedoarei”, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, seria a IV-a, București, an XIII (CXL), 2023, nr. 1, pp. 80-100 [ISSN: 0257-4667] (și în rev. *Mitropolia Ardealului*, serie nouă, Sibiu, an III (XXXVIII), 2023, nr. 1, pp. 12-35; și în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XIII (2023), nr. 1, pp. 3-16 [ISSN: 2247-6792]); „Teodor Botiș - cărturarul neostenit, dascălul model, părintele iubitor”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Anul universitar 2021-2022*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 125-150 [ISSN: 2558-8605]; „Teodor Botiș - dascăl și conducător al instituției de învățământ teologic superior arădene”, în Cristinel Ioja, Florin Dobrei, Nicolae M. Tang (coord.), *Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană*, Editura Presa Universitară Clujeană/Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Cluj-Napoca/Arad, 2023, pp. 226-252 [ISBN: 978-606-37-1775-8; ISBN: 978-973-752-912-1]; *Centenarul Teologiei arădene (1822-1922)*, în Cristinel Ioja, Daniela Popescu, Marcel N. Tang, Tiberiu Ardelean (coord.), *Art, theology and civilization in the Romanian monastic spaces. From monastery schools to theological schools*, Editura Presa Universitară Clujeană / Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Cluj-Napoca/Arad, 2023, pp. 183-200 [ISBN: 978-606-37-1776-5; ISBN: 978-973-752-913-8]; „Istorie, cultură și teologie arădeană în paginile revistei „Altarul (Mitropolia) Banatului” (1944-1947; 1951-2021)”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.),

The Significance of Theology in Today's Society and Culture, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 455-474 [ISBN: 978-973-752-936-7]; „File de istorie laică bănățeană în paginile revistei teologice „Altarul (Mitropolia) Banatului” (1944-1947; 1951-2021)”, în Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Pr. Drd. Alin-Vasile Câmpean (coord.), *Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă*, Editura Episcopiei Caransebeșului/Centrul de Studii Banatice, Caransebeș/Vârșeț, 2023, pp. 511-531 [ISBN: 978-606-8458-49-6; ISBN: 978-86-82228-06-6]; „Revista teologică „Altarul/Mitropolia Banatului” (1944-1947; 1951-2020) - studii și articole de istorie laică”, în Octavian Moșin, Ion Gumenâi (coord.), *Culegere de articole selectiv prezentate la Conferința științifico - practică cu participare internațională „Unitatea personalităților istorice”, consacrată comemorării protoiereului Mihail Ceachir (8 septembrie 2021) și la Simpozionul științific internațional „Viața ecleziastică și implicații laice din spațiul pruto - nistrean în secolele XIX-XXI” (01-02 octombrie 2021)*, Editura Lexon Prim, Chișinău, 2023, pp. 151-172 [ISBN: 978-9975-163-89-7]; „O vizită a mitropolitului Nicolae Bălan în părțile Hunedoarei”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XIII (2023), nr. 3, pp. 44-51 [ISSN: 2247-6792];

Articole: „Hirotoniri de preoți”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XII (2022), nr. 4, pp. 94-95 [ISSN: 2247-6792]; „Chemat la Taina Hirotoniei”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XIII (2023), nr. 1, p. 94 [ISSN: 2247-6792]; „Pr. Gherasim Mihuleț (1947-2023)”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XIII (2023), nr. 1, p. 96 [ISSN: 2247-6792]; „Chemați spre a sluji Domnului”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XIII (2023), nr. 3, pp. 92-94 [ISSN: 2247-6792]; „Pr. prot. Petru Costa (1956-2023)”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XIII (2023), nr. 3, pp. 94-95 [ISSN: 2247-6792]; „Pr. prof. dr. Ioan Octavian Rudeanu (1948-2023)”, în rev. *Dacia Creștină*, Deva, an XIII (2023), nr. 3, pp. 95-96 [ISSN: 2247-6792];

Interviuri: Cristian Curte, „Bisericile cneziale din Țara Hațegului. Strei”, în *Formula AS*, București, an XXXIII (2023), nr. 1.583, pp. 26-27;

Recenzii: Nicolae M. Tang, Alin - Florin Ciotea, Marius-Gheorghe Danciu, Alexandru-Silviu Obrad (coord.), *Chipuri de absolvenți ai Institutului și Academiei Teologice din Arad*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad,

2022, 313 pp. [ISBN: 978-973-752-891-9] în rev. *Studia Theologica et Historica Ardensia*, an V (2023), nr. 5, pp. 168-170 [ISBN 978-973-752-887-2];

Participări la simpozioane: 9-10 octombrie 2022, Timișoara, Simpozionul istorico-teologic internațional „Istorie, cultură și spiritualitate în Banat”, cu referatul: *Mitropolitul Nicolae Corneanu – reorganizator al revistei teologice „Mitropolia/Altarul Banatului”*; 12-14 octombrie 2022, Oradea, Sesiunea internațională de comunicări științifice a Muzeului Țării Crișurilor din Oradea „Interferențe. Trecut, prezent, viitor”, cu referatul: *Preotul profesor Teodor Botiș (1873-1940) – întregiri biografice*; 8-9 mai 2023, Alba Iulia, Simpozionul internațional de Știință, Teologie și Artă (ISSTA 2023) „Tradiție și creativitate în imnografia Bisericii. Pastorația și asistența persoanelor vârstnice” (ed. a XXII-a), cu referatul: *Biserica în slujba aproapelui. Aspecte ale filantropiei creștine din Banat în anii celui de al Doilea Război Mondial*; 22-23 iunie 2023, Deva, Sesiunea națională de comunicări științifice a Muzeului Civilizației Dacice și Romane din Deva, cu referatul: *Un deziderat interbelic: organizarea unitară a învățământului teologic ortodox românesc. Poziția școlii arădene*; 28 iunie 2023, Cluj-Napoca, Conferința istorică națională „O voce emblematică a românilor. Andrei Șaguna și lumea transilvăneană de la mijlocul secolului al XIX-lea”, cu referatul: *O ctitorie șaguniană – Catedrala „Sfântul Ierarh Nicolae” din Deva*;

Editări de volume: † Nestor Dinculeană, Pr. Dr. Florin Dobrei (coord.), *Episcopul Gurie Georgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Arad, Deva, 2022, 363 p. [ISBN: 978-973-752-888-9; ISBN: 978-606-8692-95-1]; Cristinel Ioja, Florin Dobrei, Nicolae M. Tang (coord.), *Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană*, Editura Presa Universitară Clujeană, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Cluj-Napoca, Arad, 2023, 375 p. [ISBN: 978-606-37-1775-8; ISBN: 978-973-752-912-1];

Editări de reviste: *Dacia Creștină. De la Dacia Romană la România creștină*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva [ISSN: 2247-6792]; *Studia Theologica et Historica Ardensia*, Revista Centrului de Studii Teologice - Istorice și de Prognoză Pastoral - Misionară al Facultății de Teologie Orto-

doxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Distincții: 5 iunie 2023, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Pr. Conf. Univ. Dr. Caius-Claudius Cuțaru

Cărți: *Împăratul și califul. Începuturile dialogului interreligios creștino-islamic. Împăratul bizantin Leon al III-lea Isaurul în dialog cu califul omeiad Umar al II-lea*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2022, 260 p. [ISBN: 978-973-752-883-4];

Studii: „Importanța rugăciunii zilnice în religiile monoteiste. Specificul și modalitatea săvârșirii ei”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2021-2021, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 48-64 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Specificul trăirii religioase într-o societate post-modernă”, în Arhim. Lect. Univ. Dr. Dr. Casian Rușeț, Pr. Drd. Alin-Vasile Câmpean (coord.), *Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă*, Editura Episcopiei Caransebeșului/Centrul de Studii Banatice, Caransebeș/Vârșeț, 2023, pp. 239-254 [ISBN: 978-606-8458-49-6; ISBN: 978-86-82228-06-6]; „Un răspuns ortodox la intenționalitatea noilor religii seculare. Corectitudinea politică - noua religie seculară”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The Significance of Theology in Today's Society and Culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 442-455 [ISBN: 978-973-752-936-7]; „Popescu, Vințilă (1895-1971)”, în Ioan Biriș, Maria Sinaci (coord.), *Filosofie românească în spațiul arădean*, Editura Eikon, București, 2023, pp. 290-298 [ISBN: 978-606-49-1004-2]; „De la rugăciunea zilnică, obligatorie, la rugăciunea neînțetată din islam”, în ÎPS Prof. Dr. Nifon Mihăiță, Pr. Prof. Dr. Florea Ștefan și Pr. Prof. Dr. Marian Vilciu (coord.), *Misiune, Spiritualitate, Cultură. Simpozionul internațional „Rugăciunea în viața Bisericii. Tradiția isihastă în spiritualitatea ortodoxă*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2022, pp. 260-274 [ISSN 2457-2985; ISSN L-2457-2985];

Participări la Simpozioane: 05-07 iunie 2023, Simpozionul Internațional *Teologie, Tradiție și Misiune în învățământul teologic academic. Istorie și contemporaneitate*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ep. Dr. Vasile Coman” din Oradea, cu referatul: *Istoria și filosofia religiilor în învățământul teologic românesc din prima jumătate a secolului al XX-lea. Specificul Academiei Teologice de la Arad*;

Editări volume studii: Pr. Prof. Dr. Univ. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The Significance of Theology in Today's Society and Culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023 [ISBN 978-973-752-936-7];

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387]; *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Iarion V. Felea” din Arad*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 474 p., [ISSN 2558-8605; ISSN-L 1453-4789];

Distincții: 11 decembrie 2022, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada

Studii: „Mișcări gnostice antice, eretice, folosite pentru scopuri post moderne ideologice”, în rev. *Altarul Banatului*, an 2022, nr. 7-9, iunie-septembrie, pp. 28-42 [ISSN: 2558 - 9628]; „Theology and Spirituality in the Ecclesial Conception of Charles Curran”, în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 3 (92), pp. 46-64 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Spiritualitate și doxologie în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul 2021-2022, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, pp. 151-169 [ISSN: 2558 - 8605; ISSN-L: 2558 -8605]; „Teologia în Areopagurile Culturale contemporane”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The*

Significance of Theology in Today's Society and Culture, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, pp. 427-442 [ISBN 978-973-752-9367];

Distincții: 5 iunie 2023, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu

Cărți: Pr. Conf. Dr. Lucian Farcașiu, Pr. Lect. Dr. Ștefan Negreanu, *Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad – spațiu liturgic-formativ și teologic-cultural*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2022, 242 p. [ISBN: 978-973-887-2] (coautor); Pr. Dr. Lucian Farcașiu, *Teologia inmografiei Prazniclor Împărătești din ciclul pascal. Studiu liturgic-istoric*, ediția a doua, Editura Univerității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, 371 p. [ISBN: 978-973-752-910-7]; Pr. Dr. Lucian Farcașiu, *Teologia inmografiei Prazniclor Împărătești ale Mântuitorului Iisus Hristos – cu dată fixă. Studiu liturgic-istoric*, ediția a doua, revizuită, Editura Univerității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, 489 p. [ISBN: 978-973-752-908-4]; Pr. Conf. Dr. Lucian Farcașiu, *Teologia inmografiei Praznicelor Împărătești ale Maicii Domnului. Studiu liturgic-istoric*, Editura Univerității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, 426 p. [ISBN: 978-973-752-909-1];

Studii: „Supra-Veneration of Theotokos in the Liturgical Services of the Orthodox Church”, în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 3 (92), pp. 27-45 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Preotul protopop Traian Vățianu și manualul său de Liturgică”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2021-2022, Arad, 2023, pp. 169-223 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Rugăciunea liturgică - epifanie a economiei mântuirii”, în Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Pr. Drd. Alin-Vasile Câmpean (coord.), *Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă*, Editura Episcopiei Caransebeșului/Centrul de Studii Banatice, Caransebeș/Vârșeț, 2023, pp. 239-254 [ISBN: 978-606-8458-49-6; ISBN: 978-86-82228-06-6]; „Teologia despre Maica Domnului în textele liturgice ale Bunevestiri”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The Significance of Theology in Today's Society and Culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, pp. 475-497 [ISBN: 978-973-752-936-7]; „Liturgica și Pastorală

în învățământul teologic arădean din prima jumătate a secolului al XX-lea”, în Cristinel Ioja, Daniela Popescu, Marcel N. Tang, Tiberiu Ardelean (coord.), *Art, Theology and Civilization in the Romanian monastic spaces. From monastery schools to theological schools*, Editura Presa Universitară Clujeană, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad [ISBN: 978-606-37-1776-5; ISBN: 978-973-752-913-8]; „Învățătura despre Sfânta Treime, reflectată în imnele și rugăciunile Sfintei Liturghii”, în ÎPS Prof. Dr. Nifon Mihăiță, Pr. Prof. Dr. Florea Ștefan și Pr. Prof. Dr. Marian Vilciu (coord.), *Misiune, Spiritualitate, Cultură. Simpozionul internațional „Rugăciunea în viața Bisericii. Tradiția isihastă în spiritualitatea ortodoxă*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2022, pp. 242-260 [ISSN 2457-2985; ISSN L-2457-2985];

Articole: „Preasfințitul Părinte Episcop Dr. Gurie Georgiu, un ierarh jertfitor, chip al blândețelor și dragoste întrupată”, în †Nestor Dinculeană, Pr. Florin Dobrei (coord.), *Episcopul Gurie Georgiu, întâiul arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, coord. Editura Universității „Aurel Vlaicu” și a Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2022, p. 215-220 [ISBN: 978-973-752-888-9; ISBN: 978-606-8692-95-1];

Recenzii: †Damaschin Dorneanu, Vicar Bishop of the Archdiocese of Suceava and Rădăuți, *Dimensiunea mistagodică a Săptămânii Sfințelor Pătimiri. Elemente de antropologie duhovnicească* (The Mystagogic Dimension of the Holy and Great Week. Elements of Spiritual Anthropology), book printed with the blessing of His Holiness Father Calinic, Archbishop of Suceava și Rădăuților, Crimca Publishing House, Suceava, 2022, 863 p., în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 3 (92), p. 155-161 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789];

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Teologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387];

Conferințe: 23 octombrie 2022, Timișoara, în cadrul conferințelor teologice și duhovnicești „Acta Liturgica, Historia et Divinum Verbum”, conferința cu

tema: *Rugăciunea în viața Bisericii și a credincioșilor ei*; 23 noiembrie 2022, în cadrul serilor duhovnicești organizate în parohia Periam, jud. Timiș, conferința *Hristos-Dumnezeu făcut om pentru a îndumnezei firea umană*; 22 septembrie 2023, în cadrul Taberei de toamnă de la Găbud, conferința *Părintele Ilarion Felea - Mărturisorul*; 16 octombrie 2023, în cadrul conferințelor preoțești de toamnă, protopopiatul Arad, referatul *Imnografia liturgică și formele ei în Biserica Ortodoxă. Semnificații teologice și duhovnicești*; 17 octombrie 2023, în cadrul proiectului extracurricular în cadrul programelor de licență și masterat intitulat „Semnificația stranei bisericesti astăzi. Aspecte pastorale și muzicologice”, conferința *Imnografia liturgică și formele ei în Biserica Ortodoxă. Semnificații teologice și duhovnicești*, 29 octombrie 2023 în ciclul „Serile duhovnicești la Catedrala Veche”, conferința *Postul Nașterii Domnului - timp al bucuriei, speranței și îmbogățirii în Dumnezeu*;

Distincții: 5 iunie 2023, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț

Cărți: *Episcopul martir Veniamin Nistor: între jertfa administrației bisericesti și supliciul reclusiunii: file de monografie (1886-1963)*, Centrul de Studii Banatice/Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț/Caransebeș, 2022, 656 p. [ISBN 978-86-82228-01-1; ISBN 978-606-8458-48-9] (coautor);

Studii: „Tiparul Diecezan de la Caransebeș și slujirea unui ideal. Succinte reflecții din oglinda vremurilor și relevanța în actualitate”, în vol. *Presa din Banat în oglinda vremii*, Editura David Press Print, Timișoara, 2022, pp. 190-206 [ISBN: 978-606-999-169-5]; „Înființarea instituțiilor ecleziale ortodoxe române din Timișoara (Eparhie și Mitropolie), reflectate în periodicul eparhial *Foaia Diecezană (1937-1947)*”, în Pr. Dr. Daniel Alic (coord.), *Istorie, cultură și spiritualitate în Banat*, Editura Partoș, Timișoara, Centrul de Studii Banatice Vârșeț, 2022, pp. 95-122 [ISBN 978-606-040-058-5; ISBN 978-86-82228-02-8]; „Provocările învățământului teologic bănățean în zorii instaurării regimului comunist și actualitatea lor - două documente inedite”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2021-2022, Arad, 2023, pp. 284–296 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „The Diocesan press from Caransebeș and the service of an ideal. Brief reflections from the mirror of the times and relevance today”, în *Astra Sabesiensis*, Print,

Online, 2023 [ISSN: 2457-8150; „Instituționalizarea monahismului răsăritean: succinte prevederi canonic-legislative și perspective în spațiul monahal românesc”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The significance of theology in today's society and culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 408-427 [ISBN:978-973-752-936-7];

Articole în reviste: „Îngerii vestitori și călăuzitori ai Nașterii Domnului”, în periodical *The Word*, al Episcopiei Ortodoxe Române din Canada, an II (2022), nr. 7 (octombrie-decembrie), p. 6-9 [ISSN 2816-4210] (print) [ISSN 2816-4229] (online);

Participări la Simpozioane: 28 iunie 2023, Cluj-Napoca, participant la Conferința Națională „O voce emblematică a românilor. Andrei Șaguna și lumea transilvăneană de la mijlocul secolului al XIX-lea”, oraganizată de Academia Română, Institutul de Istorie *George Barițiu* și Centrul de Studii Transilvane din Cluj-Napoca, cu referatul: *Mitropolitul Andrei Șaguna și Episcopia Caransebeșului - oameni, fapte, locuri*; 20-21 septembrie 2023, București, participant la Simpozionul Internațional „Teologia Canonică și Dreptul Bisericesc în Ortodoxie: Contribuția Pr. Prof. Univ. Dr. Liviu Stan (1910-1973)”, cu referatul: *Disciplina eclezială în Teologia canonică și în Dreptul bisericesc potrivit viziunii pr. prof. Liviu Stan*;

Editări volume studii: Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Pr. Drd. Alin-Vasile Câmpean (coord.), *Rugăciune și mărturisire*, Lucrările Simpozionului Internațional *Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă*, Caransebeș, 2-3 mai, 2022, Centrul de Studii Banatice Vârșeț / Editura Episcopiei Caransebeșului, Vârșeț / Caransebeș, 2023, 616 p. [ISBN 978-86-82228-02-4 ISBN/ 978-606-8458-49-6]; Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja (coord), *IN HONOREM. Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus*, Ed. Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023 [ISBN: 978-973-752-943-5]; Arhim. lect. univ. dr. Casian Rușeț (coord.), *Toată suflarea să laude pe Domnul - cântările Sfintei Liturghii pentru folosul credincioșilor*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2023, 72 p. [ISMN: 979-0-69490-237-7; ISBN 978-606-8458-50-2];

Conferințe: 9 octombrie 2023, Oțelu Roșu, în cadrul proiectului Erasmus +, nr. 2021-1-IT02-KA220-SCH-000032816 intitulat „Municipal itiesand Schools for Learning Cities”, conferința *Social inclusion in Christianity - the Petrine paradigm. Old meanings in newtimes*; 16 ianuarie 2023, Academia Română, Filiala Timișoara, în cadrul evenimentului *Zilele Culturii Naționale – Cultura Timpului, Timpul Culturii*, conferința *Cultura Timpului - privire succintă în lumina nepieritoare a tradiției creștin-ortodoxe*;

Distincții: 5 iunie 2023, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg

Studii: „Rugăciunea - împreună - lucrare a Duhului Sfânt și a omului, după învățătura Sfântului Apostol Pavel”, în Pr. Conf. Univ. Dr. Viorel Cristian Popa, Pr. Conf. Univ. Dr. Vasile Doru Fer, Pr. Lect. Univ. Dr. Emil Cioară (coord.), *Rugăciunea în viața Bisericii - mijloc de comunicare și comuniune a omului cu Dumnezeu. Simpozion internațional, Oradea, 2022*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Oradea, 2022, pp. 303-327 [ISBN 978-973-752-885-8]; „Christian Life as Warfare, according to Ephesians 6, 10-20”, în rev. *Teologia*, anul XXVI (2022), nr. 3 (92), p. 100-120 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Canonul Noului Testament. Câteva considerații de ordin istoric și teologic”, în *Anuarul Facultății de Teologie din Arad*, anul universitar 2021-2022, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 238-251 [ISSN: 2558 – 8605; ISSN-L: 2558 – 8605]; și în Stelian Pașca-Tușa, Bogdan Șopteorean (coord.), *Ușmo Iohanan. Studii biblice in honorem Pr. prof. univ. dr. Ioan Chirilă*, Editura Presa Universitară Clujeană, 2023, pp. 249-262. [ISBN: 978-606-37-1219-7]; „Dumnezeieștile Scripturi în îndrumările duhovnicești ale Sfinților Varsanufie, Ioan și Dorotei din Gaza. O ipostază a ermeneuticii biblice ortodoxe”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord), *The Significance of Theology in Today's Society and Culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Arad, 2023, pp. 498-510 [ISBN: 978-973-752-936-7];

Recenzii: Patrick Schreiner, *Matthew, Disciple and Scribe: The First Gospel and Its Portrait of Jesus*, Baker Academic, Grand Rapids, 2019, xiv + 289 pp., în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 3 (92), pp. 165-167 [ISSN 2247-4382];

ISSN-L 1453-4789]; Craig. S. Keener, *Miracles Today: The Supernatural Work of God in the Modern World*, Grand Rapids: Baker Academic, 2121, 284 pp. [ISBN: 978-1-5409-6383-3], în rev. *Teologia*, an XXVII (2023), nr. 2 (95), pp. 142-145 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789];

Participări la Simpozioane: 10-11 noiembrie 2022, „The 3rd International Symposium on Biblical Exegesis”, desfășurat on-line și organizat de către Catedra de Teologie Ortodoxă a Facultății de Litere, Istorie și Teologie din cadrul Universității de Vest din Timișoara în parteneriat cu Mitropolia Banatului și Școala „Teofania”, cu referatul: *Daily Prayer in First Century Judaism*; 16-17 octombrie 2023, participant la Simpozionul național „Persoanele vârstnice în misiunea și activitatea pastorală a Bisericii. Melosul bisericesc și importanța lui în cultul Bisericii”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Episcop Dr. Vasile Coman” din Oradea, cu referatul: *Muzica liturgică în Israelul antic. Semnificație și scop*; 13-14 noiembrie 2023, participant la întâlnirea Societății Bibliștilor Ortodocși Români, Mănăstirea Nicula; 16-18 noiembrie 2023, participant la manifestarea ecumenică internațională „Friends of Together for Europe”, organizată în Timișoara;

Editări volume studii: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The Significance of Theology in Today's Society and Culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Arad, 2023 [ISBN: 978-973-752-936-7];

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2668-8387; ISSN-L: 2668-8387];

Distincții: 5 iunie 2023, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu

Studii: „Amvonul, loc al prediciei bisericești în Omiletica”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2020-2021, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, pp. 323-334 [ISSN 2558-8605]; „The Exigencies of Doctrinal Preaching in the Thinking of Father Ilarion V. Felea (1903-1961). Notes to the Volume of Sermons Duhul adevărului”, în rev. *Teologia*, an XXVII (2023), nr. 2 (95), pp. 112-133 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Premiul Academiei Române pentru volumul „Tineretul României” a Episcopului Grigorie Comșa al Aradului, la nouă decenii distanță”, în Cristinel Ioja, Florin Dobrei, Nicolae M. Tang (coord.), *Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană*, Editura Presa Universitară Clujeană/Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Cluj-Napoca/Arad, 2023, pp. 353-364 [ISBN: 978-606-37-1775-8; ISBN: 978-973-752-912-1]; „Ilarion V. Felea and „Calea Mântuirii” Journal. Elements of Homiletics in a Pastoral-Missionary Context”, în *Revista Teologică*, an 2023, nr. 2, Sibiu, pp. 31-42 [ISSN 1222-9695];

Participări la simpozioane: 6-7 noiembrie 2023, Cluj- Napoca, Simpozionul internațional de teologie, istorie, muzicologie și artă sacră „Mai avem nevoie de bătrâni? Bătrânețe și înțelepciune, psalmodie și armonie”, organizat de Facultatea de Teologie din Cluj - Napoca, cu referatul: *Catehizarea persoanelor vârstnice: dificultăți și oportunități*;

Coordonator volume: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The Significance of Theology in Today's Society and Culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Arad, 2023 [ISBN: 978-973-752-936-7];

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Distincții: 5 iunie 2023, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Barbu Negreanu

Cărți: Pr. Conf. Dr. Lucian Farcașiu, Pr. Lect. Dr. Ștefan Negreanu, *Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad – spațiu liturgic-formativ și teologic-cultural*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2022, 242 p. [ISBN 978-973-887-2] (coautor);

Studii: „Începuturile încreștinării bulgarilor până la convertirea convertirea hanului Boris”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2021-2022, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, pp. 224-238 [ISSN 2558-8605]; “Byzantine Symphony” from Emperor Justinian to Basil I the Macedonian”, în rev. *Teologia*, an XXVII (2023), nr. 2 (95), pp. 85-92 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789];

Articole: „Ceea ce am văzut cu ochii noștri ...”, în coord. † Nestor Dinculeană, Pr. Dr. Florin Dobrei (coord.), *Episcopul Gurie Giorgiu, întâiul arhi-păstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2022, pp. 230-232 [ISBN 978-973-752-888-9; 978-606-8692-95-1];

Recenzii: Emilian (Nica), Episcop-Vicar, *Episcopia Hușilor: memorie și actualitate (Monografie istorică)* [The Diocese of Huși: Memory and Actuality (Historical Monograph)], Editura Doxologia, Iași; Editura Horeb, Huși, 2022, 414 pp, în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 4 (93), pp. 189-193 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789];

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Conferințe: 10 decembrie, conferința „In Memoriam Roman Ciorogariu”, ediția a II-a, organizată de Parohia Ortodoxă Română Pecica I și Pecica II, prelegerea *Cu credință și răbdare*;

Distincții: 5 iunie 2023, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Pr. Lect. Univ. Dr. Gabriel Valeriu Basa

Studii: „Părintele Roman Ciorogariu (1852-1936) - crâmpoie din viață și activitate”, în Pr. Dr. Daniel Alic (coord.), *Istorie, cultură și spiritualitate în Banat*, Editura Partoș, Timișoara, Centrul de Studii Banatice Vârșeț, 2022, pp. 337-346 [ISBN 978-606-040-058-5; ISBN 978-86-82228-02-8]; „Roman Ciorogariu și Academia Română”, în Cristinel Ioja, Florin Dobrei, Nicolae M. Tang (coord.), *Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană*, Editura Presa Universitară Clujeană/Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Cluj-Napoca/Arad, 2023, pp. 253-263 [ISBN: 978-606-37-1775-8; ISBN: 978-973-752-912-1]; „Din negura istoriei din nou la viață - File de viață ale învățământului teologic din Arad”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The Significance of Theology in Today's Society and Culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 524-540, [ISBN 978-973-752-936-7]; „Formarea preoților poporului dreptcredincios, de la exemplul personal la forme instituționalizate - trecere în revistă a organizării învățământului teologic românesc”, în Cristinel Ioja, Daniela Popescu, Marcel N. Tang, Tiberiu Ardelean (coord.), *Art, Theology and Civilization in the Romanian monastic spaces. From monastery schools to theological schools*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 261-275 [ISBN 978-606-37-1776-5; ISBN 978-973-752-913-8]; „Sfântul Grigorie Palama și isihasmul”, în Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Pr. Drd. Alin-Vasile Câmpean (coord.), *Rugăciunea și mărturisirea în viața Bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă*, Editura Episcopiei Caransebeșului/Centrul de Studii Banatice, Caransebeș/Vârșeț, 2023, pp. 435-452 [ISBN: 978-606-8458-49-6; ISBN: 978-86-82228-06-6]; „Rugăciune și jertfă în lumea unui sat românesc, consemnate în file de cronică - Părintele Nistor Socaciu din Biscaria”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2021-2022, Edi-

tura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 252-260 [ISSN 2558-8605, ISSN-L 2558-8605];

Articole: „Cum a devenit Preasfințitul Gurie Părinte și Episcop al meu”, în † P.S. Nestor Dinculeană, Pr. Florin Dobrei (coord.), *Episcopul Gurie Georgiu, Întâiul Arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, coord., Editura Universității „Aurel Vlaicu”; Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2022, pp. 233-238, [ISBN 978-973-752-888-9; ISBN 978-606-8692-95-1];

Participări la Simpozioane: 9-11 octombrie 2022, Timișoara, Simpozionul cu participare internațională „Istorie, cultură și spiritualitate în Banat”, cu referatul: *Părintele Roman Ciorogariu (1852-1936) - crâmpie din viață și activitate*; 15-17 mai 2023, Drobeta - Turnu - Severin, Simpozionul internațional „Mehedinți - Istorie, Cultură și Spiritualitate”, ediția a XV-a, cu referatul: *Filantropia - preocupare a redactorilor Telegrafului Român din secolul trecut*; 5-7 noiembrie 2023, Timișoara, Simpozionul cu participare internațională „Istorie, cultură și spiritualitate în Banat”, cu referatul: *Părintele Roman Ciorogariu, redactor al revistei „Biserica și Școala”*;

Editări reviste: membru fondator al rev. *Dacia Creștină. De la Dacia Romană la România creștină*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva [ISSN: 2247-6792];

Distincții: 5 iunie 2023, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici

Studii: „Rugăciunea - nevoie duhovnicească a omului”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2021-2022, Arad 2023, pp. 316 -322 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L 1453-4789];

Articole: „Preasfințitul Gurie - ierarhul care a cultivat blândețea”, în †Nestor Dinculeană, Pr. Dr. Florin Dobrei (coord.), *Episcopul Gurie Georgiu, Întâiul Arhipăstor al Devei și Hunedoarei. Mărturii, gânduri, amintiri*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2022, p. 227-229 [ISBN 978-973-752-888-9; ISBN 978-606-8692-95-1]; *Părintele*

Arhid. Florin Sirca - Slujitor al Bisericii și al Școlii, în rev. *Catehetul*, an XVII (2022), nr. 2 (33), Arad, pp. 4-5 [ISSN 1842-3647];

Coordonator volume: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Professor Ph. D. Eirini Christinaki-Glarou, Professor Phd. Jerzy Ostapczuk, Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean (coord.), *Studia Doctoralia*, anul VII (2022), nr. 7, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2022, 372 pp. [ISSN 2537-3668, ISSN-L 2537-3668]; Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The significance of theology in today's society and culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, 615 pp. [ISBN 978-973-752-936-7];

Editări reviste: redactor responsabil al publicației *Biserica și Școala*, publicație religioasă editată de Arhiepiscopia Aradului, Editura Arhiepiscopia Aradului [ISSN 1220-8531, ISSN-L 1220-8531]; membru de onoare al Revistei *Catehetul*, revista de metodică și spiritualitate a profesorilor de Religie din Arad; membru în comitetul de redacție al Ziarului *Lumina*, ediția de Banat;

Distincții: 5 iunie 2023, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului; 22 iunie 2023, Ordinul „ASTRA Arădeană”, cu prilejul aniversării a 160 de ani de la întemeierea Asociațiunii Naționale Arădene pentru Cultura Poporului Român 1863.

Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang

Studii: „Istoria ca mod de a fi: Gânduri închinare istoricului și profesorului Corneliu Pădurean”, în Ioan Bolovan și Doru Sinaci (coord.), *Societate, cultură, demografie: Omagiu profesorului Corneliu Pădurean la împlinirea vârstei de 70 de ani*, Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2022, pp. 37-40 [ISBN 978-606-038-032-0]; „Preotul și profesorul Nicolae Popovici (18883-1956). O corespondență personală (1907-1910; 1928-1942)”, în rev. *Analele Aradului*, Colecția „ASTRA Arădeană – 1863”, anul VIII (2022), nr. 8, pp. 115-126 [ISSN 2457-9939, ISSN-L 2457-9939]; și în: *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul univer-

sitar 2021-2022, an VII (2022)/7, Arad, 2023, pp. 261-272 [ISSN: 2558-8605, ISSN-L: 2558-8605]; Coautor împreună cu Dr. Augustin Mureșan, „Hramul Mănăstirii Hodoș-Bodrog în lumina unor izvoare sigilografice”, în rev. *Studia Theologica et Historica Aradensia*, anul V (2023), nr. 5, pp. 118-130 [ISSN 2668-8387, ISSN-L 2668-8387]; „Interferențe ale învățământului bănățean-arădean. Personalități, momente, evenimente”, în Cristinel Ioja, Florin Dobrei, Nicolae M. Tang (coord.), *Istorie, cultură și spiritualitate în sec. XIX-XX - Academia Română și Teologia arădeană*, Editura Presa Universitară Clujeană și Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 275-302 [ISBN 978-606-37-1775-8, ISBN 978-973-752-912-1]; „Cultură și educație în activitatea și publicistica Protopopului Constantin Gurban (1845-1906), în Cristinel Ioja, Daniela Popescu, Nicolae M. Tang, Tiberiu Ardelean (coord.), *Art, Theology and Civilization in the Romanian monastic space - From monastery schools to theological schools*, Editura Presa Universitară Clujeană și Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 226-243 [ISBN 978-606-37-1776-5, ISBN 978-973-752-913-8]; „Protopopi și administratori protopopești ai Ineului din sec. al XX-lea. Schițe biografice”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The significance of theology in today's society and culture*, Editura Universității „Aurel Valicu”, Arad, 2023, pp. 511-523 [ISBN: 978-973-752-936-7]; „Absolvenți de seamă ai învățământului teologic din Arad. Un alt fel de istorie a Școlii de Teologie din Arad”, în rev. *Analele Aradului*, anul IX (2023), nr. 9, pp. 100-109 [ISSN 2457-9939, ISSN-L 2457-9939];

Articole: „A Systematization of Church Music in the 8th Century”, editorial, în rev. *Teologia*, an XXVII (2023), nr. 1 (94), pp. 7-9 187 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Sigilografia ecleziastică - o știință auxiliară a istoriei bisericești”, editorial, în rev. *Studia Theologica et Historica Aradensia*, anul V (2023), nr. 5, pp. 7-8 [ISSN 2668-8387, ISSN-L 2668-8387];

Recenzii: „Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte ascetic (Ascetical Homilies)*, vol. 1, Cuvintele I-XXX, Ediție bilingvă, Text critic grec stabilit de Marcel Pirard, Université de Louvain; Introducere, traducere, note și comentarii Ieromonah Agapie Corbu (Bilingual edition, Greekcritical text established by Marcel Pirard, Université de Louvain; Introduction, translation, notes and comments by Hieromonk Agapie Corbu), Editura Sf. Nectarie, Arad, 2022,

CXLVIII+622 pp. [ISBN 978-606-8840-20-8], în rev. *Teologia*, anul XXVII (2023), nr. 1 (94), pp. 184-187 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789];

Participări la Simpozioane: 25 noiembrie 2022, Arad, Conferința Națională dedicată Zilei Naționale a României „Românii - între tradiție și modernitate de-a lungul timpului”, organizat de Instituția Prefectului Arad, Consiliul Județean Arad, Primăria Municipiului Arad, Arhiepiscopia Aradului, Centrul Municipal de Cultură Arad, Centrul Cultural Județean Arad, Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad, Complexul Muzeal Arad, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad și Asociația „Ștefan Cicio Pop”, Societatea de Științe Istorice din România, Filiala Arad, cu referatul: *Absolvenți de seamă ai învățământului teologic din Arad. Un alt fel de istorie a Școlii de Teologie din Arad*; 18-19 mai 2023, Conferința Națională „Administrație românească arădeană, ASTRA Arădeană: 160 de ani”. Ediția a XVI-a, organizată de: Instituția Prefectului - Județul Arad, Consiliul Județean Arad, Primăria Municipiului Arad, Arhiepiscopia Aradului, Centru Cultural Județean Arad, Centru Municipal de Cultură Arad, Biblioteca Județeană „A.D. Xenopol” Arad, Compleul Muzeal Arad, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Societatea de Științe Istorice din România - Filiala Arad, Asociația „ASTRA Arădeană – 1863”, Asociația „Ștefan Cicio-Pop” Arad, Centrul de Studii de Istorie și Teorie Literară „Ioan Slavici” Arad, secțiunea 5: „Biserica și Școala”, cu referatul: *Mihail Roșu Martinovici, dascăl și slujitor al românilor din Banat*; 6-8 noiembrie 2023, Conferința Națională „De la ciumă la Coronavirus 21. Stat și societate civilă în lupta împotriva Cavalerilor Apocalipsei”, organizată de Comisia Internațională de Demografie Istorică, Academia Română Filiala Cluj-Napoca, Centru de Studii Transilvane și Primăria Municipiului Arad, cu referatul: *Biserica și provocările din perioada Pandemiei*;

Prefețe: „Cuvânt înainte”, în: Mihaela Dana Șimon, Alin Florin Ciotea, *Școala din Șimand la 250 de ani de existență*, Editura Mirador, Arad, 2023, pp. 5-7 [ISBN 978-973-164-374-8];

Coordonator volume: Cristinel Ioja, Florin Dobrei, Nicolae M. Tang (coord.), *Istorie, cultură și spiritualitate în sec. XIX-XX - Academia Română și Teologia arădeană*, Editura Presa Universitară Clujeană și Editura Univer-

sității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, 375 pp [ISBN 978-606-37-1775-8, ISBN 978-973-752-912-1]; Cristinel Ioja, Daniela Popescu, Nicolae M. Tang, Tiberiu Ardelean (coord), *Art, Theology and Civilization in the Romanian monastic space - From monastery schools to theological schools*, Editura Presa Universitară Clujeană și Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, 316 pp. [ISBN 978-606-37-1776-5, ISBN 978-973-752-913-8];

Distincții: 5 iunie 2023, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului; 22 iunie 2023, Ordinul „ASTRA Arădeană”, cu prilejul aniversării a 160 de ani de la întemeierea Asociațiunii Naționale Arădene pentru Cultura Poporului Român 1863.

Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean

Studii: „Dimensiunea teologică a cântării ecleziale”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2021-2022, Arad, 2023, pp. 273-283 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Church Music from the West of the Country from the Declarations and Confessions of Some Outstanding Musical Personalities”, în rev. *Teologia*, an XXVII (2023), nr. 1 (94), pp. 90-102 [ISSN: 2247-4382-94];

Recenzii: Constanța Cristescu, *The Anastasimatar from Arad Composed according to the Musical Notations of Trifon Lugojan*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2021, în rev. *Teologia*, an XXVI (2022), nr. 4 (93), pp. 198-200 [ISSN: 2247-4382-94]; Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu și Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, *Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad spațiu liturgic-formativ și teologic-cultural*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Arad, 2022, 242 p., în rev. *Studia Theologica et Historica Ardensia*, an V (2023), nr. 5, pp. 170-173 [ISBN 978-973-752-887-2];

Organizări conferințe internaționale: 6 mai 2023, Conferința Prof. Reinhard Thole, în cadrul Școlii Doctorale a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad; 6 mai 2023, Conferința Prof. Martin Illert în cadrul Școlii Doctorale a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad; 16 octombrie 2023, Conferința Prof. Daniele Cogoni de la Facultatea Pontificală Laterană din Roma, Italia, în cadrul Școlii Doctorale a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad;

Editări volume studii: Cristinel Ioja, Daniela Popescu, Nicolae M. Tang, Tiberiu Ardelean (*coord.*), *Art, Theology and Civilization in the Romanian monastic spaces. From the monastery schools to the theological schools*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca; Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023 [ISBN 978-606-37-1776-5, ISBN 978-973-752-913-8];

Editări reviste: *Studia Doctoralia*, an 7 (2022), nr. 7 [ISSN 2537 – 3668, ISSN-L 2537 - 3668];

Conferințe: 16 octombrie 2023, în cadrul Conferinței preoțești de toamnă a Protopopiatului Arad. referatul *Muzica bisericească locală de tradiție bizantină - izvoare, particularități, perspective*; 17 octombrie 2023, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, în cadrul proiectului extracurricular „Semnificația stranei bisericesti astăzi. Aspecte pastorale și muzicologice”, destinat programelor de licență și masterat, referatul *Muzica bisericească locală de tradiție bizantină – izvoare, particularități, perspective*;

Concerte: 7 noiembrie 2022, Concertul Bicentenar al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, sala Filarmonicii din Arad, *Aduceți-vă aminte de mai marii voștri și cinstiți-le memoria!*; 6 decembrie 2022, Corul „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a fost prezent la spectacolul caritabil *Binele în dar* de la Reșița; 12 decembrie 2022, sala Filarmonicii, Arad, *Colind străbun*, a XXXI-a ediție a Concertului de Colinde al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad; 1 aprilie 2023, Corul „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a participat la cea de-a III-a ediție a Festivalului de Muzică religioasă din Arad; 27 aprilie 2023, Corul „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a participat la Festivalul coral de muzică religioasă „Miron Cristea” de la Caransebeș; 2 decembrie 2023, sala Filarmonicii, am lansat albumul muzical *Imne bisericești din Octoih și Pentecostar în melosul de tradiție bizantină Trifon Lugojan*; 16 decembrie 2023, sala Filarmonicii, Arad, *Colind străbun*, a XXXII-a ediție a Concertului de Colinde al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad;

Distincții: 5 iunie 2023, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr

Cărți: *Demian Tudor (1912-2001). Preotul, mărturisitorul și duhovnicul tinerilor teologi*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2023, 313 p. [ISBN 978-973-752-940-4];

Studii: „Disciplină și credință în școala teologică arădeană” în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2021-2022, Arad, 2023, p. 297-315 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „Teologia ca experiență în Everghetinosul”, în Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu (coord.), *The significance of theology in today s society and culture*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, pp. 558-572 [ISBN: 978-973-752-936-7]; „Vicențiu Babeș, absolvent și profesor al Institutului Teologic din Arad și membru fondator al Academiei Române”, în Cristinel Ioja, Florin Dobrei, Nicolae M. Tang (coord), *Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX - Academia Română și teologia arădeană*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca; Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, pp. 303-318 [ISBN: 978-606-37-1775-8; ISBN: 978-973-752-912-1];

Distincții: 5 iunie 2023, Distincția eparhială, Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici”, conferită de IPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului.

Alcătuit de Pr. Conf. Dr. Lucian Farcașiu

**DISCURSURI LA EVENIMENTELE
FACULTĂȚII**

**MESAJUL PĂRINTELUI DECAN AL
FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
„ILARION V. FELEA” DIN ARAD,
PROF. UNIV. DR. CRISTINEL IOJA, LA
ÎNMORMÂNTAREA PĂRINTELUI
PROF. NICANDRU CUȚARU,
FOST DUHOVNIC AL FACULTĂȚII**

Părintele Prof. Nicandru Cuțaru a trecut la cele veșnice în ziua de 4 iunie 2023, la Praznicul Rusaliilor.

Mai jos redăm integral acest mesaj.

**PĂRINTELE NICANDRU CUȚARU, PATERNITATE
DUHOVNICEASCĂ ȘI CONTINUITATE
ÎN CREDINȚA ȘI SLUJIREA BISERICII**

În ziua cea din urmă – ziua cea mare a sărbătorii – Iisus a stat între ei și a strigat, zicând:

Dacă însetează cineva, să vină la Mine și să bea.

Cel ce crede în Mine, precum a zis Scriptura: râuri de apă vie vor curge din pântecele lui.

Iar aceasta a zis-o despre Duhul pe Care aveau să-L primească acei ce cred în El (Ioan 7, 37-39).

*Înaltpreasfinția Voastră,
Preasfinția Voastră,*

*Distinsă și îndurerată familie,
Preacuvioși și Preonorăți Părinți Profesori,
Preacucernici Părinți,
Iubiți creștini,*

În dimineața Rusaliilor, în duminica a 8-a după Sfintele Paști, când Biserica se pregătește de praznic, de împlinirea proorociilor, de întâmpinarea Paracletului, de doxologia Treimii, părintele Nicandru a urmat chemarea cea de sus: „Dacă însetează cineva să vină la Mine și să bea”.

Într-adevăr, în ziua cea din urma, în ziua cea mare a praznicului, când Biserica, descoperind vremurile eshatologice, prăznuiește întemeierea ei, ca așezământ al mântuirii în istorie, părintele Nicandru trece în latura cerească a Bisericii, în latura celor vii.

Plecarea lui în zi de mare praznic este semnul unei mari iubiri pe care Dumnezeu o așază cu taină în inimile familiei și a celor care l-am cunoscut, ca o nădejde în împlinirea făgăduințelor lui Dumnezeu față de slujitorii Săi.

În duminica a 8-a după Înviere, când sobornicește ne este descoperita taina zilei a 8-a, lumina neînserată și destinația finală a omului și lumii, în această zi a împlinirii făgăduințelor, părintele Nicandru face experiența propriului Paște, trecerea lui, în Hristos Paștele nostru, urcă treptele Împărăției dimpreună cu toți cei care au crezut, împlinit și mărturisit pe Iisus Hristos.

În aceste zile ale prăznuirii, trei comunități tainic înrudite, sunt așezate în răscruci de simțăminte, de încercări, de lacrimi și de nădejdi: comunitatea familiei pe care a temeluit-o cu multă credință în viața Bisericii și a mărturisirii; comunitatea Bisericii din Arad-Gai, dimpreună cu acele parohii în care părintele Nicandru a așezat pe Hristos în inimile oamenilor și comunitatea academică a Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, pe care a slujit-o cu devotament, dragoste și abnegație aproape două decenii. În linia duhovnicilor care au slujit învățământul teolog arădean – Petru Deheleanu, Benedict Ghius, Tudor Demian – se înscrie cu demnitate părintele Nicandru Cuțaru. Școlit în duhul și structurile formative ale profesorilor de altădată de la Școlile Teologice din Caransebeș și Sibiu, cu o impresionantă expertiză pastorală, misionară și duhovnicească, în vremuri de reconstrucție a învățământului teologic arădean, de multiple provocări pastorale și duhovnicești pentru studenții teologi, catedra de Formare duhovnicească a constituit pentru părintele Nicandru un veritabil laborator al Învierii multora dintre tinerii teologi. Cu o pregătire temeinică, cu o viziune pastorală riguroasă, cu mult discernământ și simț al comunității, indispensabil oricărui preot care intră într-o parohie, părintele

Nicandru a ctitorit multe suflete și multe vieți, așa încât putem vorbi despre o paternitate duhovnicească prezentă și azi în Facultatea de Teologie și în multe parohii ale Arhiepiscopiei Aradului și Patriarhiei Române.

Despre părintele Nicandru, nu putem să vorbim doar la trecut, ci și la prezent și viitor, întrucât sămânța semănată de el, aduce și va aduce roade în lucrarea tainică a multor preoți și creștini iubitori de Hristos. Deci, nu doar paternitate duhovnicească și academică, ci și continuitate în credința și slujirea Bisericii, prin lucrarea multor ucenici pe care i-a îndrumat și i-a format. Deși părinte duhovnicesc al multor fiii, părintele Nicandru lasă urme de neșters în conștiința noastră și în cea a comunității academice, teologice și bisericești arădene, mai ales prin fiul său, părintele profesor Caius, crescut și educat în puternicele și frumoasele deprinderi creștine, un model fără echivoc în viața de familie, în viața Bisericii și în ceea ce înseamnă înălțimile Teologiei. Nu pleacă oricum, ci oferind Bisericii și Teologiei, inimă din inima lui, gând din gândul lui, jertfă din jertfa lui, dor din dorul lui după Dumnezeu.

Chipul său rămâne nu doar în galeria ierarhilor și profesorilor de Teologie de altădată, ci în sufletele noastre, ale celor ce l-am cunoscut în slujirea catedrei universitare și a Bisericii. Rămâne în imaginea rugăciunilor de dimineață și de seară, a Liturghiilor, a practicii din strană și din altar, a cursurilor despre spiritualitatea Răsăritului creștin. Toate dau mărturie în inimile noastre, cu putere de testament, despre o viață de preot exemplară în slujirea Bisericii, Facultății de Teologie și a Familiei.

În zi de mare praznic, părintele Nicandru a fost chemat în Biserica de sus pentru a se împărtăși, după credința mărturisită zeci de ani sub vremi, din izvorul vieții, al nesticăciunii și al bucuriilor neîmbătrânitoare. Noi, îl însoțim cu rugăciunile, gândurile, lacrimile și nădejile Bisericii, pe cărările veșniciei, și îl numim cu adevărat părinte duhovnicesc al multora dintre noi.

De aceea, din partea corpului profesoral al Facultății de Teologie și al Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, exprimăm recunoștință părintelui Nicandru pentru întreaga slujire duhovnicească și academică, condoleanțe doamnei preotese, dragostea și compasiunea creștină față de bunul nostru coleg, părintele Caius, împreună cu distinsa familie, rugând pe Dumnezeu să-i facă parte, părintelui duhovnic al Facultății noastre și al multora dintre dumneavoastră, de comuniunea Sfinților, de lumina Învierii lui Hristos și de Împărăția Preasfintei Treimi.

<https://www.teologiearad.ro/2023/06/09/mesajul-parintelui-decan-al-facultatii-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad-prof-univ-dr-cristinel-ioja-la-inmormantarea-parintelui-prof-nicandru-cutaru-fost-duhovni/>

**CUVÂNT ENCOMIASTIC LA UN AN DE ZILE DE LA
STRĂMUTAREA ÎN VEȘNICIE A
PROFESORULUI MIRCEA-REMUS BUTA
(3 Iunie 2023)**

Nu ar greși nimeni dacă ar numi personalitatea profesorului Mircea Buta pajiște a armoniei, paradis al acordurilor consonante, câmp de aplanare a acordurilor disonante, râu limpede și îndestulător, care vreme de câteva decenii a adăpat pământul sufletelor noastre pentru a rodi din el rugăciunea și contemplația.

După socotința noastră omenească se împlinește un an de zile de când dascălul și muzicianul Mircea-Remus Buta s-a dus acolo unde s-a născut muzica. Primele fapte create de Dumnezeu care au cântat au fost îngerii și tot îngerii i-au învățat pe oameni să cânte, muzica fiind o reflectare a armoniei și frumuseții cerești. Acei oameni înzestrați de Dumnezeu cu acest dar al muzicii devin intermediari între lumea noastră și lumea cerească a acordurilor divine, transmit semenilor lor o parte din armonia cerească, devin mesageri ai veșniciei. Un astfel de mesager a fost și profesorul Mircea Buta, un slujitor al muzicii, care și-a dedicat întreaga viață muzicii, muzica devenind pentru el un mod de a fi. Angajarea pleneră în slujba muzicii ne-a fost arătată și prin familie: toată familia pusă sub semnul muzei Euterpe.

Muzica a fost pentru el o adevărată revelație. A pornit de la armonia și acordurile muzicale, a trecut prin *Filocalie* și *Liturghie* și a ajuns la contemplarea armoniilor dumnezeiești, transmise prin compozițiile sale de mare încărcătură mistică și duhovnicească și de un rafinament muzical rar întâlnit.

Ca și specialist a fost dedicat disciplinei numită *Armonie*, dar pentru a înțelege armonia muzicală trebuie să pătrunzi ființial într-o logică internă a notelor, a acordurilor stabilite între ele și a succesiunii acestora. În fond este vorba despre un domeniu arhetipal care fractează muzica în patru paliere principale: intensitate, durată, timbru și înălțime. Această fractare de tip tetradă poate fi redată sub forma unor grupări binare: monodie-omofonie/eterofonie-polifonie sau echivalență-complementaritate/polaritate-ambivalență. Fenomenul ține de o logică internă a mecanismului fractării muzicii, rezonând mereu dinspre și înapoi spre origine, de la patru spre doi și de la doi spre Unu. Această înțelegere profundă a reali-

tății a străbătut viața și activitatea profesorului Mircea Buta, realitate greu de perceput de cei în mijlocul cărora a viețuit.

A slujit catedra, cafasul și strana. În această triplă ipostază a împărtășit muzica ca pe o datorie sfântă, ca pe o slujire, ca pe un mod de elevație spirituală și duhovnicească, ca pe o cale de apropiere de dumnezeire.

La catedră a fost un pedagog desăvârșit marcând generații întregi de elevi și studenți care s-au succedat la orele și cursurile sale. Desăvârșita sa pedagogie s-a făcut vizibilă prin punctualitate, metodă de predare, intransigență, evaluare transparentă, umanism încreștinat și paternitate filialică. A transmis discipolilor săi cunoștințe muzicale, dar și formare și educație și mai presus de toate trăire după Hristos.

În Facultatea de Teologie, unde a activat din anul 1991 și până a închis ochii, și-a găsit pe deplin rostul și și-a înțeles menirea. A fost conștient de responsabilitatea imensă vis-a-vis de muzica bisericească locală, dar și de angrenarea tinerilor în misiunea care se putea face prin cântarea corală și pe care a făcut-o cu devotament și abnegație vreme de trei decanii. Cu nimic mai prejos decât predecesorii săi, Trifon Lugojan sau Atanasie Lipovan, Petru Bancea sau Nicolae Bâru, Valeriu Magdu, Solomon Luminos sau Simeon Soforniu, s-a ridicat la înălțimea exigențelor și a tradiției învățământului teologic arădean, înscriindu-și pentru veșnicie un loc bine meritat în galeria profesorilor teologi arădeni.

Cafasul s-a transformat pentru el în altar, ca prelungire a catedrei. Aici profesorul și muzicianul, dirijorul și compozitorul se transfigura. Muzica era pusă întru totul în slujba lui Dumnezeu. Accentul cădea pe transmiterea melodiei și nu pe interpretarea sau nuanțele interpretative. Desigur că și acestea erau importante în viziunea sa, dar ele deveneau mijloace binecuvântate de transmitere a mesajului divin prin muzică. Prin această atitudine și stare profesorul Mircea Buta și-a depășit condiția de muzician sau mai bine zis a transfigurat condiția muzicianului.

Strana a fost o dimensiune fascinantă descoperită în a doua parte a carierei sale, care l-a angajat totalmente în slujirea lui Dumnezeu. A „rescris” întreaga operă muzicală a marelui muzician și compozitor Trifon Lugojan, făcând-o accesibilă pentru noi, cei de astăzi. Această laborioasă muncă a fost făcută cu o înțelegere deplină a muzicii bisericești din vestul țării. A audiat diverse variante de interpretare a glasurilor și cântărilor bisericești, de la vechii cântăreți de strană, unii dintre ei discipoli direcți ai profesorului Trifon Lugojan. Studierea și înțelegerea cântării bisericești de strană din

arealul Arhiepiscopiei Aradului l-a dus la descoperirea unei realități deosebite. Această muzică are o bază comună cu muzica psaltică și cea bizantină, însă dezvoltarea ei a fost impusă de cadrul istoric, cultural și social în care au trăit românii din această parte de țară. Pe de altă parte, ni se relevă principul de bază al ortodoxiei, anume, diversitate în unitate. Lucru arătat pe deplin de activitatea, scrierile și compozițiile profesorului Mircea Buta.

Dar profesorul Mircea Buta a fost și un muzicolog în adevăratul sens al cuvântului, prin studierea muzicii bisericești din vestul țării, prin compozițiile sale și prin lucrările de specialitate, studii și articole și chiar unele cursuri susținute în cadrul programului de Master al Facultății de Teologie din Arad.

După o viață astfel trăită și înțeleasă rămâne și o moștenire pe măsură. O moștenire învățământului teologic din Arad și o moștenire familiei, prin cele două fiice. Prin această moștenire profesorul Mircea Buta va trăi în conștiința generațiilor care vor urma și tot prin această moștenire va primi dreapta răsplătire de la Judecătorul cel Drept. Moștenirea trebuie înțeleasă și perpetuată! Rămâne la măsura urmașilor acest lucru.

La un an de zile de la plecare a sa în Împărăția Preasfintei Treimi putem concluziona prin cuvintele poetului latin Horațiu: „Non omnis moriar/multaque pars mei” [„Nu voi muri de tot/și o parte din mine va ocoli moartea] – (Horațiu, *Ode* III, 30, 6). Profesorul Mircea Buta nu a murit de tot. Sufletul lui și moștenirea lui au ocolit moartea, prin Hristos Cel înviat și înălțat la cer!

Protos. lect. univ. dr. Nicolae M. TANG

PR. PROF. DR. IOAN OCTAVIAN RUDEANU (1948-2023)

În ziua de 21 august 2023 s-a strămutat cu sufletul în Împărăția cea cerească a lui Dumnezeu preotul profesor Ioan Octavian Rudeanu.

S-a născut la 3 octombrie 1948, în fostul sat Cinciș (jud. Hunedoara), acoperit actualmente de apele barajului de acumulare omonim. A urmat Școala Primară din Cinciș (1954-1958), Școala Generală (1958-1961) și Liceul Teoretic din Hunedoara (1961-1966), Institutul teologic de grad universitar din Sibiu (1966-1970), apoi studii doctorale la Academia de Teologie Reformată din Budapesta - Debrecen (1985-1988) și studii de specializare ca agent de dezvoltare a patrimoniului cultural la Bruxelles (2003-2004).

În perioada anilor 1971-1982 a fost angajat al Combinatului Siderurgic din Hunedoara, concomitent fiind și arhivar la biserica „Sfântul Ierarh Nicolae” din aceeași localitate. În 1982 s-a căsătorit cu Aurora Ardelean, fiind binecuvântați de Dumnezeu cu un fiu, Ioan Andrei. A slujit ca preot în parohiile Toplița (1982-1985), Hunedoara II (1993-2005) și Hunedoara III (2005-2013).

Doctor în Istoria Religiiilor la Debrecen (1988), în Ungaria a fondat un muzeu de obiecte bisericești la Gyula, a editat cele dintâi manuale de religie pentru școlile românești de acolo de după 1918 (intitulate *Istoriele biblice. Vechiul Testament și Noul Testament*, vol. I-II, Gyula, 1989-1990), a înființat cotidianul *Ortodoxia Românilor din Ungaria*, a tradus – împreună cu preotul Mark Tiberiu – *Noul Testament* în limba maghiară și a predat ca lector, la secția de Limbă română a Facultății de Filologie din cadrul Universității „Eötvös Lorand” din Budapesta (1988-2002), cursuri de Istoria Bisericii Ortodoxe Române, Istoria Bisericească Universală și Istoria Religiiilor; în paralel a predat și la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, ca lector (1996-2001) și conferențiar (2001-2013), disciplina Istoria Bizanțului. Director al Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Național Hunedoara (2000-2005), participant la mai multe simpozioane și conferințe naționale

și internaționale, a elaborat câteva zeci de cărți și studii de specialitate; amintim doar volumele: *Egyház és forradalom. A Köröskisjenői ortodox román egyházi zsinat (1849) [Biserica și Revoluția. Sinodul românesc de la Chișineu-Criș (1849)]* (Budapesta, 1991, 200 p., în colab. cu Miskolczi András), *Istorie și spiritualitate în Bizanțul timpuriu* (Deva, 2002, 220 p.), *Păstrarea elementelor mitologice în cultura creștină din Transilvania* (Deva, 2003, 198 p.), *Istorie și spiritualitate în Bizanțul mijlociu și târziu* (Deva, 2003, 230 p.), *Cruciadele* (Deva, 2003, 180 p.), *Un sat medieval – Cincișul* (Deva, 2005, 309 p.), *Religiile de mistere: misterele din Eleusis, misterele orfice și misterele dionysiace* (București, 2008, 262 p.) și *Religia dacilor* (București, 2008, 235 p.). Pentru întreaga activitate a fost hirotesit întru iconom stavrofor și distins cu „Crucea Patriarhală” (1996), cu ordinul „Meritul Cultural în grad de Mare Cavaler – categoria F” (2004) etc.

Priveghiat în biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena” din Hunedoara, a fost înmormântat în ziua de 24 august 2023, în cimitirul din curtea bisericii monument istoric „Sfântul Ierarh Nicolae” din Hunedoara, de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu Î. P. S. Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, și Preasfințitul Părinte Daniil Stoenescu; Pr. prof. univ. dr. Vasile Vlad a transmis un mesaj din partea colegiului profesoral al Facultății de Teologie din Arad.

Pr. prof. univ. dr. Florin DOBREI

Anuar - Serie nouă

ISSN 2558 - 8605

An VIII (2023)/8/ pp. 341 - 350

STUDENȚII FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ "ILARION V. FELEA" DIN ARAD ANUL UNIVERSITAR 2022-2023

Nivel studii de doctorat (Drept Bisericesc, Teologie Dogmatică, Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă, Istoria Bisericii Ortodoxe Române)

Anul 1 Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Letea	Alexandru-Florian	Oradea	Hunedoara
2	Moisescu	Cătălin-Adrian	Lugoj	Timișoara

Anul 1 Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Micu	Mădălin	Abrud	Hunedoara

Anul 2 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Lazăr	Flavius-Alexandru	Arad	Arad

Anul 2 Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Mîlcomete	Ovidiu-Ionuț	Dr.Tr. Severin	Arad
2	Žižica	Pavel	Ždrenjanin	Timișoara
3	Băran	Florin-Ionel	Lugoj	Timișoara

Anul 2 Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Ungur	Petrică-Stelian	Lipova	Arad
2	Panici	Ivița	Moldova-Nouă	Caransebeș
3	Corcodel	Viorel-Mihai	Strehaia	Mehedinți
4	Marin	Nicolae-Sorin	Horezu	Mehedinți
5	Racu	Andrei-Marius	Timișoara	Timișoara

Anul 3 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Băleanu	Cristian-Ilie	Lugoj	Timișoara
2	Mihăilescu	Marian	Arad	Arad
3	Gagea	Lucreția	Ilva Mică	Caransebeș
4	Melinescu	Doru	Timișoara	Timișoara
5	Muntean	Ioan-Răzvan	Întorsura Buzăului	Timișoara
6	Câmpean	Alin	Sibiu	Timișoara
7	Gosta	Gabriel	Timișoara	Arad

Anul 3 Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Istrate	Lucian Alin	Vulcan	Deva și Hunedoara
2	Corhan	Claudiu	Bistrița	Deva și Hunedoara

3	Murari	Ovidiu-Gheorghe	Deva	Deva și Hunedoara
4	Zadic	Andrei-Achim	Arad	Arad

Anul 3 Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Ciotea	Alin-Florin	Arad	Arad
2	Daia	Nicolae-Cristian	Caransebeș	Caransebeș
3	Cioară	Darius-Lucian	Arad	Arad

Anul 3 Drept Bisericesc

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Avram	Florin Ioan	Arad	Arad

Anul 4 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Topac	Ioan	Arad	Arad
2	Gui Borz	Florin-Ovidiu	Arad	Arad

Anul 4 Drept Bisericesc

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Prună	Cristian	Lipova	Arad

Anul 4 Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Ursulescu	Petru	Timișoara	Arad
2	Cojocariu - Popa	Daniel-Marcel	Timișoara	Timișoara

Anul 5 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Săplăcan	Sorin-Gheorghe	Arad	Arad
2	Roșca	Sorin-George	Brad	Arad
3	Gozob	Teodor	Botoșani	Timișoara

Anul 5 Teologie Morală

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Hodean	Ioan-Simion	Hunedoara	Deva și Hunedoara

Anul 6 Teologie Dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Scânțeie	Radu	Ghelari	Deva și Hunedoara
2	Hanganu	Marius-Dumitru	Iași	Deva și Hunedoara
3	Botoș	Remus-Emilian	Timișoara	Timișoara

Anul 6 Drept Bisericesc

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Blaj	Mihai-Octavian	Arad	Arad
2	Bolea	Marius-Virgil	Alba Iulia	Alba Iulia
3	Ionescu	Rareș-Stelian	Bucuresti	Bucuresti

Anul 7 Teologie dogmatică

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Sandu	Vlad-Sergiu	Petroșani	Arad

Nivel studii masterale

Anul 1 DCC (Doctrină și Cultură Creștină)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Adam	Paul-Antonel	Deva	Deva și Hunedoara
2	Bașa	Marius-Lucian	Brad	Deva și Hunedoara
3	Bobeciuc	Dumitru-Adrian	Arad	Arad
4	Bordea	Cosmin Ionuț	Brad	Deva și Hunedoara
5	Cimil	Sergiu-Valentin	Sebiș	Arad
6	Cioara	Andrei-Nicolae	Chișineu-Criș	Arad
7	Danciu	Gheorghe-Marius	Cîmpeni	Arad
8	Gaidoș	Lucian-Eugen	Arad	Arad
9	Gligor	Dacian-Ioan	Brad	Deva și Hunedoara
10	Ichim	Mihai-Adrian	Arad	Arad
11	Ivănescu	Florin Gheorghe	Caransebeș	Caransebeș
12	Nicolăiasa	Emilian-Gabriel	Deva	Deva și Hunedoara
13	Obrad	Alexandru-Silvius	Lipova	Arad
14	Palade	Nelu	Adjud	Severin
15	Popa	Andrei-Sebastian	Arad	Arad
16	Românu	Ioan-Bogdan	Grădinari	Caransebeș
17	Șandor-Orga	Emanuel	Arad	Arad
18	Sporea	Cosmin-Adrian	Oravița	Caransebeș
19	Strâmbei	Valentin-Vasile	Petroșani	Caransebeș
20	Vasilie	Pavel-Eugen	Sebeș	Deva și Hunedoara
21	Zgârdea	Vlăduț-Pavelică	Oravița	Caransebeș

Anul 2 PVL (Pastorație și Viață Liturgică)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Curtuțiu	Viorel-Gheorghe	Arad	Arad
2	Dărăștean	Flavius-Mădălin	Arad	Arad
3	Deme	Dan-Mihnea	Arad	Arad
4	Gligor	Raul-Vasile	Lipova	Arad
5	Grădinariu	Inocențiu-Claudiu	Deta	Arad
6	Lupașcu	Anamaria	Hunedoara	Deva și Hunedoara
7	Păiușan	Adin-Dorin	Sebiș	Arad
8	Rada	Ioan-Cristian	Arad	Arad
9	Ros-Roman	Ioan -Sorin	Arad	Arad
10	Roșu-Drăgan	Denis-Alexandru	Ineu	Arad
11	Săcui	Răzvan -Ionuț	Arad	Arad
12	Țița	Alex-Nicolae	Curtea de Argeș	Arad

Nivel studii de licență**Anul 1 (Teologie Ortodoxă Pastorală)**

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Adragăi	Darius-Alin	Resita	Caransebeș
2	Băbuțău	Gabriel	Arad	Arad
3	Bândac	Daniel	Adjud	Deva și Hunedoara
4	Bradin	Adrian-Ovidiu	Lipova	Arad
5	Ciorică	Ionuț-Tudor	Timișoara	Deva și Hunedoara
6	Cosma	Liviu	Chisineu Cris	Arad
7	Cune	Nicolae	Văleni	Episcopia Canadei

8	Dina	Emanuel	Caransebeș	Caransebeș
9	Galben	Adrian Iulian Ovidiu	Resita	Caransebeș
10	Georgesc	Cristian-Grigore	Ghelari	Timișoarei
11	Istrătescu	Dominik Nicolae	Sibiu	Arad
12	Macovei	Laurențiu	Arad	Arad
13	Marta	Ioan-Liviu	Ineu	Arad
14	Mihoc	Aurelian-Dan	Ineu	Arad
15	Pamfiloiu	Ioan-Alexandru	Arad	Arad
16	Pașca	Valentin-Cristian	Arad	Arad
17	Piperea	Ciprian-Rusalin	Reșița	Caransebeș
18	Popescu	Adelin	Orșova	Arad
19	Raica	Marius-Raul	Coronini	Caransebeș
20	Sărmaș	Cristian-Andrei	Arad	Arad
21	Stauciuc	Mihaela	Flămânzi	Arad
22	Stoica	Mihai-Constantin	Campulung Moldovenesc	Arad
23	Trifon	Lazăr-Ioan	Deva	Deva și Hunedoara
24	Tuculia	George-Mario	Anina	Caransebeș
25	Țambă	Aurelian-Dan	Deva	Deva și Hunedoara
26	Țica	Aurelian-Daniel	Ineu	Arad
27	Țolea	Pavel-Iulian	Ineu	Arad
28	Văleanu	Paul-Vladimir	Arad	Arad

Anul 2 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Blaj	Alexandru- Laurențiu	Arad	Arad
2	Bogdan	Laurențiu- Flavius	Chișineu Criș	Arad
3	Chirilă	Georgeta Nicoleta	Mizil	Caransebeș
4	Cincheză	Mihail-Rocko	Dr.Tr. Severin	Caransebeș
5	Ciubotariu	Ilie-Fabian	Arad	Arad

6	Codrean	Roman	Arad	Arad
7	Gagea-Neaga	Ionela	Sibiu	Deva și Hunedoara
8	Gherga	Georgian-Ștefan	Caransebeș	Caransebeș
9	Haiduc	Andrei	Arad	Arad
10	Iordăchescu	Alexandru-Marian	Arad	Arad
11	Ioți	Vlad-Sebastian-Ionuț	Arad	Arad
12	Lușca	Beniamin	Gurahonț	Arad
13	Matiaș	Cristian-Giorgian	Timișoara	Timișoara
14	Mârza	Claudiu-Bogdan	Brad	Deva și Hunedoara
15	Milian	Iustina	Rep Moldova	Arad
16	Muntean	Ștefan	Hunedoara	Deva și Hunedoara
17	Neicu	Marian-Ștefan	Orșova	Deva și Hunedoara
18	Paulescu	Pavel-Romulus-Silviu	Caransebeș	Caransebeș
19	Pingică	Laurențiu-Mihai	Ineu	Arad
20	Pleșa	Andrei	Cîmpeni	Arad
21	Rădulețu	Inuț-Octavian	Craiova	Deva și Hunedoara
22	Roman	Andrei	Reșița	Caransebeș
23	Săraru	Cristian	Arad	Arad
24	Străuț	Sergiu-Bogdan	Arad	Arad

Anul 3 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Biriș	Casian-Lucian	Oțelu Roșu	Caransebeș
2	Blidar	Dimitrie	Arad	Arad
3	Bosilcov	Florian	Bocșa	Caransebeș
4	Budai	Dan-Adrian	Arad	Arad
5	Burdea	Adrian Giorgian	Valea Bistrei	Caransebeș

6	Cauni	Vasile	Petroasa Mare	Timișoara
7	Despău	Alin-Emanuel	Reșița	Caransebeș
8	Câmpean	Ioan-Casian	Caransebeș	Caransebeș
9	Dumitru	Rafael-Călin	Arad	Arad
10	Gurău	Andrei	Arad	Arad
11	Iezdici	Ioan-Marius	Botfei	Arad
12	Ioți	Adelin-Robert-Florin	Chesinț	Arad
13	Lungu	Denis-Iasmin	Urcu	Caransebeș
14	Milian	Maria-Magdalena	Bodrogu Vechi	Arad
15	Moteca	George-Adrian	Reșița	Caransebeș
16	Mucea	Nicolae-Paul	Cîmpeni	Arad
17	Mureșan	Bogdan	Curtici	Arad
18	Mureșan	Marius-Alin	Turnu Ruieni	Caransebeș
19	Murg	Zenovia	Arad	Arad
20	Pruteanu	Daniel	Bacău	Arad
21	Sirca	Doru-Nicușor	Gurahonț	Arad
22	Sorescu	Cătălin-Florin	Sichevița	Caransebeș
23	Stoichescu	Petru-Cristian	Teregova	Caransebeș
24	Ștefan	Mircea-Cristian	Reșița	Caransebeș

Anul 4 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr. crt.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Aufmuth	Ovidiu-Alin	Arad	Arad
2	Birău	Ioan-Toader	Arad	Arad
3	Blaga	Cosmin-Robert	Arad	Arad
4	Bob	Moise-Mădălin	Caraș-Severin	Caransebeș
5	Buda	Corneliu	Gurbediu	Centrală și de Nord
6	Cilibia	Florin-Georgian	Caraș-Severin	Caransebeș
7	Cîmpean	Constantin-Daniel	Caraș-Severin	Caransebeș
8	Costescu	Georgiana	Arad	Arad
9	Faur	Gabriel-Florin	Brad	Deva și Hunedoara
10	Ghiran	Vasile Florin	Șimleu Silvaniei	Oradea

11	Harțanu	Iulian-Constantin	Arad	Arad
12	Lipovan	Ciprian-Bogdan	Arad	Arad
13	Mateescu	Leonard-Marian-Călin	Arad	Arad
14	Maximilean	Adrian	Arad	Arad
15	Motoarca	Robert-Gelu	Arad	Arad
16	Mutavschi	Zoran	Sînnicolau Mare	Timișoara
17	Neag	Dorin-Ioan	Cîmpeni	Arad
18	Nica	George	Mizil	Caransebeș
19	Ofrim	Ioan	Dragomirești	Arad
20	On	Emil-Andrei	Carăș-Severin	Caransebeș
21	Pleșea	Constantin	Roșiile	Deva și Hunedoara
22	Popoviciu	Radu-Mihai	Arad	Arad
23	Rusu	Silviu-Virgil	Arad	Arad
24	Smultea	Ioan	Caransebeș	Caransebeș
25	Valcan	Narcis-Mădălin	Arad	Arad
26	Varga	Mariu-Samir	Lupeni	Deva și Hunedoara
27	Virag	Denis-Alexandru	Reșița	Caransebeș

CRONICA

CRONICA

Facultății de Teologia Ortodoxă „Iarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad în anul 2023

Sfinții Trei Ierarhi, ocrotitorii Școlilor teologice, sărbătoriți de studenții și elevii teologi arădeni

Sărbătoarea Sfinților Trei Ierarhi reprezintă prăznuirea ocrotitorilor învățământului teologic. Și pentru școala teologică arădeană, prăznuirea de anul acesta a Sfinților Trei Ierarhi s-a constituit, ca de obicei, într-un moment de aleasă sărbătoare.

Astfel, în ajunul sărbătorii, la Paraclisul din curtea clădirii școlilor teologice arădene a fost săvârșită Vecernia cu Litie a sărbătorii de către Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu și Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, preoți slujitori la Paraclisul așezământului teologic. Răspunsurile la strană au fost oferite de grupul de studenți și absolvenți ai Facultății, care după obicei

înfrumusețează cântarea liturgică în acest Paraclis. La sfârșitul Vecerniei cu Litie Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu a rostit un cuvânt de învățătură în care s-a referit la contribuția Sfinților Trei Ierarhi la cristalizarea învățaturii despre Sfânta Treime.

În dimineața zilei de 30 ianuarie a fost săvârșită Utrenia și Dumnezeiasca Liturghie de Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului dimpreună cu Preasfințitul Părinte Dr. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, în Catedrala Veche din Arad, soborul părinților slujitori fiind format din părinții profesori care ostenesc la cele două școli teologice arădene: Facultatea de Teologie Ortodoxă și Seminarul Teologic Ortodox. Răspunsurile liturgice au fost oferite de corurile reunite ale studenților și elevilor seminariști, sub conducerea Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Prof. Marius Lăscoiu și Prof. Adrian Bugyi.

În cuvântul de învățătură rostit în cadrul Dumnezeieștii Liturghii, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Dr. Timotei Sevcicu a vorbit despre legătura dintre dreapta învățătură a Bisericii și a dascălilor consacrați pentru a propovădui. Sfinții prăznuiți ai zilei, numiți tocmai și mari dascăli ai vremii lor, datorită pregătirii și lucrării, au urmat un sistem al învățaturii într-o vreme de afirmare a Bisericii și mai ales a Teologiei ei, cerând mereu credința și reușita sau încununarea vieții creștine cu ajutorul harului lui Dumnezeu.

La finalul Sfintei Liturghii a fost hirotosit întru iconom stavrofor Pr. Prof. Călin Teuca, Directorul Seminarului Teologic Ortodox din Arad. În con-

tinuare, a fost săvârșită slujba Panihidei pentru dascălii, ostenitorii și absolvenții școlilor teologice arădene, adormiți în Domnul.

La final, corurile reunite ale celor două școli teologice arădene au intonat trei piese corale adecvate acestei sărbători, între ele fiind intercalate lecturi din operele Sfinților Trei mari Ierarhi.

La sfârșitul slujbei, Părintele Decan al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a mulțumit ierarhilor arădeni pentru prezența la sărbătoarea învățământului teologic arădean, pentru implicarea și susținerea evenimentelor dedicate Bicentenarului Teologiei din orașul nostru, care au avut loc pe tot parcursul anului trecut, subliniind rolul teologiei în cetatea Aradului bisericesc, social și cultural, arătând că Facultatea de Teologie Ortodoxă este „făclia aprinsă” în urbea de pe Mureș.

La această manifestare din Catedrala Veche arădeană au fost prezenți D-l. Iustin Cionca, Președintele Consiliului Județean Arad și doamna Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, în semn de apreciere pentru contribuția pe care teologia arădeană și-l aduce la viața culturală a orașului și la prestigiul Universității de stat arădene.

<https://www.teologiearad.ro/2023/01/31/sfintii-trei-ierarhi-ocrotitorii-scolilor-teologice-sarbatoriti-de-studentii-si-elevii-teologi-aradeni>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în Parohia Aluniș, Protopopiatul Arad

Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu împreună cu părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad au participat duminică seara, 19 februarie 2023, la săvârșirea Tainei Sf. Maslu de obște în parohia Aluniș, protopopiatul Arad, la invitația părintelui paroh Sorin Ilota, un fost student și masterand merituos al Facultății noastre de Teologie.

Taina Sfântului Maslu de obște a fost săvârșită de un sobor de 5 preoți, în prezența unui număr mare de credincioși.

La sfârșitul slujbei, părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu a rostit un bogat cuvânt de învățătură în care s-a referit la Vremurile de acum și lucrarea mântuirii creștinilor.

Apoi, părintele paroh Sorin Ilota le-a mulțumit părinților slujitori și credincioșilor prezenți la săvârșirea Tainei Sfântului Maslu, în mod deosebit părinților profesori de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad pentru slujire și pentru bogatul cuvânt de învățătură rostit.

<https://www.teologiearad.ro/2023/02/24/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-alunis-protopopiatul-arad-2/>

Părintele Agapie Corbu, Starețul Schitului Bunavestire Almaș, a conferențiat la invitația ASCOR Arad

În seara zilei de joi, 23 februarie 2023, ASCOR Arad a organizat un eveniment cu o dublă semnificație teologică și duhovnicească, prilejuit de lansarea cărții *Ucenicii lui Evagrie, Capete Filocalice*, în traducerea părintelui Agapie Corbu și o conferință legată de această temă și intitulată „Ucenicii lui Evagrie și învățăturile Patericului”, susținută de traducătorul acestei opere filocalice. Evenimentul s-a desfășurat în Sala festivă a Facultății de Teologie din Arad.

La eveniment au participat ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, PS Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, o parte din membrii permanenței eparhiale, profesori și studenți ai Facultății de Teologie din Arad, preoți din Arhiepiscopia Aradului și din alte eparhii și un numeros public iubitor de scrieri filocalice și de cultură isihastă.

În deschidere, studentul Alexandru-Laurențiu Blaj, președintele ASCOR Arad, a urât un cuvânt de bun venit tuturor celor prezenți, după care a prezentat pe scurt desfășurarea acestui eveniment, mulțumind părintelui Agapie pentru acceptarea invitației de a-și prezenta una din traduceri sale, în cadrul ASCOR Arad, după care, a dat cuvântul Părintelui Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang, care a făcut prezentarea cărții.

Preacuvioșia sa a subliniat următoarele: „Într-o prezentare grafică de mare rafinament, textul este redat juxtaliniar, în limba greacă – limba originală a textului – și limba română – limba în care s-a tradus. Este organizat în forma originală, adică sub formă de capete, în număr de 198, după modelul literaturii filocalice. Prezența notelor infrapaginale, care însoțesc textul, descoperă conexiunea acestuia cu Sfânta Scriptură și cu scrierile Sfinților Părinți. Notabil este și faptul că traducerea s-a realizat după textul critic grecesc editat de Paul Géhin, la editura pariziană „Le Cerf” (Paris, 2007). Teologia și cultura românească se bucură, în premieră, de această traducere, ținând cont și importanța textului și de valoarea traducerii. Volumul invită teologi și oameni de cultură, dar și iubitori de texte filocalice să exploreze valențele sale și să le valorifice în scrieri de natură teologică, culturală și duhovnicească. Este darul pe care traducătorul ni-l oferă prin acest volum”.

A urmat, apoi, conferința părintelui Agapie intitulată „Ucenicii lui Evagrie și învățăturile Patericului”, în cadrul căreia conferențiarul a făcut o prezentare istorică, teologică și duhovnicească a istoriei monahismului egiptean și a bine-cunoscutei lucrări duhovnicești *Patericul Egiptean*, ca rod al părin-

ților pustiei. Multiplele aspecte care au jalonat discursul conferențiarului s-au oprit asupra formării colecțiilor de *Pateric*, asupra structurii, asupra marilor teme cuprinse în această scriere duhovnicească, precum și asupra vieții sacramentale reflectată de apoftegmele patericale.

După prezentarea conferinței a avut loc o scurtă sesiune de alocuțiuni, primul care a luat cuvântul fiind ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului. Înaltpreasfinția Sa a felicitat traducătorul, elogiind în frumoase cuvinte întregul efort filologic și teologic depus în traducerile realizate până acum.

Evenimentul a fost organizat sub egida Arhiepiscopiei Aradului și în colaborarea cu Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad.

<https://www.teologiearad.ro/2023/02/24/parintele-agapie-corbu-staretul-schitului-bu-navestire-almas-a-conferentiat-la-invitatia-ascor-arad/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în Parohia Crocna

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei, Părintele. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, a răspuns invitației noastre de a fi prezent în mijlocul credincioșilor parohiei Crocna, Protopopiatul Sebiș, în a doua seară duhovnicească a Postului Mare.

Astfel în seara zilei de 10 Martie 2023, Părintele profesor a slujit Pavecernița mică cu al doilea sfert din Imnul Acatist al Bunevestiri și a ținut un cuvânt de învățătură spre zidirea sufletească a credincioșilor. În cuvântul său, Părintele Lucian Farcașiu a vorbit credincioșilor despre rugăciune ca mijloc de sfințire a vieții noastre, aducând numeroase temeuri biblice și patristice, îndemnându-i pe credincioși să participe cu regularitate la sfintele slujbe, să înmulțească rugăciunea de acasă și să se ostenească cu bucurie pe calea nevoinței Postului celui Mare, ca să ajungă fiecare mai luminat, mai curat și mai bun la slăvita sărbătoare a Învierii Domnului.

În încheiere Părintele paroh a mulțumit Părintelui profesor pentru toată osteneala și ziditorul cuvânt de învățătură apreciind și misiunea pe care Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad o are prin dascălii ei, în mijlocul parohiilor, a foștilor studenți care astăzi slujesc la Sfintele Altare ale bisericilor eparhiei Aradului.

<https://www.teologiearad.ro/2023/03/13/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-crocna/>

Corul mixt al Facultății de Teologie din Arad în misiune la Curtici

În a doua Duminică a Postului Mare, corul mixt al Facultății de Teologie, care este și corul de tineret al Catedralei Vechi din Arad dirijat de domnul

Bogdan Mureșan, a dat răspunsurile la Sfânta Liturghie, la Parohia Ortodoxă Curtici.

La momentul pricesnei, s-a cântat *Ușile pocăinței* de pr. Ioan Șerb, *La râul Vavilonului* de pr. Ioan Brie, iar în timpul Împărtășirii credincioșilor s-au cântat mai multe cântări specifice perioadei Postului Mare: *Miluieste-mă Dumnezeu*, de Gheorghe Cucu, *Cămara Ta*, de Nicolae Lungu și *Spre Tine Doamne* de pr. Mircea Emandi.

La finalul slujbei, Părintele paroh Liviu Iștoc a mulțumit domnului dirijor și tuturor coriștilor pentru împreuna slujire și răspunsurile liturgice date în chip înălțător transmițând sărbători cu bucurie și lumină tuturor celor prezenți la sfânta slujbă.

După Sfânta Liturghie, membrii corului mixt al Parohiei Ortodoxe din Curtici au oferit o agapă frățească, la care cele două coruri au cântat mai multe piese specifice perioadei în care ne aflăm.

<https://www.teologiearad.ro/2023/03/13/corului-mixt-al-facultatii-de-teologie-din-arad-in-misiune-la-curtici/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în parohia Ceala, filia Sântoma, Protopopiatul Arad

Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a participat duminică seara, 12 martie, la săvârșirea Tainei Sf. Maslu de obște în parohia Ceala, filia Sântoma, protopopiatul Arad, la invitația părintelui paroh Ioan Petrețchi, fost student al Facultății arădene.

Taina Sfântului Maslu de obște a fost săvârșită de un sobor de 3 preoți, în prezența unui număr mare de credincioși.

La sfârșitul slujbei, părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu a rostit un cuvânt de învățătură în care s-a referit la „Rugăciunea și roadele ei în viața duhovnicească a creștinului”.

Apoi, părintele paroh Ioan Petrețchi le-a mulțumit părinților slujitori și credincioșilor prezenți la săvârșirea Tainei Sfântului Maslu, în mod deosebit părintelui profesor Lucian Farcașiu pentru slujire și pentru ziditorul cuvânt de învățătură rostit.

<https://www.teologiearad.ro/2023/03/17/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-ceala-filia-santoma-protopopiatul-arad/>

Părintele profesor Vasile Vlad a conferențiat la Centrul Cultural-Misionar „Sfântul Ioan Gură de Aur” din Drobeta Turnu Severin, Episcopia Severinului și Strehaiei

Manifestarea a fost prilejuită de declararea anului 2023 ca „Anul omagial al pastorației persoanelor vârstnice și Anul comemorativ al imnografilor și cântăreților bisericești (psalți)”.

Motivația principală este dorința de a acorda o mai mare atenție pastorației în general, dar și a pastorației și sprijinirii persoanelor vârstnice în contextul actual al unei societăți marcate de individualism și secularizare, în particular. Pentru anul comemorativ, motivația este dată de dorința de a-i cinsti pe autorii și interpreții muzicii bisericești, ca exemple elocvente de cultivare a muzicii bisericești, care susține rugăciunea și intensifică viața liturgică a comunităților bisericești.

Conferința de anul acesta, cu tema „Pastorația persoanelor dependente de alcool”, a fost susținută de către Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad, de la Catedrala „Adormirea Maicii Domnului” din Deva și cadru didactic la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad.

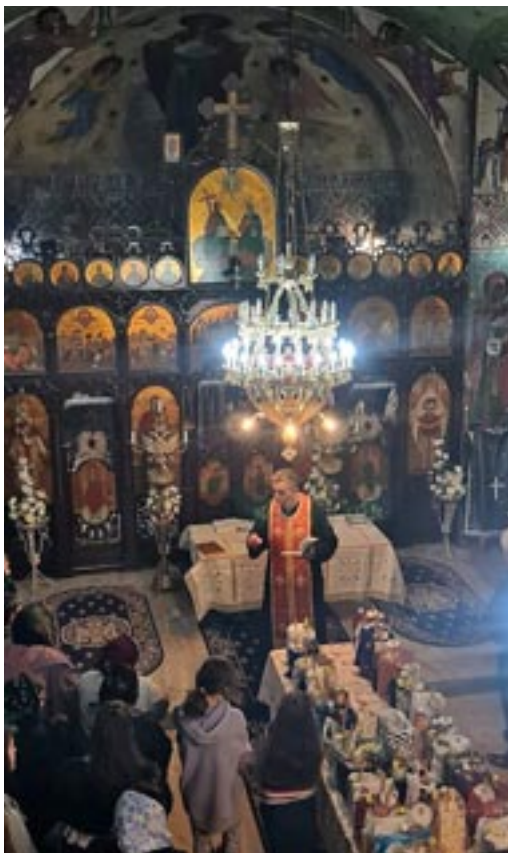
În cadrul conferinței Părintele profesor a evidențiat câteva aspecte privind tema conferinței începând prin explicarea fiecărui termen din titlul conferinței. De asemenea, părintele a explicat dependența de alcool din punct de vedere medical, aducând numeroase argumente studiate în domeniul medicinei, dar și din punct de vedere al Bisericii: „Tema aceasta nu a fost exploatată în spațiul teologic decât de foarte puțini teologi. A trebuit mult mai mult să explorăm literatura medicală și să aflăm de la cei care s-au ocupat mai mult de cei dependenți de alcool...Dacă perspectiva medicală lasă lucrurile oarecum neterminate și afirmă că alcoolismul nu are vindecare, ci doar oprire în evoluție, în spațiul creștin credem că alcoolismul poate fi vindecat, credem că integrarea și încadrarea liturgică a celui alcoolic poate să însemne recuperarea lui în Dumnezeu. Este un lucru delicat, necesită timp, necesită investiție interioară din partea preotului, dăruire din partea preotului dar și dăruire din partea familiei. Sunt mai mulți factori care trebuie să contribuie la recuperarea unui dependent, respectiv în partea somatică medicul, în partea psihică psihologul, în partea duhovnicească preotul. Cu toții trebuie să contribuim și să ne aducem aportul pentru a reășeza pe cel dependent în sânul vieții cât mai depline.”

<https://www.teologiearad.ro/2023/03/17/parintele-profesor-vasile-vlad-a-conferentiat-la-centrul-cultural-misionar-sfantul-ioan-gura-de-aur-din-drobeta-turnu-severin-episcopia-severinului-si-strehaiei/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad în Parohia Horia, Protopopiatul Arad

Pe data de 19.02.2023, în Duminica a 3-a a Postului celui Mare, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru și Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad au fost prezenți, la invitația preotului paroh Lect. Univ. Dr. Adrian Murg, în biserica Parohiei Horia pentru a participa la slujba Sfântului Maslu de obște. Alături de cadrele didactice menționate au mai făcut parte din sobor preotul învățător Ioan Pagubă, de la Paraclisul arhiepiscopal din Cimitirul „Pomenirea”, preotul Adrian Mariș, de la Parohia Andrei Șaguna, și preotul Flavius Lazea, de la Parohia Iermata. Cuvântul de învățătură de finalul slujbei a fost rostit de către părintele profesor Filip Albu, care a vorbit mulțimii de credincioși prezenți despre rostul acestei Duminici închinată Sfintei

Cruci a Domnului nostru Iisus Hristos în cadrul perioadei de pregătire duhovnicească pentru Sfintele Paști, despre jertfa pe Cruce a Mântuitorului și despre multiplele semnificații ale semnului Sfintei Cruci.

La sfârșit, preotul paroh a mulțumit invitaților pentru frumoasa lor slujire liturgică în biserica Parohiei Horia, remarcând că toți sunt absolvenți meritorii ai Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad cu realizări notabile fie pe plan pedagogic-academic, fie pastoral-administrativ.

<https://www.teologiearad.ro/2023/03/24/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad-in-parohia-horia-protopopiatul-arad/>

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad a fost prezentă la Ziua porților deschise la Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad

În ziua de 23 martie 2022, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad a organizat tradiționalul eveniment: *Ziua porților deschise*, unul dedicat absolvenților de liceu din municipiu și județ, aceștia fiind invitați să viziteze complexul universitar din cartierul Micălaca și să intre în contact cu membrii comunității academice.

Ca parte a acestei instituții universitare, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a fost reprezentată și ea în acest cadru, printr-un stand propriu. Aici, cei interesați au putut obține informații despre bogata ofertă educațională propusă, care cuprinde un parcurs academic complet: prin studii de licență, masterat și doctorat. La acestea se adaugă și un cadru complex de manifestare a cercetării științifice, în care sunt implicate cadrele didactice și studenții, având în vedere numeroasele conferințe și simpozioane naționale și internaționale ce s-au desfășurat aici. Mărturie stau numeroasele volume de studii, revistele proprii, cărțile de specialitate și albumele editate de Facultatea din Arad.

În plus, studenții pot participa la procesul de selecție Erasmus+, instituția arădeană având legături stabilite cu parteneri de prestigiu din Europa, oferindu-li-se oportunități de dezvoltare prin accesarea unor stagii de pregătire în străinătate. Mai multe detalii se pot obține de pe site-ul propriu www.teologiearad.ro

<https://www.teologiearad.ro/2023/03/24/facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-a-fost-prezenta-la-ziua-portilor-deschise-la-universitatea-aurel-vlaicu-din-arad/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în parohia Firiteaz, protopopiatul Arad

Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, însoțit de membrii grupului psaltic „Sf. Ioan Damaschinul”, format din studenți teologi, elevi seminariști și absolvenți ai Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, sub conducerea părintelui prof. Gabriel Streulea, a participat în Duminica Sfântului Ioan Scărarul, la o seară duhovnicească în parohia Firiteaz, la invitația părintelui paroh Cosmin Iordăchescu, un fost student și masterand al Facultății de Teologie din Arad. Seara duhovnicească a fost prilejuită de cinstirea icoanei „Dulcea Sărutare” a Maicii Domnului în luna acestei săptămâni, o copie a acestei icoane aflându-se și în biserica parohiei Firiteaz.

A fost săvârșită slujba Paraclisului Maicii Domnului, răspunsurile la strană fiind oferite de membrii grupului psaltic „Sf. Ioan Damaschinul”, sub conducerea părintelui prof. Gabriel Streulea, preot slujitor la Parohia Arad-Centru și profesor la Seminarul Teologic Ortodox din Arad. La sfârșitul slujbei Paraclisului Maicii Domnului, Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu a rostit o meditație duhovnicească în care s-a referit la temeierile nou-testamentare ale Preacinstirii Maicii Domnului și la chipul ei duhovnicesc, potrivit mărturiilor Sfintei Scripturi. Această meditație duhovnicească s-a dorit un îndemn la rugăciune stăruitoare către Maica Domnului, care poate deveni o grabnică ajutoare și o caldă sprijinitoare pentru credincioși care-i

cer sprijinul și ajutorul, mai cu seamă acum în vremea Postului celui Mare, când efortul duhovnicesc al creștinului trebuie înmulțit.

La finalul slujbei, toți credincioșii au fost miruiți, inițiind și un scurt dialog cu părintele profesor Lucian Farcașiu.

La sfârșitul acestei seri duhovnicești, părintele paroh Cosmin Iordăchescu le-a mulțumit tuturor celor prezenți pentru osteneala participării la slujbă și părintelui profesor Lucian Farcașiu pentru meditația duhovnicească rostită, exprimându-și nădejdea că ea va aduce mult folos duhovnicesc credincioșilor prezenți în biserică. Mulțumiri au fost adresate în aceeași măsură și părintelui prof. Gabriel Streulea, inspector eparhial pentru misiune, conducătorul grupului psaltic „Sf. Ioan Damaschinul”, precum și membrilor acestui grup pentru răspunsurile liturgice oferite într-un mod atât de armonios.

<https://www.teologiearad.ro/2023/03/30/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-firiteaz-protopopiatul-arad/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în parohia Ignești, protopopiatul Sebiș

Părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a participat duminică seara, 26 martie 2023, în parohia

Ignești, protopopiatul Sebiș, la slujba Vecerniei, la invitația părintelui paroh Răzvan Săcui, fost student și masterand al Facultății noastre de Teologie.

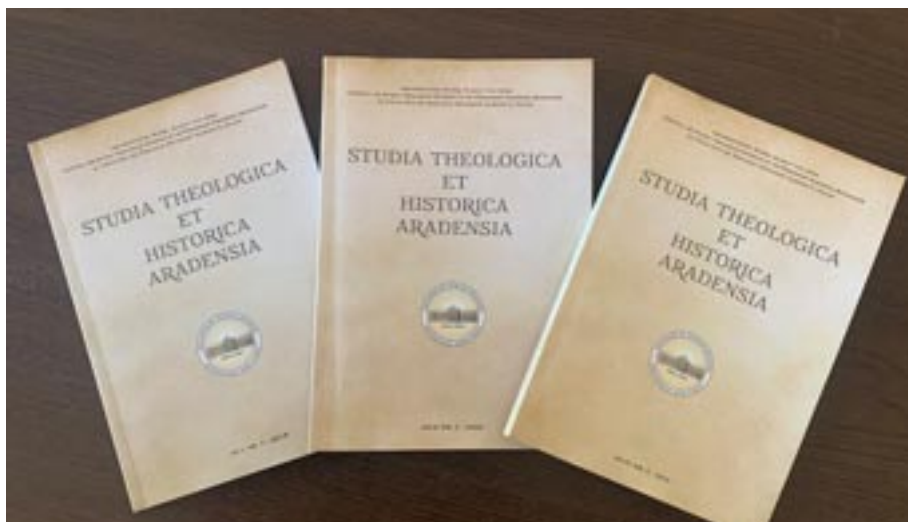
La sfârșitul slujbei Vecerniei, Părintele profesor Ștefan Negreanu a prezentat conferința duhovnicească cu tema *Bucurie și întristare. Valențe duhovnicești*. La sfârșitul acestei seri duhovnicești, părintele paroh Răzvan Săcui le-a mulțumit tuturor celor prezenți pentru osteneala participării la slujbă și la conferința duhovnicească, precum și Părintelui Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, pentru bucuria slujirii, precum și pentru interesanta și captivanta conferință duhovnicească prezentată.

<https://www.teologiearad.ro/2023/03/30/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-ignesti-protopopiatul-sebis/>

Revista „Studia Theologica et Historica Aradensia” a ajuns la numărul 5

Centrul de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad concretizează cercetări în domeniul Teologiei și Istoriei prin susținerea unui proiect editorial având binecuvântarea Înaltpreasfințitului Timotei, Arhiepiscopul Aradului și promovat de Părintele decan, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja.

Acest proiect a luat forma unei reviste, intitulată: *Studia Theologica et Historica Aradensia*. Debutul acestei platforme de promovare a cercetării teologice locale și naționale s-a făcut în 2019, odată cu apariția primului număr, revista păstrând o ritmicitate anuală. Întreg conținutul revistei poate fi consultat și online la adresa: <https://www.teologiearad.ro/revista-studia-theologica-et-historica-aradensia/>

Recenta publicare a ultimelor două numere din revistă (4, respectiv 5) aduce în peisajul publicistic teologic o serie de contribuții deosebite, centrate mai ales pe valorizarea izvoarelor istorice locale.

Odată ajunși la acest prag, comitetul de redacție a înscris publicația în procesul firesc de indexare în baze de date internaționale, pentru o răspândire cât mai largă a cercetării teologice. Le mulțumim pe această cale tuturor autorilor ce ne-au susținut până acum, revista fiind deschisă spre a primi noi contribuții de valoare din partea celor care explorează aria teologiei și a istoriei bisericești.

<https://www.teologiearad.ro/2023/03/30/revista-studia-theologica-et-historica-aradensia-a-ajuns-la-numarul-5/>

Lansarea unor noi volume din Colecția Teologi Arădeni

La invitația Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul

Aradului, împreună cu Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, au luat parte la lansarea a două noi volume publicate în *Colecția Teologi Arădeni*. Această colecție a debutat, anul trecut, cu volumul Ilarion V. Felea (1903-1961). Preotul, Teologul, Mărturisitorul, Autor: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja.

Astfel, în ziua de 30 martie 2023, de la ora 19.00, în sala „Vasile Goldiș” a Consiliului Județean Arad au fost lansate următoarele două volume. Pr. Dr. Tudor Budeanu semnează volumul 2 al colecției, intitulat: „Lazăr Iacob și opera sa canonic-juridică”. Acesta cuprinde în paginile ei cercetarea sa din cadrul studiilor doctorale, pe care le-a urmat la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad. Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei, împreună cu Prof. Dr. Sebastian-Dragoș Bunghez sunt autorii volumului 3 al colecției: „Preotul profesor Teodor Botiș (1873-1940). O viață în slujba Bisericii, a învățământului teologic și a neamului românesc”.

În deschiderea manifestării, Părintele decan Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, a salutat prezența ierarhilor arădeni, a membrilor prezidiului și a invitaților. Un grup din corul bărbătesc „Atanasie Lipovan” al Facultății, condus de Părintele Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, a interpretat trei piese corale specifice perioadei prepascale.

În continuare, Părintele decan a arătat că: „prin *Colecția Teologi Arădeni* Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad valorifică patrimoniul teologic-cultural al Eparhiei Aradului. Teologia arădeană, în existența ei biseculară, a fost reprezentată de iluștri profesori de Teologie care au răspândit lumina științei teologice și a modelelor formative în congruență cu ethosul Bisericii Ortodoxe și cu devenirea istorică a învățământului teologic românesc. Această restituire, realizată în bună parte prin recursul la arhive, la documente inedite, descoperă dimensiunile unei teologii angajate eclesial-duhovnicesc și pastoral-misionar, cu implicații culturale, sociale și istoric-naționale”.

Mulțumindu-i domnului Iustin Cionca, Președintele CJ Arad, pentru deschiderea sa față de demersurile Facultății de Teologie arădene, l-a invitat la transmiterea unui mesaj. Acesta a adresat un scurt cuvânt de salut, apreciind buna colaborare dintre instituțiile arădene, cele administrative, educaționale și bisericești, ceea ce conduce la rezultate benefice pentru comunitatea locală și națională.

Doamna Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad a felicitat corpul profesoral pentru bogata activitate de cercetare care se realizează aici.

Părintele decan a transmis mulțumiri și Dr. Doru Sinaci, Subprefectul Județului Arad, pentru tot suportul oferit în demersul de editare a acestor volume. Invitat la cuvânt, acesta a subliniat coordonatele formale și financiare care au stat la baza proiectului care prinde contur, pe măsură ce se concretizează eforturile de cercetare. Pentru toată această implicare, domnia sa a felicitat corpul profesoral al teologiei arădene.

Primul volum prezentat a fost cel semnat de Părintele Tudor Budeanu. În preambul, lucrarea a fost prezentată de Părintele Prof. Univ. Dr. Constantin Rus, în calitate de conducător a cercetării doctorale realizate în această carte. Apoi, autorul a mulțumit coordonatorului și colaboratorilor, care l-au ajutat să finalizeze munca de cercetare pe care a întreprins-o în climatul frumos promovat în cadrul școlii doctorale arădene. Contextualizând personalitatea profesorului Lazăr Iacob, autorul mărturisește că a încercat să treacă dincolo de granițele unei monografii reci, încercând să ofere o perspectivă mai largă, cu implicații în mai multe aspecte ale vieții sociale, istorice și bisericești.

Al doilea volum a fost prezentat de Dr. Mircea-Gheorghe Abrudan, cercetător în cadrul Institutului de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca. Acesta a arătat că: „în paginile volumului ne este restituită, într-o prezentare elegantă, profilul preotului profesor Teodor Botiș. Se face aici dovada seriozității unei cercetări bazate pe izvoare inedite”. Acesta a

adresat și un cuvânt de apreciere coordonatorilor seriei programate a Colecției amintite, părinților Cristinel Ioja și Nicolae M. Tang, de la Facultatea arădeană, prin cuvintele: „un demers singular de excepție în peisajul teologic românesc, care se cere împlinit cu celelalte cercetări proiectate”. Ca autor, Părintele profesor Florin Dobrei a mulțumit Părintelui decan Cristinel Ioja, pentru inițiativa și oportunitatea creată în cadrul Facultății arădene, prin care să fie valorificate bogatele resurse istorice. De asemenea, acesta a mulțumit și coautorului pentru frumoasa colaborarea avută la scrierea acestei lucrări. Dl. Dr. Sebastian Bunghez a descris, succint, motivele care au stat la baza abordării temei.

Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei a încheiat manifestarea, printr-un cuvânt de binecuvântare: „Adresez felicitări autorilor pentru efortul depus, care ne bucură astăzi cu rezultatul frumos materializat în aceste volume. De asemenea, se cuvin adresate mulțumiri instituțiilor administrative arădene pentru suportul permanent acordat Bisericii, prin care se pot promova valorile creștine în societatea românească”.

<https://www.teologiearad.ro/2023/04/03/lansarea-unor-noi-volume-din-colectia-teologi-aradeni/>

Corul „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” prezent la cea de-a III-a ediție a Festivalului de Muzică religioasă din Arad

Corul „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a participat la cea de-a III-a ediție a Festivalului de Muzică religioasă din Arad, organizat de Asociația „Europeanul” din Arad, în parteneriat cu Primăria Municipiului Arad, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, Filarmonica de Stat și Colegiul de arte „Sabin Drăgoi” din Arad.

Festivalul a debutat joi, 30 martie 2023, cu o dezbatere sub genericul „Muzica religioasă în mileniul al III-lea”, la care au participat reprezentanți ai cultelor religioase. În prezența Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei al Aradului, a Părintelui Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja - decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, a Părintelui Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean a prezentat comunicarea „Dirijorul de cor – integrat în tradiția muzicală ortodoxă”. Evenimentul cultural a fost moderat de Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan de la Facultatea de Teologie Ortodoxă arădeană. Dezbaterea culturală s-a încheiat cu un cuvânt de binecuvântare a chiriarhului arădean.

În seara zilei de sâmbătă, 1 aprilie 2023, muzica corală a debutat pe scena Palatului cultural, în cadrul festivalului amintit. Pe scena Templului muzicii culte arădene a urcat Corul „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, dirijat de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, care a încântat publicul prezent cu un repertoriu bisericesc, specific perioadei Triodului. Corul a interpretat: Suflete al meu – Mihail Bere-zovschi, Cămara Ta, Mântuitorule – Nicu Moldoveanu și Oratoriul de Paști – Gheorghe Mandicevschi.

Apoi pe scenă au mai urcat și alte coruri, reprezentante ale cultelor religioase din Arad.

<https://www.teologiearad.ro/2023/04/03/corul-atanasie-lipovan-al-facultatii-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-prezent-la-cea-de-a-iii-a-editie-a-festivalului-de-muzica-religioasa-din-arad/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în cadrul Serilor duhovnicești de la Catedrala Veche

Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a participat duminică seara, 2 aprilie 2023 la Serile duhovnicești organizate la Catedrala Veche din Arad.

La început, părintele profesor Lucian Farcașiu a slujit Vecernia cu Pavecernița mică în Catedrală, dimpreună cu Părintele Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, preot slujitor la această biserică.

După slujirea liturgică din Catedrală, credincioșii prezenți la slujbă au urcat în sala de conferințe a parohiei, alăturându-li-se și alți credincioși veniți din oraș pentru a lua parte la conferința duhovnicească prezentată de Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu. Conferința a fost moderată de Părintele Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan. Sfinția sa a prezentat la început în câteva date pe conferențiar, dându-i cuvântul pentru a susține tema pregătită.

Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu a prezentat în continuare conferința duhovnicească cu tema *Aspecte ale postului duhovnicesc reflectate în imnografia primei săptămâni a Postului celui Mare*. În cadrul conferinței, părintele profesor s-a referit la post și postire, așa cum se reflectă acestea în paginile Sfintei Scripturi și în câteva învățături duhovnicești ale Sfinților Părinți ai Bisericii. Mai apoi, a fost abordată problematica postului și a postirii în viața creștinului, cu referire specială la „postul trupesc” și „postul duhovnicesc”, așa cum se reflectă acestea în imnografia primei săptămâni a Triodului. Au fost subliniate următoarele aspecte ale postirii: postul și iubirea de Dumnezeu și de semenii; postul și milostenia; postul ca ferire de păcat și

de patimi; postul și agonisirea virtuților și postul ca ancorare totală a vieții noastre în Dumnezeu.

A urmat o rundă de întrebări, în care cei prezenți în sală au adresat conferențiarului întrebări privitoare la tema prezentată și aplicarea acesteia la viața lor personală, primind răspunsuri pertinente și punctuale din partea părintelui profesor Lucian Farcașiu

La sfârșitul acestei seri duhovnicești, Părintele Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan le-a mulțumit tuturor celor prezenți pentru osteneala participării la slujbă și la conferința duhovnicească, precum și Părintelui Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, pentru bucuria slujirii, precum și pentru interesanta și captivanta conferință duhovnicească pe care a prezentat-o.

<https://www.teologiearad.ro/2023/04/03/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-cadrul-serilor-duhovnicesti-de-la-catedrala-veche/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în parohia Chereluš, Protopopiatul Ineu

Părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a participat duminică seara, 2 aprilie 2023, la săvârșirea Tainei Sf. Maslu de obște în parohia Chereluš, protopopiatul Ineu, la invitația părintelui paroh Radu Bele, fost student al Facultății de Teologie din Arad.

Taina Sfântului Maslu de obște a fost săvârșită de un sobor de 5 preoți și un diacon, în prezența unui număr mare de credincioși.

La sfârșitul slujbei, Părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu a rostit un cuvânt de învățătură sub genericul „Dreptul prin credință va fi viu”, în care s-a referit la importanța dreptei credințe în lucrarea mântuirii creștinului.

Apoi, Părintele paroh Radu Bele le-a mulțumit părinților slujitori și credincioșilor prezenți la săvârșirea Tainei Sfântului Maslu, în mod deosebit Părintelui profesor Ștefan Negreanu pentru slujire și pentru ziditorul cuvânt de învățătură rostit.

<https://www.teologiearad.ro/2023/04/03/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-cherelus-protopopiatul-ineu/>

Mitropolitul Banatului a conferențiat în cadrul seriei de evenimente Dialoguri Universitare - UVVG Arad

Luni seara, 3 aprilie 2023, la Teatrul Clasic „Ioan Slavici” din Arad, în cadrul seriei de evenimente *Dialoguri universitare by UVVG Arad. Întâlniri cu personalități*, a avut loc conferința publică, de excepție, *Procesul Mântuitorului*, susținută de către Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Ioan, Mitropolitul Banatului, cu participarea Părintelui Decan al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja.

Această conferință a fost urmată de concertul susținut de Corala *Armonia* din Constanța, condusă de Arhid. Lect. Univ. Dr. Ion-Iulian Dumitru. Moderatorul evenimentului a fost d-l George Grigoriu, prezentatorul și realizatorul emisiunii *Viața spirituală*, de la postul de televiziune Realitatea TV. La acest eveniment, cultural și spiritual deopotrivă, au participat: Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, Preasfințitul Părinte Dr. Sofronie Drincec, Episcopul Oradiei, Preasfințitul Părinte Siluan Mănuilă, Episcopul românilor ortodocși din Ungaria, Preasfințitul Părinte Dr. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, preoți din Arad și Timișoara, oficialități ale municipiului Arad, oameni de cultură și credincioși din urbe.

Conferința prezentată de cei doi invitați ai d-lui George Grigoriu a fost una deosebit de captivantă și de interesantă. Cei doi conferențieri s-au completat reciproc, în sensul în care, dacă Părintele Mitropolit Ioan a prezentat tema procesului Mântuitorului Hristos dintr-o perspectivă duhovnicească, adresându-se sufletului publicului prezent în sală, inserând în discursul Înaltpreasfinției Sale și detalii de natură istorică și exegetică, Părintele Decan Cristinel Ioja s-a adresat rațiunii publicului ascultător, printr-un discurs teologic foarte bine articulat, cu incursiuni de mistagogie patristică de o mare finețe teologică.

Seara aceasta minunată, deopotrivă duhovnicească și culturală, s-a încheiat prin concertul Coralei *Armonia* din Constanța, care a bucurat publicul prin acordurile unei interpretări magistrale.

La sfârșitul manifestării, d-na Rector a Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Prof. Univ. Dr. Coralia Cotoraci a mulțumit conferențiarilor și participanților la această seară culturală, acordându-le celor doi conferențieri o plachetă omagială din partea Universității pe care o conduce.

<https://www.teologiearad.ro/2023/04/04/mitropolitul-banatului-a-conferentiat-in-cadrul-seriei-de-evenimente-dialoguri-universitare-uvvg-arad/>

Participanții de la Olimpiada Națională de Religie Ortodoxă de la Arad au vizitat Școlile Teologice arădene și Școala „Episcop Ioan Mețianu”

În ziua de 20 aprilie 2023, domnul Conf. Univ. Dr. Vasile Timiș, Inspector General și Președinte executiv al Olimpiadei Naționale de Religie pentru clasele de liceu, însoțit de Doamna Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad și Protos. Dr. Iustin Popovici, consilier cultural la Centrul Eparhial Arad, au vizitat Școala „Episcop Ioan Mețianu” din Arad și biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad. Elevii școlii au cântat împreună cu oaspeții imnul pascal „Hristos a înviat”.

În după-amiaza zilei, elevii de liceu participanți la faza națională a Olimpiadei Naționale de Religie Ortodoxă, în cadrul turului de vizitare a principalelor obiective turistice din centrul municipiului Arad, au fost oaspeții Facultății de Teologie Ortodoxă „Iarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad. Cu acest prilej, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu le-a vorbit oaspeților despre moștenirea istorică bicentenară a acestei instituții academice și teologice, precum și despre prezentul ofertei academice, ce cuprinde studii de licență, masterat și doctorat. Alături de observarea clădirii și a bibliotecii, licenții s-au închinat și în paraclisul universitar situat în curtea clădirii.

Apoi, Părintele profesor Marius Lăscoiu le-a prezentat câteva date despre Seminarul Teologic arădean, situat la parterul clădirii.

<https://www.teologiearad.ro/2023/04/21/participantii-de-la-olimpiada-nationala-de-religie-ortodoxa-de-la-arad-au-vizitat-scolile-teologice-aradene-si-scoala-episcop-ioan-metianu/>

Prezență a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad la hramul Bisericii Ortodoxe din Drauț, com. Târnova

Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință este ocrotitorul Bisericii Ortodoxe din satul Drauț, jud, Arad. Anul acesta, prăznuirea Sfântului Gheorghe a coincis cu Duminica Tomii din perioada luminată. În acest con-

text pascal, sărbătoarea hramului bisericii a fost încărcată de bucurie și lumină sfântă.

În preziua hramului a fost săvârșită slujba privegherii, Vecernia cu Litie și Utrenia Praznicului de către Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, dimpreună cu Părintele paroh Emanuel Robert Tudor, răspunsurile liturgice fiind date de un grup psaltic format din Părintele Prof. Gabriel Streulea de la Seminarul Teologic Ortodox din Arad, preot slujitor la Catedrala Veche din Arad și inspector eparhial misionar, Părintele Daniel Pavel de la parohia Șilindia și studenți teologi.

În dimineața zilei hramului a fost săvârșită slujba Paraclisului Sfântului Mare Mucenic Gheorghe, urmată de Dumnezeiasca Liturghie, săvârșită în sobor de către Părintele Profesor Lucian Farcașiu, părintele Robert Tudor și părintele Arhidiacon Cristian Petruț, răspunsurile liturgice fiind date de grupul coral de credincioase ale parohiei, conduse de d-na preoteasă Diana Tudor. Înaintea otpustului Sfintei Liturghii a fost binecuvântată coliva adusă întru cinstirea Sfântului Gheorghe și o panihidă mică.

După Otpustul Dumnezeieștii Liturghii, Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu a rostit cuvântul de învățătură referitor la pericopele evanghelice ale zilei, accentuând bucuria cunoașterii lui Dumnezeu prin credință, un exemplu grăitor în acest sens fiind tocmai Sfântul Mare Mucenic Gheorghe. La sfârșitul slujbei de hram, părintele paroh Robert Tudor a mulțumit oaspeților prezenți la slujba de hram, în mod deosebit părintelui profesor Lucian Farcașiu pentru slujire și bogatul cuvântul de învățătură rostit, dar și părintelui Arhidiacon Cristian Petruț pentru înfrumusețarea slujirii liturgice, precum și grupului psaltic, care a dat răspunsurile la slujba Privegherii din preziua hramului bisericii, credincioaselor din grupul coral al parohiei, care au dat răspunsurile liturgice la Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie din ziua hramului bisericii, tuturor credincioșilor care s-au implicat în buna organizare a hramului, dar și tuturor celor prezenți la Sfânta Liturghie. Un cuvânt special de mulțumire a fost adresat doamnei Emilia Ignișca, primarul comunei Târnova, de care aparține satul Drauț, prezentă împreună cu familia la săvârșirea Dumnezeieștii Liturghii, dânsa primind din partea părintelui paroh, în mod simbolic, o icoană a Sfântului Mare Mucenic Gheorghe, ocrotitorul Sfântului Locaș și al satului Drauț.

La împărțirea anaferei, toți credincioșii prezenți la săvârșirea Dumnezeieștii Liturghii au primit iconițe ale Sfântului Gheorghe, bucurându-se și de fru-

moasele privesc interpretate la strună de către domnișoara Anamaria Ignișca, fiica doamnei primar.

În curtea bisericii, părinții slujitori dimpreună cu toți credincioșii prezenți la slujba de hram s-au bucurat de agapa frățescă, oferită cu multă dragoste și jertfelnicie de credincioșii parohiei. Îi mulțumim lui Dumnezeu și Sfântului Mare Mucenic Gheorghe pentru bucuria prilejuită de slujirea liturgică din aceste zile de sărbătoare, rugându-l pe Sfântul ocrotitor al locașului de rugăciune, dar și al satului nostru, să ne apere de toate relele, dăruindu-ne celor de folos lucrării mântuirii.

<https://www.teologiearad.ro/2023/04/27/prezenta-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-la-hramul-bisericii-ortodoxe-din-draut-com-tarnova/>

Un nou Doctor în Teologie – Istorie Bisericească la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 26 aprilie 2023, în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, doctorandul Pr. Petru Ursulescu și-a susținut teza de doctorat în domeniul Teologie, specializarea Istoria Bisericii Ortodoxe Române.

Sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Habil. Florin Dobrei, candidatul a elaborat teza cu titlul: *Episcopia Aradului în perioada interbelică. File de istorie bisericească*. Din Comisia instituită au făcut parte ca președinte: Pr. Prof. Univ. Dr. Habil. Cristinel Ioja – Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, iar ca referenți: PS Conf. Univ. Dr. Habil. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului (Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad), Pr. Prof. Univ. Dr. Habil. Mihai Săsăujan (Universitatea din București) și Prof. Univ. Dr. Habil. Paul Bruslanowski (Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu).

În deschiderea manifestării academice, Părintele decan Cristinel Ioja a salutat prezența Chiriarhului locului, a membrilor comisiei și a publicului participant. Apoi, candidatul și-a prezentat lucrarea, după care membrii comisiei au dat citire referatelor întocmite. În urma dezbaterilor au fost făcute câteva aprecieri critice, de care candidatul este invitat să țină seama în vederea publicării, fiindu-i conferit titlul de doctor în teologie, cu calificativul „foarte bine”.

Demersul intelectual al Părintelui doctorand Petru Ursulescu, dezvoltat în teza sa de doctorat, pe parcursul a 350 de pagini, cercetează și analizează sintetic pe baza surselor arhivistice și a bibliografiei de specialitate, evoluția vieții bisericești arădene în perioada interbelică, din perspectivă istorică, administrativ-bisericească, culturală, misionară și din perspectiva evoluțiilor relațiilor Stat-Biserică, sub păstoria episcopilor luptători pentru unitatea națională românească și mărturisitori autentici ai credinței și valorilor misionare ortodoxe: Ioan Ignatie Papp (1903-1925), Grigorie Comșa (1925-1935) și Andrei Magieru (1936-1960).

Cuvinte de aprecieri și întrebări au fost adresate de reputații profesori și istorici: Corneliu Pădurean, Doru Bogdan, Virgil Valea ș.a.

În încheierea manifestării, Înaltpreasfințitul Părinte Timotei a rostit un cuvânt de apreciere asupra tematicii abordate în teza de doctorat precum și asupra perioadei interbelice, o perioadă cu complexe frământări și mutații sociale, politice și culturale, după care l-a felicitat pe noul doctor în teologie, dintre clericii arădeni.

<https://www.teologiearad.ro/2023/04/27/un-nou-doctor-in-teologie-istorie-bisericeasca-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Părintele decan Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a participat la evenimentul omagial organizat pentru Părintele profesor Ștefan Buchiu la împlinirea a 70 de ani de viață, la Facultatea de Teologie „Justinian Patriarhul” din București

Părintele profesor emerit Dr. Ștefan Buchiu, vicar eparhial onorific a fost sărbătorit la împlinirea a 70 de ani de viață prin lansarea volumului omagial „În Lumina lui Hristos. Omagiu părintelui profesor univ. dr. Ștefan Buchiu”. Amfiteatrul „Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman” al Facultății de Teologie Ortodoxă din București s-a dovedit a fi neîncăpător pentru cei care au dorit să îi transmită felicitări și urări de bine părintelui profesor dr. Ștefan Buchiu, fost decan al prestigioasei școli teologice timp de un deceniu și autor a numeroase lucrări, studii și articole în domeniul Teologiei Dogmatice.

Evenimentul a fost moderat de Părintele Conf. Univ. Dr. Sorin Șelaru, consilier patriarhal și director al Reprezentanței Patriarhiei Române pe lângă instituțiile europene.

La această manifestare a participat Părintele Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, care, în alocuțiunea sa, l-a felicitat pe Părintele profesor Ștefan Buchiu la ceas aniversar, creionând, într-un mod sintetic, contribuția teologică a Părintelui omagiat, la dezvoltarea Teologiei dogmatice românești.

În încheiere, părintele Ștefan Buchiu a mulțumit tuturor celor care s-au ostenit pentru organizarea evenimentului, celor care au avut contribuții la vo-

lumul omagial lansat și coordonat de Pr. Sorin Șelaru și Pr. Lect. Univ. Dr. Mihai Burlacu, precum și tuturor celor care au participat la evenimentul omagial. Cei prezenți i-au cântat la final „La mulți ani!”, organizatorii manifestării oferindu-i un buchet de flori.

www.ziarullumina.ro

Corul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad a participat la Festivalul coral de muzică religioasă „Miron Cristea” de la Caransebeș

Joi, 27 aprilie 2023, în catedrala episcopală „Învierea Domnului” din Caransebeș s-a desfășurat festivalul coral de muzică religioasă „Miron Cristea” ajuns la cea de-a XIII-a ediție, eveniment ce a reunit 9 formații corale, toate din Mitropolia Banatului.

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei, Arhiepiscopul Aradului, corul „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad a participat la acest eveniment cultural organizat de Episcopia Caransebeșului.

În prezența Preasfințitului Părinte Lucian, Episcopul Caransebeșului, corul studenților teologi arădeni, sub bagheta dirijorală a Părintelui Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, a încântat publicul cărășan cu un repertoriu bisericesc, după cum urmează:

Oratoriul bizantin – Gheorghe Mandicevski

Hristos a Înviat! – triptic – armonizare Mircea Buta

Rugăciune – Teodor T. Iași

Clopote de seară – repertoriul clasic rus – solo: Casian Câmpean – student în anul III.

La final, corul a primit din partea Preasfințitului Părinte Lucian, placheta și diploma de participare la evenimentul cultural organizat cu ocazia „Zilelor credinței și culturii în Episcopia Caransebeșului”.

<https://www.teologiearad.ro/2023/05/02/corul-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-a-participat-la-festivalul-coral-de-muzica-religioasa-miron-cristea-de-la-caransebes/>

Prezența Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în parohia Moneasa, protopopiatul Sebiș

În Duminica a treia după Sfintele Paști, a Sfințelor femei Mironosițe, Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu a participat la săvârșirea sfintelor slujbe în parohia Moneasa, protopopiatul Sebiș.

Astfel, în preziua duminicii, sâmbătă seara a fost săvârșită slujba Vecerniei cu Litie, iar în ziua duminicii slujba Utreniei a fost săvârșită de către părintele

paroh Dănuț Ghiță Tulcan, răspunsurile liturgice fiind date din strana bisericii de către grupul de cântăreți ai parohiei, conduși de părintele profesor Lucian Farcașiu, potrivit cântării locale din Eparhia Aradului.

Dumnezeiasca Liturghie a Duminicii a fost săvârșită în sobor de către părintele profesor Lucian Farcașiu și părintele paroh Dănuț Ghiță Tulcan, răspunsurile liturgice fiind date de grupul cântăreților din parohie, la care s-au atașat toți credincioșii prezenți în biserică la Sfânta Liturghie de Praznic, conduși de cântărețul principal, prof. Draghici Florea .

La momentul potrivit al Dumnezeieștii Liturghii, părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu a rostit cuvântul de învățătură referitor la pericopele evanghelice ale zilei, referindu-se în mod special la credința și curajul femeilor mironosițe, modele demne de urmat pentru creștinii de astăzi, în general, dar și pentru credincioasele femei creștine, în mod special.

La slujba Dumnezeieștii Liturghii au participat credincioșii din localitatea Moneasa și foarte mulți turiști sosiți în stațiune, pentru odihnă și tratament. La sfârșitul slujbei, părintele paroh Dănuț Ghiță Tulcan a mulțumit oaspeților prezenți la slujba Dumnezeieștii Liturghii, în mod deosebit părintelui profesor Lucian Farcașiu pentru slujire și bogatul cuvântul de învățătură rostit, dar și credincioșilor din stațiune care au vizitat biserica, participând și la slujba Dumnezeieștii Liturghii.

La împărțirea anaforei, toți credincioșii prezenți la săvârșirea Dumnezeieștii Liturghii au fost miruiți de părintele profesor, care a întreținut și dialoguri pastorale cu cei prezenți în biserică.

<https://www.teologiearad.ro/2023/05/02/prezenta-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-moneasa-protopopiatul-sebis/>

Conferințe internaționale la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 3 mai 2023, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Sevițiu, Arhiepiscopul Aradului, doi distinși profesori din Germania: Dr. Martin Illert și Dr. Reinhard Thole, de la Universitatea Halle au susținut o serie de conferințe la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad.

Genericul sub care s-au desfășurat manifestările academice a purtat titlul: „Hermeneutica dialogului ecumenic în Europa de astăzi”. Cu acest prilej, după intonarea imnului pascal, Părintele decan Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a salutat asistența, mulțumind Părintelui Arhiepiscop Timotei pentru binecuvântare și prezență. În câteva succinte cuvinte, Părintele decan a evocat personalitatea celor doi profesori germani, evidențiind contribuția onoraților oaspeți în dialogul ecumenic dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania. În acest context, părintele decan a salutat, cu bucurie, delegarea și implicarea în acest dialog a unuia dintre colegii de la Arad, a Părintelui Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan.

La propunerea Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” și cu aprobarea Consiliului de administrație al Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, doamna Rector, Dr. Ramona Lile a decernat diploma și placheta Universității, domnului profesor Martin Illert „în semn de înaltă apreciere pentru buna conlucrare academică și teologică”.

La invitația Părintelui decan, Prof. Reinhard Thole și-a prezentat disertația: *Despre hermeneutica dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania*.

Referatul Prof. Martin Illert a avut tema: *Rezultate teologice ale dialogului dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania*.

Subiectele tratate au fost însoțite de mijlocirea traducerii din limba germană, de Părintele Ioan Tulcan. Ambele referate au suscitat comentarii, întrebări și dialog între conferențieri și participanți. În încheiere, Înaltpreasfințitul

Arhiepiscop Timotei a mulțumit oaspeților pentru prezența și contribuția lor academică, oferind și câteva relații din experiențele avute în anumite comisii de dialog ecumenic. Din acestea se degajă nevoia de ne păstra în continuitatea Tradiției Bisericii și de a fi cu deschidere spre dialog cu celelalte Biserici și confesiuni. Totodată, ÎPS Sa a felicitat Facultatea pentru frumosul eveniment academic organizat, care aduce o bucurie și o creștere pentru studenții, masteranzii și doctoranzii ei.

<https://www.teologiearad.ro/2023/05/04/conferinte-internationale-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Profesorul Martin Illert a susținut o conferință în cadrul Școlii Doctorale de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

La invitația conducerii Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, domnul profesor dr. Martin Illert, de la Universitatea Halle din Germania, a susținut o conferință în cadrul Școlii doctorale. Aceasta s-a desfășurat în ziua de 4 mai 2023.

Tema abordată a vizat problematica mișcării penticostale ca provocare la adresa Bisericilor istorice și a teologiei academice din Europa.

În deschiderea evenimentului, părintele decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a salutat prezența și deschiderea domnului profesor Martin Illert pentru susținerea acestei manifestări academice, oferindu-se astfel un bun prilej pentru doctoranzii facultății să interacționeze cu alte perspective creștine europene. Prof. Martin Illert a prezentat câteva din provocările penticostalismului de astăzi, rădăcinile acestuia în protestantism, aspectele sociale, economice și teologice care au dus la dezvoltarea lui. Au fost puse în discuție, cu argumente concrete, diferite situații prezente atât în România, cât și în Europa cu privire la noile orientări harismatice și penticostale care, teologic își au originea într-o varietate de situații sociale, economice și într-o precară dezvoltare a pnevmatologiei în protestantismul secolului al XIX-lea. De asemenea au fost amintite câteva din puținele sistematizări ale gândirii teologice penticostale și câteva din mijloacele prin care acestea caută să interacționeze cu agenda culturală și socială actuală. De asemenea s-a accentuat lipsa unei dimensiuni instituționale a penticostalismului și varietatea pozițiilor lor individualiste, teologice și social-culturale. Totodată s-au identificat anumite aspecte prin care se poate răspunde provocărilor harismatice și penticostale actuale.

Studentii doctoranzi dar și masteranzii au adresat întrebări conferențiarului generând o frumoasă dezbatere în semnificații și idei.

Conferințele care au avut loc în aceste zile deschid drumul unui parteneriat și a unei bune colaborări academice între Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad și Facultatea de Teologie din cadrul Universității din Halle.

<https://www.teologiearad.ro/2023/05/06/profesorul-martin-illert-a-sustinut-o-conferinta-in-cadrul-scolii-doctorale-de-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Conferința Profesorului Reinhard Thole în cadrul Școlii Doctorale a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Școala doctorală a Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad l-a avut ca oaspete pe Prof. Dr. Reinhard Thole, de la Universitatea Halle, Germania. Acesta a susținut o conferință având ca temă: „Provocări ale modernității la adresa Teologiei, în general, în Europa de astăzi”.

Părintele decan, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja i-a mulțumit invitatului pentru oportunitatea creată doctoranzilor arădeni, de a putea dialoga pe teme atât de actuale și de necesare pentru viața și teologia Bisericii.

În prezentarea temei cât și în dezbaterile avute s-a subliniat faptul că lumea postmodernă aduce în fața teologiei și a bisericilor europene un duh de în-

străinare de valorile creștine și mai ales de înstrăinare a comunităților europene de rădăcinile lor creștine proprii. Implicațiile acestui fenomen reverberază pe mai multe planuri: eclezial-liturgic, social și cultural. Conferențiarul a oferit exemplul Germaniei, unde ambele Biserici majoritare până nu demult, catolică și luterană, au pierdut cam 300 de mii de credincioși în decursul unui an. Motivațiile acestui fenomen sunt de mai multe feluri, de la cele materiale sau financiare, la unele mai profunde și anume cele legate de manifestarea crescândă a fenomenului secularizării. În fața acestui fenomen, care este extrem de complex, teologia creștină și Bisericile tradiționale din Europa trebuie să găsească soluții comune. În acest sens, a fost salută și apreciată ca pozitivă realizarea unor astfel de întâlniri, ca unele ce încurajează la dezbatere în vederea identificării mijloacelor concrete de acțiune pe plan teologic și pastoral-bisericesc.

<https://www.teologiearad.ro/2023/05/06/conferinta-profesorului-reinhard-thole-in-cadrul-scolii-doctorale-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Revederea promoției 2013 a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Acum zece ani de zile, cea de-a 19-a promoție a studenților programului de licență, Teologie Ortodoxă Pastorală, își încheia studiile la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad.

La distanță de un deceniu de la acel moment, absolvenții acelei promoții s-au reîntâlnit, cu vie emoție și bucurie. Festivitățile au debutat cu oficierea Sfintei Liturghii în paraclisul Facultății, adăugându-se și un parastas închinat profesorilor trecuți la cele veșnice, soborul slujitor fiind condus de Părintele profesor Dr. Lucian Farcașiu. În Aula Magna a Facultății a avut loc următorul moment, profesorii și absolvenții și invitații acestora reunindu-se pentru strigarea catalogului și prezentarea realizărilor fiecăruia.

În deschidere, Părintele decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a salutat prezența la manifestare a Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, precum și a doamnei Rector, Dr. Ramona Lile, urându-le un „bun revenit acasă” absolvenților. În cuvântul său, acesta a mulțumit Părintelui Arhiepiscop și Rectorului pentru susținerea spirituală și materială a Facultății de Teologie din Arad, astfel încât întreg ansamblul clădirilor complexului universitar teologic se prezintă astăzi într-o haină nouă și elegantă, demnă de trecutul care ne onorează. „Revederea aceasta ne oferă prilejul de a observa progresul la care ați ajuns, ca dar de la Dumnezeu și ca

roade ale semințelor sădite de profesori în mintea și sufletul vostru”, a transmis Părintele decan.

Directorul de departament, Părintele profesor Dr. Caius Cuțaru a evidențiat bucuria de a fi prezenți în spațiul teologiei arădene, unul încărcat de o istorie bogată, care ne obligă la o valorificare în actualitate.

Părintele profesor Dr. Filip Albu, în calitate de îndrumător de an, a dat citire catalogului, invitându-i pe absolvenți să-și prezinte succint principalele înfăptuiri din viața lor profesională și familială, în deceniul scurs de la susținerea examenului de licență.

În încheiere, ÎPS Arhiepiscop Timotei și-a manifestat bucuria și satisfacția de a fi părtaș la acest moment extrem de emoționant, subliniind importanța acestei prime revederi care are o valoare simbolică atât pentru fiecare în parte, cât și pentru școala teologică arădeană: „Din cele relatate de dumneavoastră am putut observa faptul că îndrumarea primită de la dascăli a rodit frumos în viața voastră, în viața Bisericii și a societății. Vă felicităm și Îl rugăm pe Milostivul Dumnezeu ca să vă sporească lucrarea spre Slava sa și împlinirea voastră în El”.

<https://www.teologiearad.ro/2023/05/25/revederea-promotiei-2013-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Hramul Catedralei arhiepiscopale din Arad. Distincții pentru ostentorii centrului eparhial și ai Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Praznicul Sfintei Treimi are o importanță esențială în cultul nostru, creștin-ortodox. Așezată în calendar, a doua zi după Praznicul Cincizecimii sau a Rusaliilor, sărbătoarea este dedicată Sfintei Treimi, un Dumnezeu unic în ființă dar întreit în Persoane, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh.

Este un praznic al Bisericii, statornicit în Sfintele Sinoade Ecumenice, cu precădere în Sinodul 1 Ecumenic de la Niceea (325) și cel de la Constantinopol (381) când, soborul Bisericii, prin insuflarea Duhului Sfânt, a alcătuit Simbolul de credință (Crezul), denumit și Simbolul de credință niceeo-constantinopolitan.

Zi de mare sărbătoare și la Catedrala arhiepiscopală din Arad deoarece astăzi s-a prăznuit hramul acesteia, al Preasfintei și de Viață Făcătoarei Treimi.

Întâistătătorul Eparhiei, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Dr. Timotei a slujit Sfânta Liturghie alături de Preasfințitul Părinte Episcop-vicar Dr. Emilian Crișanul și de un ales sobor de preoți și diaconi.

Din acest sobor au făcut parte părinții din Permanența Consiliului Eparhial, părinți profesori de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” și slujitorii Catedralei arhiepiscopale „Sfânta Treime” din Arad.

Răspunsurile liturgice au fost date de Corala Mixtă a Catedralei arhiepiscopale condusă de Diac. Prof. Laviniu Morariu.

În cadrul Sfintei Liturghii, Înaltpreasfinția Sa a vorbit despre „Unitatea Bisericii” (Efes. 5, Matei 18), întărește prin harul lui Dumnezeu și conlucrarea credincioșilor, urmând calea binelui știind că numai prin aceasta se dobândește desăvârșirea după voia dumnezeiască. De asemenea, a evidențiat însemnătatea praznicului de astăzi, aspecte ale mântuirii omului prin credință și comuniune în sânul Bisericii.

La finalul Sfintei Liturghii, Înaltpreasfinția Sa a conferit Distincția Eparhială Crucea „Sfântul Ierarh Sava Brancovici” membrilor Permanenței Consiliului Eparhial, precum și părinților profesori de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad. Totodată, Chiriarhului i-au fost oferite flori la ceas aniversar din partea Consiliului Eparhial, mai ales că ieri, 4 iunie, a fost sărbătorit la aniversarea frumoasei vârste de 87 de ani.

<https://www.teologiearad.ro/2023/06/09/hramul-catedralei-arhiepiscopale-din-arad-distinctii-pentru-ostenitorii-centrului-eparhial-si-ai-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Părintele Nicandru Cuțaru – de la ultima Liturghie pământească spre veșnica Liturghie Cerească

Simplitatea, bunătatea, dragostea neumbrită de interes, blândețea și demnitatea cu care un om înțelege să poarte haina timpului vieții pământești adună oamenii în împreună-rugăciune în ziua petrecerii spre veșnicie.

Am văzut și simțit asta ieri, la slujba Privegherii, și am văzut-o astăzi, la slujba Înzmormântării Părintelui profesor Nicandru Cuțaru, când mii de suflete s-au adunat în jurul catafalcului pentru a fi părtașe ultimei Liturghii pământești și petrecerii unui om bun spre veșnica Liturghie Cerească.

Am scris mii de suflete. Nu n-am numărat, însă știm că numărul celor care au fost prezenți trupește în zilele de prohodire a fost cu mult, mult înmulțit de numărul celor care au fost prezenți, în rugăciune, doliu și lacrimi, din depărtările țării și ale lumii.

Acolo, în fața Altarului din cartierul arădean Gai, căruia i-a fost rânduit să slujească, după numărul anilor Mântuitorului, 33 de ani, îmbrăcat în haine preoțești, cu Evanghelia și Crucea în brațe, a făcut astăzi, tuturor celor care au trecut să îi dea „sărutarea cea mai de pe urmă”, ultima mărturie a unei vieți așezate cu smerenie și determinare în slujba lui Dumnezeu, a Bisericii și a oamenilor. Privindu-l acum, am înțeles încă o dată că deloc întâmplător Dumnezeu l-a luat la El în zorii dimineții de Rusalii, chiar în ziua Întemeierii Bisericii creștine, undeva în jurul orei 5... după numărul celor 5 Sfinte Evanghelii care aveau să se audă astăzi, la Slujba Înzmormântării.

O Slujbă a Înzmormântării apăsătoare și totodată cât o sărbătoare. O sărbătoare a Învierii, pentru că oricât de mult ar fi plâns cerul cu picături de ploaie, oricât de multe și firești lacrimi i-au așternut spre veșnicie toți cei care l-au cunoscut, Părintele Nicandru s-a născut din dimineața Rusaliilor de an 2023 în Împărăția Cerului.

Martori ai acestei nașteri în Cer a unui vrednic Părinte și Profesor s-au făcut astăzi Ierarhii arădeni, Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, și Preasfințitul Părinte Episcop Vicar Emilian Crișanul, care, împreună cu un impresionant sobor de preoți și diaconi, au săvârșit Slujba Înzmormântării.

„Părintele Nicandru, unul dintre fruntașii preoțimii noastre, a biruit întru toate: prin munca sa, prin osteneala, prin jertfelnicia și prin toată lucrarea preoțească pe care a făcut-o. Și spun asta pentru că era numele său însuși. Știm cu toții că Nicandru înseamnă curaj și biruință. Biruința curajului pe care l-a avut în toată misiunea sa preoțească. Prezența noastră însăși mărturisește recunoașterea activității sale, împlinită în această parohie și Eparchie. Părintele Nicandru a fost un om și un preot vrednic care a cultivat cu atenție credința cea adevărată și trăirea în Hristos și care a crescut la Facultatea de Teologie viitori preoți și profesori de Teologie, călugări și călugărițe. N-aș putea cuprinde acum toate realizările sale și înzestrările pe care Părintele Nicandru, fratele nostru, le-a avut de la Dumnezeu. Sfătuitor al tinerilor

și mângâietor al vârstnicilor, Părintele ne-a lăsat astăzi tuturor pilda vieții sale pe care ar trebui să o urmăm cu toții.”, a spus Înaltpreasfințitul Părinte Timotei.

Lumânările, tămâia, florile, icoanele brodate pe feloanele preoților (unele chiar inspirat alese cu Blândul Păstor sau Învierea), rugăciunile, chipurile care îmbrățișau vremelnicul catafalc, cuvintele atât de frumoase adăugate celui al Chiriarhului locului au povestit despre dragoste. Dragostea întoarsă spre un om care în timpul vieții a revărsat-o cu asupra de măsură spre toți. De acolo, dintr-o fotografie cât o icoană, Părintele Nicandru zâmbea tuturor, vestindu-ne parcă Învierea. Dincolo de ea, de fotografia-icoană, mâna Fiicei odihnea pe cea a Tatălui, cea a Soției pe fruntea Soțului cu care a împărțit 50 de ani de viață, iar privirea Fiului mângâia pe cel care i-a fost model, sprijin și Tată. În spatele lor, cei cinci nepoți cărora Părintele Protopop Flavius Petcuț, într-un cuvânt plin de suflet, le-a așezat în inimi cel mai frumos gând: *„Voi sunteți nepoții lui Nicandru Cuțaru. Iar aceasta o să vă fie cea mai bună carte de vizită în lume și înaintea lui Dumnezeu”*.

Noi, încredințați că astăzi, Părintelui Nicandru, undeva în surdină, Balada lui Porumbescu i-a deschis calea veșniciei. Și n-o spunem întâmplător. Pentru că dacă la mormântul marelui nostru compozitor au cântat în acest 6 iunie, la plinirea celor 140 de ani de la trecerea la cele veșnice, 140 de viori, una cu siguranță a cântat la Arad prin prezența atât de emoționantă a unui grup de zece preoți basarabeni. Au venit cale de aproape 900 de kilometri, pentru a-și lua rămas-bun de la cel care le-a fost dascăl, duhovnic și reper. Și n-au venit de oriunde ci dintr-un alt acasă al Părintelui Cuțaru. Acel acasă, Basarabia, de unde părinții săi se refugiau cu mulți ani în urmă pentru a se stabili într-un alt acasă, de cealaltă parte a Prutului.

„Am lăsat toate cele pe care le aveam de plinit și am venit să ne luăm rămas-bun de la Părintele nostru, cel care ne-a purtat de grijă cu atât de multă dragoste în anii de facultate și care a sădit atât de mult în sufletele noastre încât eu pot spune acum că Aradul este Ierusalimul meu...”, ne-a spus, cu ceva împrumutat din ținuta, smerenia și bucuria duhovnicului, Părintele Vadim Bereșteanu.

6 iunie 2023, zi de Rămas-bun. Zi în care Familia, Ierarhii arădeni, preoții, foștii studenți și credincioșii păstoriți de Părintele Nicandru au dat mărturie înaintea lui Dumnezeu că cel care astăzi a ieșit pentru ultima dată pe ușile bisericii din Gai a fost cu adevărat bunul Său slujitor.

O zi în care, nu putem decât să nădăjduim că de undeva de acolo, din Raiul Tașilor, privind spre aceste zile de prohodire, Părintele Nicandru, cu zâmbetul său bucurios să-I fi spus: „Doamne, ei sunt cei pe care Tu mi i-ai dat mie”.

**Rămas-bun, Părinte profesor Nicandru Cuțaru!
Hristos a Învia!**

<https://www.glasulcetatiei.ro/articol/7871/parintele-nicandru-cutaru-de-la-ultima-liturgie-pamanteasca-spre-vesnica-liturgie-cereasca>

Părintele decan Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja prezent la Colegiul Decanilor Facultăților de Teologie Ortodoxă din Patriarhia Română

Colegiul Decanilor Facultăților de Teologie Ortodoxă din cuprinsul Patriarhiei Române s-a întrunit la Oradea în zilele de 6 și 7 iunie, fiind găzduit de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Episcop Dr. Vasile Coman” din Oradea. Evenimentul se înscrie în șirul manifestărilor dedicate împlinirii a 100 de ani de la înființarea Academiei Teologice din Oradea. În deschidere, Preasfințitul Părinte Sofronie, Episcopul Oradei, a oficiat slujba de Te Deum în Paraclisul universitar „Sfântul Teodor Studitul” al Facultății de Teologie orădene.

A urmat un moment festiv în Aula Magna a universității, unde s-a desfășurat cea de a doua parte a manifestărilor, respectiv deschiderea lucrărilor Colegiului Decanilor Facultăților de Teologie Ortodoxă din Patriarhia Română și a sesiunilor Simpozionului internațional „Teologie, Tradiție și Misiune în învățământul teologic academic. Istorie și contemporaneitate”.

Momentul inaugural a fost moderat de părintele Viorel-Cristian Popa, decanul Facultății de Teologie din Oradea. Cea dintâi alocuțiune festivă a fost susținută de Preasfințitul Părinte Sofronie, Episcopul Oradiei, care a mulțumit Preafericitului Părinte Patriarh Daniel pentru înalta binecuvântare patriarhală și pentru onoarea de a găzdui și organiza anul acesta Colegiul Decanilor Facultăților de Teologie Ortodoxă din Patriarhia Română în Episcopia Oradiei, care se află la binecuvântatul ceas aniversar al serbării centenarului învățământului teologic orădean de grad universitar. În continuare, au fost invitați să ia cuvântul părintele prof. univ. dr. Nicușor Beldiman, consilier patriarhal coordonator la Sectorul teologic-educational al Patriarhiei Române, delegatul Preafericitului Părinte Patriarh Daniel; prof. univ. dr. habil. Constantin Bungău, rectorul Universității din Oradea; Dumitru Țiplea, prefectul județului Bihor, și Ilie Bolojan, președintele Consiliului județean Bihor.

Cu acest prilej, au fost oferite tuturor decanilor facultăților de teologie ortodoxă din Patriarhia Română, profesorilor de teologie ortodoxă din străinătate, conducerii delegației patriarhale, precum și oficialităților locale prezente, Medalia și Diploma aniversară a centenarului Facultății de Teologie din Oradea. La aceste evenimente de înaltă ținută academică au participat consilieri și inspectori ai Sectorului teologic-educational al Patriarhiei Române, conducerea Universității din Oradea, autorități locale și de stat, decanii și directorii de departamente ai facultăților de teologie ortodoxă din țară, precum și profesori de teologie ortodoxă din țară și din străinătate (Universitatea Națională și Kapodistriană din Atena, Universitatea Aristotel din Tesalonic, Grecia; Universitatea din Gävle, Suedia; Universitatea Catolică „Ioan Paul al II-lea” din Lublin, Polonia; și Universitatea din Regensburg, Germania).

După sesiunea festivă, s-au desfășurat lucrările propriu-zise ale Colegiului Decanilor, moderate de părintele consilier patriarhal Nicușor Beldiman, ordinea de zi vizând o serie de teme de actualitate din viața teologică românească.

„În cadrul acestei întâlniri au fost discutate o serie de teme de actualitate din viața teologică românească, mai ales aspecte practice și concrete privind organizarea și buna desfășurare a procesului de pregătire academică și formare duhovnicească în facultățile de teologie ortodoxă dintre care amintim: sta-

diul implementării hotărârilor ultimului congres al facultăților de teologie ortodoxă de la Iași; analizarea planurilor de învățământ de la programele de studii universitare de licență; prezentarea precizărilor referitoare la învățământul teologic universitar din noul proiect de lege a educației; necesitatea respectării unitare a criteriilor CNATDCU; actualizarea și uniformizarea programei analitice pentru disciplina Practică Liturgică de la facultățile de teologie ortodoxă din Patriarhia Română; stadiul alcătuirii manualelor pentru învățământul teologic ortodox universitar”, a declarat pentru TRINITAS TV părintele prof. dr. Nicușor Beldiman, consilier patriarhal.

Sursa: <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/stiri/intrunirea-decanilor-facultatilor-de-teologie-ortodoxa-la-oradea-181223.html>

<https://www.teologiearad.ro/2023/06/09/parintele-decan-prof-univ-dr-cristinel-ioja-prezent-la-colegiul-decanilor-facultatilor-de-teologie-ortodoxa-din-patriarhia-romana/>

Un nou Doctor în Teologie la Școala Doctorală arădeană

În ziua de 8 iunie 2023, la Școala doctorală a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad a avut loc susținerea tezei de doctorat, în domeniul Teologie, a părintelui Florin-Ioan Avram, intitulată: *Opera Canonică a Pr. prof.univ.dr. Valerian Șesan. O evaluare critică a operei sale și importanța ei pentru*

sistematizarea Dreptului Bisericesc. Cercetarea a fost întreprinsă sub coordonarea Pr. prof. univ. dr. Constantin Rus.

Din comisia instituită cu acest prilej au făcut parte: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel IOJA, de la Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, în calitate de președinte; iar ca referenți pe: Pr. Prof. Univ. Dr. Iulian-Mihai Constantinescu (Universitatea din Craiova); Pr. Prof. Univ. Dr. Emilian-Iustinian Roman (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași) și Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu (Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad).

După rostirea rugăciunii, părintele decan Cristinel Ioja a salutat prezența distinșilor părinți profesori și a participanților, arătând faptul că au fost îndeplinite toate prevederile legale necesare pentru susținerea publică a tezei de doctorat.

Candidatul și-a prezentat cercetarea, evocând câteva coordonate ale lucrării: motivația, structura și concluziile. După aceasta, au fost citite referatele membrilor comisiei, urmate de o sesiune de dialog, în care candidatul a răspuns la întrebările venite din partea comisiei și a câtorva dintre participanți. La final, părintele director al Departamentului de Discipline Teologice Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, a mulțumit membrilor Comisiei pentru prezentarea referatelor de evaluare, anunțând decizia comisiei, de conferire a înaltului titlu științific de doctor părintelui Florin Avram, acesta obținând calificativul *Magna cum laudae*.

<https://www.teologiearad.ro/2023/06/09/un-nou-doctor-in-teologie-la-scoala-doctorala-aradeana/>

O nouă promoție de studenți a absolvit Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad

În ziua de 12 iunie 2023, în prima zi a Postului Sfinților Apostoli Petru și Pavel, la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, a avut loc *cursul festiv* de absolvire, a celei de a 29-a promoții, un eveniment care însumează pe de-o parte cununa de lauri a studenților teologi arădeni, iar pe de altă parte responsabilitatea mărturisirii și a slujirii lui Hristos în Biserică și-n lume.

În dimineața zilei a fost săvârșită Sfânta Liturghie în Paraclisul universitar al Facultății, de Părintele Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, îndrumătorul promoției de absolvenți, Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, Părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, dar și câțiva părinți absolvenți, deja hirotoniți. Răspunsurile liturgice la strană au fost date de absolvenții acestei promoții.

În continuare, în Aula Facultății de Teologie, a avut loc îndătinatul *Curs festiv*, la care a participat Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Sevicu, Arhiepiscopul Aradului, Preasfințitul Părinte Dr. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, Excelența Sa, Prof. Univ. Dr. Radu Homescu, primul rector al Universității „Aurel Vlaicu”, Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie, Părinții Profesori ai Facultății, părinții și rudeniile absolvenților. Cursul festiv a debutat prin cuvântul Părintelui decan, care a salutat prezența oaspeților și a adresat un cuvânt de felicitare și de responsabilizare a absolvenților acestei promoții în asumarea mărturisirii lui Hristos în lumea de astăzi.

Un moment deosebit din cadrul acestui eveniment, a fost reprezentat de conferirea ordinului eparhial „Sfântul Ierarh Sava Brancovici” pentru mireni,

darul Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Dr. Timotei Sevcicu, pentru primul rector al Universității „Aurel Vlaicu”, Excelența Sa, Profesorul Radu Homescu, care l-a rândui, a mulțumit pentru distincția primită. Înaltpreasfinția Sa a rememorat istoria distincției, adică, a vieții și activității Sfântului Mitropolit Sava Brancovici, a cărui înaintași, localnici din Ineu, au reprezentat un atașament deosebit față de pământul și credința strămoșească, fiind un model pentru slujitorii și credincioșii următori.

A urmat susținerea ultimului curs de către Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, îndrumătorul de an al promoției 2019-2023, curs intitulat: *Cântarea liturgică, factor fundamental în misiunea preoțească*. A urmat apoi mesajul responsabilizant al Rectorului Universității „Aurel Vlaicu”, adresat absolvenților, după care Părintele Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru a strigat „ultimul catalog”. Festivitatea a continuat prin ceremonia de predare și de primire a Cheii, cu discursurile rostite de absolventul Dorin-Ioan Neag și reprezentatul anului III, studentul Casian Câmpean, cheia fiind predată de șeful de promoție, Georgiana Costescu.

Ceremonia s-a încheiat prin cuvântul de binecuvântare și felicitare adresat absolvenților de către Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Dr. Timotei Sevcicu, Întâistătătorul eparhiei arădene, care a subliniat, între altele, meritul atât al absolvenților dar și al profesorilor, care cu experiența lor au scos meritorii generații întregi, așa cum a dorit dintru început și primul Rector al Universității, domnul Prof. Univ. Dr. Radu Homescu, temeluind o tradiție a

științei și vieții Bisericii și Școlii, care să continue pentru totdeauna spre mulțumirea tuturor celor care au contribuit la ea.

La sfârșitul festivității, Părintele Decan Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a mulțumit conducerii Arhiepiscopiei Aradului și a Universității „Aurel Vlaicu” pentru prezența la acest eveniment academic, absolvenților, părinților și studenților prezenți la această festivitate, îndemnându-i pe absolvenți să rămână fideli moștenirii teologice atât de bogate a învățământului teologic arădean.

<https://www.teologiearad.ro/2023/06/12/o-noua-promotie-de-studenti-a-absolvit-facultatea-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad/>

Facultatea de Teologie Ortodoxă prezintă la Parada absolvenților Universității „Aurel Vlaicu” din Arad

În seara zilei de 20 iunie 2023, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad a organizat, în parcul „Mihai Eminescu” din municipiu, parada absolvenților. Evenimentului a adunat, în piațeta din jurul troiței martirilor, reprezentanți ai autorităților centrale și locale, conducerea Universității, cadre didactice, absolvenți, studenți și părinți.

Ca parte a acestei instituții academice, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a fost prezentă și ea prin Decanul acesteia, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, însoțit fiind de Directorul de departament, Pr. Conf.

Univ. Dr. Caius Cuțaru, de părinții profesori, absolvenții promoției 2023 și studenți.

După intonarea imnului de stat, a rugăciunii „Tatăl nostru” și a imnului „Gaudemus igitur”, oficialitățile invitate au adresat câteva cuvinte de felicitare.

<https://www.teologiearad.ro/2023/06/22/facultatea-de-teologie-ortodoxa-prezenta-la-parada-absolventilor-universitatii-aurel-vlaicu-din-arad/>

O nouă Colecție a Facultății de Teologie din Arad: „Studia Doctoralia”

Joi, 22 iunie 2023, ora 11.00, în Sala Festivă a Facultății de Teologie din Arad a avut loc inaugurarea colecției „Studia Doctoralia” și lansarea primei cărți din această serie.

La manifestare au participat ÎPS Timotei, Arhiepiscop al Aradului; Dr. Doru Sinaci, Subprefect al Județului Arad; Prof. Univ. Dr. Florentina-Daniela Munteanu, Directorul Școlii Doctorale Interdisciplinare a UAV Arad; Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Consilier cultural al Arhiepiscopiei Aradului.

Manifestarea științifică s-a deschis prin cuvântul de salut al Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie din Arad, care a motivat

înființarea colecției făcând o sinteză asupra activității Școlii Doctorale pe domeniul Teologie. Colecția vine să completeze, în mod fericit, revista doctoranzilor arădeni, unde aceștia își publică studiile și cercetările din cadrul programului de pregătire doctorală.

Domnul Subprefect, Dr. Doru Sinaci a prezentat în sinteză importanța Institutului Teologic pentru istoria și cultura românească, contribuție care a ridicat Aradul, pentru o bună perioadă de timp, la rangul de capitală politică și națională, o „a treia Roma”, după expresia domniei sale, în continuarea Blajului și a Sibiului, a Revoluției pașoptiste și a Mișcării memorandiste.

Alocuțiunile au continuat cu cea a Prof. Univ. Dr. Florentina-Daniela Munteanu, Directorul Școlii Doctorale Interdisciplinare a UAV Arad. Domnia sa a felicitat Facultatea de Teologie pentru evenimentul organizat, precum și pe toți conducătorii de doctorat din domeniul Teologie, pentru contribuția lor esențială la susținerea Școlii Doctorale Interdisciplinare a UAV Arad, subliniind faptul că Teologia a pus bazele actualei Școli Doctorale.

Colecția se deschide cu teza de doctorat elaborată de Pr. Dr. Florin Ioan Gașpar, intitulată *Conceptul de Tradiție în gândirea teologilor Georges Florovsky și Dumitru Stăniloae*, prezentată la disciplina Dogmatică, sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, cel care a și prezentat lucrarea subliniind că autorul „a asumat o temă care a impus o analiză verticală a conceptului de *Tradiție* în gândirea teologilor Georges Florovsky și Dumitru Stăniloae, care au marcat decisiv evoluția metodei teologice în gândirea dogmatică a secolului al XX-lea. Fundamentat pe surse, pe o bibliografie extinsă și minu-

țios analizată, contextualizând gândirea celor doi teologi, pe care o exprimă în relație cu ansamblul de idei, tendințe și concepte din Teologia creștină a secolului al XX-lea, părintele Florin Gașpar ne oferă o lucrare originală, un studiu reper în Teologia românească”.

Autorul cărții, Pr. Dr. Florin Gașpar, a făcut câteva precizări legate de volumul lansat evidențiind că „lucrarea își propune să prezinte, în contextul teologiei neopatristice actuale, poziția celor doi teologi, cei mai de seamă ai vremii lor, cu privire la conceptul de *Tradiție* al Bisericii. Dincolo de a fi o lucrare care expune în mod paralel sau comparativ gândirea celor doi părinți, Georges Florovsky și Dumitru Stăniloae cu privire la Tradiția Bisericii, această carte se dorește a fi o încercare de aprofundare a unei teme fundamentale din Teologia Dogmatică Ortodoxă, numită Revelație. Citind operele celor doi părinți, identificăm în gândirea lor întreaga gândire patristică actualizată, interrelaționată cu gândirea teologică actuală și expusă într-o sinteză neopatristică, accesibilă omului modern”.

Manifestarea s-a încheiat prin cuvântul de binecuvântare rostit de ÎPS Timotei, Arhiepiscop al Aradului, cuvânt în care a evidențiat importanța conceptului de *Tradiție* în teologie, dar și complexitatea acestuia. Abordările teologice și istorice asupra acestei realități a Bisericii, începând cu epoca apostolică și continuând prin istorie până în modernitate, arată importanța acestuia în gândirea teologică. Această exigență a avut-o în vedere și autorul lucrării, exigență de care s-a achitat cu succes. Înaltpreasfinția Sa a nuanțat câteva aspecte a acestui concept potrivit scrierilor părintelui Dumitru Stăniloae, care a fost și dascălul Înaltpreasfinției Sale.

Cartea apare cu o dublă tutelă editorială: Editura Pro Universitaria București și Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad.

Colecția a fost inițiată de Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie din Arad, iar în cadrul ei se vor publica tezele de doctorat ale doctoranzilor Facultății de Teologie, care vor întruni exigențele academice cerute pentru o astfel de lucrare.

Volumul apare cu sprijinul financiar al Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” Arad și prin implicarea sectorului cultural al Arhiepiscopiei Aradului. La manifestare a fost prezent și părintele Ioan Gherman, slujitor în diaspora română din Cleveland, USA, care la începutul slujirii preoțești a activat vreme de 5 ani de zile, ca diacon ceremonial al PS Teoclist Arăpașu, Episcop al Aradului (1962-1973), și funcționar la Centrul Eparhial, având legături de rudenie cu familia părintelui Demian Tudor.

<https://www.teologiearad.ro/2023/06/22/o-noua-colectie-a-facultatii-de-teologie-din-arad-studia-doctoralia/>

Trei profesori de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad – distinși cu *Ordinul Astra arădeană*

Aradul a celebrat în cadrul Zilelor Administrației arădene (17-19 mai 2023), 160 de ani de la prima adunare generală a „Asociațiunii Naționale Arădene

pentru Cultura Poporului Român” (ASTRA Arădeană). ASTRA avea ca obiectiv promovarea culturii *naționale a poporului român și mai ales a literaturii române*.

Asociația culturală actuală *ASTRA arădeană* a fost concepută tocmai în scopul de a reînvia idealurile vechii *Asociațiunii Naționale arădane pentru cultura poporului român*, de la 1863.

Joi, 22 iunie 2023, în cadrul unui eveniment cultural deosebit, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, și anume, lansarea colecției *Studia Doctoralia*, trei profesori de teologie: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Consilier cultural în cadrul Arhiepiscopiei Aradului și Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, profesor de Patrologie și Istorie bisericească locală, au fost apreciați de către Asociația culturală ASTRA arădeană.

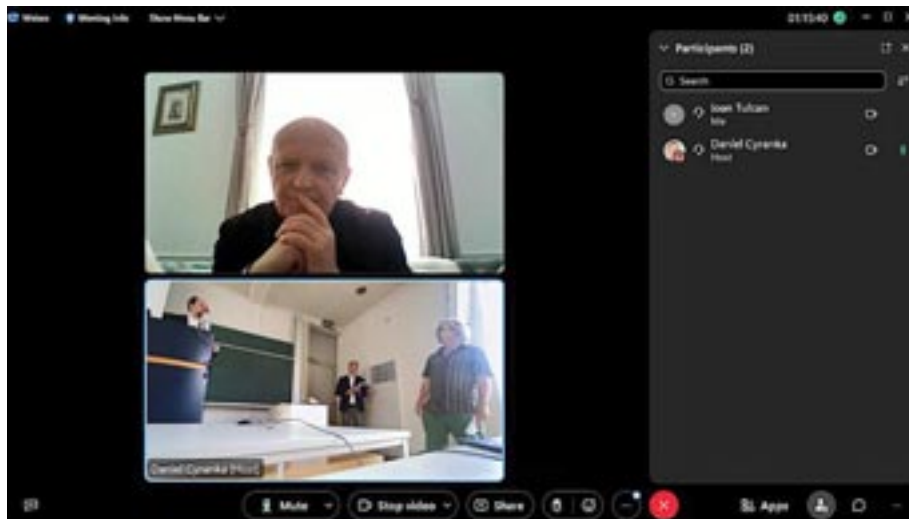
Membrii fondatori ai acesteia: IPS Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, dl. Ing. Dr. Gheorghe Falcă, membru al Parlamentului european și dl. Dr. Doru Sinaci, subprefectul județului Arad, au acordat părinților profesori „Ordinul ASTRA Arădeană”, cu prilejul aniversării a 160 de ani de la întemeierea Asociațiunii Naționale Arădene pentru Cultura Poporului Român și în semn de apreciere pentru întreaga activitate culturală, evocând parteneriatele și legăturile culturale create de-a lungul timpului în cetatea Aradului, între Administrația locală, cea bisericească și învățământul teologic superior.

<https://www.teologiearad.ro/2023/06/22/trei-profesori-de-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad-distinsi-cu-ordinul-astra-aradeana/>

Conlucrare academică între Școala Doctorală a Facultății de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad și Școala Doctorală a Facultății de Teologie din cadrul Universității „Martin Luther” din Halle-Germania

Așa cum s-a arătat încă din toamna anului trecut, cu prilejul vizitei efectuate de Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan la Halle, 21-22 noiembrie 2022, pentru a analiza oportunitatea unei conlucrări academice mai ample între Teologia

arădeană și cea din Halle, acesta a fost propus pentru a face parte din Comisia de evaluare a lucrării de doctorat a candidatului ortodox Konstantin Anikin, doctorand la Halle.

Astfel, acesta a reușit să finalizeze teza sa doctorat intitulată: „Lasst uns die Auslegung der Bibelworte nicht im Vorübergehen aufnehmen”: Katechetischer Schriftgebrauch in Konstantinopel zwischen dem 7. und dem 10. Jahrhundert, adică: *Importanța interpretării și folosirii Sfintei Scripturi in activitatea catehetică din Constantinopol între secolele VII –X.*

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Dr. Timotei Sevciciu al Aradului, preotul profesor Ioan Tulcan a acceptat să facă parte din Comisie și să analizeze acest proiect de doctorat. Din comisia de evaluare a acestei lucrări de doctorat au făcut parte profesorii: Daniel Cyranke, președinte, Jörg Ulrich – coordonator principal, Martin Illert și Ioan Tulcan, membri. Fiecare dintre membrii Comisiei au întocmit câte un Referat pe marginea lucrării, pentru ca în ziua de marți, 20 iunie 2023 să aibă loc susținerea tezei sau așa-numitul „Rigorosum” sau „Apărare a tezei”. Aceste Referate au fost date publicității, din timp, on-line, pentru ca oricine dintre cei interesați, să poată să consulte atât lucrarea de doctorat, cât și Referatele întocmite. În acea zi de 20 iunie a.c. teologul arădean s-a conectat on-line, cu facultatea de Teologie din Halle, pentru a intra în lucrările Comisiei respective. A urmat deschiderea oficială a procedurii de examinare și prezentarea candidatului de către președintele Comisiei, după care, candidatul a expus proiectul său de cercetare în aproximativ 30 de minute. Referatele nu au mai

fost citite public, ci membrii Comisiei au făcut scurte comentarii pe marginea prezentării lucrării de către candidat, după care fiecare membru al Comisiei, dar, și dintre cei prezenți în sală, au pus câte una, două sau trei întrebări, la care candidatul a răspuns. Desigur, unele întrebări au fost mai delicate, ca de exemplu, raportul cultului divin liturgic creștin cu activitatea cultică a evreilor sau unele aspecte referitoare la permanențele activității catehetice în marile centre creștine din primul mileniu creștin și relevanța acestora pentru activitatea misionară și pastorală în zilele noastre.

În concluzie, evenimentul academic de la Halle a fost unul semnificativ nu numai pentru cercetarea teologică, ci și pentru relațiile intercreștine, care pot primi noi impulsuri teologice în derularea acestora, din primul mileniu creștin. În felul acesta, prezentul se poate simți mai îmbogățit și încurajat de recursul la gândirea, experiența și lucrarea eclezială, misionară și pastorală a acelui mileniu.

<https://www.teologiearad.ro/2023/06/26/conlucrare-academica-intre-scoala-doctorala-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-cadrul-universitatii-aurel-vlaicu-din-arad-si-scoala-doctorala-a-facultatii-de-teologie-din-cadrul-u/>

Arhiepiscopul Aradului a participat la examenul de Licență desfășurat la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În zilele de 26 și 27 iunie 2023 a avut loc examenul de licență pentru absolvenții Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad. La această sesiune s-au înscris 14 candidați. Comisia instituită prin decizia universității a evaluat cunoștințele de Teologie Dogmatică Ortodoxă și cele de specialitate, la care s-a adăugat susținerea proiectului de licență.

Prezent la eveniment, Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, a felicitat pe noii licențiați pentru încununarea anilor de studii prin acest titlu academic obținut. În continuare, Înaltpreasfinția Sa a subliniat importanța păstrării și transmiterii învățaturii de credință a Bisericii, așa după cum aceasta le-a fost transmisă, cu responsabilitate și competență, de către părinții profesori pe parcursul anilor de studii.

În încheiere, decanul Facultății arădene, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a mulțumit ierarhului pentru prezență, binecuvântare și permanenta purtare de grijă față de instituția pe care Înaltpreasfinția Sa a readus-o la viață. În încheiere, înaintea depunerii jurământului îndătinat de către licențiați, părintele decan a dat citire catalogului cu notele finale obținute de aceștia, evidențiind contribuția colegilor profesori: „Rezultatele frumoase obținute în urma examenului de licență ne încredințează de faptul că întreg corpul profesoral s-a implicat în actul academic cu seriozitate, pentru a onora înalta tradiție teologică arădeană”. Pentru continuarea studiilor, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad are deschise programe de masterat și doctorat, oferta educațională putând fi consultată pe site-ul www.teologiearad.ro.

<https://www.teologiearad.ro/2023/06/30/arhiepiscopul-aradului-a-participat-la-examenul-de-licenta-desfasurat-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Participare arădeană la Conferința națională a doctoranzilor în Teologie de la mănăstirea Caraiman

Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, la Centrul social-pastoral „Sfânta Cruce” de la Mănăstirea Caraiman s-a desfășurat, în perioada 29 iunie – 2 iulie 2023, cea de a VI-a ediție a Conferinței naționale a doctoranzilor din domeniul Teologie Orto-

doxă, manifestare anuală organizată de către Școala Doctorală „Dumitru Stăniloae” a Facultății de Teologie „Justinian Patriarhul” din București. Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a fost reprezentată prin Dl. Drd. Alin Ciotea (anul III) și Pr. Drd. Flavius Lazăr (anul II), însoțiți de Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei.

În cadrul deschiderii oficiale au luat cuvântul Preasfințitul Părinte Varlaam Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, și Dl. Conf. Univ. Dr. Adrian Lemeni, directorul Școlii Doctorale „Dumitru Stăniloae” a Facultății bucureștene, instituția organizatoare a acestui eveniment. Pe parcursul a două zile s-au derulat apoi zece sesiuni de dialog, moderate – în ordinea desfășurării – de către profesorii abilitați prezenți: Dl. Adrian Lemeni (București), Pr. Vasile Răducă (București), Pr. Picu Ocoleanu (Craiova), Pr. Florin Dobrei (Arad), Dl. Paul Brusanowski (Sibiu), Pr. Miron Erdei (Oradea), Pr. Ioan Chirilă (Cluj-Napoca), Pr. Ioan Moldoveanu (București) și Pr. Nicușor Beldiman (București).

Subiectele abordate de către doctoranzi au vizat teme precum legătura dintre Teologie și Filosofie, pastorația și viața liturgică în trecut și astăzi, noile provocări misionare etc. În cadrul sesiunilor amintite, Dl. Alin Ciotea, doctorand la specializarea Istoria Bisericii Ortodoxe Române sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei, a prezentat comunicarea *Preotul profesor dr. Ștefan Munteanu (1890-1948). O viață închinată Bisericii, Școlii și condeifului*, iar Pr. Flavius Lazăr, doctorand la specializarea Teologie Dogmatică sub coor-

donarea Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, comunicarea *Dogmă și cult. Recep-tarea hotărârilor dogmatice de la Sinodul I Ecumenic în cultul Bisericii*. Referatele susținute vor fi publicate într-un viitor număr al anuarului *Studia Doctoralia*.

<https://www.teologiearad.ro/2023/07/04/participare-aradeana-la-conferinta-nationala-a-doctoranzilor-in-teologie-de-la-manastirea-caraiman/>

Arhiepiscopul Aradului a participat la ședința Consiliului profesoral al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad

În ziua de 13 iulie 2023 a avut loc ședința Consiliului profesoral al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad. Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului a dat curs invitației Părintelui decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, prezidând acest for de conducere.

În deschidere, Părintele decan a mulțumit chiriarhului pentru prezență, pentru permanenta ocrotire și susținere a demersului academic, fiind amintită aici implicarea directă a Părintelui Arhiepiscop pentru renovarea recentă a

clădirii facultății, creându-se astfel un spațiu elegant, propice pentru susținerea cursurilor, a seminariilor și a practicii de specialitate.

Înaltpreasfinția Sa a mulțumit Părintelui decan pentru consultările frecvente avute în decursul anului, reușindu-se astfel rezolvarea problemelor curente. De asemenea, au fost felicitați părinții profesorii pentru efortul depus în anul universitar ce se încheie.

Pe ordinea de zi a ședinței s-au aflat următoarele puncte de analiză: informare din partea decanului; o evaluare asupra activității didactice, duhovnicești și cercetare din cadrul facultății; procesul de admitere la programele de studii și sesiunea de restanțe; discutarea și aprobarea dosarelor pentru cadrele didactice asociate.

<https://www.teologiearad.ro/2023/07/13/arhiepiscopul-aradului-a-participat-la-sedinta-consiliului-profesoral-al-facultatii-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în Parohia Arad-Șega II

În după-amiaza zilei de 16 iulie 2023, la invitația părintelui paroh Andrei Dîrbaș, de la parohia Arad-Șega II, Protopopiatul Arad, patru Părinți profesori de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, au săvârșit Taina Sfântului Maslu de obște pentru credincioșii acestei parohii. Împreună cu Părintele Prof. Univ. Dr.

Cristinel Ioja, decanul acestei venerabile instituții teologice, în soborul Părinților slujitori s-au mai aflat: Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan, Lect. Univ. Dr. Adrian Murg și Lect. Univ. Dr. Filip Albu.

În bogatul cuvântul de învățătură, Părintele decan a evocat lucrarea mântuitoare, profilactică și tămăduitoare pe care Mântuitorul Iisus Hristos o realizează prin Tainele Bisericii în fiecare credincios.

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului, cadrele didactice și studenții Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” organizează frecvent astfel de misiuni în parohii, pentru a însușești viața duhovnicească a credincioșilor și pentru a-și populariza oferta educațională. Amintim aici faptul că, în această perioadă, se află în plină desfășurare prima sesiunea de înscrieri pentru programele de licență și de masterat.

<https://www.teologiearad.ro/2023/07/18/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-arad-sega-ii/>

Tinerii participanți la Tabăra Națională de Tineret „Tradiție și Noutate”, organizată de Mitropolia Banatului, au vizitat Aradul

În perioada 24-30 iulie 2023, cu binecuvântarea ÎPS Părinte Ioan, Mitropolitul Banatului, la Timișoara se desfășoară Tabăra Națională de Tineret „Tradiție și noutate”, ediția a V-a, la care participă tineri din toată Patriarhia Română. Tabăra își propune promovarea valorilor de credință în rândul celor tineri, într-un context deplin actualizat în raport cu provocările societății contemporane, precum și cu preocupările imediate ale celor prezenți. Aceste tabere se organizează în baza hotărârii sinodale nr. 17/10 februarie 2023, și vizează, printre altele: familiarizarea tinerilor cu specificul fiecărei zone a României, oferirea unui cadru propice dezvoltării personale a tinerilor, ca membri ai Bisericii, și altele.

În programul taberei, ziua de joi, 27 iulie 2023, a fost dedicată unui pelerinaj în Arhiepiscopia Aradului. În prima parte a zilei, tinerii au vizitat Mănăstirea Hodoș-Bodrog, unde au fost întâmpinați de Protos. Dr. Iustin Popovici, consilier cultural și Protos. Dr. Nicolae Tang, viețuitori și slujitori în această mănăstire. După aceasta, tinerii au avut bucuria de a fi primiți de către

Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului și de a servi împreună masa de prânz, la Cantina „Sfântul Ierarh Nicolae” a Arhiepiscopiei Aradului, coordonată de Părintele Gheorghe Gligor, vicar eparhial. Înaltpreasfinția Sa le-a făcut tinerilor o prezentare istorică a eparhiei arădene, apoi le-a vorbit despre bunele relații existente cu toate cultele precum și despre importanța muzicii bisericești locale. După aceasta, tinerii au vizitat Catedrala Veche din Arad, sediul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad și Paraclisul facultății, unde Protos. Lect. Dr. Nicolae Tang, din încredințarea Părintelui decan, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, le-a vorbit despre Bicentenarul Teologiei arădene precum și despre programul de studii al facultății. De aici, tinerii s-au îndreptat către Sala Marii Uniri din Arad, unde Protos. Nicolae Tang le-a susținut prelegerea „Aradul și Marea Unire”. Mai apoi au vizitat Muzeul de Artă din Arad și Catedrala Arhiepiscopală „Sfânta Treime”. Ultimul popas a fost la Mănăstirea Arad-Gai, unde, după ce au vizitat așezământul monahal și muzeul, maica stareță Ecaterina Joldeș, le-a oferit o agapă.

<https://www.teologiearad.ro/2023/07/28/tinerii-participanti-la-tabara-nationala-de-tineret-traditie-si-noutate-organizata-de-mitropolia-banatului-au-vizitat-aradul/>

Teză de doctorat în Drept bisericesc susținută în cadrul Facultății de Teologie din Arad

În ziua de 5 septembrie 2023, cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreașfințitului Părinte Dr. Timotei Sevciciu, Arhiepiscopul Aradului, a doamnei Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat cu titlul: „Pedepsele canonice și măsurile disciplinare în canoanele Bisericii Răsăritene (secolele IV-IX)”. Aceasta a fost înțocmită de Părintele Cristian Prună, sub coordonarea Părintelui Prof. Univ. Dr. Constantin Rus.

Din comisie au făcut parte, ca președinte: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja (Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad), iar ca referenți: Pr. Conf. Univ. Dr. Iulian-Mihai Constantinescu (Universitatea din Craiova); Pr. Conf. Univ. Dr. Emilian-Iustinian Roman (Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași) și Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu (Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad).

În deschidere, Părintele decan Cristinel Ioja a salutat prezența comisiei și a invitaților, mulțumind Părintelui Arhiepiscop și doamnei Rector pentru susținerea acordată Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. Între invitați s-a numărat și Părintele Dr. Cosmin Panțuru, membru în Consistoriul Național Bisericesc.

Lucrarea de doctorat a Părintelui Cristian Prună este structurată în 5 capitole, cu mai multe subcapitole, precedate de Introducere și urmate de Con-

cluzii și Bibliografie. În aprecierea sa, coordonatorul lucrării, Părintele profesor Constantin Rus a subliniat faptul că: „autorul acestei teze a tratat un subiect interesant, util și necesar pentru literatura teologică românească și mai ales pentru cea canonică și juridică. Un asemenea titlu și o asemenea lucrare lipsea din literatura de specialitate. În felul acesta ea umple un gol resimțit în acest domeniu, cu atât mai mult cu cât lucrarea servește ca un ghid sau orientare în aceste probleme, reușind să adune, să prezinte și să analizeze toate problemele privind pedepsele canonice și măsurile disciplinare după canoanele Bisericii Răsăritene, pentru perioada secolelor IV-IX d. Hr”.

La final, comisia a felicitat pe autor pentru felul în care a tratat și a prezentat lucrarea, acordându-i titlul de Doctor în Teologie, cu calificativul *Foarte bine* (Magna cum laudae).

<https://www.teologiearad.ro/2023/09/05/teza-de-doctorat-in-drept-bisericesc-sustinuta-in-cadrul-facultatii-de-teologie-din-arad/>

PS Părinte Dr. Nestor Dinculeană, Episcopul Devei și Hunedoarei, Conferențiar al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad

Miercuri, 6 septembrie 2023, cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Sevciciu, Arhiepiscopul Aradului, la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” s-a desfășurat concursul pentru ocuparea postului de conferențiar universitar, acesta incluzând disciplinele: Istoria Religiiilor, Studiul Vechiului Testament și Teologie Pastorală. În concurs a fost înscris un singur candidat, în persoana Preasfințitului Părinte Lect. Dr. Nestor Dinculeană, Episcopul Devei și Hunedoarei.

Comisia de concurs s-a întrunit sub președinția Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, și a fost formată din Pr. Prof. Univ. Dr. Emil Jurcan de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia, Arhim. Prof. Univ. Dr. Teofil Tia de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, Conf. Univ. Dr. Iulian Damian de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași și Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad.

În conformitate cu regulamentul de desfășurare a unui astfel de concurs, candidatul a fost invitat să-și prezinte în fața comisiei și a publicului realizările în plan academic avute până în prezent și proiectele de cercetare și dezvoltare a carierei universitare pe viitor. Contribuțiile științifice ale candidatului și temeinica sa pregătire profesională s-au bucurat de aprecierea comisiei, aceasta considerând în unanimitate că Preasfințitul Părinte Nestor îndeplinește toate criteriile pentru ocuparea postului de conferențiar universitar în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad.

După încheierea concursului, ÎPS Timotei Sevițiu l-a felicitat pe candidat, dorindu-i mult succes în lucrarea academică, prezența ierarhului hunedorean în corpul didactic al Facultății din Arad fiind apreciată ca o garanție a continuării relațiilor bisericești foarte strânse între cele două centre eparhiale, moștenitoare ale unei îndelungate tradiții comune. Aceleași cuvinte de apreciere le-a transmis și doamna Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad. La rândul său, Părintele decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, a punctat importanța academică, misionară și formativă a acestui eveniment nu doar pentru facultatea arădeană ci și pentru întregul învățământ teologic românesc. În încheiere, Preasfințitul Părinte Nestor a mulțumit Părintelui Arhiepiscop Timotei, membrilor Comisiei, Părintelui decan Cristinel Ioja și colegilor de la Facultatea de Teologie din Arad pentru aprecierile făcute și pentru frumoasa conlucrare academică avută până acum.

<https://www.teologiearad.ro/2023/09/09/ps-parinte-dr-nestor-dinculeana-episcopul-devei-si-hunedoarei-conferentiar-al-facultatii-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad/>

Profesori de la Școlile Teologice arădene prezenți la hramul bisericii parohiei Arad-Gai

Data de 8 septembrie reprezintă pentru credincioșii Parohiei Ortodoxe Române Arad-Gai ziua de prăznuire a hramului parohiei. Momentul a fost marcat, în seara sărbătorii, prin slujba vecerniei, urmată de ceremonia înconjurării bisericii și de *tăiere a colacului*, o tradiție preluată de la comunitatea sărbă din vecinătate.

La invitația Părintelui paroh Caius Cuțaru, în soborul slujitor au participat și două cadre didactice ale Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad: Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr și Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, precum și Diac. Prof. Marius Lăscoiu-Martin, profesor de muzică la Seminarul Teologic Ortodox din Arad. După încheierea sfintei slujbe, Părintele Ioan Lazăr a susținut un cuvânt de învățătură în care a evidențiat cele mai importante momente din viața Maicii Domnului, așa cum sunt acestea prezente în Sfânta Scriptură. Pe baza acestor referințe biblice, Biserica Ortodoxă i-a închinat Preasfintei Fecioare Maria mai multe zile de sărbătorire, iar Sfinții Părinți i-au dedicat mai multe rugăciuni și imne. Astfel, fiecare credincios, având la îndemână o mulțime de acatiste și paraclise ce-i sunt dedicate, o poate chema ca mijlocitoare către Fiul ei, Domnul nostru Iisus Hristos, întru întărirea vieții duhovnicești pe calea mântuirii. Sărbătoarea hramului s-a încheiat cu o agapă frățească, susținută material de noii nași ai bisericii.

<https://www.teologiearad.ro/2023/09/09/profesori-de-la-scolile-teologice-aradene-prezenti-la-hramul-bisericii-parohiei-arad-gai/>

Preasfințitul Părinte Ieronim, Episcopul Daciei Felix, a conferențiat în cetatea Aradului

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, sâmbătă, 16 septembrie 2023, începând cu orele 19:00, Preasfințitul Părinte Ieronim, Episcopul Daciei Felix, s-a aflat în mijlocul credincioșilor din urbea Aradului, cărora le-a vorbit despre importanța istorică și simbolismul teologic ale Ierusalimului, oraș cu o încărcătură istorică deosebită și loc de pelerinaj însemnat pentru întreaga creștinătate.

Conferința „Ierusalimul, istorie și tradiție sfântă”, organizată de Consiliul Județean Arad în parteneriat cu Arhiepiscopia Aradului și cu Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, a fost moderată de Părintele Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad, desfășurându-se în sala Filarmonicii din Arad și a adunat un număr însemnat de spectatori. Între cei prezenți s-au numărat și ierarhii arădeni, Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului și Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, precum și domnul Iustin Cionca, președintele Consiliului Județean Arad, domnul Gheorghe Seculici, președintele Camerei de Comerț și Industrie Arad, dar și preoți și credincioși din întreg județul.

Înainte de a începe conferința, a avut loc un moment emoționant, în cadrul căruia s-a prezentat un material al Asociației Filantropia a Arhiepiscopiei

Aradului, cu privire la frumoasa activitate a acesteia în raport cu tinerii și copiii, prin taberele „Tinerete în Ortodoxie”, în care, an de an, sute de participanți din tot județul și din afara lui, petrec timp binecuvântat în vacanțele de vară.

A urmat apoi un moment al recunoștinței, în cadrul căruia domnul Iustin Cionca i-a premiat pe toți cei implicați în organizarea taberelor. Astfel, voluntarii au primit o diplomă de apreciere, iar preoții implicați, distincția „Bene Merenti” a Consiliului Județean Arad, în semn de apreciere și recunoștință pentru implicarea în societate. Părintele Vlad-Sergiu Sandu, președintele Asociației Filantropia a subliniat importanța acestei recunoștințe și faptul că aceasta responsabilizează și încurajează în vederea organizării și pe viitor a activităților cu tinerii și copiii, mulțumind tuturor celor care sprijină și susțin aceste demersuri atât de binevenite.

După acest moment, a urmat conferința intitulată: „Ierusalimul, istorie și tradiție sfântă”, în cadrul căreia, Preasfințitul Părinte Ieronim, care, vreme de două decenii, a îndeplinit responsabilitatea de Superior al Așezămintelor românești din Țara Sfântă, a făcut o amplă trecere în revistă a celor mai reprezentative date istorice și geografice cu privire la unul dintre cele mai vechi orașe din lume, Ierusalim. Pentru creștini, cel puțin, Ierusalimul este un oraș important pentru că aici s-au desfășurat evenimente de căpătâi în istoria mântuirii neamului omenesc: aici Domnul, Iisus Hristos, a fost răstignit, a murit, a fost îngropat și a înviat și tot de aici S-a înălțat la cer. La Cincizecime, în Ierusalim, S-a pogorât Sfântul Duh asupra Apostolilor, punând astfel, piatra de temelie a Bisericii. Ideea centrală care s-a desprins din prezentarea Preasfințitului Sale a fost aceea că între Ierusalimul istoric sau pământesc și Ierusalimul ceresc există o legătură apropiată, în sensul că Biserica este „noul Ierusalim” întemeiat de Hristos. Prin activitatea și Jertfa Sa, petrecute istoric în Ierusalimul pământesc, dar actualizate continuu, în Biserică, în cadrul Sfintei Liturghii, Mântuitorul Iisus Hristos a făcut posibilă mântuirea oamenilor, înțeleasă, simbolic, și ca dobândire, prin credință, a Ierusalimului ceresc, adică a Împărăției lui Dumnezeu.

Părintele decan Cristinel Ioja, la sfârșitul expunerii Preasfințitului Ieronim, a făcut câteva sublinieri-sinteză, observând că „Ierusalimul este un loc al istoriei, dar, mai ales, al Dumnezeirii; el poartă pecetea Mântuitorului, devenind loc al întâlnirii lui Dumnezeu cu cei credincioși”. De asemenea, părintele moderator a evidențiat și importanța organizării acestui eveniment pentru municipiul și județul Arad, și acesta remarcându-se în șirul eveni-

mentelor culturale și academice, mulțumind organizatorilor și tuturor participanților.

Seara s-a încheiat cu un program de pricesne susținut de interpreta de muzică populară și religioasă Paula Hriscu.

<https://www.teologiearad.ro/2023/09/19/preasfintitul-parinte-ieronim-episcopul-daciei-felix-a-conferentiat-in-cetatea-aradului/>

Parastas pentru Părintele Ilarion V. Felea, ocrotitorul duhovnicesc al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

Părintele Ilarion V. Felea (1903-1961), profesor de teologie și rector al Academiei Teologice din Arad, preot slujitor la vechea catedrală episcopală din Arad și mărturisitor în temnițele comuniste, a fost pomenit în cadrul unei slujbe de Parastas, luni, 18 septembrie 2023, ora 10.00, la Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad.

Slujba a fost oficiată de către ÎPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului, împreună cu un sobor de preoți profesori de la Facultatea de Teologie și de la Seminarul Teologic Ortodox din Arad, precum și preoții de la Parohia Arad-Șega I, biserică ctitorită de părintele Ilarion Felea.

Cuvântul rostit cu acest prilej de către Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, a scos în evidență personalitatea duhovnicească și teologică a părintelui Ilarion Felea, amintind și de procesul de canonizare a părintelui Ilarion. Totodată, după anul 1990 Arhiepiscopia Aradului a început recuperarea și publicarea operei marelui teolog arădean.

În contextul acestei comemorări, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, a precizat: „statura impresionantă a acestui preot, teolog și mărturisitor al lui Hristos, convinge în măsura în care contribuțiile și atitudinile sale sunt privite în contextul istoric-bisericesc și cultural-politic tumultuos în care s-a manifestat. Parcursul teologic și bisericesc al părintelui Ilarion Felea se desfășoară sub semnul vocației sacerdotale a slujirii altarului din care iradiază forța teologiei, culturii și misiunii sale. Opera teologică impresionantă prin implicațiile ei, raportate la contribuțiile altor teologi din aceeași perioadă, ne revelează profilul remarcabil al celui care a creat-o, în relație strânsă cu aspirațiile concrete ale credincioșilor și oamenilor de cultură însetați de spiritualitatea Ortodoxiei”.

La sfârșitul slujbei, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Director de departament, a mulțumit Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei pentru cuvântul rostit și pentru participarea la slujba Parastasului, dar și pentru purtarea de grijă arătată în permanență față de Facultatea de Teologie.

Răspunsurile la strană au fost date de către elevii seminariști, conduși de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean și Diac. Prof. Marius Martin-Lăscoiu.

La slujba Parastasului au participat studenți, elevi seminariști și credincioși, toți pentru a cinsti memoria și activitatea celui care a fost un teolog de marcă din perioada interbelică, un adevărat părinte duhovnicesc al acestor părți de țară și un călăuzitor spre Împărăția lui Dumnezeu.

Părintele Ilarion V. Felea a slujit catedra și amvonul cu o devoțiune totală probată prin sfârșitul său mucenicesc în temnița din Aiud, în data de 18 septembrie 1961, anul acesta împlinindu-se 62 de ani de la moartea sa martirică. Preotul martir Ilarion Felea este unul dintre mărturisitorii propuși spre canonizare în anul 2025, când Biserica Ortodoxă Română împlinește 140 de ani de autocefalie și 100 de ani de la obținerea statutului de patriarhie. Propunerea vine din partea Sinodului Mitropoliei Banatului, care a analizat deja textele liturgice și proiectele de icoane, propuse de Arhiepiscopia Aradului în colaborarea cu Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad.

<https://www.teologiearad.ro/2023/09/19/parastas-pentru-parintele-ilarion-v-felea-ocrotitorul-duhovnicesc-al-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Conferință teologică dedicată Părintelui Ilarion V. Felea în Tabăra de toamnă de la Schitul Găbud – metocul mănăstirii Oașa

În data de 22 septembrie 2023, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Dr. Timotei Sevcicu, Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a răspuns invitației Mănăstirii Oașa de a evoca personalitatea complexă a Părintelui Ilarion V. Felea în cadrul Taberei de toamnă, desfășurată la Schitul „Sfântul Ioan Evanghelistul”, metocul Mănăstirii Oașa.

Tabăra de toamnă reprezintă un eveniment anual organizat de Mănăstirea Oașa, reunind zeci de tineri din toată țara, propunându-și aprofundarea vieții duhovnicești pentru tinerii participanți. De asemenea, prin conferințele care au invitați din diverse domenii, organizatorii își propun apropierea tinerilor de modele contemporane de trăire autentică a credinței ortodoxe. Ca în fiecare an, mai mulți tineri din Arad, membri ai Asociației „Suflet Tânăr Arădean” au fost prezenți în această tabără.

Tema conferinței Părintelui Lucian Farcașiu a fost *Părintele Ilarion Felea–Mărturisitorul*, prezentarea acestei conferințe fiind făcută în PPT.

Prezentarea vieții Părintelui Ilarion Felea susținută de către Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu a fost una temeinică și bine structurată, evidențind complexitatea personalității și activității Părintelui Ilarion Felea. În primul rând, Părintele Lucian Farcașiu a conturat cadrul natural și istoric, marcat de schimbări ideologice și politice, în care s-a născut și și-a desfășu-

rat activitatea Părintele Profesor Ilarion V. Felea. În continuare, a fost schițat cu dexteritate chipul de mărturisitor al părintelui Părintelui Ilarion Felea ca preot, ca profesor de teologie și ca pătimitor pentru credința în Hristos în temnițele comuniste, acesta aflându-și sfârșitul în temnița de la Aiud, în 18 septembrie 1961. Pentru sfârșitul său mucenicesc, dar și pentru întreaga lui viață dedicată mărturisirii lui Hristos, Părintele Ilarion V. Felea este propus pentru canonizare de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, acest act urmând să fie împlinit în anul 2025.

Dintre numeroasele surse bibliografice folosite de Părintele profesor Lucian Farcașiu pentru descrierea personalității Părintelui Ilarion amintim mai cu seamă lucrarea amplă a Părintelui Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, lucrare intitulată *Ilarion V. Felea (1903 -1961). Preotul, Teologul, Mărturisitorul*, care surprinde cu măiestrie și în detaliu toate aspectele activității Părintelui Profesor Ilarion Felea. Această lucrare a fost publicată în anul 2022, în contextul amplelor manifestări dedicate *Bicentenarului Teologiei arădene (1822-2022)*, adică împlinirii a 200 de ani de învățământ teologic la Arad, Părintele Ilarion Felea fiind între anii 1938-1948 profesor de Dogmatică, Morală, Ascetică și Mistică și Omiletică la Academia Teologică din Arad și ultimul Rector al acestei instituții de învățământ teologic, între anii 1947-1948, înaintea desființării abuzive a Academiei de către nou instauratul regim comunist.

De altfel, la sfârșitul prezentării sale, Părintele conferențiar a prezentat succint această lucrare tinerilor studenți. Atractive, pentru faptul că i-au adus pe participanții la conferință mai aproape de figura și de locurile de desfășurare a activității Părintelui Ilarion, au fost și fotografiile de epocă prezentate în cadrul conferinței.

Prezentarea vieții și activității mărturisitoare a Părintelui Ilarion V. Felea a fost primită cu interes de către publicul format din studenți, aceștia adresându-i invitatului mai multe întrebări la finalul prelegerii.

<https://www.teologiearad.ro/2023/09/26/conferinta-teologica-dedicata-parintelui-ilarion-v-felea-in-tabara-de-toamna-de-la-schitul-gabud-metocul-manastirii-oasa/>

Deschiderea noului an universitar (2023-2024) la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, noul an universitar 2023-2024 a fost deschis

printr-o serie de manifestări organizate în Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad și în Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”.

Acestea au debutat în ziua de sâmbătă 23 septembrie cu festivitatea de deschidere, în prezența studenților și a cadrelor didactice de la cele 9 Facultăți ale Universității, precum și a oaspeților, gazdă fiind Aula Magna a complexului universitar M. La invitația Rectorului Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Dr. Ramona Lile, Părintele Arhiepiscop a rostit un cuvânt de binecuvântare. Pornind de la cuvintele rugăciunii de la slujba de Tedeum pentru anul nou, unde se face referire la cununa anului, Înaltpreasfinția Sa a explicat sensul „cununii” ca simbol al reușitei, ca răsplătire pentru o jertfă adusă pentru semeni, sau ca apreciere pentru realizarea unor performanțe. În încheiere, părintele Arhiepiscop a subliniat faptul că: „deși suntem la început de an universitar, perspectiva noastră merge către finalul ce se dorește a fi închinat cu laurii unor împliniri mărețe, pe care Milostivul Dumnezeu să le înmulțească în lucrarea dascălilor și a ucenicilor lor”.

Programul a continuat în ziua de 25 septembrie, cu oficierea Sfintei Liturghii arhieresti în paraclisul universitar din incinta Facultății de Teologie, săvârșită

de către Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei, înconjurat de un sobor de preoți profesori. Oficiul liturgic a continuat cu slujba de Tedeum, săvârșită de către Preasfințitul Părinte Emilian, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, fiind înălțate rugăciuni întru propășirea duhovnicească a tuturor celor implicați în activitatea didactic-academică. În cuvântul de învățătură rostit la finalul sfințelor slujbe, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei a reiterat simbolistica încununării, adăugând explicații suplimentare: „Locul cununii este pe mormintele înaintașilor, ca semn de mulțumire pentru moștenirea lăsată. Pe de altă parte, ea se așază pe cap, parte a corpului care are rolul conducător. De aici, se înțelege că încununarea vizează o înălțare a minții, prin jertfa dobândirii cunoașterii. Forma și materialul din care este făcută de cununa, face trimitere la sublimitatea învățaturii teologice”. Amintind de recomandarea apostolică paulină, care ilustrează viața duhovnicească cu întrecerea din arenă, Părintele Arhiepiscop i-a invitat pe studenți să fie biruitori în lupta duhovnicească, prin Iisus Hristos, Domnul nostru.

La încheierea slujbei, Părintele Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Directorul de Departament de Discipline Teologice, ca delegat al Părintelui decan, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, a mulțumit ierarhilor pentru prezență. Apropierea de duminica premergătoare zilei, i-a oferit prilejul Părintelui profesor Cuțaru să le transmită studenților chemarea hristică de a deveni „pescari de oameni”, invitându-i pe colegii profesori și pe studenți la implicare responsabilă în perioada studiilor.

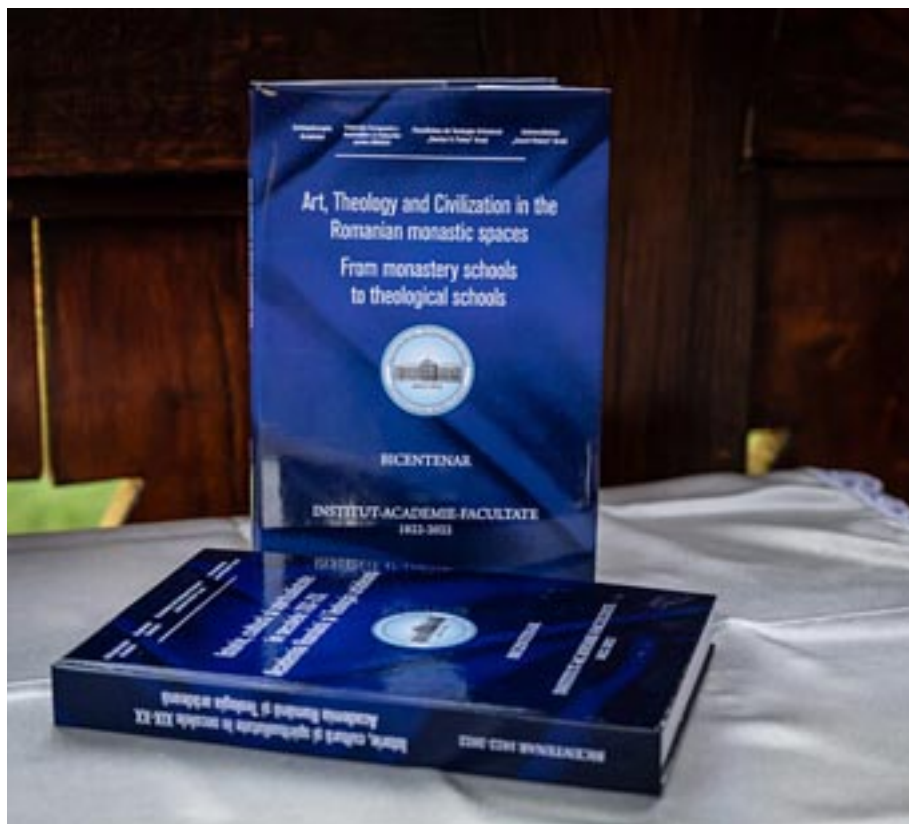
Apoi, cadrele didactice și studenții s-au reunit în sălile de curs pentru o întâlnire informală, fiind transmise toate detaliile privitoare la o bună desfășurare a activităților de curs, seminarizare, îndrumare duhovnicească, liturgică și omiletică.

Pentru facilitarea comunicării acestor informații, Facultatea pune la dispoziție site-ul propriu: www.teologiearad.ro; platforma universității: www.core.uav.ro; pagina de Facebook /teologieortodoxaarad/ precum și alte mijloace moderne de conectare directă.

<https://www.teologiearad.ro/2023/09/26/deschiderea-noului-an-universitar-2023-2024-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Au apărut primele două volume din seria Bicentenarul Teologiei Arădene

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad a editat și tipărit primele două volume din cadrul manifestărilor dedicate *Bicentenarului Teologie Arădene*, jubileu aniversat anul trecut. Astfel, primul volum: *Istorie, cultură și spiritualitate în secolele XIX-XX. Academia Română și Teologia arădeană*, reunește referatele prezentate și evenimentele desfășurate cu prilejul Simpozionului organizat împreună cu Academia Română la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad în zilele de 2-4 iunie 2022. Cuprinsul acestui volum, de 375 de pagini, se deschide cu un cuvânt înainte, urmat de șase mesaje ale instituțiilor partener. La acestea se adaugă 20 de studii de specialitate, realizate de profesori și cercetători români. În rândurile care deschid volumul, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, motivează demersul științific realizat prin următoarele cuvinte: „Aradul teologic

are o moștenire unică prin vechimea instituțiilor de profil și prin contribuția teologică și culturală din secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea. Aici nu s-au format doar preoții și învățătorii din zona Aradului până în creștetul Bihorului și din Timișoara până la Orșova, dar și dincolo de aceste ținuturi, ci s-au pregătit instituțiile culturale care au format și generat conștiința Marii Uniri de la 1918. Toate aceste fapte istorice ne-au îndreptățit ca în Programul *Bicentenarului Teologiei arădene* să inserăm și un eveniment organizat în conlucrare cu Academia Română, tocmai pentru a reitera contribuțiile teologilor arădeni la dezvoltarea culturii și teologiei române și a evoca recunoașterea și prestigiul de care ei s-au bucurat din partea Academiei Române”.

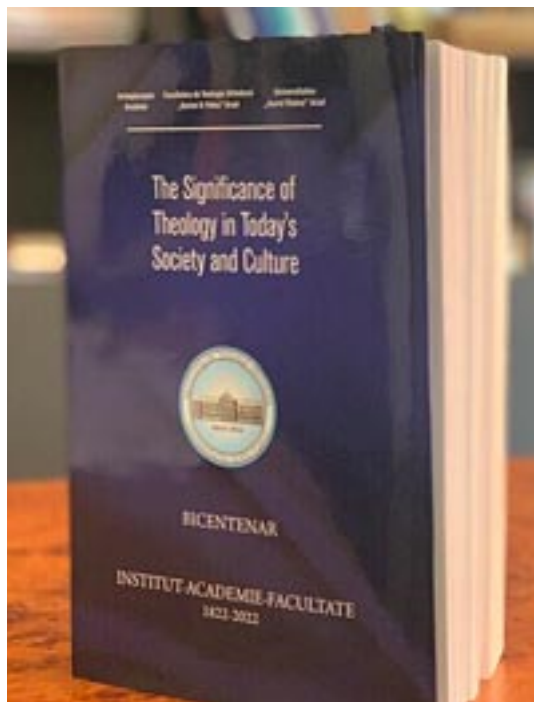
Cel de-al doilea volum, intitulat: *Art, Theology and Civilization in the Romanian monastic spaces. From the monastery schools to the theological schools*, adună la un loc dezbaterile pe teme teologice și cultural-educaționale din cadrul Simpozionului internațional de la Arad, din perioada 25-28 septembrie 2022. Coordonatorul volumului, Părintele Cristinel Ioja, justifică demersul editorial prin următoarele aspecte: „Evenimentele organizate și studiile publicate atestă deschiderea dialogică a Teologiei arădene spre orizontul divers al culturii actuale și reprezintă încă o mărturie despre vocația ei mărturisitoare nu doar în succesivele contexte ale ocupațiilor străine, multiculturale și pluriconfesionale, ci și în contextul lumii de azi. Astfel, volumul se constituie și într-un exercițiu necesar de recunoștință pentru jefelnicia înaintașilor, chipuri iconice de slujitori ai altarului Bisericii străbune, ai catedrei Teologiei românești și ai neamului românesc. În cele 316 pagini sunt prezente șase mesaje transmise de partenerii angrenați în acest eveniment. Ele sunt completate de lansarea volumului aniversar al Asociațiilor cluburilor UNESCO. După acestea, volumul cuprinde 21 de studii semnate de profesori și cercetători români și străini”.

Ambele volume sunt publicate sub egida editurii Presa Universitară Clujeană și a Editurii Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, cu sprijinul Centruului Cultural Județean Arad, prin proiectul *Bicentenarul Teologiei arădene: Cercetări teologice și culturale*.

<https://www.teologiearad.ro/2023/10/02/au-aparut-primele-doua-volume-din-seria-bicentenarul-teologiei-aradene/>

Al treilea volum al colecției *Bicentenerul Teologiei arădene* a văzut lumina tiparului

Seria aniversară editorială dedicată *Bicentenerului Teologiei arădene* este completată acum cu apariția de sub teascurile tiparului a celui de-al treilea volum, intitulat: „The Significance of Theology in Today's Society and Culture” (*Semnificația Teologiei în societatea și cultura de astăzi*), sub egida editurii Universității „Aurel Vlaicu” din Arad.

În cele 615 pagini sunt reunite referatele prezentate în cadrul Simpozionului internațional desfășurat la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad în perioada 14-16 iunie 2022. Cele 38 de studii, prece-

date de 4 mesaje, sunt semnate de ierarhi, profesori și cercetători din străinătate și din țară, dintre care amintim pe: Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Timotei Sevciciu, Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Alexander Golitzin, Preasfințitul Părinte Episcop-vicar Emilian Crișanul, Episcopul Andrey Borkowski, Pr. Prof. Univ. Dr. Porphirios (Fadi) Georgi (Universitatea din Balamand, Liban), Prof. Univ. Dr. Martin Illert (Universitatea din Halle, Germania), Prof. Univ. Dr. Andreas Müller (Universitatea din Kiel, Germania), Pr. Prof. Univ. Dr. Sergey Trostyanskiy (Colegiul Marist, New York, SUA), Pr. Prof. Univ. Dr. Ștefan Buchiu și Pr. Conf. Univ. Dr. Sorin Șelaru (Universitatea din București), Pr. Prof. Univ. Dr. Stelian Tofană, (Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca), Pr. Prof. Univ. Dr. Daniel Buda (Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu), Prof. Univ. Dr. Peter Mikhailov (Universitatea Sf. Tihon din Moscova, Russia), Prof. Univ. Dr. Nicolae Xiónis, Prof. Univ. Dr. Marina Kolovopúlu și Prof. Univ. Dr. Eirini Christinaki-Glarou (Universitatea din Atena, Grecia), Pr. Prof. Univ. Dr. Gregory-Telemachos Stamkopou-

los (Academia Ecleziastică din Tesalonic, Grecia), Prof. Univ. Dr. Jerzy Ostapczuk, (Academia Teologică Creștină din Varșovia), Pr. Prof. Univ. Dr. Daniel Benga (Universitatea Ludwig-Maximilian din Munich, Germania), Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Moga (Universitatea din Viena, Austria), Prof. Univ. Dr. David J. Goa (Universitatea din Alberta, Canada), Pr. Prof. Univ. Dr. Jerzy Tofiluk, (Seminarul Teologic Ortodox din Varșovia, Polonia), Arhim. Lect. Univ. Dr. Nathanael Neacșu, (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași), Prof. Univ. Dr. Ion Marian Croitoru (Universitatea „Valahia” din Târgoviște) și Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Megheșan, (Universitatea din Oradea).

Din prefața volumului, semnată de părintele decan, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, reținem următoarele: „Variatatea abordărilor a ilustrat preocuparea teologilor și totodată problematizarea în căutarea unor răspunsuri și soluții la prezența Teologiei în societatea și cultura actuală, la semnificațiile Teologiei pentru omul actual. Din conținutul studiilor putem identifica căi ale Teologiei în cultura și societatea actuală, responsabilități ale teologilor în asumarea și exprimarea Teologiei ca experiență eclesială, rațional-duhovnicească și modele de teologhisire, urmând gândirea, viața și metoda Părinților și a unor teologi din secolul al XX-lea”.

<https://www.teologiearad.ro/2023/10/03/al-treilea-volum-al-colectiei-bicentenarul-teologiei-aradene-a-vazut-lumina-tiparului/>

Curs de Spiritualitate siriacă la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Cu binecuvântarea ÎPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului și cu încuviințarea Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, Părintele Agapie Corbu, Starețul Schitului „Buna Vestire” Almaș, va susține un curs de spiritualitate siriacă, pe parcursul semestrului I din anul universitar 2023-2024.

Cursul a debutat marți, 2 octombrie 2023, în Aula Facultății de Teologie și a reunit profesori de teologie, traducători, filologi, studenți de la cele trei nivele de studiu (licență, master și doctorat), precum și credincioși doritori să ia contact cu părinții sirieni, cu mentalitatea și duhul acestora.

În prima parte a cursului Părintele Agapie își propune să ofere cursanților o inițiere în citirea Sfântului Isaac, mai precis, o explicație a terminologiei sale ascetice, ceea ce va permite cititorului o mai mare apropiere de scrierile Cuviosului Isaac Sirul, dar și o pătrundere și o înțelegere a acestora.

Sfântul Isaac Sirul este cel mai reprezentativ Părinte siriac, dar și cel mai profund în ceea ce privește exprimarea teologică și redarea unor teme duhovnicești de interes major în literatura filocalică.

Părintele Agapie Corbu este unul dintre cei mai avizați traducători ai scrierilor Sfântului Isaac, un cunoscător de mare rafinament al limbii și spiritualității siriace, dar și un teolog în linia tradiției neopatristice.

Cursul propus de Facultatea de Teologie din Arad se vrea ca o deschidere a teologiei și spiritualității ortodoxe spre „cetate” și spre lumea intelectualilor. De aceea cursul este deschis tuturor doritorilor de cunoaștere duhovnicească și teologică, tuturor celor care vor să descopere comorile Ortodoxiei.

<https://www.teologiearad.ro/2023/10/03/curs-de-spiritualitate-siriaca-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Manifestări academice la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În zilele de 16 și 17 octombrie 2023, cu binecuvântarea și în prezența Înaltpreasfințitului Părinte dr. Timotei Sevcici, Arhiepiscopul Aradului, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad a găzduit evenimente academice de nivel internațional.

Primul eveniment a constat într-o conferință organizată în cadrul Școlii Doctorale Interdisciplinare a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Domeniul Teologie, prilejuită de prezența Pr. Prof. Univ. Dr. Daniele Cogoni, de la Facultatea Pontificală Laterană din Roma, Italia.

În deschiderea manifestării academice Părintele decan, Prof. Univ. Dr. Crisinel Ioja a salutat prezența Înaltpreasfinției Sale, a oaspetelui din Italia, a cadrelor didactice și a studenților. De asemenea, Părintele decan a mulțumit ÎPS Timotei pentru binecuvântare. Mulțumiri speciale au fost adresate Preasfințitului Părinte Lucian, Episcopul Caransebeșului și colaboratorilor de la Centrul eparhial care au mijlocit prezența Părintelui profesor Cogoni la Arad. Preacucernicia sa a evidențiat coordonatele prezente și viitoare în derularea proiectelor extracurriculare, prin invitarea unor profesori și cercetători din Europa și din lume, pentru a oferi studenților, masteranzilor și doctoranzilor o perspectivă mai largă asupra temelor teologice.

Pr. Prof. Univ. Dr. Daniele Cogoni a mulțumit pentru invitație și găzduire, prezentând auditorului conferința cu tema: *Eclesiologia trinitară a lui Dumitru Stăniloae în comparație cu cea a lui Jean Marie Tillard*. Valoarea sa

pentru dialogul ecumenic. Coordonatele atinse în prezentare au vizat următoarele idei: 1. Sensibilitatea ecumenică la Dumitru Stăniloae și Dumitru Veștemean; 2. De la o dogmatică abstractă la o dogmatică vie în stilul Părinților Bisericii; 3. Orientarea lui Stăniloae spre o teologie patristică existențială și ecumenică; 4. Angajamentul ecumenic al lui Stăniloae față de mișcarea ecumenică; 5. „Sobornicitatea deschisă” la Dumitru Stăniloae; 6. Ecleziologia comuniunii la Dumitru Stăniloae și la Jean-Marie Roger Tillard. La finalul acesteia, a urmat o sesiune de dezbateri, profesorul Cogoni răspunzând întrebărilor venite din partea auditorului.

Arhiepiscopul Timotei a felicitat organizatorii și pe participanți pentru realizarea acestui eveniment, reiterând importanța deschiderii ecumenice în cercetarea teologică, ca suport pentru viitorul dialogului între Biserici.

Acestei conferințe i s-au alăturat două proiecte extracurriculare ale Universității.

Primul, intitulat: *Semnificația stranei bisericesti astăzi. Aspecte pastorale și muzicologice*, a fost destinat programelor de licență și masterat. În cadrul acestuia au fost prezentate două referate susținute de cadre didactice ale Facultății de Teologie din Arad. Astfel, Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu a dezvoltat tema: *Imnografia liturgică și formele ei în Biserica Ortodoxă. Semnificații teologice și duhovnicești*. I-a urmat Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Arde-

lean, care a prezentat tema: *Muzica bisericească locală de tradiție bizantină – izvoare, particularități, perspective.*

Al doilea proiect, intitulat: *Importanța imnografiei în transmiterea și experiența credinței Bisericii*, a fost destinat programului de studii doctorale. Aici au prezentat referate alte două cadre didactice ale Facultății. Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan a propus tema: *Importanța imnelor liturgice în transmiterea dogmelor Bisericii*. Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a susținut referatul cu tema: *Structura scripturistică și dogmatică a imnelor liturgice.*

<https://www.teologiearad.ro/2023/10/19/manifestari-academice-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad a conferențiat în cadrul *Serilor Duhovnicești* de la Catedrala Veche din Arad

În ziua de duminică, 29 octombrie 2023 a avut loc în sala festivă a Parohiei Ortodoxe Române Arad-Centru (Catedrala Veche) cea de-a 46 a conferință din ciclul „Serile duhovnicești de la Catedrala Veche”, avându-l ca invitat pe Părintele Profesor Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad.

Preacucernicia Sa a prezentat Conferința „Omul în era rețelelor sociale. Provocări și câteva răspunsuri” – o temă deosebit de captivantă și interesantă, în legătură cu o problemă complexă și provocatoare ale timpurilor de față, și anume, tema rețelelor sociale și modul în care un om, în general, și un creștin, în mod special, ar trebui să se raporteze la ele.

Dintre ideile dezvoltate de Părintele profesor Cristinel Ioja amintim: Mediile sunt ca o pânză de păianjen – suntem în ea, un nod, în rețea www; Credem că deținem controlul pentru că avem acces la o lume atât de vastă când de fapt noi suntem asimilați, controlați, înrobiți; Toți cei care utilizăm internetul deja avem un profil format pe internet (nu mai vorbesc de cei care își postează întreaga viață intimă de familie, etc. pe internet); O lume văzută prin monitor/peisaj, flori, excursii/internetul nu se integrează lumii, ci integrează lumea; O lume care ne invadează mintea și inima, viața. *Agora*, nedecantat de multe ori, piața o lăsăm să intre permanent și cu virulență în viața și casa noastră; Rețelele sociale devin un barometru prin care ne înțelegem și interpretăm viața; Exteriorizarea duhului, a vieții spirituale, interiorizarea lumii mediilor; Excesul utilizării mediilor induce un gol, un abis în sufletul nostru—lipsa poftii de viață, nimicul; Frânge comuniunea dintre oameni, comunicarea virtuală excesivă afectează comunicarea socială reală, concretă; fericirea în rețea; Iluzia că ești bun în funcție de like-uri; Iluzia că ești în funcție de cât de mult apari/fuga după apariții; Iluzia că într-adevăr contezi în nodul de relații mediatice, când de fapt ești doar o secvență; Iluzia

că ești informat, când de cele mai multe ori ești manipulat, dezinformat și remodelat după anumite ideologii, după anumiți algoritmi de calcul simplu (cauți ceva pe internet și internetul are memorie, te urmărește cu reclamele, cu propriile dorințe, căutări, etc.); Te bombardează cu iluziile preluate din dorințele tale concrete; Toate acestea generează consecințe: erodarea stimei de sine, abuzul emoțional, neliniștea, anxietatea (ești golit de sine, de Dumnezeu, ești ocupat de noi structuri și duhuri); Uitarea; Fragmentarea (nu-ți mai vizitezi prietenii, rudele, părinții); Irosirea timpului (aștepți mecanic, obsesiv ca internetul să-ți dea sens în viață, să îți rezolve problemele existențiale) Pierderea stimei de sine; Frica de a rămâne pe dinafară/a apărea nu doar a fi și a avea; Oboseala cronică; Sentimente de invidie; Comportamente nesănătoase gesturi, cuvinte; Înstrăinarea unuia de celălalt, soț-soție, părinți-copii; Răcirea sentimentelor autentice; Iluzia de a trăi prin comparație ce vezi pe Facebook, Instagram, dezmembrarea familiilor aparent fără motive serioase; amurgul datoriei, a decenței; mediile sunt mijloace, nu scopuri ale comunicării, de aceea nu trebuie absolutizate, nici creditate fără o analiză critică a lor; Să avem conștiința pe care Hristos ne-o dă că deși trăim în lume nu suntem din lume/avem cetate stătătoare, nefăcută de mână în ceruri/atenție la porțile cetății noastre/ochi, gură, urechi, simțuri/să le păzim. Viața unui creștin autentic nu trebuie transformată într-un spectacol pe rețelele sociale, o expunere fără discernământ (asta nu înseamnă să nu comunicii, să nu apari, dar cu înțelepciune). Păzirea minții de dominația exterioară; păzirea inimii de mișcările vătămătoare; hrănirea minții și a inimii cu rugăciunea și citirea cărților sfinte. Acestea vor genera discernământ, înțelepciune și libertatea omului în raport cu mediile; O inteligență duhovnicească prin care să evităm dependențele, adicțiile internetului; Ambivalența mediilor facilitează transmiterea Evangheliei și a credinței, dar pot și răstălmăci credința și crea credințe false și idolatrii—să ținem credința Bisericii verificată în decursul veacurilor.

Toate aceste idei dezvoltate au fost însoțite de exemple concrete din ultimele cercetări cu privire la influența mediilor asupra omului și societății, din textele biblice, patristice și din experiența Bisericii.

Prezentarea acestei teme a reținut atenția și curiozitatea numărului mare de persoane prezente, urmând, în final, un dialog al conferențiarului cu cei prezenți, răspunzând cu argumente și competență întrebărilor puse de unii dintre participanți.

Interesul stârnit de o asemenea problematică indică faptul că asemenea teme, cu care se confruntă credinciosul de astăzi se cer a fi prezentate și dezbătute mai des, pentru ca niciun credincios să nu alunece de la „Calea mântuirii”.

Prezența Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad la aniversarea a 250 de ani de învățământ românesc la Șimand

Sâmbătă, 4 noiembrie 2023, a avut loc la Șimand un eveniment de excepție, prilejuit de aniversarea a două secole și jumătate de învățământ românesc. Sărbătoarea școlii a reunit preoți, dascăli din trecut și cei de astăzi, foști absolvenți, actuali elevi și un public numeros. Între cei prezenți îi amintim pe Părintele Protos. Lect. Dr. Nicolae M. Tang, fost absolvent al acestei școli și dascăl al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, Părintele Mircea Hurdea din Șimand, Părintele Prof. Drd. Flavius-Alexandru Lazăr de la Parohia Iratoșu și dascăl al Colegiului Național „Preparandia-Dimitrie Țichindeal” din Arad, d-nul primar al localității Florin Dema, d-na director al școlii din Șimand, Gabriela Rusu și mulți alții. Evenimentul a fost organizat de către Asociația „Iorgovanul” din Șimand și s-a desfășurat pe durata a două ore în spațiul generos al sălii de sport, aflată în vecinătatea edificiului școlar.

Sărbătoarea școlii a debutat cu intonarea imnului de stat al României, *Deșteaptă-te române*. La începutul programului, d-nul primar Florin Dema a adresat un cuvânt de salut și de felicitare pentru organizatorii acestui eveniment. Punctul culminant al zilei l-a constituit lansarea lucrării monografice *Școala din Șimand la 250 de ani de existență*, semnată de d-na profesoară Mihaela-Dana Șimon și de d-nul drd. Alin-Florin Ciotea. Prezentarea cărții a fost făcută cu mult profesionalism și emoție de părintele Nicolae Tang, care între altele a afirmat: „Împlinindu-se 250 de ani de la prima mențiune istorică a Școlii din Șimand se cuvenea să fie reactualizat și rescris parcursul ei istoric, cu toate că vrednici înaintași au poposit asupra alcătuirii unui istoric, fiecare cu priceperea și dăruirea lui, cu ceea ce epoca respectivă punea la îndemâna lor, ca informație și ca mod de lucru. Autorii reușesc să alcătuiască o monografie a învățământului din Șimand actualizată și sintetizată. Actualizată, deoarece este adusă la zi, atât ca și informație, cât și din punct de vedere cronologic. Sintetizată, deoarece autorii au parcurs și au cules informațiile din tot ceea ce s-a scris pe această temă. În plus, unele informații sunt confruntate cu alte surse și, în consecință, corectate, sunt structurate cronologic, îmbogățite printr-o bibliografie actualizată, și lucrul cel mai important, raportată și îmbogățită prin apelul la arhive, izvoarele primare ale oricărei monografii. Apelul la informația din arhive conferă prezentei lucrări un certificat de garanție a veridicității informațiilor, dar și un statut științific. La rândul ei, lucrarea poate deveni sursă de documentare și punct de plecare în noi explorări de ordin istoric, cultural și social. Realizată în felul acesta, monografia se constituie ca o frumoasă ofrandă tuturor dascălilor care au ostenit în Școala din Șimand, care prin învățătura lor au luminat drumul și viața a multor generații, au îndrumat și au ocrotit mințile și sufletele pure ale copiilor, care mai târziu au devenit maturi, și-au găsit un rost în această lume, și au adus și ei lumină în familia lor sau în locul unde au slujit cu conștiință curată, cu iubire față de Dumnezeu și față de Neamul nostru”.

După momentul de prezentare au luat cuvântul autorii. Doamna profesoară Mihaela-Dana Șimon a subliniat în câteva cuvinte provocările învățământului românesc din ultimii 30 de ani, iar domnul drd. Alin-Florin Ciotea a evidențiat jertfa care a stat la originea școlii și care a însoțit-o pe parcursul celor două secole și jumătate, jertfa dascălilor, a părinților și nu în ultimul rând al elevilor: „Acum 250 de ani Curtea de la Viena a dat ordin de înființare a școlilor, dar cei care au dus greul nu au fost nici autoritățile vieneze, nici măcar marile familii nobile, cele care trebuiau să se ocupe de organizarea școlilor

și de salarizarea învățătorilor. La Șimand am avut două familii nobile: Edelspacher în Șimandul de Jos și Csernovics în Șimandul de Sus. Cât au fost obligate s-au implicat, cum s-au înlesnit presiunile Curții, cum au închis școala (asta se întâmpla în 1780). După patru decenii a fost întocmită o situație privind contribuția acestor domni de pământ la constituirea salariilor învățătorilor. Știți ce scria în dreptul celor două familii nobile din Șimand? *Nihil!* Greul l-au dus țăranii, care trebuiau să presteze muncă efectivă pentru edificarea acelor smerite localuri de școală și să se îngrijească pentru remunerarea dascălilor, plătiți mai mult în bunuri materiale sau produse agricole. Începând cu secolul XIX, Statul pasează școala în grija Bisericii. Iată cum Școala devine acum tinda Bisericii, iar Biserica va jertfi pentru Școală până după Marea Unire, odată cu etatizarea școlilor profesionale. Iar când zic Biserica, zic preoți și credincioși. Săracii de ei, în urmă cu 210 ani, în 1813, au început să strângă bunuri și bani pentru edificarea unei școli. Au început un an mai târziu, dar neputând fi terminată din lipsuri, pereții care erau deja ridicați, s-au dărâmat. Și atunci apare un Nicolae Stoianovici, comerciant, care jertfește din al său și ridică nu una, ci două școli. Jertfele continuă, că nu a fost ușor ca părinți să îți trimită copiii la școală, când abia aveai ce să le pui pe masă, nu a fost ușor pentru elevi să învețe în condiții precare, nu a fost ușor pentru dascăl să predea în astfel de condiții și nu a fost ușor să înveți carte în limba română în perioada respectivă. Și așa, jertfă peste jertfă, vreme de două secole și jumătate. Jertfa dascălului e cea a semănătorului, care nu vinde fructe, ci semințe. Dumnezeu dă talantul, dascălul te învață cum să-l înmulțești. Este asemenea semănătorului care pune sămânța sa în pământ și întru răbdare așteaptă vremea rodirii. Însă totul depinde de pământ. Să știți că odată pusă în pământ sămânța încolțește, crește, înflorește și aduce rod. Însă există și semințe care ajung numai până la înflorire, fără să aducă rod”.

Cuvinte de felicitare și de evocare ale momentului au rostit atât Părintele Mircea Hurdea, cât și doamna director Gabriela Rusu.

După luările de cuvânt au fost premiate cadrele didactice aflate la pensie și care au slujit catedra școlii din Șimand cu multă dăruire zeci de ani.

În partea a doua a evenimentului a avut loc aniversarea a unui deceniu de la înființarea Asociației „Iorgovanul” din Șimand al cărui președinte este d-nul Ioan-Dan Șimon. Momentul a fost unul artistic, urcând pe scenă Ansamblul de dansuri populare Iorgovanul, o parte din tariful cu același nume și doi soliști de muzică populară consacrați, Voichița Suba și Alexandru Pop Zărândeian.

Informații despre carte:

În cele mai bine de 200 de pagini, cartea este structurată în patru capitole extinse, precedate de o introducere și o prefață semnată de Protos. Nicolae M. Tang. Primele trei capitole ale lucrării poartă semnătura d-lui drd. Alin-Florin Ciotea. Cel dintâi capitol intitulat *Învățământul din Șimand. File de istorie*, face o incursiune istorică a învățământului începând cu secolul al XVIII-lea și continuând până la ultimul deceniu al secolului XX, subliniind că originile învățământului românesc din Șimand se intersectează cu viața bisericească. De aici s-a născut în a doua jumătate a secolului XVIII învățământul organizat, care rămâne până după Marea Unire din 1918 sub oblăduirea Bisericii prin așa numitele școli confesionale. Încadrarea învățământului din Șimand în contextul general al învățământului românesc constituie o notă constantă a primului capitol. De asemenea, sunt surprinse și provocările cărora a trebuit să le țină piept învățământul local cum ar fi: dualismul austro-ungar, Războaiele Mondiale sau perioada comunistă. Capitolele II și III reprezintă un element de noutate în raport cu anterioarele monografii ale școlii din Șimand. În capitolul II sunt prezentate medalioanele biografice ale celor mai importanți dascăli ai școlii de la mijlocul secolului XIX și până la mijlocul celui următor. Al treilea capitol respectă aceeași structură, dar are în vedere de data aceasta roadele învățământului și anume absolvenții de seamă care au studiat pe băncile școlii și care au dat o bună mărturie despre aceasta în diferite demnități la care au fost chemați, atât bisericești, cât și laice. Ultimul capitol, semnat de d-na profesoară Mihaela-Dana Șimon, face legătura între partea istorică și profilul actual al școlii. Un element aparte al acestuia îl constituie cele câteva interviuri realizate cu dascălii de astăzi ai școlii și cu foștii absolvenți. Pentru o delectare a văzului la finalul cărții au fost așezate peste 40 de fotografii ale unor documente de arhivă sau portrete ale dascălilor și absolvenților de seamă.

<https://www.teologiearad.ro/2023/11/08/prezenta-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-la-aniversarea-a-250-de-ani-de-invatamant-romanesc-la-simand/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în Parohia Drauț, Protopopiatul Ineu

Prima Duminică a lunii noiembrie, ne regăsește „la loc înalt” pe dealul bisericii, într-un cadru deosebit, duhovnicesc, în Parohia Drauț, din Protopopiatul Ineu, cu prilejul întrunirii Cercului pastoral-misionar Târnova, coordonat de Pr. Voicu Ivănuț.

Taina Sfântului Maslu a fost săvârșită de un sobor de preoți sub protia: Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, (fiu al satului).

Părintele profesor a rostit un înălțător cuvânt de învățătură, pornind de la cuvintele scripturistice: *Este cineva bolnav între voi? Să cheme preoții Bisericii și să se roage pentru el, ungându-l cu untdelemn, în numele Domnului. Și rugăciunea credinței va mântui pe cel bolnav și Domnul îl va ridica, și de va fi făcut păcate se vor ierta lui.* (Iacov 5, 14-15), subliniind realitatea suferinței, o bolilor în vremurile pe care le trăim, și care, parcă sunt din ce în ce mai multe și mai grele, și mai trist, tot mai des de la vârste fragede. Dacă suferințele trupești sunt mai evidente, mai ușor de descoperit și de îngrijit, nu aceeași situație e în cazul suferințelor sufletești, mai tainice, mai greu de descoperit și de îngrijit. Realitatea aceasta a suferinței este omniprezentă, încât ne putem întreba retoric: cine nu suferă? Toți avem „un ghimpe”, o durere, fie ea trupească, fie sufletească, de cele mai multe ori împreună. Cu toate acestea, suferința, teologic vorbind, este un test al credinței, al răbdării, al

nădejzii, atât pentru cel bolnav și în suferință, cât și pentru cei din preajma bolnavului. La toate aceste încercări, avem sprijin prin credință și rugăciune în iubirea milostivă a lui Dumnezeu, care pogorându-Se cu harul Său peste nevoile noastre, ne vine în ajutor, untdelemnul sfințit fiind mărturie a lucrării harice pentru cei care cu credință se vor unge din el: *...Însuți, Stăpâne, sfințește untdelemnul acesta, ca să fie celor care se vor unge din el, spre tămăduire și spre izbăvirea de toată patima și întinăciunea trupului și a sufletului și de toată răutatea* ” (Taina Sfântului Maslu – Rugăciunea sfințirii untdelemnului).

În încheiere, preotul paroh Robert Tudor a mulțumit Părintelui profesor pentru prezență, slujire și cuvânt, preoților prezenți și credincioșilor pentru osteneala și jertfa lor.

<https://www.teologiearad.ro/2023/11/08/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-draut-protopopiatul-ineu/>

Misiunea Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad în Parohia Felnac, Protopopiatul Arad

În după masa zilei de duminică, 5 noiembrie 2023, credincioșii din Parohia Felnac, Protopopiatul Arad și-au sărbătorit anticipat hramul bisericii, pe Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil.

Slujba Vecerniei a fost săvârșită de un sobor de preoți, condus de Părintele Iustin Popovici, consilier cultural al Arhiepiscopiei Aradului și profesor la

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad. Alături de Preacuvioșia Sa din sobor au făcut parte: Preacuviosul Părinte David Ionescu-Schitul Moneasa, Pr. Horia Ștefan, coordonator al cercului pastoral-misionar Vinga și preot în Parohia Secusigiu, Pr. Dr. Tudor Budeanu, coordonator al Cercului pastoral-misionar Pecica și preot în parohia Macea II, Pr. Morar Gheorghe – Parohia Macea I, Pr. paroh Petrică Ungur, Pr. Sas Răzvan – Parohia Vinga, Pr. Stratulat Marius – Parohia Turnu, Pr. Mihai Blidar – parohia Sânpetru German, Pr. Milovan – Parohia ortodoxă sârbă Pecica, Pr. Marius Matei – Parohia Munar, Pr. Sorin Higioșan – Parohia Zădăreni, Pr. Cosmin Iordăchescu – Parohia Firiteaz, Pr. Alexandru Păcurar – Parohia Cruceni, Pr. Marius Danciu – Parohia Satu Mare și Pr. pensionar Ioan Vornicu. La finalul slujbei a avut loc slujba de tăiere a colacului, după cum este tradiția locului.

La momentul convenit, Părintele Tudor Budeanu a rostit cuvântul de învățătură despre ocrotitorii bisericii, Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, făcând referire și la existența mai multor puteri cerești cu specificul slujirii fiecăruia, care este reprezentat în mare parte chiar în icoanele lor, potrivit mărturiilor din Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție.

La sfânta slujbă au fost prezenți domnul Ioan Malița, primarul Comunei Felnac și domnul viceprimar Florin Brie.

În cele din urmă, părintele paroh Petrică Ungur, a împărțit conform rânduielii bucata de colac nașilor bisericii și a ținut un cuvânt de mulțumire atât pentru credincioșii care au fost mereu alături de biserică și de preot în orice moment, fie el de bucurie, fie de grea încercare, autorităților locale pentru tot sprijinul acordat bisericii, cât și preoților prezenți.

<https://www.teologiearad.ro/2023/11/08/misiunea-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-in-parohia-felnac-protopopiatul-arad/>

Examen pentru obținerea Abilitării la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 9 noiembrie 2023, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului și în prezența Preasfințitului Părinte Episcop-vicar Emilian Crișanul, a avut loc susținerea tezei de abilitare,

în domeniul Teologie, specializarea Teologie Liturgică, propusă de Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, cadru didactic titular la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad. Alături de ierarhi au fost prezenți și membrii comisiei: Pr. Prof. Univ. Dr. Viorel Sava (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași), Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Stanciu, (Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca), Pr. Prof. Univ. Dr. Marian Vâlcu (Universitatea „Valahia” din Târgoviște), cadre didactice și studenți ai Facultății arădene.

În deschidere, conducerea Facultății a salutat prezența ierarhilor și a comisiei desemnate, evidențiind bucuria momentului, ca împlinire atât pentru Școala Doctorală Interdisciplinară a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, cât și pentru Părintele Lucian Farcașiu. A fost descris, în câteva cuvinte apreciative, parcursul didactic-academic al Părintelui profesor Lucian Farcașiu, subliniindu-se implicarea sa atât în domeniul cercetării liturgice, cât și în celelalte activități desfășurate în Facultatea din Arad, fiind mult apreciat de către studenți și Părinții profesori.

Apoi, candidatul și-a prezentat teza de abilitare intitulată: *Experiența lui Dumnezeu în cultul Bisericii. Semnificații istorice și interpretativ-teologice ale textelor liturgice*, propunând o abordare analitică și interpretativă asupra cultului Bisericii Ortodoxe. Astfel, coordonatele observabile în opera editată de sfinția sa privesc următoarele direcții: I. Contribuții privind cultul Bisericii Ortodoxe. Perspective istorice și teologice; II. Contribuții privind interpretarea teologică a textelor liturgice; III. Contribuții privind semnificațiile

experimental-practice ale cultului Bisericii; metode interpretative în viețile și opera unor teologi actuali. În completarea temelor amintite, Părintele profesor a evocat câteva direcții de cercetare viitoare.

Preasfințitul Părinte Episcop-vicar Emilian a mulțumit membrilor comisiei pentru prezență. În același spirit, ierarhul a felicitat pe Părintele profesor Lucian pentru contribuția importantă pe care o are în activitatea didactică și de cercetare desfășurată în Facultatea de Teologie din Arad, precum și la dezvoltarea cultului, întrucât sfinția sa este implicat și în demersul de canonizare a Părintelui martir Ilarion Felea.

Membrii comisiei au evocat, la unison, bucuria evenimentului, acesta fiind receptat ca un plus de valoare atât pentru cercetarea în domeniul Teologiei Liturgice, cât și pentru Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, apreciindu-se contribuția științifică probată de Părintele profesor Lucian Farcașiu, deschizând o direcție de aprofundare în dezvoltarea bogatei teologii a inimogramei bisericești, fapt pentru care Comisia propune conferirea titlului de „profesor abilitat”.

<https://www.teologiearad.ro/2023/11/11/examen-pentru-obtinerea-abilitarii-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Ziua internațională a Filosofiei la Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad

Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad a organizat vineri, 17 noiembrie 2023, în clădirea Rectoratului UAV, Bd. Revoluției nr. 77, o manifestare culturală

cu prilejul „Zilei internaționale a Filosofiei”. În luna noiembrie, la nivel mondial, se sărbătorește Filosofia. Inițiativa aparține UNESCO care a propus în anul 2002 sărbătorirea acestei zile pentru a reaminti tuturor importanța acestei componente a culturii universale.

La deschiderea festivă au participat Prof. Univ. Dr. Alexandru Popa, Prorectorul Universității „Aurel Vlaicu”, Conf. Univ. Dr. Alina Pădurean, Decanul Facultății de Științe Umaniste și Sociale, Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Directorul de departament al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, precum și alți invitați.

După acest moment a avut loc conferința festivă intitulată „Cum ne învățăm să gândim Filosofia?”, susținută de Prof. Univ. Dr. Gheorghe Clitan, de la Universitatea de Vest din Timișoara.

După o sesiune de întrebări și răspunsuri, dialogul filosofic a fost continuat de studenții de la Facultatea de Științe Economice, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” și Facultatea de Științe Umaniste și Sociale în cadrul Simpozionului studentesc „Filosofia și viața umană.

Facultatea de Teologie Ortodoxă a fost reprezentată de studenții: Blaj Alexandru Laurențiu („Influența platonice în lucrarea *Despre principii* a lui Origen”), Pașca Valentin Cristian („Timpul subiectiv în viziunea Fericitului Augustin), Văleanu Paul („Cultura greacă și educația creștină în gândirea Sfântului Vasile cel Mare”), Popa Andri Voicu („*Logosul* în gândirea filosofilor greci și în gândirea Sfântului Iustin Martirul și Filosoful. O prezentare comparativă”), coordonați de Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru și Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang.

<https://www.teologiearad.ro/2023/11/18/ziua-internationala-a-filosofiei-la-universitatea-aurel-vlaicu-din-arad/>

Studentii teologi arădeni în pelerinaj la mănăstirea Prislop

Sâmbătă, 18 noiembrie 2023, împreună cu un grup de studenți ai Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, în calitate de duhovnic al facultății, am fost în pelerinaj la Mănăstirea Prislop din Episcopia Devei și Hunedoarei. Inițiativa pelerinajului a venit din partea studenților și a fost susținută de decanul facultății Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja. Mănăstirea

Prislop este o străveche vatră a monahismului românesc din Transilvania. Aici s-a nevoit și Sfântul Ioan de la Prislop, care a viețuit după învățătura Sfântului Nicodim de la Tismana, bineplăcând lui Dumnezeu, dobândind harul Duhului Sfânt, multe minuni s-au săvârșit prin rugăciunile sale. De la el a rămas și peștera aflată pe malul pârâului Silvuț, mai la deal de biserica mănăstirii. Tot aici, în această mănăstire, se află mormântul părintelui Arsenie Boca, loc de pelerinaj pentru mulțime de credincioși, care vin fiecare cu necazurile sale, nădăjduind în ajutorul părintelui Arsenie.

Omul este călător pe acest pământ. Se spune că pelerinajul este răspunsul omului la chemarea lui Dumnezeu sau pelerinajul este drumul omului spre întâlnirea cu Dumnezeu. Pe drumul vieții este bine să-i căutăm pe cei care l-au văzut și l-au cunoscut pe Dumnezeu, pe sfinții și oamenii bineplăcuți lui Dumnezeu. Aceștia devin pentru noi pilde de viețuire creștină și de slujire a lui Dumnezeu. Pentru mulți dintre cei care au venit la această mănăstire, acel moment a fost un moment de schimbare în bine a vieții lor, de împlinire a bunelor dorințe și a izbăvirii de diferite patimi.

Și acum erau mai multe autocare cu pelerini, venite din diferite părți ale țării, cu toate că se anunțase vânt, frig și ploaie și am avut parte chiar de prima zăpadă din această iarnă. Ne-am oprit la biserică, era multă lume la Sfânta Li-

turghie, am pornit apoi spre mormântul Părintelui Arsenie, brazii din cimitir și poiana alăturată erau ninse, un peisaj mirific de iarnă. Pe cărare era puțină lume înaintea noastră, era liniște se auzea doar cântecul păsărilor. Am sărutat crucea și măicuța de serviciu de la mormânt ne-a îndemnat să cântăm ceva, iar studenții au cântat imnul: „Apărătoare Doamnă...” Am coborât apoi la peștera Sfântului Ioan, ne-am închinat la icoana Sfântului Ioan și a Maicii Domnului aflate în peșteră apoi ne-am întors pe lângă mormântul părintelui Arsenie iar măicuța ne-a mulțumit și ne-a dăruit ulei sfințit. Mai jos de cimitir, sub copaci, am petrecut câteva momente în liniștea locului, cugetând la cele două pilde de viețuire creștină, bineplăcute lui Dumnezeu care au sfințit acest loc, la sihăstria Sfântului Ioan și stăreția părintelui Arsenie. Privind apoi spre valurile de credincioși, tineri și bătrâni, care se îndreptau spre mormântul părintelui Arsenie cu flori și lumânări în mâini, fiecare cu gândurile și necazurile sale. Când omul simte iubirea sfinților este dispus să jertfească multă osteneală și să pornească în căutarea lor. Această căutare te ajută să înțelegi lucruri care până acum erau de neînțeles și să vezi viața altfel.

Apoi am coborât în curtea mănăstirii unde fiecare și-a cumpărat diferite suveniruri apoi am plecat și am vizitat biserica cu hramul Sfântul Nicolae din Densuș, unde am fost întâmpinați cu multă cu căldură de părintele Nicolae Ovidiu Coman, absolvent al facultății noastre, care ne-a prezentat câteva date despre istoricul și arhitectura bisericii. Biserica din Densuș este una dintre cele mai vechi biserici de pe teritoriul țării, datând din secolele XII-XIII, ridicată pe ruinele unei construcții din secolul IV d.Hr. La realizarea construcției au fost folosite materiale provenite de la ruinele cetății Ulpia Traiana Sarmizegetusa, capitala Daciei romane, aflată în apropiere. Biserica este acoperită cu plăci de piatră iar pictura murală datează din secolul XV. Despre această biserică Nicolae Iorga a spus că este „fără pereche în toată românia”.

Mulțumind lui Dumnezeu pentru toate ne-am întors acasă cu sufletul plin de bucurie și de pace.

<https://www.teologiearad.ro/2023/11/21/studentii-teologi-aradeni-in-pelerinaj-la-manastirea-prislop/>

Arhiepiscopia Aradului în Sărbătoare – ÎPS Părinte Timotei – 39 de ani de arhipăstorire la Arad

În ziua de 2 decembrie 2023, ierarhii, clericii și credincioșii din cuprinsul Arhiepiscopiei Aradului s-au aflat în straie de sărbătoare ocazionate de aniversarea a 39 de ani de arhipăstorire la Arad a Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Sevcicu.

Omagierea a debutat cu oficierea slujbei Sfintei Liturghii în catedrala „Sfânta Treime” din municipiul Arad, săvârșită de către Înaltpreasfințitul Părinte Andrei, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și Mitropolit al Clujului, Maramureșului și Sălajului, alături de Înaltpreasfințitul Timotei, Arhiepiscopul Aradului și de Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului. Din soborul slujitor au făcut parte părinții consilieri de la centrul eparhial, decanul Facultății de Teologie, părinții proto-popi și directorul Seminarului. La această aniversare au fost prezente oficialitățile locale municipale și județene, reprezentanții universităților arădene, precum și o mulțime de credincioși. Răspunsurile liturgice au fost date de corul de cameră „Psalmodia Transylvanica” din Cluj-Napoca.

La momentul convenit Înaltpreasfințitul Mitropolit Andrei a rostit un cuvânt de învățătură. Pornind de la îndemnul apostolic: *Fiți mulțumitori*, Părintele Mitropolit a evocat bucuria și mulțumirea de a fi prezent în catedrala din Arad, exprimând prin aceasta recunoștința pentru Părintele Arhiepiscop Timotei. Motivația acestui gest pornește de la împlinirea unui frumos număr de ani de slujire ca ierarh în cetatea Aradului a Părintelui Arhiepiscop. La

acesta se adaugă și o conotație specială dată de prezența Arhipăstorului arădean la momentul hirotoniei întru arhieru a Părintelui Mitropolit Andrei. După încheierea sfintei slujbe, Înaltpreasfințitul Părinte Timotei a mulțumit pentru cuvintele rostite, evocând bunele relații de frățietate între cele două centre eparhiale. Ca semn de mulțumire, acesta i-a oferit oaspetelui o icoană argintată ce o înfățișează pe Fecioara Maria cu Pruncul Iisus. De asemenea, Părintele Arhiepiscop a mulțumit autorităților locale și județene pentru tot suportul arătat Arhiepiscopiei în proiectele derulate, tocmai pentru ca acestea să fie bine împlinite, spre slava lui Dumnezeu și bucuria poporului dreptcredincios.

Apoi, Arhiepiscopul Timotei a acordat distincția eparhială pentru clerici „Sfântul Sava Brancovici” Părintelui Prof. Univ. Dr. Vasile Stanciu, dirijorul Corului de cameră „Psalmodia Transylvanica” și directorul Școlii Doctorale de Teologie „Isidor Todoran” din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, precum și consilierului eparhial pe probleme de misiune și protocol din Arhiepiscopia Clujului, arhidiaconului Claudiu Grama.

La final, Preasfințitul Episcop Emilian Crișanul a oferit un buchet de flori Părintelui Arhiepiscop Timotei ca semn de prețuire din partea centrului eparhial, a preoților și credincioșilor arădeni.

<https://www.teologiearad.ro/2023/12/08/arhiepiscopia-aradului-in-sarbatoare-ips-pa-rinte-timotei-39-de-ani-de-arhipastorie-la-arad/>

Concert de Colinde și lansare de album muzical la Arad

Evenimentele legate de aniversarea a 39 de ani de slujire neîntreruptă a Înaltpreasfințitului Părinte Timotei Seviciu în scaunul vlădicesc al Aradului au continuat și în seara zilei de 2 decembrie 2023 cu o manifestare cultural-muzicală. Astfel, în organizarea Arhiepiscopiei Aradului, a Consiliului Județean Arad, a Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” și a Parohiei Ortodoxe Române Arad-centru, a avut loc un concert extraordinar de colinde intitulat „Colindă-ne, Doamne!” desfășurat în sala mare a Filarmonicii din Arad. Acesta a fost susținut de Corul de cameră „Psalmodia Transylvanica” din Cluj-Napoca, sub bagheta dirijorală a Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Stanciu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca.

În deschiderea acestui concert, grupul coral „Procord” al Catedralei Vechi din Arad, dirijat de Părintele Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, a lansat albumul muzical „Imne bisericești din Octoih și Penticostar – melos de tradiție bizantină – Trifon Lugojan”, interpretând pe scenă câteva piese muzicale imprimare pe acest album.

La acest eveniment au participat Înaltpreasfințitul Timotei, Arhiepiscopul Aradului, Preasfințitul Ieronim, Episcopul Daciei Felix, Preasfințitul Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, dl. Iustin Cionca, Președintele Consiliului județean Arad, dl. Călin Bibarț, Primarul Municipiului Arad, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, preoți și credincioși iubitori de cântare bisericească. Întreg programul artistic a fost prezentat de către Părintele Vlad-Sandu Sergiu.

După încheierea reprezentației corale, Părintele Vasile Stanciu a mulțumit organizatorilor pentru invitație, felicitându-l pe Părintele Arhiepiscop Timotei pentru frumoasa aniversare, evocând aici bucuria slujirii la altarul frumoasei catedrale arădene. De asemenea, Preacucernicia sa a felicitat corpul academic al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, pentru dinamismul arătat în devenirea acestei venerabile instituții de învățământ, readusă la viață după 1990.

Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Timotei primind în dar albumul muzical lansat, a mulțumit corurilor pentru emoția creată, interpretând cu măiestrie artistică deosebită colindele și imnele bisericești, momentul acesta având menirea de a pregăti sufletele celor prezenți pentru sărbătoarea Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos.

La final, amintim faptul că imnele bisericești interpretate de grupul vocal Pro-cord, au fost imprimate în format digital și se pot achiziționa de la centrele de colportaj bisericesc ale Arhiepiscopiei Aradului. Ele au fost editate ca semn de prețuire din partea preoților și cântăreților bisericești pentru Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Timotei, cel care a promovat constant valoarea muzicii de tradiție bizantină din zona de vest a țării. Totodată, acest demers are și un caracter pedagogic și didactic, constituind un ghid practic pentru cei care slujesc sau doresc să slujească stranele bisericilor din eparhia Aradului.

<https://www.teologiearad.ro/2023/12/08/concert-de-colinde-si-lansare-de-album-muzical-la-arad/>

Trei noi volume din Colecția „Teologi Arădeni” au fost lansate la Consiliul Județean Arad

Facultatea de Teologie „Iarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, a organizat joi, 7 decembrie 2023, ora 17:00, în Sala „Vasile Goldiș” a Consiliului Județean Arad, lansarea a trei monografii din Colecția „Teologi arădeni”.

La eveniment au participat ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, Dr. Iustin Cionca, Președintele Consiliului Județean Arad, Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Dr. Doru Sinaci, Subprefectul Județului Arad, cadre didactice ale Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, istorici, specialiști, studenți și un numeros public iubitor de istorie și tradiție locală.

În deschiderea evenimentului Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie din Arad a luat cuvântul adresând un salut celor din prezidiu, dar și publicului, a evidențiat importanța Colecției „Teologi arădeni” în valorificarea patrimoniului teologic-cultural al Eparhiei Aradului, patrimoniu regăsit și exprimat în operele și activitatea profesorilor Institutului și Academiei Teologice din Arad.

Un buchet de colinde a fost prezentat auditoriului de către Corul studenților teologi „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie din Arad, condus de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean.

După acest moment, Președintele CJA, Dr. Iustin Cionca a adresat celor prezenți un cuvânt prin care a subliniat îmbogățirea spirituală și culturală pentru urbea noastră, dar și la nivel național, adusă de evenimentele Bicentenarului. În această îmbogățire se înscrie și colecția inițiată de Facultatea de Teologie din Arad, colecție menită să restituie repere de personalități din ultimele două secole. Totodată, domnia sa a conferit Ordinul „BENEFICENTII” al CJA, Părintelui Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, „pentru merite deose-

bite în promovarea Teologiei, în societate și cultura actuală”, arătând că personalitatea Părintelui decan se înscrie în elita vieții sociale, culturale și bisericesti din părțile Aradului.

În continuare, D-na Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad a rostit un scurt cuvânt aducând salutul universității arădene publicului prezent și apreciind activitatea științifică și publicistică a Facultății de Teologie. De asemenea, domnia sa a adresat felicitările cuvenite celor trei autori.

Domnul Subprefect Dr. Doru Sinaci a elogiat întreaga activitate a cadrelor didactice de la Facultatea de Teologie din Arad, mai ales în contextul evenimentelor desfășurate anul trecut, cu prilejul Bicenarului Teologiei arădene, care, în opinia domniei sale, depășește Centenarul Preparandiei (1912) și al Institutului Teologic (1922), ținându-se seama și de contextul actual al desfășurării bicenarului. Desigur că Preparandia și Institutului au dat anvergură orașului Arad, acesta devenind, prin absolvenții celor două școli, capitala politică a Marii Uniri de la 1918. Aceste instituții au dat elementul de referință pentru părțile vestice. După discurs, domnia sa a înmănat *Medalia ASTRA arădeană*, autorilor volumelor din seria monografică amintită, precum și coordonatorilor acestei colecții, apreciind profesionalismul și rigooarea științifică a cadrelor de la teologia din Arad.

A urmat apoi, lansarea și prezentarea celor trei volume: Vol. 4 – Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan, *Petru Deheleanu (1909-1979). Teolog misionar și măruritor al credinței Bisericii*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad,

2023, ISBN 978-973-752-907-7, 299 pp; Vol. 5 – Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr, *Demian Tudor (1912-2001). Preotul, mărturisitorul și duhovnicul tinerilor teologi*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, ISBN 978-973-752-940-4, 313 pp și Vol. 6 – Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad, *Vasile (Vicențiu) Mangra – ierarh, teolog și publicist*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2023, ISBN 978-973-752-895-7, 351 pp, volume care apar cu sprijinul financiar al Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” din Arad. Prezentarea a fost făcută în ordinea aparițiilor în colecție de către Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang și Dr. Doru Sinaci, care au evidențiat elementele de noutate aduse de aceste monografii făcându-se și o evaluare a cercetării științifice întreprinsă de autori. Au fost puse în lumină și unele aspecte de ordin istoric și teologic particulare regăsite în cele trei monografii.

La rândul lor autorii au creionat pe scurt portretele celor monografiați, provocările și dificultățile întâmpinate în decursul alcătuirii volumelor, volume care îmbogățesc aria istoriografică arădeană și națională, contribuind la o mai bună și precisă informare istorică cu privire la aceste locuri, la personalitățile care au activat aici, dar și la impactul acestora în societatea și cultura românească.

La finalul acestor discursuri au fost provocați cei din sală pentru aprecieri și dezbateri legate de cele trei volume prezentate. Domnul Dr. Florinel Cozma a plasat activitatea și opera profesorilor de la Teologia arădeană în contextul multicultural și multiethnic al orașului Arad, provocare căreia dascălii Institutului și Academiei a trebuit să-i facă față, provocare ce a dat roade în sânul Bisericii și a comunității românești, mai ales în ceea ce privește lupta românilor din aceste locuri pentru drepturile naționale. Actualizând această valoroasă istorie, domnia sa a evidențiat admirabila joncțiune dintre un episcop erudit – ÎPS Părinte Timotei – și un decan vizionar – Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja – legătură care are ca rezultat și această colecție de monografii dedicate profesorilor învățământului teologic arădean.

Manifestarea s-a încheiat prin cuvântul de binecuvântare rostit de ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, care a precizat că în seara aceasta nu a avut loc doar o lansare de volume, ci și omagierea celor despre care se vorbește în aceste volume, dar și o analiză a vremii în care aceștia au activat. Cei care au activat în învățământul teologic arădean au conferit o continui-

tate a istoriei și tradiției în aceste locuri, iar pe baza activității și mărturiei lor Biserica și societatea au putut străbate vremurile vitregi și au putut merge înainte. În finalul cuvântului său, ierarhul a felicitat autorii, prezentatorii și pe toți care s-au ostenit și au contribuit la realizarea volumelor din Colecția „Teologi arădeni”, dar și în realizarea manifestării culturale din această seară.

<https://www.teologiearad.ro/2023/12/08/trei-noi-volume-din-colectia-teologi-aradeni-au-fost-lansate-la-consiliul-judetean-arad/>

Teză de Doctorat privind Istoria Bisericească bănățeană din Episcopia Caransebeșului susținută la Facultatea de Teologie din Arad

În data de 8 decembrie 2023, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, în prezența Preasfințitului Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, la sediul Facultății de Teologie *Ilarion V. Felea* din Arad, a avut loc susținerea tezei de doctorat *Protopopiatul Ortodox Român Caransebeș între 1919-1949*, elaborată de către doctorandul Nicolae Cristian Daia, sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei.

Comisia de evaluare a avut următoarea componență: Preasfințitului Părinte Conf. Univ. Dr. Emilian Crișanul, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, președintele comisiei și decanul Facultății de Teologie arădene, Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Chifăr (Facultatea de Teologie *Andrei Șaguna* din Sibiu) și Prof. Univ. Dr. Paul Brusanowski (Facultatea de Teologie *Andrei Șaguna* din Sibiu).

În deschiderea evenimentului academic, Părintele decan Cristinel Ioja a salutat prezența membrilor comisiei, dar și a invitaților, apreciind activitatea prolifică a școlii doctorale din Arad, care actualizează cercetarea teologică bănățeană în domeniul istoriei bisericești.

Lucrarea reprezintă sinteza de cercetare a doctorandului privind activitatea Protopopiatului Ortodox Român Caransebeș în perioada interbelică, un interval de timp cu evenimente importante din viața bisericească bănățeană. Cercetarea s-a structurat în șase capitole, împărțite în mai multe subcapitole și subdiviziuni susținute de informații inedite regăsite în arhivele bisericești ale Mitropoliei Banatului, Episcopiei Caransebeșului și Protopopiatului Caransebeș, dar și în lucrările monografice publicate până la această dată.

Întrucât tânărul candidat este fiu al Eparhiei Caransebeșului, la eveniment a fost prezent și Părintele arhimandrit Dr. Casian Rușeț, consilier eparhial, în calitate de delegat al Preasfințitului Părinte Lucian, Episcopul Caransebeșului, care a subliniat importanța unui astfel de demers în valorificarea trecutului pilduitor al istoriceii eparhii din Banatul de Munte.

După prezentarea referatelor de către membrii comisiei cu recomandările aferente, candidatul a fost declarat doctor în teologie.

<https://www.teologiearad.ro/2023/12/08/teza-de-doctorat-privind-istoria-bisericeasca-banateana-din-episcopia-caransebesului-sustinuta-la-facultatea-de-teologie-din-arad/>

Corul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a concertat la Pleșcuța, Protopopiatul Sebiș

La invitația Primăriei comunei Pleșcuța, în parteneriat cu Parohia Pleșcuța, corul bărbătesc „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, dirijat de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, a susținut un recital de colinde din repertoriul românesc, dar și internațional, la căminul cultural din comună.

Într-o sală a Căminului cultural arhiplină, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, corul a transmis prin armoniile create, mesajul colindului străbun, bucuria sărbătorilor și darurile duhovnicești și mântuitoare ale Nașterii Domnului.

La finalul concertului, Părintele dirijor a transmis mesajul de mulțumire, dar și de felicitare al conducerii Facultății de Teologie, al Părintelui decan Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, asigurandu-i pe cei din public de o conlucrare rodnică și folositoare între Facultatea de Teologie Ortodoxă și parohiile și comunitățile din eparhia Aradului.

<https://www.teologiearad.ro/2023/12/10/corul-facultatii-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad-a-concertat-la-plescuta-protopopiatul-sebis/>

Generații de absolvenți în Facultatea de Teologie Ortodoxă „Iarion V. Felea” din Arad

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Iarion V. Felea” din Arad, restaurată și înnoită în anul Bicentenarului (2022) și-a înnoit tablourile generațiilor de absolvenți, care atestă lucrarea și misiunea ei vreme de peste trei decenii în cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad.

La inițiativa și cu implicarea Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății, cu implicarea Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean și Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang, au fost restaurate și reșezate într-un nou design tablourile generațiilor de absolvenți, care fac parte din patrimoniul academic al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. La acest proiect au participat o parte semnificativă a absolvenților noștri din fiecare generație. Desigur, fiecare tablou a fost refăcut și prezentat la noi dimensiuni și într-un nou design exterior, în funcție de spațiul restaurat al școlii, care trebuie facilitat și generațiilor viitoare, oferindu-ne astfel, pe holurile instituției teologice arădene, accesul la o adevărată *galerie*, cu valoare de mărturie și document a activității și misiunii împlinite a Facultății de Teologie arădene.

Acest proiect, menit să înfrumusețeze holurile facultății va fi întregit în viitor prin așezarea tablourilor generațiilor de absolvenți de la Institutul și Academia Teologică ca mărturie a unității dintre Tradiție și actualitate și a continuității învățământului teologic ortodox arădean.

<https://www.teologiearad.ro/2023/12/15/generatii-de-absolventi-in-facultatea-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad/>

Conferință *In Memoriam Roman Ciorogariu* la Pecica, jud. Arad

În ziua de 10 decembrie 2023, la Pecica s-au desfășurat lucrările conferinței „In Memoriam Roman Ciorogariu”, Ediția a II-a.

Manifestarea a avut un caracter cultural-duhovnicesc și s-a dorit a fi un exercițiu de memorie recuperator, prin aducerea în prim-planul generației de astăzi a personalității emblematice pentru ortodoxia românească transilvăneană a celui ce a fost vlădica Roman – dascăl, jurnalist, lider național și mai presus de toate, primul ierarh al Oradiei Mari, odată cu reînțemeierea Episcopiei Ortodoxe Române din părțile Bihorului în 1920. Evenimentul de la Pecica a fost organizat de către comunitatea ortodoxă reunită prin conlucrarea dintre preoții parohi: Radu Kosztner și Pompiliu Gavra, din partea Oficiilor Parohiale Ortodoxe Române Pecica I și II, alături de instituțiile partenere: Facultatea de Teologie „Ilarion Felea” din cadrul UAV Arad și Centrul European de Studii în Probleme Etnice, Academia Română, București.

Programul manifestării a debutat cu îndătinatul parastas de obște și tradiționalele colinde susținute de Corul Sf. M. Mc. Gheorghe al Parohiei Pecica II, urmat de o primă prelegere susținută de Părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu, cu titlul „Cu credință și răbdare” și o a doua prelegere susținută de cercetătorul Dr. Emanuil-Nicolae Ineoan cu titlul: „Profilul unui ierarh în vremuri dificile: P.S. Roman Ciorogariu”. Evenimentul, care s-a bucurat

de o numeroasă asistență, s-a încheiat cu un frumos concert de colinde susținut de corul de copii al Parohiei Pecica I.

<https://www.teologiearad.ro/2023/12/15/conferinta-in-memori-am-roman-ciorogariu-la-pecica-jud-arad/>

PS Emilian Crișanul a conferențiat în Aula Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad

În cursul zile de marți, 12 decembrie 2023, Preasfințitul Episcop-vicar Emilian Crișanul a susținut, în aula „Ilarion V. Felea” a Facultății de Teologie din Arad, conferința „Copilăria, tinerețea și bătrânețea în lumina praznicului Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos”.

O conferință, cu o profundă dimensiune dialogică, în care au fost invitați să ia cuvântul oamenii prezenți la acest eveniment. Aceștia și-au împărtășit amintirile legate de sărbătoarea Nașterii Domnului nostru Hristos.

Astfel, în prim-planul acestei conferințe a fost Omul, cununa creației lui Dumnezeu. Prin acest eveniment s-au sedimentat în sufletul fiecărui participant amintiri și emoții unice. Bucuria comuniunii prilejuită de acest eveniment are scopul de a ne întări în drumul nostru spre Betleem, pentru a ne

bucura de o sărbătoare a Nașterii Domnului în care, precum zice colindul, să stăm cu „Dumnezeu la masă”.

<https://www.teologiearad.ro/2023/12/15/ps-emilian-crisanul-a-conferentiat-in-aula-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Corul Facultății de Teologie a susținut un recital de colinde în Batalionul Arad

Miercuri, 13 decembrie 2023, cu câteva zile înainte de Praznicul Nașterii Domnului, corul bărbătesc „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, a încântat militarii din Cetatea Aradului cu un miniconcert de colinde.

Aici, într-o atmosferă de sărbătoare, în prezența celor ce slujesc în armată, corul facultății arădene a vestit Nașterea Pruncului Iisus, oferind un moment de încântare și liniște sufletească aferentă acestei frumoase perioade.

<https://www.teologiearad.ro/2023/12/15/corul-facultatii-de-teologie-a-sustinut-un-recital-de-colinde-in-batalionul-arad/>

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad apreciată la Gala Excelenței Universității „Aurel Vlaicu”

Ca în fiecare an, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad a organizat Gala excelenței.

Astfel, în data de 14 decembrie 2023, cu participarea oficialităților locale, a invitaților, a cadrelor didactice și a studenților, doamna Rector Ramona Lile, a acordat diplome de apreciere tuturor celor

care au avut o contribuție la realizările Universității din anul curent.

În cadrul acestui eveniment, trei cadre didactice de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad au fost premiate, ca semn de recunoștință pentru implicarea și dăruirea lor în activitatea depusă în cadrul instituției academice. Diplomele au fost acordate următorilor: Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu,

Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang și Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean.

<https://www.teologiearad.ro/2023/12/16/facultatea-de-teologie-ortodoxa-ilarion-v-felea-din-arad-apreciata-la-gala-excelentei-universitatii-aurel-vlaicu/>

**Concertul de Crăciun al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad,
ediția a XXXII-a**

Sub genericul „Colind străbun”, sâmbătă, 16 decembrie 2023, ora 18.00, în sala de concerte a Filarmonicii din Arad, a avut loc tradiționalul concert de colinde susținut de Corul bărbătesc „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad, instruit și dirijat de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean. Ediția din anul acesta, cu numărul XXXII, a fost prezentată de către Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang.

La manifestare au participat ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, PS Părinte Siluan, Episcopul Ortodox Român al Ungariei, PS Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, ostenitorii Centrului eparhial, conducerea Universității „Aurel Vlaicu”, în frunte cu doamna Rector Dr. Ramona Lile, reprezentanți ai Universității de Vest „Vasile Goldiș”, Dl. Iustin Cionca, Președintele CJA, reprezentanți ai autorităților centrale și locale, conducerea Facultății de Teologie, cadre universitare, studenți și un numeros public.

Repertoriu concertului a cuprins colinde tradiționale în notația și prelucrarea unor compozitori consacrați: Alexandru Podoleanu, Gheorghe Danga, Dumitru Georgescu-Kiriac, Gheorghe Cucu, George Dima, Francisc Hubic,

Teofil Coste, Ioan D. Chirescu, Emil Monția, etc. Au fost interpretate și câteva colinde cu soliști: Diac. Bogdan Cornea și studentul Casian Câmpean. Noutatea concertului din acest an a constat în interpretarea unor cântări de strană din Slujba Nașterii Domnului în notația lui Trifon Lugojan, în interpretarea Grupului coral „Procord” al Catedralei Vechi din Arad, dirijat de Pr. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean. Aceasta în contextul *Anului comemorativ al imnografilor și cântăreților bisericești* (psalți), în Patriarhia Română, dar și al *Anului cultural Ciprian Porumbescu* (1853-1883) – 170 de ani de la naștere și 140 de ani de la moarte și *Dimitrie Cantemir* (1673-1723) – 350 de ani de la naștere și 300 de ani de la moarte, toate legându-se organic de ceea ce numim „Muzică”.

În încheierea concertului ÎPS Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului a rostit un cuvânt de binecuvântare felicitând pe cei care au contribuit la realizarea concertului din această seară și transmițând tuturor urările cuvenite cu prilejul Sfințelor Sărbători.

Atmosfera deosebită a avut menirea să pregătească sufletele participanților pentru marele praznic al Nașterii Domnului, concertul fiind darul pe care Facultatea de Teologie din Arad îl oferă comunității arădene, precum și o mărturie a prezenței Bisericii în societate.

<https://www.teologiearad.ro/2023/12/17/concertul-de-craciun-al-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-editia-a-xxxii-a/>

Comunitatea academică teologică din Arad transmite mesaj de condoleanțe cu prilejul trecerii la cele veșnice a Pr. Prof. Dr. Daniel Buda, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Sibiu

Vestea trecerii la cele veșnice a distinsului Pr. Prof. Dr. Daniel Buda, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Sibiu a întristat întreaga comunitate academică teologică din Arad, întrucât Sibiul și Aradul au împletit în decursul veacurilor o frumoasă lucrare bisericească și teologică. Această conlucrare academică teologică a continuat și s-a dezvoltat într-un mod armonios în ultimii ani prin implicarea Părintelui Decan Daniel Buda, un teolog cu viziune academică, recunoscut în mediul universitar din țară și străinătate, reprezentant de seamă al Bisericii Ortodoxe Române în dialogul intercreștin și în organismele Mișcării Ecumenice, îndeplinind funcții importante în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor.

Cu o pregătire teologică temeinică, dinamic și bine ancorat în problematica teologică actuală, Părintele Profesor Daniel Buda a desfășurat o amplă activitate didactică în țară și străinătate, asumând și finalizând mai multe proiecte pentru dezvoltarea Teologiei ortodoxe. De asemenea, în prestigioasa Facultate de Teologie Ortodoxă de la Sibiu a imprimat o dinamică în ceea ce privește cercetarea științifică și formarea tinerilor teologi pentru un responsabil dialog intercreștin.

A făcut parte din mai multe asociații academice teologice, organizații ecumenice interne și internaționale, fiind coordonator în mai multe proiecte de

cercetare. Valoroasa și bogata operă teologică cuprinde repere fundamentale în cercetarea istoriei creștinismului, în Antichitatea târzie, dar și a Mișcării Ecumenice, concretizată în cărți, studii, articole, recenzii, cronici.

Recunoscându-i meritele, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad i-a conferit Părintelui Decan Daniel Buda, *Medalia și Diploma* Universității, iar Facultatea de Teologie Ortodoxă i-a conferit în anul 2022 *Medalia și Diploma* Bicentenarului Teologiei arădene, în semn de recunoaștere pentru promovarea Teologiei în Universitate.

În acest ceas de mare tristețe dar și de nădejde pentru împlinirea făgăduințelor din Sfintele Scripturi pentru cei care cred, trăiesc și mărturisesc credința în Iisus Hristos, profesorii și studenții Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, transmit condoleanțe familiei și comunității academice teologice din Sibiu și se roagă lui Dumnezeu pentru ca sufletul distinsului preot și profesor Daniel Buda să fie așezat în comuniunea Sfinților, în lumina Învierii lui Hristos și în Împărăția Preasfintei Treimi.

**Decan
Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja**

<https://www.teologiearad.ro/2023/12/30/comunitatea-academica-teologica-din-arad-transmite-mesaj-de-condoleante-cu-prilejul-trecerii-la-cele-vesnice-a-pr-prof-univ-dr-daniel-buda-decanul-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-sibiu/>

